

MIRAS
UNIVERSITETI

Университет MIRAS

«ЖАС ЗЕРТТЕУШІ 2024»

**АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-
ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

28-29 ҚАРАША 2024 ЖЫЛЫ

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

«МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ 2024»

28-29 НОЯБРЯ 2024 ГОДА

УНИВЕРСИТЕТ «МИРАС»

«ЖАС ЗЕРТТЕУШІ 2024»

*атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ*

28-29 қараша 2024 жылы

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
«МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ 2024»

28-29 ноября 2024 года

VII ТОМ

Бизнес және басқару / Бизнес и управление
Туризм және қонақжайлылықты басқару / Туризм и управление гостеприимством
Дизайн және көркем еңбек / Дизайн и художественный труд

ШЫМКЕНТ

ЖЫЛ БОЙЫ ТҮСІҢІЗ

357 000Т-ден

БАСТАП ОҚЫТУ

БАКАЛАВР
дәрежесінің оқу
мерзімі 2 жыл

БАКАЛАВРИАТ
от 2-х лет

ҚАШЫҚТЫҚТАН
оқыту

ОНЛАЙН
обучение

ҰБТ ТАПСЫРМАЙ
оқуға түсу мүмкіндігі
қарастырылған

ПОСТУПЛЕНИЕ
без ЕНТ

ОБУЧЕНИЕ ОТ

357 000Т

ПОСТУПАЙТЕ КРУГЛЫЙ ГОД

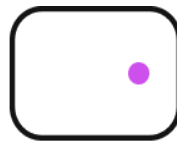
WWW.MIRAS.APP

[MIRAS.EDUCATION](https://www.instagram.com/miras.education)

Call-center:+7 (775) 007-30-01

ONLINE TYCY

TABYS.ME

Miras Университетінен ерекше ұсыныс!

Шақырылған әрбір талапкерге **100 000** теңгеден бастап табыс табыңыз. Толығырақ Tabys.me веб-сайтында.

Қаржылық тәуелсіздік пен қосымша табыс алу мүмкіндігін жіберіп алмаңыз! Бізге дәл қазір қосылыңыз және Tabys.me арқылы ақша табыңыз.

Уникальное предложение от Университета Miras!

Зарабатывайте от **100 000** тенге за каждого приглашенного абитуриента. Подробнее на сайте Tabys.me.

Не упустите свой шанс на финансовую независимость и дополнительный доход! Присоединяйтесь к нам прямо сейчас и начните зарабатывать с Tabys.me!

УДК 001
ББК 72
Ж 33

Жас зерттеуші 2024: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы материалдары. – Шымкент, 2024. – Т.7. Бизнес және басқару / Туризм және қонақжайлылықты басқару / Дизайн және көркем еңбек – 450 б.

Молодой исследователь 2024: Материалы международной научно-практической конференции. – Шымкент, 2024. – Т.7. Бизнес и управление / Туризм и управление гостеприимством / Дизайн и художественный труд – 450 с.

Редакция алқасы (*редакционная коллегия*): Н.Ғ.Халықберген, А.Б-П.Даниярова, И.Ю.Хан, Т.С.Митрошенко, А.В.Роговой, С.Ж. Көшкінбаев, Г.П.Коптаева, Д.Б.Ешенкулова, М.Т.Сулейменова, Ж.А.Жуматаева, Д.С.Абдуллина, М.А.Усербаева.

ISBN 978-601-82177-6-0

«Жас зерттеуші 2024» атты халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының материалдарында бизнес және басқару, туризм және қонақжайлылықты басқару, ақпараттық және телекоммуникациялық жүйелер, физика, құқықтану, педагогика және психология, филология, дизайн және көркем еңбек, дене шынықтыру және спорт, бастапқы әскери дайындық, химия және биология бағыттарының дамуы бойынша ғылыми еңбектер жарияланды.

В материалах международной научно-практической конференции «Молодой исследователь 2024» опубликованы научные труды по развитию следующих направлений: бизнес и управление, туризм и управление гостеприимством, информационные и телекоммуникационные системы, физика, юриспруденция, педагогика и психология, филология, дизайн и художественный труд, физическая культура и спорт, начальная военная подготовка, химия и биология.

УДК 001
ББК 72

ISBN 978-601-82177-6-0

© Университет «Мирас», 2024

ӘОЖ 681.3

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ САУДАҒА, НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛІЛЕРГЕ ӘСЕРІ

Абдигапиров С.К., Кенжебек Д.С., Карсибай А.Н.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Технологии искусственного интеллекта (ИИ) - одно из важнейших технологических достижений современности. Они радикально меняют многие отрасли, включая торговлю, финансы, медицину и системы образования. Одним из наиболее важных компонентов искусственного интеллекта являются нейронные сети, которые предоставляют эффективные способы обработки информации и принятия решений. В этой статье рассматривается влияние технологии искусственного интеллекта на торговлю и использование нейронных сетей в торговле. Понимание возможностей нейронных сетей и того, как они используются в различных аспектах торговли, позволяет оценить будущее этих технологий.

Summary: Artificial intelligence (AI) technologies are one of the most important technological advances of our time. They are radically changing many industries, including trade, finance, medicine and education systems. One of the most important components of artificial intelligence is neural networks, which provide effective methods for processing information and making decisions. This article discusses the impact of artificial intelligence technology on trade and the use of neural networks in trade. Understanding the capabilities of neural networks and how they are used in various aspects of trade will allow us to assess the future of these technologies.

Жасанды интеллект (ЖИ) — бұл компьютерлер мен жүйелердің адамның ақыл-ойын қайталауға және ақылмен шешімдер қабылдауға қабілеттілігі. ЖИ жүйелерінің ең негізгі міндеті — үлкен деректерді талдау, болжам жасау және проблемаларды шешу үшін тиімді әдістер мен алгоритмдерді қолдану.

Нейрондық желілер — бұл жасанды интеллекттің бір түрі, олар биологиялық жүйелердің (мидың) жұмысын модельдеуге негізделген есептеу модельдері болып табылады. Нейрондық желілер ақпаратты өңдеу кезінде деректердің күрделі байланыстарын үйрену қабілетіне ие. Олар жүйелерді оқыту, үлгілерді тану, тілдерді өңдеу және бейнемазмұнды талдау сияқты міндеттерді тиімді шешуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің маңызды компоненттері арасында нейрондық желілердің басты рөлі бар, өйткені олар деректерді талдау және нақты уақыт режимінде шешімдер қабылдау үшін қуатты құралдар ұсынады. Нейрондық желілердің пайдалану аясы күннен-күнге кеңейіп, олардың әртүрлі салалардағы тиімділігін көрсетіп келеді.

Сауда саласы экономикалық дамудың маңызды бөлігі болып табылады, ал ЖИ мен нейрондық желілер бұл салада түбегейлі өзгерістерге алып келуде. Жасанды интеллекттің саудаға әсері оның түрлі аспектілерде қолданылуымен байқалады:

1. Бағаларды болжау және сұранысты талдау

Жасанды интеллекттің көмегімен сауда ұйымдары нарықтағы бағаларды тиімді болжау және сұранысты талдау мүмкіндігін алады. Нейрондық желілер нарықтық деректерді өңдеп, тұтынушылардың сатып алу әдеттерін, маусымдық өзгерістерді және экономикалық жағдайларды ескере отырып, бағалар мен сұраныстың динамикасын болжай алады. Бұл болжау құралдары бизнеске тиімді баға саясатын жүргізуге және шығындарды оңтайландыруға көмектеседі.

2. Тұтынушылардың мінез-құлқын зерттеу

Жасанды интеллекттің тағы бір маңызды қолдану саласы — тұтынушылардың мінез-құлқын зерттеу. Нейрондық желілер тұтынушылардың өткен сатып алу тәжірибелерін және басқа да мінез-құлық деректерін талдай отырып, жеке тұлғалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді. Бұл жеке ұсыныстар тұтынушылардың қажеттіліктерін дәл болжай отырып, олардың сатып алу әрекеттерін арттыруға ықпал етеді.

3. Автоматтандырылған қызмет көрсету және чат-боттар

Қазіргі таңда көптеген онлайн дүкендер мен платформаларда автоматтандырылған қызмет көрсету жүйелері, оның ішінде **чат-боттар** кеңінен қолданылады. Жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін чат-боттар тұтынушылармен интерактивті байланыс орнатып, сұрақтарға жауап беру, өнімдер мен қызметтер бойынша кеңестер беру және сатып алу процесін оңтайландыру арқылы сауда процесін тиімді басқаруға мүмкіндік береді.

4. Логистика және жеткізу жүйелерін жетілдіру

Жасанды интеллекттің көмегімен сауда компаниялары логистикалық процестерді оңтайландырып, тауарларды жеткізу уақытын қысқартуға, қоймалардағы тауарларды тиімді басқаруға және шығындарды төмендетуге мүмкіндік алады. Нейрондық желілер логистикалық деректерді талдай отырып, ең тиімді маршруттарды, жеткізу уақыттарын және көлік құралдарын анықтайды, бұл клиенттерге жылдам әрі сапалы қызмет көрсетуге мүмкіндік береді.

Нейрондық желілердің саудадағы тиімділігі мен кең мүмкіндіктері әртүрлі аспектіде көрінеді. Нейрондық желілерді қолдану арқылы сауда ұйымдары өз бизнес процестерін айтарлықтай жетілдіре алады.

1. Сауда жасауды болжау және автоматтандыру

Нейрондық желілердің көмегімен сауда қызметкерлері автоматтандырылған түрде мәмілелер жасауды болжай алады. Мысалы, белгілі бір өнімнің немесе қызметтің сатылымы болашақта қандай болатынын болжау үшін, өткен уақыттағы мәліметтер мен нарықтық жағдайларды талдау маңызды. Нейрондық желілер бұл ақпаратты өңдеп, дәлірек болжаулар жасауға мүмкіндік береді. Бұл болжауларға негізделген шешімдер компанияның қорларын тиімді пайдалануға және жаңа сауда мүмкіндіктерін анықтауға мүмкіндік береді.

2. Персонализирленген маркетинг және ұсыныстар

Нейрондық желілердің тағы бір маңызды қолданылуы — персонализирленген маркетингтік стратегияларды жасау. Сауда компаниялары

клиенттердің сатып алу тарихын, қызығушылықтарын және мінез-құлқын талдай отырып, әрбір тұтынушыға арнайы ұсыныстар жасай алады. Бұл тәсіл сауданы дамытуда маңызды рөл атқарады, өйткені ол тұтынушылардың адалдығын арттырады және олардың сатып алу мүмкіндіктерін көбейтеді.

3. Қауіпсіздік және алаяқтықты анықтау

Нейрондық желілер қаржы операцияларын және төлем жүйелерін қауіпсіздендіруде де маңызды рөл атқарады. Жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін жүйелер әртүрлі алаяқтық әрекеттерін анықтау үшін пайдаланылатын деректерді жылдам және дәл талдай алады. Бұл әсіресе онлайн сауда мен электрондық коммерцияда үлкен маңызға ие.

Жасанды интеллект және нейрондық желілер сауда саласына түбегейлі өзгерістер енгізуде. Олар бизнеске тиімді шешімдер қабылдауға, тұтынушылармен қарым-қатынасты жақсартуға, сұраныс пен ұсынысты тиімді үйлестіруге мүмкіндік береді. Нейрондық желілердің қолданыс аясы барған сайын кеңейіп, бизнестің көптеген салаларында маңызды құралға айналуда. Саудадағы ЖИ технологияларының одан әрі дамуы бәсекелестік ортаны қалыптастыруға және экономикалық тиімділікті арттыруға ықпал ететін болады. Сондықтан, ЖИ және нейрондық желілердің мүмкіндіктерін зерттеу және оларды сауда жүйесіне интеграциялау қазіргі заманғы бизнес үшін өте маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Братко Алгоритмы искусственного интеллекта на языке PROLOG / Братко. - М.: Диалектика / Вильямс, **2023**. - **427** с.
2. Вопросы искусственного интеллекта, №1, 2008. - М.: Ленанд, **2018**. - 120 с.
3. Вопросы искусственного интеллекта, №2, 2010. - Москва: **Огни**, **2023**. - 124 с.

НЕПРЕРЫВНОЕ ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРОЦЕССОВ ОДНО ИЗ ГЛАВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ТОО «РУ-6»

Абдимауленов Ж.Ж., Курманов Г.К., Арапов А.М., Имранов Ж.Б.
ТОО «РУ-6», Кызылординская область, поселок Шиели

ТОО «РУ-6» занимается добычей урана с последующим переработкой его в химический концентрат природного урана (далее- ХКПУ). В условиях ТОО «РУ-6» при работе комплекса переработки продуктивных растворов и работе добычного полигона, с рудного горизонта вместе с продуктивным раствором поступают твердые взвеси в виде песка, ила (далее твердые взвеси). Твердые взвеси отрицательно сказываются при ведении процессов добычи и переработки - сорбция, регенерация, увеличение дебета скважин. Для минимизации влияния твердых взвесей на технологические процессы проводятся ряд мероприятий, направленных на очистку растворов, ионита, такие как отстаивание в перекачных ёмкостях, прокачка скважин, отмывка в

колоннах типа десорбционная напорная колонна (ДНК), на дуговых ситах и др. В результате чего ежегодно в отстойнике оборотных растворов участка переработки продуктивных растворов (УППР), в дренажных ёмкостях добычного полигона накапливаются твердые радиоактивные отходы (далее-ТРО), которая представлена на рис.№1. Общий объём ТРО составляет приблизительно 800 тн./год, основная часть которого состоит в виде песка. Далее вышеуказанный песок вручную затаривается в мешки и направляется на захоронение в качестве ТРО на поверхностный могильник. Процесс ручной затарки требует много усилий, времени и отрицательно влияет на здоровье работников.

В настоящее время в ТОО «РУ-6» затаривание твердых радиоактивных отходов в виде песка осуществляется ручным методом. Работники с помощью лопаты осушенные отходы в мешки. Затем эти мешки загружаются в специальные контейнера для дальнейшей транспортировки в поверхностный могильник захоронения низкорadioактивных отходов (ПМЗНРО). При выполнении данных работ вручную, как сейчас, персонал работает в зоне с относительно высоким радиоактивным фоном. Этот процесс загрузки в мешки является физически трудоемким, занимает много времени и отрицательно влияет на здоровье работников.

Учитывая специфику деятельности уранодобывающего предприятия, в целях минимизации негативного воздействия ионизирующих излучений на персонал, основными задачами научно-технологического развития предприятия являются, в том числе и ускорение роста производительности труда.

Основным инструментом технического прогресса является создание и внедрение механизированных и высокопроизводительных автоматизированных систем, позволяющих совершенствовать технологию организации производства.

Механизация производства позволяет повысить производительность труда, освобождает человека от выполнения тяжелых, трудоемких и утомительных операций. На уранодобывающих рудниках проблема механизации труда особенно актуальна в виду нахождения персонала вблизи источников ионизирующих излучений.

Поэтому для ТОО «РУ-6» данная работа актуальна, так как одной из приоритетных задач ТОО «РУ-6» является улучшение условий труда и повышение эффективности рабочего персонала за счет автоматизации и внедрения передовых технологий.

Для повышения эффективности процесса затаривания ТРО и снижение ручного труда была разработана и внедрена в производство передвижная установка для затаривания ТРО (Далее-Установка)

Внедрение Установки на руднике «Карамурун» позволило:

- снижению объема ручного труда при затаривании ТРО;
- повышению уровня радиационной безопасности и осуществлению контроля за соблюдением правил охраны труда в области обеспечения радиационной безопасности;

- обеспечению минимизации времени для затарки ТРО.

Процесс чистки отстойника оборотных растворов установкой для затаривания представлена на рис.№2 и №3.

Характеристики разработанной передвижной установки:

Установка для затаривания ТРО была разработана на базе погрузчика JCB 541-70. За счет высоких технических характеристик JCB 541-70 и особенностей его конструкции, погрузчик обладает следующими достоинствами по сравнению с аналогами:

- маневренность, надежность, производительность, функциональность, универсальность, экономичность;
- безопасность и комфорт при работе оператора. Этому способствует установка эргономичной кабины и панорамное остекление, позволяющее осматривать всю рабочую площадку;
- простота в уходе, обусловленная возможностью быстрой и легкой замены комплектующих и дозаправки расходных материалов. Для сокращения простоев техники в случае поломки на строительной площадке предусмотрена простая модульная система основных функциональных узлов. Увеличенные межсервисные интервалы позволяют экономить на обслуживании;
- функциональные узлы машины высокопроизводительны и эффективны, КПП, гидросистема, силовой агрегат постоянно совершенствуются для достижения лучшего результата;
- установленная аварийная сигнализация позволяет исключить перегруз техники, своевременно извещая оператора с помощью звука;
- силовая установка может находиться сбоку или сзади, исполняя роль противовеса. Это обеспечивает дополнительную устойчивость.

К главным техническим характеристикам погрузчика JCB 541-70 относятся максимальный вес, который способна поднять спецтехника, и максимальная высота разгрузки. Стандартная модель может поднять груз весом 1,5 т на высоту 7 м при условии установки дополнительной стрелы, предельная грузоподъемность составляет 3,5 т.

Подбор основного оборудования и навесного оборудования в части затаривания ТРО, учёта объема затаривания ТНРО и замера радиационного фона, включает в себя:

- 1 основное оборудование - спец. техника высокой проходимости, предназначенная для механизации процессов затаривания ТРО - автопогрузчик;
- 2 навесное оборудование, включающее в себя следующие подсистемы:
 - подсистема, контролирующая сбор информации по радиационному излучению – в состав системы входят: датчики, регистрирующие гамма-излучение, блок обработки и передачи данных, коммуникационный блок;
 - подсистема и оборудование затаривания и упаковки ТРО – ковш для наполнения биг-бэгов, машинка для зашивания мешков, мешки для биг-бэгов, рамная конструкция для биг-бэгов.

- подсистема динамического взвешивания - ЖК-дисплей для отображения информации; датчики давления, датчики положения стрелы; блок коммутации;

- подсистема сбора, регистрации и визуализации данных – микропроцессор, жесткий диск для накопления данных по весу ТРО и радиационному фону, информационное табло;

- подсистема бесперебойного питания – бортовой аккумулятор телескопического погрузчика

- система защиты от радиационного воздействия.

Данная установка для затаривания является актуальным для всех добычных предприятий, кроме этого, данную установку можно будет использовать при удалении загрязнённый почвы и рекультивации отработанных участков.

Рисунок. №1. ТРО образующихся на отстойнике оборотных растворов УППР

Рисунок №2. Процесс чистки ТРО установкой

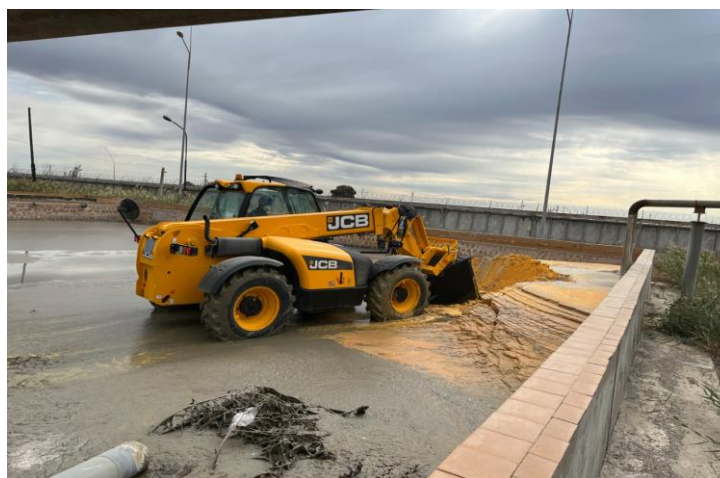

Рисунок №3 Сравнение процесса затаривания ТРО до и после внедрения установки

Список использованной литературы:

1. Тураев Н.С., Жерин И.И. Химия и технология урана: учебное пособие для вузов. – М.: ЦНИИАТОМИНФОРМ, 2005. – С. 83–89.
2. Джеймс Вумек, Дэниел Джонс. Бережливое производство. Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании. 2018 год.
3. веб-сайт: www.jcb.ru

НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В РК

Абдусалимов А.А., Ташев А.А., Кабакаева У.С.
Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада Қазақстандағы бизнесті цифрландыру қарастырылады. Диджитализацияны бизнеске интеграциялау тәуекелдері мәселелері көтерілді, сондай-ақ осы тәуекелдердің алдын алу бойынша әдістер ұсынылды. Сондай-ақ елдегі цифрлық экономиканың даму серпіні көрсетілген

Summary: The article deals with the development of modern business in the digital economy. The role of digitalization for Kazakhstan, as well as digital transformation in terms of solving the problems of developing information and communication technologies, as an important tool for modernizing the real sector of the economy.

За последние десятилетия мир стремительно движется к экономике нового типа, где основным инструментом ее формирования становятся цифровые технологии. Расширение роли информационных технологий в работе частного и государственного секторов является основой для перехода к цифровому государству.

Информация — ключевой ресурс в современном мире. Ежесекундно человечество генерирует огромные массивы цифровых данных, которые не только занимают место в хранилищах, но и помогают компаниям вести бизнес. Чтобы воспользоваться всеми возможностями доступной информации, необходимо ее аккумулировать, структурировать и анализировать. Цифровая трансформация предприятия способствует этому благодаря прогрессивным технологиям, например, Big Data (большие данные) или Artificial Intelligence (AI, искусственный интеллект). Они направлены на обработку потоков информации, на основании которой можно принимать решения, адаптировать предложения под конкретных клиентов и прогнозировать их поведение[1].

На сегодняшний день более 15 стран мира реализуют национальные программы цифровизации: Дания, Норвегия, Великобритания, Канада, Германия, Саудовская Аравия, Индия, Россия, Китай, Южная Корея, Малайзия, Сингапур, Австралия, Новая Зеландия и Казахстан.

Китай в своей программе «Интернет плюс» интегрирует цифровые индустрии с традиционными. Сингапур формирует «Умную экономику», Канада создает ИКТ-хаб в Торонто, драйвером которой становится ИКТ. А Южная Корея в программе «Креативная экономика» ориентируется на развитие человеческого капитала, предпринимательство и распространение достижений ИКТ, а Дания фокусируется на цифровизации госсектора.

В программе «Цифровой Казахстан» в республике ожидается прогрессивное развитие цифровой экосистемы для достижения устойчивого экономического роста.

Правительство и государственные органы Казахстана, осознавая важность информатизации общества и развития цифровых технологий в определении долгосрочного экономического роста, принимают активное участие в развитии данной сферы как одного из ключевых направлений государственной политики

В ключевом мировом рейтинге развития ИКТ, рассчитываемом под эгидой ООН – ICT Development Index, – Казахстан в 2016 году занимал 52-ю строчку из 175-ти, не изменив своего положения с 2015 года. В результате реализации Программы и других стратегических направлений страна поднимется в рейтинге до 30-го места к 2022 году, 25-го места к 2025 году и до 15-го места к 2050 году. Казахстан также является догоняющей страной и в рейтинге e-intensity международной консалтинговой компании The Boston Consulting Group с точки зрения текущего уровня цифровизации. Для преодоления догоняющего статуса в Программе требуется наличие революционных, прорывных мероприятий по всем направлениям цифровизации, стоящим на повестке стран мира.

Цифровая экономика – это деятельность, непосредственно связанная с развитием цифровых компьютерных технологий, в которую входят и сервисы по предоставлению онлайн-услуг, и электронные платежи, и интернет-торговля, и краудфандинг и прочее.

Цифровой разрыв между государствами-лидерами и отстающими странами увеличивается год от года. Ключом к сохранению конкурентоспособности нашей экономики является развитие цифровой составляющей совместными усилиями государства и бизнеса на производстве, в управлении, коммуникациях и развлечениях. Цифровая трансформация – это не просто автоматизация, а создание новых бизнес-моделей, новых рынков и новых потребителей, которые должны привести к экономическому росту и извлечению прибыли. Сегодня цифровой мир не спрашивает, готов ли ты к изменениям, так как он меняется глобально. Для Казахстана цифровизация – это единственный способ выйти из воронки сырьевой экономики.

Цифровая трансформация приобретает для Казахстана особый смысл как с точки зрения решения задач развития информационно-коммуникационных технологий, так и с позиции использования достижений цифровой революции в качестве важнейшего инструмента модернизации реального сектора экономики.

Согласно программе «Цифровой Казахстан» планируется достижение высоких конечных результатов: к 2025 г. создать добавочную стоимость в отраслях экономики на 1,7 - 2,2 трлн. тенге; с 2018 по 2022 гг. обеспечить создание 300 тыс. рабочих мест; до 30% прироста ВВП с 2025 г.; к 2025 г. в промышленном секторе ожидается внедрение 65% крупными предприятиями металлургической промышленности технологии «Индустрии 4.0», с эффектом от внедрения данных технологий в сумме 140 - 200 млрд. тенге [2].

Обычно главными элементами цифровой экономики называют электронную коммерцию, интернет-банкинг, электронные платежи, интернет-

рекламу, а также интернет-игры. В данный момент понятие цифровая экономика можно применить во многих аспектах современной жизни.

Рынок интернет коммерции в Казахстане также прирастает в денежном выражении каждый год, так, например объем рынка увеличился с 226 млрд тенге в 2016 году до 330 млрд в 2018 году и продолжил рост в 2019 году. В современном мире трудно представить себе, что какой-то товар нельзя купить в интернете, найти партнеров в интернете, сравнить цены поставщиков и заказать там, где более выгодно и удобно.

Казахстан является стратегически важным партнером России. Страны граничат на очень большой территории, что помогает торговать и возить товары с нескольких сторон. С 2009 года Казахстан и Россия подписали документ о едином таможенном союзе для упрощения товародвижения между стран. Логистика в Казахстане развивается, появляются новые инвесторы, открываются новые компании, расширяются автопарки[3].

Цифровая трансформация подразумевает использование современных технологий для повышения производительности и ценности предприятия в современном мире. Три самых главных эффекта от цифровой трансформации, которые отмечают клиенты по всему миру - это сокращение затрат, улучшение качества услуг и продуктов и увеличение продуктивности. 61% компаний отмечает, что цифровые технологии способствовали росту конкуренции в их бизнесе со стороны новых игроков. Сегодня уже 44% компаний в мире имеют стратегию цифрового развития. Если просмотреть список этих компаний, среди них можно увидеть Google, Microsoft, Rambler, KPMG и множество других передовых компаний. С уверенностью можно говорить, что с цифровизацией экономики в бизнес пришли огромные возможности для роста и развития. И эти возможности прибавляются в геометрической прогрессии.

В мировых рейтингах цифровой конкурентоспособности именно отставание корпоративного сектора в области цифровых внедрений тянет Казахстан назад. Исправлять эту ситуацию предстоит через создание системы стимулов к внедрению цифровых технологий для предпринимателей. В приоритете - совершенствование нормативной базы и создание особых условий для привлечения инвестиций в цифровые проекты. В решении этих сложнейших задач неопределима роль человеческого капитала.

По предварительным подсчетам прямой эффект от цифровизации экономики к 2025 году позволит создать добавочную стоимость на 1,7 – 2,2 трлн. тенге, таким образом обеспечив возврат от инвестиций в 4,8 – 6,4 раза к 2025 году к общим объемам инвестиций с учетом частных инвестиций.

Цифровизация имеет влияние на все сектора и приведет к изменению структуры экономики Казахстана в целом путем диверсификации и раскрытия потенциала не сырьевых отраслей, стимулирования стартап-активности и открытия «новых отраслей». При этом степень влияния цифровых технологий в разных отраслях неоднородна - наибольший потенциал создания стоимости предполагается в рамках традиционных отраслей экономики Казахстана, в том числе сырьевого сектора, но также открываются принципиально новые

возможности создания стоимости в электронной торговле, ИТ-секторе и финансовой индустрии.

Подводя итог, отметим, что находясь на волне мировых трендов, Казахстан ставит долгосрочные задачи, связанные с цифровой трансформацией, стране предстоит найти свою нишу в глобальной цифровой экономике, подготовить квалифицированные кадры для работы в этой сфере.

Список использованной литературы:

1. План мероприятий по реализации Концепции кибербезопасности («Киберщит Казахстана») до 2022 года. Утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 октября 2017 года № 676. 4. Закон Республики Казахстан от 24 мая 2018 года 156-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования регулирования предпринимательской деятельности».

2. Государственная Программа «Цифровой Казахстан». Утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. 71

3. Аубакирова Г.М. Цифровая трансформация экономики Казахстана// Проблемы теории и практики управления, Россия, Москва, №2, 2019, С.18-26.

УДК657.1/42

ИНВЕСТИРОВАНИЕ В НЕДВИЖИМОСТЬ: НОВЫЕ ТРЕНДЫ И СТРАТЕГИИ

Алиева Н.А., Тукова А., Камнева А.А.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.

Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Бұл мақалада жылжымайтын мүлікке инвестициялау, жаңа трендтер мен стратегиялар қарастырылды.

Summary: This article discusses real estate investing, new trends and strategies.

Инвестиции в недвижимость всегда оставались одним из самых надежных вариантов сохранения и приумножения капитала. Кроме того, со временем тенденции и предложения инвесторов в этой сфере будут сокращены. Стремительное технологическое развитие, меняющаяся демография и экологические проблемы оказываются властями на то, как мы воспринимаем недвижимость и инвестируем в нее. Давайте посмотрим, каких ключевых тенденций можно поддерживать в сфере инвестиций в недвижимость в ближайшие 5-10 лет.

1. Экологическая устойчивость становится приоритетом. Во-первых, стоит отметить глобальное знание экологических проблем, таких как изменение климата и происхождение природных ресурсов. Эти требования предъявляют конкретные и временные меры по снятию негативного воздействия на окружающую среду, и инвестиции в экологическую недвижимость могут быть частью этого процесса.

Инвестор все чаще оценивает недвижимость по ее "экологичности". Это говорит о том, что они ищут объекты, соответствующие стандартам

энергоэффективности, использующие возобновляемые источники энергии и снисходительные возможности на окружающую среду. Экологически-Кие постоянные земли, как правило, отличаются более высокой эффективностью использования ресурсов, что сокращает эксплуатационные расходы владельцев и арендаторов [1].

По мнению экономических выгод, инвесторы также отмечают растительный спрос со стороны арендаторов и покупателей, которые все больше осознают свою экологическую ответственность. Люди все больше ценят жизнь и работу в экологии чистых и здоровых условий, что делает зеленую недвижимость более привлекательной.

На глобальном уровне регуляция также начинает способствовать этой тенденции. Все страны и регионы внедряют законы и нормативные акты, обеспечивающие экологическую безопасность объектов. Некоторые даже предлагают налоговые льготы и финансовые стимулы инвесторам, которые вносят экологические чистые решения в свои проекты.

Именно поэтому экологическая устойчивость стала одним из ключевых аспектов при выборе устойчивости для инвестиций. Предполагается, что в ближайшие годы эта тенденция усилится, и инвесторы, которые уделяют внимание экологической устойчивости в своих портфелях, могут рассчитывать не только на снисходительность на окружающую среду, но и на увеличение посещаемости своих инвестиций.

2.Интеллектуальные технологии (IoT и интеллектуальный интеллект) в управлении недвижимостью. Технологии интеллектуального управления недвижимостью претерпевают значимые изменения и становятся неотъемной частью будущего инвестирования в недвижимость. Эта тенденция основана на двух основных компонентах: в Интернете вещей (IoT) и искусственном интеллекте (AI). Эта элементарная технологическая революция играет важную роль в совершенствовании управления недвижимостью и повышении ее эффективности.

Интернет вещей (IoT) - это сеть физических объектов, подключенных к сетям и основным датчикам, которые могут собирать данные и обмениваться ими. В контексте недооценки это говорит о том, что здесь и сооруже-ния могут быть различными интеллектуальными установками, от датчиков контроля температуры и освещенности до систем безопасности и интеллектуальных счетчиков ресурсов. Эти устройства позволяют осуществлять мониторинг и управление различными параметрами объектов недвижимости в режиме реального времени [2].

Интеллектуальные системы управления позволяют инвесторам и управляющей компании более эффективно использовать ресурс недоработки, снимать эксплуатационные расходы и повышать качество обслуживания. Например, системы "умный дом" могут предложить жителям возможность удаленно управлять имуществом, климатом и безопасностью, что делает недвижимость более привлекательной для арендаторов.

Интеллектуальные технологии предоставляют дополнительные услуги инвесторам. Они могут привлечь более высоких арендаторов, подготовить плату за высокий уровень комфорта и безопасности. Кроме того, сбор и анализ данных с интеллектуальных сооружений позволяют инвесторам принимать более разумные решения по планированию содержания и реконструкции недвижимости.

Таким образом, можно сделать вывод, что технологии интеллектуального управления недвижимостью не являются только средним оптимизацией, но и стратегическим инструментом для инвесторов. Эта тенденция будет продолжать развиваться и внедряться в больших масштабах в ближайшие 5-10 лет, что делает ее важной частью будущих инвестиций в недвижимость.

3. Развитие региональных рынков. Развитие региональных рынков становится все более значимой и актуальной конкуренцией в сфере инвестиций в недвижимость. Эта тенденция обусловлена несколькими важными факторами, которые заставляют динамику рынка недвижимости и привлекают внимание инвесторов.

Прежде всего, стоит отметить, что в некоторых крупных мегаполисах недвижимость становится все более дорогой и конкурсно-транспортной. Цены на жилье и коммерческую недвижимость в таких регионах достигли знаковых высот, что можно сделать выход на эти рынки и для инвесторов. Поиск возможности для диверсификации инвестиционного портфеля и получения более высокой доступности может побудить инвесторов обратиться на региональные рынки [3].

Но, несмотря на снижение цены на недвижимость в регионах, перспективы роста остаются привлекательными. Региональные рынки обычно обрабатывают большим потенциалом для развития, особенно если рассматривать пригороды и второстепенные города. Есть возможность для строительства новых инфраструктурных объектов, развития торговли и бизнеса, что может привести к увеличению стоимости недвижимости в будущем.

Инвесторы также обращают внимание на такие факторы, как снижение операционных расходов и налогов в регионах. Это может сделать владение недвижимостью и управление ею более прибыльным и финансово уставным.

Таким образом, развитие региональных рынков дает инвесторам возможность диверсифицировать свои портфели и искать новые источники в Дохо. Однако следует отметить, что каждый региональный рынок имеет свои уникальные особенности и риски, поэтому инвесторам следует провести тщательное исследование и анализ, прежде чем инвестировать в недвижимость в этих регионах.

4. Токенизация недвижимости. Токенизация недвижимости-важный тренд, переходящий в развитие инвестиций в недвижимость с помощью инновационных блокчейн-технологий. Эта концепция трансформирует традиционный рынок недвижимости, открывая новые возможности для

инвесторов и делая инвестиции в недвижимость более доступными и ликвидными.

Суть токенизации недвижимости заключается в том, что недвижимость делится на доли (токены), которые регистрируются в блокчейне. Эти токены представляют интересы владения конкретными активами недвижимости. Инвестор может купить эти токены, что позволяет им инвестировать в недвижимость без необходимости покупать весь объект целиком.

Основным притоком токенизации является повышение ликвидности недвижимости. Тиранический инвестор может столкнуться с ограничениями на продажу или обременение недвижимости из-за высокой стоимости и сложности достижений Делок. Токенизация позволяет продавать и покупать доли в движениях с большой свободой и гибкостью.

Кроме того, токены недвижимости можно разделить на более мелкие доли, что открывает доступ к инвестициям в недвижимость даже для тех, у кого есть финансовые ресурсы. Это расширяет круг потенциальных инвесторов и расширяет доступ к движениям как активу для долгосрочных инвестиций.

5. Гибридные рабочие пространства. Гибридные рабочие пространства — это концепция, которая становится все более популярной и важной на рынке жилья и на рабочем месте. Пандемия COVID-19 стала катализатором этой тенденции, ускорив процесс ее развития.

Одним из основных изменений, внесенных пандемией, стало изменение отношения к работе и рабочей среде. Многим компаниям пришлось перейти на удаленную работу, и многие сотрудники обнаружили, что они могут эффективно выполнять свои обязанности дома. Этот опыт изменил восприятие необходимости быть в офисе каждый день.

В результате спрос на традиционные офисные помещения снижается, и компании становятся более гибкими в организации работы своих сотрудников. Гибридные рабочие пространства обеспечивают решение этой проблемы. Они сочетают в себе возможность удаленной работы и доступ к современным офисным условиям Moderna.

Для многих работодателей гибридные рабочие места представляют собой прибыльную альтернативу. Они могут арендовать меньше офисных площадей, экономя на арендных платежах и эксплуатационных расходах, а также дают сотрудникам возможность работать из дома или выбирать между режимами дома и офиса в зависимости от задач и предпочтений.

С точки зрения недвижимости гибридные рабочие пространства требуют определенной адаптации. Они должны быть оснащены Moderna Technology для обеспечения удаленной работы, а также спроектированы таким образом, чтобы обеспечить безопасность и комфорт для сотрудников, которые все еще регулярно посещают офис [4].

В заключение стоит сказать, что инвестиции в недвижимость остаются перспективным и стабильным средством инвестирования, но для успешного инвестирования в будущем важно следовать текущим тенденциям и адаптировать свои стратегии к быстро меняющейся реальности.

Список использованной литературы:

- 1.Зыбин А.А. Понятие, типы и цели формирования инвестиционного портфеля // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2014. – № 1, С. 116–120, <http://e-koncept.ru/2014/14024.htm>.
- 2.Паук м.И. Эффективность влияния иностранных инвестиций на социально-экономическое развитие региона // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2014. – № 3, С. 72-76.
- 3.Пономарева И.В. К вопросу о механизме привлечения инвестиций во внешнеторговые операции // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2014. – № 3, С. 80-83.
- 4.Горелик В. Н. Логика финансовой системы: закономерности устройства // Финансы и кредит. 2021. № 24.

УДК 330.342

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Амангельдиева А.А., Қахраманова А.О., Жүзбай Б.Р.
Ғылыми жетекшісі магистр, аға оқытушы Кейкова Ж. К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

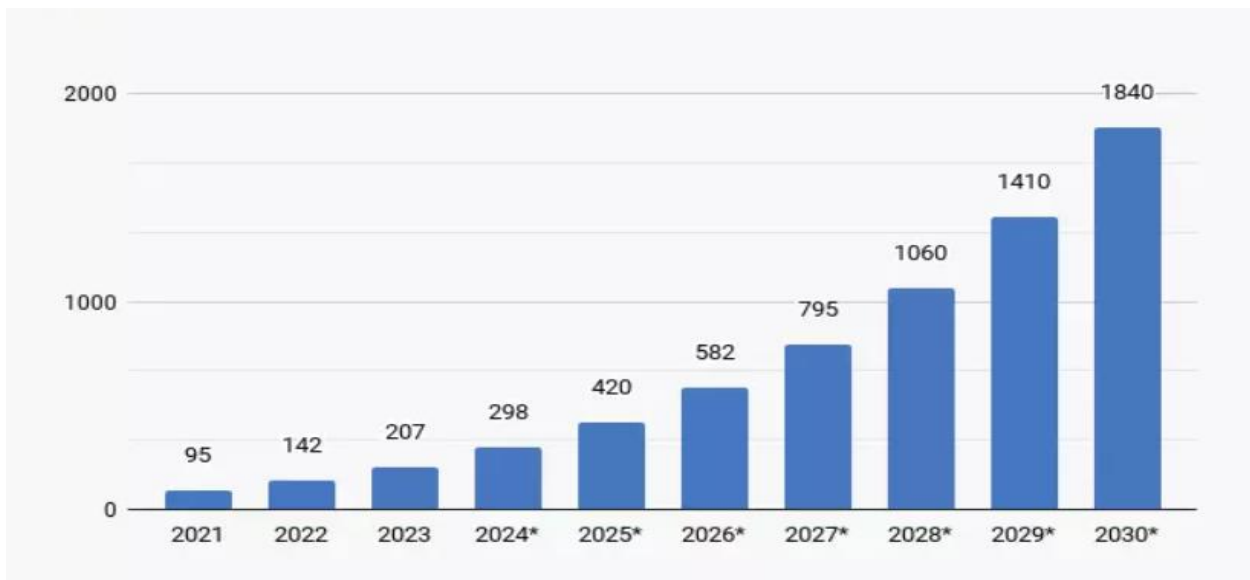
Резюме: В статье рассматриваются современный этап становления и тренды развития цифровизации: искусственный интеллект и Интернет вещей, а также тенденции развития цифровой экономики в мире.

Summary: The article examines the current stage of formation and trends in the development of digitalization: artificial intelligence and the Internet of Things, as well as trends in the development of the digital economy in the world.

Бүгінгі таңда көптеген компаниялар цифрлық технологияның экономикаға әсері туралы алаңдайды. Олардың кейбіреулері цифрлық трансформацияға ұмтылғанымен, айтарлықтай кедергілер бар. Өз жолын бастаған компаниялардың көпшілігі қажетті өзгерістер технологияны енгізуден әлдеқайда жоғары екенін түсінеді [1].

Бұл цифрлық технологиямен жасалған құндылықты оңтайландыратын жаңа экожүйелерді, қатынастарды және бизнес үлгілерін қажет етеді. Бірақ бұл үшін техниканың кез-келген саласына ие болу жеткіліксіз. Клиент үшін құндылықты арттыру немесе ұйымдағы шығындарды жою үшін жасанды интеллект, робототехника және Виртуалды шындық сияқты технологиялардың интеграциясы беретін "конвергенцияны" немесе пайданы түсіну өте маңызды [2].

Цифрлық экономиканың дамуына үлкен әсер ететін үш тенденция бар. Олардың маңыздылығын түсіну қосымша мүмкіндіктер бере алады немесе қауіптердің алдын алуға көмектеседі [3].

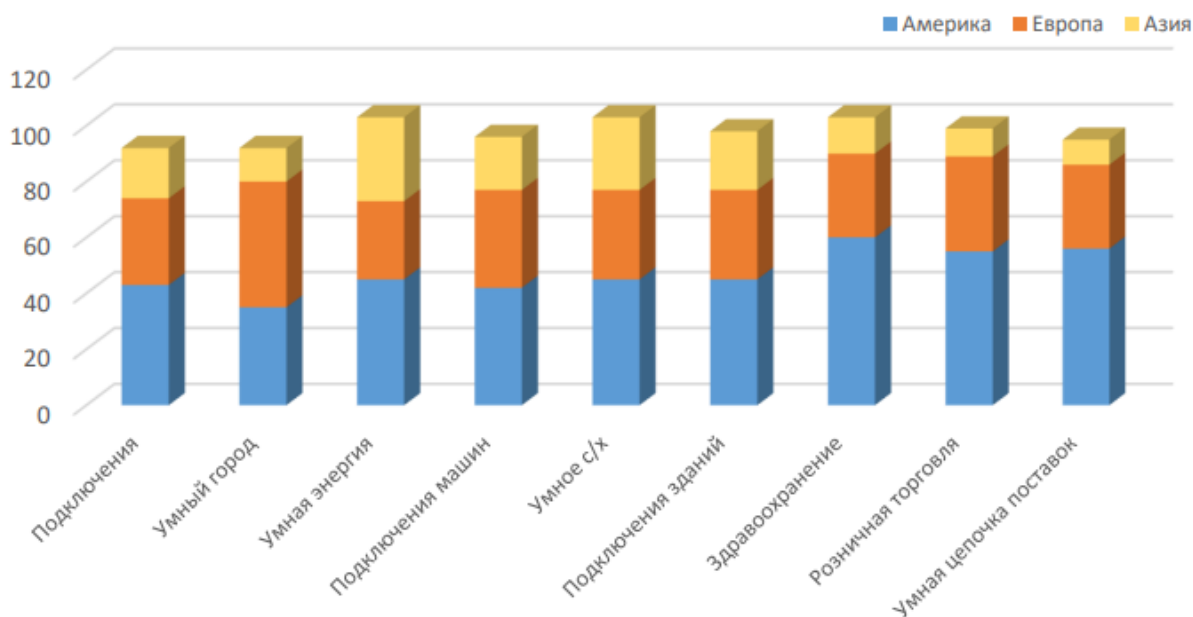

Сурет 1. Халықаралық жасанды интеллект нарығының көлемі

Цифрлық технологияларды кеңінен енгізу әлемдік нарықтардағы бәсекелестікті арттырады және жетекші индустриалды елдерді тиісті өнеркәсіптік саясатты жүргізуге және зерттеулер мен әзірлемелерге инвестицияларды арттыруға ынталандырады. Қазіргі уақытта цифрлық экономиканың негізгі трендтерін атап өтуге болады, атап айтқанда: басқарудың инновациялық құралдары, бизнес-модельдердің жылдам өзгеруі, цифрлық нарықтар, Заттар интернеті және жасанды интеллект [4].

Gartner – дің 2021 жылғы зерттеу есебінде 2025 жылға дейін жасанды интеллекттің даму болжамдары ұсынылған. есепте жасанды интеллект нарығының бес түрлі болжамдары қарастырылған және ұсыныстар берілген-кәсіпорындар туындаған мәселелерді қалай шеше алады және болашаққа бейімделе алады.

2025 жылға қарай алдын-ала дайындалған жасанды интеллект модельдері негізінен жеткізушілердің 1% - қолында болады. 2023 жылы сәтті шотты ұрлау шабуылдарының 20% жасанды және жасанды түрде адам бейнесін синтездеу әдісін қолданады.

Сурет 2. IoT жобаларын жаһандық тарату

Жалпы, IoT-бұл ақылды жүйелердің, құрылымдардың, ақылды құрылғылардың және сенсорлардың кең ауқымын біріктіретін инновация. Ғылыми мақалаларда, онлайн және баспа баспасөз хабарламаларында қол жетімді заттар интернетін түрлендірудің әлеуетті тиімділігі мен қолданылуын көрсету үшін ауқымды зерттеулер жүргізілді [6]. Оны қауіпсіздік, ресурстармен қамтамасыз ету және өзара әрекеттесу мәселелерін шешуге бағытталған жаңа және инновациялық бизнес-жоспарларға дайындық жұмысы ретінде пайдалануға болады [7]

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Алексеев Р.А. Апробация и перспективы применения технологии блокчейн на выборах за рубежом и в России // Журнал политических исследований, 2018.
2. Беликова К.М. Цифровая интеллектуальная экономика: понятие и особенности правового регулирования (теоретический аспект) // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление, 2018. – № 8 (99). – Б. 82- 85
3. Платунина Г.П., Васильева И.А. Управление бизнес-процессами инфокоммуникационных компаний в условиях трансформации мирового экономического общества // Экономика и качество систем связи, 2020. – № 1 (15). – Б. 22-29.
4. Салютин Т.Ю., Платунина Г.П., Аблогин М.А. Проблемы измерения и обработки рисков при оценке эффективности системы информационной безопасности бизнеса предприятия // В книге: Мобильный бизнес: перспективы развития и реализации систем радиосвязи в России и за рубежом. Сборник материалов (тезисов) XLII международной конференции РАЕН, 2018. – Б. 55-59.
5. Салютин Т.Ю., Платунина Г.П. Методические основы формирования параметров модели оценки инвестиционной привлекательности телекоммуникационной компании // В книге: мобильный бизнес: перспективы развития и реализации систем радиосвязи в России и за рубежом. Сборник материалов (тезисов) 46-й международной конференции. Москва, 2020. – Б. 67-70.

6. Платунина Г.П., Ермоленко Д.С. Анализ факторов, влияющих на поведение производителя в условиях чистой монополии и на макроуровне в условиях кризиса // В сборнике: Технологии Информационного Общества. Сборник трудов XIV Международной отраслевой научно-технической конференции, 2020. – Б. 360-362.

7. Платунина Г.П. CRM-система как средство повышения эффективности бизнеса // В книге: Мобильный Бизнес: перспективы развития и реализации систем радиосвязи в России и за рубежом сборник материалов (тезисов) 45-й международной конференции РАЕН, 2020. – Б. 55-59

УДК 657.3

ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ДИРЕКТ-КОСТИНГА В ЗАРУБЕЖНОМ УЧЕТЕ

Арещенко В.Д., Карпей Т.В.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Арашкевич О.В.

Гомельский государственный университет им. Франциска Скорины, г. Гомель,
Республика Беларусь

Түйін: Мақалада директ-костинг әдісін қолдану тәжірибесі көрсетілген. "Direct costing" жүйесі бойынша шығындардың пайда болу орындарын есепке алуды ұйымдастырған кезде "жанана шығындар" ұғымы жоғалады, өйткені үстеме шығындар осы шығындар пайда болған жерге қатысты тікелей болады.

Resume: The article presents the experience of using the direct costing method. When organizing the accounting of cost locations using the "Direct costing" system, the concept of "indirect costs" disappears, since overhead costs are direct in relation to the place of occurrence of these costs

В условиях рыночной экономики система бухгалтерского учета методологически и организационно подразделяется на два вида: финансовый и управленческий.

Широкое распространение в развитых странах (США, Канада, Германия, Англия, Франция, Италия и др.) получил расчет конечных результатов деятельности методом «затраты-выпуск». Мировое признание этот метод получил благодаря работам В.Леонтьева, за реализацию которого он был удостоен в 1973 г. Нобелевской премии[1].

Метод «затраты-выпуск» является основой определения конечного результата функционирования любого экономического звена (индивидуальная трудовая деятельность; фермерское хозяйство; кооператив; арендное, акционерное и государственное предприятие) и хозяйства в целом в условиях регулируемой рыночной экономики.

Для определения финансового результата необходимо учитывать лишь четыре процесса: выпуск (реализация), затраты по элементам, остатки ресурсов на конец и начало периода. Также при этом методе не требуется проводить калькулирование полной себестоимости продукции, что значительно упрощает и убыстряет процесс определения результата, а самое главное, позволяет государству ужесточить контроль за правильным определением финансового

результата.

Использование метода «затраты-выпуск» приводит к необходимости перехода от однорядной к двухрядной системе счетов. При однорядной системе построения плана счетов бухгалтерского учета все счета в принципе участвуют в составлении баланса, как это практиковалось в нашей стране.

Двухрядная система счетов предполагает четкое подразделение счетов на два ряда: балансовые, участвующие в составлении баланса и операционные, применяемые для определения финансового результата по методу «затраты-выпуск» и используемые в управленческой бухгалтерии.

Можно сформулировать основные черты системы «директ-костинг», базирующейся на методе «затраты– выпуск, которыми являются:

- направленность учета на конечный результат, что достигается путем расчета сумм покрытия (маржинального дохода) по каждому направлению деятельности в целом по предприятию;

- определение сумм покрытия в разрезе групп продуктов, центров ответственности, покупателей, зон реализации и т.д.;

- учет по изделиям только переменных затрат и определение переменной себестоимости путем дебетования счета «Основное производство» и кредитования счетов «Материалы», «Расчеты с персоналом по заработной плате» и т.д. на сумму переменных затрат, пропорциональных выпуску продукции;

- списание постоянных затрат в части общепроизводственных и общехозяйственных расходов на уменьшение финансового результата.

Процесс учета при системе «директ-костинг» происходит в два этапа. На первом этапе устанавливается связь объема производства готовой продукции с переменными затратами, отражается доходность (рентабельность) производства отдельных изделий.

На втором этапе обобщенные на одном счете постоянные затраты сопоставляются с вкладом, полученным от реализации. Таким образом, эта система ориентирована на реализацию. Чем больше объем реализации, тем больше дохода получает предприятие. Оценивают готовую продукцию, ее остатки на складах на начало и конец года, а также незавершенное производство только по переменным затратам. Такая система оценки побуждает предприятия изыскивать возможности увеличения реализации.

Организация учета затрат при системе «директ-костинг» состоит из следующих направлений:

- 1) учет по видам затрат;
- 2) учет по местам возникновения затрат;
- 3) учет затрат по центрам ответственности;
- 4) учет по носителям затрат.

Учет по видам затрат. При этом направлении учета затраты группируются по экономически однородным элементам и по статьям калькуляции. Эта группировка необходима для определения себестоимости единицы продукции (работ, услуг).

Важнейшими видами затрат, подлежащими учету на Западе являются:

- затраты на заработную плату;
- материальные затраты;
- затраты на энергию;
- затраты на ремонты;
- налоги, взносы, страхование;
- затраты на амортизацию;
- проценты, риски; прочие затраты.

Если учет издержек по видам является первым необходимым условием для итогового учета производственных затрат является учет затрат по местам их возникновения. Место возникновения затрат – это структурное подразделение предприятия, по которому организуется планирование, нормирование и учет издержек производство для контроля и управления затратами производственных ресурсов [2].

При организации учета по местам возникновения затрат по системе «директ-костинг» исчезает понятие «косвенные расходы», так как накладные расходы становятся прямыми по отношению к данному месту возникновения затрат.

Третьим направлением учета затрат на производство является учет их по центрам ответственности, под которыми следует понимать персональное закрепление ответственности за определенными затратами с целью усиления контроля за себестоимостью продукции. Центр ответственности может быть определен носители. Носители затрат – продукция, работы или услуги предприятия, предназначенные для реализации на рынке. В зависимости от технологии и характера продукции носителями затрат могут быть изделия или полуфабрикаты, как сегмент предприятия, за результаты работы которых отвечает его руководитель.

Наконец, четвертое направление учета затрат – учет по носителям затрат, под которым в западном производственном учете понимают отнесение затрат на их группы однородных изделий, серии одноименных изделий или индивидуально вырабатываемые изделия (заказы), строительные объекты, законченные этапы строительства, виды работ и услуг (транспортные, монтажные и т.д.).

При калькулировании себестоимости продукции по системе «директ-костинг» постоянные затраты не распределяются между носителями. При этом варианте калькулирования исходят из того, что только переменные затраты (прямые затраты и переменная часть накладных расходов) зависят от загрузки мощностей или от объема продукции, а поэтому только они могут быть отнесены на носители затрат. Такой вариант калькулирования без специальных дополнительных расчетов предоставляет нужную в условиях рынка информацию о тенденциях поведения затрат в условиях изменения загрузки или объема.

Основное различие этих вариантов заключается в том, что в одном случае постоянные производственные накладные расходы считаются затратами

периода, в другом – включаются в себестоимость продукта.

Список использованной литературы:

1. Воронова Е. Ю, Улина Г. В. Управленческий учет на предприятии. - М: ТК Велби: издательство Проспект, 2016. - 248 с.
2. Тайгашинова К.Т. Теория и методология учета затрат и калькуляция продукции, работ и услуг [Текст]: учеб, пособ. / К.Т. Тайгашинова. - Алматы: Экономика, 2014. - 137 с.

УДК 330.1

МАРКЕТИНГОВЫЕ СТРАТЕГИИ И ИХ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НА РЫНКЕ

Артамошина Т.А.

Учреждение колледж «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Маркетингтік стратегиялар компаниялардың дамуына және олардың нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге маңызды рөл атқарады. Тiмдi стратегияны таңдау компанияның мақсаттарына, салаға, бәсекелестік ортаға және басқа факторларға байланысты.

Summary: Marketing strategies play an important role in the development of companies and ensuring their competitiveness in the market. The choice of the optimal strategy depends on the company's goals, industry, competitive environment and other factors.

В условиях современного бизнеса маркетинговые стратегии становятся ключевым инструментом роста и развития компаний на рынке. Эффективное использование маркетинговых стратегий позволяет компаниям укрепить свои позиции, привлечь новых клиентов, увеличить прибыль и обеспечить конкурентное преимущество.

В данном исследовании мы рассмотрим различные маркетинговые стратегии и их влияние на эффективность деятельности компаний на рынке.

Маркетинговая стратегия – это комплекс мероприятий, направленных на достижение целей компании в области маркетинга. Существует множество различных маркетинговых стратегий, которые компании могут применять в зависимости от своих целей, ресурсов, отрасли и конкурентной среды.

Среди основных видов маркетинговых стратегий выделяют:

- Стратегия дифференциации. Эта стратегия заключается в создании уникального предложения, которое отличает компанию от конкурентов и привлекает внимание потребителей. Дифференциация может быть достигнута через качество товара, брендинг, инновации или обслуживание.
- Стратегия ценового лидерства. При использовании этой стратегии компания устанавливает низкие цены на свои товары или услуги, чтобы привлечь большее количество клиентов и увеличить объем продаж за счет массовости.
- Стратегия сегментации рынка. Эта стратегия предполагает разделение рынка на отдельные сегменты и адаптацию маркетинговых стратегий под

потребности каждого сегмента. Компания может сосредоточиться на определенной группе клиентов и разрабатывать специальные предложения для них.

- Стратегия нишевого продвижения. Эта стратегия направлена на занятие узкой ниши на рынке, где компания может предложить уникальные товары или услуги, обладающие специфическими характеристиками.

Для оценки эффективности маркетинговых стратегий необходимо использовать ряд ключевых показателей, таких как увеличение объема продаж, увеличение доли рынка, увеличение прибыли, повышение узнаваемости бренда, улучшение репутации компании и удовлетворенность клиентов.

- Увеличение объема продаж. Это один из основных критериев успешности маркетинговых стратегий. Если стратегия приносит желаемые результаты и увеличивает продажи товаров или услуг компании, то можно говорить об ее эффективности.

- Увеличение доли рынка. Этот показатель отражает способность компании конкурировать на рынке и занимать свою долю рыночного сегмента.

- Увеличение прибыли. Основная цель любой компании – получение прибыли. Эффективные маркетинговые стратегии должны способствовать увеличению доходов и снижению затрат.

- Улучшение репутации компании. Хорошая репутация компании на рынке может привлечь новых клиентов, повысить доверие к бренду и способствовать развитию долгосрочных отношений с потребителями.

Идентификация факторов, влияющих на результаты маркетинговых стратегий.

Для идентификации факторов, влияющих на результаты маркетинговых стратегий, можно провести следующие шаги:

1. Анализ целевой аудитории:

- ✓ Определить основные характеристики целевой аудитории (возраст, пол, интересы, поведенческие особенности)

- ✓ Исследовать предпочтения и потребности целевой аудитории

- ✓ Оценить спрос на продукт или услугу среди целевой аудитории

2. Исследование конкурентов:

- ✓ Проанализировать стратегии маркетинга конкурентов

- ✓ Сравнить результаты маркетинговых стратегий конкурентов с собственными результатами

- ✓ Определить преимущества и недостатки конкурентов на рынке

3. Оценка внутренних ресурсов компании:

- ✓ Изучить возможности и ограничения компании в реализации маркетинговых стратегий

- ✓ Оценить бюджет и персонал, доступные для маркетинговой деятельности

- ✓ Выявить преимущества и уязвимые места компании

4. Анализ макроэкономических и социокультурных факторов:

- ✓ Исследовать экономическую ситуацию на рынке
- ✓ Оценить социокультурные тенденции и изменения в потребительском поведении

✓ Прогнозировать влияние внешних факторов на результаты маркетинговых стратегий

5. Оценка маркетинговых инструментов и каналов продвижения:

✓ Проанализировать эффективность различных маркетинговых инструментов (реклама, PR, социальные сети, email маркетинг и т.д.)

✓ Оценить результаты продвижения через различные каналы (онлайн, офлайн, розничные точки продаж)

Проведя анализ указанных факторов, можно выявить ключевые аспекты, оказывающие влияние на результаты маркетинговых стратегий и разработать рекомендации для их оптимизации.

В Шымкенте, как и в других городах, ряд организаций применяют успешные маркетинговые стратегии для продвижения своих продуктов и услуг на рынке. Ниже приведены примеры некоторых компаний, которые эффективно используют маркетинговые стратегии в Шымкенте:

1) Ресторан "Понтос". Этот ресторан привлекает клиентов не только высоким качеством еды, но и интересными маркетинговыми акциями. Например, проведение тематических вечеров с музыкой, конкурсами и скидками для постоянных клиентов. Это позволяет привлечь новых посетителей и удерживать старых.

2) Сеть магазинов "Magnum Super". Компания активно использует маркетинговые стратегии ценового лидерства, предлагая широкий ассортимент товаров по доступным ценам. Регулярное проведение акций и скидок позволяет привлечь большое количество покупателей и увеличить объем продаж.

3) Кофейня "GLOBALCOFFEE". Эта кофейня успешно применяет стратегию дифференциации, предлагая уникальные виды кофе, десертов и атмосферу. Продуманный дизайн интерьера, дружелюбный персонал и проведение тематических мероприятий привлекают целевую аудиторию и создают уютную обстановку.

Эти примеры показывают, что успешные маркетинговые стратегии могут быть применены в различных отраслях и способны привлечь внимание клиентов, увеличить продажи и укрепить позиции компаний на рынке города. Рассмотрим их на доске удовлетворенности посетителей. Данные взяты из мобильных приложений Google и 2GIS.

Таблица 1. На доске удовлетворенности посетителей

Заведения	Количество людей принявших участие в оценивании заведения	Оценка удовлетворенности
Ресторан «Понтос»	629	4.6
Сеть Супермаркетов	4800	4.3

«Magnum Super»		
Сеть кофеин «GLOBALCOFFEE»	313	4.4

Маркетинговые стратегии играют важную роль в развитии компаний и обеспечении их конкурентоспособности на рынке. Выбор оптимальной стратегии зависит от целей компании, отрасли, конкурентной среды и других факторов. Для оценки эффективности маркетинговых стратегий необходимо постоянно анализировать результаты и корректировать стратегии в соответствии с изменяющейся ситуацией на рынке. Важно помнить, что нет универсальных маркетинговых стратегий, и каждая компания должна выбирать те стратегии, которые наилучшим образом соответствуют ее целям и задачам.

Список использованной литературы :

1. Ли Х. и Калантоне Р.Дж.(1998). Влияние компетенции знания рынка на преимущество нового продукта: концептуализация и эмпирическое исследование. Журнал маркетинга, 62(4), 13-29.
2. Портер, М. Э. (1980). Конкурентная стратегия: методы анализа отраслей и конкурентов. Свободная пресса.
3. Котлер П. (2000). Управление маркетингом, специальное издание для Университета Феникса. Пользовательский издатель.
4. Портер, М. Э. (1985). Конкурентное преимущество: создание и поддержание превосходных показателей. Саймон и Шустер.
5. Котлер П. и Армстронг Г. (2009). Принципы маркетинга. Пирсон Образование.

ОЭЖ 657.1

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДИТ - ТАБИҒАТТЫ ПАЙДАЛАНУДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА ҚҰРАЛЫ

Асіл М.К.

Химия-биологиялық бағыттағы Назарбаев Зияткерлік мектебі,
Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены основные понятия природоохранной деятельности и обоснование ее необходимости на современном этапе, факторы природоохранной деятельности и их влияние на систему бухгалтерского учета, эколого-экономическая мотивация предприятия по созданию систем природоохранной деятельности.

Resume: The article considers the basic concepts of environmental protection and the justification of its necessity at the present stage, the factors of environmental protection and their impact on the accounting system, the ecological and economic motivation of the enterprise to create environmental protection systems.

Қазақстанның ХХІ ғасырға кіру стратегиясы қоршаған ортаны қорғау саласындағы қалыптасқан жағдайды қайта қарауды талап етеді, өйткені біздің республика Еуразиялық материктің орталығында орналасқан және экологиялық

тұрғыдан осал мемлекетке жатады. Сонымен қатар, жұртшылықтың қоршаған ортаның жай-күйіне алаңдаушылығы күн сайын артып келеді. Табиғи ортаны ластайтын, адам денсаулығына зиян келтіретін субъектілер үшін бұл туралы ақпарат беру және табиғат пайдаланушылар ретіндегі қызметі келтірген залалды міндетті түрде өтеу қажеттілігі туындады.

Экологиялық фактор елдегі нарықтық өзгерістер кезеңінде ерекше айқындыққа ие болады. Шетелдік инвестициялау жағдайында субъектілердің табиғатты қорғау іс-шаралары туралы, ақпараттың болмауы күрделі салымдарға елеулі кедергі жасайды.

Республика экологиясының жай - күйін талдау өтпелі кезеңде экологиялық нарықты құру қажеттілігін талап етеді - бұл жаңа жоғары экологиялық экономиканы құруға ықпал ететін болады. Сондай-ақ, қоршаған ортаның сапасын нормалау мәселесін шешу қажет.

Қазіргі жағдайда, мемлекет кәсіпорындардың экономикалық қызметіне араласуын азайтқан кезде, экологиялық мәселелерді шешуде инвесторлар мен өндірушілердің жауапкершілігі үшін экологиялық есеп пен есеп беру жүйесін дамыту қажет. Бұл басқарудың мақсаттарын шектеуші экологиялық факторлар сақталған жағдайда тиімді және капитал салуды қамтамасыз етуге шоғырландыруға мүмкіндік береді.

Кәсіпорындағы табиғатты қорғау қызметінің жай-күйін практикалық басқару үшін экономикалық көрсеткіштердің арнайы жүйесі шеңберінде әртүрлі ақпаратты ретке келтіру ерекше маңызға ие. Осы көрсеткіштердің белгілі бір мәндерінің негізінде жауапты басқару шешімдері қабылданады.

Экологиялық міндеттемелерді есепке алуды ұйымдастыру және енгізу қоршаған ортаға әсер ететін кәсіпорындардың өндірістік қызметінің міндетті шарттары болып табылады. Экологиялық міндеттемелер-бұл табиғатты қалпына келтіру шараларының техникалық және ұйымдастырушылық нормаларын сақтау шығындары. Бүгінгі күні бұл көбінесе белгісіз шығындар, бірақ оларды есепке алу қажет, өйткені олар көптеген аумақтарды, адамдар мен табиғатты қамтиды. Әрбір субъект-бұл шығындарды кәсіпорын мүлкінің жалпы құнында ескеруі керек.

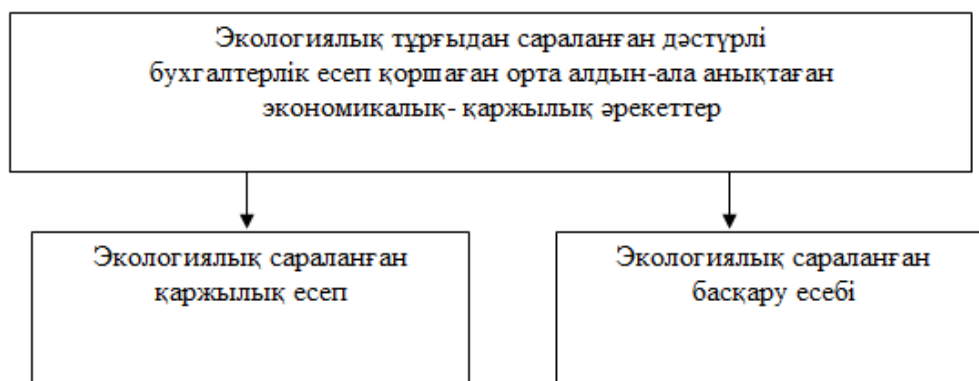
Экологиялық есеп-бұл экологиялық ақпарат пен саланы жариялау экологиялық табиғатты пайдалануға байланысты кәсіпорынның саясаты, міндеттемелері мен көрсеткіштері [1].

Кәсіпорын қызметін есепке алудың халықаралық стандарттары қаржылық жағдайдың неғұрлым толық және объективті көрінісін қамтамасыз етуге арналған, бұл кәсіпорынға тиесілі және ақшалай баламада көрсетілген экономикалық ресурстардың болуын білдіреді.

Сонымен бірге, кәсіпорын өзінің шаруашылық қызметінде пайдаланатын, бірақ бухгалтерлік регистрлерде ескерілмейтін (мысалы, олардың құндық өлшегішінің болмауына байланысты) қоршаған орта ресурстары назардан тыс қалады. Мұндай ресурстар, мысалы, атмосфералық ауа, су, сондай-ақ табиғи ресурстардың әртүрлі функциялары мен пайдалылығы. Екінші жағынан, өндірістік процестің шығуында кәсіпорын қоршаған ортаның деградациясы

сияқты факторларды: қалдықтарды сақтау салдарынан өзгерген ландшафтты, қоршаған ортаның ластану экожүйесіне келтірілген залалды және т. б. назардан тыс қалдырып, дайын өнімнің (орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің) санын есепке алады. Айта кету керек, бухгалтерлік есептің халықаралық стандарттары міндетті қаржылық есептіліктен басқа кәсіпорындардың экологиялық есеп беруін ынталандырады.

Кәсіпорындағы экологиялық бағдарланған бухгалтерлік есеп келесі түрде ұсынылуы мүмкін (1-сурет).

1 сурет. Экологиялық бағдарланған бухгалтерлік есеп схемасы

Экологиялық сараланған қаржылық есеп пайда мен залал шотында, қызметтің қаржылық нәтижелері туралы есепте, салық декларациясында көрсетілген шығындар мен кірістер сияқты санаттармен жұмыс істейді; активтер мен міндеттемелер - баланста. Қоршаған ортамен алдын ала анықталған шығындарға, мысалы, экономикалық төлемдер мен шығарындылар, қоршаған ортаға ластаушы заттарды төгу және қалдықтарды орналастыру үшін айыппұлдар немесе қоршаған ортаның жағдайын жақсартуға арналған қаражат жатады.

Түрлері бойынша шығындарды есепке алудың бастапқы сәті экобаланс болып табылады, оның шеңберінде шикізаттың, материалдардың, энергияның, судың және басқа да табиғи ресурстардың кіріс және шығыс ағындары ескеріледі. Экологиялық есепке алу құралдары экобаланс, өнімнің өмірлік циклін талдау, экологиялық аудит, экологиялық есептілік, экологиялық шығындар мен шығындарды есепке алу және т. б. болып табылады.

Бұл тәсіл кәсіпорынның экономикалық қызметінің қоршаған ортаға теріс әсер ету қаупін уақтылы тануға және алдын-алу шараларын уақтылы қабылдауға мүмкіндік береді, осылайша кәсіпорынды дамытудың экономикалық траекториясының экологиялық тазалығын анықтайды.

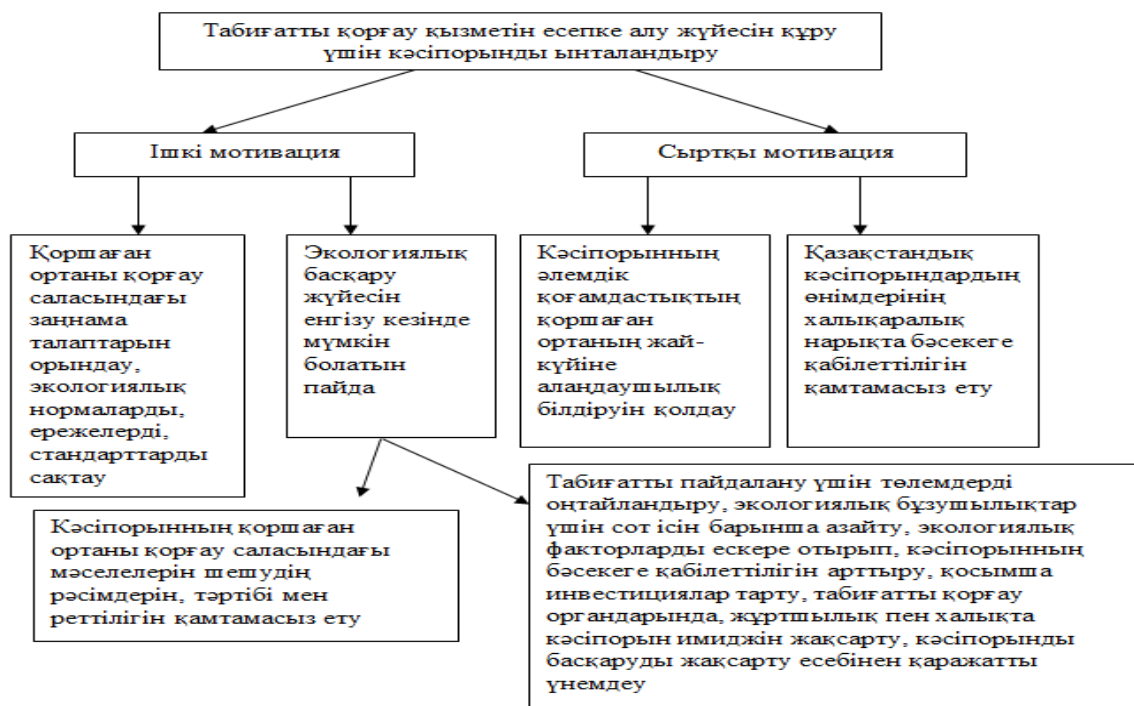
1 кестеде кәсіпорынның экологиялық балансының жалпы схемасы көрсетілген.

1 кесте. Кәсіпорын қызметінің экологиялық балансының жалпы схемасы (құндық бағалау)

Кіріс ағындары (ресурстар)	Шығыс ағындары (тұтыну)
Шикізат	Негізгі өнімдер
Материалдар	Көмекші өнімдер (қызметтер)
Отын, энергия	Ағынды сулар
Су	Атмосфераға ластаушы заттардың шығарындылары
Ауа	Қатты қалдықтар
Кәсіпорынның жұмыс істеуін қамтамасыз ететін қызметтер	Шу, термиялық ластану, діріл
Қосымша ресурстар	Радиациялық ластану
	Кәсіпорын ұсынатын қызметтер (жылу, көлік және т. б.)
Барлығы:	Барлығы:

Экологиялық тұрғыдан сараланған басқару есебі экологиялық алдын-ала анықталған шығындар мен кірістермен байланысты. Қоршаған ортаны қорғау мақсатында экологиялық алдын ала белгіленген шығындар ұлғаю жағына да, төмендеу жағына да өзгеруі мүмкін.

Экологиялық есеп жүйесін құру үшін кәсіпорындарды ынталандыру қажет. Мотивация түрлері 2-суретте көрсетілген.

2 сурет. Табиғатты қорғау жүйесін құру бойынша кәсіпорынның экологиялық-экономикалық мотивациясы

Экологиялық сараланған есеп Киото хаттамасының ережелеріне сәйкес экологиялық қаржылық міндеттемелерді көрсетумен байланысты.

Тәжірибе көрсеткендей, табиғатты қорғау қызметіне байланысты шығындар мен міндеттемелер соншалықты маңызды болады, сондықтан оларға жеткіліксіз назар аудару бухгалтерлік есеп пен есептілікте қалыптасатын ұйымдардың қаржылық жағдайын қате бағалау қаупін едәуір арттырады.

Біздің ойымызша, ұйымның экологиялық саладағы қызметінің қаржылық көрсеткіштерін бағалау және бақылау қажет — кешенде зерттелмеген және қолданыстағы бақылаудың кез-келген түрімен жүйелі түрде зерттелмеген аймақ.

Әдебиеттер:

1.Салахова, Э. К. Современные проблемы организации социально-экологического учета и составления отчетности / Э. К. Салахова // Вестник АГТУ. Сер.: Экономика. – 2014. – № 2. – С. 120-128.

2.Санникова, И. Н. К вопросу о бухгалтерском экологическом учете и отчетности / И. Н. Санникова, Н. А. Шавкунова // Международный бухгалтерский учет. – 2009. – № 2. – С. 2-7.

УДК 347.77

ОЦЕНКА ПАТЕНТОВ И НОУ-ХАУ КАК НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ КОМПАНИИ

Ахмедова А.Р., Садовский И.Ю., Нугманов И.А.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақаланың мақсаты-патенттер мен ноу-хауды компанияның материалдық емес активтері ретінде бағалау әдістерін, сондай-ақ олардың бәсекелестік артықшылықтар мен бизнестің өсуі үшін маңыздылығын қарастыру.

Summary: The purpose of this article is to consider methods for evaluating patents and know—how as intangible assets of a company, as well as their importance for the formation of competitive advantages and business growth.

В современном бизнесе нематериальные активы, такие как патенты и ноу-хау, играют важнейшую роль в формировании стоимости компании. Эти активы могут значительно влиять на конкурентоспособность организации, ее возможности для инноваций и, как следствие, на финансовые результаты. Одним из ключевых элементов для эффективного управления и развития бизнеса является правильная оценка этих нематериальных активов, так как они не всегда напрямую отражаются в бухгалтерском учете и требуют специфического подхода для оценки их стоимости. Патенты и ноу-хау имеют особое значение в таких отраслях, как высокие технологии, фармацевтика, энергетика и других сферах, где инновации и интеллектуальная собственность играют решающую роль в бизнесе.

Патент — это исключительное право, предоставляемое государством на использование изобретения или технологического решения на определенный срок, обычно до 20 лет. Патент может быть связан с новым продуктом, процессом, устройством или улучшением существующего товара. Патенты являются важными нематериальными активами, так как предоставляют владельцу исключительные права на использование изобретения, что дает возможность монетизировать технологические разработки, привлекать инвестиции и усиливать рыночные позиции [1].

Для оценки патента необходимо учитывать не только его правовую стоимость, но и коммерческую ценность. Стоимость патента определяется, прежде всего, его потенциалом для коммерческого использования, степенью защиты, сроком действия и возможностью расширения прав на использование за счет лицензирования или продажи.

Ноу-хау — это совокупность знаний, опыта, технологических решений, методов или практик, которые обеспечивают конкурентное преимущество, но не могут быть патентованы или охраняться другими средствами интеллектуальной собственности. Ноу-хау может включать в себя уникальные производственные процессы, технологии, рецептуры, методы управления и другие знания, которые компания использует для достижения своих целей.

В отличие от патентов, ноу-хау не всегда документируется или регистрируется, что делает его сложным для оценки. Однако его значимость в экономике основана на его способности предоставлять уникальные преимущества в производственном процессе, снижении издержек, повышении качества продукции или создании инновационных решений.

Оценка патентов и ноу-хау представляет собой многогранный процесс, который включает в себя как финансовые методы, так и методы, ориентированные на изучение рынка и специфики использования этих активов.

Существует несколько методов, используемых для оценки стоимости патентов:

- Метод доходного подхода. Этот метод основывается на расчете будущих доходов, которые компания получит от использования патента. Обычно расчет основан на прогнозировании лицензионных платежей или доходов от продажи продукции, связанной с патентованной технологией. Для этого необходимо определить рыночный потенциал патента, его способность генерировать прибыль в течение срока его действия, а также степень его востребованности на рынке [2].

- Метод сравнительного анализа. Этот метод заключается в оценке стоимости патента на основе сравнений с аналогичными патентами, которые были проданы или лицензированы в прошлом. Сравнение с рыночными сделками позволяет оценить рыночную стоимость патента, основываясь на реальных данных о его продаже или лицензировании в отрасли.

- Метод затрат. Этот метод оценивает стоимость патента на основе затрат, понесенных на его разработку, патентование и тестирование. Этот метод может

использоваться, если патент был получен в результате значительных исследований и разработок. Однако он может не учитывать рыночный потенциал патента и его будущие доходы.

Оценка ноу-хау часто более сложна, так как этот актив не всегда документируется или защищен патентами. Однако существует несколько методов, которые помогают оценить его стоимость:

- Метод доходного подхода. Как и в случае с патентами, для оценки ноу-хау используется прогнозирование доходов, которые могут быть получены от его использования. Это могут быть как прямые доходы от продаж, так и косвенные выгоды, такие как снижение издержек или улучшение качества продукции.

- Метод сравнительного анализа. Оценка на основе анализа сделок с аналогичными технологиями и ноу-хау в той же отрасли. Например, можно использовать данные о ценах на лицензии и договоры с партнерами, в которых используется схожее ноу-хау.

- Метод затрат. В данном случае оценка ноу-хау может основываться на затратах, понесенных на разработку и внедрение технологии или знаний, а также на затратах на обучение персонала или создании производственных мощностей для использования ноу-хау.

Оценка нематериальных активов, таких как патенты и ноу-хау, сопряжена с рядом проблем. Одной из основных сложностей является высокая степень неопределенности и субъективности, особенно когда речь идет о ноу-хау, который не всегда можно точно измерить или документировать.

К тому же, рыночные условия и конкурентная среда могут существенно повлиять на стоимость патента или ноу-хау. Например, появление новых технологий или изменение потребностей рынка может снизить коммерческую привлекательность того или иного активного объекта [3].

Кроме того, оценка патентов и ноу-хау требует доступа к качественной информации о бизнесе, отрасли и рынке. Без анализа конкурентов, прогнозирования рыночных тенденций и оценки спроса на продукцию или услугу, основанную на этих активах, точно оценить их стоимость бывает крайне сложно.

Патенты и ноу-хау становятся основой для инновационного развития компании, и их правильная оценка является важной частью стратегии управления интеллектуальной собственностью. Они помогают компаниям:

- Снижать производственные издержки и повышать эффективность процессов.

- Увеличивать конкурентоспособность за счет уникальных технологических решений.

- Привлекать инвестиции и партнеров для реализации новых проектов.

- Участвовать в высококонкурентных рынках и защищать свои рыночные позиции.

Кроме того, патенты и ноу-хау могут служить основой для получения дополнительного дохода через лицензирование технологий, продажу патентов или сотрудничество с другими организациями.

Оценка патентов и ноу-хау как нематериальных активов компании требует комплексного подхода, включающего как финансовые методы, так и более детальный анализ рыночной и конкурентной ситуации. Патенты и ноу-хау играют важнейшую роль в создании долгосрочных конкурентных преимуществ и могут значительно повлиять на финансовые результаты бизнеса. Правильная оценка этих активов помогает компаниям эффективно использовать их для привлечения инвестиций, укрепления рыночных позиций и реализации инновационных проектов.

Список литературы:

1. Чеботарев Н. Ф. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): учебник для бакалавров / Н. Ф. Чеботарев. М.: Дашков и К, 2014.
2. Федюнин Д. В. Условия и возможности построения инновационной модели устойчивого развития розничных торговых сетей // Российское предпринимательство. 2015. № 11.
3. Юсупова Э. Р. Оценка эффективности стратегии инновационного развития предприятия // Креативная экономика 2015. № 2. Т. 9.

УДК 657.3

МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИЯ ПРОВЕДЕНИЯ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ

Байкенова З.Н., Чередниченко Г.М., Абдулова К.Р.
Научный руководитель – к.э.н., старший преподаватель Туребаева Ж.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бюджеттеу технологияны – бюджетті басқаруды және бюджеттер арқылы ұйымды басқарудың қалыптасқан жүйесін – бюджетті басқару жүйесін білдіреді, бірақ бұл мүлдем дұрыс емес. Бюджеттік басқару-бұл компанияны басқару технологиясы, бюджеттік басқару жүйесін әзірлеуге және енгізуге бағытталған ұйымдастырушылық шаралар, операциялар мен әдістер жиынтығы. Мақалада ресурстарды тиімді пайдалану арқылы компанияның мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік беретін бюджеттер арқылы қаржылық жауапкершілік орталықтары арқылы компанияны басқару жүйесі болып табылатын бюджеттік басқару жүйесінің артықшылықтары мен кемшіліктері қарастырылған

Summary : Budgeting is understood as a technology-budget management and an established system of managing an organization through budgets – a system of budget management, but this is not entirely true. Budget management is a company management technology, a set of organizational measures, operations and techniques aimed at developing and implementing a budget management system. The article discusses the advantages and disadvantages of the budget management system, which is a company management system for the centers of financial responsibility through budgets, which allows you to achieve the company's goals through the most efficient use of resources

Зачастую под бюджетированием понимается технология – бюджетное управление и налаженная система управления организацией через бюджеты – система бюджетного управления, однако это не совсем верно. Бюджетное управление, это технология управления компанией, комплекс организационных мер, операций и приёмов, направленных на разработку и внедрение системы бюджетного управления. Система бюджетного управления – система управления компанией по центрам финансовой ответственности через бюджеты, которая позволяет достигать поставленные цели компании путем наиболее эффективного использования ресурсов. Действуя на основании информации об экономической деятельности компании, система бюджетного управления помогает руководству компании анализировать и принимать решения при отклонении факта от плана в финансово-экономических показателях бюджетов [1].

Первый тип-по маршруту бюджетирования. Здесь рассмотрим основные методы, сверху вниз и снизу в верх. Целью бюджетирования сверху вниз должна учитываться ограничения установленная руководством при распределении ресурсов организации. Она осуществляется в свою очередь формирует целей бюджета по крупнейшим подразделениям, а затем и она разбивается по более мелким подразделениям организации. Но центральное планирование деятельности различных подразделений вызывает протестов и негативных реакций со стороны работников более мелких подразделений. При центральном планировании создания бюджета учитывать все особенности по центрам затрат невозможно. Кроме того при планировании учитывать все особенности распределения ресурсов между подразделениями сверху вниз вызывает негативное явление на местах.

Таблица 1 – Методы планирования

Планирование	Преимущества	Недостатки
1. Снизу-вверх	Минимум затрат для руководства	отсутствие взаимосвязи планов подразделений
2. Сверху-вниз	План отвечает целям компании	План часто не учитывает реальных возможностей работников и подразделений
3. Смешанное	При правильной технологии лишен недостатков	
4. Бюджетное	Жестко закреплён регламент планирования, планирование осуществляется на едином пространстве ССП и План отвечает целям компании	Высокие затраты на первом этапе: детальная проработка стратегии компании, как правило, с привлечением внешних консультантов
*Примечание – составлена на основе специальной литературы		

Утверждение бюджета снизу вверх осуществляется формирование бюджетных планов снизу - высшую ступень бюджетирования, с более мелких подразделений к более крупным подразделениям, а в итоге формирование и утверждение бюджета в целом по предприятию.

Этот метод активизирует участие управленческого аппарата всех подразделений, что дает возможность снизить себестоимость за счет уменьшения управленческих расходов и экономии материальных ресурсов. Но основной отрицательной стороной этого метода заключается в стремлении некоторых ниже стоящих подразделений к искусственному повышению расходов и снижению дохода подразделений при планировании, чтобы при фактическом выполнении ее достичь без особых усилий выполнение поставленных целей. оба подхода имеют как положительные так и отрицательные стороны, поэтому на практике в чистом виде, отдельно друг без друга почти не применяются, а применяются в их сочетании.

В условиях внешне экономического кризиса преемственный бюджет не может оказывать эффективное влияние на развитие организации в процессе ее управления предприятием [2].

При составлении «нулевого» бюджета не учитываются плановые и фактические сведения организации. Планирование начинается с «чистого листа» т.е. составляется новый план. При создании этого типа плана анализируется все разделы планов доходов и расходов в результате исключаются непроизводительные, излишние расходы.

Основной недостаток этого метода ощущается особенно в странах с неустойчивой экономикой развития, где в течении года имеют место изменения, колебания приводит фактические прогнозы потеряют свою актуальность, использование которой не дает желаемого результата.

Рассмотренные нами в исследовании системы планирования мероприятий являются основой планирования. Если бюджетирование мероприятий направлены на планирование, следует применить метод двойной записи бюджетирования. Основой обоснования системы бюджетирования относятся: себестоимость, дополнительные издержки, прибыль, займы, денежный поток и т.д. позволяют обосновать основные показатели заключения. освоения сути системы получения заключительных показателей позволяет получить достоверную информацию и выполнить с чем связаны изменения в заключительном плане. На предприятиях с успешно развивающимся бизнесом не стандартные операции не происходят регулярно, а скорее всего, преобладают операции плановые предусмотренные в планах. В таком случае не следует стремиться к приведению строгого порядка деятельности организации. По мере преодоления нестандартных ситуации необходимо установить первоначальное состояние учета, контроля и систему управления. Подобные теоретические выводы сделаны в работах некоторых ученых как О.Е. Николаевой, Т.В. Шишковой, А.А. Сатмурзаева, К.Т.Тайгашиновой и других [3].

Комплексная система бюджетирования, должна отвечать следующим целям образования управленческого учета. Как уже отмечалось выше, для оперативного принятия управленческих решений важную роль играет анализ бюджетных показателей и фактических сведений о выполнении принятых бюджетов руководителей организации как способ контроля работы подотчетных подразделений. Во первых, бюджет не допускает осуществление непредсказуемых операций, а также затраты приводящие увеличению себестоимости не предусмотренные в бюджете. Внесение изменений в бюджет осуществляется только с расширения руководителей по мере объяснения необходимости такового.

Во вторых. После принятия стратегических целей бюджетирования организации необходимо ее разъяснить работникам организации. Перед началом непосредственной разработки бюджетирования необходимо наметить основные цели, на ближайшие три-пять лет развития организации. Как известно стратегия развития это долгосрочный план развития предприятия, т.е. основные цели, намеченные на долгосрочный период.

Краткосрочные планы применяются исходя из основных целей и реализуются в рамках текущих и операционных, оперативных планов развития организации. Эти основные две цели являются основой для разработки и принятия других планов.

В третьих. Для оценки выявленных стратегических показателей и установления финансового положения. Эти показатели тесно взаимосвязаны между собой и показателем прибылей и убытков.

В четвертых. Движение денежных средств является одним из активов организации, по этому, нужно определить источники их поступлений и направления расходования. Этой цели отвечает операционный бюджет движения текущих денежных средств. основным источником поступления доходов является реализация продукции и услуг, а затратам следует отнести те расходы связанные производством и реализацией этой продукцией и оказанных услуг.

В пятых. значение капитальных вкладов во всех организациях имеет важное значение, по этому на их планирование и правильная оценка должна уделяться соответствующее внимание. Следует всегда помнить, что денежные инвестиции не всегда оправдывают себя, если даже они столь значительные. По этому, при планировании необходимо реально оценить необходимые параметры капитальных вкладов и по ним обеспечивать их выполнение.

В шестых. По мере определения экономического положения и оценки состояния организации составляется предполагаемый баланс. Предполагаемый баланс в основном опирается на достижение предыдущего периода по доходам и расходам, показателей движения средств, а также инвестиционных вкладов. Показатели финансовой отчетности в различной интерпретации используется руководством разных предприятий для определения параметров развития своих организаций.

В седьмых. Для составления реального бюджетирования большое значение имеют дополнительные информации и пояснения. Например в современном этапе развития экономики РК для утверждения бюджета республики кроме оценки действия экономического кризиса необходимо учитывать цены на товар, которые наша республика может реализовать в другие республики и страны как: пшеница, нефть, газ, цветные металлы и т.д. Тенденции спроса и предложения на рынке, с учетом этих и других информации корректируется доходная часть бюджета, а исходя из своих возможностей, составляется расходная часть бюджета на следующий год.

В целом, при составлении предварительного баланса и его корректировки исходят из дополнительных информации, а также на этом этапе следует широко использовать возможности методом двойной записи которая реально показывает во взаимной связи каждой операции, показателей балансовых статей, а следовательно актива и пассива и предварительного баланса организации.

Список использованной литературы:

1. Сатмурзаев А.А.[и др.]. Некоторые вопросы внедрения бюджетирования в учетную систему предприятия: организационно-методический аспект [Текст]: А.А. Сатмурзаев, М.И. Исраилов. Материалы 2-го форума бухгалтеров и аудиторов ЦА /- Бишкек, 2018. - С. 16-20.
2. Тайгашинова К.Т. Теория и методология учета затрат и калькуляция продукции, работ и услуг [Текст]: учеб, пособ. / К.Т. Тайгашинова. - Алматы: Экономика, 2014. - 137 с.
3. Басовский, Л. Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка : учебное пособие / Л. Е. Басовский. - М. :ИНФРА-М.-2016. – 258с

УДК 338.46

ЭКОНОМИКА ЦИФРОВИЗАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ

Белецкий А.Д., Усманова А.Р., Кузнецова К.А
Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада қызмет көрсету саласында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мәселелері қарастырылады, бұл оның динамикасына қосымша серпін береді, демек, халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға әсер етеді.

Summary: The article discusses the use of information and communication technologies in the service sector, which creates additional impulses to its dynamics, and, consequently, has an impact on improving the quality of life of the population.

Цифровизация сферы услуг в Казахстане происходит более быстрыми темпами чем в промышленных сегментах. Это связано, прежде всего с возможностями быстрой адаптации технологических решений в организационных процессах, тогда как в промышленных сегментах обновление основных фондов производится редко, часть используемого производственного оборудования было произведено и внедрено в эксплуатацию более 30 лет назад.

Помимо достижения экономического эффекта и роста конкурентоспособности цифровизация окажет положительное влияние на социальные сферы. Эффект от качественного развития образования, здравоохранения и инвестиционной среды будет заметен в долгосрочной перспективе и позволит сократить разрыв в социально-экономическом плане с развитыми странами. Пандемия коронавируса в Казахстане подтолкнула к массовому переходу в цифровую среду. Произошел и без того стремительный переход сферы услуг в онлайн.

Особый всплеск произошел в электронной торговле. Электронная торговля в настоящее время является ключевым драйвером роста торговли в развитых и во многих развивающихся странах, кардинально меняя привычные бизнес-процессы в сфере розничной торговли.

Электронная торговля стала неотъемлемой частью современной мировой экономики. Все больше потребителей в мире приобретают товары посредством Интернета, а коммерческие организации, так или иначе, используют возможности данной сети при осуществлении предпринимательской деятельности.

Электронную коммерцию можно отнести к сегменту экономики, включающий в себя Интернет-торговлю, а также дистанционную оплату услуг (в том числе при помощи электронных платежных систем).

Мировой рынок e-Commerce развивается за счет двух форматов:

- Интернет-магазины. Веб-сайты, через которые можно посмотреть информацию об интересующем товаре или услуге и сделать заказ. Количество предлагаемого ассортимента варьируется в широких пределах. Это самый многочисленный класс площадок онлайн-торговли.

- Маркетплейсы. Сайты-агрегаторы или специализированные посредники, которые автоматически выполняют сбор и обработку информации от различных поставщиков (офлайн и онлайн) по разным товарным группам, на многих из них сейчас можно заказать и купить товар, минуя заход на сайт поставщика [1].

В Казахстане по оценкам Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК пользователями глобальной сети являются 82.2% населения страны, и уровень проникновения Интернета постоянно увеличивается. Интерес предпринимателей к торговле в сети растет в том числе в связи с тем, что за последние годы появилось множество способов продвижения в Интернете, а маркет-плейсы, на которых размещаются компании, предлагают готовую целевую аудиторию, которую в оффлайне не всегда просто привлечь.

Несмотря на несопоставимые объемы розничной торговли в Казахстане по сравнению с мировыми показателями, развитие электронной коммерции в нашей стране демонстрирует высокую динамичность. Среди товаров большим спросом пользуются - строительные материалы, бытовая техника, косметика, одежда и обувь. Среди услуг – продажа авиа- и железнодорожных билетов, оплата культурных мероприятий и коммунальных услуг. Практически весь

объем электронной торговли приходится на непродовольственные товары. Основную долю рынка среди областей и городов занимает город Алматы.

В Республике около 500 действующих интернет-магазинов и порталов, в том числе такие крупные, как Air-Astana, Казахтелеком, Казахстан Темир Жолы, Beeline, K-Cell, Sulpak, Планета электроники, Chokolife.me, BeSmart.kz, Ticketon.kz, MyPay.kz, e-government (государственные услуги) и пр. Планируется выход на рынок электронной коммерции таких крупных игроков как гостиничные сети, авиагентства, турфирмы, платёжные агрегаторы, несколько торговых площадок, M-top Up и др[2].

Кризис, обусловленный пандемией COVID-19, ускоряет распространение электронной торговли в сторону новых фирм, клиентов и типов продуктов. Ожидается долгосрочное смещение операций электронной торговли с предметов роскоши и услуг на предметы первой необходимости [3].

Для ускорения развития электронной коммерции в Казахстане необходимо:

- дальнейшее увеличение степени проникновения (покрытия) интернета, например, путём покрытия территорий городов беспроводной технологией LTE 4G, и Wi-Fi, что позволит увеличить охват целевой аудитории;

- повышение уровня доверия к Интернет-торговле и E-коммерции в целом через информирования населения о безопасности электронной торговли;

- дальнейшее развитие рынка «электронных денег», популяризация «электронных кошельков» через информирование пользователей об альтернативе наличным деньгам и как о доступном и удобном платёжном средстве.

- развития пользовательских навыков;

- упрощение электронных взаиморасчетов через признание правомерности электронных счетов-фактур и фискализацию информационных систем;

- создание компаний, специализирующихся на доставке товаров, купленных через интернет.

Дальнейшая интеграция цифровых технологий имеет решающее значение для вхождения Казахстана в список 30 наиболее конкурентоспособных экономик мира и улучшения благосостояния казахстанцев[4].

Таким образом, процесс цифровой трансформации сферы услуг в Казахстане набирает темпы, что оказывает значительное влияние на качество жизни населения, с одной стороны, в силу увеличения места и значимости сферы услуг в национальной экономике. С другой стороны, цифровизация отдельных отраслей и видов деятельности, направленных на обслуживание населения, влияет на лояльность потребителей, экономию времени, более полное удовлетворение их потребностей, то есть способствует повышению качества жизни населения.

Список использованной литературы:

1. Ерохин В. Л. Мировая торговля и рынки в 2020-2021 гг. под влиянием пандемии COVID-19 // Маркетинг и логистика. – 2021. – 4 (36). — с. 10-22.
2. Казахстан в 2020 год. Статистический сборник / Под ред. Айдапкелова Н.С. – Нур-Султан, 2021. – 276с.
3. К.Жандыбаев. Цифровизация экономики: мировой опыт и возможности прорыва для Казахстана. //https://strategy2050.kz/ru/news/51190/ 2020. № 6 стр 1785-1788
4. Анализ рынка розничной электронной коммерции в Республике Казахстан. Результаты опроса экспертов. Декабрь 2020. [Электронный ресурс]. e-commerce.pdf (pwc.com) стр. 9-11

ОӘЖ 336

ҚР ҚАЗІРГІ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Берикбаева А.А., Баянова Ұ.Қ., Мусаева Ш.С.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются актуальные проблемы налоговой системы Республики Казахстан и роль в экономике.

Summary: The article discusses the current problems of the tax system of the Republic of Kazakhstan and its role in the economy.

Нарықтық экономиканың негізгі элементі салық жүйесі болып табылады. Салықтар – мемлекеттің заңды және жеке тұлғалардан алатын міндетті төлемдері.

Салық жүйесі – бұл мемлекет аумағында заңдарда, салық салу әдістері мен нысандарында, сондай-ақ салық органдарымен белгіленген тәртіппен алынатын салықтар, алымдар және басқа да төлемдер кешені.

Салық салу жүйесі – бұл біртұтас элементтердің жиынтығы, олар бір жүйеге біріктірілген және бір міндетті орындайтын – салық субъектілерінен салықтар мен алымдарды алу, содан кейін олар аумақтық субъектілердің бюджеттік және бюджеттен тыс қорларына қайта бөлінеді.

Салық жүйесі қанағаттандыруға тиісті сұраныстар тізімімен ұсынылған. Салық жүйесіне ұсынылатын сұраныстар жүйенің оңтайлылығын және оның тиімділігін сипаттайтын критерийлер болып табылады. Негізгі талаптар:

- оңтайлылық;
- ұтымдылық;
- салық жүйесін құрайтын элементтер санының аздығы;
- салықты бөлудің әлеуметтік әділдігі;
- салықты есептеудің қарапайымдылығы;
- барлығына қолжетімді салық мөлшерлемесі салық төлеушіге;
- үнемді;

– тиімділік.

Әлеуметтік көңіл-күй, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасы контекстінде салық салу саласындағы ретроспективті және перспективалы мемлекеттік шешімдерді осы ғылыми мақала тақырыбының өзектілігі кез келген мемлекет үшін, ең алдымен қоғамның теріс әлеуметтік реакцияларына қатысты ең аз шығындармен салық реформаларын жүргізу мүмкіндігіне байланысты. Әдетте, салық саясатының бағыттарын әзірлеу кезінде мемлекеттік органдар, ең алдымен, бюджеттердің кірістерін қосу қажеттілігін басшылыққа алады, ал реформалардың әлеуметтік салдары артта қалады. Халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын және қоғамдағы әлеуметтік көңіл-күйді ескере отырып, салықтық өзгерістер ел үшін қажетті оң нәтижелерге әкелуі мүмкін және азаматтар тарапынан бұл өзгерістерді қабылдамауға әкелмейтінін түсіну керек.

Қазақстан Республикасының салық жүйесі тәуелсіздік алғаннан бері бірнеше даму кезеңдерін бастан өткерді. Оның дамуына әртүрлі факторлар (экономикалық, әлеуметтік, саяси және т.б.) әсер етеді, олардың ішінде әлемдік экономиканың жаһандануы бар.

Қазақстан Республикасының салық жүйесі Қазақстандағы салық алымдарына қатысты қолданыстағы заңнаманы айқындайтын негізгі құжаттар Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Салық кодексі, Салық кодексі шеңберінде қабылданған барлық тиісті құқықтық құжаттар болып табылады. Еліміздің барлық азаматтары үшін міндетті салық төлеу жөніндегі базалық ережелер, салық мәселелері саласындағы мемлекеттік органдардың құзыреті Қазақстан Республикасының Конституциясында ашылған. Салық кодексі, өз кезегінде, салық төлеушілер мен құзыретті мемлекеттік органдар арасындағы құқықтық байланыстарды қоса алғанда, салық алымдары бойынша барлық толық ақпаратты қамтиды. Кодекс екі бөліктен тұрады: жалпы және арнайы бөліктер. Анықтама бойынша жалпы бөлімде салық салу бойынша барлық қажетті ақпарат, соның ішінде салық мәселелеріне байланысты терминдерді егжей-тегжейлі түсіндіру, салықтық құқықтық байланыстарға қатысатын адамдардың жауапкершілігі мен құқықтары, сондай-ақ салық саласында болатын барлық салық процестерінің сипаттамасы бар.

Кез-келген мемлекеттің экономикасын дамытудың басымдықтары көбінесе салық ауыртпалығының салдары болып табылатын салық төлемдерінің қол жеткізілген деңгейімен, атап айтқанда қазіргі экономикалық саясат пен салық заңнамасы жағдайында оның рұқсат етілген шекті деңгейімен анықталады. Қазіргі заманғы қазақстандық салық жүйесі ынталандырушы бастамадан айырылған, ол қазіргі даму жағдайында салық салудың барлық функцияларын - фискалдық, бөлу және реттеуші функцияларды іске асыру кезінде жүзеге асырылуы тиіс. Статистикалық деректерді зерттеу негізінде мақалада салық механизмінің тиімділігі, салық жүйесі анықталған. Салық жүйесі қоғамның барлық әлеуметтік топтарының - кәсіпкерлердің, жұмысшылардың, мемлекеттік қызметшілердің, студенттердің, зейнеткерлердің

және т.б. мүдделерін оңтайлы үйлестіруге негізделуі тиіс. Тұтастай алғанда мемлекеттің салық ауыртпалығының оңтайлы шекараларын айқындауға ұмтылуы өндірістің өсуіне ықпал етеді және ұлттық экономиканың тұрақты дамуына жағдай жасайды.

Сандық салық платформасын жаңарту, жақсарту. Табысты жұмылдыру ақпаратты басқаруға және талаптарға сәйкестікті арттыру және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес үшін үлкен деректердің мүмкіндіктерін пайдалануға байланысты, бұл өз кезегінде Қазақстан халқының өмір сүру сапасын жақсартады. Көптеген экономикасы дамыған елдерде кірістерді жұмылдыру реформаларын жеделдету үшін жүйелердің артықшылықтарын пайдаланды. Мысалы, Дания көптеген процестерді, соның ішінде электронды құжаттарды беруді автоматтандырды. Сондай-ақ, ел салық органдары, салық төлеушілер мен банктер арасында ақпарат алмасу жүйесін, сондай-ақ бірыңғай интернет-портал құрды.

Бүгінгі таңда Қазақстанда салық есептілігін ұсынудың, электронды шот-фактураларды құрудың, жауапты органдармен кеңес алудың және т.б. интернет жүйесі белсенді дамып келеді, дегенмен салық төлеушіге қажет барлық қажетті операциялардың барлығы дерлік әртүрлі жерлерде орналасқанын атап өткен жөн. Интернет-порталдар , бұл бүкіл жұмысты әлдеқайда қиындатады. Бастапқы кезеңде салық құжаттары ретінде бір-бірімен ажырамас байланысқан екі порталды біріктіру ұсынылады: <https://cabinet.salyk.kz> (салық есептілігін онлайн тапсыру жүзеге асырылатын салық төлеушінің шоты) және <https://esf.gov.kz> (Электрондық шот-фактураның ақпараттық жүйесі). Қазақстан Республикасының цифрлық салық платформасын жетілдірудегі маңызды қадам Салық төлеуші шотының басты бетінде онлайн режимінде жауапты органдардың менеджерімен сөйлесу түріндегі қосымша терезе болады. Қазіргі уақытта менеджермен онлайн байланысудың жалғыз жолы - электрондық пошта жазу, бұл пайдаланушының барлық тиісті операцияларды орындау уақытын айтарлықтай арттырады.

Жоғарыда аталған цифрлық платформада Скандинавия елдерінің мысалында салықтарды есептеу Сұхбат және оның талдау нәтижелері бойынша халықтың бір бөлігінің салықтан жалтаруының маңызды себептерінің бірі салық сауатсыздығы болып табылады. Мәселе, әсіресе, жеке кәсіпкерлерге қатысты, олардың аз ғана бөлігі қаржы мамандарының қызметіне жүгінеді және салық жүйесімен өз бетінше күресуге тырысқанда, салық төлеуден жалтару жолын таңдайды. Салықтарды төлеу және барлық тиісті есептерді тапсыру бойынша сана деңгейін арттыру мақсатында танысу үшін барынша қолжетімді түрде қажетті ақпаратпен (салық заңнамасымен енгізілетін барлық жаңартулармен) бүгінгі күні қолданылып жүрген салықтарды есептеу үшін платформа құру қажет.

1-кесте. Платформаны енгізу мүмкіндіктері

Қазір	Платформаны енгізу кезінде
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Салық мәселелеріне қатысты веб-сайттарға үнемі кіру және салық ставкалары мен салық ережелерінің өзгеруін бақылау үшін Салық кодексіне жүгіну ➤ Ставкалар кестесін жүктеу ➤ Юрисдикциялар мен салық кодтарын орнату ➤ Ставкалардың мақсаты ➤ Салық кестелерін құру ➤ Салық хабарламаларын басқару ➤ Ставка, ережелер, өнім коды немесе салық заңнамасы өзгерген сайын жүйелік жаңартуларды орындау 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Барлық салықтар бойынша нақты уақыт режимінде салық ставкаларын ең жоғары дәлдікпен есептеу мүмкіндігі ➤ Салық салу ставкалары мен ережелеріндегі өзгерістерді лезде және автоматты түрде есепке алу және қолдану ➤ Миллиондаған әмбебап өнім кодтары, қызметтері және мыңдаған салық кодтары үшін салық ережелерін тексеру мүмкіндігі. ➤ Салық демалысын және досыңызды автоматты түрде бақылау және есепке алу мүмкіндігі

Автоматтандырылған салық есептеу платформасы барлық пайдаланушыларға бірыңғай бақылау тақтасы арқылы салық заңнамасының сақталуын басқаруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, платформада алдын ала салықтық ақпараттандыру институтын енгізу көзделуде. Осы жаңашылдықтың арқасында пайдаланушылар деректерді зерттей алады және белгілі бір әрекеттерге қандай салық салдары әкелуі мүмкін екендігі туралы ақпарат ала алады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда пропорционалды салық мөлшерлемесі бар, ол өз кезегінде бұл салық салуды енгізу арқылы бір кездері ел экономикасының өсуіне ықпал етті. Дегенмен, ұлттық экономика дамыған сайын белгіленген мөлшерлемеге байланысты келеңсіздіктер айқын бола бастады. Ең айқындары – теңгерімсіздік және салық ауыртпалығының байлардан орта және төменгі таптарға ауысуы, табысы төмен салық төлеушілерге кері әсер ету, үкіметтің салықтық жеңілдіктер беру сияқты қалаулы әрекеттерді ынталандыру үшін салық кодексін пайдалана алмауы, біркелкі салықтың мемлекет кірістеріне әсерін анықтау қиындығы т.б.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс) от 25 декабря 2017 года № 99-IV.
2. Кочубей Н.Б. Налоговая система республики Казахстан: этапы реформирования, характеристика современного состояния // Вестник Инновационного Евразийского университета, 2011
3. Мусаева Х.М. Уровень налоговой нагрузки и факторы его определяющие [Текст] / Мусаева Х.М. // Экономические науки. – 2018. – № 12. – 244 с.

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

Воронина Ю.О., Ауезхан Ә.Е., Панова Н.А.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.

Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Мақалада мемлекеттік қаржылық бақылау органдары қызметінің тиімділігін бағалаудың қолданыстағы ғылыми тәсілдері қарастырылған. Мемлекеттік қаржылық бақылау органдары қызметінің тиімділігін бағалау критерийлері мен көрсеткіштерін әзірлеу тәсілдерінің біркелкілігінің болмауы анықталды.

Summary: The article discusses the existing scientific approaches to evaluating the efficiency of the activities of state financial control bodies. The content of the efficiency concept is disclosed, scientific views on the formation of the system of performance measurement indicators are examined.

В процессе поиска путей совершенствования деятельности органов государственного финансового контроля (далее - ГФК) нельзя игнорировать вопросы, связанные с оценкой его эффективности. В конце концов, именно эффективная деятельность органов ГФК является основным фактором, влияющим на качество организации системы ГФК в целом.

Оценка эффективности органов ГФК - это динамичный процесс мониторинга и анализа деятельности органов ГФК с целью составления выводов об их состоянии.

По своей природе оценка эффективности органов ГФК представляет собой довольно сложный и многогранный процесс, требующий соблюдения определенных принципов, которые будут раскрыты в данной статье.

Использование наименьшего количества ресурсов достигается за счет использования различных форм, методов и видов контрольной деятельности (проведение документальной проверки вместо выездной, сбор информации при подготовке к проверке, а не во время ее проведения), минимизации ресурсов, достижения наилучшего результата с использованием имеющегося объема ресурсов. возможно при переходе на риск-ориентированный подход, который позволяет осуществлять отбор контролируемых объектов, учитывая их отнесение к определенной категории риска [1].

Итак, в широком смысле эффективность - это достижение заданных результатов с использованием минимально возможного количества ресурсов или достижение наилучшего результата при заданном количестве ресурсов.

Эффективность и результативность следует рассматривать как взаимодополняющие категории. Если эффективность отражает способность выбрать главную цель и достичь ее, то результативность - это способность правильно использовать ресурсы для достижения выбранной цели.

Эффективность контрольных мероприятий может быть определена соотношением достигнутого результата к запланированным целям с учетом

оптимального сочетания ресурсов (трудовых, временных, финансовых). Оптимальным можно считать сочетание ресурсов, если оно позволяет снизить затраты, затрачиваемые на проведение контрольных мероприятий, и в то же время обеспечить качество выполнения контрольных функций.

В настоящее время единый перечень стандартов оценки эффективности деятельности внешних и внутренних органов ГФК не закреплен на законодательном уровне [2].

Как правило, эффективность рассчитывается как отношение полученной выгоды к понесенным затратам. Однако, с точки зрения контроля, эта формула требует уточнения.

Неверно оценивать эффективность только с количественной точки зрения.

Следовательно, эффективность ГФК должна учитываться с использованием не только количественных показателей, но и качественных, таких как надлежащий уровень планирования контрольных мероприятий, уровень координации деятельности вовлеченных сторон (своевременность информации и отчетов), уровень профессиональной компетентности персонала. стороны, участвующие в реализации ГФК

Обратите внимание, что существует корреляция между качественными и количественными показателями, несмотря на разницу в методологии их анализа. Например, после расчета количественных показателей можно применить качественный анализ путем сравнительного анализа полученных данных в динамике.

В 2022 году при снижении количества контрольных мероприятий наблюдалось увеличение количества выявленных нарушений. Это говорит о том, что прямой зависимости между этими показателями нет. По нашему мнению, большое количество проведенных проверок или аудитов не должно быть связано с эффективной работой контрольного органа.

Для органов внешней и внутренней Gfk разработаны собственные стандарты деятельности. Из-за этого показатели, используемые при оценке эффективности деятельности, могут отличаться друг от друга в разных органах ГФК. В связи с этим становится трудно сравнивать результаты деятельности органов GfK, поскольку принцип сравнения показателей соблюдается не в полной мере. Однако одним из способов определения эффективности можно считать сравнение полученных показателей одного органа ГФК с показателями других органов ГФК.

Необходимо обеспечить единство методологии и унифицировать документацию, что позволит нам выработать общие подходы к оценке эффективности деятельности органов GfK. Это, в свою очередь, указывает на необходимость разработки комплексных показателей для оценки эффективности органов ГФК [3].

При проведении оценки эффективности необходимо использовать комплексную систему показателей. В развитие более раннего исследования, в котором автор предлагал создать единую методологическую базу стандартов,

показалось целесообразным разработать единую группу показателей для этих органов, что обеспечило бы сопоставимость сравниваемых показателей.

Расчет показателей может осуществляться следующими способами:

- 1) Сравнение плановых и фактических значений показателя;
- 2) сравнение данных за разные периоды в динамике;
- 3) расчет удельного веса показателя.

Анализ различных подходов к оценке эффективности деятельности органов ГФК показал, что основным показателем оценки является степень эффективности контрольного воздействия, которая определяется путем сравнения объема выявленных нарушений и фактических затрат, понесенных для их проведения. К ним относятся командировочные расходы, расходы на связь, транспортные расходы, программное обеспечение расходы на приобретение и эксплуатацию и т.д. Однако стоит отметить, что проводить оценку с учетом общей суммы выявленных нарушений не совсем корректно, поскольку необходимо учитывать именно те нарушения, по результатам рассмотрения которых было принято решение в пользу контролирующего органа.

При расчете уровня охвата контролем зон наибольшего риска необходимо установить категории риска для контролируемых объектов. К таким критериям могут относиться: отнесение деятельности объекта контроля к социально значимой, уровень организации системы внутреннего контроля и аудита, наличие/отсутствие нарушений, выявленных за последние три года, и т.д.

Однако в большинстве случаев установить факт эффективной или неэффективной деятельности можно только на основании результатов проведенных контрольных мероприятий, после использования необходимых ресурсов. С другой стороны, существует вариант проведения оперативной деятельности в тот момент, когда можно повлиять на оптимальное управление ресурсами — на этапе планирования контрольных мероприятий [4].

Поэтому оценка эффективности должна проводиться на каждом этапе контрольной деятельности. На этапе планирования - в момент выбора оптимального сочетания ресурсов. На этапе контроля — принимать грамотные решения, которые позволят минимизировать финансовые потери (например, использование более дешевых средств контроля, если они оправданы). На заключительном этапе оценить эффективность результатов проведенных контрольных мероприятий путем сравнения фактических и плановых показателей.

Эффективность контрольной деятельности органов ГФК - это отношение достигнутого результата в виде экономического и социального эффекта к затратам, понесенным для получения этого результата. Деятельность органов ГФК можно считать эффективной, при которой достигается оптимальное сочетание ресурсов с функциями, выполняемыми органами контроля.

Оценка эффективности органов ГФК - это динамичный процесс,

характеризующийся использованием количественных и качественных показателей. Показатели анализа эффективности - это показатели, которые позволяют оценить состояние действующей системы ГФК и принять необходимые меры для ее улучшения.

Условиями повышения эффективности могут стать координация деятельности органов управления, исключение наличия дублирующего контроля, учет оптимальной персональной рабочей нагрузки, высокая степень автоматизации функций управления, модернизация информационных систем, используемых в деятельности органов ГФК.

Таким образом, оценка эффективности органов ГФК окажет непосредственное влияние на всю деятельность по контролю. Следовательно, качество выполнения функций, возложенных на органы ГФК, зависит от успешной реализации принципа эффективности.

Список использованной литературы:

1. Бурцев В. В. Основные принципы организации государственного финансового контроля в современных условиях // Финансовый менеджмент. 2018. № 2. С. 25–38.
2. Кеворкова М. Э. Ключевые органы государственного финансового контроля // Финансы. 2023. № 10. С. 58–64.
3. Платонова С. Е. Тестирование критериев оценки эффективности деятельности органов государственного финансового контроля // Финансы и кредит. 2012. № 33 (513). С. 72–80.
4. Тимошенко К. А. Современный подход к методике оценки эффективности контрольно-счетных органов // Финансы и кредит. 2020. Т. 26. № 2 (794). С. 285–298. <https://doi.org/10.24891/fc.26.2.285>.

ӘОЖ 338.242

ӘЛЕУМЕТТІК – ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІ ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯНЫҢ РӨЛІ

Ғизатолла Ж.Ғ., Құрбанбай Е.С., Илесбекова М.К.
Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Цифровая трансформация - одно из самых значительных экономических и социальных изменений в современном мире. Он направлен на реструктуризацию всех отраслей, особенно экономических и социальных систем. Инновационные технологии и цифровые инструменты кардинально меняют жизнь, работу и взаимодействие государств, предприятий и частных граждан. Цифровая трансформация играет важную роль в развитии социально-экономических систем, поскольку повышает эффективность во всех аспектах производства, обслуживания и государственного управления. В данной статье анализируется влияние цифровой трансформации на социально-экономическое развитие, ее преимущества и возможности, а также трудности и вызовы при ее реализации.

Summary: Digital transformation is one of the most important economic and social changes in the modern world. It is aimed at restructuring all sectors, especially economic and social systems. Innovative technologies and digital tools are radically changing the life, work and interconnection of states, enterprises and individual citizens. The role of digital transformation in

the development of socio-economic systems is great, as it increases efficiency in all aspects of production, services and public administration. This article analyzes the impact of digital transformation on socio-economic development, its advantages and opportunities, as well as the challenges and challenges of its implementation.

Цифрлық трансформация — бұл ұйымдардың, кәсіпорындардың немесе тұтас қоғамның өз жұмысын жүзеге асыруда цифрлық технологиялар мен инновацияларды енгізу үдерісі. Бұл үдеріс барысында ақпараттық технологиялар мен цифрлық құралдар экономика мен әлеуметтік өмірдің барлық салаларында шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, цифрлық трансформация қоғамның еңбек нарығына, білім беру, денсаулық сақтау, мемлекеттік басқару сияқты маңызды салаларға әсер етеді.

Цифрлық трансформацияның әлеуметтік және экономикалық дамуға ықпалы

Цифрлық трансформацияның экономикалық және әлеуметтік дамуға тигізетін әсері кең ауқымды. Біріншіден, экономикалық өнімділік пен тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді. Автоматтандыру мен роботизацияның арқасында өндіріс процестері жылдамдатып, шығындар төмендейді. Цифрлық шешімдер арқылы өнімдер мен қызметтердің сапасы жақсарып, нарықтағы бәсекеге қабілеттілік артады. Екіншіден, цифрлық трансформация қоғамның әлеуметтік құрылымына да әсер етеді. Бұл жаңа жұмыс орындарын құруға, білім беру жүйесін жаңартуға, денсаулық сақтау мен әлеуметтік қорғауды жақсартуға жол ашады.

Трансформацияның артықшылықтары:

1. Экономикалық тиімділік

Цифрлық трансформация ең алдымен экономикалық тиімділікті қамтамасыз етеді. Цифрлық технологиялар өндірістің барлық кезеңдерінде — жобалаудан бастап өнімді нарыққа жеткізуге дейін — үнемдеу мен жылдамдықты арттырады. Мысалы, автоматтандырылған жүйелер мен деректерді өңдеудің жаңа әдістері өндірістік шығындарды азайтуға және ресурстарды үнемдеуге көмектеседі. Сонымен қатар, жасанды интеллект пен үлкен деректер (big data) талдауы арқылы нарықтық сұранысты болжау мен тұтынушылардың мінез-құлқын дұрыс анықтау мүмкіндігі пайда болады.

2. Әлеуметтік саладағы өзгерістер

Цифрлық трансформация әлеуметтік жүйелерді дамытуда да маңызды рөл атқарады. Білім беру, денсаулық сақтау, қоғамдық қызметтер мен мемлекеттік басқару салаларында цифрлық құралдарды енгізу арқылы тиімділікке қол жеткізуге болады. Мысалы:

- **Білім беру:** Онлайн оқу платформалары мен цифрлық құралдар білім алушыларға жоғары сапалы білім алуға мүмкіндік береді, олар кез келген жерде және кез келген уақытта оқу материалына қол жеткізе алады.

- **Денсаулық сақтау:** Телемедицина мен электронды денсаулық карталары медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттырады, дәрігерлердің пациенттермен қашықтан байланысуына мүмкіндік береді.

- **Қоғамдық қызметтер:** Электронды үкіметтің қызметтері тұрғындарға қызмет көрсету уақытын қысқартып, мемлекеттік басқаруды транспарентті әрі тиімді етеді.

3. Жаңа бизнес модельдері мен жұмыс орындары

Цифрлық трансформация жаңа бизнес модельдерінің қалыптасуына ықпал етеді. Бұл модельдер жаңа нарықтар мен мүмкіндіктер ашады, шағын және орта кәсіпкерлікті қолдайды. Жаңа технологиялар жаңа жұмыс орындарын құруға және жұмыспен қамтуды жаңартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық платформалар мен стартаптар кәсіпкерлерге шектеусіз мүмкіндіктер береді.

Цифрлық трансформацияның негізгі сын-қатерлері мен қиындықтары:

1. Киберқауіпсіздік мәселелері

Цифрлық трансформацияның басты сын-қатерлерінің бірі — бұл киберқауіпсіздік. Цифрлық жүйелер мен платформалардың кеңінен таралуы ақпараттық қауіп-қатерлер мен кибершабуылдардың санын арттырады. Бұл бизнес пен мемлекеттер үшін үлкен тәуекелдер туғызады, себебі деректердің жоғалуы немесе ұрлануы экономикалық шығындарға және сенім жоғалтуға әкелуі мүмкін.

2. Инфрақұрылым мен цифрлық теңсіздік

Цифрлық трансформацияның тиімді жүзеге асырылуы үшін тиісті инфрақұрылым қажет. Дегенмен, кейбір елдерде немесе аймақтарда интернетке қолжетімділік пен цифрлық қызметтердің жетіспеушілігі айтарлықтай үлкен проблема болып табылады. Бұл, әсіресе ауылдық жерлерде немесе дамушы елдерде байқалады. Цифрлық теңсіздік мәселесі жаңа технологияларға қол жеткізе алмайтын топтардың санының артуына себеп болуы мүмкін.

3. Білім беру және кадрларды қайта даярлау

Цифрлық трансформация еңбек нарығына жаңа дағдыларды талап етеді. Жаңа технологияларды меңгеруге қабілетті мамандардың саны шектеулі, сондықтан цифрлық сауаттылықты арттыру, қайта даярлау бағдарламалары мен білім беру жүйесін жаңарту қажеттілігі туындайды. Қазіргі жұмыс күшін цифрлық дағдылармен қамтамасыз ету өте маңызды.

Цифрлық трансформацияның Қазақстандағы жағдайы

Қазақстанда цифрлық трансформацияның негізгі бағыттары мемлекеттік деңгейде реттеліп, дамытылуда. 2018 жылы қабылданған **«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы** аясында цифрлық инфрақұрылымның дамуы, электронды үкіметтің қызметтері және инновациялық технологиялар жүйелі түрде енгізілуде. Бұл бағдарламаның мақсаты — елдің экономикалық бәсекеге қабілеттілігін арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту және халыққа қызмет көрсетуді оңтайландыру.

1. Электронды үкімет пен цифрлық мемлекеттік қызметтер

Қазақстандағы электронды үкіметтің дамуы әлеуметтік және мемлекеттік қызметтердің тиімділігін арттыруға мүмкіндік берді. Қазіргі таңда азаматтар мемлекеттік қызметтерді онлайн түрде, үйден шықпай-ақ ала алады. Бұл қоғамдық қызметтердің ашықтығын қамтамасыз етіп, бюрократияны азайтады.

2. Цифрлық кәсіпкерлікті дамыту

Қазақстандағы стартап экожүйесін дамыту үшін цифрлық кәсіпкерлікті қолдау шаралары қабылдануда. Мемлекет цифрлық технологияларды қолданатын бизнеске салықтық жеңілдіктер мен гранттар ұсынып, кәсіпкерлерге инновациялық жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Бұл шаралар ел экономикасын әртараптандыруға және кәсіпкерлікті дамытуға ықпал етеді.

Цифрлық трансформация — бұл қазіргі әлемнің маңызды үрдісі, ол экономикалық және әлеуметтік жүйелердің тиімділігін арттыруға бағытталған. Цифрлық технологиялардың енгізілуі қоғамдағы барлық салаларда өзгерістерге алып келеді: өндірістен бастап мемлекеттік басқаруға дейін. Цифрлық трансформацияның артықшылықтары айтарлықтай, бірақ оның сәтті жүзеге асуы үшін инфрақұрылымды жетілдіру, киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету, цифрлық теңсіздік мәселелерін шешу және кадрларды қайта даярлау қажет. Қазақстан цифрлық трансформацияның негізгі бағыттарын дұрыс тандап, еліміздің экономикасын әрі әлеуметтік жүйесін дамытуда маңызды қадамдар жасап келеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Асаул, А.Н. Организация предпринимательской деятельности / А.Н. Асаул. - М.: Питер, 2016. - 232 с.
2. Бабина, Н.В. Предпринимательская деятельность. Трастовые услуги населению. Учебное пособие / Н.В. Бабина. - М.: Альфа-М, Инфра-М, 2019. - 240 с.
3. Бабошин, А. В. Конкурентное позиционирование. Как нейтрализовать или использовать конкурента / А.В. Бабошин. - М.: Проспект, 2017. - 120 с.
4. Бараненко, С. П. Основы предпринимательства / С.П. Бараненко, М.Н. Дудин, Н.В. Лясников. - М.: Центрполиграф, 2016. - 192 с.

ӘОЖ 658.3

ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ӨНЕРІ

Губайдуллин Н.Н.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті, Гомель қ., Беларусь
Республикасы

Резюме: Общение-один из основных инструментов человеческого взаимодействия. Деловое общение-это взаимодействие людей в организациях и на предприятиях, профессиональное общение, направленное на эффективную организацию рабочего процесса, достижение результатов. Деловое общение формирует взаимоотношения индивидов, групп и организаций, повышает эффективность процесса управления. Это не только обмен информацией, но и развитие социального взаимопонимания, сотрудничества, доверия и профессиональных навыков. Цель данной статьи-проанализировать сущность искусства делового общения, его основные компоненты и способы его эффективного использования.

Summary: Communication is one of the main means of human interaction. Business communication is the interaction of people in organizations and enterprises, professional communication aimed at effectively organizing the course of work, achieving results. Business communication forms the relationships between individuals, groups and organizations and increases the effectiveness of the management process. This is not only the exchange of information, but also the development of social mutual understanding, cooperation, trust and professional skills. The purpose of this article is to analyze the essence of the art of Business Communication, its main components and ways to use it effectively.

Іскерлік қарым-қатынас — бұл ұйымда, бизнес саласында қызметкерлердің бір-бірімен және сыртқы әлеммен байланыс орнату, ақпарат алмасу, идеялармен бөлісу, мақсатқа жету жолында әрекет ету. Бұл қарым-қатынас түрі өзіне тән ерекшеліктерге ие, өйткені ол көбінесе жұмыс нәтижесін жақсартуға, ұйымның тиімді жұмыс жасауына бағытталған.

Іскерлік қарым-қатынастың негізгі ерекшеліктері:

- Мақсаттылық. Іскерлік қарым-қатынас белгілі бір мақсатқа жету үшін жүзеге асырылады. Ол жұмысшылардың өз міндеттерін орындау барысында пайда болады.

- Рәсімдік және формальдылық. Кәсіби қарым-қатынастың ерекшелігі — оның белгілі бір ережелер мен нормаларға негізделуі. Мұнда ресми тіл мен этикеттің сақталуы қажет.

- Ақпарат алмасу. Іскерлік қарым-қатынас көбінесе ақпарат беру мен алу арқылы жүзеге асады. Бұл ақпарат кәсіби міндеттерді орындауға, жобаларды басқаруға, ұйым ішіндегі шешімдерді қабылдауға байланысты болады.

- Өзара сыйластық және сенімділік. Іскерлік қарым-қатынастың табысты болуы үшін оған қатысушылар арасында сенім, құрмет және сыйластық болуы керек.

Іскерлік қарым-қатынас түрлері бірнеше категорияға бөлінеді, және олардың әрқайсысы жеке мақсаттар мен міндеттерге қызмет етеді. Негізгі түрлері:

- Тікелей қарым-қатынас. Бұл — қызметкерлердің өзара сөйлесуі немесе бір-бірімен кездесуі. Тікелей қарым-қатынас ұйымда шешім қабылдауда, жұмыс жоспарларын талқылауда, пікір алмасуда маңызды рөл атқарады.

- Жазбаша қарым-қатынас. Мазмұнды құжаттар, электронды хаттар, есептер, ұсыныстар, ресми хаттар жазу арқылы жүзеге асырылады. Жазбаша қарым-қатынас көптеген жағдайларда құжаттамаларды ресімдеу, келісімшарттар жасау және ақпарат алмасу үшін пайдаланылады.

- Вербальды және вербальды емес қарым-қатынас. Вербальды қарым-қатынас сөздер арқылы жүзеге асса, вербальды емес қарым-қатынас дене тілі, бет-әлпет, ым-ишаралар арқылы жүзеге асады. Іскерлік қарым-қатынаста вербальды емес құралдардың маңызы зор, өйткені олар адамның эмоцияларын, ниеттерін немесе ішкі сезімдерін көрсетеді.

- Кросс-культуралық қарым-қатынас. Бұл — әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасындағы қарым-қатынас. Ғаламдану дәуірінде кросс-культуралық

қарым-қатынас үлкен маңызға ие, өйткені халықаралық деңгейде жұмыс істейтін ұйымдарда әртүрлі мәдениеттер мен дәстүрлерді ескеру қажет.

Іскерлік қарым-қатынас өнерін игеру үшін бірнеше маңызды дағдыларды меңгеру қажет. Олар:

- Белсенді тыңдау. Бұл дағды қарым-қатынастың негізі болып табылады. Белсенді тыңдау – қарсы тараптың айтқандарын толық қабылдап, оларды түсініп, кері байланыс беру. Бұл тәсіл қарым-қатынаста түсініспеушіліктерді болдырмауға және нақты шешімдер қабылдауға көмектеседі.

- Эмоционалды интеллект. Эмоционалды интеллект қарым-қатынастағы маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Ол адамның өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын түсіну, бақылау және басқару қабілетімен байланысты. Іскерлік ортада эмоционалды интеллект ұжымдағы адамдармен тиімді өзара әрекеттесу үшін қажет.

- Келіссөздер жүргізу дағдысы. Іскерлік қарым-қатынастың маңызды бөлігі келіссөздер жүргізу болып табылады. Жақсы келіссөздер жүргізе білу, қарсы тараптың көзқарасын ескере отырып, ортақ шешімдер табу маңызды.

- Жарқын және нақты сөйлеу. Іскерлік қарым-қатынаста дұрыс әрі нақты сөйлеу өте маңызды. Бұл шешім қабылдау процесінде маңызды рөл атқарады, өйткені түсініксіз немесе қиын сөздер түсініспеушіліктер туындатуы мүмкін.

Іскерлік қарым-қатынастың тиімділігі әрбір адамның осы өнерді қаншалықты жақсы меңгергеніне байланысты. Мұнда бірнеше тиімділік арттыру тәсілдері бар:

- Қарым-қатынастың мәдениеті. Ұйым ішіндегі қарым-қатынас мәдениеті жоғары болған сайын, қызметкерлер арасындағы өзара сенім, түсіністік және ынтымақтастық күшейеді. Әлеуметтік желілер мен ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану да ұйым ішіндегі қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі.

- Құрылымдалған ақпарат алмасу. Іскерлік қарым-қатынасты дұрыс ұйымдастыру үшін ақпараттың алмасу процесі құрылымдалған, жүйелі болуы тиіс. Ақпараттың ашықтығы мен айқындығы түсініспеушіліктерді болдырмауға көмектеседі.

- Кері байланыс. Іскерлік қарым-қатынас кезінде кері байланыс жүйесі маңызды. Бұл қызметкерлердің өз жұмысы туралы нақты ақпарат алуларына, жетістіктері мен қателіктерін бағалауларына мүмкіндік береді.

Іскерлік қарым-қатынасты жүзеге асыру барысында кейбір кедергілер туындауы мүмкін. Олардың негізгі себептері мыналар:

- Тілдік кедергілер. Әр түрлі мәдениеттер мен тілдер арасында қарым-қатынас қиынға соғуы мүмкін.

- Эмоционалды кедергілер. Кейде адамдар өз эмоцияларына берілуі немесе ашулануы мүмкін, бұл түсініспеушіліктерге әкеледі.

- Ақпараттың жетіспеушілігі. Дұрыс ақпарат алу немесе беру кезінде қиындықтар туындауы мүмкін, бұл шешім қабылдау процесін тежейді.

Іскерлік қарым-қатынас өнері — бұл тек кәсіби дағдыларды ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және психологиялық аспектілерді де қамтитын

күрделі процесс. Оның тиімді болуы ұйым ішіндегі сенімді қарым-қатынас пен жұмыс нәтижелерін арттыруға мүмкіндік береді. Белсенді тыңдау, эмоционалды интеллект, келіссөздер жүргізу дағдылары мен ақпарат алмасудың мәдениеті сияқты дағдылар іскерлік қарым-қатынас тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, қарым-қатынасты кедергілерден босату үшін ұйымдарда арнайы тренингтер мен оқыту бағдарламалары ұйымдастырылуы қажет. Іскерлік қарым-қатынас өнері — бұл тек жеке тұлғалардың ғана емес, ұйымның да табысты болуына ықпал ететін маңызды фактор.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жернакова М. Б., Румянцева И. А. Деловые коммуникации. М.: Юрайт. 2023. 320 с.
2. Коноваленко М. Ю. Психология делового общения. М.: Юрайт. 2023. 159 с.
3. Культура речи и деловое общение / под ред. В. В. Химика, Л. Б. Волковой. М.: Юрайт. 2023. 309 с.
4. Мальханова И. А. Деловое общение. Уроки речевика-имиджмейкера. М.: Проспект. 2023. 176 с.
5. Митрошенков О. А. Деловое общение: эффективные переговоры. М.: Юрайт. 2023. 316 с.

ӘОЖ 657.01(075)

ДАЙЫН ӨНІМДІ ЕСЕПКЕ АЛУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ, МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Дуйсенбай Б.Н., Сугирбай Ж.С., Абенова Б.Б.
Ғылыми жетекші аға оқытушы Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Қазақстан

Резюме: В статье приводится понятие готовой продукции, основные задачи учета готовой продукции и его оценки, одним из методов контроля качества готовой продукции является инвентаризация. В современных условиях от предприятий требуется повышение эффективности производства, конкурентоспособности продукции и услуг.

Summary: The article presents the concept of finished products, the main tasks of accounting for finished products and its evaluation, one of the methods of quality control of finished products is inventory. In modern conditions, enterprises are required to increase production efficiency, competitiveness of products and services.

Кәсіпорынның (бірлестіктің) өндірістік процесінің нәтижесі дайын өнім, орындалған жұмыстар мен көрсетілген қызметтер болып табылады.

Кез келген кәсіпорын үшін дайын өнімді өткізуден түскен қаражат табыстың негізгі көзі болып табылады, сондықтан дайын өнімді шығару есебі бухгалтерлік есеп жүйесінде орталық орынды алады.

Өндіріс көлемінің өсу қарқыны, оның сапасын жақсарту кәсіпорынның шығын көлеміне, пайдасы мен рентабельділігіне тікелей әсер етеді. Сондықтан кәсіпорында дайын өнімнің есебіне ерекше назар аудару өте маңызды, өйткені бұл кез келген ұйымның негізгі буыны.

Ұйымның өндірістік процесінің нәтижесі дайын өнім болып табылады.

Қазіргі экономикалық сөздікте: дайын өнім – өндірісте аяқталған және сатуға немесе тұтынушыға жөнелтуге, өндірушіден экспортқа шығаруға дайындалған өнімдер.

Экономика және құқықтың энциклопедиялық сөздігі: дайын өнім – белгіленген стандарттарға немесе техникалық шарттарға сәйкес келетін толық дайын өнім.

Өнімдер толық толтырылған және ГОСТ-қа дәл сәйкес келген жағдайда ғана, ал олар болмаған жағдайда техникалық шарттар белгіленген тәртіппен бекітілген, дайын өнім қоймасына тапсырылған және оның сапасын куәландыратын сертификат немесе басқа құжатпен қамтамасыз етілген жағдайда ғана дайын болып саналады. Егер ұйымның дайын өнім қоймасы болмаса, онда өнім оны жөнелту (жіберу) кезінде дайын өнімге кіреді.

Келісімшартта, жеткізу шарттарында өнімді тапсырыс беруші өкілдерінің өндіріс орнында қабылдауы көзделген жағдайда, егер оларды тапсырыс берушінің өкілдері қабылдап, қабылдау-тапсыру актісімен ресімделсе, өнім дайын болып есептеледі. Зауыт ішілік айналым, егер ол тауарлық өнім көлеміне ерекшелік ретінде қосылса, өнімді қоймаға тапсыру немесе басқа цехтарға, одан әрі өңдеу үшін басқа құрылымдық бөлімшеге беру кезінде өндірілген өнім көлеміне қосылады [1].

Есепті айда дайын өнім құрамына қабылдау-тапсыру құжаттарымен ресімделген және қоймаға (тапсырыс берушіге) тапсырылған немесе айдың соңғы күні сағат 21.00-ге дейін жөнелтілген өнімдер ғана есептеледі. Екінші ауысым 24 сағаттан кейін аяқталатын екі ауысымды жұмыс режимінде, сондай-ақ кестеге сәйкес таңертеңгілік ауысым бірінші болып есептелетін үш ауысымды жағдайда, кеңестің шешімімен ұйымдағы еңбек ұжымы, егер ол әзірленсе, белгіленген тәртіппен қабылданып, қоймаға (тапсырыс берушіге) тапсырылса, есепті кезеңдегі дайын өнімнің құрамында өнім есепке алынатын тәртіп белгіленуі мүмкін, тиісті құжаттармен есепті кезеңнің (айдың) бірінші күні сағат 8-ге дейін жөнелтіледі және ресімделеді.

Сонымен, өнімді дайын деп санауға болатын барлық егжей-тегжейлі шарттарды қарастыра отырып, біз анықтама береміз:

Дайын өнім – кәсіпорында технологиялық өңдеудің барлық сатысынан өткен, қолданыстағы стандарттарға, техникалық шарттарға немесе шартта көрсетілген тұтынушы талаптарына сәйкес, сақтауға немесе тапсырыс беруші қабылдаған өнім.

Өңдеудің технологиялық процесінде көзделген барлық операциялардан өтпеген өнімдер, сондай-ақ сынақтардан және техникалық қабылдаудан өтпеген өнімдер белгіленген тәртіпте қабылданбаған және қоймаға тапсырылмағанын атап өткен жөн (тапсырыс беруші) немесе жөнелтілген және тиісті құжаттармен ресімделмеген, өнім көлемінің бөлігі болып табылмайды және аяқталмаған өндіріс ретінде есепке алынады.

Кәсіпорындардың өнімдері құрамы мен мақсаты бойынша жалпы және тауарлы болып бөлінеді.

Кәсіпорынның жалпы өнімінің құрамына кәсіпорын ішінде пайдалануға арналған және сыртқа шығарылатын дайын өнім, жартылай фабрикаттар мен өнеркәсіптік сипаттағы қызметтердің құны, ыдыстарды дайындауға және жөндеуге кеткен шығындар, егер ол өнімдердің бағасына кірмесе. Жалпы өнім өнімнің дайындық дәрежесіне қарамастан кәсіпорынның өндірістік қызметінің жалпы көлемін сипаттайды.

Тауарлы өнімдер – тұтынушыларға сатуға арналған өнімдер. Бұл ретте, егер кәсіпорын тапсырыс беруші беретін шикізаттан өнім шығаратын болса, онда ол шикізат құнынсыз, яғни өңдеу құны бойынша тауарлық өнім құрамына кіретінін есте ұстаған жөн.

Дайын өнімді есепке алудың негізгі міндеттері [2]:

1. Қоймалардағы, тоназытқыштардағы және өнімді сақтаудың басқа орындарындағы дайын өнімнің болуы мен қозғалысын дұрыс және уақтылы есепке алу.

2. Өнімнің көлемі, ассортименті, сапасы бойынша жоспарлардың және оны жеткізу бойынша міндеттемелердің орындалуын бақылау.

3. Дайын өнімнің қауіпсіздігін және белгіленген лимиттердің сақталуын бақылау.

4. Өнімдерді өткізу жоспарының сақталуын және өткізілген өнім үшін төлемнің уақтылы жүргізілуін қадағалау.

5. Барлық өнімдердің және олардың жеке түрлерінің рентабельділігін анықтау.

Дайын өнімді бағалау. Дайын өнім баланста өндірістің нақты өзіндік құны бойынша, ал өндіріске кеткен шығындарды есепке алу үшін пайдаланған кезде 1320 «Өнімдерді, жұмыстарды, қызметтерді шығару» шоты – нормативті (жоспарлы) өзіндік құн бойынша көрсетілуі керек.

Кәсіпорындарда бухгалтерлік есепті жолға қою кезінде дайын өнімді, оларды өндіру мен өткізуді есепке алу ерекше орын алады. Дайын өнімді өндіру мен өткізу есебінің қажеттілігі мен рөлі мыналармен қамтамасыз етіледі. Кәсіпорындар сатып алушылармен және тапсырыс берушілермен жасалған шарттардың негізінде өнім шығарады, өндірілетін өнімнің ассортименті, саны және көлемі бойынша жоспарлы көрсеткіштерді әзірлейді, нарық қажеттіліктерін ескере отырып, өнімнің сұранысы мен бәсекеге қабілеттілігін зерттеу, олардың ассортиментін кеңейту мәселелеріне үнемі үлкен көңіл бөледі.

Дайын өнімнің сапасын бақылау әдістерінің бірі-түгендеу. Дайын өнімді түгендеудің негізгі міндеті-дайын өнімнің қоймада және жөнелтілімде есеп деректеріне сәйкестігін тексеру. Бір мезгілде өткізу жүкқұжаттарымен ресімделмеген бұйымдар, қайта сұрыптау, бүліну, дайын өнімнің артық және жетіспеушілік фактілері анықталады, жөнелтілген тауарлардың шоты бойынша

қаражат қалдығының құжаттамалық негізділігін тексереді, қойылған шоттардың толық емес немесе кешіктірілген төлемін анықтайды.

Дайын өнімді түгендеу процесінде дайын өнімнің бар-жоғын санау, таразылау, өлшеу арқылы ғана емес, олардың толықтығы, сорттылығы және басқа да сапалық сипаттамалары тексеріледі.

Осылайша, дайын өнімді шығару мен сатудың бухгалтерлік есебі дайын өнімді өндіру, шығару және сату көлемі туралы, сондай-ақ дайын өнімді сатудан кәсіпорынның болжамды кірістері туралы сенімді деректерді қамтамасыз етуге арналған.

Дайын өнімнің нақты өзіндік құны, әдетте, тек қана анықталуы мүмкін, бірақ есепті кезеңнің (айдың) соңында. Есепті кезеңде (ай) өнімнің тұрақты қозғалысы (шығару, жөнелту, сату және т.б.) жүреді, сондықтан ағымдағы есеп үшін өнімді шартты бағалау қажет. Ағымдағы бухгалтерлік есепте дайын өнімді жоспарлы құн бойынша немесе еркін сату бағасымен немесе нақты өзіндік құнмен немесе еркін бөлшек бағамен немесе белгіленген бағамен бағалауға болады [3].

Қазіргі жағдайда кәсіпорындардан өндірістің тиімділігін, өндірісті басқарудың тиімді формалары негізінде өнім мен қызметтің бәсекеге қабілеттілігін арттыру талап етіледі. Дайын өнімді есепке алу аймағында түзілетін ақпараттың сенімділігі өндірілген өнімнің өзіндік құнының мөлшерін, сатылған өнімнен түскен түсімдерді, алынған пайданың мөлшерін, есептелген және аударылған салықтардың сомасын, өндірістің рентабельділігін және басқа да қаржылық ұйымның көрсеткіштері. Кез келген өндіріс процесі дайын өнімді шығарумен, жұмысты орындаумен, қызмет көрсетумен аяқталады. Кез келген кәсіпорын үшін дайын өнімді өткізуден түскен қаражат табыстың негізгі көзі болып табылады, сондықтан дайын өнімді шығару және оны өткізу есебі бухгалтерлік есеп жүйесінде орталық орынды алады. Дайын өнімді есепке алу мәселелерін зерттегенде оның экономикалық мазмұнын ашудың маңызы ерекше [4].

Сондай-ақ, бұл міндеттер дайын өнімді есепке алу бойынша бухгалтерлік жұмыстың ұйымдастырушылық нысанын белгілеу, есеп саясатын қалыптастыру, дайын өнімді есепке алудың ұйымдастырушылық, әдістемелік және техникалық аспектілерін есеп саясатында таңдаудың негізділігі, оңтайлылығы және орындылығы, кәсіпорында ішкі бақылау әдістерін қамтамасыз ету арқылы шешіледі. Кәсіпорын жұмысының ырғағы мен үйлесімділігі, шығарылатын өнімнің уақтылығы мен көлемі және т.б. осы міндеттердің сәтті орындалуына байланысты.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейдахметова Ф.С. Современный бухгалтерский учет. – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2014.
2. Назарова В.Л. Бухгалтерский учет в отраслях – Алматы, Фортуна Полиграф - 2019г.

3. Э.О. Нурсеитов, Бухгалтерский учет в организациях (учебное пособие). Издательство LEM, 2015 г.

4. Назарова В.Л., Волохова О.В. Бухгалтерский учет от первичного документа до отчетности: Учебное пособие: Алматы: Экономика, 2016.

УДК 657.65.052

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЭТИКА БУХГАЛТЕРА

Еникеева А.Г., Павлова Д.П., Мадихонов Ж.Г.

Научный руководитель старший преподаватель Кененбаева З.М.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада бухгалтердің кәсіби этикасы туралы түсінік берілген. Қазіргі уақыттағы ең маңызды мәселелердің бірі-тұрақты дамудың ажырамас бөлігі ретінде кәсіби этика мәселесі. Кәсіби этика-бұл мораль нормаларының кешенін, кез-келген кәсіби қызметтегі мінез-құлық ережелерін белгілеу үшін қабыл данған ұғым.

Summary: The article provides a definition of intangible assets as an object of accounting. The importance and role of intangible assets in the production activities of the enterprise. The tasks of accounting for intangible assets are defined.

Одной из самых важных проблем в современном периоде времени выступает проблема профессиональной этики, как неотъемлемой составляющей устойчивого развития. Профессиональная этика - это понятие, которое принято для обозначения комплекса норм морали, правил поведения в какой-либо профессиональной деятельности.

В основном она затрагивает те сферы деятельности, где существует взаимодействие людей и зависимость их от действий профессионала, последствия которых могут серьезно повлиять на жизнь человека. Профессиональная этика считается наиболее необходимой всей составляющей деятельности каждого специалиста. Содержание профессиональной этики определяется из частных и общих принципов. Общие основываются на нормах морали и подразумевают:

- 1) профессиональную солидарность;
- 2) особенное представление о чести и долге;
- 3) определенную форму ответственности в зависимости от рода и предмета деятельности [2].

Профессиональные бухгалтеры во всем мире играют важную роль в обществе. Государство (правительство), инвесторы, кредиторы, работодатели и широкая общественность являются пользователями экономической информации, предоставляемой профессиональными бухгалтерами.

Профессиональное отношение и поведение профессиональных бухгалтеров при оказании таких услуг влияют на экономическое благополучие всей страны. Поэтому профессия бухгалтера является социально значимой. Это возлагает на профессиональных бухгалтеров ответственность за защиту общественных интересов. В обязанности профессионального бухгалтера входит

удовлетворение потребностей не только отдельного клиента или работодателя, но и всего общества.

Профессиональная этика – это моральные нормы, регулирующие отношения людей в труде и отношении человека к своим профессиональным обязанностям и ответственности. Понятие профессиональной этики особенно важно для бухгалтеров по сравнению с представителями других профессий. Формируя экономическую информацию путем создания финансовой отчетности, бухгалтеры официально являются основой экономического благополучия государства. Об этике бухгалтеров много говорят, но на практике только высококвалифицированные бухгалтеры, имеющие сертификат профессионального бухгалтера, обязаны соблюдать профессиональную этику, регламентированную каким-либо законодательным документом по образцу Кодекса чести государственных служащих Республики Казахстан. Кодекс этики профессиональных бухгалтеров-членов Союза бухгалтеров и бухгалтерских организаций Казахстана, организованного путем слияния 18 мая 2010 года ПОб «Союз бухгалтеров Казахстана» и ПОб «Ассоциация бухгалтеров и бухгалтерских организаций РК», состоит из трех частей:

1 часть А применяется ко всем профессиональным бухгалтерам;

2 часть В применяется к публично практикующим профессиональным бухгалтерам;

3 часть С применяется к наемным профессиональным бухгалтерам.

Кодекс признает, что цели бухгалтерской профессии состоят в выполнении работы в соответствии с самыми высокими стандартами профессионализма, обеспечении наилучших результатов работы и в целом - в выполнении требования соблюдать общественные интересы [3].

Для достижения этих целей необходимо соблюдать следующие четыре основные требования:

1. Достоверность. В обществе существует потребность в достоверной информации и надежных информационных системах.

2. Профессионализм. Есть потребность в людях, которые могут быть без сомнения идентифицированы клиентами, работодателями и другими заинтересованными сторонами как специалисты в сфере бухгалтерского учета.

3. Качество услуг. Нужна уверенность в том, что все услуги, оказанные профессиональным бухгалтером, соответствуют высшим стандартам качества.

4. Доверие. Потребители услуг профессиональных бухгалтеров должны быть уверены в существовании основ профессиональной этики, регулирующих предоставление таких услуг.

Профессиональный бухгалтер должен соблюдать следующие фундаментальные принципы:

- **Порядочность.** Профессиональный бухгалтер должен быть открытым и честным во всех профессиональных и деловых отношениях. Принцип порядочности налагает на всех профессиональных бухгалтеров обязанность быть прозрачными и честными в своих профессиональных и деловых отношениях. Порядочность также означает честность и правдивость.

- **Объективность.** Профессиональный бухгалтер должен избегать предвзятости, конфликта интересов или давления со стороны других лиц с целью изменить профессиональное или деловое мнение. Профессиональный бухгалтер может столкнуться с ситуациями, которые могут повлиять на объективность. Представляется нецелесообразным выявлять и регистрировать все такие случаи.

- **Профессиональная компетентность и должная тщательность.** Профессиональный бухгалтер обязан оказывать профессиональные услуги с должной тщательностью, компетентностью и усердием. Он должен постоянно поддерживать профессиональные знания и навыки на уровне, необходимом для предоставления клиенту или работодателю преимуществ, которые имеют отношение к использованию профессиональных услуг компетентного лица, исходя из новейших тенденций в практике, законодательстве и методах работы.

- **Конфиденциальность.** Профессиональный бухгалтер обязан сохранять конфиденциальность информации, полученной в результате профессиональных или деловых отношений, и не должен раскрывать такую информацию третьим лицам без надлежащего соответствующего разрешения, за исключением случаев, когда раскрытие такой информации продиктовано его законными или профессиональными правами, или обязанностями. Конфиденциальная информация, полученная в результате профессиональных или деловых отношений, не должна использоваться в личных целях профессионального бухгалтера или третьих лиц.

- **Профессиональное поведение.** Профессиональный бухгалтер должен соблюдать все применимые законы и нормативные акты и воздерживаться от любого поведения, которое может нанести ущерб репутации его профессии. [4].

Соблюдению фундаментальных принципов может угрожать множество обстоятельств. Многие угрозы попадают под следующие категории:

1. Собственная заинтересованность;
2. Самопроверка;
3. Необходимость в защите;
4. Знакомства;
5. Запугивание.

Общеизвестно, что бухгалтеры в процессе своей деятельности часто сталкиваются с различными проблемами, связанными с соблюдением правил профессиональной этики, и не нуждаются в дополнительных доказательствах. Однако не каждый бухгалтер способен выйти из действительно сложной ситуации, не нарушив нормы этического поведения. Вопрос профессиональной этики бухгалтера актуален и потому, что большинство организаций малого и среднего бизнеса до сих пор пользуются услугами несертифицированных бухгалтеров, которые зачастую не в полной мере осведомлены о нормах профессиональной этики и, как следствие, не всегда соблюдающих этические требования своей профессии. Однако, на данный момент, при достаточной укомплектованности бухгалтерского учета в Республике Казахстан качественная сторона этих кадров остается такой же актуальной, как и прежде.

В следствии чего, в целях реализации программы реформирования бухгалтерского учета, а также повышения качественного уровня профессионального образования бухгалтеров следует тщательно контролировать процесс обучения студентов в высших и средних специальных учебных заведениях. В частности, для обеспечения надлежащего уровня профессионализма и компетентности бухгалтеров необходимо внести изменения в учебный процесс путем введения профессиональной этики бухгалтеров как предмета.

Список используемой литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 28 февраля 2007 года № 234-III «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.01.2024 г.)
2. Кодекс этики профессиональных бухгалтеров. Международная федерация бухгалтеров. Новосибирск: САФБД, 2021г.
3. Подопригора М.Г. Деловая этика. Учебное пособие. // Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2022г.
4. Кодекс этики профессиональных бухгалтеров-членов Союза бухгалтеров и бухгалтерских организаций Казахстана от 14.11.2020г.

УДК- 336

РОЛЬ ФИНАНСОВОГО ИНЖИНИРИНГА В ИНВЕСТИЦИОННЫХ СТРАТЕГИЯХ

Еркінбек Ж.О., Құрманәлі А.О., Утелов Т.Б.
Научный руководитель магистр, старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада инвестициялық стратегиялардағы қаржылық инженерияның рөлі қарастырылады.

Summary: This article examines the role of financial engineering in investment strategies

Количественные методы являются фундаментальными для финансового инжиниринга. Эти методы включают математические и статистические методы, такие как теория вероятностей, стохастический анализ, линейная алгебра и теория оптимизации, используемые для моделирования финансовых рынков, определения цен на финансовые инструменты и управления рисками.

Количественные методы необходимы для понимания поведения финансовых активов и построения оптимальных инвестиционных стратегий.

Управление рисками

Управление рисками является важнейшим компонентом финансового инжиниринга. Оно включает в себя выявление, измерение и снижение рисков, связанных с финансовыми активами и инвестиционными портфелями.

Некоторые распространенные типы рисков включают рыночный риск, кредитный риск, риск ликвидности и операционный риск. Финансовый инжиниринг помогает инвесторам и управляющим капиталом количественно

оценивать эти риски и управлять ими с помощью количественных моделей и методов снижения рисков.

Алгоритмический трейдинг является еще одним важным применением финансового инжиниринга в управлении инвестициями.

Она предполагает использование компьютерных алгоритмов для совершения сделок на финансовых рынках, часто с высокой скоростью и с минимальным вмешательством человека.

Финансовый инжиниринг предоставляет математические модели и методы для разработки алгоритмических торговых стратегий, которые могут использовать неэффективность рынка, снизить транзакционные издержки и улучшить качество исполнения.

Роль финансового инжиниринга в инвестиционных стратегиях

Благодаря использованию передовых математических моделей и финансовых инструментов инвесторы могут добиться более эффективного распределения своих активов, оптимизировать доходность и защитить свое богатство от рыночных спадов и других рисков.

Финансовый инжиниринг предоставляет инструменты и методы для построения надежных инвестиционных стратегий, которые могут помочь людям расти и сохранять свое богатство с течением времени [1].

Планирование недвижимости и оптимизация налогообложения

Кроме того, финансовый инжиниринг может способствовать планированию недвижимости и оптимизации налогообложения. Это может помочь разработать стратегии по минимизации налогов на наследство, облегчить передачу богатства и обеспечить финансовую безопасность наследников.

Аналогичным образом, благодаря разумному проектированию инвестиционных структур финансовый инжиниринг может помочь в оптимизации налоговой эффективности, потенциально увеличивая чистую доходность инвестиций.

Финансовый инжиниринг и управление рисками

Выявление и количественная оценка риска

Финансовый инжиниринг предоставляет количественные модели и методы для оценки рыночных тенденций, определения инвестиционных возможностей и соответствующей корректировки распределения активов.

Динамическое распределение активов

Кроме того, финансовый инжиниринг может способствовать динамичному распределению активов, что предполагает постоянную корректировку распределения активов в ответ на меняющиеся рыночные условия и инвестиционные возможности.

Благодаря использованию передовых математических моделей и алгоритмических торговых стратегий финансовый инжиниринг может позволить инвесторам динамично управлять своими портфелями и использовать рыночные возможности, одновременно управляя рисками [2].

Роль финансового инжиниринга в распределении активов

В области измерения эффективности финансовый инжиниринг предлагает ряд показателей и ориентиров для оценки эффективности инвестиционных портфелей.

К ним относятся показатели абсолютной доходности, такие как общая доходность и годовая доходность, а также показатели доходности с поправкой на риск, такие как коэффициент Шарпа, коэффициент Сортино и коэффициент Трейнора.

Финансовый инжиниринг также предоставляет контрольные показатели, такие как рыночные индексы и сравнения с аналогичными группами, для оценки относительной эффективности инвестиционных портфелей.

Доходность с поправкой на риск

Доходность с поправкой на риск является ключевым показателем эффективности финансового инжиниринга, который учитывает как доходность, так и риск инвестиционного портфеля.

Корректируя доходность с учетом риска, инвесторы могут сравнивать показатели различных портфелей на аналогичной основе и выбирать портфель, который обеспечивает наилучшую доходность на единицу риска.

Методы финансового инжиниринга, такие как коэффициент Шарпа и коэффициент Сортино, могут помочь инвесторам рассчитать доходность с поправкой на риск и принимать более обоснованные инвестиционные решения.

Нормативные и этические соображения в финансовом инжиниринге

Эти концепции обеспечивают основу для понимания и применения методов финансового инжиниринга в управлении капиталом и инвестициями.

Финансовый инжиниринг играет решающую роль в инвестиционных стратегиях. Он помогает инвесторам и управляющим капиталом составлять оптимальные портфели, оценивать финансовые активы, эффективно совершать сделки и эффективно управлять рисками.

Благодаря постоянному развитию технологий и математического моделирования финансовый инжиниринг в будущем будет играть еще большую роль в управлении капиталом и инвестициями.

Финансовый инжиниринг имеет решающее значение в управлении капиталом и инвестициями, поскольку он предоставляет математические и статистические методы для создания новых финансовых продуктов, оптимизации портфелей и управления рисками. Он позволяет управляющим капиталом и инвесторам разрабатывать эффективные инвестиционные стратегии, которые максимизируют доходность и минимизируют риски.

Как финансовый инжиниринг способствует управлению рисками?

Каковы будущие тенденции и проблемы финансового инжиниринга в контексте управления капиталом и инвестициями?

Будущие тенденции в финансовом инжиниринге включают растущее использование искусственного интеллекта и машинного обучения в финансовом моделировании и трейдинге, растущее значение факторов ESG при принятии инвестиционных решений и растущий спрос на индивидуальные финансовые решения. Задачи включают управление растущей сложностью

финансовых рынков, разработку более точных и надежных количественных моделей и ориентирование в меняющемся нормативно-правовом поле [3].

Каковы некоторые этические соображения в финансовом инжиниринге?

Финансовый инжиниринг связан с этическими вопросами и требует профессионального поведения. Финансовые инженеры должны действовать честно, компетентно и прилежно, уделять приоритетное внимание интересам клиентов и соблюдать профессиональные стандарты. Неправильное использование методов финансового инжиниринга может привести к финансовым кризисам и сбоям, что подчеркивает необходимость прозрачности и этического поведения.

Список используемой литературы:

1. Игошин, Н.В. Инвестиции. Организация управления и финансирование : учеб. для вузов / Н.В. Игошин. 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Юнити-Дана, 2022
2. Капелинский, Ю.И. Теоретические аспекты финансового инжиниринга с использованием ценных бумаг Текст. / Ю.П. Капелинский // Банк, услуги. 2018
3. Капелинский, Ю.И. Финансовый инжиниринг с использованием ценных бумаг Текст.: автореф. дис. канд. экон. наук / Ю.П. Капелинский. М., 2018.

УДК 338.2

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ТОО «ENGINEERING SERVICES»

Есартя М., Мұрат И., Әділханова С.

Аннотация. Данная статья посвящена проблемам и перспективам эффективного управления ТОО «Engineering Services». Предлагаемый подход к оценке социально-эффективного управления компании обеспечивает полноту учета социально-экономических эффектов реализации бизнес-решений, позволяет провести оценку деятельности во взаимосвязи с особенностями его реализации и взаимодействии с другими проектами, а также сопоставить полученные результаты с целями экономического развития компании.

Ключевые слова: менеджмент, эффективный менеджмент, менеджмент в организации, управление организацией, организация, эффективное управление, мотивационный персонал, руководитель

Процесс эффективного развития необходим каждому предприятию для достижения поставленных целей. Именно современный подход к управлению эффективным развитием компании позволяет гибко реагировать как на текущие, так и прогнозируемые изменения среды, чтобы исключить или снизить возникшие негативные факторы либо извлечь выгоду из сложившейся ситуации.

Современная инжиниринговая деятельность проявляет себя в деятельности инжиниринговых компаний, которые занимаются разработкой и выпуском новой продукции/ услуг и самостоятельно решают возникающие при этом инженерные задачи.

Эффективность инжиниринга определяет качество продукции и услуг, качество технической поддержки, степень удовлетворенности заказчиков и потребителей, сроки разработки, создания и вывода на рынок новой продукции, соответствие продукции современным технологическим решениям, вопросы производительности и эффективности производственных процессов, и так далее. Поэтому эффективное управление инжиниринговой деятельностью становится ключом к успешной экономической деятельности.

ТОО «Engineering Services» занимается инжиниринговыми услугами.

Основные направления деятельности компании:

- технадзор,
- финансово-технический контроль,
- БиОТ,
- приёмка квартир,
- техобследование,
- энергоаудит [1, с.32].

Централизация бизнес-процессов компании необходима для оптимизации функций, которые стандартизируют или управляют ограниченными ресурсами ТОО «Engineering Services»: например, проектирование основных процессов деятельности компании и мониторинг за соблюдением требований, управление основными данными между отдельными функциями управленческого процесса.

Успех ТОО «Engineering Services» в конкурентной среде может определяться рядом факторов:

- внутренние компетенции; к ним относятся уникальные технологии, способность создавать конкурентоспособную продукцию, развивать эффективные бизнес-процессы управления маркетингом, качеством, ресурсами, инновациями; наличие высококвалифицированного персонала;

- внешние компетенции, определяемые системой связи с поставщиками, потребителями, государственными учреждениями, финансовыми и инвестиционными компаниями и др. [2, с.44].

Основные проблемы, с которыми столкнулась организация в результате своей деятельности:

1. Проблема общего сопротивления сотрудников организации изменениям;

2. Некомпетентность сотрудников организации относительно понятия Agile и принципов его работы;

3. Проблема высокого уровня выгорания сотрудников.

4. Проблема низкого уровня мотивации сотрудников [3, с.41].

Проблемы эффективного управления ТОО «Engineering Services» представлены на рисунке 1.

Недостаток информации и неполнота данных.
Неэффективное распределение задач и ресурсов.
Неправильная мотивация.
Отсутствие контроля над процессами.
Приоритетные задачи на втором плане.
У сотрудников нет права принимать решения.
Руководитель на грани выгорания.

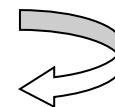

Рисунок 1 - Проблемы эффективного управления ТОО «Engineering Services»

Примечание – составлено автором на основе источника [4]

Анализируя рисунок, сделаем следующий вывод.

Проблемы эффективного управления ТОО «Engineering Services» включают в себя следующие направления:

1. Недостаток информации и неполнота данных. Это затрудняет процесс принятия решений и может привести к неверным выводам и неэффективным действиям [4, с.32].

2. Неэффективное распределение задач и ресурсов может привести к перегрузке некоторых сотрудников ТОО «Engineering Services», недоиспользованию потенциала других и нерациональному использованию доступных ресурсов.

3. Неправильная мотивация. Руководство ТОО «Engineering Services» стимулирует работу сотрудников только финансовыми бонусами, но это не единственное действенное поощрение.

4. Отсутствие контроля над процессами. Оценивание работы раз в квартал не даёт руководителю ТОО «Engineering Services» оперативно реагировать на проблемы и вовремя их решать.

5. Приоритетные задачи на втором плане. Часто рутинные действия ставятся в приоритет, в то время как большую часть времени следует уделять стратегическим задачам.

6. У сотрудников ТОО «Engineering Services» нет права принимать решения. Чёткая иерархическая структура управления становится менее актуальной, что требует от специалистов и от руководителей определённой гибкости.

7. Руководитель ТОО «Engineering Services» на грани выгорания. От эффективного управления зависят все рабочие процессы, и если руководитель не заботится о своём моральном состоянии, это определённо отразится на результатах команды.

Функции эффективного управления ТОО «Engineering Services» включают в себя следующие направления:

1. Определение целей и планов проекта, включая определение сферы охвата, бюджетирование, планирование, установление требований к производительности и отбор участников проекта.

2. Максимизация эффективности использования ресурсов за счет закупок материалов и оборудования.

3. Осуществление различных операций путем надлежащей координации и контроля планирования, проектирования, оценки, заключения контрактов во всем процессе. План продаж ТОО «Engineering Services» на 2024 год представлен в таблице 1.

Таблица 1 - План продаж ТОО «Engineering Services» на 2024 год

Услуга	Порог	Реализация	Цель	Реализация	Вызов	Реализация	Заключенные	Переговоры
Технический надзор	48 000 000Т	129%	60 000 000Т	104%	72 000 000Т	86%	62 152 180Т	126 858 404Т
Техобследование	36 000 000Т	38%	45 000 000Т	30%	54 000 000Т	25%	13 652 715Т	35 749 658Т
БиОТ	24 000 000Т	10%	30 000 000Т	8%	36 000 000Т	7%	2 468 500Т	Нет данных
Приемка квартир	12 000 000Т	33%	15 000 000Т	27%	18 000 000Т	22%	3 975 162Т	3 979 640Т
Итого	120 000 000Т	69%	150 000 000Т	55%	180 000 000Т	46%	82 248 557Т	166 587 702Т
Примечание: источник [9]								

Таким образом, анализируя план продаж ТОО «Engineering Services» можно сделать вывод, что по основным направлениям развития компании порог составит: 120 млн. тг., цель - 150 млн. тг., вызов - 180 млн. тг.

Организационно-управленческие методы, которые применяются в ТОО «Engineering Services» способствуют достижению целевых установок компании и реализации ее дальнейшей стратегии с помощью таких видов деятельности, как:

- формирование и развитие оптимальной структуры;
- эффективная организация и мониторинг трудовой деятельности работников;
- регулирование компетенции и ответственности подразделений.

Экономические методы, которые применяются в ТОО «Engineering Services» представляют собой совокупность средств и методов, с помощью которых руководство ТОО «Engineering Services» воздействует на компанию с целью достижения определенных целей.

Направления развития эффективного управления в компании ТОО «Engineering Services» должны включать в себя внесение фундаментальных изменений в то, как ведется бизнес, чтобы помочь справиться с изменениями в рыночной среде.

Процесс совершенствования системы менеджмента ТОО «Engineering Services» включает в себя несколько этапов: [5, с.28].

- признание необходимости изменений в структуре управления и достижение консенсуса между заинтересованными сторонами в том, что изменения необходимы;

- согласование того, какую форму должны принять изменения системы менеджмента в целом, цели изменений и видение, описывающее лучшее будущее;

- понимание того от чего меняется организация и что должно измениться в деталях;

- разработка нового организационного способа работы, а также его поддержка и управление;

- тестирование и внедрение изменений, как правило, в виде динамики (это может происходить в течение ряда лет).

Сформированная стратегия повышения эффективной деятельности может быть не рациональной, если компания не формирует процесса ее осуществления [6, с.41]. Эта проблема содержит разработку соответствующих стратегий повышения эффективной деятельности оргструктур, подбор руководящего состава компании, формирование организационной культуры.

Факторы успешности включают в себя создание стратегии повышения эффективной деятельности компании, которые отражают основные направления развития по созданию стратегии компании на прогнозный период.

К этим «недооцененным» факторам успешности необходимо относить:

- правильное установление стратегических целей развития;

- формирование основной стратегической идеи развития;

- обнаружение и непосредственное решение основных стратегических аспектов развития компании; [7, с.39].

- необходимый уровень формализации итогов стратегической оценки и обсуждений в трудовом коллективе;

- детальный расчет экономических итогов осуществления главных сценариев развития;

- сопоставление общих стратегических планов с планами подразделений компании и основными проектами развития;

- поиск необходимого формата деятельности над стратегией;

- понятное решение аспекта мотивации работников на принятие участия в стратегическом механизме.

Процесс эффективного управления ТОО «Engineering Services» основан на методах, используемых для сохранения конкурентного преимущества в этом сегменте рынка. Стратегические факторы - это управленческие навыки, которые могут быть достигнуты с помощью целевых программ развития ТОО «Engineering Services». Для достижения более устойчивой стратегии ТОО «Engineering Services» необходимо рассмотреть механизмы, повышающие деятельность организации. Основная цель любого проекта по внесению

изменений для повышения конкурентоспособности ТОО «Engineering Services» должна заключаться в получении реальной прибыли [9, с.44].

Основные направления эффективного управления ТОО «Engineering Services» в ТОО «Engineering Services» заключены в следующем:

1. Необходимо тщательно планировать сам процесс дальнейшего развития: этот процесс может занять месяцы и требует особого терпения со стороны руководства компании. Быстрое решение проблемы не даст долговременных результатов и может даже нанести организации больший ущерб.

2. Следует адаптировать концепцию организации процесса реализации экономической стратегии к компании. Универсальный подход не принесет успеха, потому что он не учитывает специфические потребности данной деятельности. Необходимо тщательно обдумать, что нужно компании и действительно ли изменения, которые руководство ТОО «Engineering Services» стремится осуществить, являются эффективными.

3. Следует сохранять взаимосвязь на каждом этапе процесса организации процесса реализации экономической стратегии. Когда нет обратной связи, каждый работник вырабатывает свою точку зрения по поводу того, что должно быть сделано, что, возможно, приведет к хаосу. Создавая открытые каналы коммуникации, каждый работник ТОО «Engineering Services» должен получить общее представление о том, чего требует процесс организации процесса реализации экономической стратегии, а также определить какую роль он должен взять на себя, чтобы достичь поставленной цели..

4. Качественные изменения в структуре представления процесса реализации экономической стратегии помогут представить органическую модель организации. Процессы принятия решений и постановки целей будут являться общими на всех уровнях.

5. Регламентация политики, процедур и правил организации процесса реализации экономической стратегии Основными целями совершенствования системы цифрового менеджмента ТОО «Engineering Services» является повышение организационной эффективности для роста способности организации реализовать качественные услуги, который включает в себя процесс постановки организационных целей и задач.

На перспективу ТОО «Engineering Services» может развивать следующие направления:

1. Разработка инновационных проектов и генерация идей. На плановый период всего показатели бюджета инновационной деятельности ТОО «Engineering Services» будут иметь рост на 30 % к 2025 году.

2. Внедрение цифровых технологий в мониторинг инновационной деятельности. По основным направлениям развития компании плановый порог составит: 130 млн. тг., цель - 160 млн. тг., вызов - 190 млн. тг. на 2025 год.

3. Обеспечение высокого качества работ. Регулярный контроль помогает своевременно выявлять и устранять любые отклонения, гарантируя надёжность и долговечность возводимых конструкций.

Процесс совершенствования политики эффективного управления ТОО «Engineering Services» включает в себя основные преимущества, которые должны четко показать, как эти преимущества будут реализованы; основные изменения, необходимые для реализации показателей новой системы управления должны быть четко определены и общий план должен учитывать эти изменения.

Список использованной литературы:

1. Рахимбаев А.Б. Сущность эффективности развития бизнеса и ее диагностика. – Алматы: Мектеп, 2017. – 425 с.
2. Бельгибаев А.К. Стратегический менеджмент. - Алматы: Ғылым, 2022. – 200 с.
3. Шайкенов М.З. Стратегическое управление предприятия. – Алматы: LEM, 2019. – 512 с.
4. Карлофф Б. Деловая стратегия. Конкуренция, содержание, символы. -М. 2021. - 155 с.
5. Бердимуратова Н.Б. Анализ эффективности развития и стратегическое планирование. - Алматы: Ғылым, 2021. – 183 с.
6. Бекболсынова А.Ж. Стратегический менеджмент. Учебник. – Алматы: LEM, 2018. – 400 с.
7. Балуква, В.А. Анализ эффективности развития технической реструктуризации предприятия / В.А. – Балуква. - СПб.: СПбГИЭУ, 2017. - 175 с.
8. Мырзалиев Б.С. Сущность эффективности развития бизнеса. – Алматы: Издательство LEM, 2019. – 300 с.
9. Финансово-экономическая отчетность ТОО «Engineering Services» за 2021 - 2023 гг.

ОӘЖ 336

ҚАРЖЫЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ МӘНІ ЖӘНЕ МАҚСАТЫ

Есенова М.С., Дархан М.А., Тасполатова М.К.

Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье раскрываются различные аспекты финансового анализа. Методы финансового анализа представлены на конкретных примерах с учетом особенностей информационной базы современности.

Summary: The article reveals various aspects of financial analysis. The methods of financial analysis are presented on specific examples, taking into account the peculiarities of the information base of our time.

Қаржылық талдаудың мазмұны мен негізгі мақсаты қаржылық жағдайды бағалау және ұтымды қаржылық саясаттың көмегімен шаруашылық жүргізуші субъектінің тиімділігін арттыру мүмкіндігін анықтау болып табылады. Қаржылық жағдай дегеніміз-кәсіпорынның өз қызметін қаржыландыру қабілеті. Ол кәсіпорынның қалыпты жұмыс істеуі үшін қажетті қаржылық ресурстармен қамтамасыз етілуімен, оларды орналастырудың орындылығымен және пайдаланудың тиімділігімен, басқа заңды және жеке тұлғалармен қаржылық қатынастармен, төлем қабілеттілігімен және қаржылық тұрақтылығымен

сипатталады. Қаржылық жағдай тұрақты, тұрақсыз және дағдарысты болуы мүмкін.

Қаржылық талдау – бұл зерттеу және бағалау процесі, оның басты мақсаты-кәсіпорынның болашақ қаржылық жағдайлары туралы ең сенімді болжамдар мен болжамдар жасау.

Қаржылық (экономикалық немесе қаржылық-экономикалық) талдау-бұл ұйымның қаржылық-экономикалық қызметі туралы сапалы және сандық ақпарат жинауды, оны өңдеуді және өткен кезеңдердегі мәліметтермен салыстыруды қамтитын аналитикалық қызмет. Көбінесе қаржылық талдау менеджментпен үйлеседі, бұл кәсіпорынның жұмысындағы жағымсыз және жағымды тенденцияларды уақытында көруге және басқарушылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Қаржылық талдау шеңберінде бағаланады:

➤ Мүліктік жағдайы және капитал құрылымы (капиталды қалыптастыру көздері және оны орналастыру)

➤ Капиталды пайдаланудың тиімділігі мен қарқындылығы (рентабельділік және айналым)

➤ Қаржылық тұрақтылық, төлем қабілеттілігі, өтімділік, несиелік қабілеттілік және төлем қабілетсіздігі қаупі

Қаржылық талдау пайдаланушылардың кең ауқымы үшін өте маңызды: меншік иелері, инвесторлар, несие берушілер, талдаушылар, ұйым менеджерлері. Қаржылық талдау компанияның қаржысын басқарумен; қысқа және ұзақ мерзімді кезеңдерде қаржылық шешімдер қабылдаумен; капитал құрылымының әсерін, меншікті және қарыз қаражаттарының арақатынасын анықтаумен; ұйым қызметінің тиімділігін бағалаумен байланысты.

Кәсіпорынның қаржылық талдауының мақсаттары мен міндеттері

Кәсіпорынның қаржылық жағдайына талдау жасаудың бірнеше мақсатын бөлуге болады:

➤ Экономикалық процестерді зерттеу және олардың арасындағы байланыстарды анықтау

➤ Кәсіпорынның жұмысына әсер ететін оң және теріс факторларды анықтау

➤ Басқару шешімдерін енгізу нәтижелеріне объективті баға алу, жоспарлардың негіздемесі

➤ Даму тенденцияларын ашу, пайдаланылмаған ресурстарды анықтау

➤ Жағдайды жақсарту бойынша шаралар әзірлеу және тиімді басқару шешімдерін қабылдау

Кәсіпорынның қаржылық-шаруашылық қызметін талдау міндеттері мақсаттарға сүйене отырып анықталады. Негізгі арасында:

➤ Есепті күнге компанияның қаржылық жағдайының көрсеткіштерін бағалау

➤ Қаржылық өсуді тудырған қанағаттанарлықсыз көрсеткіштерге немесе факторларға қол жеткізу себептерін анықтау

➤ Қаржылық жағдайды оңтайландыру үшін пайдалануға болатын ресурстарды анықтау

➤ Қаржылық жағдайды жақсартуға бағытталған іс-шараларды пысықтау

➤ Болашақ кезеңдерге болжамдар мен жоспарлар жасау

Қаржылық талдаудың бірнеше әдістері бар және ең толық көріністі алу үшін әдетте бірнеше қолданылады:

1. Тік немесе құрылымдық талдау.

Бұл әдіс есепті күнге қорытынды көрсеткіштерді 100% қабылдауды қамтиды. Жеке мақалалар бүтіннің пайызы ретінде көрсетіледі, яғни жалпы нәтижедегі әрбір компоненттің меншікті салмағы есептеледі.

Осы техниканың көмегімен олар талданады:

➤ Ағымдағы және ұзақ мерзімді активтер, олардың құрамы және өтімділігі

➤ Меншікті және қарыз капиталдарының үлес салмағы мен құрамы

➤ Операциялық, қаржылық және инвестициялық қызмет бойынша ақша ағындары

2. Көлденең талдау (уақытша немесе динамикалық).

Қаржылық талдаудың көлденең әдісі-есепті күнгі деректерді ұқсас өткен кезеңдегі деректермен салыстыру. Бұл жеке мақалалардың өсу қарқынын бақылауға және өзгеру тенденцияларын анықтауға көмектеседі.

Тік және көлденең талдауларды қатар жүргізу ұсынылады, өйткені алынған нәтижелер бір-бірін толықтырады.

3. Салыстырмалы немесе кеңістіктік талдау.

Бұл әдіс қаржылық көрсеткіштердің жекелеген топтарын салыстыруды қамтиды:

➤ Есепті кезеңде компанияның бөлімшелері арасында. Нәтижесінде компания жауапкершілік пен ресурстарды бизнес құрылымына бөлуге мүмкіндік алады

➤ Ағымдағы және жоспарлы мәндер. Нәтижесінде компанияның жоспарлардан қай жерде артта қалғанын немесе алда екенін анықтап, қажет болған жағдайда жағдайды өзгерту туралы шешім қабылдауға болады

➤ Бәсекелестермен. Бұл жақсы позицияларға қалай жетуге және бәсекеге қабілеттілікті арттыруға көмектеседі

➤ Сала бойынша орташа көрсеткіштермен. Нәтижесінде көрсеткіштерді жақсартуға болатын резервтерді көруге болады

4. Трендтік талдау.

Бұл әдіс көлденең талдаудың бір түрі болып табылады. Бұл тәсілде белгілі бір кезеңдегі көрсеткіштер базалық деп қабылданады. Ал басқа кезеңдердегі көрсеткіштер олармен салыстырылады, олардың негізінде болашақта болжамдар жасалады.

5. Факторлық немесе интегралдық талдау.

Бұл әдіс ішкі және сыртқы факторлардың қаржылық нәтижеге әсерін зерттейді. Қаржылық нәтижеге әсер етеді:

➤ Зандардағы өзгерістер

- Ресурстар мен дайын өнім бағасының өзгеруі
- Қатысу аймағындағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер

6. Салыстырмалы көрсеткіштерді талдау.

Сарапшылар бұл әдісті ең маңыздыларының бірі деп санайды. Оның көмегімен төлем қабілеттілігі мен өтімділігі жиі зерттеледі, ал компания мүлікті ақшаға қалай тез айналдыруға болатындығын, барлық міндеттемелерді төлеуге жеткілікті қаржы бар-жоғын білуге мүмкіндік алады.

Қазіргі уақытта ұйымның тиімділігін бағалау кезінде оның капиталдандыру мәселесіне, бизнес құнының өсуіне және қосылған құнды қалыптастыруға үлкен мән берілуде. Демек, қаржылық талдау әдістеріне қойылатын талаптардың артуы, қаржылық есептіліктен алынған пайдаланылатын ақпараттың дұрыстығы. Кез-келген ұйымның (компанияның, фирманың, кәсіпорынның) дамуы инвестиция есебінен жүреді. Сондықтан ұйымдар үнемі екі негізгі қаржылық мәселеге тап болуы керек: біріншіден, қандай инвестицияларды салған жөн, екіншіден, бұл инвестициялар қанша тұрады. Қазіргі жағдайда қаржылық талдау жүргізудің басым бағыты өзгеруде. Оның негізгі міндеті ұйымды дамытудың ең тиімді бағыттарын таңдау және компания құнының өсуіне және Бизнестің қосылған құнының дамуына ықпал ететін осындай бизнес-шешімдерді қабылдауға бағдарлану болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ефимова О.В. Финансовый анализ: Учебник. – М.: Омега-Л, 2010. – 352 с.
2. Тимофеева Т.В. *Анализ денежных потоков предприятия: Учебное пособие.* – М.: Финансы и статистика, 2010. - 368 с.
3. Артюшин В.В. Финансовый анализ. Инструментарий практика: Учебное пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 120 с.

ӘОЖ 657.6

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АУДИТ ИНСТИТУТЫН ДАМУ

Әсілханқызы А.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті, Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Мир современной экономики и бизнеса претерпевает устойчивые изменения и процессы развития. Это, в свою очередь, повышает значимость финансовой отчетности и механизмов контроля, обеспечивающих ее качество. Отрасль аудита продолжает развиваться, ориентируясь на эти изменения и отвечая новым требованиям. Международный институт аудита-это основная структура, которая играет важную роль в вопросах гармонизации стандартов аудита в мире, повышения качества аудита и управления международной финансовой отчетностью. Особенно при развитии глобальной бизнес-среды и интеграции финансовых рынков возрастает роль международного аудита.

В данной статье рассматривается развитие международного института аудита, его деятельность в настоящее время, проблемы и перспективы развития.

Summary: The modern economy and business world are undergoing constant changes and development processes. This, in turn, increases the importance of financial statements and control mechanisms that ensure their quality. The audit industry continues to adapt to these changes and develop aimed at meeting new requirements. The international audit Institute is a key structure that plays an important role in harmonizing auditing standards in the world, improving the quality of auditing, and managing international financial statements. Especially with the development of the global business environment and the integration of financial markets, the role of international audit is increasing. This article discusses the development of the international audit institute, its current activities, problems and development prospects.

Аудит — бұл қаржылық есептілікті тәуелсіз тексеру және ұйымдардың қаржылық жағдайы туралы объективті пікір қалыптастыру үдерісі. Оның мақсаты — қаржылық есептіліктің дұрыс болуын, заңдылығын, ашықтығын және ұйымның қаржылық нәтижелерін шынайы көрсетуін қамтамасыз ету. Бұл процесс тәуелсіз аудит жүргізушілердің немесе аудит ұйымдарының көмегімен жүзеге асырылады.

Халықаралық аудит институты (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) — бұл аудитті және қаржылық есептілікті тексеру жөніндегі халықаралық стандарттарды әзірлейтін, оларды үйлестіретін және жақсартатын әлемдік деңгейдегі ұйым. IAASB дүниежүзілік аудит стандарттарын қалыптастыру арқылы барлық елдерде аудиттің біркелкі сапасын қамтамасыз етуге, аудиторлардың жұмысын реттеуге және қаржылық есептіліктің ашықтығын арттыруға бағытталған.

Халықаралық аудит институтының маңызы бірнеше аспектілерден көрінеді:

- Қаржылық есептіліктің сапасын арттыру. Халықаралық стандарттарды қолдану ұйымдардың қаржылық есептілігінің шынайылығын және ашықтығын қамтамасыз етеді, бұл инвесторларға сенімділік береді.

- Глобализация және халықаралық сауда. Халықаралық аудит стандарттары әлемнің әртүрлі елдеріндегі компаниялардың біркелкі аудит жүргізуін қамтамасыз етіп, халықаралық деңгейде есептілік пен қаржылық басқару мәселелерін шешуге ықпал етеді.

- Аудит сапасын бақылау. IAASB әлем бойынша аудит жүргізушілердің кәсіби стандарттарын жетілдіруге ықпал етеді, аудиторлық қателіктер мен алаяқтықтардың алдын алу үшін халықаралық деңгейде бақылауды қамтамасыз етеді.

Халықаралық аудит институтының қазіргі қызметі

IAASB қызметі халықаралық аудит стандарттарын әзірлеумен ғана шектелмейді. Ол сонымен бірге кәсіби аудитшілердің білімін жетілдіру, халықаралық аудитті стандарттау және аудитке қатысты заңнамаларды реттеу сияқты міндеттерді де қамтиды. IAASB-нің негізгі міндеттері:

- Аудит стандарттарын әзірлеу. IAASB әлемдегі түрлі экономикалық жағдайлар мен қаржылық жүйелерді ескере отырып, халықаралық аудит

стандарттарын қалыптастырады. Бұл стандарттар қаржылық есептіліктің адалдығын қамтамасыз етеді және түрлі елдерде үйлестірілген аудит жүргізуге мүмкіндік береді.

- Тренинг және білім беру. Халықаралық аудит институты аудит мамандарына жоғары білікті қызмет көрсету үшін қажетті білім мен дағдыларды береді. Ол аудиторлардың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында түрлі оқу бағдарламалары мен курстар ұйымдастырады.

- Аудит саласындағы инновациялар. Қазіргі кезде технологиялар мен ақпараттық жүйелердің дамуымен бірге аудит процесі де өзгеріп келеді. IAASB жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу арқылы аудиттің тиімділігін арттыруға тырысады. Мысалы, автоматтандырылған аудит құралдары мен аналитикалық бағдарламалар кеңінен қолданысқа енгізілуде.

3. Халықаралық аудит институтын дамытудағы негізгі мәселелер

Халықаралық аудит институтының дамуы барысында көптеген мәселелер туындайды. Бұл мәселелер аудиторлық қызметтің сапасын арттыруға, қаржылық есептілікті тексеру үрдісін жетілдіруге, сондай-ақ елдер арасындағы аудит стандарттарының үйлесімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Әлемнің әртүрлі елдерінде қаржылық есептілік пен аудитке қатысты заңнамалар мен стандарттар әр түрлі. Әр елдің өзіндік ерекшеліктері мен экономикалық жағдайларын ескере отырып, аудит стандарттары қалыптасады. Бұл өз кезегінде халықаралық бизнестің тиімді жүргізілуіне, инвесторлар мен қаржылық мекемелердің шешімдер қабылдауына кедергі болуы мүмкін. Халықаралық аудит институтының басты міндеті — елдер арасындағы стандарттарды үйлестіру, олардың арасындағы айырмашылықтарды азайту және біртұтас халықаралық аудит жүйесін құру.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар мен деректерді өңдеу әдістерінің дамуы аудит саласына да елеулі ықпал етіп отыр. Аудит процесін автоматтандыру, жасанды интеллект пен мәліметтерді өңдеу жүйелерін қолдану аудиторларға жұмысын жеңілдетуге және тексерудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. IAASB жаңа технологияларды енгізу арқылы аудит процесін жетілдіруге, қателіктер мен алаяқтықтардың алдын алуға тырысады. Бұл үрдістің дамуы кәсіби мамандардан жаңа білім мен дағдыларды талап етеді.

Әлемдік экономиканың тұрақсыздығы, қаржылық дағдарыстар мен нарықтық өзгерістер аудит институтының жұмысында қиындықтар туғызады. Аудиторлар экономикалық дағдарыс кезеңдерінде ұйымдардың қаржылық жағдайын тексеру барысында қосымша қиындықтарға тап болады. Мұндай жағдайларда аудит стандарттарын қайта қарау және дағдарыс кезеңінде нақты шаралар қабылдау қажет.

4. Халықаралық аудит институтын дамыту перспективалары

Халықаралық аудит институтының дамуы қазіргі жаһандандудың басты шарттарына сай болуы тиіс. Халықаралық аудит стандарттарын нығайту, ақпараттық технологияларды енгізу, білім беру бағдарламаларын жетілдіру және аудиттің барлық тараптарының жұмысын жақсарту қажет.

IAASB-нің негізгі міндеті — әлемдік аудит стандарттарын одан әрі дамыту және оларды халықаралық деңгейде үйлестіру. Бұл біртұтас қаржылық есептілік жүйесін құруға мүмкіндік береді, сондай-ақ әртүрлі елдер мен нарықтар арасында ұйымдардың есептілігін салыстыруға оңай мүмкіндік туғызады.

Аудит саласында цифрлық технологияларды енгізу одан әрі дамуда. Халықаралық аудит институты деректерді талдау, автоматтандырылған аудит құралдары мен жасанды интеллект сияқты жаңа технологияларды енгізу арқылы аудит процесінің тиімділігін арттыруды көздейді.

Халықаралық аудит институты аудиторларды кәсіби деңгейде жаңартылған біліммен қамтамасыз ету үшін үздіксіз білім беру мен тренингтер ұйымдастыруды жалғастыруда. Бұл жаңа технологиялар мен әдістерді меңгерген жоғары білікті аудит мамандарының болуына мүмкіндік береді.

Халықаралық аудит институтының дамуы қаржылық есептіліктің сапасын арттыру, аудиттің тиімділігін қамтамасыз ету және халықаралық деңгейде аудит стандарттарын үйлестіру бойынша маңызды рөл атқарады. Халықаралық аудит саласының тұрақты дамуы үшін жаңа технологияларды енгізу, білім беру мен кәсіби даму жүйесін жақсарту, сондай-ақ стандарттардың біркелкілігін қамтамасыз ету қажет. Аудиттің болашағы халықаралық ынтымақтастық пен инновацияларға негізделген болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Андреев, В. Д. Комплексный аудит экономической безопасности хозяйствующих субъектов : учебное пособие и практикум / В. Д. Андреев. – Москва : Магистр : ИНФРА-М, 2024. – 392 с.
2. Арабян, К. К. Российский аудит и его роль в формировании новой парадигмы : монография / К. К. Арабян. – Москва : Первое экономическое издательство, 2021. – 76 с.
3. Аудит : учебник для бакалавров / А. Е. Суглобов, Б. Т. Жарылгасова, В. Ю. Савин [и др.] ; под ред. д. э. н., проф. А. Е. Суглобова. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2022. – 373 с.

ӘОЖ 336.22

САЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ МЕМЛЕКЕТ ПЕН БИЗНЕСТІҢ ФИСКАЛДЫҚ МҮДДЕЛЕРІНІҢ ТЕҢГЕРІМІНЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Жанасова А.Ж.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті, Гомель қ., Беларусь
Республикасы

Резюме: Налоговый контроль является важным инструментом реализации государственной налоговой политики. Его основная цель - обеспечение полной и своевременной уплаты налогов, контроль за соблюдением налогового законодательства и устойчивое развитие фискальной системы страны. Кроме того, инструменты налогового контроля являются важным фактором, направленным на баланс фискальных интересов государства и бизнеса. Государство финансирует

общественные нужды за счет налогов и обеспечивает поддержание экономической стабильности, а сбалансированность налоговых нагрузок для предпринимателей и бизнес-структур влияет на их доходы. Таким образом, налоговый контроль и его инструменты позволяют достичь экономической гармонии с учетом интересов обеих сторон. В данной статье рассматриваются сущность и значение инструментов налогового контроля, методы их применения и современные подходы, направленные на обеспечение баланса фискальных интересов государства и бизнеса.

Summary: Tax control is the most important tool for implementing state tax policy. Its main goal is to ensure the full and timely payment of taxes, control over compliance with tax legislation and the sustainable development of the country's fiscal system. In addition, tax control instruments are an important factor aimed at balancing the fiscal interests of the state and business. Through taxes, the state finances public needs and ensures the maintenance of economic stability, and the balanced tax burden on entrepreneurs and business structures affects their income. Thus, tax Control and its instruments make it possible to achieve economic harmony, taking into account the interests of both parties. This article discusses the essence and significance of tax control instruments, methods of their application and modern approaches aimed at ensuring a balance of fiscal interests of the state and business.

Салықтық бақылау — бұл мемлекеттік органдардың салықтық міндеттемелерді орындау процесін қадағалауды, салық төлеушілердің салық заңнамасын сақтауы мен салықтық төлемдердің мөлшерін бақылауды қамтитын жүйе. Бұл бақылаудың негізгі міндеттері:

1. Салықтық заңнаманың сақталуын қамтамасыз ету: Салықтық бақылау мемлекет тарапынан салық төлеушілердің заңнама талаптарын орындауын қамтамасыз етеді.

2. Салық төлемдерінің толықтығын бақылау: Бұл бақылау салық төлеушілердің өздеріне жүктелген салықтық міндеттемелерді толық және уақытылы орындауына бағытталған.

3. Салықтық қарыздардың алдын алу: Салықтық бақылау қарыздардың қалыптасуына жол бермеуге және салық төлеушілердің қарыздарын жедел шешуге ықпал етеді.

4. Құқық бұзушылықтарды анықтау және алдын алу: Салықтық бақылау салық заңнамасын бұзушылықтарды дер кезінде анықтап, оларды болдырмау үшін шаралар қабылдайды.

Салықтық бақылаудың тиімділігі салық заңнамасының сақталуын қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен бірге мемлекеттің бюджет кірістерінің толықтығына ықпал етеді.

2. Салықтық бақылау құралдары

Салықтық бақылауды жүзеге асыру үшін әртүрлі құралдар мен әдістер қолданылады. Бұл құралдар мемлекеттік салықтық қызметтің тиімділігін арттыруға және салықтық мүдделерді қорғауға көмектеседі.

Документтік тексерулер салық төлеушілердің салықтық декларациялары мен басқа да есептік құжаттарының дұрыстығын тексеруді қамтиды. Мұндай тексерулер салық төлеушілердің өздері ұсынған мәліметтердің дұрыстығын бағалауға мүмкіндік береді.

Камералдық тексеру, өз кезегінде, салық декларацияларын электронды түрде өңдеу және тексеру арқылы салық төлеушілердің мәліметтерінің сәйкестігін бақылауды қамтиды. Бұл әдіс салық қызметі органдары үшін уақытты үнемдейді және жылдам әрекет етуге мүмкіндік береді.

Выездная тексеру салық төлеушінің қызметін тереңірек зерттеу мақсатында салық органдарының өкілдерінің кәсіпорын немесе ұйымға барып, құжаттарды тексеруін білдіреді. Бұл түрі әсіресе салық төлеушілердің ірі сомалармен салықтық қарыздарының бар-жоғын анықтау үшін қолданылады. Выездная тексеру нәтижесінде кәсіпорынның салықтық міндеттемелерінің дәлдігі мен есептілігі жан-жақты тексеріледі.

Салықтық бақылау құралдарының бір бөлігі ретінде аналитикалық және аудиторлық бақылау маңызды орын алады. Бұл әдіс салық қызметіне салық төлеушілердің қаржылық жағдайын және олардың салық төлеу қабілеттілігін бағалауға мүмкіндік береді. Аудиторлық бақылау әдісі арқылы салық органдары кәсіпорынның қаржылық есептілігін тексеріп, салықтық ережелердің бұзылуын анықтайды.

Қазіргі таңда салықтық бақылау жүйесінде ақпараттық технологияларды қолдану үлкен рөл атқарады. Электронды салықтық бақылау жүйелері, әсіресе, үлкен кәсіпорындар мен халықаралық компаниялар үшін тиімді болып табылады. Электронды декларациялар, салық төлемдері және есептілікті ұсыну жүйелері арқылы салық органдары салық төлеушілердің әрекеттерін бақылап, қателіктер мен құқық бұзушылықтарды ертерек анықтай алады.

3. Салықтық бақылау және бизнес мүдделерінің теңгерімі

Салықтық бақылау мен бизнес мүдделерін теңгеру мәселесі — бұл өте маңызды әрі күрделі міндет. Мемлекет салықтар арқылы әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландырып, экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге тырысады, ал бизнестің мүддесі салық жүктемелерін жеңілдету және өз табыстарына қолайлы жағдай жасау болып табылады.

Мемлекеттің фискалдық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін салықтық бақылаудың дұрыс ұйымдастырылуы қажет. Бұл мемлекетке өз бюджетіне түсетін кірістердің тұрақты болуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бизнестің тұрақтылығы мен дамуы үшін салықтық жүктемені оңтайландыру өте маңызды. Тұрақты әрі тиімді салықтық бақылау жүйесі кәсіпорындардың өздерінің қаржылық міндеттемелерін нақты әрі уақтылы орындауына ықпал етеді.

Салық жүктемесінің теңгерімі өте маңызды аспект болып табылады. Егер салықтық жүктеме тым жоғары болса, бизнеске бұл ауыртпалық болып, оның қаржылық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін. Ал тым төмен салықтық жүктеме мемлекеттің қажетті бюджет кірістерін қамтамасыз ете алмайды. Осылайша, салықтық бақылау құралдарының дұрыс қолданылуы мемлекет пен бизнестің фискалдық мүдделерін теңгеруге мүмкіндік береді. Бизнес өз міндеттерін орындауға дайын болса, мемлекет қажетті деңгейде салық түсімдерін қамтамасыз ете алады.

Жаңа технологиялар мен цифрлық трансформацияның дамуымен салықтық бақылау жүйесі де өзгеруде. Заманауи құралдар мен әдістер салықтық бақылаудың тиімділігін арттыруға, бизнеске кедергі жасамай, бірақ қажетті бақылауды жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл процесс салық

жүктемесінің дұрыс бөлінуіне, салық заңнамасының ашықтығына және бизнес үшін қолайлы жағдайлардың қалыптасуына ықпал етеді.

Салықтық бақылау құралдары мемлекет пен бизнестің фискалдық мүдделерінің теңгеріміне қол жеткізу үшін маңызды рөл атқарады. Мемлекет үшін салықтар — бұл бюджеттің негізгі кіріс көзі, ал бизнес үшін салықтық жүктеме тиімді басқарылуы қажет. Салықтық бақылау жүйесін жетілдіру, заманауи технологияларды енгізу және салық заңнамасының ашықтығын арттыру арқылы екі тараптың мүдделерін теңгеруге болады. Тиімді салықтық бақылау механизмі — бұл елдің экономикалық тұрақтылығын және бизнес ортасының дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Качур, О.В. Налоги и налогообложение : учебное пособие / Качур О.В. — Москва : КноРус, 2014. — 427 с. — (для бакалавров). — ISBN 978-5-406-02649-6. — URL: <https://book.ru/book/916670> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

2. Налоги и налогообложение. : учебник / Тарасова В.Ф., под общ. ред., Владыка М.В., Сапрыкина Т.В. — Москва : КноРус, 2019. — 494 с. — (бакалавриат). — ISBN 978-5-406-04263-2. — URL: <https://book.ru/book/932940> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

3. Борзунова, О.А. Налоговый кодекс Российской Федерации: генезис, история принятия и тенденции совершенствования : монография / Борзунова О.А. — Москва : Юстицинформ, 2010. — 296 с. — ISBN 978-5-7205-1019-0. — URL: <https://book.ru/book/921034> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

4. Скворцов, О.В. Осуществление налогового учета и налогового планирования в организации. : учебное пособие / Скворцов О.В. — Москва : КноРус, 2020. — 194 с. — (СПО). — ISBN 978-5-406-07274-5. — URL: <https://book.ru/book/932147> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

5. Глубокова, Н.Ю. Налоговое планирование : учебно-методическое пособие / Глубокова Н.Ю. — Москва : Евразийский открытый институт, 2011. — 84 с. — ISBN 978-5-374-00068-9. — URL: <https://book.ru/book/905595> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

ӘОЖ 657.1

ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МАҚСАТЫНДА ЕСЕПKE АЛУ-БАҚЫЛАУ ҚҰРАЛДАРЫН ДАМУ

Жарылқасын А.Е.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: В современной экономической среде основа эффективной системы управления опирается на правильную организацию финансового учета и контроля. Для управления финансовой деятельностью каждой организации важную роль играет правильность и эффективность системы учета. Особенно важны инструменты учета-контроля для обеспечения соответствия требованиям законодательства и

международным стандартам, обеспечения финансовой устойчивости предприятий. В данной статье рассматриваются методы и подходы в целях развития системы учета и контроля, повышения ее эффективности.

Summary: In the modern economic environment, the basis of an effective management system relies on the correct Organization of financial accounting and control. An important role in managing the financial activities of each organization is played by the correctness and effectiveness of the accounting system. Accounting and control tools are especially important for ensuring compliance with the requirements of legislation and international standards, ensuring the financial stability of enterprises. This article discusses methods and approaches for the development of the accounting and control system, increasing its effectiveness.

Есепке алу-бақылау жүйесі ұйымның ішкі қызметін бақылауға және қаржылық есептілік деректерінің дұрыстығын қамтамасыз етуге бағытталған құралдар мен әдістердің жиынтығы болып табылады. Мұндай жүйе басқарушы тұлғаларға ұйымның қаржылық көрсеткіштері мен оның өндірістік-шаруашылық қызметінің нәтижелерін тиімді қадағалауға мүмкіндік береді.

Есепке алу-бақылау құралдары:

- Қаржылық есептілік — ұйымның қаржылық жағдайы мен қызметінің нәтижелерін көрсететін негізгі құжат.
- Бақылау процедуралары — қаржылық операцияларды тексеру, бухгалтерлік есеп саясатын бақылау және қаржылық талдауды жүзеге асыратын процедуралар.
- Аудит пен тексерулер — қаржылық есептіліктің шынайылығын тексеру және манипуляцияларды анықтау мақсатында жүргізілетін тәуелсіз сараптамалар.

Есепке алу жүйесінің тиімділігі ұйымның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Ол қаржылық деректердің дұрыстығы мен дәлдігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ қаржылық алаяқтық пен заң бұзушылықтардың алдын алуға көмектеседі.

Есепке алу-бақылау жүйесін дамыту үшін көптеген құралдар мен әдістер бар. Олардың әрқайсысы өзіндік ерекшеліктерге ие және белгілі бір мақсаттарға арналған.

Аналитикалық әдістер қаржылық есептілікті тексеру және бақылау кезінде қолданылатын ең негізгі құралдардың бірі болып табылады. Бұл әдістер ұйымның қаржылық деректерін салыстыруға, есептік кезеңдердегі ауытқуларды анықтауға және мүмкін болатын манипуляцияларды бақылауға мүмкіндік береді.

Аналитикалық әдістердің бірнеше түрі бар:

- Қаржылық коэффициенттерді талдау — ұйымның ликвидтілігін, рентабельділігін және қаржылық тұрақтылығын бағалауға арналған түрлі коэффициенттерді пайдалану.
- Өткен кезеңдермен салыстыру — қаржылық көрсеткіштердің жылдар бойынша өзгерістерін зерттеу, алдағы жылдарға болжам жасау.
- Сала бойынша салыстырмалы талдау — ұйымның қаржылық көрсеткіштерін саладағы орташа көрсеткіштермен салыстыру.

Бұл әдістер көмегімен есептіліктегі күмәнді операциялар мен көрсеткіштер анықталып, оларды тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді.

Ішкі бақылау жүйесі ұйымның қаржылық есептілігін бақылауды қамтамасыз ететін тағы бір маңызды құрал болып табылады. Бұл жүйе ұйымның ішкі қызметтерін басқаруға және бақылауға арналған саясаттар мен процедуралардан тұрады. Ішкі бақылау жүйесі қаржылық есептің дұрыстығын тексеруге, сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға және ұйымның мүліктерін қорғауға бағытталған.

Ішкі бақылаудың тиімділігі ұйымның барлық деңгейлерінде бақылау процедураларын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Мысалы, қолма-қол ақшаны бақылау, есеп айырысу және есеп беру процедураларын қайта тексеру сияқты шаралар ішкі бақылау жүйесінің негізгі құрамдас бөліктері болып табылады.

Аудит пен тәуелсіз тексерулер қаржылық есептіліктің дұрыстығын сырттан тексеру үшін қолданылады. Аудиторлар ұйымның қаржылық есептерін тексереді, олардың заңдылығын және шынайылығын бағалайды, манипуляцияны немесе бұрмалауды анықтайды.

Аудит процесі бірнеше кезеңнен тұрады:

1. Алдын ала жоспарлау және тәуекелдерді бағалау — қаржылық есептілік деректерін тексермес бұрын ұйымның тәуекелдерін және мүмкін болатын қаржылық манипуляцияларды бағалау.

2. Есептілік деректерін тексеру — қаржылық есептерді егжей-тегжейлі тексеру, шығындар мен кірістерді салыстыру.

3. Аудит қорытындысын шығару — аудит нәтижелері бойынша есеп беру және анықталған бұрмалаулар туралы хабарлау.

Аудит ұйымның қаржылық есептілігіндегі кемшіліктер мен манипуляцияларды уақытында анықтауға мүмкіндік береді, әрі оны түзету бойынша ұсыныстар жасайды.

Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар бухгалтерлік есепті жүргізу мен бақылауды автоматтандыруға мүмкіндік береді. Автоматтандырылған есепке алу жүйелері ұйымдардың қаржылық деректерін жинауға, өңдеуге және бақылауға арналған бағдарламалық қамтамасыз етуді қамтиды. Бұл жүйелердің артықшылығы — қаржылық есептілікті шынайы уақыт режимінде бақылау, қателіктер мен манипуляцияларды жылдам анықтау.

Автоматтандырылған жүйелердің бірнеше артықшылықтары:

- Деректердің дәлдігі мен қолжетімділігі. Есептілік деректері нақты уақытта жаңартылады.

- Есептіліктің толықтығы мен сәйкестігі. Барлық қаржылық операциялар нақты түрде есепке алынады.

- Күрделі есептеулер мен талдау жасау мүмкіндігі. Қаржылық деректерді өңдеу мен талдау үшін қосымша құралдар мен алгоритмдер қолданылады.

3. Есепке алу-бақылау құралдарын дамыту жолдары

Қазіргі экономикалық жағдай мен технологиялық прогресс есепке алу-бақылау құралдарын үздіксіз жетілдіруді талап етеді. Қаржылық деректердің дұрыстығын қамтамасыз ету үшін бірнеше даму бағыттары ұсынылуы мүмкін:

Қазіргі уақытта көптеген ұйымдар қаржылық есептілікті цифрлық жүйелер арқылы жүргізеді. Бұл құралдар бухгалтерлік есепті жүргізудің тиімділігін арттырып, қателіктер мен бұрмалаулардың мүмкіндігін азайтады. Цифрлық жүйелер қаржылық деректерді шынайы уақытта тексеруге және талдауға мүмкіндік береді.

Қаржылық есептілікті кезең-кезеңімен тексеру ұйымдар үшін өте маңызды. Бұл тексерулер қаржылық есептің дұрыстығын қамтамасыз етіп, басқарушылар мен инвесторларға ұйымның қаржылық жағдайы туралы нақты ақпарат береді.

Қаржылық есептіліктің дұрыстығын тексеру үшін тәуелсіз аудиттің маңызы зор. Аудит ұйымдар үшін сыртқы бақылау және есептіліктің шынайылығын тексеру құралы болып табылады. Тәуелсіз аудит ұйымның қаржылық есептілігіне объективті және ашық көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қаржылық есепке алу және бақылау құралдарын тиімді дамыту ұйымның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету, алаяқтықты болдырмау және басқарушылық шешімдерді дұрыс қабылдау үшін маңызды. Есепке алу жүйесінің дұрыс құрылуы мен бақылаудың тиімділігі қаржылық есептіліктің шынайылығын қамтамасыз етеді, ал жаңа технологиялар мен әдістерді қолдану осы процесті тиімді әрі заманауи етеді. Есепке алу-бақылау құралдарын дамыту — бұл ұйымдардың ұзақ мерзімді табысты қызметін қамтамасыз етудің негізі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Орлов, С. Н. Внутренний аудит в современной системе корпоративного управления компанией : практическое пособие / С. Н. Орлов. – Москва : ИНФРА-М, 2024. – 284 с.
2. Осипов, В. И. Контроль и аудит деятельности коммерческой организации: внешний и внутренний : учебное пособие / В.И. Осипов. – Москва : ИНФРА-М, 2024. – 221 с.

ӘОЖ 657.6

ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТЕГІ МАНИПУЛЯЦИЯ БЕЛГІЛЕРІН АНЫҚТАУДЫҢ ТАЛДАМАЛЫҚ РӘСІМДЕРІН ДАМУ

Жасузақ М.Ә.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Финансовая отчетность-это инструмент, который предоставляет важную информацию о финансовом положении, доходах и расходах организации. Он служит основой при принятии решений для инвесторов, кредиторов, государственных

органов и других заинтересованных сторон. Выявление признаков манипуляции в финансовой отчетности является важной составляющей контроля финансовой устойчивости организации и достоверности ее отчетности. Разработка аналитических процедур выявления признаков манипуляции в финансовой отчетности позволит сделать процесс проверки финансовой отчетности организаций более эффективным, повысить точность бухгалтерской отчетности и предотвратить экономическое мошенничество. В данной статье рассматриваются аналитические методы и процедуры выявления признаков манипуляции в финансовой отчетности, а также пути их развития.

Summary: Financial statements are a tool that provides important information about the financial position, income and expenses of an organization. It serves as the basis for decision-making for investors, creditors, government agencies and other interested parties. Identification of signs of manipulation in financial statements is an important component of monitoring the financial stability of the organization and the reliability of its reporting. The development of analytical procedures for identifying signs of manipulation in financial statements will make it possible to make the process of checking financial statements of organizations more efficient, increase the accuracy of accounting statements, and prevent economic fraud. This article discusses analytical methods and procedures for identifying signs of manipulation in financial statements, as well as ways to develop them.

Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтаудың талдамалық рәсімдерін дамыту ұйымдардың қаржылық есептерін тексеру процесін тиімдірек етуге, бухгалтерлік есептіліктің дәлдігін арттыруға және экономикалық алаяқтықтың алдын алуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтаудың аналитикалық әдістері мен рәсімдері, сондай-ақ оларды дамыту жолдары қарастырылады. Қаржылық есептіліктегі манипуляция — бұл ұйымның қаржылық жағдайын бұрмалауға, негізсіз артық бағалауға немесе төмендетуге бағытталған әрекеттер. Манипуляцияның мақсаты — инвесторларды, кредиторларды немесе басқа мүдделі тараптарды адастыру арқылы ұйымның қаржылық жағдайы туралы жалған түсінік қалыптастыру.

Қаржылық есептіліктегі манипуляцияның бірнеше түрі бар:

- Қаржылық операцияларды бұрмалау. Бұл ұйымның кірістері мен шығыстарын қате көрсету, кірістердің уақытын өзгерту немесе шығыстарды кейінге қалдыру сияқты әдістермен жасалады.
- Қорлардың артық бағалануы. Қорларды немесе активтерді бағалау кезінде олардың шынайы құнынан жоғары көрсетіп, активтердің немесе қорлардың құнын асырып көрсету.
- Қаржылық нәтижелерді жылжыту. Қаржылық есептілікте белгілі бір кезеңдегі нәтижелерді жақсарту мақсатында есептік саясатты қолдану.
- Бухгалтерлік есеп саясаттарын өзгерту. Әр түрлі бухгалтерлік әдістер мен есеп беру саясаттарын өзгерту арқылы қаржылық нәтижелерді манипуляциялау.

Бұл манипуляциялар ұйымдардың қаржылық көрсеткіштерін өзгертеді, бірақ ол көп жағдайда заңсыздыққа әкелмейді. Дегенмен, бұл әрекеттер инвесторлар мен басқа да мүдделі тараптарды адастырып, оларға ұйымның шынайы қаржылық жағдайы туралы қате пікір қалдыруы мүмкін.

2. Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтау әдістері

Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтау үшін бірнеше әдіс пен құралдар қолданылады. Бұл әдістер қаржылық есептің әртүрлі құрамдас бөліктерін талдауды талап етеді, олардың арасында:

Аналитикалық процедуралар — қаржылық есептілікті тексерудің маңызды құралдарының бірі. Бұл әдіс қаржылық есептің барлық бөліктерін салыстыруды, олардың өзара байланысын талдауды және күтпеген ауытқуларды анықтауды қамтиды. Бұл процедуралардың негізінде қаржылық көрсеткіштер мен индикаторларды тексеру жатыр:

- Қаржылық коэффициенттерді талдау. Ликвидтілік коэффициенттері, рентабельділік коэффициенттері, капитал құрылымы коэффициенттері сияқты көрсеткіштер манипуляцияны анықтауға көмектеседі. Мысалы, жиі өзгеріп отыратын коэффициенттер немесе сала бойынша орташа деңгейден айтарлықтай ауытқулар манипуляция белгілері болуы мүмкін.

- Өткен жылдармен салыстыру. Қаржылық есептілікті өткен кезеңдермен салыстырып, бұрынғы көрсеткіштермен үлкен айырмашылықтарды анықтау манипуляция белгілерінің бірі болуы мүмкін.

Қаржылық есептілік саясаттары бухгалтерлік есепті жүргізудің негізін құрайды. Әр ұйым өз есептік саясаттарын таңдайды, бірақ олардың манипуляция мақсатында өзгертілуі мүмкін. Мысалы, амортизацияның әдісін өзгерту немесе қорлардың бағасын қайта қарау арқылы манипуляция жасауға болады. Сондықтан бухгалтерлік есеп саясаттарын мұқият талдау, әсіресе, бірқатар жылдар ішінде істің өзгеруін бақылау өте маңызды.

Қаржылық есептегі өзгерістерді бақылау, әсіресе шығыстар мен кірістердің қайталанатын өзгерістері мен үнемі ауысып тұратын көрсеткіштерді талдау манипуляцияны анықтау үшін маңызды. Мысалы, бір жылда табыстың бірден артуы немесе шығыстың азаюы кейде манипуляцияны көрсетеді. Сондықтан қаржылық есептегі кез келген күмәнді өзгерістерді тексеру өте маңызды.

Тәуелсіз аудит — бұл қаржылық есептіліктің дұрыстығын тексерудің тағы бір маңызды әдісі. Аудиторлар ұйымның қаржылық есептерін тексереді және олардың шынайылығы мен заңдылығын бағалайды. Аудит барысында манипуляция белгілері анықталған жағдайда аудит жүргізуші ұйым қаржылық есептіліктің дұрыс емес екенін мәлімдейді және оны түзету жөнінде шаралар ұсынады.

3. Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтаудың талдамалық рәсімдерін дамыту

Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтаудың талдамалық рәсімдері уақыт өте келе жетілдіріліп отыруы керек. Мұны іске асыру үшін бірнеше маңызды бағыттар бар:

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар қаржылық есептілік деректерін талдауды айтарлықтай жеңілдетті. Мәліметтерді өңдеудің автоматтандырылған жүйелері мен бағдарламалық қамтамасыз ету құралдары манипуляция белгілерін анықтауды жылдамдатуға мүмкіндік береді. Мысалы,

үлкен деректер мен жасанды интеллект әдістерін қолдану арқылы күмәнді операциялар мен қаржылық көрсеткіштердің ауытқуларын анықтауға болады.

Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтау үшін көпдеңгейлі тексеру жүйесін енгізу маңызды. Бұл жүйе қаржылық деректерді түрлі әдістермен тексеруді қамтиды, мысалы, аналитикалық процедуралар, сыртқы сараптамалар, салыстырмалы талдаулар және тәуелсіз аудит. Бұл жүйе барлық ықтимал манипуляция түрлерін тексеруге мүмкіндік береді.

Қаржылық есептілікті бақылаудың тұрақты жүйесін енгізу ұйымдардың манипуляция жасау әрекеттерін азайтуға мүмкіндік береді. Мониторинг жүйесі ұйымның барлық қаржылық деректерін тұрақты түрде тексеруді және бақылауды қамтамасыз етеді. Бұл жүйе қаржылық есептіліктегі күмәнді элементтерді анықтап, оларды уақытылы түзетуге көмектеседі.

Қаржылық есептіліктегі манипуляция белгілерін анықтау — бұл бухгалтерлік есеп және аудиттің маңызды саласы. Манипуляцияны анықтау үшін қолданылатын талдамалық рәсімдер қаржылық есептіліктің шынайылығын тексеруге, экономикалық алаяқтықтың алдын алуға және ұйымдардың қаржылық тұрақтылығын сақтауға көмектеседі. Бұл рәсімдерді үнемі жетілдіріп отыру, автоматтандырылған жүйелер мен көпдеңгейлі тексеру әдістерін қолдану қаржылық есептілікті қорғауды күшейтіп, ұйымдардың табысты әрі ашық жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Орлов, С. Н. Внутренний аудит в современной системе корпоративного управления компанией : практическое пособие / С. Н. Орлов. – Москва : ИНФРА-М, 2024.
2. Осипов, В. И. Контроль и аудит деятельности коммерческой организации: внешний и внутренний : учебное пособие / В.И. Осипов. – Москва : ИНФРА-М, 2024. – 221 с.

ӘОЖ 316.77:004.9

САНДЫҚ ТРАНСГУМАНИЗМНІҢ ТҰТЫНУШЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ҮЛГІСІНЕ ӘСЕРІ

Жолбарысхан А.Е.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: На современном этапе развитие информационных технологий и цифровая революция оказывают существенное влияние на все сферы общества. Это особенно верно в отношении повседневной жизни и социального поведения человека. Цифровой трансгуманизм-это учение о слиянии человека и технологий, цель которого-улучшить биологические и психологические свойства человека с помощью цифровых инструментов, которые в настоящее время оказывают значительное влияние на изменение потребительского поведения. В то время как поведение потребителей всегда влияет на развитие экономики и рынка, цифровой трансгуманизм способствует перенаправлению

этого поведения с помощью цифровых технологий. В этой статье рассматривается влияние цифрового трансгуманизма на поведение потребителей.

Summary: At the present stage, the development of Information Technology and the digital revolution have a significant impact on all spheres of society. This is especially true of the daily life and social behavior of a person. Digital transhumanism — the fusion of Man and technology, a doctrine that aims to improve the biological and psychological qualities of a person through digital means, is currently having a significant impact on changing consumer behavior. While consumer behavior has always influenced the development of the economy and the market, digital transhumanism contributes to the redirection of this behavior through digital technologies. This article discusses the impact of digital transhumanism on consumer behavior.

Сандық трансгуманизм — адамды техникалық және биологиялық тұрғыдан жетілдіруді көздейтін философиялық бағыт. Бұл концепция адамның интеллектуалдық және физикалық мүмкіндіктерін жақсарту үшін биотехнологиялар, нейротехнологиялар, генетика және кибернетика сияқты сандық технологияларды қолдануды ұсынады. Сандық трансгуманизмнің басты мақсаты — адам мен машина арасындағы шекараны жою, нәтижесінде адам жаңа мүмкіндіктерге ие болады.

Сандық трансгуманизмнің негізгі компоненттері:

- Нейроинтерфейстер — мидың ақпаратпен алмасуын жеңілдететін құралдар, мысалы, нейроинтерфейстер арқылы адам компьютермен немесе басқа құрылғылармен тікелей байланыса алады.
- Киборгизация — адам ағзасына технологиялық имплантаттар енгізу арқылы оның физикалық және когнитивтік қабілеттерін арттыру.
- Жасанды интеллект және робототехника — адамды шешім қабылдау, жұмыс орындау және басқа да өмірлік іс-әрекеттерде қолдауға арналған технологиялар.

Бұл компоненттер сандық трансгуманизмнің тұтынушы мінез-құлқына қалай әсер ететінін түсінуге мүмкіндік береді. Сандық трансгуманизмнің негізгі идеялары адамның өмір сүру сапасын арттыру мен жаңа мүмкіндіктер ашуға бағытталған, бірақ оның қоғамдағы тұтынушылардың мінез-құлқын өзгертуге ықпалы да айтарлықтай.

2. Сандық трансгуманизм және тұтынушы мінез-құлқының өзгеруі

Сандық трансгуманизмнің тұтынушының мінез-құлқына әсері бірнеше маңызды аспектілерден тұрады.

Сандық трансгуманизмнің ықпалы тұтынушының ақпараттық технологияларға деген тәуелділігін арттырады. Адамдар өздерінің күнделікті өмірін оңтайландыру үшін түрлі цифрлық құрылғыларды қолдануды жиілетеді. Мысалы, адам денсаулығын бақылау үшін медициналық құрылғыларды қолдануы мүмкін немесе өз білімін кеңейту үшін онлайн курстар мен оқыту платформаларына қосылады. Бұл жағдай тұтынушылардың уақытты пайдаланудағы көзқарасын өзгертеді. Тұтынушы уақытты тиімді пайдалану үшін цифрлық құралдарға толықтай тәуелді бола бастайды.

Сандық трансгуманизм тұтынушының деректеріне деген көзқарасты өзгертеді. Әрбір адамның жеке деректері (денсаулық жағдайы, мінез-құлқы,

қызығушылықтары) цифрлық құралдар арқылы жиналып, өңделеді. Бұл ақпарат көптеген салада қолданылып, тұтынушыларға бейімделген қызметтер мен өнімдер ұсынуға мүмкіндік береді. Тұтынушылар өз деректерін бақылап, оларды тұтыну арқылы жаңа өнімдер мен қызметтер туралы шешім қабылдауға мүмкіндік алады.

Алайда, мұндай өзгерістер тұтынушының жеке деректерінің қауіпсіздігі мен құпиялылығы мәселелерін де туындатады. Жеке деректерді қорғау мәселесі тұтынушылардың технологияларға деген сенімін қалыптастырып, оларға қалай әсер етуі мүмкін екенін анықтайды.

Сандық трансгуманизм тұтынушының психологиялық және когнитивтік жағдайына да әсер етеді. Технологиялар, әсіресе жасанды интеллект, адамның шешім қабылдау қабілеттерін өзгертуі мүмкін. Адам мен машина арасындағы өзара әрекеттесу жаңа психологиялық әсерлер мен когнитивтік өзгерістерге әкеледі. Мысалы, нейротехнологиялар адамның миына ықпал етіп, оның эмоциялық және интеллектуалды жағдайын реттеуі мүмкін.

Цифрлық трансформация тұтынушылардың өз-өзін қабылдауы мен өзара әрекеттесуін өзгертеді. Тұтынушылар сандық әлемде үнемі "қосылу" мен байланыста болуға тырысады, бұл әлеуметтік байланыстар мен жеке қарым-қатынастарды өзгертуі мүмкін.

Сандық трансгуманизм тұтынушының қоғамдағы рөлін де өзгертуі мүмкін. Технологияның дамуы тұтынушыларға ақпаратқа жылдам қол жеткізу мүмкіндігін беріп, олардың шешім қабылдау процесін өзгертуі ықтимал. Бұған қоса, әлеуметтік медианың дамуы, виртуалды және кеңейтілген шындықтың кеңінен қолданылуы тұтынушының әлеуметтік мінез-құлқын өзгертуі мүмкін. Тұтынушылар өзара байланыс құралы ретінде технологияларды пайдалана отырып, жаңа қарым-қатынас формаларын қалыптастырады. Осылайша, технологиялар тұтынушылық мәдениеттің жаңа үлгілерін қалыптастыруға ықпал етеді.

3. Сандық трансгуманизмнің тұтынушы мінез-құлқына ықпал етуінің оң және теріс жақтары

Сандық трансгуманизмнің тұтынушы мінез-құлқына әсері екі жақты болуы мүмкін. Оның оң жақтары тұтынушыларға жаңа мүмкіндіктер мен оңтайландыру әдістерін ұсынады, бірақ теріс жақтары да бар.

Оң әсерлері:

- Өмір сүру сапасын жақсарту: денсаулықты бақылау жүйелерін қолдану арқылы тұтынушылар өздерін жақсы сезініп, денсаулықты жақсартуға мүмкіндік алады.

- Жаңа мүмкіндіктерге қол жеткізу: білім беру, жұмыс, мәдениет сияқты салаларда цифрлық технологиялар тұтынушыларға жаңа мүмкіндіктер береді.

Теріс әсерлері:

- Цифрлық тәуелділік: технологияларға деген тәуелділік тұтынушыларды әлеуметтік ортадан оқшаулауға және психологиялық мәселелерге әкелуі мүмкін.

• Жеке деректердің қауіпсіздігі: жеке деректерді жинау мен өңдеудің артуы тұтынушылардың құпиялылығы мен қауіпсіздігіне қауіп төндіреді.

Сандық трансгуманизм қазіргі қоғамның маңызды өзгерістерін, әсіресе тұтынушының мінез-құлығына әсер ету тұрғысынан, анықтайды. Технологиялардың дамуымен адамның өмір сүру деңгейі мен күнделікті іс-әрекеттері өзгеруде. Бұл тұтынушы мінез-құлқының жаңа үлгілерін қалыптастыруға ықпал етеді, бірақ оның теріс салдарлары да болуы мүмкін. Сандық трансгуманизм мен тұтынушы мінез-құлқының арасындағы байланыс терең зерттеуді қажет етеді, себебі бұл қоғамдағы экономикалық және әлеуметтік процестерге үлкен ықпал етуі мүмкін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова З.Б., Кожамкулова Ж.Т., Ким И.А. Трансформация поведения потребителей в условиях цифровизации экономики на основе количественного анализа. Вестник университета «Туран». 2022;(4):116-129.

2. Трудности и перспективы цифровой трансформации образования [Текст] / А. Ю. Уваров, Э. Гейбл, И. В. Дворецкая и др.; под ред. А. Ю. Уварова, И. Д. Фрумина; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики», Ин-т образования. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. — 343, [1] с. — (Российское образование: достижения, вызовы, перспективы / науч. ред. Я. И. Кузьминов, И. Д. Фрумин). — 400 экз. — ISBN 978-5-7598-1990-5.

ӘОЖ 331.12

ӘЛЕУМЕТТІК ӘРІШТЕСТІК ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҰЙЫМНЫҢ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУ ПРАКТИКАСЫНДА ІСКЕ АСЫРУ

Жуманова Ә.Б.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Социальное партнерство-это система, регулирующая взаимоотношения между работодателем и представителями работников, созданная с целью развития трудовых отношений и решения социально-экономических проблем. Система социального партнерства играет важную роль не только внутри организации, но и на национальном и международном уровнях. В современных организациях управление персоналом является одной из важнейших функций, направленных на реализацию механизмов социального партнерства с целью улучшения условий труда работников, повышения мотивации труда, повышения производительности труда. В данной статье рассматривается влияние социального партнерства на процесс управления персоналом в организациях и особенности его реализации.

Summary: Social partnership is a system that regulates the relationship between the employer and representatives of workers, created in order to develop Labor Relations and solve socio-economic problems. The system of social partnership plays an important role not only within the organization, but also at the national and international levels. In modern organizations, Personnel Management is one of the most important functions aimed at implementing social

partnership mechanisms in order to improve the working conditions of workers, increase work motivation, and increase labor productivity. This article discusses the impact of social partnership on the process of Personnel Management in organizations and the features of its implementation.

Әлеуметтік әріптестік ұғымы еңбек қатынастарын реттеудегі жұмыс беруші мен жұмысшылардың өкілдері арасындағы келіссөздер мен келісімдердің жүйесін білдіреді. Бұл жүйе үш негізгі деңгейде жүзеге асырылады: жұмысшы мен жұмыс беруші арасындағы тікелей қатынастар, кәсіподақтар мен жұмыс берушілер арасындағы келіссөздер, сондай-ақ мемлекеттік органдар мен ұйымдар арасындағы әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге бағытталған ынтымақтастық.

Әлеуметтік әріптестіктің негізгі принциптері:

- Келісімдік негізде жұмыс істей отырып, құқықтар мен міндеттерді тең бөлу;
- Әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде өзара түсіністік пен ашықтық;
- Әлеуметтік теңдік және әділдік принциптері;
- Әлеуметтік қорғау жүйесінің тиімділігі.

Бұл принциптер қазіргі заманғы ұйымдардың персоналды басқару жүйесінде әлеуметтік әріптестікті жүзеге асыру барысында негіз бола отырып, ұйымның ішкі климатын жақсартады және еңбек өнімділігін арттырады.

Қазіргі заманғы ұйымдарда персоналды басқару тек жұмысшылардың еңбек жағдайларын жақсартумен ғана шектелмейді. Ол тиімді еңбек ресурстарын басқару, қызметкерлердің мотивациясын арттыру, еңбек өнімділігін жоғарылату сияқты кешенді мәселелерді шешуге бағытталған. Әлеуметтік әріптестікті тиімді пайдалану ұйымның персоналды басқару жүйесіне бірнеше маңызды артықшылықтар әкеледі:

- Еңбек шарттарын жақсарту. Әлеуметтік әріптестік келісімдері жұмысшылардың еңбек шарттарын нақтылап, олардың құқықтарын қорғауға бағытталған. Бұл әсіресе қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау, еңбек уақытын тиімді ұйымдастыру, демалыс күндерін қамтамасыз ету мәселелерінде маңызды.

- Қызметкерлердің қатысуын арттыру. Әлеуметтік әріптестік жұмысшылардың ұйымдағы шешімдер қабылдау процесіне қатысуына мүмкіндік береді. Бұл оларды жұмысына деген жауапкершілікті арттырады және ұйымға деген сенімділікті күшейтеді.

- Мотивация және еңбек өнімділігі. Әлеуметтік әріптестік арқылы қызметкерлердің әлеуметтік қажеттіліктері қанағаттандырылады, бұл өз кезегінде жұмысқа деген ынтаны арттырып, еңбек өнімділігін жоғарылатуға әсер етеді.

Әлеуметтік әріптестікті ұйымдастыру жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы сенімділік пен ашықтықты орнатуға көмектеседі, бұл ұйымның ұзақ мерзімді стратегияларына қол жеткізуге ықпал етеді.

Әлеуметтік әріптестікті іске асыруда қолданылатын негізгі әдістер мен құралдар әртүрлі деңгейде көрініс табады. Олар мыналарды қамтиды:

- Коллективтік келісімшарттар. Ұйымдағы әлеуметтік әріптестіктің ең маңызды құралы — коллективтік келісімшарт. Бұл құжат жұмысшылардың құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ жұмыс берушінің жауапкершіліктерін анықтайды. Коллективтік келісімшарттың негізінде жұмысшылардың еңбек жағдайларын жақсартуға, әлеуметтік жеңілдіктер мен кепілдіктерді ұсынуға бағытталған шешімдер қабылданады.

- Кәсіподақтармен ынтымақтастық. Кәсіподақтар әлеуметтік әріптестіктің маңызды буыны болып табылады. Олар жұмысшылардың мүдделерін қорғай отырып, еңбек құқықтарының сақталуын бақылап, әлеуметтік мәселелерді шешуде жұмыс берушілермен келіссөздер жүргізеді. Кәсіподақтар мен жұмыс берушілер арасындағы тұрақты диалог тиімді әлеуметтік саясатты қалыптастыруға негіз болады.

- Әлеуметтік бағдарламалар мен жеңілдіктер. Әлеуметтік әріптестікті іске асыру арқылы ұйымдар қызметкерлеріне түрлі әлеуметтік жеңілдіктер ұсына алады. Бұл медициналық сақтандыру, зейнетақы бағдарламалары, демалыс және еңбек жағдайларын жақсартуға қатысты басқа да шаралар болуы мүмкін.

- Жұмысшылардың қатысуын қамтамасыз ету. Ұйымда қызметкерлердің әлеуметтік әріптестікке қатысуын қамтамасыз ету үшін арнайы комиссиялар мен кеңестер құрылуы мүмкін. Олар ұйымның әлеуметтік-экономикалық саясатын талқылап, шешімдер қабылдау процесіне қатысады.

Қазіргі заманғы ұйымдарда әлеуметтік әріптестікті іске асырудың тиімділігі көп жағдайда оның дұрыс ұйымдастырылуына және жұмысшылардың ұйымға деген көзқарасына байланысты. Әлеуметтік әріптестіктің тиімділігін бірнеше аспект бойынша бағалауға болады:

- Жұмысшылардың қанағаттанушылығы. Әлеуметтік әріптестіктің деңгейі мен тиімділігі жұмысшылардың жұмыс жағдайларына қанағаттану деңгейіне әсер етеді. Бұл еңбек мотивациясын арттырып, жұмысшылардың еңбек нарығында ұйымды таңдауға ықпал етеді.

- Ұйымның имиджі. Әлеуметтік әріптестікті тиімді қолданатын ұйымдар қоғам алдында әлеуметтік жауапкершілігін сезінеді, бұл ұйымның жағымды имиджін қалыптастырады.

- Еңбек өнімділігі. Әлеуметтік әріптестік негізінде қалыптасқан тиімді еңбек жағдайлары мен жұмысшылардың әлеуметтік қорғауы ұйымдағы еңбек өнімділігін арттыруға ықпал етеді.

- Қаржы тұрақтылығы. Әлеуметтік әріптестік пен ынтымақтастық негізінде қабылданған шешімдер ұйымның ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Әлеуметтік келісімдер ұйымның еңбек заңнамасына сәйкес жұмыс істеуіне кепілдік береді.

Әлеуметтік әріптестік қазіргі заманғы ұйымдардағы персоналды басқару жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол еңбек қатынастарын реттеудің, жұмысшылардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың және ұйым

ішіндегі әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешудің тиімді құралы болып табылады. Әлеуметтік әріптестікті іске асыру ұйымдарға жұмысшылардың қанағаттанушылығын арттырып, олардың мотивациясын күшейтуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл ұйымның ұзақ мерзімді тұрақтылығына, еңбек өнімділігінің артуына және әлеуметтік жауапкершіліктің жоғарылауына ықпал етеді. Әлеуметтік әріптестік жүйесін дамыту арқылы ұйымдар өздерінің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, қоғам алдында әлеуметтік жауапкершілігін көрсетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Абуладзе Д. Г., Выпряхкина И. Б., Маслова В. М. Документационное обеспечение управления персоналом. — М.: Юрайт. 2023. 375 с.
2. Актуальные проблемы управления человеческими ресурсами / Под ред. С. А. Баркова, В. И. Зубкова. — М.: Юрайт. 2024. 186 с.
3. Алавердов А. Р. Управление кадровой безопасностью организации. Учебник. — М.: Издательский дом Университета "Синергия". 2020. 460 с.
4. Анисимов А. Ю., Пятаева О. А., Грабская Е. П. Управление персоналом организации. — М.: Дашков и Ко. 2024. 279 с.

ӘОЖ 658.5

ӨКІЛЕТТІКТЕРДІ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Жұмағали А.С.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан
Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,
Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Делегирование полномочий-один из важнейших аспектов процесса управления. Технология делегирования полномочий подчеркивает роль управляющего в принятии решений, эффективном использовании ресурсов и повышении коллективной ответственности. В большинстве случаев при правильном делегировании полномочий повышается эффективность в организациях, улучшается мотивация работников и внутриорганизационные отношения. Кроме того, делегирование полномочий становится важным инструментом на пути к достижению стратегических целей организации. В данной статье рассматривается технология передачи полномочий, ее основные принципы, методы и роль в управлении. Делегирование полномочий-это не только повышение доверия к личности, но и процесс, обеспечивающий развитие способностей сотрудников, улучшение подсистемы организации и эффективное управление лидерством.

Summary: The transfer of powers is one of the most important aspects of the management process. The technology of delegating powers emphasizes the role of the manager in making decisions, in the effective use of resources and increasing collective responsibility. In most cases, with the correct transfer of powers, efficiency in organizations increases, employee motivation and intra-organizational communication improve. In addition, the transfer of powers becomes an important tool on the way to achieving the strategic goals of the organization. This article discusses the technology of delegating powers, its basic principles, methods and role in management. The transfer of powers is not only an increase in trust in the individual, but also a process that ensures

the development of the abilities of employees, the improvement of the internal system of the organization and effective management of leadership.

Өкілеттіктерді беру (делегирование) — бұл басқарушының өз өкілеттіктерін (құқықтарын) төменгі деңгейдегі қызметкерлерге немесе басқарушыларға беріп, олардың жауапкершілігін арттыру үдерісі. Бұл процесс ұйым ішінде жұмыс міндеттерін тиімді бөлуге, жұмыс күшін ұтымды пайдалануға және қызметкерлердің өз қабілеттерін көрсетуіне мүмкіндік береді.

Өкілеттіктерді беру бірнеше маңызды міндеттерді шешеді:

- Жауапкершілікті бөлу. Өкілеттіктерді беру арқылы басшы өз міндеттерінің бір бөлігін басқаларға жүктеп, көп тапсырмаларды орындауға мүмкіндік алады.

- Жұмыс тиімділігін арттыру. Өкілеттіктерді беру арқылы қызметкерлердің жеке жауапкершілігі арттырылып, ұйымның жалпы жұмыс қарқыны мен өнімділігі жоғарылайды.

- Қабілеттерді дамыту. Өкілеттіктерді беру арқылы қызметкер жана дағдыларды игеріп, кәсіби даму жолында алға қадам басады.

- Қызметкерлерді мотивациялау. Сенім көрсету арқылы басшы қызметкердің өз міндеттерін тиімді орындауына ықпал етіп, оның ішкі ынтасын арттырады.

Өкілеттіктерді беру — бұл басқару функцияларын тиімді жүзеге асыруда маңызды құрал. Ол басқару деңгейлері арасындағы байланыстарды нығайтады және басқару үдерісін жылдамдатады.

Өкілеттіктерді берудің негізгі қағидалары мен принциптері

Өкілеттіктерді беру технологиясын тиімді қолдану үшін белгілі бір қағидаларды ұстану маңызды. Бұл қағидалар өкілеттіктерді беру үдерісінің дұрыс жүргізілуін қамтамасыз етеді:

1. Жауапкершілік пен өкілеттікті теңестіру. Өкілеттіктер берілген тұлға жауапкершілікті толық түсініп, өз міндетіне толық жауап беруі керек. Өкілеттіктер мен жауапкершіліктерді теңестіру тиімді жұмыс нәтижелерін алуға мүмкіндік береді.

2. Анықтық. Өкілеттіктерді беруге дейін, ұйымның мақсаттары мен міндеттері, сондай-ақ жауапты тұлғаның міндеттері нақты анықталуы тиіс. Қызметкердің нені, қалай орындауы қажет екенін білуі керек.

3. Сенім. Өкілеттіктерді беру тек сенім негізінде жүзеге асады. Басшы қызметкерге жұмыс тапсырған кезде, оның осы тапсырманы орындауға қабілетті екеніне сенімді болуы тиіс. Қызметкер де өз кезегінде басшының сенімін ақтауға ұмтылуы керек.

4. Бақылау. Өкілеттіктерді беру тек бақылаусыз жүзеге аспауы керек. Басшы қызметкердің тапсырманы орындау үдерісін бақылап, қажетті көмек көрсетуі тиіс.

5. Қабілеттілікті дамыту. Өкілеттіктерді беру арқылы қызметкердің қабілеттерін дамытуға мүмкіндік тудыру қажет. Бұл қызметкерлердің кәсіби деңгейін арттырып, ұйымның тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Өкілеттіктерді беру әдістері мен технологиялары

Өкілеттіктерді беру әр түрлі тәсілдермен жүзеге асырылуы мүмкін, және оның тиімділігі ұйымның құрылымына, қызметкерлердің деңгейіне және басшының басқару стиліне байланысты өзгереді.

Өкілеттіктерді беру әдістері:

- Толық өкілеттіктерді беру. Бұл әдіс арқылы басқарушы барлық жауапкершілік пен өкілеттіктерді бірден қызметкерге береді. Бұл тәсіл негізінен жоғары деңгейдегі қызметкерлерге немесе сенімді тұлғаларға қолданылады.

- Шектеулі өкілеттіктерді беру. Басшы қызметкерге тек белгілі бір функцияларды орындау үшін өкілеттік береді, ал қалған міндеттерді өзі бақылап, шешім қабылдайды.

- Кері байланыс арқылы өкілеттіктерді беру. Бұл әдісте басшы қызметкерге қандай да бір тапсырмаларды беріп, ол туралы кері байланыс ала отырып, оның жұмысын бақылап, қажет болған жағдайда түзетулер енгізеді.

- Жетілдірілген өкілеттіктерді беру. Бұл әдіс арқылы басшы қызметкерлерге уақыт өте келе көбірек жауапкершілік жүктейді, олардың қабілеттері мен дағдыларының дамуына байланысты өкілеттіктер кеңейтіледі.

Өкілеттіктерді беру технологиялары:

1. Делегирование арқылы басқару — бұл әдіс негізінен басқарушылар мен жетекшілер арасында өкілеттіктерді бөлуді қарастырады. Басшы тапсырманы береді, бірақ барлық шешімдер мен бақылау үдерісін белгілі бір деңгейдегі басқарушыға жүктейді.

2. Өкілеттіктерді кезең-кезеңмен беру — бұл әдіс қызметкердің қабілетіне байланысты өкілеттіктерді біртіндеп беру арқылы оның жұмысты жақсы орындауына мүмкіндік береді.

3. Аумақтық өкілеттіктерді беру — кейбір ұйымдарда басшылар әрбір қызметкерге белгілі бір аумақты немесе нарықты басқаруға өкілеттіктер береді. Бұл әдіс, әсіресе көп филиалдары бар ұйымдарда тиімді.

4. Өкілеттіктерді берудің тиімділігі мен қиындықтары

Өкілеттіктерді берудің тиімділігі:

- Өнімділік артады. Басшының тапсырмаларын бөлу және өкілеттіктерді беру арқылы жалпы ұйымның өнімділігі жоғарылайды.

- Қызметкерлердің мотивациясы артады. Өкілеттіктерді беру қызметкердің өзін маңызды тұлға ретінде сезінуіне ықпал етеді, бұл оның жұмысқа деген қызығушылығын арттырады.

- Ұйымдағы көшбасшылықты дамыту. Өкілеттіктерді берудің арқасында ұйым ішіндегі көшбасшылардың саны артады, бұл ұйымның жалпы тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Өкілеттіктерді берудің қиындықтары:

- Қызметкерлердің дайын еместігі. Кейбір қызметкерлер өз міндеттерін толық орындауға дайын болмауы мүмкін, бұл олардың жұмысына кедергі келтіреді.

- Бақылаудың әлсіздігі. Егер өкілеттіктерді беру барысында бақылау жеткіліксіз болса, қызметкер тапсырманы дұрыс орындамауы мүмкін.

- Сенім мәселелері. Өкілеттіктерді беру көбінесе басшы мен қызметкер арасында сенімнің болуын талап етеді, бірақ бұл әрқашан жүзеге аспайды.

Өкілеттіктерді беру — бұл басқару үдерісінің маңызды құралдарының бірі, ол ұйымның тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Басшының өкілеттіктерді беру арқылы қызметкерлердің жауапкершілігін арттырып, олардың кәсіби дамуына ықпал етуі ұйымның жалпы жетістігіне оң әсер етеді. Сонымен қатар, өкілеттіктерді беру арқылы көшбасшы өз міндеттерінің бір бөлігін тапсырып, ұйым ішіндегі құрылымды оңтайландыра алады. Бұл процесс көптеген қиындықтар мен тәуекелдерге алып келуі мүмкін, бірақ дұрыс ұйымдастырылған өкілеттіктерді беру технологиясы ұйымның жұмысын жақсартады және оны тұрақты дамуға бағыттайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Курсова, О. А. Правовое регулирование управления персоналом : учеб. пособие для академического бакалавриата / О. А. Курсова. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 414 с.

2. Лавриненко, В. Н. Деловая культура : учебник и практикум для СПО / В. Н. Лавриненко, Л. И. Чернышова, В. В. Кафтан ; под ред. В. Н. Лавриненко, Л. И. Чернышовой. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 118 с.

ӘОЖ 65.011.56

БЕЙІМДЕЛЕТІН БЮДЖЕТТЕУ ЖҮЙЕСІ КӘСІПОРЫНДЫ БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ

Жұмаш Е.М.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Обеспечение эффективности управления предприятиями и повышение их конкурентоспособности является одним из важнейших вопросов в современных экономических условиях. Для этой цели используются различные системы управления и планирования. В том числе, адаптивная система бюджетирования (flexible budgeting) — имеет особое значение как система, позволяющая эффективно управлять системой финансового планирования и контроля предприятия, гибкая и способная адаптироваться к конкретным условиям. Адаптивная система бюджетирования-метод составления и контроля бюджета, основанный на реальных служебных условиях предприятия, изменениях объемов производства и отклонениях в структуре затрат. Такая система позволяет компаниям оптимизировать управление, отслеживать расходы, прогнозировать прибыль и гибко корректировать финансовые планы. В данной статье рассматриваются сущность и

преимущества адаптивной системы бюджетирования, ее роль в повышении эффективности управления предприятиями и особенности ее внедрения.

Summary: Ensuring efficiency in the management of enterprises and increasing their competitiveness is one of the most important issues in modern economic conditions. Various management and planning systems are used for this purpose. In particular, flexible budgeting is of particular importance as a system that allows you to effectively manage the financial planning and control system of an enterprise, is flexible and can adapt to specific conditions. Adaptive budgeting system—a method of budgeting and control based on the actual operating conditions of the enterprise, changes in production volumes and fluctuations in the cost structure. Such a system allows companies to optimize management, control costs, predict income and flexibly adjust financial plans. This article discusses the essence and advantages of an adaptive budgeting system, its role in improving the management efficiency of enterprises and the features of its implementation.

Бейімделетін бюджеттеу жүйесі — бұл кәсіпорынның нақты өндірістік көлемі мен экономикалық жағдайына қарай түзетулер енгізу арқылы бюджетті басқару әдісі. Қарапайым бюджеттік жүйелер көбінесе статикалық, яғни нақты көрсеткіштерге немесе жоспарланған мақсаттарға негізделген, сондықтан олар өзгермелі жағдайларға икемді жауап бере алмайды. Ал бейімделетін бюджеттеу жүйесі, керісінше, салықтық, қаржылық және өндірістік көрсеткіштердің ауытқуларын ескере отырып, бюджетті өзгертуге мүмкіндік береді.

Бейімделетін бюджеттеу жүйесінің құрылымы келесі негізгі элементтерден тұрады:

1. Жоспарлы бюджет — кәсіпорынның қаржылық жоспарындағы бастапқы сандар мен көрсеткіштер.

2. Шынайы (негізгі) бюджет — нақты өндіріс көлеміне, өнімдерге және қызметтердің өзгеруіне байланысты түзетілген бюджет.

3. Түзетілген бюджет — шынайы немесе күтілетін өндіріс нәтижелеріне қарай есептелетін бюджет.

Бұл жүйенің басты артықшылығы оның икемділігі мен адаптацияға бейімделгендігі болып табылады.

2. Бейімделетін бюджеттеу жүйесінің артықшылықтары

Бейімделетін бюджет жүйесінің негізгі артықшылығы — оның икемділігі. Кәсіпорынның сыртқы және ішкі жағдайлары өзгергенде, бюджет де өзгертіле алады. Мысалы, өндіріс көлемі мен сату мөлшерінің өзгеруі кезінде бюджет қайта қарастырылады, бұл кәсіпорынның нақты нәтижелеріне сәйкестендірілген қаржылық есептеулер жасауға мүмкіндік береді.

Бейімделетін бюджеттеу жүйесі кәсіпорынның шынайы жұмыс жағдайын ескеруге мүмкіндік береді. Мысалы, белгілі бір кезеңде тұтынушы сұранысының артуы немесе азаюы нәтижесінде өндірістің көлемі өзгеруі мүмкін, бұл өз кезегінде шығындарды немесе табысты өзгертуге алып келеді.

Бейімделетін бюджет бюджеттік шығындарды нақты жағдайлар мен өндіріс көлеміне қарай өзгертуге мүмкіндік береді. Мысалы, егер шикізат бағасы көтерілсе немесе өндіріс көлемі ұлғайса, бейімделген бюджет осы

өзгерістерді есепке ала отырып түзетіледі. Бұл кәсіпорынға шығындарды тиімді бақылауға және басқаруға мүмкіндік береді.

Бюджеттің бұл түрі өндірістік шығындардың ауытқуларын нақты бағалауға, сондай-ақ қандай да бір қаржылық мәселелерді алдын ала анықтауға мүмкіндік береді.

Бейімделетін бюджет кәсіпорынға болашақтағы табыс деңгейін нақты болжауға мүмкіндік береді. Мысалы, нарықтық сұраныс немесе өнімдер бағасының өзгеруі кәсіпорынның кірістеріне тікелей әсер етеді. Егер өндіріс көлемі ұлғайса, бұл табыстың өсуіне, ал сұраныстың төмендеуі табыстың қысқаруына әкелуі мүмкін. Бейімделетін бюджеттеу жүйесі осы өзгерістерге алдын ала бейімделіп, қаржылық болжамдарды нақтылауға мүмкіндік береді.

Икемді бюджеттеу жүйесі кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын арттыруға көмектеседі. Бұл жүйе нақты қаржылық көрсеткіштерге және жоспарланған нәтиже мен фактілер арасындағы айырмашылықтарды бақылауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, кәсіпорын қаржылық тәуекелдерді болдырмау үшін уақтылы шаралар қабылдай алады.

Бейімделетін бюджеттеу жүйесін тиімді қолдану үшін кәсіпорынның қаржылық деректерінің нақтылығы мен сапасы жоғары болуы тиіс. Егер қаржылық ақпарат дұрыс жинақталмаса немесе қателіктер орын алса, түзетілген бюджеттің тиімділігі төмендейді.

Бұл жүйені енгізу қызметкерлерден жоғары деңгейде біліктілік пен ақпаратты дұрыс қабылдау қабілетін талап етеді. Тиімді жоспарлау мен бақылау үшін барлық қызметкерлер мен басқарушы тұлғалар бейімделетін бюджет жүйесінің артықшылықтары мен әдістерін түсініп, оны дұрыс қолдана білуі керек.

Бейімделетін бюджет қысқа мерзімді жоспарлау үшін тиімді болса да, ұзақ мерзімді стратегияларды жоспарлауда қиындықтар туындауы мүмкін. Ұзақ мерзімді мақсаттарға жету үшін өзгерістер мен түзетулер енгізу күрделене түседі, бұл жүйенің ұзақ мерзімді бағыттарын анықтау мен жоспарлауды қиындатуы мүмкін.

4. Бейімделетін бюджеттеу жүйесін кәсіпорындарда қолдану

Бейімделетін бюджеттеу жүйесін енгізу процесі бірнеше кезеңнен тұрады. Бұл жүйенің тиімді жұмыс істеуі үшін келесі қадамдарды орындау қажет:

1. Қаржылық деректердің жинақталуы және талдануы. Кәсіпорынның барлық қаржылық мәліметтері нақтыланып, дұрыс есепке алынуы тиіс.

2. Өндірістік және қаржылық жоспарларды түзету. Өндірістік көлемнің өзгеруімен бірге қаржылық жоспар да түзетіледі.

3. Аналитикалық бақылау жүйесінің құрылуы. Нақты нәтижелер мен жоспарланған көрсеткіштердің салыстырмалы талдауы жүргізіледі.

4. Жүйенің интеграциясы. Барлық бөлімдер мен бөлімшелер осы жүйеге қосылып, бюджеттеу процесін қадағалауға қатысуы қажет.

Бейімделетін бюджеттеу жүйесі кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге және олардың басқару тиімділігін арттыруға

мүмкіндік беретін қуатты құрал болып табылады. Бұл жүйе кәсіпорынға өз қызметін нақты өндірістік және нарықтық жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді. Икемді бюджеттеу шығындарды тиімді басқаруға, табысты болжауға және қаржылық тұрақтылықты сақтауға септігін тигізеді. Дегенмен, оның тиімді жұмыс істеуі үшін кәсіпорынның қаржылық деректерінің нақтылығы, қызметкерлердің дайындығы және жүйені енгізу кезеңдерінде дұрыс стратегияның қабылдануы маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Скворцов, О.В. Осуществление налогового учета и налогового планирования в организации. : учебное пособие / Скворцов О.В. — Москва : КноРус, 2020. — 194 с. — (СПО). — ISBN 978-5-406-07274-5. — URL: <https://book.ru/book/932147> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

2. Глубокова, Н.Ю. Налоговое планирование : учебно-методическое пособие / Глубокова Н.Ю. — Москва : Евразийский открытый институт, 2011. — 84 с. — ISBN 978-5-374-00068-9. — URL: <https://book.ru/book/905595> (дата обращения: 02.12.2019). — Текст : электронный.

ОӘЖ 321:1

ӨЗІНДІК ҚҰНДЫ ЕСЕПТЕУ КРЕТИВТІК ӘДІСТЕРІ

Исматулаева С.З., Асилова Д.Ш., Ергешева Д.С.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме : В настоящее время одной из наиболее актуальных проблем для многих предприятий является необходимость снижения издержек производства, уровень которых определяет их конкурентоспособность. Важным вопросом управления предприятием является выбор нового подхода к управлению затратами. В статье рассмотрены преимущества и недостатки существующих методов учета и управления затрат, таких как директ-костинг, абзоршин-костинг, стандарт-кост, метод ABC, таргет-костинг, кайзен-костинг, метод VCC и др. Знание сильных и слабых сторон этих методов необходимо при разработке мероприятий по оптимизации затрат.

Summary : Currently, one of the most pressing problems for many enterprises is the need to reduce production costs, the level of which determines their competitiveness. An important issue of enterprise management is the choice of a new approach to cost management. The article discusses the advantages and disadvantages of existing methods of cost accounting and management, such as direct-costing, abstraction-costing, standard-cost, ABC method, target-costing, Kaizen-costing, VCC method, etc. Knowledge of the strengths and weaknesses of these methods is necessary when developing measures to optimize costs.

"Қазандық" сияқты шығындарды есепке алудың классикалық әдістерін қолдану өнімнің әртүрлі түрлерін шығаратын, сондай-ақ нормативтік кәсіпорындардың көпшілігіне тән, барлық қажетті аспектілерде жеделдік пен талдаушылықтың талап етілетін деңгейін қамтамасыз етпейді. Бұл өнімнің өзіндік құнын есептеудің жаңа, прогрессивті тәсілдерін қолдану және

шығарылатын өнімнің рентабельділігі мен пайдалылығын анықтау үшін сенімді ақпарат беру қажеттілігін негіздейді.

Қазіргі уақытта шығындарды есепке алу мен топтаудың қазіргі заманғы әдістерін, оларды дайындалатын өнімнің өзіндік құнына бөлуді ұсынатын және өндіріс шығындарын басқарудың өзге де міндеттерін шешетін әртүрлі тәсілдер мен әртүрлі мектептер бар. Шығындарды есепке алудың перспективалық және өзекті әдістерінің бірі нарық талаптарын ескере отырып, өнімнің өзіндік құнын анықтауға мүмкіндік беретін "таргет-костинг" халықаралық әдісі болып табылады [1].

Осы әдісті қолдану нарықтың отандық және шетелдік конъюнктурасын бағалауға, сондай-ақ ұйымдар қызметінің инновациялық сипатын ескеруге, калькуляция баптары бойынша шығындарды лимиттеуді жүзеге асыруға және қазандық әдісінің кемшіліктерін жоюға мүмкіндік береді.

"Таргет-костинг" заманауи әдісі Жапонияда 1960 жылдары пайда болды. Бұл әдіс алғаш рет 1965 жылы бүкіл әлемге әйгілі Тойота компаниясы өз практикасына енгізді, бірақ осы әдістің қарапайым формаларын 1947 жылы Дженерал Электрик корпорациясы пайдаланды.

Таргет-костинг өнімнің өзіндік құнын (өндіріс шығындарын) басқару әдісі болып табылады. "Таргет-костинг" жүйесінің мәні ұйымдастырушылық, инженерлік, өндірістік, ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерді енгізу арқылы өндірістік циклдің барлық кезеңдері бойынша бұйымдардың құнын өзіне төмендету болып табылады. Таргет-костинг әдісін пайдалану өндірістік циклдің ерте кезеңдерінде басқарушылық шешімдерді қабылдауға мүмкіндік береді.

Таргет-костинг тұжырымдамасын табысты іске асыру үшін бірнеше шарттарды орындау керек, олардың арасында ұйымның функционалдық бөлімшелері арасындағы, атап айтқанда, маркетингтік қызметтер, техникалық, зерттеу және өндірістік бөлімшелер арасындағы тығыз көлденең өзара іс-қимыл неғұрлым маңызды болып табылады. Бұл белгілі баға мен пайда нормасы негізінде өнімнің жоспарлы өзіндік құнын оның мақсатты өзіндік құнына дейін төмендету мақсатында ұжымдық жұмысты ұйымдастыру үшін қажет. Қарастырылып отырған тұжырымдаманы қолдану өнімнің жоғары сапасына және рентабельділік көрсеткіштеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Таргет-костинг тәсілін пайдалану жоғары технологиялық және инновациялық өнім өндіру кезінде ғана емес, төмен табысты кәсіпорындар үшін де өзекті.

Таргет-костинг тиімділігінің маңызды шарты осы әдісті пайдаланудың тұрақтылығы болып табылады. Мақсатты өзіндік құн жай ғана белгіленіп қоймай, оған қол жеткізу үшін осы көрсеткішті үнемі нақтылап, ұйымның шығыстарын бекітілген шамаға дейін азайтуға ұмтылу керек.

Батыс өндірістік кәсіпорындарында қолданылатын шығындарды есептеу жүйесі көптеген белгілермен сипатталады, оларды оның классификациясы негізіне жатқызуға болады. Осы белгілердің біріншісі – тәсілдің өндіріс технологиясына тәуелділігі. Бұл жерде тапсырыстық тәсіл (job order-cost system) мен процестік тәсіл (process-cost system) туралы сөз болып отыр.

Келесі екінші белгі – есептеудің уақыттық бағытталуы. Бұл жағдайда тәсілдер нақты шығындар (бұрынға, тарихи) мен стандартты шығындарды (жоспарлы, нормативті) есептеуге бөлінеді.

Үшінші белгі – шығындар көлемі, ол бойынша шығындарды толық жабу тәсілі (absorption-cost system) мен бөлшектеп жабу тәсілін (direct-cost system) шығарады.

Батыс фирмаларында қолданылатын шығындарды есептеу тәсілдерінің атауларына қарап, олардың арасында орталықтандырылған жоспарлау шартында қалыптасқан тәсілдерді басқару және отандық кәсіпорындарда қолданылатын кейбір аналогиялар барын атап өткен жөн. Бұл бізге жақсы танымал өндірісте шығындарды толық есептеу «absorption-cost system» тәсілінде өз көрінісін табуға.

Экономикалық теория мен тәжірибеде осы тәсілдер шығындарды есептеу мен калькуляциялау әдісі ретінде қарастырылады. Бұндай анықтама оларды тек қана бухгалтерлік есеп саласына жатқызады, демек, тек қана есептік жұмыскерлер өтеліміне. Сонымен қатар, бұл жүйелер өндірісті жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу сияқты салаларды қамтиды және шаруашылық шешім қабылдауда үлкен мағынаны иеленеді. Осыған орай аталған жұмыста олар шығындарды қалыптастыру мен есептеу тәсілдеріне жатқызылады. Біздің ойымызша, бұл атау оларды үлкен контекстінде жалпы кәсіпорын мен шығындарды басқару позициясында қарастыруға көмектеседі.

Шығындарды тапсырыс бойынша есептеу өнімнің жеке түрлерінің қайталанбайтын немесе аз қайталанатын даналарын шығаратын кәсіпорындарда жүзеге асырылады, сонымен қатар өндірісте жөндеу және эксперименттік жұмыстар жүргізуде қолданылады.

Хорнгрен мен Дж. Фостердің «Бухгалтерский учёт: управленческий аспект» кітабында осы аталған тәсілді қолдану мақсатқа сай болып келдеді, онда «ұйымдарда технологиялық мақсаттарға деген материалдар, өндіріс жұмыскерлерінің негізгі еңбек ақысы және жалпы өндірістік шығындарды нақты өніммен жеңіл идентификациялауға болады» деп көрсетілген [2].

Стандартты шығындар жүйесі хіх ғасырдың аяғы мен хх ғасырдың басында пайда болды. Бұл жүйенің мәні келесідей: белгіленген нормалар негізінде өндіріс бірлігіне шығындар есептеледі, алдын-ала стандартты есептеулер жасалады, олар шығындарды салыстыру үшін негіз ретінде көрсетіледі. Нақты шығындар шығындардың стандартты есебінде ескеріледі, ал орын алған ауытқулар жеке белгіленеді және көп жағдайда олардың сомалары жалпы пайдадан шегеріледі (ауытқу мөлшерін өндіріске жатқызатын кәсіпорындар да бар). Белгіленген стандарттар негізінде шығындарды есептеу шығындарды есепке алудың технологиялық тәсілінде де, тапсырыс тәсілінде де қолданылады. "Стандартты шығындар" жүйесінде икемді бюджетті пайдалану ауытқу факторларын табудың маңызды құралы болып табылады. Тығыз бюджет мұндай мүмкіндікті қамтамасыз етпейді. Қарастырылып отырған жүйенің басты артықшылығы-белгіленген стандарттардан ауытқулардың әсерінен шығындарға жедел бақылау жүргізу. Қазіргі уақытта отандық

кәсіпорындарда стандартты шығындар жүйесін қолдану өзекті мәселе болып табылады. Онда Сол кездегі Батыс экономикасында стандартты шығындар жүйесінің пайда болуының негізі өндірісті жедел басқару, шығындарды бақылау және өндіріс шығындарының деңгейін реттеу қажеттілігі болғандығы баса айтылған. Қазіргі уақытта отандық кәсіпкерлер бұл мәселеге тап болып отыр.

Стандартты шығындар жүйесін енгізуге оның отандық кәсіпорындарда реттеуші тәсілін қолдану ықпал ететін болады. Біздің ойымызша, отандық экономикаға стандартты шығындар жүйесін енгізу таныс нормативтік тәсіл аясында жүзеге асырылуы керек, бірақ оны алдын-ала қарастырған жөн.

Мысалы, белгіленген нормалардан ауытқуларды есептеуді, атап айтқанда, ауытқуларды норманың өзгеруіне байланысты болған және нормадан қарапайым ауытқу нәтижесінде пайда болған ауытқуларға бөлмей, оңайлату керек. Бұл бухгалтерлік операцияларды қиындатады. Стандартты Шығындар жүйесінде ауытқулардың тек бір көлемі есептеледі, оның мақсаты талдау мен бақылау үшін есепте немесе тиісті құжаттарда көрсетілген.

Тұтынушыларына қатысты шығын көлемі бойынша олар толық шығындарды есептеу (absorption-cost system) мен жекелеген шығындарды есептеу (direct-cost system) болып бөлінеді. Осы тәсілдер арасындағы негізгі ерекшелік калькуляциялық кезең арасындағы тұрақты шығындардың бөлу реті. Бірінші жағдайда, барлық шығындар (негізгі және қосымша) өнім өндіруге жатқызылады, ал екінші жағдайда өндіріске тек ауыспалы шығындар жатқызылады, оның тұрақты бөлігі қызмет нәтижелерінен ескеріледі. ол жоспарланған және қай кезеңде берілген кезеңдегі қызмет. Бухгалтерлік есеп тұрғысынан бұл әдістер дайын өнімнің балансын бағалау тәсілімен және аяқталмаған жұмыстармен ерекшеленеді. Тұрақты шығындар шығындарды толық орналастыру процесінде балансты бағалау кезінде ескеріледі, ал тұрақты шығындар жеке орналастыру процесінде ескерілмейді. Шығындарды толық жабу тәсілін қолдану өнім өндіруге кеткен барлық шығындарды есептеуді білдіреді. Отандық кәсіпорындардың тәжірибесінде бұл тәсіл дәстүрлі, сондықтан жақсы танымал. Осыған байланысты оған көп көңіл бөлудің қажеті жоқ.

Шығындарды толық және бөлшектеп есептеу әдістерінің арасындағы айырмашылықты өндіріске байланысты шығындардың құрамына қарап қана қоймай, пайданы есептеуде де жақсы көрініс табуға болады. Сондықтан, егер есепті кезеңдегі өндіріс көлемі сату көлеміне тең болса, онда екі әдіс те бірдей пайда әкеледі. Ал егер өндіріс көлемі сату көлемінен жоғары болса, онда шығындарды бөлшектеп орналастырудан гөрі толық орналастыруда пайда көп болады. Бұл бірінші тәсілде тұрақты шығындардың бір бөлігі қаражаттың құнына аударылады және есептелген пайдаға қаражаттың өзгеруі әсер етеді. Толық орналастыру өндіріс көлемі сату көлемінен аз болған кезде шығындарды бөлу әдісіне қарағанда аз пайда әкеледі. Біздің ойымызша, шығындарды есептеудің толық емес тәсілінде пайда көлемі сату көлемінің өзгеруіне байланысты болады.

Бұл жүйенің кемшіліктерін анықтау кезінде негізгі назар кірістерді, демек, кірістерді анықтауда туындайтын проблемаларға аударылады тах.Іп сонымен қатар, сыншылар waribl-cost жақтастарын тұрақты және айнымалы шығындар арасындағы шекті және олардың түпкілікті нәтижеге әсерін анықтауда бар техникалық кедергілерді жеңілдетуге ықпал етті деп айыптайды.

Осылайша, біз шығындарды есептеудің кретивтік әдістерінің артықшылықтары да, кемшіліктері де барын көріп отырмыз. Батыс кәсіпорындарының тәжірибесі көрсетіп отырғандай, шығындарды тұрақты және ауыспалы деп бөлу оларды басқарудың басқарушылық және аналитикалық мүмкіндіктерін арттырады және оң шешім қабылдауға көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Борисенко Е. Д. Таргет-костинг: сущность и значение. Новая наука: Теоретический и практический взгляд. 2015. № 6-1. С. 97
2. Воронова Е. Ю. Калькулирование себестоимости по целевым затратам (метод «таргет-костинг»). Аудиторские ведомости. 2016. № 9. С. 85

УДК 638.336

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Каримбаева С.Т, Анапьяев М., Каримбаева С.Т
Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме: Мақалада жобаларды басқарудың тұжырымдамалық базасы жүйеленген және қарастырылған, жобаның тиімді ұйымдастырушылық құрылымын құруды қамтамасыз ететін жобаларды басқарудың ұйымдастырушылық құрылымдарын құрудың жалпы принциптері қарастырылған.

Summary: The article systematized and considered the conceptual framework of project management, considered the general principles of building organizational structures of project management, adherence to which ensures the creation of an effective organizational structure of the project.

Управление проектами завоевывает все большее признание, все большее число компаний внедряют проектную деятельность для решения различных задач. Ключом к успеху проекта в большой степени является грамотное применение соответствующих инструментов и методов, знаний, процессов и навыков.

Вопрос о выборе организационной структуры является весьма актуальным для всех организаций, так как это будет определять ее дальнейшую деятельность, то, как будут взаимодействовать отделы, и кто несет ответственность за определенные участки работы. И поэтому организационная структура - значимый элемент управления проектом в частности [1]. С ее помощью может быть реализована вся совокупность функций, процессов и операций, которые нужны для достижения поставленных целей. Можно

сказать, что организационная структура - фундамент для осуществления проектной деятельности.

Управление проектами - это приложение знаний, опыта, методов и средств к работам проекта для удовлетворения требований, предъявляемых к проекту, и ожиданий участников проекта. Чтобы удовлетворить эти требования и ожидания необходимо найти оптимальное сочетание между целями, сроками, затратами, качеством и другими характеристиками проекта. Организационную структуру необходимо анализировать для того, чтобы определить принципы ее работы и на основании этого исследования выработать рекомендации по оптимизации.

Организационная структура, построенная в соответствии с этими принципами, является иерархической или бюрократической структурой. Наиболее распространенным типом такой структуры является функциональная организационная структура, изображенная на рисунке 1.

Функциональная структура имеет следующие особенности: сохраняется принцип единоначалия; понятные и стабильные условия работы; хорошо приспособлены для операционной деятельности; специализация подразделений позволяет накапливать экспертизу; затруднено принятие решений и коммуникации между исполнителями.

Рисунок 1. Функциональная структура [2].

Осуществляются только через руководство. К преимуществам можно отнести:

- стимулирование деловой и профессиональной специализации;
- уменьшение дублирования усилий и повышение эффективности использования ресурсов в функциональных областях;
- улучшение координации в функциональных областях;

Недостатками же являются следующие:

- стимулирование функциональной изолированности;

- повышение количества межфункциональных конфликтов и снижение эффективности достижения общих целей;
- повышение количества взаимодействий между отдельными участниками сквозных, горизонтальных процессов, снижающих, таким образом, эффективность коммуникаций [3].

Иногда для усиления горизонтальной интеграции в рамках функциональных организационных структур используют механизмы «сглаживания», позволяющие компенсировать выше описанные недостатки. Самые распространенные механизмы горизонтальной интеграции функциональных структур «сглаживания» – посредники показана на рисунке 2.

Под посредникам принято понимать отдельных людей (иногда группы людей), которые облегчают взаимодействие между подразделениями, позволяя тем самым найти общий язык персоналу, занятому в проекте с функциональными персоналом и подразделениями. Примером использования механизма посредника в интеграции проектной и «материнской» структур являются представители проектов в головном офисе всей компании.

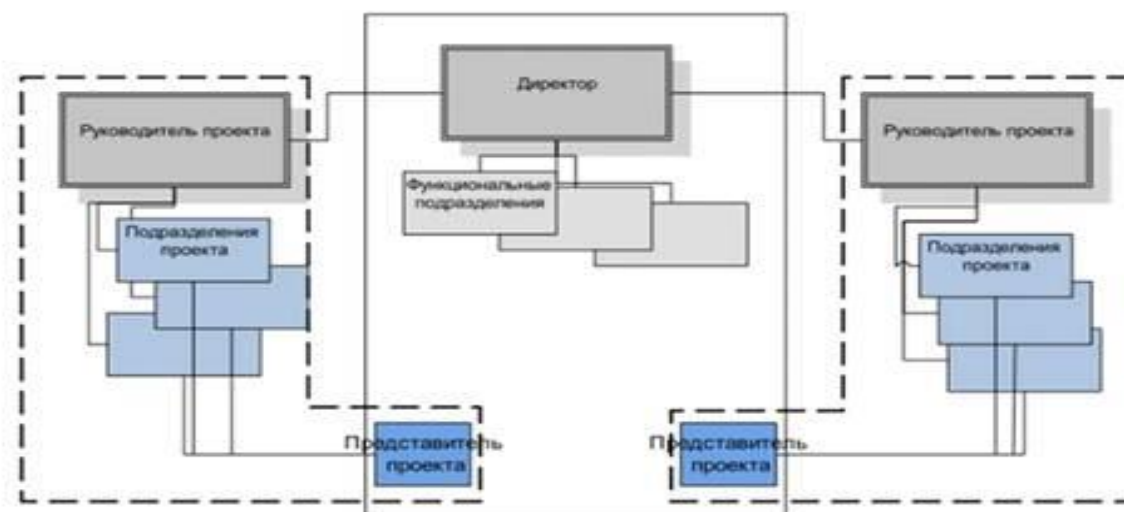

Рисунок 2. «Сглаживание» при помощи посредников

Для разрешения более сложных и важных задач или при необходимости более сильной координации вместо посредников используют команды. Такие команды создаются «над» имеющимися функциональными связями и действуют как самостоятельные организационные единицы [4].

Функциональная структура предполагает многоуровневую иерархию. Руководители функциональных подразделений - это начальники управлений, начальники подчиненных им служб, отделов, лабораторий, секторов, групп. А еще у каждого начальника есть заместитель и, порой, не один.

Проект как система деятельности существует ровно столько времени, сколько его требуется для получения конечного результата. Концепция проекта, однако, не противоречит концепции фирмы или предприятия и вполне совместима с ней. Более того, проект часто становится основной формой

деятельности фирмы. С точки зрения системного подхода, проект может рассматриваться как процесс перехода из исходного состояния в конечное - результат при участии ряда ограничений и механизмов.

Сущность выработки управляющих воздействий (управлений) - выявление отклонений параметров системы от нормы, которые затрудняют достижение цели управления. Отклонения параметров системы от нормы образуются за счет воздействия внешней и внутренней среды. Без отклонения нет информации, а, следовательно, и процесса управления. Под законом управления понимают формирование (выработку решения) и реализацию управляющих воздействий (управлений), выбранных из множества возможных на основании определенной информации, обеспечивающей желаемое движение (функционирование, поведение) объекта, приводящее к поставленной цели.

Эффективность управления системой рассматривается как мера степени достижения цели функционирования. Эффективное решение выбирается из множества решений с помощью правила, которое называется критерием (мерой) выбора решения.

Литература:

1. Алешин А.В., Воропаев В.И., Любкин С. М Управление проектами: Основы профессиональных знаний. Национальные требования к компетентности специалистов по управлению проектами / Алешин А.В., Воропаев В.И., Любкин С. М - М.: СОВНЕТ - КУБС, 2021 г. - 550 с.
2. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: Учебник. - 3-е изд. - М.: Экономистъ, 2019. - 356с. .
3. Друкер П. Эффективное управление: Пер. с англ. - М.: ФАИР-ПРЕСС, 2022. - 288 с.
4. Ансофф И. Стратегическое управление. /Под ред. Л.И. Евенко. Пер. с англ. - М.: Экономика, 2019. - 358 с. .

УДК 338.2

АНАЛИЗ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ КОМПАНИИ ТОО «НПО ИННОТЕХ»

Ким А.И.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: ЖШС «НПО Иннотех» компаниясының мақаласы инновациялық саясатты талдауға арналған, ол құрылыс материалдарын жасау үшін техногендік қалдықтарды қайта өңдеуге бағыттылған. Зерттеу нәтижесінде компанияның қазіргі инновациялық стратегиясының негізгі артықшылықтары мен шектеулері анықталды, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілікті арттыруға бағытталған нақты ұсыныстар берілді. Талдау SWOT-талдау деректеріне, бәсекелестермен салыстырмалы талдауға және компанияның тиімділік көрсеткіштеріне негізделген.

Summary: The article is dedicated to analyzing the innovation policy of LLP "SPA Innotech" specializing in processing industrial waste for the production of building materials. The study identified the main advantages and limitations of the current innovation strategy, and specific

recommendations are provided to enhance competitiveness. The analysis is based on SWOT data, a comparative analysis with competitors, and key company performance indicators.

Статья посвящена анализу инновационной политики ТОО «НПО Иннотех», специализирующейся на переработке техногенных отходов для создания строительных материалов. В результате исследования выявлены основные преимущества и ограничения текущей инновационной стратегии, предложены конкретные рекомендации для повышения конкурентоспособности. Анализ основывается на данных SWOT-анализа, сравнительного анализа с конкурентами, а также ключевых показателей эффективности компании.

С ростом требований к экологичности и устойчивому развитию, строительные компании Казахстана вынуждены внедрять инновационные технологии, позволяющие снижать воздействие на окружающую среду. В этом контексте, ТОО «НПО Иннотех» представляет собой пример компании, направляющей свои ресурсы на переработку промышленных отходов и производство строительных материалов с высокими стандартами экологичности и качества. Компания стремится сократить свою зависимость от импортного сырья, делая упор на использование вторичных материалов, что важно для строительного сектора, в условиях высокой зависимости Казахстана от импорта. Инновационная политика компании направлена на внедрение научно-технических достижений и создание уникальных продуктов, адаптированных под требования рынка [1].

Исследование базировалось на использовании стратегических инструментов для комплексного анализа [2]. Применение SWOT-анализа позволило идентифицировать сильные и слабые стороны, а также ключевые возможности и угрозы для компании. Метод пяти сил Портера дал возможность изучить рыночное положение и адаптационные возможности компании в условиях конкуренции. Кроме того, показатели эффективности, включая инвестиции в НИОКР и уровень патентной защиты, были изучены в сравнении с конкурентами, что позволило оценить уровень технологической устойчивости компании. Выбор данных методов обусловлен их способностью предоставить разносторонний взгляд на стратегическую позицию и потенциал компании [3].

1. SWOT-анализ. Основные сильные стороны ТОО «НПО Иннотех» включают владение патентами на уникальные технологии переработки, эффективную систему качества продукции, а также высокую экологичность материалов. Основные слабости — ограниченная география присутствия, зависимость от одного вида сырья, что повышает риски и уязвимость компании. Возможности для компании включают рост спроса на экологически чистые материалы и государственную поддержку устойчивого развития. Угрозы — усиление конкуренции со стороны крупных международных игроков и возможность ужесточения экологических стандартов.

2. Сравнительный анализ с конкурентами. По сравнению с ведущими конкурентами, компания демонстрирует более высокие показатели

экологичности и экономичности продукции за счет эффективных методов переработки. Однако маркетинговая активность и узнаваемость бренда компании уступают международным конкурентам, что сказывается на позициях компании на внешнем рынке. Например, «SteelTech» активно использует цифровые каналы и участвует в крупных выставках, что усиливает её международное присутствие.

3. Ключевые показатели эффективности. Вложения в НИОКР увеличивались на 15-20% ежегодно, что подтверждает высокую инновационную активность компании. Тем не менее, доля международного рынка остается на низком уровне, что требует разработки целенаправленных стратегий выхода на зарубежные рынки и усиления маркетинговых коммуникаций.

На основе проведенного анализа предлагаются следующие рекомендации для повышения эффективности инновационной политики ТОО «НПО Иннотех»:

1. Выход на международные рынки. Важно наладить партнерства с международными дистрибьюторами и принять участие в специализированных выставках. Участие в таких мероприятиях, как Bauma или World of Concrete, способствует расширению географии продаж и укреплению бренда.

2. Диверсификация источников сырья. Чтобы снизить риски, связанные с зависимостью от одного поставщика, следует рассмотреть возможность переработки других видов промышленных отходов. Это также позволит компании сократить производственные затраты.

3. Усиление маркетинговой активности. Целесообразно внедрение онлайн-контента, который подчеркнет экологическую составляющую продукции компании. Можно организовать кампании, освещающие процессы переработки отходов и использование экологически безопасных технологий.

4. Развитие внутреннего потенциала. Рекомендуется внедрение программ повышения квалификации и стимулирования инноваций среди сотрудников. Участие сотрудников в международных конференциях и вебинарах по устойчивому развитию и экологическим инновациям может повысить уровень компетентности и приверженности компании.

Заключение: ТОО «НПО Иннотех» демонстрирует высокий потенциал в сфере инновационного производства и устойчивого развития. Внедрение предложенных мер позволит компании не только укрепить свои позиции на внутреннем и внешнем рынках, но и обеспечить долгосрочную устойчивость. Принципы экологичности и инноваций способствуют укреплению бренда и созданию долгосрочных конкурентных преимуществ компании на международной арене.

Список использованной литературы:

1. Ансофф, И. Стратегическое управление. Москва: Экономика. 1989.
2. Котлер, Ф. Основы маркетинга. Москва: Питер. 2016.
3. Друкер, П. Практика менеджмента. Москва: Вильямс. 2012.

ВАЛЮТНЫЙ РЫНОК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Кичукова К.Б., Мирзакаримов А.Н., Қидирбаева Г.А.
Научный руководитель магистр, старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада валюта нарығының мәселелері қарастырылады
Summary: This article discusses the problems of the foreign exchange market

Понимание валютного рынка

Валютный рынок, также называемый форекс, FX или валютный рынок, был одним из первоначальных финансовых рынков, созданных для придания структуры растущей мировой экономике. Этот класс активов составляет крупнейший финансовый рынок в мире с точки зрения стоимости обрабатываемых валютных единиц. Помимо предоставления площадки для покупки, продажи, обмена и спекуляции валютами, рынок форекс также позволяет конвертировать валюту для международных торговых расчетов и инвестиций.

Валюты всегда торгуются парами, поэтому «стоимость» одной из валют в этой паре определяется относительно стоимости другой. Это определяет, сколько валюты страны А может купить страна Б, и наоборот. Установление таких отношений (цен) на мировых рынках является основной функцией валютного рынка. Это также значительно повышает ликвидность на всех других финансовых рынках, что является ключом к общей стабильности.

Стоимость валюты страны зависит от того, является ли она «свободно плавающей» или «фиксированной». Свободно плавающие валюты — это валюты, относительная стоимость которых определяется силами свободного рынка, такими как соотношение спроса и предложения.

При фиксированном плавающем курсе регулирующий орган страны устанавливает относительную стоимость своей валюты по отношению к другим валютам, часто привязывая её к какому-либо стандарту. К свободно плавающим валютам относятся доллар США, японская иена и британский фунт, а к валютам с фиксированным плавающим курсом — панамский бальбоа и саудовский риал.

Одной из самых уникальных особенностей валютного рынка является то, что он состоит из глобальной сети финансовых центров, которые работают 24 часа в сутки, закрываясь только на выходные. Когда один крупный валютный центр закрывается, другой центр в другой части света продолжает работать. Это увеличивает ликвидность валютных рынков, что повышает их привлекательность как крупнейшего класса активов, доступного инвесторам.

Наиболее ликвидные торговые пары представлены в порядке убывания ликвидности:

EUR / USD

USD / JPY

GBP / USD

Типы валютных рынков

Существует три основных валютных рынка: спотовый валютный рынок, форвардный валютный рынок и фьючерсный валютный рынок.

Спотовый валютный рынок: спотовый рынок — это немедленный обмен валют по текущему курсу. На спотовом рынке. Он составляет значительную часть всего валютного рынка и включает в себя покупателей и продавцов из всего финансового сектора, а также частных лиц, обменивающих валюту [1].

Форвардный валютный рынок: Форвардный рынок предполагает соглашение между покупателем и продавцом об обмене валют по согласованной цене в установленную дату в будущем. Обмен реальными валютами не происходит, только их стоимость. Форвардный рынок часто используется для хеджирования.

Фьючерсный рынок Форекс: Фьючерсный рынок похож на форвардный рынок в том смысле, что существует согласованная цена на согласованную дату. Основное отличие заключается в том, что фьючерсный рынок регулируется и происходит на бирже.

Это устраняет риски, присущие другим рынкам. Фьючерсы также используются для хеджирования.

Преимущества и недостатки валютного рынка

Преимущества

Здесь меньше правил, чем на других рынках, а значит, инвесторы не обязаны соблюдать строгие стандарты и правила, принятые на других рынках.

Не существует клиринговых палат и центральных органов, контролирующих валютный рынок. Большинству инвесторов не придётся платить традиционные сборы или комиссии, которые они платили бы на другом рынке.

Поскольку рынок открыт 24 часа в сутки, вы можете торговать в любое время, а значит, нет ограничений по времени для участия в торгах (за исключением выходных). Наконец, если вас беспокоят риски и прибыль, вы можете входить и выходить из рынка в любое время и покупать столько валюты, сколько можете себе позволить, исходя из баланса вашего счёта и правил вашего брокера в отношении кредитного плеча.

Недостатки

Отсутствие регулирования на рынке даёт преимущества, оно также создаёт риски, поскольку нет серьёзного контроля, который мог бы гарантировать безопасность транзакций.

В отличие от акций, которые могут приносить доход в виде дивидендов, и облигаций, которые приносят доход в виде процентных выплат, валютные операции зависят исключительно от роста стоимости, а значит, их доходность ниже, чем у некоторых других активов.

Отсутствие прозрачности на валютном рынке может навредить трейдеру, поскольку он не может полностью контролировать исполнение своих сделок,

может не получить лучшую цену и иметь ограниченный доступ к информации, например, к котировкам.

В ноябре 2023 года – январе 2024 года национальная валюта Казахстана укрепились на 4,6% до 448,2 тенге за долл. США. Укреплению способствовали глобальное ослабление доллара США, сезонная продажа валюты экспортерами в конце 2023 года и увеличение вложений нерезидентов в ГЦБ РК.

Центральные банки развитых стран продолжили проявлять осмотрительность, поддерживая жесткую денежно-кредитную политику в целях снижения инфляции до целевых значений [2].

ФРС США по итогам трех заседаний в ноябре, декабре 2023 года и январе 2024 года, несмотря на значительное замедление инфляционных процессов, принял решение о сохранении ключевой ставки на уровне 5,25-5,5%. При этом на декабрьском заседании ФРС заявил, что, вероятно, текущий цикл ужесточения денежно-кредитной политики завершен. На этом фоне наблюдалось значительное снижение доходностей казначейских облигаций США с 4,9% в

В начале ноября 2023 года до 4% в конце января 2024 года (график 14). В результате этого, индекс доллара США DXY за ноябрь 2023 года – январь 2024 года снизился на 5%, в то время как индекс валют развивающихся стран увеличился на 3,2%.

Нефтяной рынок в ноябре 2023 года – январе 2024 года находился под влиянием ряда разнонаправленных факторов. Понижательное давление на нефтяные котировки оказывало увеличение объемов добычи нефти в государствах, не входящих в ОПЕК+, при сохраняющихся опасениях по поводу снижения спроса со стороны основных ее потребителей – США и Китая.

В то время как росту нефтяных котировок способствовали улучшение прогноза глобального экономического роста в январе т.г. (по сравнению с октябрём 2023 года), договоренности между странами ОПЕК по поводу дополнительных сокращений добычи нефти в первом квартале 2024 года, а также эскалации напряженности на Ближнем Востоке. С учетом вышеизложенного, цена на нефть в ноябре 2023 года – январе 2024 года снизилась на 6,5% с

87,4 до 81,7 долл. США за баррель.

Поддержку национальной валюте оказывала продажа из Национального фонда в рамках обеспечения трансфертов в республиканский бюджет. Их доля участия в среднем за ноябрь 2023 года – январь 2023 года составила 26,2% от общего объема торгов.

В результате этого, национальная валюта по итогам ноября 2023 года – января 2024 года укрепились на 4,6% с 469,6 до 448,2 тенге за долл. США. При этом диапазон колебаний обменного курса значительно не изменился, составив 445,6- 469,8 тенге за доллар США.

Среднедневной объем биржевых торгов в ноябре 2023 года – январе 2024 года вырос в 1,5 раза г/г и составил 180,4 млн долл. США.

В течение ноября 2023 года – января 2024 года операции Национального Банка, включая продажи из Национального фонда и покупки в целях поддержания валютной доли пенсионных активов ЕНПФ на уровне 30%, осуществлялись в соответствии с заранее объявленными объемами. Объем покупки иностранной валюты для ЕНПФ в этот период составил 590 млн долл. США или 5,2% от общего объема торгов. При этом валютные интервенции в ноябре 2023 года-январе 2024 года не проводились.

Например, в июле этого года вложения нерезидентов в ГЦБ увеличились на более чем 200 млрд тенге. Это означает, что иностранные инвесторы продали около 500 млн долларов на валютном рынке. Такое существенное увеличение предложения валюты на рынке должно было хоть немного, но укрепить тенге. Однако этого не произошло, что вызывает вопросы [3].

В заключение мы хотели бы отметить, что во многом все вышеописанные риски финансовой стабильности имеют существенное значение из-за малого размера и неразвитости денежно-валютного рынка в Казахстане. Различные сегменты денежно-валютного рынка Казахстана сильно концентрированы и имеют слишком однородную структуру участников.

В финансовой системе Казахстана практически полностью отсутствует рынок биржевых производных финансовых инструментов (деривативы: опционы, свопы, фьючерсы, форвардные контракты и так далее), что также является ярким показателем низкой ликвидности и неразвитости всего финансового рынка.

Список использованной литературы:

1. Сумароков, Е.В. Валютный контроль в странах с развивающимися рынками, КноРус, 2017.
2. Хмыз, О.В. Мировая валютная система и курсы валют: МГИМО, 2019 г.
3. Интернет ресурс Национального банка Республики Казахстан, 2024.

УДК 340

ПРОБЛЕМЫ РАЗДЕЛЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ФИНАНСАМИ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И МЕСТНЫМИ ВЛАСТЯМИ

Коновалова О.А., Абилда К., Иманкулов З.Н.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме: Қаржыны басқарудағы өкілеттіктерді мемлекеттік және жергілікті билік арасында бөлу мемлекеттік құрылым мен экономиканың тиімді жұмыс істеуінің негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Биліктің әртүрлі деңгейлері арасындағы өкілеттіктер мен қаржылық міндеттемелерді ажырату мәселелері қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету, әлеуметтік инфрақұрылымды қолдау және аймақтық бастамаларды іске асыру қажеттілігі туындайтын қазіргі мемлекет жағдайында сөзсіз туындайды. Бұл бөліну жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржылық тәуелсіздігін қамтамасыз

етуде және жалпы мемлекет деңгейінде қаржылық тереңдікті сақтауда маңызды рөл атқарады.

Summary: The division of powers in financial management between state and local authorities is one of the key aspects of the effective functioning of the State structure and the economy. The issues of delineation of powers and financial obligations between different levels of government inevitably arise in the conditions of a modern state, where there is a need to ensure financial stability, support social infrastructure and the implementation of regional initiatives. This division plays an important role in ensuring the financial independence of local authorities and in maintaining financial equilibrium at the State level as a whole.

Основой для разделения полномочий между государственными и местными властями служат принципы децентрализации, бюджетного федерализма и финансирования местных бюджетов. Децентрализация предполагает передачу определённых полномочий и ресурсов от центральной власти местным органам, что позволяет местным властям самостоятельно решать вопросы, касающиеся их экономического и социального развития. Бюджетный федерализм, в свою очередь, означает систему, при которой федеральные, региональные и местные органы власти делят доходы и расходы, а также управляют финансовыми потоками в соответствии с их полномочиями.

Ключевым принципом является принцип субсидиарности, который заключается в том, что каждое государственное и муниципальное образование должно решать те вопросы, которые находятся в его компетенции и могут быть эффективно решены на соответствующем уровне. Этот принцип направлен на предотвращение перегрузки центральных органов власти и обеспечение более тесной связи между органами местного самоуправления и гражданами.

На практике разделение полномочий в сфере управления финансами между различными уровнями власти сталкивается с рядом проблем, которые обусловлены как юридическими, так и экономическими факторами.

1. Неравномерное распределение финансовых ресурсов. Одной из ключевых проблем является недостаточное финансирование местных бюджетов. В большинстве стран местные органы власти не могут обеспечить необходимый уровень финансирования за счет собственных доходов, что заставляет их зависеть от субсидий и дотаций из бюджета центральных властей. Это приводит к значительной дифференциации между регионами и неравномерному развитию территорий.

2. Неопределенность в распределении полномочий. В некоторых случаях отсутствуют чёткие нормативно-правовые акты, которые бы ясно определяли границы полномочий центральных и местных властей в финансовой сфере. Это может приводить к конфликтам между различными уровнями власти, а также к неэффективному использованию ресурсов. В частности, часто возникают споры о том, кто должен нести ответственность за финансирование социальных услуг, здравоохранения, образования и инфраструктуры.

3. Отсутствие финансовой самостоятельности местных властей. Местные власти в ряде стран, особенно в условиях централизованной системы,

часто имеют ограниченные возможности для самостоятельного формирования бюджета, поскольку большая часть доходов поступает из центра. Это ограничивает их способность к маневрированию, влиянию на местную экономику и реализацию программ развития. Такой подход ведет к тому, что местные власти оказываются зависимыми от внешних источников финансирования и не могут самостоятельно решать важные проблемы.

4. Проблемы с бюджетной дисциплиной. В некоторых случаях местные органы власти оказываются в трудном положении из-за дефицита бюджета или несоответствия планируемых расходов и доходов. В результате этого местные бюджеты часто испытывают проблемы с ликвидностью и не могут финансировать долгосрочные проекты. В свою очередь, отсутствие эффективных механизмов контроля и отчетности со стороны центральных органов власти может приводить к нецелевому расходованию средств.

Для повышения эффективности разделения полномочий между государственными и местными властями в сфере управления финансами необходимо разработать комплексные меры, направленные на улучшение финансовой стабильности и справедливое распределение ресурсов.

1. Установление чётких границ полномочий. Первым шагом в решении проблемы является создание чёткой нормативно-правовой базы, которая бы точно определяла, какие финансовые полномочия принадлежат центральным и местным властям. Это включает в себя не только правовое разграничение, но и финансовые инструменты, такие как механизмы расчёта дотаций, субсидий и налоговых поступлений.

2. Укрепление финансовой самостоятельности местных властей. Одним из путей решения проблемы является расширение налоговой базы местных органов власти и улучшение сбора местных налогов. Местные власти должны получить больше прав в сфере налоговой политики и финансового контроля, что позволит им самим формировать свою финансовую основу.

3. Гибкость в распределении финансовых ресурсов. Важно обеспечить гибкость в распределении финансов между центральными и местными властями, а также улучшить механизм компенсации различий в финансовом обеспечении между регионами. Это может быть достигнуто через систему выравнивания и перераспределения доходов, что позволит снизить социальное и экономическое неравенство между регионами.

4. Развитие механизмов отчетности и контроля. Необходимость установления эффективных систем аудита и контроля за расходованием средств местными органами власти позволит повысить степень прозрачности и доверия к финансовому управлению на местах. Центральные органы власти должны обеспечивать контроль за использованием средств, при этом оставляя местным властям свободу в выборе приоритетных направлений расходов.

Разделение полномочий в управлении финансами между государственными и местными властями является важным инструментом для обеспечения финансовой стабильности, эффективного функционирования экономики и социальной сферы. Однако на практике оно сталкивается с рядом

проблем, таких как неравномерное распределение ресурсов, неопределенность в полномочиях, отсутствие финансовой самостоятельности местных властей и проблемы с бюджетной дисциплиной. Для решения этих проблем необходимо разработать четкие правовые механизмы разграничения полномочий, укрепить финансовую независимость местных властей, обеспечить гибкость в перераспределении финансовых ресурсов и усилить контроль за расходованием средств. Эти меры помогут повысить эффективность управления финансами на всех уровнях власти и обеспечить сбалансированное развитие страны в целом.

Список использованной литературы:

1. Берентаев К.Б. Особенности становления местного самоуправления в Республике Казахстан // Местное самоуправление в Казахстане: особенности ситуации и перспективы развития. – Алматы, 2003. – С. 87.
2. Европейская хартия местного самоуправления // Функционирование местных органов государственной власти 151 Республики Казахстан: законодат. основы и науч.-метод. рекомендации: сб. / под общ. ред. д-ра экон. наук А.С. Серикбаева – Астана: Акад. гос. службы при Президенте Республики Казахстан, 2004. – С. 334–339.
3. Маклаков В.В. Европейская хартия местного самоуправления // Реформы местного самоуправления в странах Западной Европы. – М., 1993. – С. 111–124.

ӘОЖ 658.5

КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ҰЙЫМДЫ БАСҚАРУДАҒЫ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Қостан И.Қ.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Системы управления и лидерства в современных организациях вынуждены приспосабливаться к повседневному развитию и изменениям. Риски, возникающие из-за внутренних и внешних факторов, угрожают эффективному функционированию организаций. В этом смысле управление рисками является одной из стратегических задач лидера. Особенно важную роль играют эффективные подходы к управлению рисками, связанные с изменением экономических, политических и социальных условий. Зарубежный опыт управления рисками помогает лидерам овладеть навыками и стратегиями, необходимыми для обеспечения устойчивости организации. В статье рассматриваются зарубежные практики управления рисками как основа лидерства. Эффективность этих практик способствует управлению организациями в кризисные периоды, повышению производительности сотрудников и достижению стратегических целей.

Summary: Management and leadership systems in modern organizations are forced to adapt to everyday development and changes. Risks arising from internal and external factors threaten the effective functioning of organizations. From this point of view, risk management is one of the strategic tasks of the leader. In particular, effective approaches to risk management in connection with changes in economic, political and social conditions play an important role. Foreign risk management experience helps leaders master the skills and strategies necessary to ensure the stability of the organization. The article discusses foreign risk management practices as the basis

for leadership. The effectiveness of these practices contributes to the management of organizations in times of crisis, increasing the productivity of employees and achieving strategic goals.

Тәуекелдерді басқару — бұл ұйымның болашақта пайда болатын ықтимал тәуекелдерді анықтау, бағалау және олардың ықтимал әсерін азайту үшін қажетті шараларды қабылдау үдерісі. Тәуекелдер әртүрлі болуы мүмкін: қаржылық, нарықтық, техникалық, құқықтық, экологиялық және т.б. Сондықтан тәуекелдерді тиімді басқару — бұл ұйымның өміршеңдігін, өсімін және тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды элемент.

Көшбасшының рөлі тәуекелдерді басқаруда ерекше маңызды. Көшбасшы тек қана тәуекелдерді анықтап қана қоймай, сонымен бірге ұйымдағы барлық мүшелерге тәуекелдерді басқарудың маңыздылығын түсіндіріп, оларды шешу жолдарын ұсынады. Сонымен қатар, көшбасшы ұйымның дағдарысқа қарсы әрекетін басқару мен шешім қабылдауда басшылық ету керек. Шетелдік тәжірибелерде көшбасшының тәуекелдерді басқарудағы рөлі көбінесе «тәуекелдердің көшбасшысы» деген ұғыммен байланыстырылады, яғни көшбасшы ұйымның барлық құрылымдарына тәуекелдермен жұмыс істеудің жаңа әдістерін енгізеді.

Әртүрлі елдерде тәуекелдерді басқару әдістері мен тәсілдері әрқилы, бірақ олардың арасында ортақ ұстанымдар мен тәжірибелер бар. Бұл тәжірибелердің көпшілігі көшбасшының стратегиялық шешімдер қабылдау барысында тәуекелдерді қалай басқаруға болатындығын көрсетеді. Мысал ретінде АҚШ, Жапония және Германиядағы тәжірибелерді қарастырайық.

АҚШ тәжірибесі

АҚШ-та тәуекелдерді басқару жүйесі көбінесе ірі корпорациялар мен қаржы институттарында дамыған. Мұнда көшбасшылар тәуекелдерді басқару үшін арнайы тәуекелдерді бағалау және талдау жүйелерін қолданады. Тәуекелдерді басқару бойынша көшбасшылар көбінесе болжамдар, статистикалық модельдер мен бизнес-стратегияларды пайдалана отырып, шешімдер қабылдайды. Әсіресе, қаржылық тәуекелдермен жұмыс істеу әдістері айтарлықтай дамыған. Бұл тәсілдер бизнес стратегиясын өзгерту және инвестициялық шешімдер қабылдау кезінде көшбасшылардың маңызды рөл атқаруын талап етеді.

Жапония тәжірибесі

Жапонияда тәуекелдерді басқару жүйесі көбінесе ұйымдардың ұзақ мерзімді даму мақсаттарына негізделеді. Бұл елде көшбасшылар бизнес пен өндірістегі тәуекелдерді басқаруға бағытталған жүйелі және ұжымдық көзқарастарды ұстанады. Жапонияның дәстүрлі «қайдзен» философиясы (үздіксіз жетілдіру) тәуекелдерді басқару үдерісіне де әсер етті. Көшбасшылар ұйымдағы әрбір қызметкердің пікірін тыңдай отырып, тәуекелдер мен қиындықтарды шешу жолдарын ұсынады. Бұл басқару тәсілі ұйымның барлық құрылымдарында «тәуекелдерді алдын ала болжау» мәдениетін қалыптастырады. Тәуекелдерді басқару үдерісі көбінесе қызметкерлер арасында сенімділік пен ынтымақтастықты арттырады.

Германия тәжірибесі

Германияда тәуекелдерді басқарудың жүйесі мен құрылымы өте дамыған, әсіресе өндірістік және техникалық салада. Мұнда көшбасшылар тәуекелдерді басқаруды техникалық және экономикалық аспектілермен байланыстырған. Германияның ірі өндірістік компаниялары мен инженерлік фирмалары тәуекелдерді болжау, алдын алу және қайта бағалау әдістерін кеңінен қолданады. Көшбасшы ұйымдағы тәуекелдерді анықтау кезінде деректерді талдай отырып, инновациялық технологиялар мен әдістерді пайдалану арқылы қауіп-қатерлерді азайтуға тырысады. Сонымен қатар, Германиядағы көшбасшылар еңбек қауіпсіздігі, экологиялық стандарттар мен кәсіпкерлік этикаға үлкен мән береді.

Көшбасшылардың тәуекелдерді басқарудағы рөлі мен стратегиялық көзқарасы ұйымның тиімділігін және ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін арттыруда шешуші мәнге ие. Көшбасшылар ұйымның барлық құрылымдарына тәуекелдермен жұмыс істеудің маңыздылығын түсіндіре отырып, тәуекелдерді басқару мәдениетін қалыптастыруы тиіс. Әсіресе, дағдарыс жағдайларында көшбасшылардың шешім қабылдау қабілеті мен тәуекелдерді басқару стратегиялары маңызды рөл атқарады.

Тәуекелдерді басқарудың негізгі элементтері:

- Тәуекелдерді анықтау — көшбасшы ұйым ішіндегі барлық мүмкін тәуекелдерді жүйелі түрде анықтап, оларды нақты санаттарға бөледі.
- Тәуекелдерді бағалау — тәуекелдің ықтимал әсерін бағалап, оларды алдын алу үшін қажетті шараларды жоспарлау.
- Қарсы әрекет жасау және жоспарлау — тәуекелдерге жауап беру стратегиясын қалыптастыру, алдын алу шараларын енгізу.
- Бақылау және қайта бағалау — тәуекелдерді басқарудың үнемі мониторингін жүргізу және қажет болған жағдайда стратегияны өзгерту.

Қазіргі кезде тәуекелдерді басқару жүйелері үнемі дамып келеді, және көшбасшылардың рөлі де өзгеруде. Алдағы уақытта көшбасшылар тек ұйымның ішіндегі тәуекелдерді басқарумен ғана шектеліп қалмай, сыртқы факторларға да назар аударатын болады. Экономикалық дағдарыстар, экологиялық мәселелер, цифрландыру және жаһанданумен байланысты тәуекелдерге дайын болу көшбасшының басты міндетіне айналады.

Жаңа технологияларды қолдану, ақпараттық жүйелер мен деректерді талдаудың арқасында көшбасшылар тәуекелдерді тиімді болжау мен басқаруды қамтамасыз ете алады. Көшбасшыларға инновациялық шешімдер қабылдауда аналитикалық дағдылар, стратегиялық ойлау және ұйымның барлық деңгейлерімен жұмыс істеу қабілеті қажет болады.

Қазіргі жаһандану кезеңінде ұйымдар үшін тәуекелдерді басқару мәселесі басты назарда болуға тиіс. Шетелдік тәжірибелер көрсеткендей, тәуекелдерді тиімді басқару үшін көшбасшылардың стратегиялық ойлауы, жүйелі жоспарлау және инновациялық шешімдер қабылдау дағдылары маңызды. Әрбір елде тәуекелдерді басқарудың өзіне тән тәсілдері мен әдістері бар, алайда олардың ортақ ерекшелігі — көшбасшылардың бұл процесте шешуші рөл

атқаратындығында. Тәуекелдерді басқару тиімділігін арттыру үшін көшбасшылар тәуекелдерді алдын ала болжау, оларды басқару стратегияларын жасау және үнемі мониторинг жүргізу арқылы ұйымның тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Kondo Yoshio. Participation and Leadership. - Proceedings 44th EOQ Congress, Vol. 2. - Budapest. - 2000. - P. 110-117.
2. Сенге П. <Как научиться изменяться> интервью с Аланом Вебером. - Искусство управления, март 2000. - С. 6-20.

ОӘЖ 657.1/42

**ӘЛЕМДІК ДЕҢГЕЙДЕГІ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ
ТҰРАҚТЫ ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫ МЕН ДИВЕСТИЦИЯЛАРЫ**

Құдайберген А.М., Бекмырзаева А.Қ., Кенже С.Н.
Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Ш.Н.
Университет «Мирас», Қазақстан

Резюме: Статья отражает основные выводы научно-исследовательской работы, имевшей целью выявление ключевых проблем и направлений совершенствования правового регулирования государственных инвестиций на основе анализа законодательства и практики его применения.

Summary: The article reflects the main conclusions of research work aimed at identifying key problems and areas for improving the legal regulation of public investments based on an analysis of legislation and the practice of its application.

2023 жылы бүкіл әлем бойынша тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) 2 пайызға қысқарып, 1,3 триллион долларға жетті, ал ең осал елдерге қаржы ағындары біршама өсті. Бұл туралы бейсенбіде БҰҰ сауда және даму басқармасы (ЮНКТАД) жариялаған Әлемдік инвестициялар туралы жаңа баяндамада айтылған.

Бірнеше ерекшеліктерді қоспағанда, ЮНКТАД шетелдік инвестициялардың одан да күрт төмендеуін атап өтті – екінші жыл қатарынан 10 пайыздан астам. Төмендеу әлемдік экономикалық өсудің баяулауы жағдайында нарықтық және геосаяси шиеленістің өсуіне байланысты.

2024 жылы ТШИ-нің болашағы күрделі болып қала береді, бірақ есепте қаржылық жағдайларды жеңілдету және инвестицияларды жеңілдету бойынша келісілген күш-жігермен "жыл бойына қалыпты өсу мүмкін болып көрінеді" делінген.

Инвестицияларды жеңілдету. Ақпараттық онлайн-порталдар мен "Бірыңғай терезелер" қолайлы іскерлік және инвестициялық ахуал жасау үшін әлемде кеңінен таралды [1].

Дамушы елдерде цифрландыру "электрондық үкіметті" кеңінен енгізудің және инвестицияларға жиі кедергі келтіретін басқарудағы кемшіліктерді жоюдың бастапқы нүктесі болып табылады.

"Инвестиция тек капитал ағындары ғана емес. Бұл адамның әлеуеті, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және әділетті және тұрақты бейбітшілікке ұмтылу туралы", – деді ЮНКТАД басшысы Ребека Гринспан.

Аймақтық ағындар. Еуропа мен Солтүстік Американың көптеген елдеріне инвестициялар ағыны сәйкесінше 14 пайызға және 5 пайызға қысқарды. Дамушы елдерге тікелей инвестициялар өткен жылы 7 пайызға төмендеп, 867 миллиард долларға жетті, бұл Азияның дамушы елдерінде 8 пайызға төмендегенін көрсетеді. Африкада бұл көрсеткіш 3 пайызға, ал Латын Америкасы мен Кариб теңізі елдерінде 1 пайызға төмендеді.

Бұл ретте трансұлттық корпорациялардың қаржылық операциялары дамыған елдерге ағындарға қатты әсер етті, бұл ішінара осы корпорациялардың жаһандық ең төменгі табыс салығы мөлшерлемесін енгізу күш-жігеріне байланысты [2].

Екінші жағынан, құрылымдық жағынан әлсіз және осал экономикаларға шетелдік инвестициялар бұл тенденцияға қарсы шығып, аз дамыған елдерде, теңізге шыға алмайтын дамушы елдерде және шағын аралдық дамушы елдерде аздап өсті.

Дамуға Инвестициялар. Қаржыландырудың қатаң шарттарына байланысты 2023 жылы инфрақұрылым мен мемлекеттік қызметтерді дамыту үшін маңызды жобалық қаржыландыру бойынша халықаралық мәмілелер саны төрттен біріне қысқарды. Бұл орнықты даму мақсаттарына (ТДМ) байланысты секторларға, ең алдымен агрозық-түлік жүйелеріне, сондай-ақ сумен жабдықтау мен санитарияға инвестициялардың 10 пайызға төмендеуіне әкелді. 2023 жылы ТДМ қабылданған 2015 жылмен салыстырғанда бұл секторларда шетелден қаржыландырылатын жобалар аз тіркелді.

Екінші жағынан, дамушы елдердегі жаңа жобалар туралы есептер саны 1000 – нан асты-негізінен Азияда.

Тұрақты қаржыландыру. Сонымен қатар, жаһандық капитал нарықтарында тұрақты қаржыландыру өнімдері арқылы ТДМ үшін қаражатты жұмылдыру баяулайды. Тұрақты облигациялар 2023 жылы шамалы өсуді көрсетті, ал тұрақты инвестициялық қорларға жаңа ағындар 60 пайызға қысқарды.

Осы тұрғыда БҰҰ-ның сауда және даму басқармасы тұрақтылық туралы жаңылыстыратын мәлімдемелерге қатысты "Жасыл камуфляжға" қатысты алаңдаушылық инвесторлардың сұранысына көбірек әсер етеді деген қорытындыға келді. The ЮНКТАД тұрақты қорлар нарығына деген сенімді нығайту бойынша күш-жігерді кеңейтуге шақырады. Оларға нақты анықталған стандарттар, ақпаратты ашу, сыртқы аудит және тәуелсіз рейтингтер жатады [3].

Инвестициялау процедураларын жеңілдету. Әлемдік инвестициялар туралы есеп 2023 жылы дамушы елдердегі Инвестициялық саясат шараларының 86 пайызы инвесторлар үшін қолайлы болғанын көрсетеді.

2016 жылы ЮНКТАД инвестицияларды ілгерілету жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспарын іске қосқаннан бері дамушы елдердегі онлайн "бірыңғай терезелер" саны төрт есеге жуық өсті – 13-тен 67-ге дейін. Дамыған елдерде олардың саны екі еседен астам өсті – 12-ден 28-ге дейін. Сол сияқты, дамушы елдерде бизнес пен инвесторларды тіркеуге арналған ақпараттық порталдардың саны 2016 жылғы 82-ден 2024 жылы 124-ке дейін өсті, ал дамыған елдерде 43-тен 48-ге дейін өсті.

Сонымен қатар, бизнес пен инвестицияларға жәрдемдесу цифрлық Мемлекеттік қызметтерді кеңейтуге ықпал етеді. Бизнеске арналған негізгі қызметтерден бастап және ұсыныстарды біртіндеп кеңейте отырып, елдер цифрлық үкімет құралдарының көмегімен ауқымды үнемдеуге қол жеткізе алады, бұл барлық кәсіпорындарға – шетелдік және отандық, ірі және шағын бизнеске пайда әкеледі.

Дамушы елдер, атап айтқанда, заңнамаға елеулі өзгерістер енгізбестен, пайдаланушылар үшін құндылық пен үкіметтер үшін табыс әлеуетін қамтамасыз ететін "төменнен жоғары" тәсілден пайда көре алады.

Нарықтың дамуымен ережелер өзгеруі мүмкін және инвесторлар нарықта не болып жатқанын бақылауы керек. Нарық үнемі дамып отырады, жаңа құралдар пайда болады. Сонымен қатар, табысты инвесторлардың депозиттік тәуекелді азайту үшін ғана емес, сонымен қатар жоғары кірістілікке қол жеткізу үшін де қолдануға болатын дәлелденген критерийлері бар [4].

Инвесторлардың ұсыныстарына тиімді инвестициялық портфельді құру коэффициенттері және инвестициялық операцияларды шешуге көмектесу кіреді.

Инвестициялық портфельді құру кезінде көптеген ережелер мен ережелер бар. Сонымен қатар, бұл ережелер белгілі бір жағдайларға қайшы келеді. Сондықтан инвестициялық портфельді құрудың барлық ережелерін қарастырып, инвестицияның мақсаттары мен аспектілерін ескеру қажет. Инвестициялық портфельдің жеңілдігін, альфа, бета коэффициентін және тәуекелді анықтау коэффициентін ескеру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Архипова Н.И., Минаев В.В. Проблемные аспекты формирования стратегических инвестиционных проектов и программ // Вопросы экономики и права. - 2020. - № 4. - С. 65 - 68.

2. Бобок В.С. Методика и последовательность роста инвестиционного проекта в современных условиях // Финансовый менеджмент. - 2021. - № 6. - С. 88 - 92.

3. Пономарева И.В. К вопросу о механизме привлечения инвестиций во внешнеторговые операции // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2014. – № 3, С. 80-83.

4. Царук В.Ю. мировые тенденции реализации экономического роста с помощью инвестиций // Балтийский гуманитарный журнал. – 2015. – №1(10), С. 192-195.

КОНЬЮНКТУРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР АРҚЫЛЫ ҚР ШАҒЫН ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН СТАТИСТИКАЛЫҚ ӨЛШЕУ ЖҮЙЕСІ: КӨТЕРМЕ ЖӘНЕ БӨЛШЕК САУДА МЫСАЛЫНДА

Құлмұратова А.Т.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: В настоящее время важное место в экономике занимает малое и среднее предпринимательство (МСП). Этот сектор играет ключевую роль в таких вопросах, как движущая сила развития национальной экономики, создание новых рабочих мест, инновационные решения и конкурентоспособность. Статистическое измерение деятельности малых организаций в Казахстане, в том числе изучение деятельности в сфере оптовой и розничной торговли, является одним из важнейших аспектов экономического планирования и управления. Система статистических измерений деятельности малых организаций позволяет оценивать экономическую конъюнктуру и реагировать на ее изменения. В данной статье рассматриваются особенности статистического измерения деятельности малых организаций посредством конъюнктурных исследований, а также изучаются статистические методы и системы анализа деятельности малых организаций в сфере оптовой и розничной торговли в Казахстане.

Summary: Currently, small and medium-sized businesses (SMEs) occupy an important place in the economy. This sector plays a key role in such issues as the driving force for the development of the national economy, the creation of new jobs, innovative solutions and competitiveness. Statistical measurement of the activities of small organizations in Kazakhstan, including the study of activities in the field of wholesale and retail trade, is one of the most important aspects of Economic Planning and management. The system of statistical measurement of the activities of small organizations allows you to assess the economic situation and respond to its changes. This article discusses the features of statistical measurement of the activities of small organizations through conjuncture research, as well as examines statistical methods and systems for analyzing the activities of small organizations in the field of wholesale and retail trade in Kazakhstan.

Шағын ұйымдардың қызметін статистикалық өлшеу – бұл экономикалық жағдайды дұрыс бағалау мен болжау үшін маңызды процесс. Статистикалық өлшеу жүйесі арқылы экономикалық көрсеткіштерді жинақтап, талдай отырып, шағын ұйымдардың жұмысын тиімді бағалауға болады. Әсіресе, экономикалық конъюнктураның өзгерістері шағын бизнестің қызметіне үлкен әсер етеді, сондықтан конъюнктуралық зерттеулердің жүргізілуі өте маңызды.

Қазақстанда шағын ұйымдардың қызметін статистикалық өлшеу жүйесі бірнеше деңгейде жүзеге асырылады:

- Ұлттық статистика. ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросы шағын және орта кәсіпкерліктің қызметін статистикалық түрде жинақтап, жариялайды. Бұл деректер макроэкономикалық талдаулар мен саясатты қалыптастыруға негіз болып табылады.

- Аймақтық статистика. Әр аймақта шағын бизнес қызметінің көрсеткіштері, оның ішінде көтерме және бөлшек сауданың көрсеткіштері есепке алынып, аймақтық деңгейде талданады.

- Салааралық статистика. Әр түрлі экономикалық салалар бойынша, соның ішінде көтерме және бөлшек сауда бойынша шағын кәсіпорындардың көрсеткіштері айқындалып, осы саладағы жағдай мен болашақ трендтер туралы болжамдар жасалады.

2. Көтерме және бөлшек сауда саласындағы шағын ұйымдар қызметін статистикалық өлшеу

Шағын кәсіпорындардың көтерме және бөлшек сауда саласындағы қызметін статистикалық өлшеу – бұл кәсіпорындардың қызмет тиімділігін бағалауға, нарықтағы сұраныс пен ұсынысқа, сондай-ақ экономикалық конъюнктураның өзгерістеріне жауап беруге мүмкіндік береді.

Көтерме сауда — бұл өнімдердің ірі көлемде бөлшек саудагерлеріне, сауда желілеріне немесе тікелей тұтынушыларға сатылуы. Көтерме сауда қызметі, әдетте, үлкен партияларда өнімдермен жұмыс істегендіктен, статистикалық көрсеткіштерді өлшеу кезінде оның ерекше мәні бар. Көтерме сауданы статистикалық өлшеу кезінде негізгі көрсеткіштер мыналар болуы мүмкін:

- Тауар айналымы. Көтерме саудадағы өнімдер мен қызметтердің көлемі мен құнын өлшеу.

- Сатылымның өсу қарқыны. Көтерме сауда секторындағы сатылымның динамикасын өлшеу, оның ішінде өсу немесе төмендеу трендтерін зерттеу.

- Нарық үлесі. Қазақстандағы шағын кәсіпорындардың көтерме сауда нарығындағы үлесін өлшеу.

Бөлшек сауда — бұл өнімдердің тұтынушыға тікелей сатылуы, мұнда өнімдер әдетте шағын көлемде сатылады. Бөлшек саудадағы шағын ұйымдардың қызметін статистикалық өлшеу кезінде мынандай көрсеткіштер маңызды:

- Тұтынушылық сұраныс. Бөлшек саудадағы сұраныстың динамикасын зерттеу арқылы тұтынушылардың қызығушылықтары мен тауарлардың танымалдылығын өлшеу.

- Орташа чек. Бөлшек сауданың қызметін өлшеуде тұтынушының орташа жұмсаған сомасын зерттеу.

- Сауда алаңының өнімділігі. Бөлшек сауда ұйымдарының қызмет көрсету тиімділігін өлшеу, яғни бір шаршы метр алаңның тиімділігі.

- Тауар айналымы мен сату көлемі. Тауарлардың бөлшек саудадағы айналымы мен сатылым көлемінің өсуі немесе төмендеуі.

3. Конъюнктуралық зерттеулер арқылы статистикалық өлшеу әдістері

ҚР шағын ұйымдарының қызметін статистикалық өлшеудің нақты әдістері мен тәсілдері экономикалық конъюнктураны бағалауға, сондай-ақ нарықтық жағдайларға жылдам бейімделуге мүмкіндік береді. Бұл әдістер арасында:

- Жиынтық мәліметтер жинау. Көтерме және бөлшек саудадағы шағын кәсіпорындардан тұрақты түрде статистикалық мәліметтер жинау маңызды. Бұл мәліметтер арқылы бизнестің қызметі туралы нақты, объективті деректер алуға болады.

- Сауалнама жүргізу. Шағын кәсіпорындардың жұмысын бағалау үшін сауалнамалар жүргізу — нарықтағы жағдайды зерттеу әдісінің бірі. Бұл әдіс кәсіпорындардың қызмет көрсету деңгейін, қаржылық жағдайын және тұтынушы сұранысын анықтауға мүмкіндік береді.

- Динамикалық талдау. Шағын ұйымдардың қызметі мен экономикалық көрсеткіштерінің өзгерісін зерттеу үшін динамикалық талдау әдістері қолданылады. Бұл әдіс арқылы нарықтағы өзгерістер мен трендтерді бақылауға болады.

- Салыстырмалы талдау. Бірнеше шағын кәсіпорындардың қызметін салыстыру арқылы саладағы ортақ тенденциялар мен ерекшеліктерді анықтауға болады.

- Көрсеткіштерді болжау. Статистикалық мәліметтер мен нарықтық трендтер негізінде болашақта шағын ұйымдардың қызметі туралы болжамдар жасау.

4. ҚР шағын ұйымдарының қызметін статистикалық өлшеу жүйесін жетілдіру

Қазіргі кезде ҚР шағын ұйымдарының қызметін статистикалық өлшеу жүйесі бірқатар мәселелерге тап болуы мүмкін, оның ішінде мәліметтердің дәлдігі мен қолжетімділігі, зерттеу әдістерінің жетілдірілмеуі, сонымен қатар ақпараттық технологиялар мен деректерді өңдеу әдістерінің толыққанды қолданылмауы. Осы мәселелерді шешу үшін келесі шаралар ұсынылады:

1. Жүйелі түрде мәліметтер жинауды ұйымдастыру. Статистикалық деректерді жинау үдерісін автоматтандыру, сондай-ақ деректердің сапасын арттыру мақсатында барлық шағын кәсіпорындар үшін бірыңғай статистикалық есеп жүргізу қажет.

2. Ақпараттық технологияларды енгізу. Статистикалық өлшеулердің тиімділігін арттыру үшін заманауи ақпараттық технологияларды, мысалы, үлкен деректерді (big data) өңдеу және мәліметтер базаларын пайдалану маңызды.

3. Конъюнктуралық зерттеулердің тереңдігін арттыру. Көтерме және бөлшек сауда саласындағы шағын кәсіпорындар үшін конъюнктуралық зерттеулерді кеңейтіп, қосымша индикаторлар мен экономикалық көрсеткіштерді енгізу.

4. Білім беру және кәсіби дайындық. Статистикалық мәліметтерді өңдеу және талдау бойынша мамандарды даярлау, кәсіпорындарды статистикалық есептілікті дұрыс жүргізу үшін оқыту.

Шағын ұйымдардың қызметін статистикалық өлшеу жүйесі экономикалық саясатты қалыптастыру мен жоспарлауға негіз болатын маңызды құрал болып табылады. Көтерме және бөлшек саудадағы шағын кәсіпорындардың қызметін зерттеу арқылы нарықтағы жағдай мен

конъюнктура өзгерістерін алдын ала болжауға болады. Қазақстандағы шағын кәсіпорындар қызметін тиімді бағалау үшін статистикалық зерттеу әдістерін жетілдіру, ақпараттық технологияларды енгізу және конъюнктуралық зерттеулерді тереңдету қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Андреев, В. Д. Комплексный аудит экономической безопасности хозяйствующих субъектов : учебное пособие и практикум / В. Д. Андреев. – Москва : Магистр : ИНФРА-М, 2024. – 392 с.
2. Арабян, К. К. Российский аудит и его роль в формировании новой парадигмы : монография / К. К. Арабян. – Москва : Первое экономическое издательство, 2021. – 76 с.
3. Аудит : учебник для бакалавров / А. Е. Суглобов, Б. Т. Жарылгасова, В. Ю. Савин [и др.] ; под ред. д. э. н., проф. А. Е. Суглобова. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2022. – 373 с.

ӘОЖ 336.71

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ БАНКТЕРДІҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ҚАРЫЗДАРЫН ҚАЙТА ҚҰРЫЛЫМДАУДЫ БАСҚАРУ

Құрал Ә.Т., Итанов Е.Е., Паша М.М.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Мырзалиева Г.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Стабильность финансовой системы и развитие банков тесно связаны с эффективностью национальной экономики. Проблемные займы банков второго уровня в Казахстане уже довольно давно являются одним из важных финансовых вопросов. Проблемные займы возникают в результате финансовых кризисов в банковском секторе, экономических потрясений, изменений финансового положения. Эти долги снижают ликвидность банков и ставят под угрозу их финансовую стабильность. Поэтому разработка эффективных механизмов управления и реструктуризации проблемных займов банков играет важную роль в поддержании экономической стабильности страны. Цель данной статьи-рассмотреть вопросы управления реструктуризацией проблемных займов банков второго уровня Республики Казахстан и проанализировать пути их решения.

Summary: The stability of the financial system and the development of banks are closely related to the efficiency of the national economy. In Kazakhstan, problematic loans from second-tier banks have been one of the most important financial problems for some time. Problem loans arise as a result of financial crises in the banking sector, economic shocks, changes in the financial situation. These loans reduce the liquidity of banks and put their financial stability at risk. Therefore, the development of effective mechanisms for managing and restructuring problem loans of Banks plays an important role in maintaining the country's economic stability. The purpose of this article is to consider the issues of managing the restructuring of problem loans of second-tier banks of the Republic of Kazakhstan and analyze ways to solve them.

Проблемалық қарыздар деп уақытында өтелмеген немесе қайтарылуы күмәнді қарыздарды атайды. Олар қарыз алушының қаржылық жағдайының нашарлауы, банктің кредиттік саясатының әлсіздігі немесе экономикалық

жағдайлардың өзгеруінен туындайды. Проблемалық қарыздардың пайда болуына мынадай факторлар әсер етеді:

1. Экономикалық дағдарыстар: Елдегі экономикалық дағдарыстар, инфляция, пайыздық мөлшерлемелердің өсуі қарыз алушылардың төлем қабілеттілігіне теріс әсер етеді.

2. Қаржы нарығының тұрақсыздығы: Қаржы нарығында тұрақсыздықтың болуы банктердің қаржылық жағдайына әсер етеді және қарыз алушыларға қарыздарын қайтаруға қиындық туғызады.

3. Кредиттік саясатының әлсіздігі: Банктердің қарыз беру кезінде жүргізілетін бақылау және бағалау механизмдерінің әлсіздігі проблемалық қарыздардың пайда болуына себеп болуы мүмкін.

Проблемалық қарыздар банктің қаржылық тұрақтылығына теріс әсер етеді, себебі олар банк капиталының төмендеуіне, өтімділіктің нашарлауына және банк қызметінің тиімділігінің төмендеуіне әкеледі. Бұл өз кезегінде халықтың және кәсіпорындардың банктерге деген сенімін жоғалтуға, экономикада дағдарысқа әкелуі мүмкін.

Қарыздарды қайта құрылымдау дегеніміз — қарыз алушының қарызды өтеу мерзімін ұзарту, пайыздық мөлшерлемені төмендету, қарызды бөліп төлеу немесе басқа да жеңілдетілген шарттар ұсыну арқылы қарыздың қайтарылуын қамтамасыз ету. Қарыздарды қайта құрылымдаудың негізгі мақсаттары — банкке қарызды қайтару, қарыз алушының қаржылық жағдайын тұрақтандыру және банк жүйесінің жалпы тұрақтылығын сақтау.

Қарыздарды қайта құрылымдауды басқарудың бірнеше негізгі механизмі бар:

1. Қарызды қайта қаржыландыру. Бұл механизмде банк қарыз алушыға жаңа қарыз ұсынады, оның шарттары алдыңғы қарыздың шарттарынан жеңілдетілген болады (мысалы, пайыздық мөлшерлемені төмендету немесе мерзімін ұзарту).

2. Қарызды қайта құрылымдау. Бұл механизмде қарыз алушының қаржылық жағдайына байланысты қарыздың көлемін азайту немесе бөліп төлеу мерзімдерін ұзарту мүмкіндігі қарастырылады.

3. Процессуалдық қайта құрылымдау. Бұл әдіс құқықтық аспектілерді қарастырады және қарыз алушының және қарыз берушінің келісімімен қарызды қайта құрылымдау процесін заңды түрде жүзеге асыруды қамтиды. Мұнда банк қарызды қайтару үшін бірнеше сот процедураларын, келіссөздер мен өзара келісімдерді қолдануы мүмкін.

4. Мәмілелерді қайта қарау. Қарыз алушы мен банк арасында шарттарды қайта қарау арқылы қарызды төмендету немесе қайта құрылымдау келісіміне қол жеткізу.

Қазақстанда проблемалық қарыздармен жұмыс істейтін механизмдер дамыған, бірақ оның тиімділігіне қатысты бірқатар қиындықтар бар. Банктердің проблемалық қарыздары көбіне төменгі сапалы қарыздарды беру, экономикалық жағдайлардың тұрақсыздығы, сондай-ақ басқарушылық және мониторингтік құралдардың әлсіздігіне байланысты туындайды.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 2015 жылы банктердегі проблемалық активтерді басқарудың жаңа стандарттарын енгізді. Бұл стандарттар банктерге кредиттер мен қарыздарды басқарудың әдіснамаларын жақсартуға, активтерді қайта құрылымдаудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік берді. Мысалы, екінші деңгейдегі банктерге қарыз алушыларды қайта қаржыландыру немесе қайта құрылымдау үшін төмен пайыздық мөлшерлемелер мен ұзақ мерзімдер ұсынуға мүмкіндік берілді.

Сонымен қатар, Қазақстанда **Қазақстанның Даму Банкі** мен **Қазақстан Республикасының қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі** проблемалық қарыздарды қайта құрылымдау мәселелерін шешу үшін арнайы бағдарламалар мен шаралар әзірлеген. Бұл бағдарламалар банктерге дефолтқа ұшыраған қарыздарды қайта құрылымдауға, жаңа қарыз алушыларды тартуға және қаржылық тұрақтылықты сақтауға көмектеседі.

Қазақстанның банк жүйесінде проблемалық қарыздарды қайта құрылымдауды басқарудың тиімділігін арттыру үшін бірнеше шаралар қабылдануы тиіс:

1. Қарыз алушылардың қаржылық жағдайын кешенді талдау. Банктер қарыз бермес бұрын қарыз алушылардың қаржылық жағдайын терең әрі толық талдауы қажет. Қарыз алушының төлем қабілеттілігін бағалау, тәуекелдерді алдын ала анықтау проблемалық қарыздардың алдын алуға көмектеседі.

2. Қаржы технологияларын енгізу. Банктердің кредиттік саясатын жаңарту үшін заманауи ақпараттық жүйелер мен аналитикалық құралдарды енгізу қажет. Бұл банктерге қарыздардың қайтарылуын басқаруды жеңілдетеді және тиімділігін арттырады.

3. Құқықтық механизмдерді жетілдіру. Проблемалық қарыздарды басқару барысында заңды рәсімдердің анық және тиімді болуы өте маңызды. Қарыздарды қайта құрылымдау бойынша құқықтық процедураларды жеңілдету және оңтайландыру қажет.

4. Қаржылық сауаттылықты арттыру. Қарыз алушылардың қаржылық сауаттылығын арттыру мақсатында білім беру бағдарламаларын енгізу қажет. Бұл қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін арттыруға, қарыздардан құтылу жолдарын түсінуге көмектеседі.

Қарыздардың қайта құрылымдалуы және проблемалық қарыздарды басқару жүйесі Қазақстанның банк секторындағы тұрақтылықты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Қазіргі кезде Қазақстанда банктердің проблемалық қарыздарын қайта құрылымдаудың тиімділігін арттыру мақсатында бірқатар шаралар қабылданып жатыр. Бұл шаралар тек банктер үшін ғана емес, сонымен қатар ел экономикасының дамуы мен қаржылық тұрақтылығын сақтау үшін де маңызды. Проблемалық қарыздарды басқару жүйесін одан әрі жетілдіру үшін кешенді шаралар қажет, олар қарыз алушылардың қаржылық жағдайын жақсартуға, банк секторын тұрақтандыруға және экономикалық даму үшін тиімді қаржы жүйесін құруға бағытталған.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кеңесбекова, Қ. Қ. (2016). Банктік тәуекелдер және проблемалық қарыздарды басқарудың жаңа тәсілдері. Қаржы және экономикалық талдау журналы, №5, 2016, 22-30 беттер.
2. Қаржы саясатының негіздері. (2021). Қазақстандағы банктердің проблемалық қарыздарын басқару. Қаржы ғылымдары журналы, №6, 134-145 беттер.

ӘОЖ 65.011.56:338.27

ЖОҒАРЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ПАТЕНТТІК ЛАНДШАФТТАРДЫ ЖОБАЛАУ

Лесбек Ә.С.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,
Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: В наше время научный и технический прогресс быстро развивается, а новые технологии и инновации приводят к значительным изменениям в экономике и отраслях производства. Патентные ландшафты в области высоких технологий-это обзорная карта различной патентной информации и технологических тенденций, с помощью которых предприятия и исследователи могут анализировать новые инновационные области, патентные стратегии и возможности технологического развития. В связи с этим проектирование высокотехнологичных патентных ландшафтов позволяет эффективно управлять исследовательскими и инновационными процессами, правильно применять патентные права и коммерциализировать технологии. В этой статье будет рассмотрен дизайн высокотехнологичных патентных ландшафтов и его важность, а также обсуждены основные методы и инструменты в процессе проектирования патентных ландшафтов и их реализации.

Summary: In modern times, scientific and technological progress is rapidly developing, and new technologies and innovations lead to significant changes in the sectors of the economy and production. Patent landscapes in the field of high technology are an overview map of various patent information and technological trends, through which enterprises and researchers can analyze new innovative areas, patent strategies and technological development opportunities. In this regard, the design of high-tech patent landscapes allows for the effective management of research and innovation processes, the correct application of patent rights and the commercialization of technologies. This article discusses the design of high-tech patent landscapes and its importance, as well as discusses the process of designing patent landscapes and the main methods and tools for its implementation.

Патенттік ландшафт — бұл белгілі бір технологиялық саладағы патенттік ақпаратты талдау мен визуализациялау процесі. Бұл процесс, әдетте, патенттерді сараптау, оларды топтастыру және осы негізде әртүрлі стратегиялық шешімдер қабылдау мақсатында қолданылады. Патенттік ландшафттарды жобалау арқылы ұйымдар немесе мемлекеттер өздерінің ғылыми-зерттеу жұмыстарының тиімділігін бағалап, жаңа технологиялар мен патенттерді зерттеу нәтижесінде пайда болатын мүмкіндіктерді анықтай алады.

Патенттік ландшафттың маңызы бірнеше аспектіден көрінеді:

- Технологиялық даму бағытын анықтау. Патенттік ландшафттарды жобалау арқылы нарықтағы және ғылыми зерттеулердегі ең перспективті бағыттар мен трендтер анықталады.

- Инновациялық стратегияны құру. Ландшафтты талдау ұйымдарға өздерінің патенттік стратегияларын қалыптастыруға, жаңа өнімдер мен қызметтерді қорғауға мүмкіндік береді.

- Бәсекелестерді талдау. Патенттік ландшафт бәсекелестердің инновациялық қызметін талдауға, олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға көмектеседі.

- Технологиялық сызбаларды визуализациялау. Патенттік ландшафттар визуалды түрде ұсынылып, жоғары технологиялық салалардағы әртүрлі патенттік деректерді жүйелендіруге мүмкіндік береді.

2. Жоғары технологиялық патенттік ландшафттарды жобалаудың әдістері

Жоғары технологиялық патенттік ландшафттарды жобалаудың бірнеше негізгі әдістері мен құралдары бар, оларды қолдану арқылы нақты технологиялық салаларда тиімді патенттік стратегиялар құруға болады.

Патенттік ландшафтты жобалаудың алғашқы кезеңі — бұл қажетті патенттік деректерді жинау. Әдетте, бұл процесс халықаралық патенттік мәліметтер базаларынан (мысалы, WIPO, EPO, USPTO) патенттерді іздеу арқылы жүзеге асырылады. Патенттерді жинақтау кезінде оның техникалық сипаттамалары, тіркеу күні, патент иесі, географиялық қамту және басқа да маңызды мәліметтер ескеріледі.

Патенттерді зерттеу барысында оларды белгілі бір технологиялық кластарға бөлу қажет. Патенттік ландшафтты құру үшін, әдетте, патенттерді технологиялық тұрғыдан топтастыру қажет. Бұл мақсатта әртүрлі классификация жүйелері қолданылады, мысалы, International Patent Classification (IPC) немесе Cooperative Patent Classification (CPC) жүйелері. Әр патент өзінің техникалық бағытына қарай арнайы класқа енгізіледі, және бұл деректер кейін патенттік ландшафтты құруда қолданылады.

Патенттік ландшафтты жобалаудың маңызды кезеңі — бұл деректерді визуализациялау. Бұл кезеңде патенттерді әртүрлі графикалық құралдар арқылы көрсету мүмкіндігі пайда болады. Визуализация әдістері арқылы патенттік деректерді диаграммалар, графиктер, инфографика түрінде ұсынуға болады. Осы әдістер арқылы технологиялық трендтер, бәсекелестік картасы, патенттік белсенділік деңгейі және т.б. көрсетіледі. Ең көп қолданылатын визуализация әдістері:

- Карталар мен диаграммалар — олар арқылы белгілі бір уақыт кезеңіндегі патенттік белсенділік немесе белгілі бір технологиялық саладағы патенттер көрсетіледі.

- Кластерлік талдау — патенттерді топтастырып, олардың арасындағы байланыстарды көрсету арқылы жалпы трендтер мен инновациялық бағыттар анықталады.

- Тепловизуалды карталар — бұл әдіс белгілі бір патенттік құбылыстардың немесе нарықтық сұраныстың интенсивтілігін көрсетуге мүмкіндік береді.

Патенттік ландшафтты жобалау үшін көптеген аналитикалық құралдар мен бағдарламалық жасақтамалар бар. Бұл құралдар патенттік деректерді жинау, топтастыру және талдауды автоматтандырады. Мысалы, PatentScore, Derwent Innovation, PatSnap және басқа да арнайы бағдарламалар жоғары технологиялық патенттік ландшафттарды жобалауға арналған. Бұл бағдарламалар патенттерді талдай отырып, инновациялық тенденциялар мен стратегияларды анықтауға мүмкіндік береді.

3. Жоғары технологиялық патенттік ландшафттың пайдалану салалары

Жоғары технологиялық патенттік ландшафттардың жобалануында көптеген түрлі саладағы мүмкіндіктер ашылады. Бұл ландшафттар кәсіпорындардың инновациялық стратегиялық шешімдер қабылдауына, ғылыми зерттеулердің бағыттарын анықтауға, сондай-ақ, жаңа патенттік мүмкіндіктер мен артықшылықтарды табуға көмектеседі.

Компаниялар патенттік ландшафттарды өздерінің зерттеу және дамыту (R&D) стратегияларын анықтау үшін қолданады. Олар белгілі бір салаларда жаңа өнімдер немесе технологияларды дамыту үшін қажетті патенттік құжаттарды зерттеп, қажетті инновациялық бағыттарды таңдайды.

Бәсекелестердің патенттік ландшафттарын зерттеу компанияларға олардың технологиялық даму қарқынын бағалауға, жаңа нарықтарда позицияларды нығайтуға немесе өзінің инновациялық стратегиясын жақсартуға көмектеседі.

Патенттік ландшафттардың талдауы компанияларға өз патенттерін қорғау және басқа компаниялардың технологияларын пайдалану барысында пайда болатын патенттік дауларды шешуге көмектеседі.

Жоғары технологиялық патенттік ландшафттарды жобалау — бұл маңызды құрал, ол компанияларға немесе ұйымдарға өздерінің инновациялық қызметін басқаруға, бәсекелестік артықшылықтарын анықтауға және ғылыми-зерттеу жұмыстарының тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Патенттік ландшафттарды жобалау әдістері мен құралдары, сондай-ақ, оларды пайдалану мүмкіндіктері жоғары технологиялық салаларда компаниялардың стратегиялық мақсаттарына жету үшін маңызды болып табылады. Патенттік ландшафттарды жобалау процесі арқылы нарықтағы жаңа технологиялар мен трендтерді анықтау, сондай-ақ жаңа инновациялық бағыттарды дамыту мақсатында ғылыми зерттеулерді оңтайландыруға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова З.Б., Кожамкулова Ж.Т., Ким И.А. Трансформация поведения потребителей в условиях цифровизации экономики на основе количественного анализа. Вестник университета «Туран». 2022;(4):116-129.

2. Трудности и перспективы цифровой трансформации образования [Текст] / А. Ю. Уваров, Э. Гейбл, И. В. Дворецкая и др.; под ред. А. Ю. Уварова, И. Д. Фрумина; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики», Ин-т образования. — М.: Изд. дом Высшей школы

экономики, 2019. — 343, [1] с. — (Российское образование: достижения, вызовы, перспективы / науч. ред. Я. И. Кузьминов, И. Д. Фрумин). — 400 экз. — ISBN 978-5-7598-1990-5.

ӘОЖ 336.71

БАНКТІК ДЕПОЗИТТЕРДІ САҚТАНДЫРУ: ШЕТЕЛДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Мажитов М.Р., Жолдасбеков О.Б., Алишер Б.Б.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Мырзалиева Г.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Система страхования банковских депозитов-одно из важнейших учреждений, обеспечивающих надежность финансовой системы. Эта система защищает деньги депозиторов и повышает доверие к банковской системе. Страхование банковских депозитов играет важную роль, особенно в периоды экономических кризисов, инфляции и финансовой нестабильности. Сегодня во многих странах мира действует система страхования депозитов, особенности которой могут отличаться от страны к стране. Цель данной статьи-сравнить зарубежный и отечественный опыт системы страхования банковских депозитов и изучить различия и сходства в них.

Summary: The bank deposit insurance system is one of the most important institutions that ensure the reliability of the financial system. This system protects depositors ' money and increases confidence in the banking system. Especially during periods of economic crises, inflation and financial instability, bank deposit insurance plays an important role. Today, a deposit insurance system operates in many countries of the world, the features of which may differ from country to country. The purpose of this article is to compare foreign and domestic practices of the bank deposit insurance system and study the differences and similarities in them.

Банктік депозиттерді сақтандыру жүйесінің негізгі мақсаты — халықтың банктерге деген сенімін арттыру және қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету. Депозиттер — бұл банктердің негізгі ресурстарының бірі, сондықтан банк құлауы немесе дефолт жағдайында азаматтар мен ұйымдардың қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін арнайы сақтандыру механизмдері қажет.

Депозиттерді сақтандырудың бірнеше маңызды функциялары бар:

1. **Депозитшілердің ақшасын қорғау:** Банк дефолтқа ұшыраған жағдайда, депозиттерді сақтандыру жүйесі олардың қаражаттарын белгілі бір шекке дейін өтейді.

2. **Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету:** Сақтандыру жүйесі халықтың банктерге деген сенімін арттырып, салымшыларды тарту арқылы қаржы нарығының тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

3. **Әлеуметтік қорғау:** Депозиттерді сақтандыру әлеуметтік қауіпсіздік жүйесінің бір бөлігі ретінде әрекет етеді, себебі ол халықтың жинақтарын қорғауға мүмкіндік береді.

Әлемнің көптеген елдерінде банктік депозиттерді сақтандыру жүйесі дамыған және түрлі ерекшеліктерге ие. Аталған жүйе түрлі елдерде әртүрлі механизмдер мен шарттармен жүзеге асырылады.

АҚШ. АҚШ-та депозиттерді сақтандыруды қамтамасыз ететін ең ірі ұйым — **FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation)**, яғни Федералды депозиттік сақтандыру корпорациясы. FDIC 1933 жылы құрылды және АҚШ-тағы барлық коммерциялық банктердің депозиттерін сақтандырады. Әрбір салымшы үшін сақтандыру сомасы 250 000 АҚШ долларына дейін шектелген. Бұл жүйе АҚШ экономикасында азаматтардың банк жүйесіне деген сенімін арттырып, банктердің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. FDIC салымшылардың депозиттерін қорғау үшін арнайы резервтер құрып, банктердің тұрақтылығын бақылап отырады.

Еуропалық одақ. Еуропалық одақ елдерінде депозиттерді сақтандыру жүйесі әртүрлі деңгейде жұмыс істейді. Еуропалық экономикалық аймақ елдерінде, әсіресе Германияда, Францияда, Ұлыбританияда депозиттерді сақтандыру жүйелері өте дамыған. Германияда, мысалы, **Einlagensicherung (Енлаугензихерунг)** жүйесі бар, бұл жүйе әрбір салымшы үшін 100 000 еуроға дейін қорғауды қамтамасыз етеді. Францияда, әрбір депозит үшін сақтандыру лимиті 100 000 еуроға тең.

Жапония. Жапонияда банктік депозиттерді сақтандыру 1971 жылы енгізілді және оны жүзеге асыратын ұйым **Japan Deposit Insurance Corporation (JDIC)** болып табылады. Салымшылардың депозиттері 10 миллион йенге дейін сақтандырылады. Бұл жүйе Жапонияда экономикалық дағдарыстар кезеңінде азаматтардың жинақтарын қорғап, қаржы жүйесінің тұрақтылығын сақтауға көмектесті.

Ұлыбритания. Ұлыбританияда депозиттерді сақтандыру жүйесі **Financial Services Compensation Scheme (FSCS)** арқылы жүзеге асырылады. Бұл жүйе 85 000 фунт стерлингке дейін сақтандыруды қамтамасыз етеді. FSCS жүйесі тек депозиттерді ғана емес, сондай-ақ инвестицияларды, сақтандыру полистерін және басқа да қаржылық өнімдерді қорғау бойынша қызмет атқарады.

Қазақстанда банктік депозиттерді сақтандыру жүйесі 1999 жылы енгізілді. Қазіргі таңда бұл жүйені жүзеге асыратын ұйым — **Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры (ҚДКҚ)**. ҚДКҚ өз қызметін 1999 жылы бастағаннан кейін, банктердің депозиттерін сақтандыру бойынша тұрақты жұмыс жүргізіп келеді.

Қазақстандағы депозиттерді сақтандыру жүйесі негізгі екі түрді қамтиды: жеке және заңды тұлғалар депозиттері. Қазақстанда сақтандыру сомасы жеке тұлғалар үшін 20 миллион теңгеге дейін белгіленген. Бұл жүйе азаматтардың банктерге деген сенімін арттыруға және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған.

ҚДКҚ-ның негізгі міндеттері:

1. **Депозиттерді сақтандыру:** Қазақстан азаматтары мен ұйымдарының депозиттерін 20 миллион теңгеге дейін қорғау.

2. **Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету:** ҚДКҚ банктердің қаржылық тұрақтылығын бақылап, банк жүйесіндегі дағдарыстарды болдырмауға әрекет етеді.

3. **Тұрақты ақпараттық қолдау:** Салымшыларға депозиттерді сақтандыру туралы толық ақпаратты ұсыну.

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының қызметі отандық банк жүйесінің сенімділігін арттырып, экономикадағы қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Шетелдік және отандық тәжірибелерді салыстыра отырып, келесі ерекшеліктер мен ұқсастықтарды байқауға болады:

1. **Сақтандыру сомасының шегі.** АҚШ, Еуропа және Жапония елдерінде депозиттерді сақтандыру сомасы жоғары болып табылады (250 000 АҚШ долларынан 100 000 еуроға дейін). Ал Қазақстанда бұл шек 20 миллион теңгеге тең, бұл сома халықаралық деңгеймен салыстырғанда төмен болуы мүмкін, бірақ экономикалық ерекшеліктер мен ұлттық валютаға байланысты бұл талаптарға сәйкес келеді.

2. **Сақтандыру жүйесінің басқарылуы.** Шетелде депозиттерді сақтандыру жүйесі көбіне орталық ұйымдардың, мысалы, FDIC (АҚШ), FSCS (Ұлыбритания) арқылы басқарылса, Қазақстанда бұл жүйені ҚДКҚ жүзеге асырады, бірақ барлық банктер үшін сақтандыру тәртібі бірдей әрі орталықтандырылған.

3. **Сақтандырудың қолданылу аясы.** Шетелде депозиттерді сақтандыру жүйесі тек банктерді емес, сондай-ақ инвестициялық қорлар мен сақтандыру өнімдерін де қамтиды. Қазақстанда жүйе негізінен депозиттерді қорғауға бағытталған.

Банктік депозиттерді сақтандыру жүйесі қаржылық жүйенің тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды институт болып табылады. Шетелдерде депозиттерді сақтандыру жүйесінің дамыған тәжірибелері Қазақстан үшін үлгі бола алады, алайда әр елдің экономикалық жағдайы мен қаржылық жүйесі өзіне тән ерекшеліктерге ие болғандықтан, сақтандыру жүйесін ұлттық деңгейде бейімдеу қажет. Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының қызметі қаржы нарығын тұрақтандыруда маңызды рөл атқарады және елдегі қаржылық қауіпсіздікке қосымша кепілдік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байжұманова, Ш. М. (2012). Қазақстан Республикасындағы банк жүйесінің дамуы және оның қаржы тұрақтылығына әсері. Алматы: Қазақ университеті.

2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі (2020). Банктік депозиттерді сақтандыру жүйесі: құрылымы және даму болашағы. Алматы: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінің баспа орталығы.

3. Банк секторындағы заңнама. (2017). Қазақстан Республикасындағы банктік депозиттерді сақтандыру: заңнамалық база мен құқықтық реттеу. Қаржы және экономика журналы, №5, 45-52 беттер.

4. FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation). (2021). Annual Report. FDIC. <https://www.fdic.gov/about/financial-reports/index.html> [Соңғы кіріс: 2024 жыл, қазан].

БАСҚАРУ ЕСЕБІ ЖҮЙЕСІНДЕ БЮДЖЕТТЕУ

Мазоха Д.А., Тағабек А.Ж., Омарова Р.А.

Научный руководитель – к.э.н., старший преподаватель Туребаева Ж.К.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Резюме: Бюджетирование – это способ управления производственно-финансовой деятельностью предприятия, основанной на разработке бюджетов в разрезе центров ответственности, организации выполнения и контроль с целью достижения намеченных результатов. Регламент, закрепляющий функции бюджетирования в соответствующих Положениях, безусловно важен. В статье рассматриваются варианты создания новой структуры сочетающей объединение службы бюджетного планирования себестоимости основной и побочной продукции со службой управленческого учета.

Abstract: Budgeting is a method of managing the production and financial activities of an enterprise based on the development of budgets in the context of responsibility centers, organization of implementation and control in order to achieve the intended results. The regulation that sets out budgeting functions in the relevant Regulations is of course important. The article discusses options for creating a new structure that combines the integration of the budget planning service for the cost of main and by-products with the management accounting service.

Бюджет өнімнің өзіндік құнының дұрыс қалыптасуын ішкі бақылаудың негізгі құралы болып табылады. Басқару есебінің деректерін кәсіпорын ішіндегі барлық қызметтер пайдаланады, әрқайсысы өндірістік циклдың барысын жүзеге асыру үшін өндірістік бөлімшенің басшылығы ретінде, өнімнің әрбір түріне арналған шығындар деңгейі, өндіріс жоспарының орындалу барысы, аяқталмаған өндіріс қалдықтары, жалақы қорын пайдалану, материалдық ресурстарды пайдалану үшін өз мақсаттарында пайдаланады [1].

Орыс ғалымдары В. А Чернов, Г. И. Пашигорева, О. С. Савченко жоспарлау кезінде басқару есебінде шығыстар объектілері бойынша жіктеу қолдануды ұсынады, олар: шығындар түрлері бойынша есеп, шығындар орталықтары бойынша есеп, шығындарды бөлу базалары бойынша сараланған есеп. Шығындардың бұл түрлері олардың пайда болу орындары бойынша және оларды бөлу базалары бойынша пайдаланылады, өзіндік құнды әр түрлі толымдылықта немесе нақты өзіндік құнда анықтайды. Маржиналдық есеп, директ-кост, осы немесе басқа да ақпараттық көздерді пайдалана отырып, өндірістік қызмет процесін, сондай-ақ өзіндік құнды қалыптастыру процесін реттеу бойынша дұрыс шешімдер қабылдай алады [2]. Осыған байланысты әрбір басшы ұйым және оның бөлімшелері дербес анықтайды, қандай ақпарат қажет. Бір жағынан ақпаратты жинаудың толықтығы, жеделдігі, дәлдігі, шынайылығы жинау және өңдеу үшін көп уақытты талап етеді, ал екінші жағынан ол үлкен шығындарды талап етеді, яғни ақпаратты қымбат етеді. Ол басшылық құрамының біліксіздігі бойынша, сондай-ақ қабылданатын шешімдердің қателіктерінен қайта сақтандырулар туындауы мүмкін. Өнімді өндіруге арналған шығындарды бюджеттеу мәселелері оның экономикалық тиімділігі мен орындылығы ескеріле отырып жүзеге асырылуға тиіс

Бюджеттеу-бұл жауапкершілік орталықтары бөлінісінде бюджеттерді әзірлеуге негізделген кәсіпорынның өндірістік-қаржылық қызметін басқару, белгіленген нәтижелерге қол жеткізу мақсатында орындау мен бақылауды ұйымдастыру тәсілі. Тиісті Ережелерде бюджеттеу функциясын бекітетін Регламент сөзсіз маңызды. Оның болмауы бюджеттеу идеясын өзіне әкеле алады. Бірақ сонымен қатар регламентті әзірлеу кезінде қандай да бір регламентті енгізудің нақты қажеттілігін ескеру қажет және оны бизнес және нақты адамдар үшін пайда мен зиян таразыда өлшеу қажет. Қатаң бюджеттік басқаруды енгізу компанияның жетекші қызметкерлерін жұмыстан шығаруға алып келуі мүмкін және фирма үлкен шығынға ұшырайды. Басқару есебінің көрсеткіштері ғана емес, басқарудың өзі де теңдестірілген болуы тиіс [3].

Бюджеттердің әртүрлі нұсқаларын қолдану бірінші кезекте ұйым қызметінің ауқымына байланысты. Бұл тұрғыда бюджеттеу және жоспарлау мәселелерімен айналысатын кейбір ғалымдар шағын ұйымдар, серіктестіктер, фирмалар мен шаруашылықтар сияқты ұйымдардың мақсаттылығы туралы пікір айтады. Егер толық бюджеттік жүйелер тек бюджет жобаларын ғана емес, сонымен қатар есептік деректерді де қамтитынын ескерсе, онда олар кейбір дәрежеде дұрыс болуы мүмкін. алайда, егер халық даналығын ескерсе, оның мәнін "ер адам болжап, үш жылға болжап, үй иесі оқиғаларды, үй қорын үш күнге бақылап отыруы керек"деп тұжырымдауға болады. Бұл сөз тіпті бір отбасы үшін бұл мақсаттарға жету жолдары мен мақсаттарын болжау қажет, міндетті түрде құжатталмаған.

Осыған байланысты біздің ойымызша, шағын және орта кәсіпорындарда бюджеттеу артықшылығын пайдалану қажеттігін жоққа шығару орынды емес. мұнда мәселе басқа көлемде оны енгізу қаржы ресурстары қанша экономикалық мақсатқа сай бола ма, мұндай шағын кәсіпорындар үшін бюджеттеудің негізгі қағидаттары мен элементтерін қолданумен шектеледі.

Бюджеттеу принциптерін пайдалану ұйымның келесі артықшылықтарын береді.

Әрбір уақыт кезеңінде бюджеттік жоспарлау ұйымның ресурстарын үнемдеудің қатаң режимін жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл әсіресе экономикалық дағдарыс жағдайында маңызды.

Он күндік, бір айға арналған бюджетті өндірістік бөлімшелерге бекіту еңбекке ақы төлеу қорын дербес жұмсауға, еңбек өнімділігін арттырғаны және өндірістік қызметтегі басқа да жетістіктері үшін қызметкерлерге сыйақы беруге мүмкіндік береді, бұл өнімнің өзіндік құнының төмендеуіне әкеледі.

Неғұрлым қысқа мерзімге бөле отырып, бюджеттерді құру ол іске асырылатын бөлімшелердің негізгі мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- материалдық және ақшалай қаражатқа оңтайлы қажеттілікті анықтау;
- жауапкершілік орталықтарының жұмысын бақылау мен талдауды жүзеге асыру және олардың ұйымның кірістілігіне қосқан үлесін бағалау;
- жауапкершілік орталықтарының, сондай-ақ ұйымдардың кірістілігі мен шығысының тиімді арақатынасын есептеу.

Қысқа мерзімді кезеңдерге бюджеттеудің оң жақтарын атап өте отырып, жауапкершілік орталықтары мен жалпы ұйымдар үшін біз оларды іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігіне назар аударғымыз келеді

Біз атап өткендей, бюджеттеу қағидаттары мен артықшылықтарын нақты іске асыру үшін бухгалтерлік есеп әдістерін қос жазба, шот жүйесі, құжаттама және құжат айналымы ретінде пайдалану қажет. Бұдан басқа, біз нақты жауапкершілік орталығын бюджеттік жоспарлауды басқарушылық есеп шеңберінде өнімді өндіруге арналған шығындарды нақты есепке алуды қалыптастырумен ұштастыру қажеттілігін атап өттік. Бұл идеяны іске асыру үшін осы нақты жауапкершілік орталығында орналасқан екі құрылымдық қызметті құру немесе біріктіру қажеттігін атап өтеміз. Бұл мүмкіндік береді:

1. екі қызметтің бір жұмыстың қайталануын болдырмау;
2. саны азайып, қызметкерлердің бірігу нәтижесінде екі қызметтері;
3. олардың жұмысын үйлестіру талап етілмейді;
4. ауытқуларды анықтай отырып, бір құжатта жоспар және нақты іске асыру нәтижелерін алу;
5. болашақ кезеңге және т. б. жоспарларға бақылау, талдау және түзету жүргізу.

Барлық осындай жағдайларда өндірістік бөлімшелерді басқарудың таптырмайтын әдістері жауапкершілік орталығының нақты ұжымының үлесін нақты бағалау үшін біз ұсынған "күтілетін ауытқулар" әдісі бойынша есепке алу және бюджеттеу болып табылады және ол Басқару есебі мен бюджеттеудің бірыңғай қызметін құру кезіндегі артықшылықтың бірі болып табылады.

Біздің ойымызша, бірыңғай бюджеттеу қызметі мен басқару есебі үшін жұмыстың келесі кезеңі жүзеге асыру, жоспарлау және оларды нақты есепке алу әдістемесін әзірлеу болып табылады.

Біз ұсынған басқару әдісі осындай ауытқулар мен қателерді жояды, сондай-ақ менеджерлерге керісінше ауытқуға жол берген бөлімшелер мен нақты қызметкердің кінәлі мөлшері мен деңгейін нақты белгілеуге немесе оның "күтілетін ауытқу" фактісіне қатысуына мүмкіндік береді менеджерлер жағдайды түзету бойынша шаралар қабылдайды.

1. Ұйымның төлем қабілеттілігі жақсаруда ақша ресурстарының қозғалысын жедел жоспарлауды пайдалану, бұл ұйым басшылығына ақша қаражатының қажетті мөлшерін алдын ала анықтауға және оларды болдырмау бойынша тиісті шараларды алдын ала қабылдауға мүмкіндік береді.

2. Бюджеттеу қызметінің, сондай-ақ басқару жүйесінің қызметкерлерін дайындау және жіктеуді арттыру. Бюджеттеуді жасау, ал икемді бюджет жағдайында тұрақты және ауыспалы шығындар бойынша бюджеттік жоспарлау есептеулерін жүзеге асыру жауапкершілік орталықтары бойынша да, басқа да өткізу, жабдықтау және т. б. орталықтары бойынша да әртүрлі деңгейдегі менеджерлер мен бюджеттеу қызметі қызметкерлерінің тұрақты, жоғары кәсіби деңгейіне қол жеткізуді талап етеді. Бұл мамандар қатаң бюджеттік рамкалардың оқшаулануына жол бермеуі, сондай-ақ төмендеу немесе көтеру жағына қарай бюджеттік көрсеткіштердің нақты шеңберін бұрмаламауы үшін.

Мұндай талпыныстар бірінші кезекте білімнің жеткіліксіздігі және тәжірибенің болмауы, екіншіден бюджеттік есептеулердің қасақана, әдейі бұрмалануы бойынша орын алуы мүмкін.

Бюджеттеу процесі тұрақты, динамикалық, жаңартылып отыратын процесс, қабылданған, есептелген бюджеттердің атқарылу аяқталуына қарай, талдаудың алдыңғы циклында анықталған кемшіліктер мен қателерді ескере отырып, есептеудің жаңа процесі басталады. Осылайша, бюджеттеу процесі ұйымдарда пайдаланылатын барлық көріністері мен нысандарында бюджеттік жоспарлауды дамытудың, қабылдаудың және іске асырудың спираль тәрізді процесі ретінде.

Біздің ойымызша, бюджеттеудің ең пәрменді және маңызды объектісі басқарушылық есеп болып табылады, онда өнімді өндіруге арналған шығындар есебі қалыптасады және өнімнің өзіндік құны анықталады. Бюджеттеу және бухгалтерлік есептің әдістері, тәсілдері және олардың функцияларын жауапкершілікті орталықтарда шығындарды басқарудың бірыңғай құрылымына біріктіру ұштастыра отырып, өндіріс шығындарын басқару және жалпы кәсіпорынды басқару тиімділігін сөзсіз көтереді.

Әдебиеттер:

1. Панов М. М. Постановка системы бюджетного управления или три координаты бизнеса: БДР, БДДС, ББЛ. — М.: Инфра-М, 2014. — 304 с. — (Просто, Кратко, Быстро). — 500 экз. — ISBN 978-5-16-009256-0.

2. Тайгашинова К.Т. Теория и методология учета затрат и калькуляция продукции, работ и услуг [Текст]: учеб, пособ. / К.Т. Тайгашинова. - Алматы: Экономика, 2014. - 137 с.

3. Жакипбеков Д.С. Методология организации налогового учета и учетно-аналитического обеспечения управления налоговыми отношениями компании : Монография. – Шымкент: Алем, 2015. – 248 с.

УДК 330.342

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Мамай С.Ә., Олжаева А.Д., Қанатова А.Ғ.

Ғылыми жетекшісі магистр, аға оқытушы Кейкова Ж. К.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются современный этап становления и тренды развития цифровизации: искусственный интеллект и Интернет вещей, а также тенденции развития цифровой экономики в мире.

Summary: The article examines the current stage of formation and trends in the development of digitalization: artificial intelligence and the Internet of Things, as well as trends in the development of the digital economy in the world.

Әлемдегі жас инвесторлардың өсуі біздің соңғы кезеңдердегі талдауларымызбен расталады. Сонымен, Корольдік монета сарайының

мәліметтері бойынша, 16 мен 25 жас аралығындағы адамдардың 80% - ы өз болашағына инвестиция салуды жөн көреді, олардың көпшілігі (57%) айына 200 фунт стерлингке дейін үнемдейді. 2024 жылдың соңына қарай жастардың инвестиция көлемі 9,4 миллиард фунт стерлингті құрайды деп болжануда [1].

Инвестицияларды таңдауға қатысты талдау көрсеткендей, жас инвесторлардың 23% - ы қаржылық әсер етушілердің ізбасарлары-белгілі бір Мемдер немесе инвестициялардың жаңа нұсқалары туралы сөйлесе алатын әлеуметтік медиа адамдар. Өкінішке орай, мұндай кеңестер кейде реттелмейтін инвестицияларды алға тартуы мүмкін. Мәселен, 16-25 жас аралығындағы сауалнамаға қатысқан жастардың 64% - ы инвестициялардан белгілі бір шығынға ұшырады.

Сондай-ақ, талдау көрсеткендей, жас инвесторлардың төрттен бір бөлігі (23%) айналысады инвестициялау болашақта қаржылық тәуекелдерді азайту мақсатында. Респонденттердің 40% - ы пандемия сенімді қаржының құндылығын "анықтады" деп мәлімдеді. 34% пандемия оларды инвестициялау туралы көбірек білгісі келетінін айтты.

Қазақстан жастары да инвестициялық қызметке белсенді кірігіп, брокерлік шоттар ашады. Біздің көптеген азаматтарымыз үшін қор биржасы мен акциялар саудасы негізгі табысқа айналады. Орталық депозитарийдің басқарма төрағасы Әділ Мұхамеджанов атап өткендей, қазіргі уақытта жеке шоттардың жалпы саны 400 мыңға жуықтады [2].

2022 жылдың басынан бері біздің елімізде жас инвесторлардың саны үш есеге өсті және қазір тіркелген 70 мыңға жуық қосалқы шот 18 бен 24 жас аралығындағы қазақстандықтарға тиесілі, яғни бұл қабат білім алатын студенттердің басым бөлігін құрайды (1-сурет).

2024 жылдың бірінші тоқсанындағы талдау Орталық депозитарий жүйесіндегі шоттар саны 347 200-ге (14%) өскенін көрсетті, бұл жалпы санды 3 миллионға жақындатты.

Сурет 1. ҚР-дағы инвесторлардың жасы бойынша арақатынасы

Орталық депозитарий жүйесіндегі (КСДС) брокерлік шоттардың жалпы саны 2024 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша 2 792 540 құрады, оның 707 330 — ы ұстаушылардың қосалқы шоттарына, ал қалған 2 085 210-ы омнибус-шоттар арқылы қызмет көрсетілетін брокерлік шоттарға тиесілі.

Инвесторлардың ең үлкен үлесін 35 пен 54 жас аралығындағы адамдар құрайды, олардың үлесі ақпан айында 38,7% құрады, бұл тоқсанда 0,7% - ға аз өсуді көрсетті. 18 жастан 24 жасқа дейінгі жас тобындағы жастардың үлесі, олардың арасында студенттер де 1% - ға, қаңтардағы 16,3% - дан 2024 жылғы сәуірдегі 15,4% - ға дейін қысқарды.

Инвесторлардың ең көп саны Алматыда (20,7%) және Астанада (11,2%), одан кейін Түркістан облысы (9,1%) тұрады.

2023 жылы Мемлекет басшысы тартылған инвестициялар көлемін 2029 жылға дейін 1 150 млрд-қа дейін жеткізу міндетін қойды.

2005 жылдан 2023 жылдың қыркүйегіне дейін Қазақстанға ТШИ жалпы ағыны \$402,7 млрд құрады, егер 2017 жылдан 2022 жылға дейінгі тікелей шетелдік инвестициялардың динамикасына қарайтын болсақ, онда осы кезеңдегі ТШИ жалпы саны 1 138 031 млрд құрады.

Айта кету керек, әлемдегі көптеген геосаяси факторларға, соның ішінде аймақтық қақтығыстарға байланысты трансконтинентальды маршруттардың, маңызды пайдалы қазбалардың және басқа да стратегиялық шикізаттың рөлі айтарлықтай өсті. Қазақстанның Еуразия орталығында орналасуы және табиғи ресурстардың қомақты қоры, сондай-ақ жаңартылатын энергетиканы дамыту әлеуеті бірінші орынға шығады. Осыған байланысты еуропалық және азиялық серіктестердің қызығушылығы артып келеді. Сондай-ақ, Қазақстанда өз өндірісін ашқысы келетін инвесторлар ағыны байқалады.

2022 жылы компанияларды Қазақстанға орналастыру бойынша жұмыс басталды. Жобалардың жалпы құны шамамен 1 1,5 млрд құрады.

Сондай-ақ, елде инвесторлар үшін қолайлы бизнес - ахуалдың барлық аспектілеріне көп көңіл бөлінетінін атап өткен жөн-бұл әкімшілік кедергілерді азайту және рәсімдерді жеңілдету, кедендік және салықтық әкімшілендіруді жақсарту.

Талдау көрсеткендей, жастар инвестициялық қызметке белсенді қатысады, инвестор жасарады және егер біз қаржылық сауаттылықты арттыру және инвестициялауды бастау жасын төмендету туралы айтатын болсақ, бұл өте оң өзгерістер.

Ү буынының инвесторлары үшін процестерді цифрландыру, кеңселерге барудың қажеті жоқ және өз қаржысын инвестициялау нәтижелерін онлайн-режимде бақылау мүмкіндігі маңызды екенін атап өткен жөн.

Студенттерге арналған инвестиция-бұл қаржылық тәуелсіз болу, оқу ақысын төлеу, саяхаттау немесе ойын-сауық үшін аз ғана ақша алу туралы ойланбау мүмкіндігі.

Инвестицияны қарапайым студент үшін қарапайым сөздермен қалай түсіндіруге болады?

Компьютерге жаңа графикалық карта сатып алып жатқаныңызды елестетіп көріңіз. Сіз қазір керемет ойындардан ләззат алу үшін ақша саласыз. Инвестиция-бұл ақша салу, тек графикалық картаның орнына сіз кейбір компаниялардың немесе басқа бағалы қағаздардың бір бөлігін сатып аласыз. Уақыт өте келе бұл инвестиция сізге пайда әкеліп, қымбаттауы мүмкін.

Неліктен студент инвестиция салуы керек?

- Уақыт-сіздің одақтасыңыз: неғұрлым ерте бастасаңыз, ақшаңыз сізге соғұрлым көп жұмыс істейді. Тіпті аз мөлшерде болса да, университетті бітірген кезде қомақты капиталға айналуы мүмкін.

- Қаржылық тәуелсіздік: сіз керемет гаджет сатып алғыңыз келе ме, саяхатқа барғыңыз келе ме немесе магистратурада оқу ақысын төлегіңіз келе ме? Инвестиция сізге осы мақсаттарға тезірек жетуге көмектеседі.

- Инфляциядан қорғау: барлығының бағасы көтеріліп, ақшаңыз құнсыздануда. Инвестиция олардың сатып алу қабілетін сақтауға көмектеседі.

- Дағдыларды дамыту: инвестициялау тек ақша туралы ғана емес, сонымен қатар қаржылық сауаттылық пен аналитикалық қабілеттерді дамыту туралы.

Инвестициялау мақсаты:

- Қаржылық тәуелсіз болу;
- Өз армандарыңды жүзеге асыру;
- Елдің және әлемдік экономиканың экономикалық дамуына қатысу;
- Өз құрдастарына қарағанда ақылды және белсенді болу.

Біздің ұсыныстарымыз: ұзақ мерзімді инвестициялаудың тиімді құралы болып табылатын акциялар мен облигацияларға белсенді инвестициялау.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Karl Talbot. Young Investors: 3 Best Dividend Stocks to Own in 2023
<https://ca.finance.yahoo.com/news/young-investors-3-best-dividend-143000088.html>

2. На казахстанский рынок ценных бумаг приходит все больше молодежи.
<https://www.nur.kz/nurfin/stock/1978996-na-kazahstanskiy-rynok-tsennyh-bumag-prihodit-vse-bolshe-molodezhi/>

3. Число брокерских счетов в Казахстане приблизилось к трём миллионам.
https://forbes.kz/articles/chislo_brokerskih_schetov_v_kazahstane_priblizilos_k_trem_millionam

4. Инвестиции в Казахстан: перспективы, тренды и риски на 2024 год. <https://www.inform.kz/ru/investitsii-v-kazahstan-perspektivi-trendi-i-riski-na-2024-god-9c49b6>

5. Об инвестициях в основной капитал в Республике Казахстан . <https://fin.kz/blog/4-cto-takoe-investitsii-i-chem-oni-vadny-dlya-kadgdogo-kazahstana#:~:text=Цель инвестора – через некоторое время, выплата для покрытия регулярных расходов.>

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО БИЗНЕСА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Мансурова Д., Ким В., Демчук Н.
Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада Қазақстандағы бизнесті цифрландыру қарастырылады. Диджитализацияны бизнеске интеграциялау тәуекелдері мәселелері көтерілді, сондай-ақ осы тәуекелдердің алдын алу бойынша әдістер ұсынылды. Сондай-ақ елдегі цифрлық экономиканың даму серпіні көрсетілген

Summary: This article discusses the digitalization of business in Kazakhstan. The issues of risks of digitalization integration into business are raised, and methods for preventing these risks are also proposed. The dynamics of the development of the digital economy in the country is also shown

В наше время слово цифровизация практически у всех на устах. В последние десятилетия многие страны охвачены идеей цифровой трансформации. Казахстан пошагово переходит на новую ступень развития бизнеса. Под цифровизацией понимается использование потенциала цифровых технологий во всех аспектах бизнеса - процессах, продуктах, сервисах и подходах к принятию решений.

В современном мире цифровая трансформация стала неотъемлемой составляющей развития экономики. Казахстан не остается в стороне от этого мирового тренда и активно внедряет цифровые технологии в различные сферы своего бизнеса. Рассмотрим ключевые аспекты цифровизации бизнеса в Казахстане, ее влияние на экономику страны и перспективы развития. Тенденции цифровизации бизнеса в Казахстане, рост использования интернета и мобильных технологий. С каждым годом число интернет-пользователей в Казахстане растет, что открывает новые возможности для цифровизации бизнеса.

Для развития данного сектора в стране происходит развитие ИТ-сферы, по показателям вовлеченность в интернет составляет 54%, а средне годовой рост цифровизации составляет 23% процента. Базовая цифровая грамотность населения Казахстана сегодня составляет 77% [1].

Но, все же существуют некоторые проблемы, которые Казахстан еще не решил. Для нашей страны данная стратегия принесет очень хорошие дивиденды в будущем. Развитие цифровой экономики несомненно даст прогрессивный толчок развитию малого и среднего бизнеса в стране. Понятно, что цифровизация - это неизбежный процесс, но в разных секторах бизнеса она интегрирует с разной скоростью.

Например, в плане внедрения цифровизации лидируют секторы медиа, в которых уже произошли фундаментальные изменения, а также розничная торговля, телекоммуникации, страхование и банковское обслуживание.

Цифровизация уже существенно повлияла на эти отрасли, но окончательный результат еще предстоит определить.

В то же время металлургия, нефтегазовый сектор, электроэнергетика и машиностроение отстают: влияние цифровизации в этих отраслях пока направлено в основном на внутренние улучшения, его сложно оценить до конца, и кардинальные изменения здесь еще в стадии ожидания. Всем нам известно то, что данная платформа очень развита в таких странах как США, Китай, Индия. Ежегодно дивиденды в виде налоговых уплат приносит в казну данных стран немалый капитал, тем самым укрепляя их экономику. Казахстан внимательно отслеживает развитие в этих странах и направляется в данном русле[2].

Однако, на пути развития наша страна может столкнуться с некоторыми рисками. Самым первым риском является то, что государство может потерять большие деньги, время, и остаться не конкурентоспособной на мировой арене, остаться страной, которая будет глубоко зависимой от экспорта сырья, это может негативно повлиять на нашу экономику. Автоматизация некоторых государственных компаний правительством уже запланировано, это такие компании как, «Казатомпром», «Казмунайгаз». Эти компании внедряют автоматизацию за собственные деньги, без государственного участия и если данные проекты не будут реализованы либо остановлены из-за недостатка финансирования, то данный факт может принести большие убытки[3].

Эксперты предлагают в следующие решения для минимизации рисков:

- в первую очередь, это подготовка квалифицированных кадров, опыт западных стран показывает нам, насколько важным является данный сегмент,

- во-вторых, это решение структурных проблем, опыт одного из важного экономического партнера в виде России, указывает нам то, что немаловажным фактором является высокая информированность государственных служащих в данном секторе.

- в-третьих, более глубокий анализ ИТ сектора также более глубокое влияние со стороны государства в эту сферу, за созданием многих бизнес - инкубаторов, акселераторов в стране, очевидным является медленная динамика развития.

- в-четвертых, последним примером про риски, мы затронули тему вовлеченности государства в автоматизации национальных компаний. В этом плане государство проявляет меньшую вовлеченность в малый и средний бизнес.

То-есть есть тенденция роста автоматизации, в сферах сельхоз производства, промышленности, но, динамика развития оставляет желать лучшего. Мы хотели бы предложить, что бы государство проявляло больший интерес, здесь достаточно посмотреть на американские и некоторые другие западные опыты, сосредотачивающие в своих лабораториях лучшие интеллектуальные кадры и формирующие запросы потребительского общества.

Цифровизация бизнеса играет ключевую роль в развитии экономики Казахстана, предоставляя компаниям новые возможности для роста и

конкурентоспособности[4]. Поддержка государства и активное внедрение современных технологий позволят стране успешно адаптироваться к вызовам цифровой эры и добиться устойчивого экономического развития.

Список использованной литературы:

1. Цифровая экономика: Цифровые навыки населения М.: НИУ ВШЭ, 2019. Абдрахманова Г. И., Ковалева Г. Г.
2. Добрынин А. П. и др. Цифровая экономика-различные пути к эффективному применению технологий (BIM, PLM, CAD, IOT, Smart City, BIG DATA и другие) //International Journal of Open Information Technologies.
3. К.Жандыбаев. Цифровизация экономики: мировой опыт и возможности прорыва для Казахстана. [Электронный ресурс].//<https://strategy2050.kz/ru/news/51190/> 2020. № 6 стр 1785-1788
4. Анализ рынка розничной электронной коммерции в Республике Казахстан. Результаты опроса экспертов. Декабрь 2020. [Электронный ресурс]. e-commerce.pdf (pwc.com) стр. 9-11

ӘОЖ 336.2

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ МІНДЕТТЕРІ ПРИНЦИПТЕРІНІҢ ОРЫНДАЛУ МЕХАНИЗМІ

Маратов Р.К., Керімбай А.С., Еркебаева У.С.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Мырзалиева Г.А.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Налоговая система-важнейшая составляющая экономики каждого государства. В Республике Казахстан налоговая система является важным инструментом регулирования экономики и налоги служат основным источником доходов бюджета. Эффективность налоговой системы Казахстана напрямую зависит от правильной реализации налоговых задач и принципов их выполнения. Чтобы понять механизм выполнения налоговых задач, необходимо сначала изучить принципы налоговых задач и закономерности их выполнения. В данной статье рассматривается механизм выполнения принципов налоговых задач Республики Казахстан.

Summary: The tax system is an important component of the economy of every state. In the Republic of Kazakhstan, the tax system is the most important tool for regulating the economy, and taxes serve as the main source of budget income. The effectiveness of the tax system of Kazakhstan directly depends on the correct implementation of tax tasks and principles of their implementation. To understand the mechanism for fulfilling tax duties, it is first necessary to study the principles of tax duties and the patterns of their implementation. This article discusses the mechanism of implementation of the principles of tax obligations of the Republic of Kazakhstan.

Қазақстан Республикасының салық міндеттері принциптері — бұл салықтық құқықтық қатынастарды ұйымдастыру және реттеу негізінде қалыптасатын жалпы ережелер мен нормалар. Бұл принциптер мемлекет пен салық төлеушілер арасындағы қарым-қатынасты анықтап, салықтардың әділ және тең бөлінуін қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазақстан Республикасының Салық кодексінде салық міндеттері мен олардың орындалуының принциптері анықталған. Бұл принциптер мыналарды қамтиды:

1. Әділеттілік принципі — салық төлеушінің қаржылық жағдайына сәйкес салықты төлеу. Яғни, салық жүйесі бай және кедей арасындағы теңсіздікті жою үшін жұмыс істейді. Бұл принцип салық салудың прогрессивті сипатын қолдайды, яғни табыс артқан сайын салық мөлшері де артуы тиіс.

2. Қоғамдық пайдалы мақсатты көздеу принципі — салықтардың жиналуына байланысты мемлекет жинақталған қаражатты халықтың әлеуметтік қажеттіліктеріне жұмсайды. Бұл принцип салықтардың әділетті және мақсатты түрде жұмсалуды қамтамасыз етеді.

3. Айқындық принципі — салық төлеушілердің құқықтары мен міндеттері ашық және түсінікті болуы қажет. Салық жүйесінің заңнамалары барлық азаматтар мен кәсіпкерлер үшін қолжетімді және түсінікті болуы керек.

4. Теңдік принципі — салық салу бірдей жағдайларда бірдей болуы тиіс. Яғни, барлық салық төлеушілер үшін бірдей шарттар мен салық ставкалары қолданылуы керек. Бұл принцип салық салуда ешкімнің артықшылықтары мен кемсітушілігі болмауын көздейді.

5. Тұрақтылық принципі — салық жүйесінің тұрақты болуы және ұзақ мерзімді өзгерістердің болмауы. Бұл принцип салық төлеушілердің болашақта не күтетіні туралы сенімді болуына мүмкіндік береді.

6. Тең дәрежелі принципі — салықтың мөлшері мен төлемділік мерзімі салық төлеушінің табысына немесе ұйымның қызметінің сипаттарына байланысты өзгеруі мүмкін.

Салық міндеттерін орындаудың механизмін қарастыру кезінде, бұл процесстің түрлі деңгейлерін, сондай-ақ салық салудың тиімділігін арттыру үшін қолданылатын әдіс-тәсілдерді талдау маңызды.

1. Заңдық негіздер мен салық салу тетіктері

Қазақстан Республикасының салық міндеттері принциптерінің орындалуының негізі — салық заңнамасы. Салық кодексі мемлекеттің салық салу жүйесін құрып, салық төлеушілердің міндеттерін анықтайды. Кодекс мемлекетке салық салу процесін реттеуге, салық ставкаларын белгілеуге, салық төлеушілердің міндеттерін қадағалауға және салықтық тексерістер жүргізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, салық кодексі салық міндеттемелерін орындау кезінде туындайтын дауларды шешу механизмдерін де қамтиды.

2. Салық төлеушінің міндеттері

Салық төлеушілер салық міндеттерін орындау кезінде нақты міндеттерді атқаруы тиіс. Оларға салық декларацияларын уақытында тапсыру, салық төлемдерін уақтылы және толық көлемде төлеу, мемлекеттік органдарға қажетті есептерді ұсыну жатады. Салық төлеуші салық міндеттерін орындау барысында өз құқықтарын да пайдалана алады, мысалы, салық мөлшерлемелерінің әділдігіне шағымдану, салықтық жеңілдіктер мен преференцияларды қолдану мүмкіндігі.

3. Қадағалау және бақылау тетіктері

Қазақстан Республикасында салық міндеттерінің орындалуын бақылау және қадағалау функциясын Мемлекеттік кірістер комитеті жүзеге асырады. Комитет салық төлеушілерінің салық міндеттемелерін орындауын тексеріп, талаптарға сәйкес келмейтін әрекеттер үшін әкімшілік шараларды қолданады. Бұл механизм салық заңнамасының сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған және салық төлеушілердің жауапкершілігін арттырады.

4. Қаржылық мониторинг және санкциялар

Салық міндеттерін орындамау немесе бұзушылықтар жасау қаржылық санкциялар мен айыппұлдарға алып келеді. Қазақстан Республикасының салық заңнамасында салық міндеттемелерін орындамаған жағдайда қолданыла алатын әртүрлі санкциялар көрсетілген. Оларға салық төлеу мерзімін кешіктіру үшін айыппұлдар, қосымша есептеулер, мүлікті тәркілеу және т.б. жатады. Бұл механизм салық төлеушілерді заңды және уақытында салық төлеуге ынталандыруға бағытталған.

5. Электрондық салық қызметі

Қазіргі таңда салық міндеттерін орындау процесін жеңілдету мақсатында электрондық салық қызметі енгізілген. Бұл жүйе салық төлеушілерге салық есептілігін онлайн тапсыруға, салықтарды төлеуге және салық бойынша консультациялар алуға мүмкіндік береді. Электрондық жүйе салық салуды айқын әрі тиімді етеді, салық төлеушілер мен мемлекеттік органдар арасында байланыс процесін оңтайландырады.

Қазақстан Республикасының салық міндеттері принциптерінің орындалу механизмі — бұл салық салу жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған кешенді процесс. Салық заңнамасының айқын болуы, салық төлеушілердің құқықтары мен міндеттерінің нақты анықталуы, сондай-ақ бақылау тетіктерінің тиімді жұмыс істеуі салық міндеттерін орындау процесінің дұрыс жүзеге асуына ықпал етеді. Қазақстандағы салық жүйесінің дамуында салық төлеушілердің құқықтары мен міндеттерін сақтау, сонымен қатар салық міндеттемелерінің орындалуын бақылауды күшейту маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Алдағы уақытта салық салудың жаңа үлгілерін енгізу мен инновациялық технологияларды қолдану салық міндеттерін орындаудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. On Taxes And Other Obligatory Payments Into The Budget (Tax Code) Code of the Republic of Kazakhstan dated December, 10, 2008 No. 99-IV7, www.adilet.zan.kz
- 2 Statistical bull., www.minfin.gov.kz
- 3 The main socio-economic indicators of the Republic of Kazakhstan, www.stat.gov.kz
- 4 Barysheva S.K. Bull. of the Karaganda University. Economy Ser., 2016, 2(82), p. 169–176.

НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІН БАСҚАРУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Маратов Р.К., Құрбанбай М.С., Төлеген Е.Е.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Мырзалиева Г.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В условиях рыночной экономики деятельность и развитие финансового рынка играют важную роль для экономики. Финансовый рынок представляет собой сложный механизм, регулирующий и обеспечивающий деятельность различных финансовых организаций. На этом рынке происходит оборот капитала, инвестиции, процентные ставки и торговля другими финансовыми инструментами. Управление деятельностью финансовых организаций является важным процессом для обеспечения стабильности финансовой системы в рыночной экономике. В данной статье анализируются основные аспекты организации управления деятельностью организаций на финансовом рынке, его методы и актуальные проблемы современности.

Summary: In a market economy, the functioning and development of the financial market plays an important role for the economy. The financial market is a complex mechanism that regulates and ensures the activities of various financial organizations. In this market, the circulation of capital, investments, interest rates and other financial instruments are traded. Management of the activities of financial organizations is an important process for ensuring the stability of the financial system in a market economy. This article analyzes the main aspects of the organization of management of the activities of organizations in the financial market, its methods and current problems in modern times.

Қаржы нарығы — бұл капиталды жинақтаумен және оны әртүрлі мақсаттарға бағыттаумен байланысты экономикалық қатынастардың жүйесі. Қаржы нарығының құрылымы келесідей негізгі сегменттерден тұрады:

1. **Қарыздық нарық** (қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді қарыздар);
2. **Қор нарығы** (акциялар, облигациялар және басқа бағалы қағаздар);
3. **Валюталық нарық** (шетел валюталарын сатып алу-сату);
4. **Бағалы металдар нарығы** (алтын, күміс және басқа да бағалы металдар).

Қаржы нарығында жұмыс істейтін ұйымдар банктер, сақтандыру компаниялары, зейнетақы қорлары, инвестициялық қорлар, бағалы қағаздар нарығының операторлары және тағы басқа қаржы институттарын қамтиды. Олар өз қызметін қаржылық активтерді шығару, инвестициялау және қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырады.

Қаржы нарығының тиімді жұмыс істеуі экономикадағы капиталды тиімді бөлуге, тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға және тұрақты экономикалық өсуге ықпал етеді. Осы нарықтың жұмыс істеуін басқару оның барлық қатысушыларының тиімділігі мен сенімділігін қамтамасыз етуге бағытталған болуы тиіс.

Қаржы нарығындағы ұйымдардың қызметін басқару — бұл күрделі және көп деңгейлі процесс, ол тек қаржы құралдарын пайдалану ғана емес, сонымен

қатар ұйымдардың ішкі құрылымын, стратегиясын, сыртқы нарықпен өзара әрекетін де қамтиды. Қаржы ұйымдарының басқару жүйесі бірнеше маңызды элементтерден тұрады:

1. **Стратегиялық басқару** — ұйымның ұзақ мерзімді мақсаттарына жетуге бағытталған қызмет. Мұнда қаржы ұйымдарының нарықта өз орнын табуы, жаңа қызметтерді енгізу, жаңа нарықтарға шығу сияқты мәселелер қарастырылады.

2. **Қаржылық басқару** — бұл ұйымның қаржы ресурстарын тиімді басқаруға арналған шаралар. Бұл бөлімде ұйымның табысы мен шығынын бақылау, инвестициялар мен қарыздарды басқару, қаржылық тұрақтылықты сақтау мәселелері шешіледі.

3. **Реттеу және мониторинг** — қаржы ұйымдарының қызметін мемлекеттік органдар мен реттеуші ұйымдар арқылы бақылау. Мұндай басқару түрі қаржы жүйесінің сенімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған.

4. **Ризиктерді басқару** — қаржы ұйымдары түрлі қаржылық тәуекелдермен жұмыс істейді. Қаржы нарығындағы ұйымдар үшін сәтсіздіктер мен шығындардан сақтану, тәуекелдерді басқару өте маңызды. Бұл стратегия банктердің, сақтандыру компанияларының және инвестициялық ұйымдардың тұрақтылығын қамтамасыз етуге көмектеседі.

5. **Инновациялық басқару** — бұл қаржы нарығында жаңа технологияларды енгізу мен қолдануға негізделген басқару түрі. Қаржы технологиялары (Fintech) қаржы ұйымдарының қызметін автоматтандыру мен оңтайландыруға, клиенттерге жаңа қызметтер ұсынуға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда қаржы нарығындағы ұйымдардың қызметін басқаруда бірнеше өзекті мәселелер туындап отыр:

1. **Қаржылық тұрақтылықтың қамтамасыз етілуі** — соңғы онжылдықта әлемдік қаржы дағдарыстары мен экономикалық шоктар жиілеп кетті. Қаржы ұйымдарының қызметін басқаруда олардың тұрақтылығын қамтамасыз ету мәселесі өзекті болып отыр. Банктер мен сақтандыру компанияларының қаржылық тұрақтылығын сақтау үшін олар тәуекелдерді минимизациялауды қамтамасыз етуі керек.

2. **Технологиялық өзгерістер мен цифрландыру** — қаржы технологияларының (FinTech) дамуы қаржы ұйымдарына қызмет көрсету тәсілдерін өзгертуге мүмкіндік берді. Дегенмен, бұл процестің қарқынды дамуы жаңа қауіптер мен тәуекелдерді туындатады. Қаржы ұйымдарының қызметін басқару осы жаңа талаптарға сай болу керек.

3. **Реттеу және мониторинг** — қаржы ұйымдарының қызметін тиімді басқарудың маңызды элементі — бұл олардың қызметін реттеу және бақылау. Мемлекет тарапынан реттеу шаралары қаржы нарығындағы ұйымдардың қызметін шектемеуі, бірақ қауіпсіз әрі тиімді жұмыс істеуіне жағдай жасауы керек.

4. **Қаржы ұйымдарының әлеуметтік жауапкершілігі** — қазіргі кезде қаржы ұйымдарының әлеуметтік жауапкершілігі мен этикалық қызметі

маңызды мәселе болып отыр. Қаржы ұйымдары тек қана пайда табуды мақсат етпей, өз қызметкерлері мен қоғамның игілігі үшін де жауап беруі тиіс.

Қаржы нарығындағы ұйымдардың қызметін басқаруды жетілдіру үшін бірқатар шаралар ұсынылуы мүмкін:

1. **Қаржы тәуекелдерін басқару жүйесін жетілдіру** — қаржы ұйымдарына тәуекелдерді анықтау, бағалау және басқару әдістерін жақсарту қажет. Бұл ұйымдардың тұрақтылығын қамтамасыз етіп, дағдарыс жағдайларында олардың іс-әрекеттерін тиімді реттеуге мүмкіндік береді.

2. **Цифрлық қаржы жүйелерін дамыту** — FinTech саласының дамуы қаржы ұйымдарының қызметін қайта құруды талап етеді. Цифрлық технологиялар қызмет көрсету сапасын жақсартуға, транзакцияларды қауіпсіз етуге және клиенттермен жұмыс істеуді жеңілдетуге мүмкіндік береді.

3. **Қаржы нарығының институттарын реформалау** — қаржы ұйымдарының тиімді жұмыс істеуі үшін олардың қызметін реттейтін заңнамалық базаны жетілдіру қажет. Бұл ретте қаржы нарығындағы жаңа талаптарға жауап бере алатын реттеуіш органдарды құру маңызды.

Қаржы нарығындағы ұйымдардың қызметін басқару — бұл нарықтық экономикада экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етудің маңызды құралы. Қаржы ұйымдарының тиімді жұмыс істеуі экономиканың дамуына ықпал етеді және қоғамның әл-ауқатын арттыруға көмектеседі. Қазіргі таңда қаржы ұйымдарының қызметін басқарудағы басты мәселелер — тәуекелдерді басқару, технологиялық өзгерістерге бейімделу және әлеуметтік жауапкершілікке деген назар аудару болып табылады. Қазақстанда қаржы ұйымдарының қызметін басқаруды ұйымдастыруды жетілдіру үшін жаңа технологияларды енгізу, қаржы реттеу жүйесін жақсарту және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етуге арналған шараларды қабылдау қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әділов, Д. Ә. Қаржылық нарық және оны басқару. Алматы: Экономика баспасы, 2015.
2. Нұрғалиев, А. Ә. Қаржы ұйымдарының басқарылуы және реттеу жүйесі. Алматы: Экономика және құқық, 2020.

ОӘЖ 336

КОМПАНИЯДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДІ БАСҚАРУ

Менлибаева А.М., Нышанбаева А.Д., Бақберген Ж.Б.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается значение финансового риска и основные методы управления финансовыми рисками предприятия, такие как диверсификация, страхование, хеджирование.

Summary: The article examines the importance of financial risk and the main methods of managing financial risks of an enterprise, such as diversification, insurance, and hedging.

Компанияның қаржылық тәуекелі – бұл кәсіпорынның қаржылық қызметінің жағдайындағы белгісіздік жағдайында күтпеген қаржылық шығындардың болу мүмкіндігі.

Зерттеу үшін таңдалған тақырыптың өзектілігі кәсіпорынның қаржылық тәуекелдерін басқарудың тиімділігінде. Бұл басқару белсенді рөл атқарады және кәсіпорынның қаржылық қызметінің мақсаттарына сенімді қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Тәуекелдерге тиімді әсер ету мүмкіндігі кәсіпорынның табысты жұмыс істеуіне, қаржылық тұрақтылыққа, жоғары бәсекеге қабілеттілікке және тұрақты табыстылыққа ие болуына мүмкіндік береді.

Қаржылық тәуекелдер-бұл ақша ресурстарын жоғалту мүмкіндігі. Табиғаты бойынша олар алыпсатарлық, сондықтан бизнес иелерінің немесе менеджерлерінің шешімдеріне байланысты олар оң немесе теріс нәтижеге әкелуі мүмкін. Күмәнді операцияларда мұндай шығындардың ең жоғары ықтималдығы. Олардың әсері 2 негізгі салада көрінеді:

➤ кәсіпорынның шаруашылық операцияларының кірістілік деңгейін қалыптастыру;

➤ шығын деңгейі немесе банкроттық қаупі.

Бизнесті жүргізудің отандық шарттарын талдай отырып, нарықтық, несиелік және валюталық тәуекелдер ең қауіпті болып табылады. Нарық жағдайындағы күтпеген өзгерістердің, серіктестің төлем қабілеттілігін жоғалтудың ықтималдығы өте жоғары. Оларды басқарудың қиындығы-шетелдік әдістерді бейімдеу қажет.

Кәсіпорынның қаржылық тәуекелдері үлкен әртүрлілікпен сипатталады және оларды тиімді басқаруды жүзеге асыру мақсатында әртүрлі белгілерге жіктеледі: нысан, зерттелетін құралдардың жиынтығы, зерттеулердің кешенділігі, пайда болу көздері, қаржылық салдары, уақыт бойынша көріну сипаты, қаржылық шығындар деңгейі, болжау мүмкіндігі, сақтандыру мүмкіндігі және т. б.

Кәсіпорын тәуекелдерінің негізгі түрлеріне мыналар жатады:

1. Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының төмендеу қаупі (немесе қаржылық даму тепе-теңдігінің бұзылу қаупі). Көлем бойынша кәсіпорынның оң және теріс ақша ағындарының теңгерімсіздігін тудыратын капитал құрылымының жетілмегендігі (пайдаланылған қарыз қаражаттарының шамадан тыс үлесі). Қауіптілік дәрежесі бойынша қаржылық тәуекелдердің құрамында Тәуекелдің бұл түрі жетекші рөл атқарады.

2. Кәсіпорынның төлем қабілетсіздігі тәуекелі (немесе теңгерімсіз өтімділік тәуекелі). Ағымдағы активтердің өтімділік деңгейінің төмендеуі кәсіпорынның уақыт бойынша оң және теріс ақша ағындарының теңгерімсіздігін тудырады. Қаржылық салдары бойынша Тәуекелдің бұл түрі ең қауіпті болып саналады.

3. Инвестициялық тәуекел. Кәсіпорынның инвестициялық қызметін жүзеге асыру процесінде қаржылық шығындардың пайда болу мүмкіндігін сипаттайды.

4. Инфляциялық тәуекел. Ол капиталдың нақты құнын (кәсіпорынның қаржылық активтері түрінде), сондай-ақ инфляция жағдайында қаржылық операцияларды жүзеге асырудан күтілетін кірістердің құнсыздану мүмкіндігімен сипатталады.

5. Пайыздық тәуекел. Қаржы нарығындағы депозиттік және несиелік пайыздық мөлшерлеменің күтпеген өзгеруінен тұрады. Қаржылық тәуекелдің осы түрінің пайда болу себебі: мемлекеттік реттеудің әсерінен Қаржы нарығы конъюнктурасының өзгеруі; бос ақша ресурстарын ұсынудың өсуі немесе төмендеуі және басқа факторлар.

6. Валюталық тәуекел. Тәуекелдің бұл түрі сыртқы экономикалық қызметті жүргізетін кәсіпорындарға тән (шикізатты, материалдар мен жартылай фабрикаттарды импорттайтын және дайын өнімді экспорттайтын). Бұл кәсіпорынның сыртқы экономикалық операцияларында қолданылатын шетел валютасының айырбас бағамының өзгеруінің осы операциялардан күтілетін ақша ағындарына тікелей әсер етуі нәтижесінде көзделген кірістердің алынбауынан көрінеді.

7. Депозиттік тәуекел. Бұл тәуекел депозиттік салымдарды қайтармау (депозиттік сертификаттарды өтемеу) мүмкіндігін көрсетеді. Бұл кәсіпорынның депозиттік операцияларын жүзеге асыру үшін коммерциялық банктің дұрыс бағаланбауымен және дұрыс таңдалмауымен байланысты.

8. Несиелік тәуекел. Сатып алушыларға тауарлық (коммерциялық) немесе тұтынушылық несие берген кезде кәсіпорынның қаржылық қызметінде орын алады. Оның көріну нысаны кәсіпорын несиеге жіберген дайын өнім үшін төлем жасамау немесе уақтылы есептемеу, сондай-ақ борышты инкассациялау бойынша есептік бюджет мөлшерінен асып кету қаупі болып табылады.

Қаржылық тәуекелдерді басқарудың негізгі әдістеріне мыналар жатады: әртараптандыру, сақтандыру, хеджирлеу, шектеу. Экономикадағы дағдарыстық құбылыстар жағдайында өзекті маңызы бар қаржылық тәуекелдерді басқару әдісін - кәсіпорынның қаржылық жағдайына мониторингті бөлек атап өткен жөн. Әртараптандыру-тәуекел дәрежесін және кірістердің жоғалуын азайту мақсатында бір-бірімен тікелей байланысты емес капиталды салудың әртүрлі объектілері арасында инвестициялық қаражатты бөлу процесі. Әртараптандыру барлық капитал салымдарын тек біреуіне шоғырландырудың орнына көптеген тәуекелді активтерге иелік етуден көрінеді. Әртараптандыру қаржылық схемаға әр түрлі активтерді қосуды қамтиды. Олардың саны неғұрлым көп болса, соғұрлым Үлкен сандар Заңына байланысты (тәуекелдердің өзара өтелуіне байланысты) олардың тәуекелді шектеуге бірлескен әсері маңызды болады. Әртараптандыру принципі-әртүрлі, бір-бірімен байланысты емес операцияларды жүргізу, содан кейін тиімділік орташа болады және тәуекел сөзсіз төмендейді.

Жалпы әртараптандыру механизмін сипаттай отырып, оның жекелеген қаржылық тәуекелдердің жағымсыз салдарын азайтуға селективті әсер ететіндігін атап өткен жөн. Жүйелік емес (спецификалық) топтың кешенді, портфельдік қаржылық тәуекелдерін бейтараптандыруда сөзсіз әсерді қамтамасыз ете отырып, ол жүйелі тәуекелдердің басым көпшілігін – инфляциялық, салықтық және басқаларды бейтараптандыруда әсер етпейді. Сондықтан бұл механизмді пайдалану кәсіпорында шектеулі.

Кәсіпорынның қаржылық қызметі оның барлық нысандарында көптеген қаржылық тәуекелдермен байланысты, олардың осы қызметтің нәтижелеріне әсер ету деңгейі және қаржылық қамтамасыз ету дәрежесі қазіргі уақытта айтарлықтай өсуде. Кәсіпорынның қызметімен бірге жүретін және қаржылық қатерлерді тудыратын тәуекелдер кәсіпорынның жалпы «тәуекелдік портфелінде» маңызды рөл атқаратын қаржылық тәуекелдердің арнайы тобына біріктіріледі. Портфель – ең аз тәуекелмен табыстың тұрақтылығын қамтамасыз ететін құрал

Қаржылық тәуекелдің келесі түрлерін ажырату әдеттегідей:

1. Несиелік тәуекел – бұл кәсіпорынның негізгі қарызды және ол бойынша пайыздарды төлемеу қаупі.

2. Пайыздық тәуекел. Тәуекелдің бұл түрі Қаржы нарығындағы қайта қаржыландыру мөлшерлемесінің күтпеген өзгеруіне байланысты шығындар қаупін білдіреді.

3. Валюталық тәуекел – бұл шетел валютасының айырбас бағамының өзгеруі нәтижесінде көзделген кірістердің болмауы.

4. Баға тәуекелі – кәсіпорын үшін активтерге баға индекстерінің теріс өзгеруіне байланысты қаржылық шығындар мүмкіндігі бар.

5. Жоғалған пайда тәуекелі. Жоспарланған қаржылық операцияны жүзеге асырмау нәтижесінде пайда алмау мүмкіндігін білдіреді.

6. Инвестициялық тәуекел – ұйымның инвестициялық қызметін жүзеге асыру процесінде қаржылық шығындардың пайда болу ықтималдығы (нақты инвестициялау тәуекелі және қаржылық инвестициялау тәуекелі).

7. Салық тәуекелі – салық төлеушінің салықтарды төлеу және оңтайландыру процесіне байланысты қаржылық шығындарға ұшырау мүмкіндігі.

Кәсіпорынның қаржылық тәуекелдерін басқару қаржылық тәуекелдердің әртүрлі түрлерін бағалау және олардың ықтимал қолайсыз қаржылық салдарын бейтараптандыру принциптері мен әдістеріне негізделген.

Қаржылық тәуекелдерді басқарудың негізгі мақсаты кәсіпорынның қалыптасу процесінде оның қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және оның нарықтық құнының ықтимал төмендеуіне жол бермеу болып табылады.

Қаржылық тәуекелді басқарудың негізгі әдістеріне мыналар жатады: әртараптандыру, сақтандыру, хеджирлеу және шектеу. Экономикадағы дағдарыстық құбылыстар жағдайында қазіргі кездегі маңызы бар қаржылық тәуекелдерді басқару әдісін – кәсіпорынның қаржылық жағдайын бақылауды бөлек атап өткен жөн.

Диверсификация – тәуекел дәрежесін және табыс жоғалтуын азайту мақсатында бір-бірімен тікелей байланысы жоқ әртүрлі инвестициялық объектілер арасында инвестициялық қорларды бөлу процесі.

Эртаратандыру дегеніміз – барлық инвестицияңызды олардың біреуіне шоғырландырудың орнына, көптеген тәуекелді активтерге ие болу.

Сақтандыру – ақшалай жарналар арқылы мақсатты сақтандыру қорын қалыптастыру және оны зиянды өтеуге және сақтандыру соммаларын төлеуге пайдалануға қатысты оның қатысушылары арасындағы экономикалық қатынастардың жиынтығы.

Жүйелі және жүйесіз тәуекелдер сақтандыруға жатады. Сақтандыру шығындарды болдырмау үшін сақтандыру сыйлықақысын немесе сыйлықақыны (сақтандыру үшін төлейтін баға) төлеуді қамтиды.

Сақтандыру полисін сатып алу арқылы сақтанушы сақтандырудың болмауына байланысты анағұрлым үлкен шығынға ұшырау мүмкіндігінің орнына кепілдік берілген шығындарды (полис үшін төленген сыйлықақы) қабылдауға келіседі.

Хеджирлеу – мүмкін болатын шығындардың тәуекелін төмендету процесі.

Компания барлық тәуекелдерді хеджирлеуді, ешқайсысын хеджирлеуді немесе кейбіреулерін таңдамалы түрде хеджирлеуді шеше алады. Ол сондай-ақ саналы ма, жоқ па, жорамал жасай алады.

Жалпы хеджирлеудің кемшіліктерінің бірі (яғни, барлық тәуекелдерді азайту) брокер комиссиялары мен опциондық сыйлықақылардың айтарлықтай айтарлықтай жалпы құны болып табылады.

Хеджирлеудің экономикалық мазмұны тәуекелді хеджерден онымен шарттық қатынасқа түсетін нарықтың басқа қатысушысына беруіне байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Есенгельдин Б.С., Ақбаев Е.Т. Қаржылық менеджмент, оқулық. Алматы, 2011.
2. Жакишева К. М . Управление финансовыми рисками.- Нур-Султан: КАТУ им. С.Сейфуллина, 2021.-128 с.
3. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика.– 3–е издание. – Москва: Проспект, 2014.–1104 с.

ӘОЖ 330.4

АДАМНЫҢ ӘЛ-АУҚАТЫН ТҮСІНУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ БИЗНЕСТІҢ РӨЛІ

Молдахмет М.М., Ерғали Х.Д., Орынбай Ж.Б.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Благополучие человека-это комплексный показатель качества жизни и удовлетворенности человека. Хотя экономисты, социологи и психологи пытаются

определить ценность благополучия с учетом различных аспектов, это понятие разделено на несколько критериев. С классической экономической точки зрения благосостояние часто измеряется потреблением материальных благ и услуг. Однако в последние годы методы оценки благосостояния расширились и стали рассматриваться как комплексный показатель, включающий всестороннее развитие человека и общества.

Summary: Human well-being is a comprehensive indicator of a person's quality of life and satisfaction. Although economists, sociologists and psychologists try to determine the essence of well-being, taking into account different aspects, this concept is divided into several criteria. From a classical economic point of view, well-being is often measured by the consumption of material goods and services. However, in recent years, methods for assessing well-being have expanded, and it has begun to be considered as a comprehensive indicator that includes the comprehensive development of a person and society.

Дәстүрлі экономикалық теория тұрғысынан адамның әл-ауқаты материалдық игіліктер мен қаржылық жағдаймен өлшенеді. Бұл көбінесе ұлттық табыс, жеке табыс деңгейі, тұтыну қабілеті сияқты индикаторлармен анықталады. Экономистер адамның өмір сүру сапасын көбінесе осы қаржылық көрсеткіштерге негіздеп, ұлттық экономиканың даму деңгейін бағалайды.

Дегенмен, қазіргі таңда бұл көзқарас адам әл-ауқатының тек бір ғана аспектісін қамтиды. Бұдан басқа, әлеуметтік, психологиялық және экологиялық өлшемдер де адамның әл-ауқатының маңызды құрамдас бөліктері болып табылады.

Жаңа тәсілдер: көпөлшемді түсінік

Адамның әл-ауқатын түсінудің жаңа тәсілдері, әсіресе соңғы онжылдықта, әл-ауқаттың тек экономикалық емес, сонымен қатар әлеуметтік, психологиялық және экологиялық аспектілерін де қамтитын көпөлшемді концепциясына негізделген. Бұл тәсіл адамның толыққанды өмір сүру сапасын бағалауға мүмкіндік береді.

1. Әлеуметтік өлшем: Әлеуметтік әл-ауқат адамның қоғамдағы орнын, оның әлеуметтік байланыстарын және теңдік пен әділеттілік принциптеріне негізделген өмір сүру жағдайларын қамтиды. Бұл тұрғыдан, адамның әлеуметтік қатынастар жүйесі, білім алу, денсаулық сақтау қызметтеріне қолжетімділік сияқты көрсеткіштер маңызды.

2. Психологиялық өлшем: Адамның өзіне деген сенімі, эмоционалдық жағдайы және өмірге қанағаттану деңгейі оның психологиялық әл-ауқатының көрсеткіштері болып табылады. Психологиялық әл-ауқат адамның өмірлік мақсаттарына жету жолындағы жеке прогресі мен өзін-өзі жүзеге асырудың нәтижесі ретінде бағаланады.

3. Экологиялық өлшем: Соңғы жылдары экологиялық факторлар адамның әл-ауқатына әсер ететіні анықталды. Экологиялық тұрғыдан таза ортада өмір сүру, экологиялық тұрақтылық және табиғи ресурстарға қолжетімділік адамның жалпы әл-ауқатының маңызды құрамдас бөліктері ретінде қарастырылады.

Өлшеу әдістерінің жаңалығы

Адамның әл-ауқатын бағалаудың жаңа тәсілдері ретінде экономикада «Жалпы бақыт көрсеткіші» (Gross National Happiness, GNH) және «Адам дамуының индексі» (Human Development Index, HDI) сияқты көрсеткіштер пайдаланылады. Бұл индикаторлар тек экономикалық емес, әлеуметтік және экологиялық факторларды да ескеріп, адамдардың жалпы әл-ауқатын бағалауға мүмкіндік береді.

1. Бизнесің әлеуметтік жауапкершілігі (БЖЖ)

Бизнесің қоғам алдындағы жауапкершілігін ескеру бүгінде көптеген компаниялар үшін маңызды стратегияға айналды. **Әлеуметтік жауапкершілікті бизнес (CSR)** тұжырымдамасы бизнесің тек пайда табуға ғана емес, сонымен қатар қоғамға және қоршаған ортаға да әсер ететінін түсінуді білдіреді. Бұл тұжырымдама бизнесің әлеуметтік әл-ауқаттың құрамдас бөлігі ретінде әрекет етуін талап етеді. Мысалы, жұмысшылардың құқықтарын қорғау, жұмыс орындарын құру, экологиялық таза технологияларды енгізу — бұл бизнесің қоғамға ықпалының бір бөлігі.

2. Жұмысшылардың әл-ауқатын қамтамасыз ету

Компаниялар өз қызметкерлерінің әл-ауқатын қамтамасыз ету үшін бірнеше іс-шараларды жүзеге асырады. Бұл жұмыс шарттары, еңбекақы, денсаулық сақтау және әлеуметтік кепілдіктер сияқты аспектілерді қамтиды. Жұмысшылардың әлеуметтік әл-ауқатын қамтамасыз ету бизнесің ұзақ мерзімді табысына тікелей әсер етеді, себебі бақытты және қанағаттанған қызметкерлер жоғары өнімділікке ие болып, компанияның имиджін жақсартады.

3. Бизнесің экологиялық жауапкершілігі

Экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету бизнес үшін жаңа жауапкершілік болып табылады. Таза өндіріс, қалдықтарды қайта өңдеу, экологиялық өнімдер мен қызметтерді ұсыну — бұл кәсіпорындардың экологиялық әл-ауқатқа қосатын үлесі. Мұндай шаралар қоғамның табиғи ресурстарды үнемдеу және қоршаған ортаны қорғау қажеттілігіне жауап ретінде қабылданады.

4. Әлеуметтік кәсіпкерлік және инновациялар

Әлеуметтік кәсіпкерлік — бұл бизнесің әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған қызмет түрі. Әлеуметтік кәсіпкерліктің басты мақсаты — экономикалық пайдамен қатар, әлеуметтік әл-ауқатты жақсарту. Мысалы, ауылдық жерлерде жұмыс орындарын құру, денсаулық сақтау және білім беру саласындағы инновациялық шешімдерді енгізу арқылы бизнесің әл-ауқатты қамтамасыз етуге қосқан үлесі артады.

Адамның әл-ауқаты — бұл тек материалдық байлықпен емес, сонымен қатар әлеуметтік, психологиялық және экологиялық факторлармен өлшенетін кешенді ұғым. Оны бағалау әдістері жылдар өткен сайын жетілдірілуде және бүгінгі таңда көпөлшемді тәсілдер басымдыққа ие болып отыр. Осы контексте бизнесің рөлі зор. Бизнесің әлеуметтік және экологиялық жауапкершілігін ескеру, жұмысшылардың әл-ауқатын жақсарту, экологиялық тұрақтылықты

қамтамасыз ету сияқты шаралар қоғамның әл-ауқатын арттыруға оң әсерін тигізеді.

Әлеуметтік кәсіпкерлік пен инновациялар арқылы бизнестің қоғамға қосқан үлесі тек экономикаға ғана емес, тұтастай қоғамның өмір сапасын жақсартуға да бағытталған. Сондықтан бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі мен әлеуметтік әл-ауқатқа ықпалы қазіргідей жаһандық проблемаларды шешуде маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бонивелл, И. Ключи к благополучию: Что может позитивная психология / Пер. с англ. М. Бабичевой. - М.: Время, 2009. - 192 с.

2. Фетискин, Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. - М., Изд-во Института Психотерапии, 2010. С.467-470.

ӘОЖ 332

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ АДАМ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ

Момбек Ш.С., Сатаев Ә.А., Қалдар Қ.М.

Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Цифровизация-это тенденция, направленная на повышение качества жизни экономики, общества и личности за счет использования информационных технологий. Сегодня цифровые технологии проникают во все сферы мира, изменяя повседневную жизнь, работу и взаимодействие людей. В этой связи очень важно влияние цифровизации на жизнь человека. Особенно заметны эти изменения в сфере цифрового образования, здравоохранения, рынка труда, социальных отношений и культуры.

Summary: Digitalization is a trend aimed at improving the quality of life of the economy, society and the individual through the use of Information Technologies. Today, digital technologies are penetrating all spheres of the world, changing the daily life, work and interconnection of people. In this regard, the impact of digitalization on human life is very important. These changes are especially noticeable in the areas of digital education, health, the labor market, social relations and culture.

Цифрландырудың білім беру саласына әсері айтарлықтай. Әсіресе соңғы жылдары пандемия кезіндегі қашықтан оқыту жүйесінің дамуы бұл үрдісті тездетті. Білім алушылар мен мұғалімдер жаңа онлайн платформалар мен құралдарды пайдалануға үйренді. Бұл оқыту процесін барынша ыңғайлы әрі қолжетімді етуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар, цифрландыру арқылы ақпаратқа қол жеткізу жеңілдеді. Интернет пен арнайы цифрлық ресурстар білімнің таралу аясын кеңейтті, әлемнің кез келген жерінен білім алу мүмкіндігі артты. Цифрлық оқу платформалары, видеолар мен интерактивті материалдар оқу процесін тартымды әрі тиімді етеді.

Цифрлық білім берудің артықшылықтары арасында уақытты үнемдеу, жеке оқу жоспарын құру мүмкіндігі, әрі әлемдік деңгейде білім алуға мүмкіндік

бар. Дегенмен, осы салада теңсіздіктердің болуы, цифрлық сауаттылықтың төмен деңгейі және интернетке қолжетімділіктің шектеулі болуы секілді мәселелер де кездеседі.

Денсаулық сақтау саласындағы цифрландыру адам өмірін жақсартуға маңызды әсер етеді. Телемедицина, электронды денсаулық карталары, диагноз қою үшін жасанды интеллект пен машиналық оқытуды пайдалану денсаулық сақтау қызметтерінің сапасын арттырады. Пациенттер дәрігерлермен қашықтан байланыса алады, ал медициналық мекемелер емделушілердің жағдайын бақылау үшін цифрлық құралдарды қолданады.

Мысалы, электронды денсаулық жазбалары пациенттердің медициналық тарихын жинақтап, дәрігерлердің нақты және уақытында шешім қабылдауына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сандық диагностика, роботтандырылған операциялар мен виртуалды хирургиялық тренажерлер медициналық қызмет көрсету деңгейін арттыруға ықпал етеді. Бірақ, бұл саланың дамуы жаңа қауіпсіздік және деректерді қорғау мәселелерін туындатуы мүмкін, әсіресе жеке медициналық ақпараттың қауіпсіздігі мен құпиялылығы тұрғысынан.

Цифрландыру еңбек нарығына да үлкен әсер етеді. Жаңа технологиялар мен автоматтандыру еңбек процесін жеңілдетіп, тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді. Бірақ бұл өз кезегінде кейбір мамандықтардың жоғалуына және жаңа дағдыларды талап ететін жұмыс орындарының пайда болуына әкеледі. Адамдардың цифрлық дағдылары мен икемділігі осы өзгерістерге дайын болуды қажет етеді. Бүгінгі еңбек нарығы IT мамандарын, аналитиктерді, бағдарламашыларды және деректерді өңдеу жөніндегі мамандарды талап етеді, бірақ қатарында дәстүрлі мамандықтар да өзгерістерге ұшырауда.

Цифрландыру еңбек өнімділігін арттырып, жұмыс орындарын басқаруды оңтайландырады. Алайда, бұл жағдай кейбір жұмысшылардың кәсіби қабілеттерін жаңартуға немесе толықтай қайта даярлауға мәжбүр етеді. Осының нәтижесінде жұмыссыздық мәселесі туындауы мүмкін, бірақ жаңа саладағы жұмыс орындары да пайда болады.

Цифрландыру әлеуметтік қатынастарға да ықпал етті. Әлеуметтік желілер мен мессенджерлер адамдардың қарым-қатынас жасау тәсілдерін түбегейлі өзгертті. Интернет арқылы адамдар бір-бірімен ғаламдық деңгейде байланыса алады, әлеуметтік топтар мен қауымдастықтар құрылады, мәдениеттер мен идеялар алмасады. Бұл процесс адамның жеке өмірін өзгертіп, әлеуметтік байланысты нығайтуға мүмкіндік берді.

Дегенмен, цифрландыру адамдар арасындағы қарым-қатынастың сапасына да әсер етуі мүмкін. Интернеттегі әлеуметтік желілерде жиі уақыт өткізу, виртуалды қарым-қатынас шынайы қатынастарды алмастыра алмаған жағдайда, әлеуметтік оқшаулану мен жалғыздыққа әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, цифрлық кеңістікте анонимділік пен қауіпсіздік мәселелері де айтарлықтай маңызды.

Цифрландыру мәдениет саласында да үлкен өзгерістерге әкелді. Мәдениет өнімдерін цифрлық форматқа көшіру, онлайн кітапхана мен

мұражайлар, сандық музыка мен фильмдер мәдени тұтырудың жаңа кезеңін ашты. Интернет арқылы адамдар түрлі мәдени шараларды көруге, әлемнің түкпір-түкпірінен өнер туындыларын тамашалауға мүмкіндік алады.

Цифрландырудың мәдениетке ықпалының бір жағымсыз тұсы — цифрлық контенттің көбеюі және оның сапасының төмендеуі. Кейбір дәстүрлі өнер түрлері мен мәдени құндылықтар цифрлық әлемде өз маңыздылығын жоғалтуы мүмкін. Бұдан бөлек, мәдениетаралық байланыстарда контентті дұрыс қабылдамау немесе мәдени ерекшеліктерді ескермеу сияқты мәселелер туындауы мүмкін.

Цифрландырудың адам өміріне әсері терең әрі көпқырлы. Ол білім беру, денсаулық сақтау, еңбек нарығы, әлеуметтік қатынастар және мәдениет салаларында айтарлықтай өзгерістерге әкеліп, адамдардың өмірін ыңғайлы әрі тиімді етуде. Алайда, цифрландыру процестері өзімен бірге кейбір мәселелер мен қауіптерді де алып келеді, сондықтан оны дұрыс әрі сауатты басқару өте маңызды. Технологиялардың жетістіктерін тиімді пайдалану үшін адамдардың цифрлық сауаттылығын арттыру, қауіпсіздікті қамтамасыз ету және әлеуметтік теңдікті сақтау қажеттілігі туындайды. Цифрландыруды оңтайлы пайдалану адам өмірінің сапасын арттыруға мүмкіндік беретін негізгі фактор болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дербісалиева, Ж.Қ. Цифрлық экономика: теория мен практика. Алматы: Экономика, 2020.
2. Ливенцова, И.А. Цифрлық трансформация: экономикадағы өзгерістер. Мәскеу: Экономика, 2018.
3. Хан, Х., & Ли, Т. Цифрлық экономика және оның әсерлері: халықаралық тәжірибе. Глобалдық экономика журналында, 2018.
4. Нейман, М. Цифрлық қоғам: әлеуметтік аспектілер. Стратегия және саясат, 2021.

УДК 332.72

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ ДЕВЕЛОПМЕНТА

Мурад К.Б., Корниенко Е.В., Юлдашева Д.А.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада девелопмент саласындағы инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау әдістері, олардың табыстылығына әсер ететін негізгі факторлар, сондай-ақ осындай жобаларды іске асыру процесінде тәуекелдерді басқарудың рөлі қарастырылады.

Summary: This article discusses methods for evaluating the effectiveness of investment projects in the field of development, the main factors influencing their success, as well as the role of risk management in the implementation of such projects.

Инвестиционные проекты в сфере девелопмента играют ключевую роль в развитии городской инфраструктуры, строительстве жилых и коммерческих объектов, а также в улучшении качества жизни населения. В условиях нестабильной экономической ситуации и быстрого изменения рыночных условий оценка эффективности таких проектов становится особенно важной для обеспечения стабильности и прибыльности бизнеса, а также для минимизации рисков, связанных с вложением капитала.

Оценка эффективности инвестиционных проектов в сфере девелопмента основывается на применении различных финансовых и экономических методов, которые позволяют оценить потенциальную прибыльность, риски и финансовую устойчивость проекта.

Один из наиболее распространенных методов оценки инвестиционных проектов – это метод чистой приведенной стоимости (NPV). NPV представляет собой разницу между текущей стоимостью всех будущих денежных потоков, генерируемых проектом, и первоначальными инвестициями. Если NPV положительная, то проект считается прибыльным. Важно отметить, что этот метод учитывает временную стоимость денег, что позволяет более точно оценить реальную ценность денежных потоков.

Для сферы девелопмента метод NPV особенно актуален, поскольку инвестиции в строительство требуют значительных капиталовложений, а сроки окупаемости могут растягиваться на несколько лет. Также учитывается риск изменения рыночных условий, который может повлиять на долгосрочную прибыльность.

Другим важным инструментом является внутренняя норма доходности (IRR), которая представляет собой такую ставку дисконтирования, при которой NPV равна нулю. IRR позволяет оценить, насколько проект способен генерировать доход в отношении вложенных в него средств. Если IRR превышает требуемую норму доходности, проект считается привлекательным для инвесторов. В сфере девелопмента высокие показатели IRR часто являются результатом успешной реализации проектов в районах с высоким спросом на недвижимость, а также улучшением инфраструктуры [1].

Метод периода окупаемости представляет собой расчет времени, необходимого для того, чтобы первоначальные инвестиции были возвращены за счет денежного потока от проекта. Этот метод широко используется в девелопменте, так как он позволяет быстро оценить, насколько быстро проект начнет приносить прибыль. Однако он не учитывает временную стоимость денег и доходность после достижения точки безубыточности, что ограничивает его использование для долгосрочных и крупных проектов.

Модифицированная внутренняя норма доходности (MIRR) является улучшенной версией IRR, которая устраняет некоторые его недостатки, такие как неоднозначность в случае множества периодов с отрицательными денежными потоками. MIRR предполагает, что все положительные денежные потоки реинвестируются по заданной норме доходности, а отрицательные потоки дисконтируются по другой ставке. Этот метод дает более реалистичную

картину для девелоперских проектов, поскольку позволяет лучше оценить потенциал доходности в условиях изменчивости рынка недвижимости.

Основным фактором, влияющим на успех девелоперских проектов, является состояние рынка недвижимости. Спрос на жилье, коммерческие помещения и объекты инфраструктуры напрямую влияет на финансовую привлекательность проектов. Например, в условиях экономического кризиса или низкой покупательской способности населения спрос на недвижимость может снизиться, что приведет к затяжному процессу реализации проекта и увеличению рисков для инвесторов.

Законодательные инициативы и изменения в налогообложении также существенно влияют на эффективность девелоперских проектов. Строительные нормы и правила, программы государственной поддержки жилищного строительства, а также ставки налогов и сборов могут как стимулировать, так и сдерживать развитие девелоперской отрасли. Например, программы субсидирования ипотечных кредитов или налоговые льготы для девелоперов могут значительно повысить доходность проектов [2].

Внедрение инновационных строительных технологий, использование энергоэффективных решений и развитие инфраструктуры могут существенно повлиять на себестоимость проекта и его привлекательность для конечных потребителей. Современные методы строительства, такие как использование модульных конструкций или экологически чистых материалов, могут снизить затраты и ускорить сроки реализации проекта.

Управление проектами и рисками является неотъемлемой частью процесса оценки инвестиционных проектов в сфере девелопмента. Ключевыми задачами являются эффективное управление сроками, бюджетом, ресурсами, а также минимизация рисков, связанных с изменениями в рыночной конъюнктуре, строительных подрядчиках, непредсказуемых затратах на материалы и т.д. Компетентное управление проектами может существенно снизить вероятность возникновения финансовых потерь.

Одним из главных рисков является изменение рыночных условий, которое может привести к падению цен на недвижимость или снижению спроса. Например, экономические кризисы, рост процентных ставок, снижение доступности ипотечных кредитов могут повлиять на покупательскую способность и вызвать замедление темпов реализации проекта.

Строительные риски включают в себя проблемы с подрядчиками, задержки в строительстве, несоответствие проектных работ нормативам или технологическим стандартам, а также дополнительные расходы на ремонт или доработку объектов. Эти риски могут привести к увеличению сроков и затрат проекта, а также к снижению его рентабельности.

Нарушения в правовом регулировании, такие как проблемы с оформлением документов, судебные разбирательства, а также изменение законодательства, могут создать правовые барьеры для успешной реализации проекта. Например, несанкционированная перепланировка или отсутствие

необходимых разрешений на строительство могут привести к штрафам и остановке строительства [3].

Оценка эффективности инвестиционных проектов в сфере девелопмента требует комплексного подхода, включающего как финансовые, так и нефинансовые методы анализа. Учет факторов риска, таких как рыночные условия, законодательные изменения, технологии и управление проектом, помогает снизить вероятность негативных последствий и обеспечить успешное завершение проектов. В условиях нестабильности и неопределенности важно использовать сочетание различных методов оценки, чтобы получать наиболее объективную картину о возможных результатах инвестиций в девелопмент.

Список литературы:

1. Голованов Е.Б., Киселёва В.А., Ларин О.Н. Девелопмент как особый вид предпринимательской деятельности на рынке недвижимости // Современные проблемы науки и образования. 2012. № 2. С. 28-35.
2. Вадель О.А. Управление эффективностью инвестиционного проекта в концепции стоимостного подхода // Менеджмент в России и за рубежом. 2011. № 6. С. 35-42.
3. Аренков И.А., Бичун Ю.А., Арцыбышев И.С., Горбунов В.Н. Управление компаниями: реструктуризация и развитие девелоперских проектов: монография. СПб: Изд-во СПбГЭУ, 2016. С. 167.

UDC 336.71

FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE BANKING SECTOR IN A PANDEMIC: THEORETICAL ASPECTS AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Мусаев И.А., Мейманхан Е.Б., Аббасов А.Р.

Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Банковский сектор играет ключевую роль в обеспечении стабильности и роста мировой экономики, особенно в периоды экономической неопределенности. Пандемия COVID-19 стала значительным глобальным событием, которое оказало глубокое воздействие на финансовые системы во всем мире, включая банковскую отрасль. В такие периоды банки сталкиваются с многочисленными проблемами, такими как нехватка ликвидности, рост числа проблемных кредитов и необходимость адаптации к быстро меняющимся экономическим и нормативным условиям. Понимание факторов, влияющих на развитие банковского сектора во время пандемии, имеет решающее значение для создания устойчивых финансовых систем. В этой статье рассматриваются теоретические аспекты развития банковского сектора во время пандемии с акцентом на международный опыт и ключевые факторы, которые определяют способность сектора противостоять таким кризисам.

Түйіндеме: Банк секторы әлемдік экономиканың тұрақтылығы мен өсуін қамтамасыз етуде, әсіресе экономикалық белгісіздік кезеңінде шешуші рөл атқарады. COVID-19 пандемиясы бүкіл әлемдегі қаржы жүйелеріне, соның ішінде банк саласына қатты әсер еткен маңызды жаһандық оқиға болды. Мұндай уақытта банктер өтімділік тапшылығы, жұмыс істемейтін несиелердің өсуі және тез өзгертін экономикалық және реттеуші жағдайларға бейімделу қажеттілігі сияқты көптеген қиындықтарға тап болады.

Пандемия жағдайында банк секторының дамуына әсер ететін факторларды түсіну тұрақты қаржы жүйелерін құру үшін өте маңызды. Бұл мақалада пандемия кезіндегі банк секторын дамытудың теориялық аспектілері зерттеліп, халықаралық тәжірибеге және сектордың осындай дағдарыстарды жеңу қабілетін қалыптастыратын негізгі факторларға назар аударылады.

The onset of the COVID-19 pandemic disrupted global financial markets and created a substantial risk to banking sector stability. Central banks around the world responded by implementing measures such as reducing interest rates, injecting liquidity into financial systems, and providing financial support to businesses. However, many banks still faced liquidity crises as businesses and consumers delayed loan repayments, and demand for financial services declined due to economic shutdowns.

In response, banks were forced to focus on maintaining liquidity, managing credit risk, and ensuring operational continuity. This has led to increased use of digital banking services as physical branches were closed and social distancing measures were enforced.

As businesses struggled to maintain operations, the ability of borrowers to service loans was negatively affected. As a result, non-performing loans (NPLs) in many countries began to rise. This has placed additional pressure on the banking sector, requiring banks to allocate higher provisions for bad debts, which negatively impacts their profitability.

Many governments implemented moratoriums on loan repayments and other debt relief measures, but the long-term effects of these programs are still uncertain. The challenge for banks is how to manage these NPLs without significantly eroding their capital buffers, which are essential for the sustainability of the banking sector.

The pandemic has accelerated the shift toward digitalization in the banking sector. With physical branch closures and social distancing measures, banks had to quickly adapt by enhancing their digital platforms to provide customers with a seamless and secure experience. Online banking, mobile payments, digital loans, and e-wallet services saw a surge in demand as consumers and businesses sought more convenient and contactless ways to access financial services.

Technological adoption not only helped banks to continue their operations during the pandemic but also opened up new opportunities for growth. This digital shift may continue to shape the future of the banking sector, even beyond the pandemic.

Several theories can be applied to understand the development of the banking sector during a pandemic. The financial instability hypothesis by Hyman Minsky suggests that financial markets are inherently unstable, and crises often occur when borrowers' ability to repay loans is questioned. During the pandemic, this theory holds true as many borrowers faced a sudden loss of income or business disruption, leading to increased defaults and instability within the banking sector.

The contagion theory is another relevant framework. This theory argues that economic shocks, such as a pandemic, can spread rapidly across financial markets,

impacting banks in interconnected economies. International banks with global operations, especially those in developed markets, were impacted not only by domestic economic conditions but also by the global ripple effects caused by supply chain disruptions, travel restrictions, and reduced demand for goods and services.

Central banks and regulatory authorities have played a critical role in mitigating the impact of the pandemic on the banking sector. Theories of monetary policy and crisis management highlight the importance of timely interventions in maintaining liquidity and stabilizing financial markets. The expansionary monetary policy measures, such as interest rate cuts and quantitative easing (QE), were central to alleviating some of the stress on the banking system.

Additionally, regulatory bodies implemented flexible regulations to ensure that banks could continue lending to businesses and individuals. These measures included easing capital adequacy requirements, relaxing loan provisioning rules, and offering temporary relief from debt payments. By doing so, governments and central banks aimed to prevent a complete collapse of the financial system and support economic recovery.

In the United States, the Federal Reserve responded swiftly to the economic disruptions caused by the pandemic. It lowered interest rates to near-zero levels and launched several emergency lending programs to provide liquidity to financial institutions. Programs such as the Paycheck Protection Program (PPP) provided financial support to small businesses, helping them avoid bankruptcy and ensuring banks did not experience a significant spike in non-performing loans.

However, even with these measures, the U.S. banking sector faced challenges related to rising NPLs and the increased use of digital banking services. Banks quickly adopted digital solutions, expanding their online platforms and mobile applications to accommodate a surge in demand for remote banking services.

The European Central Bank (ECB) took a similar approach to the Federal Reserve by implementing policies to support the banking system. The ECB introduced a series of emergency liquidity measures, including a reduction in key interest rates and the provision of longer-term refinancing operations (LTROs). In addition, the European Union introduced a temporary suspension of fiscal rules to allow governments to increase spending and provide support to businesses.

Despite these efforts, banks in Europe faced challenges in adapting to the increased demand for digital financial services. The pandemic accelerated the pace of digital transformation, particularly in countries like Germany and France, where digital payment methods and online banking saw significant growth.

In developing economies, the challenges faced by the banking sector were even more pronounced. Many banks in these countries lacked the technological infrastructure to fully transition to digital banking, and the economic impact of the pandemic was much more severe due to existing structural vulnerabilities.

In countries such as India, Indonesia, and Brazil, governments provided support to small and medium-sized enterprises (SMEs) through loan guarantees and debt relief programs. However, these measures were often insufficient to offset the economic damage caused by widespread lockdowns and job losses. As a result, banks

in these regions experienced a sharp rise in NPLs, and many struggled to maintain adequate liquidity levels.

The COVID-19 pandemic has had a profound impact on the global banking sector, highlighting both the vulnerabilities and resilience of financial systems. The pandemic has accelerated the digital transformation of banking, forced institutions to adapt to rapidly changing economic conditions, and raised significant challenges related to liquidity, credit risk, and profitability.

International experiences show that while central banks and governments have taken proactive measures to mitigate the negative effects on the banking sector, the full recovery will depend on continued support, effective crisis management strategies, and the ability of banks to innovate and embrace new technologies. The long-term success of the banking sector will require ongoing adaptation to the evolving digital economy and ensuring that financial services remain accessible to all segments of society.

Әдебиеттер тізімі:

1. Minsky, H. (1977). The Financial Instability Hypothesis. Challenge, 20(1), 5-13, 1977.
2. European Central Bank. Pandemic emergency purchase programme (PEPP). ECB Press Release, 2020.
3. Federal Reserve. Monetary Policy Report. Federal Reserve Board, 2020.
4. Sussman, T. Banking Sector Resilience During COVID-19: A Global Perspective. Financial Times, 2021.
5. World Bank. Global Economic Prospects: Pandemic, Recession, and Recovery. World Bank Group, 2020.
6. OECD. The Impact of COVID-19 on the Global Banking Sector. OECD Economic Outlook, Volume 2021.

ОӘЖ

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӨЛЕМ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ
БОЛАШАҒЫ**

Мырзатай М.Н., Усманов Ә.Х., Айтбаев М.А.

Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проанализированы основные показатели развития платежных систем республики и определены основные тенденции их развития.

Summary: The article analyzes the main indicators of the development of payment systems in the republic and identifies the main trends in their development.

Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы төлем жүйесінің негіздері 20 жыл бұрын қаланды, бұл өзінің ұлттық төлем жүйесін құруға мүмкіндік берді, оның жұмыс істеуі Ұлттық экономика мүддесі үшін қазіргі ақша айналымын қамтамасыз етеді.

Төлем жүйесі банктік кредиттерді қайтаруды жеделдету, шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы есеп айырысу-төлем қатынастарын жақсарту, бюджетке төлемдер түсімдерін жеделдету, қолма-қол ақша айналымын қолдауға арналған шығындарды қысқарту, төлемеу көлемін қысқарту, есеп айырысу тәуекелдерін басқаруды жеңілдету және т. б. есебінен мемлекеттің қаржы-несие жүйесін тұтастай тұрақтандыруға мүмкіндік береді. Сондықтан мемлекет үлкен қолма-қол ақша массаларының қозғалысы дағдарыстық жағдайларды тудыруы мүмкін теңгерімсіз экономика жағдайында халықаралық төлем жүйелерін дамытуға ерекше қызығушылық танытады.

Төлем жүйесі нарықтық экономиканың қаржы инфрақұрылымының ажырамас бөлігі болып табылады және оның жай-күйі ақша-кредитті реттеу, мемлекеттің қаржы жүйесіне және экономиканың нақты секторына тиімді төлем қызметін қамтамасыз ету үшін түйінді мәнге ие. Төлем жүйесін дамыту және төлем тәртібін нығайту экономиканы монетизациялау коэффициентін арттыру жөніндегі жұмыс бағыттарының бірі болып табылады.

Қазіргі тәжірибеде экономикалық жүйелердің тұрақтылығы көбінесе қолма-қол ақшасыз ақша жүйелері немесе электрондық ақша жүйелері ретінде орналастырылған төлем жүйелеріне жетекші орын берілетін ақша айналымының қалыптасқан тетіктерімен анықталады. Төлем жүйесі-бұл экономикалық қатынастардың бір қатысушысынан екіншісіне құн аудару функциясын орындайтын процедуралар, ережелер мен инфрақұрылымдар жиынтығы.

Қазақстан Республикасының төлем жүйесін талдау Қазақстан Республикасының төлем жүйесінің бірегейлігін көрсетті, ол келесідей:

1. Нақты уақыт режимінде төлемдерді жүзеге асыру.
2. Банк қаражатын тиімді пайдалану үшін операциялық күннің кез келген сәтінде корреспонденттік шоттағы ақшалай қаражаттың көлемін анықтау мүмкіндігі.
3. Тиісті талаптарды сақтай отырып, төлемдерді жүзеге асырудың сол немесе басқа әдістерін өз бетінше анықтау мүмкіндігі;
4. Рұқсат етілмеген адамдардың рұқсатсыз кіруінен сенімді қорғаныс құралдарының болуы.

Қазақстан Республикасында әзірленген және жұмыс істейтін ұлттық төлем жүйесі басқа ТМД елдерінің төлем жүйелерімен салыстырғанда жақсы. Қазақстан Республикасындағы төлем жүйесі барлық халықаралық төлем жүйелерімен үйлесімді. Оның аппараттық және бағдарламалық жасақтамасы үнемі жаңартылып отырады, жаңа және жетілдірілген технологиялар үнемі ізденіп, енгізіліп отырады.

Төлем жүйелерін одан әрі жетілдіру және дамыту Ұлттық Банктің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады. Төлем жүйелерін дамытудың келесі негізгі бағыттарын анықтауға болады:

- Елімізде төлем құралдарының жаңа түрлерін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған нормативтік құқықтық базаны жетілдіру.

- Мемлекеттің төлем карточкаларын пайдалана отырып қолма-қол ақшасыз төлемдердің өсу қарқынын арттыру бойынша ынталандыру шараларының кешенін қабылдауы.

- Банктер теңгеде номиналды электрондық ақшаларды шығаруға мүмкіндік беретін отандық электрондық ақша жүйесін құру.

- Төлем жүйелерінің бағдарламалық-аппараттық платформасын жаңғырту және оларды бағдарламалық қамтамасыз етудің жаңа нұсқаларына көшіру.

- Елдің төлем жүйелерінің негізгі құрамдас бөліктерінің жұмыс істеуінің үздіксіздігін қамтамасыз ететін Астана қаласында Ұлттық Банктің жаңа Резервтік орталығын құру.

- Ұлттық Банк және екінші деңгейлі банктер тарапынан БАҚ арқылы тұрақты негізде түсіндіру жұмыстарын жүргізу.

Сондай-ақ нақты уақыт режимінде ұлттық жалпы есеп айырысу жүйелеріне негізделген ТМД елдерінің ортақ төлем жүйесін құру, сондай-ақ Қазақстанның төлем жүйесін ТМД және одан тыс жерлерде танымал ету маңызды бағыт болып табылады.

«Қолма-қол ақшасыз ақша» және «төлем жүйелері» терминдерін салыстырайық. Біздің ойымызша, бұл терминдердің бір-бірінен айырмашылығы – қолма-қол ақшасыз ақшалар банктік шоттағы жазбаларды білдіреді, ал төлем жүйелеріне бұл жазбаларды жасау мен есепке алудың техникалық механизмдері кіреді.

Төлем жүйесінің түсінігі кеңірек және күрделірек, өйткені ол тек объектіні, яғни ақшаны, осы объектімен рәсімдер мен процедураларды және осы процедураларды жүзеге асыратын субъектілерді қамтиды.

Қолма-қолсыз есеп айырысуда ақша төлем құралы қызметін атқарады. Банктер тек қана ақшалай төлемдердің тиімділігін арттыруға назар аударды және сәйкес тауар ағындарын бақылаудан аулақ болды, банк мамандары мен олардың клиенттері «есеп айырысу» терминінің орнына «төлем» терминін жиі қолдана бастады, бұл терминді ауыстыру үрдісін көрсетеді; «төлем жүйесі» терминімен «қолма-қол ақшасыз төлем жүйесі».

Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі мен төлем жүйесі ұғымдарының арасындағы байланыс кестеде көрсетілген.

1-кесте. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу және төлем жүйесінің элементтері

Жүйе элементі	Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі	Төлем жүйесі
Субъектілер	Коммерциялық, есеп айырысу банктер	Коммерциялық, есептік банктер + мамандандырылған компаниялар, мысалы, өңдеу немесе автоматтандыру
Есептеу формалары	Төлемді жүзеге асыруға тапсырыс беру тәсілі төлем құжатының түрімен анықталады	Төлем тапсырмасы негізінде төлем деректемелерін стандарттау арқылы төлем құжаттарының түрлерінің айырмашылығының маңыздылығын

		азайту
Төлем әдісі	Төлемге қатысушылардың шоттарына ақшаны есептен шығару және есепке алу тәртібі	Қарапайым ақша аудару арқылы клиенттердің шоттарын біркелкі төлеу; ақша аудару әдісіне сәйкес банкаралық корреспонденттік шоттар арқылы төлемдерді жүзеге асыруға баса мән беру
Есептеу құралдары	Қатысушылардың есеп айырысуларды беру рәсімдерінің мәні, мысалы, есеп айырысу құжаты	Бірыңғай төлем мәліметтері бар файл
Құжат айналымы	Есеп айырысу қатысушыларының есеп айырысу құралдарын беру тәртібі, мысалы, есеп айырысу құжаты	Бірыңғай төлем деректемелерін электронды файл алмасу

Төлем жүйесінің элементтері өзара тығыз байланысты, олардың өзара әрекеті мемлекеттік нормативтік актілерде және халықаралық шарттарда бекітілген белгілі бір ережелерге сәйкес жүзеге асырылады; Елдің төлем жүйесінің жұмысы тиісті құқықтық актілерге сәйкес құрылымдалған, олардың негізінде оның жұмыс істеу ережелері әзірленген. Олар кез келген жүйе үшін бірдей және төлем жүйесінің жұмыс істеуіне және ақша қаражаттарын бір экономикалық агенттен екіншісіне аударуға қажетті процедуралар жиынтығын анықтайды. Төлем жүйесінің рәсімдеріне қолма-қол ақшасыз төлемдердің белгіленген нысандары, төлем құжаттарының стандарттары, сондай-ақ ақпаратты берудің әртүрлі құралдары жатады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Есенғазиев Б.К. Инновациялық менеджмент. // Оқу құралы - Алматы, 2010.
2. Карпова С.В. Инновационный маркетинг. Учебник / Отв. - С.В. Карпова. - М.: Юрайт, 2016. - 458 с
3. Әлинов М.Ш. Инновациялық менеджмент: Оқу құралы. Алматы: «Бастау», 2012

ӘОЖ 336.3

**ҚОНАҚ ҮЙ БИЗНЕСІНДЕ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН АУДИТ ЖҮРГІЗУДІҢ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Никифорова А.Е., Мусаева Я.И., Сулайманова Т.Э.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме: Гостиничная индустрия полностью покрывает потребности туриста, такие как жилье, питание, личная безопасность и медицинское обслуживание в период отдыха. В течение планового периода управление гостиницей осуществляется исключительно государством на особых условиях и условиях.

В статье рассматривается организация эффективного бухгалтерского учета с специфическими характеристиками, характерными для гостиничного бизнеса, в особенности, законодательная база, регулирующая организацию отчетности в сфере гостиничного бизнеса.

Abstract: The hotel industry fully covers the needs of the tourist, such as housing, food, personal safety and medical care during the holiday period. During the planning period, the hotel is managed exclusively by the state on special terms and conditions.

The article deals with the organization of effective accounting with specific characteristics characteristic of the hotel business, in particular, the legislative framework governing the organization of reporting in the field of hotel business.

Отандық бухгалтерлік есепті реформалау жағдайында оның бақылау және аналитикалық функциялары капиталдың иелері мен бухгалтерлік (қаржылық) есептілікте ұсынылған ақпаратты пайдаланушылардың мүдделерін қорғауды қамтамасыз ететін ерекше маңызға ие. Осыған байланысты есепке алу маңызды есепке алына отырып, басқару жүйесін есепке алу жүйесінде іске асырылатын шығындарды басқару үдерісі, оның тиімді ұйымдастырылуы тек есепке алу процесі саланың ерекшелігіне сәйкес кәсіпорын қызметінің ауқымы мен сипатын қанағаттандыратын болса ғана мүмкін болады.

Қонақ үй кешенінің кәсіпорындарында бухгалтерлік есеп жүргізу, әдетте, қонақ үй қызметтерін ұсыну, атап айтқанда, тұру, тамақтану, тасымалдау және демалыс түрінде жүзеге асырылатын бірнеше қызмет түрлерін біріктіретін экономикалық процестердің ерекшеліктеріне байланысты ерекшеліктерге ие. Қонақ үй бизнесіне тән ерекше сипаттамалары бар тиімді бухгалтерлік есебін ұйымдастыру, әсіресе, қонақ үй бизнесі саласындағы есеп беруді ұйымдастыруды реттейтін заңнамалық база жетілдірілмеген және ұйымдық негізді, өндіріс және салықтық есепке алу ережелерін, әрбір нақты жағдайда мамандардың кәсіби пікірлері, сонымен бірге жауапкершілікті арттырады. Қонақ үй қызметтерінің шығындарын есепке алу нәтижесінде өңделетін ақпараттық массивтің күрделілігі мен көлеміне ақпарат жинау процесін ұйымдастыруды жетілдіру, оны түсіндіру әдістерін әзірлеу және тұтынушыларға олардың талаптарына сәйкес жылдам шешімдер қабылдауды талап етеді.

Осылайша, қонақжайлылық индустриясының бәсекеге қабілеттілігін арттыру қызметтердің сапасын үнемі жетілдіруге негізделген, бухгалтерлік есептің негізгі элементтері ретінде басқару есебін жүргізу шеңберінде тиімді шығындарды басқару жүйесін құру міндетін орындау кезінде мүмкін болады.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты, қонақ үй бизнесі саласындағы бухгалтерлік есептілігінің теориялық және әдіснамалық мәселелерін дамытуға байланысты проблемаларды шешу маңызды болып табылады.

Аталмыш мәселелердің тиянақты шешімін іздеп табу үрдісін қолдан келгенінше үлес қосу мақсатында зерттеу жұмысымыздың тақырыбын қонақ үй бизнесі саласындағы бухгалтерлік есептілігін ұйымдастыру мен оны жетілдіру жолдарын зерттеуге арнадық.

Осыларды ескере отырып, мақала тақырыбының өте маңызды екендігін аңғаруға болады. Ғылыми зерттеу жұмыс бойынша бірнеше мәселелерді айқындау, оларды талдау және тиімді шешу жолдарын ұсыну көп ізденісті қажет етеді.

Қонақ үй индустриясына қандай да бір анықтама беру қиынға соғады, себебі оның саласының құраушылары өте көп. Қонақжай индустриясы кешенді болып табылады. Ол түрлі кәсіпқой шешімдерді және жағдайларды игере білудегі тәсілдердің жиынтығы. Индустриялы кәсіпорын әртүрлі қызметтерді орындайды (мысалы, клубтар, қонақ үйлер, пансионаттар) және олар өзара байланысты. Қонақжай индустриясын зерттеуде ол өзіне әртүрлі салаларды және секторларды қосатынын білу керек, ара қатынас жүйесін ұғыну, яғни бұл жерде қонақжай индустриясын басқа индустриясының арақатынасы.

Қонақ үйлік бизнес ұланы Элсворт М.Статлер — клиенттің айтқаны әрқашан дұрыс деп бірінші айтқан. Ол үшін ең бастысы қонақтарға қызмет көрсету болған-деп атап көрсетті Р.А.Браймер [1].

Ресей ғалымдары Бургонова Г.Н., Каморджанова Н.А. «Қонақ үйлік бизнес – туризм және ойын-сауық индустриясы деп аталатын алып сегменттің құрамдас бір бөлігі болып табылады»-деп пікір қалдырған [2].

Қонақжайлық индустриясы деп, келген адамдарды тұрғын үй, ас және тамақпен, сондай-ақ олардың демалуын ұйымдастыруға бағытталған бизнес түрін атайды.

А.Д.Чудновский «Гостиничный и туристический бизнес»атты еңбегінде «Қонақжайлық индустриясы – бұл қонақжайлық ұстанымдарға сүйенер қызмет түрлерінен тұратын кәсіпкерліктің өрісі, қонақтарға деген қатынас жомарт және достық көзқараспен мінезделеді»-деп анықтама береді [3].

Қонақ үй сөзінің кең мағынасында – бұл жиһаздалған бөлмелері бар, қысқа мерзімді уақытта тұруға арналған үй.

Қазақстандық авторлардың еңбектеріне шолу жасай отырып, Б.Б.Жунусбекованың«Қонақ үй – бұл үйлерінен тыс жерде орналасқан адамдарға қызмет кешенін ұсынатын кәсіпорын, олардың арасында тең дәрежеде маңызды болып табылатын орналастыру және тамақтандыру қызмет түрлері»-деген пікірімен келісуге болады [4].

«Rixos Khadisha Shymkent» қонақүйі – керемет іскерлік қонақүйі, ол қаланың орталығында, ыңғайлы жерде орналасқан. Қазақстанның оңтүстік өңірінде бірінші халықаралық бес жұлдызды қонақ үйі. «Rixos Khadisha Shymkent» қонақүйі Шымкент қаласының тарихын, мәдениетін және жоғары сапаны біріктіретін орталық болып табылады. Бөлмелерде, люкстерде, мейрамханаларда, спа мен конференц-залдарда қонақ үйдің жағымдылығы мен ләззат орын алған бірегей атмосфераны ұсынады. Жаңа қонақ үй қаланың өзіндік көрінісі болды, оңтүстік қонақжайлылық пен жомарттықтың символы болды.

Кез келген кәсіпорын сияқты, қонақ үйдің де өз қызметтік саласын қалай жетілдіру мәселесі толғандырады. Мысалы, тұты- нушылардың көбірек келуін жоғарылату үшін қызмет көрсе- тулерін сапалы жасау қажет және қызмет

көрсету тізімдерін көбейту қажет. Тек осы жағдайда ғана қонақ үй жоғары деңгейге көтеріліп, халықаралық аттестациядан өтіп, сертификат ала алады.

Қонақ үй қызмет көрсету саласына жатады, сондықтан ұйымдастырушылық шаруашылық қызметте өзіндік ерекшелік-тері болады және ол тұтынушылардың құқығын қорғау заңының, бухгалтерлік есеп және салық салу заңнамаларының талап-тарын сақтауға міндетті.

Қонақ үй қызмет көрсету шығындарының есебін жүргізілу үшін 8110 Негізгі өндіріс шотын пайдаланамыз. Қонақ үй қызметін пайдаланушылармен есеп жүргізу үшін арнайы рәсімделген үлгідегі қызмет көрсету құжаты немесе қысқаша толтырылған келісім шарт пайдаланады.

Туристерді орналастыруға қызмет көрсетулер — қонақ үйлермен, пансионаттармен, санаторийлермен, демалыс үйлермен және т.б қызмет көрсету, оның шығынын туристік фирмалар серіктестік туралы келісім-шартқа сілтеме жасай отырып, тариф бойынша орнын толтырады және төмендегідей бухгалтерлік жазба беріледі:

а) тұрғаны үшін: 8400 «Үстеме шығыстар» шот дебеті, 3310

«Жеткізушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шоты кредиті;

ә) орналастыру және тұрғызу бойынша көрсеткен қызметі үшін берешектерді төлеу:

3310 «Жеткізушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шоты дебеті, 1030 «Ағымдағы банктік шоттардағы теңгемен ақша қаражаты», 1010 «Кассадағы теңгемен ақша қаражаты», «Чек кітапшасындағы ақша», 2150 «Қызметкерлердің ұзақ мерзімді дебиторлық берешегі» шоттар кредиті жазылады.

Қонақ үй қызмет көрсету жарнамалық қызметтің есебі.

Жарнама берушінің жарнамалаудан түскен табысын мойындап анықтау ХҚЕС № 18 бойынша танылады, яғни:

-меншікті шоттың қортындысы бойынша түсім экономикалық тиімділігі жоғары болып өсім байқалғанда;

-үшінші жақтың пайдасына шешілген түсім капитал өсіміне әсер етпеуіне байланысты есептемеген жағдайда;

-агенттік қызмет көрсеткені үшін төленетін сыйақының түсімі болып есептелгенде.

Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы туристік қызметті жарнамалау арнайы жарнама агентстваларымен келісім шарт жасау арқылы жарияланады. Келісім шарт бойынша жарнамалаушының талап тілектері толығымен орындалған жағдайда туристік ұйымда шығын есептеліп құнын анықтайды.

Егер жарнамалық қалқандарды туристік ұйым пайдалану мерзіміне қарай 12 айдан аса пайдаланса, онда негізгі қор есебіне алуы тиіс.

«Rixos Khadisha Shymkent» қонақүй негізгі құралдарға: жер; үйлер; ғимараттар; есептеу техникасы; басқа машиналар мен құрал-жабдықтар; көлік құралдары; құрал-сайман; өндірістік мүлік және жабдықтар; шаруашылық мүлкі; басқа да негізгі құралдар жатады.

Кәсіпорында негізгі құралдардың есебі ХҚЕС бойынша №16 стандартқа сәйкес ұйымдастырылады. Осы стандарт негізгі құралдардың есебін жүргізудің, субъектіге жататын меншік құқығын, шаруашылық пен оперативтік басқару жүйесін анықтайды.

Мақалада келтірілген мәліметтерді қарастыра отырып біршама тұжырымдарға, қорытындыларға келуге болады.

Қорыта келе қонақ үй бизнесінің дамуы жалғасын тауып келе жатқан құбылыс екенін айтуға болады. Басқа мемлекеттермен салыстырғанда, атаулы саланың даму болашағы зор. Шетелдіктердің тәжірибесін біздің экономикалық саламыздың дамуына, оның ішінде қонақ үй бизнесінің дамуына да пайдалану әлеуеті толық байқалады. Аяғынан енді ғана тұрып, дамуын өрбітіп келе жатқан мемлекетіміздің болашағы зор деп ойлаймын. Еліміздің экономикалық дамуы, саяси-әлеуметтік дамуы тысқары емес.

Әдебиеттер:

1. Браймер Р.А. «Основы управления в индустрии гостеприимства». М.: 2014 – 176 с.
2. Бургонова Г.Н., Каморджанова Н.А. Гостиничный и туристический бизнес: Особенности бухгалтерского учета и налогообложения.-М.: Финансы и статистика,2014.-352с.
3. Гостиничный и туристический бизнес: Учебник/Под ред. А.Д.Чудновского.-М.: ЭКМОС,2019.-352с
4. Жунусбекова Б.Б. «Организация туризма и гостиничного бизнеса в Республике Казахстан». Алматы: 2014 – 98 с.

ОӘЖ 336

ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ: НЕГІЗДЕРІ, ФУНКЦИЯЛАРЫ

Омарәлі А.Д., Асықбаева Ұ.Ж., Жайдақ Н.Е.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Финансовая грамотность – это знания, которые позволяют эффективно управлять финансами. Его цель – расширить мировоззрение в общей финансовой сфере, тем самым открыть новые возможности и застраховаться от вещей, которые наносят финансовый ущерб и потери.

Summary: Financial literacy is the knowledge that allows you to effectively manage finances. Its goal is to expand the worldview in the general financial sphere, thereby opening up new opportunities and insuring against things that cause financial damage and losses.

Қаржылық сауаттылық – бұл бюджетті ұтымды басқаруға көмектесетін білім мен дағдылар. Жинақтарды көбейту үшін кірістер мен шығыстарды жоспарлауды, несиелік және сақтандыру өнімдерінің нюанстарын түсінуді,

ақшаны үнемді басқаруды, шоттарды дұрыс төлеуді, инвестициялауды және «қауіпсіздік жастығын» үнемдеуді үйрену керек.

Қаржылық сауаттылық – бұл адамның әл-ауқатын жақсартуға және өмір сүру сапасын жақсартуға әкелетін қаржылық мінез-құлық саласындағы білім, Дағдылар мен көзқарастардың жиынтығы. Қаржылық сауаттылық негіздерін меңгеру бізге нақты мақсаттар қоюға және оларға сенімді түрде қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда елімізде қаржылық алаяқтық кең таралуда, соның кесірінен көптеген адамдар алданып қалып жатыр. Бұл мәселенің шешімі – азаматтардың қаржылық сауаттылықтылығын арттыру арқылы біз алаяқтықтан сақтанып, өмір сапасын жақсартып аламыз. Президенттің Жолдауында да бұл мәселе көтеріліп, қаржылық білім беру қажеттілігі айтылған.

Қаржылық сауаттылық — бұл адамның жеке қаржыларын тиімді басқару, табыстарын есептеп, шығындарын жоспарлау, қарыз алу және инвестиция жасау секілді маңызды мәселелерде дұрыс шешім қабылдауы. Қазақстандағы жастар мен ересектердің қаржылық сауаттылығы әртүрлі деңгейде болып келеді және бұл деңгей қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайына, білім беру жүйесіне және ақпараттық құралдар арқылы таралатын ақпараттың сапасына байланысты. Қаржылық сауаттылық – қазіргі заманда маңызды және қажетті дағды. Әр адам жақсы өмір сүргісі келеді. Жалпы адамда екі пиғыл бар, бірі ақшаны жұмсау, екіншісі жинау.

Халықтың қаржылық сауаттылығын арттырудың өзектілігі халықтың қаржы жүйесі мен өз қаражатын басқару негіздері туралы жеткіліксіз хабардар болуымен байланысты.

Сонымен қатар, қаржылық өнімдердің әртүрлілігі мен күрделілігінің өсуі, сондай-ақ жалған псевдоинвестициялық схемалар мен қаржылық пирамидалардың таралуы халықтың қаржылық сауаттылығы саласындағы олқылықтарды жою қажеттілігін талап етеді. Қаржылық білімнің жеткіліксіздігі қисынсыз қаржылық шешімдер қабылдауға, жеке жинақтарды жоғалтуға және қаржы институттарына және тұтастай алғанда қаржы жүйесіне деген сенімнің әлсіреуіне әкеледі.

Шындығында, қаржы бізді барлық жерде қоршайды және оларды сауатты пайдаланудың негізгі ережелерін білу өте маңызды. Барлығына арналған қарапайым қаржылық ережелер жиынтығын қарастырайық.

Мемлекеттің бюджеті де, әр отбасы да өзінің жеке басын басқаруы керек. Кірістер мен шығыстарды жоспарлау қаржылық сауаттылықтың негізі болып табылады. Шығындар кірістерден аспауы керек, әр отбасында күтпеген өмірлік жағдайларға арналған резервтік қор болуы керек – қаржылық «қауіпсіздік жастығы».

Бюджет не үшін қажет? Барлығы өте қарапайым-ай сайын қаржылық мақсаттарға жету үшін табыстың аз ғана бөлігін бөлу үшін ағымдағы өмірге қажетті соманы білу маңызды

.Жеке қаржыны басқару бұл сіздің барлық нәрсенізден бас тарту, сараң болу және өзіңізді өмірлік ләззаттан толығымен айыру керек дегенді

білдірмейді. Керісінше-өмір сапасын жаңа деңгейге көтеру идеясы. Статистикаға сәйкес, адамдардың көпшілігінде табыстың 20-30 % - ы өздігінен сатып алуға кетеді және айдың соңында табыстың төрттен бір бөлігі қайда кеткенін еске түсіру мүмкін болмайды. Ақылмен үнемдеу керек. Мысалы, сіз өзіңіздің ұялы байланыс операторыңыздың веб – сайтына неғұрлым тиімді заманауи тарифке өту үшін немесе байланыс операторын толығымен өзгерту үшін жиі қарауға болады. Мүмкін, қыста балаға жаңа сандалдар немесе велосипед сатып алу туралы ойлану керек, өйткені қазір жазғы тауарлар жеңілдікпен сатылады. Шығындарыңызды талдағаннан кейін сіз жайлылықты жоғалтпай жақсы үнемдеуге болатын тағы бірнеше мақаланы таба аласыз.

Қазіргі әлемде қаржылық сауаттылықтың маңызы зор. Алайда, көбісі оның не екенін әлі түсінбейді. Сондықтан мәселені зерттеу анықтамадан басталуы керек.

Қаржылық сауаттылықтың негізінде бірқатар ережелер жатыр, онсыз мүмкін емес. Төменде олардың ең маңыздылары берілген:

1. Қаржы ағындарын жоспарлау және есепке алу
2. Қосымша табыс көздерін пайдалану
3. Қаржыға дұрыс көзқарас
4. Қаржы ұйымдарымен өзара іс-қимыл
5. Капиталды сауатты инвестициялау

Әр адам жеке қаржылық сауаттылықты арттыруға ұмтылуы керек. Бұл жеке адамның экономика және қаржы саласындағы білімдерінің жиынтығы деп аталады.

Жастардың қаржылық сауаттылығын арттыру қажеттілігі мемлекеттік саясаттың басым міндеттерінің бірі болып табылады. Өкінішке орай, көптеген отбасылар қаржы нарығының институттары мен құралдары туралы қарапайым білімге ие емес, жеке қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ете алмайды (әсіресе экономикалық дағдарыс кезеңінде), бірақ көбінесе қаржылық шығындар кезінде мемлекеттің көмегі мен қолдауына негізсіз сенеді. Бірақ адамның әл-ауқаты көбінесе өз қаржысын ұтымды басқару және тәуекелді және тәуекелсіз қаржылық операцияларды ажырата білу қабілетіне байланысты.

Қаржылық сауаттылықтың жоқтығы азаматтарының көпшілігіне өз кірістері мен жинақтарын тиімді басқаруға және ықтимал қаржылық тәуекелдерді дұрыс бағалауға мүмкіндік бермейді. Олар көбінесе қаржылық алаяқтықтың құрбаны болады.

Сонымен қатар, біздің елімізде жеке қаржыны тиімді басқару үшін қажетті қаржылық білім мен дағдыларды меңгеруге мүдделі және ресейлік қаржы нарығының белсенді қатысушылары болуға дайын адамдар саны артып келеді.

Соңғы уақытта бүкіл әлемде қарапайым азаматтардың қаржылық білімін арттыруға көңіл бөлінуде. Жеке тұлғаларға қаражатты тиімді пайдалану және үнемдеу бойынша тегін білім мен әдістемелер беруге бағытталған бағдарламаларды мемлекеттік қаржыландыру көлемі артып келеді.

Біздің айналамызда көптеген қаржылық қызметтер бар. Қаржы ұйымдары-банктер, инвестициялық қорлар, сақтандыру және брокерлік компаниялар – қаржы өнімдері мен қосалқы қызметтер нарығын дамытуда айтарлықтай жетістіктерге жетуде. Кейде тіпті өте білімді азаматқа маркетингтік және жарнамалық қозғалыстардан қорғану, сондай-ақ жағдайға барабар талдау жасау қиынға соғады. Көптеген адамдар үшін қажетті және сенімді ақпаратты табу қиын.

Осыған байланысты қаржылық сауаттылықты арттыру тетігін әзірлеу әр елдің ауқымында әлеуметтік қажетті іс-шараға айналуда.

Қаржылық сауаттылыққа оқыту адам алдымен негізгі қағидаларды меңгеретіндей, содан кейін бірте-бірте өз дағдыларын «жаңартып», күрделірек құралдарды меңгеретіндей құрылымдалған.

Халықтың қаржылық сауаттылығы елдің жалпы экономикасына әсер етеді.

Қазіргі дамыған және тез өзгеретін әлемде қаржылық мәдениет – дағдылар мен мінез-құлық ережелері жүйесінің тағы бір маңызды элементіне айналды.

Қаржылық сауаттылық адамдарға жағдайға, басқа адамдардың еркіне немесе жүйеге тәуелді болмауға мүмкіндік береді. Білімді адам қоғамның одан әрі дамуының материалдық негізін жасай отырып, өмірде өзіне ең тартымды болатын жолдарды таңдай бастайды.

Қаржылық сауаттылық жастардың ақшаға және оны басқаруға деген көзқарасын өзгертуге, болашақ туралы ойлауға және өмірлік циклінің қажеттіліктерін жоспарлауға көмектеседі. Оны жасына, отбасына, мәдениетіне және тіпті тұрғылықты жеріне байланысты үнемі өзгеріп отыратын көзқарастардың, білім мен дағдылардың күйі ретінде қарастыру керек.

Қазіргі заманда қаржылық сауаттылық жоғары бағаланады. Ең алдымен, бұл сіздің жеке әл-ауқатыңызды және өмір сүру деңгейін жақсарту құралы. Неғұрлым көп білсеңіз, соғұрлым көп әдістерді қолдана аласыз. Егер сіз өз өміріңізді жақсартқыңыз келсе, көбірек ақша тапқыңыз келсе, оған аз физикалық күш жұмсайсыз, онда сіз қаржылық сауаттылықты арттырудан бастау керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Адамбекова А.А. Финансовый рынок Казахстана: становление и развитие. Алматы: Дауир, 2007
2. Бернстайн П. Фундаментальные идеи финансового мира: Эволюция / Пер с англ. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2009
3. Баймуратов У. Б. Финансы Казахстана // Том 2. Избранные научные труды. - Алматы: БИС, 2005
4. Шибаяев С.Р., Шадрин Ю.А. Зарубежный опыт повышения финансовой грамотности населения // Финансы и кредит. 2015.

ФИНАНСОВАЯ ИНЖЕНЕРИЯ

Омарқұлова Д.Қ., Маликова Д.У., Корчибаева М.Х.
Научный руководитель магистр, старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

*Түйін: Бұл мақалада қаржылық инженерияға қатысты мәселелер қарастырылады .
Summary: This article discusses issues related to financial engineering*

Значение финансовой инженерии

Финансовый инжиниринг относится к применению инженерных методов для решения финансовых проблем. Например, предприятия используют этот метод для оценки производных ценных бумаг, стратегии нового бренда, управления рисками и т.д. Кроме того, страховые фирмы и регулирующие органы предлагают солидную зарплату специалистам, окончившим курсы финансовой инженерии, подтверждая актуальность этой степени для работы.

Финансовый инжиниринг-объединяет и использует информацию, полученную из различных областей, таких как математика, экономика, финансовая теория и информатика. Таким образом, он направлен на эффективную оценку, управление и передачу рисков внутри учреждений и между ними. Это математическое приложение к финансовым проблемам организации или юридического лица. Поэтому его также называют финансовой математикой.

Финансовый инжиниринг представляет собой реализацию инженерных методов для решения финансовых вопросов. Он помогает в разработке нового подхода к бренду, управлении рисками, кредитном менеджменте и кредитным рискам, а также оценке производных ценных бумаг [1].

Степень в области финансовой инженерии гарантирует обеспеченную карьеру в области искусственного интеллекта, науки о данных, машинного обучения или работы разработчика с солидной зарплатой.

Она используется в различных задачах, таких как поведенческие финансы, управление рисками и аналитика, финансовое моделирование, количественное управление портфелем, инвестиционный анализ и арбитражная торговля.

Она бывает двух типов: торговля на валютном рынке и торговля производными финансовыми инструментами.

Финансовая инженерия в основном включает преобразование финансовых теорий в практические приложения в финансовом мире. Следовательно, ее также называют математическими финансами, вычислительными финансами или финансовой математикой. Более того, курсы финансовой инженерии открывают путь к машинному обучению (ML) или искусственному интеллекту (AI), должностям разработчика и специалиста по обработке данных.

Относительно современная предметная область быстро расширилась за счет оценок и критики со стороны экспертов из-за отсутствия обеспечения во время кризиса 2008 года. Иными словами, рынок финансовых инноваций резко вырос в связи с ростом спроса на компетентных специалистов с образованием в области вычислительных финансов во всех бизнес-средах.

Принятие важных и взвешенных решений имеет важное значение при разработке более систематизированных постановлений для пенсионного сектора. Другими словами, он помогает оценить стоимость каждого баланса с помощью отчета о прибылях и убытках для обеспечения увеличения денежного потока. Эта методология используется в нескольких областях, включая ценообразование производных финансовых инструментов в финансах, корпоративные финансы, управление портфелем ценных бумаг и финансовое регулирование [2].

Чтобы пояснить, максимальное партнерство между инженерами по финансам и генеральными менеджерами может помочь создать конкурентное преимущество на рынке.

Использование финансовой инженерии

Вы можете свободно использовать это изображение на своем веб-сайте, в шаблонах и т.д., пожалуйста, предоставьте нам ссылку для указания авторства

Работа в сфере финансового инжиниринга предполагает использование компьютерных наук и математического моделирования для изучения и выпуска новых инструментов. Короче говоря, она включает методы инвестиционного анализа, новейшие финансовые модели, новые предложения по взносам, новые методы торговли и т.д.

Инженеры управляют количественными моделями рисков для прогнозирования эффективности инвестиционных инструментов и тестирования применимости и прибыльности будущего нового продукта. Они могут работать на непредсказуемом рынке и знают, с какими рисками приходится сталкиваться в каждом предлагаемом продукте.

Кроме того, инженеры используют торговлю опционами в качестве проверенной модели для определения стоимости премий по опционам, планирования тактики хеджирования и расчета подразумеваемой волатильности.

Пример № 1

Аманда управляет многонациональным бизнесом с двумя ключевыми отделами. Первый отдел управляет сетью магазинов хлебобулочных изделий, а второй производит линию спортивной одежды. В конце концов, она разделила оба отдела на два независимых предприятия: магазины хлебобулочных изделий и линии спортивной одежды.

Это повышает индивидуальную ценность обоих предприятий, поскольку их финансовые показатели оцениваются отдельно. В результате увеличилась стоимость их соответствующих акций и количество инвесторов. В результате Аманда получила от этих предприятий больше прибыли, чем раньше.

Пример № 2

Федеральная резервная система США (ФРС) использовала опыт лиц со степенью финансового инженера для поддержки фондовых рынков без начала или прямой покупки акций. Чтобы пояснить, в ней использовались три метода повышения цены акций.

Прямое обеспечение корпоративных облигаций

ФРС купила биржевые фонды (ETF) на миллиарды долларов, чтобы усилить связь между корпоративными акциями и корпоративными облигациями. Таким образом, он помог повысить ставки акционерного капитала компаний без единой покупки акций.

2. Подавление нерегулярности

Федеральное правительство снизило индекс волатильности (VIX), чтобы поднять фондовые рынки и еще больше увеличить кредитные спреды.

3. Контроль ставки дисконтирования

Что касается процентных ставок, то ФРС США располагает тремя традиционными и двумя более новыми рычагами. Сначала он снизил краткосрочные ставки до нуля, а затем ФРС начала последнее количественное смягчение (QE) для покупки долгосрочных активов. После этого используется управление ожиданиями или перспективные рекомендации, чтобы избежать резкого роста долгосрочной доходности [3].

Типы финансовой инженерии

Вы можете свободно использовать это изображение на своем веб-сайте, в шаблонах и т.д., пожалуйста, предоставьте нам ссылку для указания авторства

1. Торговля на валютном рынке

Инженеры используют валютный рынок для увеличения корпоративной прибыли и эксплуатации международного рынка. Поскольку обменные курсы валют являются основной сферой деятельности, фирма обычно поддерживает фонд, держа различные типы валют из разных стран.

Финансовый инженер может прогнозировать обменные курсы между валютами, чтобы предсказать увеличение или снижение стоимости валюты. Соответственно, связанные брокеры могут торговать валютами для оптимизации прибыли и сокращения убытков.

2. Торговля производными финансовыми инструментами

Финансовые соглашения не имеют очевидной финансовой ценности и могут быть связаны с процентными ставками, индексами или активами. Более того, стоимость производных финансовых инструментов зависит от постепенных результатов деятельности лежащего в их основе предприятия. Это помогает профессионалам с профессиями финансового инжиниринга иметь больше шансов на прибыль.

Финансовый инженер изучает и выпускает новейшие инвестиционные инструменты и стратегии анализа. Кроме того, эти инженеры работают с компаниями по управлению активами, страховыми фирмами, банками и хедж-фондами, проводя тщательную оценку фондового рынка. Средняя зарплата финансового инженера составляет 106 377 долларов в год [4].

Финансовый инжиниринг, безусловно, стоит затраченных усилий. Он обладает огромным потенциалом в условиях меняющегося финансового ландшафта. Следовательно, люди с исключительными научными и математическими знаниями могут обеспечить успешную карьеру в этой области. Более того, он помогает предотвратить любые незначительные или крупные риски денежных инвестиций для обеспечения полного успеха.

Степень в области финансовой инженерии - это курс, включающий междисциплинарный аспект финансовой теории с применением практики программирования, математических инструментов и инженерных методов. Она готовит студентов к работе в банковской сфере, консалтинговой индустрии, финансовом менеджменте и финансовых ценных бумагах.

Заключение. Подводя итог, можно сказать, что если финансовый рынок хочет стабильно развиваться и просуществовать долгое время, ему необходима финансовая инженерия для постоянного внедрения инноваций и улучшения финансового рынка, а также для создания хороших финансовых продуктов и систем с помощью хорошего финансового порядка, чтобы обеспечить лучшее развитие финансовой индустрии.

Список использованной литературы:

1. Шанг К. Б. Применение финансового инжиниринга в корпоративных финансовых инновациях, 2017
2. Оливье Т. Изучение финансового инжиниринга и его роли в финансовой эффективности, 2017
3. Кеннеди Б. Несколько взглядов на финансовый инжиниринг. Стиль завтрашнего дня, 2016.
4. Оразмаммедов, Ш. Я. Роль финансового инжиниринга и его применение, 2023.

УДК 330.342

ЭКОНОМИКА МЕН БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАРЫ

Оразбек Е.Т., Әбді Е.Е., Балғымбай А.Б.
Ғылыми жетекшісі магистр, аға оқытушы Кейкова Ж. К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Цифровизация экономики – это повсеместное внедрение цифровых технологий в экономику. Это явление вызвано стремительным развитием информационных технологий, микроэлектроники и коммуникаций в большинстве стран мира. Цифровизация экономики – это глобальный процесс. Разработка передовых производственных технологий, сквозных информационных технологий, нейротехнологий, интернета вещей и искусственного интеллекта.

Summary: Digitalization of the economy is the widespread introduction of digital technologies into the economy. This phenomenon is caused by the rapid development of information technology, microelectronics and communications in most countries of the world. The digitalization of the economy is a global process. Development of advanced manufacturing technologies, end-to-end information technologies, neurotechnologies, the Internet of Things and artificial intelligence.

Цифрлық экономика - бұл шындықты толықтыратын виртуалды орта. Төртінші өнеркәсіптік революция немесе Индустрия 4.0 негізінен постиндустриалды экономикадан Интеллектуалды ақпараттық технологияларға көшуден басқа ештеңе емес.

Ең алдымен, біз бүгінгі таңда әлемдік экономика өзгеріп жатқанын және Қазақстан жаһандық цифрлық экономикада өз орнын табуы қажет екенін түсінуіміз керек. Елеулі инвесторлар үшін цифрлық емес экономика қазірдің өзінде тартымсыз, өйткені ол қазірдің өзінде тиімсіз және тиімсіз болып саналады. Цифрландыру-бұл постиндустриалды экономикадан ақпараттық экономикаға қадам, ол тиімділікке ғана емес, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігіне де қол жеткізуге мүмкіндік береді [1].

Үкімет мәлімдегендей, цифрландырудың арқасында қазақстандық экономика 30% - ға ұлғаяуы тиіс. Мысалы, кедендік және салықтық қызметтерді цифрландыру есебінен ғана мемлекет бюджетіне 100 млрд теңгеден астам қаражат түседі.

Егер өндіруші өнеркәсіп туралы айтатын болсақ, мұнда цифрлық технологияларды енгізу есебінен өнімнің өзіндік құны азаяды, өндіру ұлғаяды. Бүгінгі таңда компаниялар тобында жүзеге асырылып жатқан жобалар дәл осыған бағытталған.

Экономика салаларын цифрландыру - "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының негізгі миссияларының бірі. Өнеркәсіп пен электр энергетикасын, көлік пен логистиканы, Ауыл шаруашылығын цифрландыру, электрондық сауданы дамыту, сондай-ақ қаржы технологиялары мен қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамыту көзделеді.

Бүгінгі таңда инвесторлар компанияларды цифрландыру деңгейіне көбірек көңіл бөлуде. Бұл табиғи нәрсе: соңғы жылдары цифрлық компаниялар әлдеқайда үлкен өсуді көрсетті. Жылдық баламада ол дәстүрлі бизнестің, соның ішінде халықаралық бизнестің 0,2-3% - на қарсы 14% құрайды.

Бүгінгі таңда компаниялар тобын трансформациялау және цифрландыру процесі қарқынды жүріп жатыр. Жалпы, қазіргі уақытта бізде 43 жоба бар, оның 14-і "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасына кірді, тағы 29 жоба компаниялар тобын цифрландыру бағдарламасы шеңберінде іске асырылуда [2].

Цифрландыру процесі тиімді жұмыс істеу үшін шешімдер мен бизнес-процестерді жетілдіруге және ресурстарды одан да тиімді онтайландыруға мүмкіндік береді.

Егер нақты нәтижелер туралы айтатын болсақ, онда әртүрлі бағыттар бар. Мысалы, Қазпошта мен Қазақтелеком қызмет көрсету саласында цифрландыру жобаларын енгізе отырып, жаппай тұтынушыға бағдарланады. Бұл біздің тұтынушылар бағалаған дрондар, пошташылар және т.б. Сонымен қатар, Big Data технологиялары қолданылады, олар клиенттермен жұмыс кезінде клиенттің тәжірибесін талдау арқылы кірісті арттырады.

Өндірістік процестерде басқа сипаттағы цифрландыру компаниялардың ұзақ мерзімді құнын арттыруға бағытталған.

Цифрлық экономика саласындағы әлемдік көшбасшылардың қатарында - АҚШ, ең дамыған ІТ-индустриясы бар елдердің бірі. АҚШ-тың цифрлық экономикасының күн тәртібі: еркін және ашық интернетті ілгерілетуді; желідегі сенім мен қауіпсіздікті ілгерілетуді; жұмысшыларға, отбасыларға және компанияларға Интернетке қол жеткізуді қамтамасыз етуді; зияткерлік меншіктің зияткерлік ережелері арқылы инновацияларды ілгерілетуді және жаңа технологиялардың жаңа буынын ілгерілетуді көздейді.

Көшбасшы елдердің арасында әлемдегі ең ірі электрондық сауда нарығы бар Қытай да бар (әлемдегі жалпы мәмілелердің 40% - дан астамы). Бүгінгі таңда бұл елде цифрлық жаһандану қарқынды дамып келеді және Қытай көптеген салаларда: өнеркәсіптік инвестициялар, бизнес үлгілері және жаһандық басқару салаларында жаңа әлемдік тенденцияларды қалыптастыруда. Қытайда жеке тұтыну үшін үшінші тарап қатысатын мобильді транзакциялар көлемі АҚШ-тағы тиісті транзакциялардың 10 көлемінен асады. Бүкіл әлемдегі "жалғыз мүйізді компаниялардың" үштен бірі Қытайдан.

Цифрландыру үдерістері кеңінен қабылдауда Қазпошта немесе Қазақтелеком сияқты компанияларда анағұрлым түсінікті. Өндірістегі цифрландыруға келетін болсақ, біз қандай технологиялар туралы айтып отырмыз және олардың артықшылығы неде?

Цифрландыру адам еңбегін ауыстыру тәсілі емес, керісінше тиімділікті арттыру және кәсіби дағдыларды жетілдіру үшін жұмыс істейтін көмекші құрал болып табылады. Цифрландыру процесі күнделікті операциялардан айырылған жаңа жұмыс орындары мен жұмыспен қамту нысандарын жасайды және цифрландыру әлеуетін уақтылы тану және оны барлық деңгейлерде оқытуға тиімді енгізу маңызды [3].

Сондықтан жұмыс істейтін қызметкерлерді де, жастарды да қайта оқытуға баса назар аудару керек.

Сондықтан, қорытындылай келе, цифрландыру адамдардың қысқаруы емес, бұл дағдылардың өзгеруі екенін атап өткен жөн. Кез-келген бизнестің басты, негізгі жетістігі әрқашан, барлық уақытта және кез-келген технологиямен адамдар болды және солай болып қала береді.

Экономиканы басқарудың цифрлық платформаларын құру-бұл стратегиялық маңызды міндет, оның шешімі материалдық өндірісті қалпына келтіріп қана қоймай, болашақ инновацияларды енгізудің негізін қалап қана қоймай, сонымен бірге Қазақстанның озық дамуын қамтамасыз ете алады, ол қазір тек алдыңғы қатарлы батыс елдерін қуып жетеді.

Құрамы мен құрылымы бойынша экономиканың сапалық жағынан өзге деңгейін дамыту маңызды болып табылады, сондықтан жаңа кәсіпорындарды құру мен дамыту, әлемдік нарыққа бағдарланатын және жаһандық цифрлық бәсекелестік жағдайында өміршең болатын стартаптарды қолдау, барлық негізгі өндірістік-экономикалық процестерді түпкілікті автоматтандыру, дербестендірілген өндіріс пен тұтыну нарығын дамыту, экономикалық субъектілердің жиынтық тиімділігін арттыру қажет деп танылуы тиіс алмасу

арқылы білімді жұмылдыру, жоғары технологиялық салаларда жаңа жұмыс орындарын құру.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Авдеева И.Л. Развитие цифровой экономики в условиях глобализации: управленческий аспект // International Scientific and Practical Conference World science. 2009. Т. 3. № 4 (20). С. 57-60.
2. Асанов Р.К. Формирование концепции "цифровой экономики" в современной науке // Социально-экономические науки и гуманитарные исследования. 2012. № 15. С. 143-148.
3. Бетелин В.Б. Цифровая экономика: навязанные приоритеты и реальные вызовы // Государственный аудит. Право. Экономика. 2008. № 3-4. С. 22-25.
4. Бийчук А.Н. Цифровая трансформация бизнеса в современной экономике // Экономическая среда. 2017. № 2 (20). С. 14-16.

ӘОЖ 331.12

**КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ ЖЕКЕ ТЕОРИЯСЫНЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ
СИПАТТАМАСЫ ("ҰЛЫ АДАМ" ТЕОРИЯСЫ) ЖӘНЕ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕР
ТЕОРИЯСЫ**

Өтеулі Ә.Б.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Арашкевич О.В.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ф. Скорина атындағы Гомель мемлекеттік университеті,

Гомель қ., Беларусь Республикасы

Резюме: Лидерство-это способность отдельных лиц или групп направлять, мотивировать и направлять других людей к цели. Развитие и теории лидерства изучались на протяжении многих веков. Одной из основных теорий лидерства является Теория "великого человека" и теория личностных качеств. Эти теории предлагают различные точки зрения на качества лидера и факторы, которые его формируют.

Summary: Leadership is the ability of individuals or groups to target, motivate, and guide other people. The development and theories of leadership have been studied for many centuries. One of the main theories of leadership is the theory of the "great man" and the theory of personal qualities. These theories offer different views on the qualities of a leader and the factors that shape it.

"Ұлы адам" теориясы көшбасшылықтың табиғаты туралы идеяны, оның туғаннан келген ерекше қасиеттеріне байланысты болатынын болжайды. Ал жеке қасиеттер теориясы көшбасшының мінез-құлықтары мен жеке қасиеттеріне назар аударады, ол көшбасшылық қабілеттіліктерін адам бойында дамытудың ықтималдылығын мойындайды. Бұл мақалада осы екі теория салыстырмалы түрде қарастырылады.

"Ұлы адам" теориясының негізін қалаушылар 19 ғасырдағы философтар мен психологтар болды. Бұл теория бойынша көшбасшы ерекше тұлға, табиғатынан туған, күшті ерік-жігері мен қабілеттеріне ие адам. Әдетте, көшбасшының өзі «ұлы адам» ретінде қабылданады, ол ерекше тұлға, тарихи

немесе әлеуметтік өзгерістерді іске асыра алатын тұлға болып табылады. Мысалы, Наполеон, Александр Македонский, Абрахам Линкольн және басқа да тарихи тұлғалар осы теорияның мысалдары ретінде қарастырылады.

Негізгі қағидалар мен ерекшеліктер:

- Табиғи қасиеттер: Көшбасшының ерекше қасиеттері оның табиғатында бар деп есептеледі. Ол басқа адамдардан жоғары және олардың қалауынан тыс әсер ету мүмкіндігіне ие.

- Тарихи жағдайлар: "Ұлы адам" теориясы тарихта өзгерістер мен жетістіктерді тек ерекше тұлғалар ғана жасай алатынын болжайды. Бұл адамдар қандай да бір тарихи жағдайларға сәйкес туған және сол жағдайларды өзгертуге қабілетті.

- Көшбасшының табиғаты: Көшбасшы әлеуметтік құрылым мен ортаға қарамастан, өз билігін жүзеге асырады. Көшбасшылық қабілеті оның дара қасиеттеріне негізделген, ол өз әрекеттерімен адамдарды басқаруға әсер етеді.

Кемшіліктері:

- Бұл теория көшбасшының жеке қасиеттерін тым артық бағалап, топтың немесе ұйымның өзара қатынасы мен қызметін ескермейді.

- Әлеуметтік немесе мәдени факторларды елемейді.

- "Ұлы адам" болу үшін тек туғаннан келген ерекше қасиеттер жеткілікті деп қарастыру, басқа адамдардың мүмкіндіктері мен күшін назарға алмайды.

Жеке қасиеттер теориясы көшбасшының ерекше қасиеттерін зерттеуге бағытталған. Бұл теория бойынша, көшбасшы болу үшін тек табиғи қасиеттер ғана емес, сонымен қатар адамның жеке тұлғалық қасиеттері мен мінез-құлқы да маңызды. Бұл теорияның негізгі принципі — көшбасшының мінез-құлықтары мен тұлғалық қасиеттері арқылы оның көшбасшылық қабілеттері дамиды. Яғни, көшбасшы болу үшін арнайы қасиеттер мен дағдыларды игеру қажет.

Негізгі қағидалар мен ерекшеліктер:

- Қасиеттер мен дағдыларды дамыту: Көшбасшылық қасиеттері табиғатынан емес, тәжірибе мен білім арқылы қалыптасады. Көшбасшы болу үшін адамның білім деңгейі, шешім қабылдау қабілеті, әлеуметтік дағдылары, эмоционалды интеллектісі және өз-өзіне деген сенімділігі маңызды.

- Тұлғалық қасиеттер: Көшбасшының қабілеттері оның жеке қасиеттеріне байланысты (мысалы, шешім қабылдау, адамдармен жұмыс істеу, мотивациялау және т.б.). Бұл қасиеттерді кез келген адам дамыта алады.

- Икемділік: Жеке қасиеттер теориясы көшбасшының өз мінез-құлқын, стратегиясын және тәсілдерін жағдайға сәйкес бейімдей алатындығын мойындайды.

Кемшіліктері:

- Жеке қасиеттер теориясы көшбасшылықтың тек тұлғалық аспектілеріне ғана назар аударады және ұйымның ішкі процестері мен сыртқы жағдайларын толық қарастырмайды.

- Тұлғалық қасиеттер теориясы бірқатар көшбасшының мінез-құлықтарын талдаумен шектеліп, оларды әртүрлі жағдайларда қалай қолдануға болатыны туралы нақты түсініктер ұсынбайды.

Ортақ ұқсастықтар:

- Көшбасшылықтың табиғаты: Екі теория да көшбасшының ерекше қасиеттері бар екенін мойындайды. "Ұлы адам" теориясы көшбасшылық қасиеттерді табиғатынан келген деп есептесе, жеке қасиеттер теориясы бұл қасиеттерді адамдардың өздеріне дамытуға болатын дағдылар мен мінез-құлықтар деп түсінеді.

- Қоғамдық әсер: Әрбір теория көшбасшының қоғамға және адамдарға әсер етуін басты назарда ұстайды. Көшбасшының билігі мен ықпалы — оның жеке қасиеттері мен қабілеттеріне негізделген.

Айырмашылықтар:

- Табиғи қасиеттер vs. дамуға болатын қасиеттер: "Ұлы адам" теориясы көшбасшының қасиеттерін табиғи түрде берілген деп қарастырады, ал жеке қасиеттер теориясы көшбасшының қасиеттері мен дағдыларын адам өз күш-жігерімен дамыта алатынын тұжырымдайды.

- Қоғамдық және тарихи контекст: "Ұлы адам" теориясы көшбасшылардың тарихи жағдайларға бейімделуін, ал жеке қасиеттер теориясы көшбасшының қоғамдағы қазіргі жағдайға жауапкершілікпен әрекет етуін көздейді.

- Тұлғааралық қатынастар: Жеке қасиеттер теориясы көшбасшының өзара әрекеттесу қабілетіне (мысалы, адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнату) басымдық береді, ал "Ұлы адам" теориясы мұндай аспектілерді аз қарастырады.

Көшбасшылықтың "ұлы адам" теориясы мен жеке қасиеттер теориясы әртүрлі көзқарастарды ұсынады, бірақ екеуі де көшбасшының даралық қасиеттерінің маңызды екендігін мойындайды. "Ұлы адам" теориясы көшбасшылықты табиғи қабілеттермен байланыстырып, көшбасшының өзгелерден ерекшелігін баса көрсетсе, жеке қасиеттер теориясы көшбасшылықтың оқыту мен тәжірибе арқылы дамытылатын қасиет екенін дәлелдейді. Қазіргі заманғы басқару мен көшбасшылықта екі теорияның да өзекті ролі бар, әрі нақты жағдайға байланысты қолдану тиімді болуы мүмкін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Абельская, Р. Ш. Теория и практика делового общения для it-направлений : учеб. пособие для вузов / Р. Ш. Абельская ; под науч. ред. И. Н. Обабкова. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 111 с.

2. Адамьянц, Т. З. Социальные коммуникации : учебник для академического бакалавриата / Т. З. Адамьянц. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 200 с.

3. Бендас, Т. В. Психология лидерства : учебник и практикум для академического бакалавриата / Т. В. Бендас. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 502 с.

АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ И ТРАНСФОРМАЦИИ ВАЛЮТНОГО РЫНКА РК

Полатов Ф.Б., Суязова М.Н., Суннатов Э.Г.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.

Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Мақаланың мақсаты тарту есептеулерінің дамуын, Достық елдердің қаржылық интеграциясы мен валюта саудасының қазақстандық валюта нарығының құрылымдық өзгерістеріне әсерін зерттеу болып табылады. Халықаралық есеп айырысулардағы, резервтердегі, валюта нарығындағы операциялардағы доллар үлесінің айтарлықтай төмендеуі байқалды.

Summary: The purpose of the article is to study the development of traction calculations, the impact of financial integration and trade in currencies of friendly countries on the structural shifts of the Kazakh foreign exchange market. There has been a significant decrease in the share of the dollar in international settlements, reserves, and operations on the foreign exchange market.

В условиях глобальной неопределенности и иных изменений на валютных и финансовых рынках участники сталкиваются с необходимостью поиска новейших форм и методов сохранения сбережений, поиска источников доходности и инструментов хеджирования рисков. Дж. М. Кейнс писал, что те, кто хочет сохранить прямой и оперативный контроль над своими сбережениями, предпочитают хранить их полностью ликвидно — в деньгах [1].

Кроме этого, события, которые происходят на мировой арене, стали активно влиять на исторически сложившуюся картину мира. Таким образом, доля доллара в мировых валютных резервах постепенно уменьшается – в начале 2000 х она составляла чуть более 70%, а по итогам 2023 года-58,4% . Это в первую очередь свидетельствует о снижении роли доллара США в мировой экономике в условиях конкуренции других валют, которые используются в международных операциях. Ожидается, что доля доллара США в мировых резервах продолжит снижаться, так как центральные банки ряда стран стремятся к дальнейшей диверсификации валютной структуры своих резервов. Несколько стран, такие как Россия, выразили желание сделать это. Например, Банк России, оценивая санкционное давление, последовательно снижал долю доллара в резервах по мере роста геополитических рисков. На конец 2023 года международные резервы Банка России составили 598,6 млрд долларов США, из них 442,7 млрд долларов США. США на валютные активы и 155,9 млрд. долл. США-к монетарному золоту. При этом Банк России отмечает нарастающую роль юаня.

Доли западных валют последовательно снижаются в финансовых потоках (инвестиции, платежи за товары и услуги, денежные переводы физических лиц) и операциях на валютном рынке. В регионах, близких к географическим, политическим, культурным особенностям, наблюдается рост спроса на национальные валюты [2]. Хотя доллар продолжает управлять операциями со

SWIFT, они также претерпевают значительные изменения в части увеличения доли валют, отличных от доллара и евро (Таблица 1).

Таблица 1. Валютная доля в операциях SWIFT (с использованием форматов MT103, MT202 — клиентские и межбанковские платежи), сентябрь 2023 г. сентябрь 2022 г., %

№	Наименование валюты	Доля в 2022 г.	Доля в 2023 г.
1	Доллар США	42,31	46,58
2	Евро	35,15	23,60
3	Фунт стерлингов	6,54	7,32
4	Йена	2,88	4,20
5	Юань	2,44	3,71
6	Канадский доллар	1,67	2,50
7	Гонконгский доллар	1,16	1,75
8	Австралийский доллар	1,32	1,57
9	Сингапурский доллар	0,34	1,12
10	Швейцарский франк	0,98	1,02

Необходимо отметить, что в операциях, которые проводятся через SWIFT, рост операций в других валютах в основном обусловлен уменьшением доли евро, как видно из данных таблицы 1. Китай постепенно увеличивает долю своей валюты в расчетах. Санкции побудили страны находить иные альтернативные валюты для международных транзакций, и юань стал предпочтительным вариантом. Растет интерес к "недолларовым" финансовым каналам и инструментам.

Для удовлетворения нарастающего спроса на юань используются различные инструменты: выпуск облигаций в юанях, валютные свопы, а также репо, которые обеспечиваются сертификатами участия в клиринге или ценными бумагами.

Однако концентрация операций в одном основном сегменте всегда сопряжена с высокими рисками. До недавнего времени наибольшая часть внешнеторговых операций и связанных с ними конверсионных сделок на казахстанском валютном рынке велась с использованием доллара США, теперь эту доминирующую позицию занимает китайский Юани.

На сегодняшний день из основных принципов развития биржевого валютного рынка стал мультивариант предоставления сервисов по выполнению заявок для различных типов клиентов и клирингу заключенных ими сделок. В 2023 году ОТС-сервисы, запущенные ранее, получили дальнейшее развитие [3].

Регуляторные изменения и инновации на валютных рынках ЕАЭС. Главным драйвером изменений на финансовых рынках дружественных стран Евразийского пространства в 2022-2024 годах стало обострение геополитической ситуации.

Например, для Республики Беларусь после отказа Citibank в обслуживании ценных бумаг и проведении платежей по ним возникла необходимость разрешения проблем получения платежей по белорусским

еврооблигациям, возникших у иностранных, в первую очередь, казахстанских инвесторов. В ответ Министерство финансов Республики Беларусь объявило о прямом переводе платежей через свою инфраструктуру в национальной валюте и проработало различные варианты осуществления таких платежей. Впоследствии регуляторы Беларуси и РК разработали схему, по которой казахстанские инвесторы могут получать платежи по еврооблигациям РБ через Национальный расчетный депозитарий (НДР).

Ситуация на внутреннем валютном рынке Кыргызской Республики также подверглась влиянию внешних факторов-продолжающегося движения финансовых потоков, инициированного релокантами, побочного эффекта санкций против Казахстана и др. в результате и в целях стабилизации ситуации Национальным банком Кыргызской Республики были введены временные меры ,например, на покупку и вывоз валюты (резидентам и иностранцам установлен лимит на покупку и вывоз валюты в размере 5000 долларов США, гражданам Кыргызстана и налоговым резидентам-10 тысяч долларов США. США), а также валютные интервенции. Это объяснялось тем, что страна столкнулась с беспрецедентным оттоком иностранной валюты — в Кыргызскую Республику поступили огромные объемы рубля и тенге, которые были конвертированы в доллары и евро, а затем переведены за границу. По состоянию на начало 2024 года валютный рынок Кыргызстана остается стабильным, несмотря на то, что спрос на иностранную валюту несколько превышает ее предложение.

Значительное влияние на валютный рынок Республики Армения в 2023-2024 гг. и курс армянской драмы. Отметим, что в Армении нет биржевого валютного рынка — в валютной секции армянской фондовой биржи торги не проводятся, а валютные операции совершаются банками на внутрибанковском и межбанковском рынках. Центральный банк Республики Армения заявил, что продолжит контролировать состояние финансовых рынков и при необходимости будет использовать все инструменты в своем арсенале, гарантируя цену и финансовую стабильность.

Риски геополитики и введение санкций обусловили изменение мировых валютно-финансовых операций. Многие страны мира и интеграционные объединения получили курс на дедолларизацию расчетов, внешнеторговых операций, резервов в национальной валюте. Однако это только начало завершения операций и перехода к новой гарантийной системе управления рисками. Для реконструкции финансовой инфраструктуры необходимы эффективные рыночные механизмы организации конверсионных операций национальных (не резервных) валют с достаточной ликвидностью и набором инструментов для обновления платежно-расчетной системы и управления валютными и процентными рисками [4].

В целях обеспечения трансформации системы внешнеторговых платежей и расчетов была расширена продуктовая линейка и время торговли валютами дружественных стран. Для диверсификации бизнеса и удовлетворения потребностей участников было продвинуто развитие внебиржевых сервисов,

реализованы инновации, направленные на повышение ликвидности и стабильности биржевого рынка РК. Важным фактором развития биржевого валютного рынка стало расширение клиентской базы за счет привлечения корпораций и частных инвесторов. Особое внимание необходимо уделить развитию международных отношений и интеграционных процессов с участниками дружественных стран.

Изменения на валютных рынках стран ЕАЭС. Реализация интеграционных проектов, организация взаимного доступа участников валютного рынка к торгам в странах-партнерах, использование инвесторами инфраструктуры соседних стран и наличие прямых котировок национальных валют друг к другу должны способствовать росту эффективности и сбалансированности финансовых рынков стран ЕАЭС.

Список использованной литературы:

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: избранное: пер. с англ. Москва: Эксмо, 2017. 960 с.
2. Алехин Б. И. «Ползучая» дедолларизация мировой экономики // Международная экономика. 2023. № 1. С. 4–22. <https://doi.org/10.33920/vne-04-2301-01>.
3. Евразийский вектор китайской инициативы «Пояс и Путь»: территориально-экономические и правовые аспекты: монография / Под ред. А. А. Ткаченко. Москва: КУРС, 2021. 272 с.
4. Пискулов Д. Ю., Мишина В. Ю. Интернализация и регулирование электронных торговых систем на валютном рынке // Валютное регулирование. Валютный контроль. 2019. № 9. С. 48–57.

ӘОЖ 65.011.56

КОМПАНИЯНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖҮЙЕСІН ӨЗІРЛЕУ

Рахматуллаева Р.Н.¹

Шетелдік ғылыми кеңесші: э.ғ.к., доцент Гапурбаева Ш.Р.²

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Қырғызстанның халықаралық университеті, Бішкек қ., Қырғызстан Республикасы

Резюме: В условиях современной рыночной экономики экономическая безопасность для предприятий является важным вопросом. Эффективно организовав систему экономической безопасности, компании могут поддерживать свою стабильность, прибыльность и противостоять внешним и внутренним угрозам. Экономическая безопасность включает не только финансовую стабильность, но и производственные, информационные, правовые и социальные аспекты. Поэтому данный вопрос актуален в современной управленческой практике. В этой статье рассматриваются компоненты, необходимые для разработки системы экономической безопасности компании, и способы обеспечения ее эффективности. Кроме того, анализируются основные элементы системы экономической безопасности и проблемы, возникающие при их реализации.

Summary: In the conditions of a modern market economy, economic security is an important issue for enterprises. Through the effective organization of the economic security system, companies can maintain their stability, profitability and resist external and internal threats. Economic security includes not only financial stability, but also Production, Information, legal and

social aspects. That is why this issue is becoming relevant in modern management practice. This article discusses the components necessary for the development of the company's economic security system and ways to ensure its effectiveness. In addition, the main elements of the economic security system and the problems encountered in their implementation are analyzed.

Экономикалық қауіпсіздік — бұл компанияның нарықта тиімді жұмыс істеу қабілетін, оның қаржылық тұрақтылығын және даму перспективаларын қамтамасыз ететін жүйе. Қауіпсіздік жүйесінің басты мақсаты — компанияның ресурстарын тиімді пайдалану, ішкі және сыртқы қатерлерге қарсы тұру және қолайлы инвестициялық және басқарушылық шешімдерді қабылдау.

Компанияның экономикалық қауіпсіздігі бірнеше негізгі бағыттарды қамтиды:

1. Қаржылық қауіпсіздік — компанияның қаржылық жағдайы мен ресурс ағындарын тиімді басқару.
2. Өндірістік қауіпсіздік — өндіріс процесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету және еңбек ресурстарын тиімді пайдалану.
3. Ақпараттық қауіпсіздік — компанияның ақпараттық ресурстарын қорғау, ақпараттың жоғалуы немесе бүлінуінің алдын алу.
4. Құқықтық қауіпсіздік — компанияның заңдық талаптарға сәйкестігін бақылау және құқықтық тәуекелдерді болдырмау.
5. Әлеуметтік қауіпсіздік — компанияның қызметкерлері мен қоғам алдындағы әлеуметтік жауапкершілігін жүзеге асыру.

2. Компанияның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі принциптері

Компанияның экономикалық қауіпсіздігі жүйесін әзірлеу барысында бірнеше маңызды принциптер ескерілуі керек. Олар:

1. Жүйелілік принципі — экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шаралары кешенді түрде жүзеге асырылуы тиіс. Бұл дегеніміз, барлық ішкі және сыртқы факторлар бір тұтас жүйе ретінде қарастырылып, басқарылуы қажет.
2. Динамика принципі — экономикалық қауіпсіздік жүйесі тұрақты түрде өзгеріп отыратын нарықтық орта мен ішкі жағдайларға сәйкес бейімделуі керек.
3. Алдын алу принципі — қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін тәуекелдер мен қатерлердің алдын алу шаралары басты назарда болуы тиіс. Қауіптерді болжау және оларды азайту — экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі тәсілі.
4. Тұрақтылық принципі — компанияның экономикалық қауіпсіздігі жүйесі экономикалық дағдарыс жағдайларына да дайын болуы тиіс. Сондықтан да қауіпсіздік шаралары тек күнделікті жұмыс жағдайында ғана емес, сонымен қатар күрделі кезеңдерде де тиімді жұмыс істей алуы керек.
5. Кешенділік принципі — барлық экономикалық қауіпсіздік элементтері бір-бірімен байланысты болып, толықтай бір жүйені құрауы

тиіс. Бұл принцип компанияның әрбір бағыты мен саласы бойынша жеке қауіпсіздік шараларын қабылдауға мүмкіндік береді.

Компанияның экономикалық қауіпсіздік жүйесін құру бірнеше кезеңнен тұрады, олар:

Компанияның экономикалық қауіпсіздігінің мақсаттары мен міндеттері анықталғаннан кейін, бұл көрсеткіштер бойынша нақты іс-әрекеттер жоспары әзірленеді. Бұл кезеңде компанияның барлық мүмкін қатерлері мен тәуекелдері, сондай-ақ оларды болдырмаудың жолдары белгіленеді.

Қауіпсіздік жүйесін құру үшін компанияның ішкі және сыртқы қатерлерін жан-жақты талдау қажет. Әрбір қатер бойынша тәуекелдерді бағалап, олардың ықтимал әсерін анықтау керек. Мұндай талдау компанияның экономикалық қауіпсіздігінің деңгейін түсінуге және болашақтағы мүмкін болатын қатерлерге дайын болуға көмектеседі.

Компанияның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оның ішкі құрылымы да айқын болуы тиіс. Қауіпсіздік құрылымында әрбір басқару деңгейі мен бөлімше өз міндеттерін айқын түсініп, тәуекелдерді басқару үшін тиімді құралдарды қолдануы керек.

Қауіпсіздік жүйесін енгізу барысында нақты шаралар мен тәсілдер анықталып, олардың орындалуын бақылау жүйесі құрылады. Бұл шаралар компанияның қаржылық, өндірістік және ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Қауіпсіздік шараларының тиімділігін үнемі бақылау және бағалау қажет. Бұл жүйе компанияның ішкі жағдайлары мен сыртқы нарықтағы өзгерістерге сәйкес бейімделіп отыруы үшін маңызды.

4. Компанияның экономикалық қауіпсіздік жүйесін тиімді басқарудың әдістері

Тәуекелдерді басқару жүйесін енгізу компанияның экономикалық қауіпсіздігіне үлкен әсер етеді. Тәуекелдерді талдау арқылы кәсіпорын өзінің қаржылық және өндірістік көрсеткіштеріне ықпал ететін қауіп-қатерлерді анықтап, оларды болдырмауға немесе азайтуға мүмкіндік алады.

Экономикалық қауіпсіздік жүйесін басқару үшін әртүрлі аналитикалық құралдарды қолдану қажет. Бұл құралдар компанияның қаржылық жағдайын бақылауға, шығындар мен кірістерді талдауға, инвестициялық жобаларды бағалауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар экономикалық қауіпсіздікті басқарудың маңызды құрамдас бөлігіне айналған. Ақпараттық жүйелер арқылы компания өзінің барлық қаржылық және өндірістік деректерін бақылап, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ете алады.

Компанияның экономикалық қауіпсіздік жүйесі оның тұрақтылығы мен дамуына кепіл болады. Қазіргі нарықтық экономикада компаниялар көптеген сыртқы және ішкі қатерлермен кездеседі, сондықтан экономикалық қауіпсіздікке ерекше назар аудару қажет. Қауіпсіздік жүйесін дұрыс құру, тәуекелдерді басқару және мониторинг жүргізу арқылы компаниялар өздерінің қаржылық және өндірістік көрсеткіштерін жақсартып, бәсекеге қабілеттілігін

арттыра алады. Экономикалық қауіпсіздік жүйесін үздіксіз дамыту және бейімдеу компанияның ұзақ мерзімді табысты жұмыс істеуінің негізі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Агаркова Л.В. Управление финансовыми рисками корпорация / Л.В. Агаркова // Аллея науки. 2018. Т. 4. № 1 (17). - С. 561-564.
2. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. Учеб. курс. - 6-е изд., перераб. и доп. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2014. - 582 с.
3. Борисова Е.Р. Проблемы методологического обоснования управления финансовыми рисками / Е.Р. Борисова // Вестник Российского университета кооперации. 2017. № 4 (30). - С. 18-20.

ӘОЖ 338.342.14

ЦИФРЛАНДЫРУ ХАЛЫҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Рахматуллаев А.М., Орынбек С.Б., Өтеулі Ә.Б.
Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Цифровизация-явление, которое сегодня активно реализуется во всех сферах жизни общества. Его влияние также оказывает глубокое влияние на экономическое поведение. Особенно меняется принятие населением экономических решений, потребительские привычки, способы использования рабочей силы, а также общая экономическая деятельность с внедрением цифровых технологий. Цифровизация может служить эффективным фактором оптимизации экономического поведения населения. В этой статье рассматривается, как оцифровка способствует экономическому поведению населения, а также ее положительные и отрицательные последствия.

Summary: Digitalization is a phenomenon that is being actively implemented in all spheres of society today. Its influence also has a profound effect on economic behavior. The population's economic decision-making, consumer habits, ways of using labor, as well as general economic activity with the introduction of digital technologies are especially changing. Digitalization can serve as an effective factor in optimizing the economic behavior of the population. This article examines how digitization contributes to the economic behavior of the population, as well as its positive and negative consequences.

Цифрландырудың тұтынушы мінез-құлқына әсері барлық салада көрінеді. Әсіресе, интернет арқылы сатып алу үрдісінің көбеюі, цифрлық ақша мен мобильді банкингтің танымал болуы, сондай-ақ электронды сауда аландарының дамуы тұтынушылардың экономикалық мінез-құлқын өзгертуге ықпал етті. Интернет арқылы сауданың өсуі, тұтынушылардың таңдауларын онлайн платформалар арқылы жасай бастауын қамтамасыз етті. Бұған қосымша, цифрлық жарнамалар мен ақпараттық технологиялардың көмегімен тұтынушылардың қалаулары мен қажеттіліктері тура бағытталуда.

Цифрландыру адамдардың қаржылық шешім қабылдау тәсілдерін өзгертуде. Мобильді банкинг, электронды ақша және түрлі қаржы құралдарын

онлайн түрде қолдану қаржылық қызметтерді барынша қолжетімді және тиімді етеді. Бұл азаматтарға өз шығындарын бақылау, инвестициялау, несиелерді төлеу, сондай-ақ ақша жинақтау сияқты шешімдерді жылдам қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, криптовалюталар мен блокчейн технологиялары да халықтың қаржылық мінез-құлқын өзгертуге өз әсерін тигізуде.

Цифрландырудың тағы бір маңызды аспектісі — еңбек нарығындағы өзгерістер. Онлайн жұмыс орындары, фрилансинг, жұмысшы күшінің цифрлық платформалар арқылы іске асуы, қашықтан жұмыс істеу сияқты трендтер экономикалық мінез-құлықтың жаңа формаларын қалыптастырды. Бұл процестер еңбек нарығындағы икемділік пен еңбек өнімділігін арттыруға, сонымен қатар жұмыссыздықты азайтуға мүмкіндік береді.

Цифрландыру халықтың экономикалық мінез-құлқын оңтайландырудың басты құралы болып табылады. Интернеттің кеңінен таралуы мен мобильді қосымшалардың қолданылуы арқылы адам қажетті қызметтер мен тауарларды тез және тиімді ала алады. Мысалы, онлайн банкинг қызметтері, тауарларды онлайн сатып алу, көлік және такси қызметтерінің мобильді қосымшалары халықтың уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, уақытты үнемдеу және тиімді қызметтер алу адамды экономикалық шешімдерде тиімдірек етеді.

Цифрландыру әртүрлі деректер мен ақпараттарды өңдеуге мүмкіндік береді, бұл экономикалық шешімдер мен әрекеттердің тиімділігін арттырады. Үлкен деректер (Big Data) арқылы адамдардың тұтынушылық әдеттері мен мінез-құлықтары туралы ақпараттар жинақталып, оны өңдеу нәтижесінде экономикалық шешімдер айқын әрі нақты болып шығады. Бұл нарықта сұраныс пен ұсынысты дұрыс үйлестіріп, экономикалық процестердің тиімділігін арттырады.

Цифрландыруды жүзеге асыру, оның ішінде экономикада цифрлық сауаттылықты арттыру халықтың қаржылық және экономикалық білім деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе қаржы сауаттылығының артуы, инвестициялау, қарыз алуға қатысты білімнің кеңеюі арқылы халықтың экономикалық мінез-құлқын оңтайландырады. Сандық технологиялар арқылы адамдар өз қаржысын дұрыс басқара алатын мүмкіндікке ие болады.

Цифрландырудың сын-қатерлері мен шектеулері:

1. Цифрлық теңсіздік

Цифрландырудың бірқатар оң әсерлеріне қарамастан, оның дамуы әр адам үшін бірдей қолжетімді болмауы мүмкін. Ауылдық жерлерде интернетке қол жеткізу, цифрлық сауаттылықтың төмен болуы, сондай-ақ инфрақұрылымның жетіспеушілігі салдарынан бірқатар адамдар цифрлық экономиканың игіліктерінен толықтай пайдалана алмайды. Бұл экономикалық теңсіздікті күшейтуі мүмкін.

2. Құпиялылық мәселелері

Цифрландырудың тағы бір теріс әсері — бұл жеке деректердің қауіпсіздігі мен құпиялылығына қатысты мәселелер. Интернет арқылы жүзеге асырылатын экономикалық әрекеттер көбінесе жеке деректерді жинаумен

байланысты болғандықтан, азаматтардың құпиялылығын сақтау және киберқауіпсіздік мәселелері үлкен маңызға ие. Бұл аспект цифрландырудың қоғамдық қабылдануына әсер етуі мүмкін.

3. Біліктіліктің жетіспеушілігі

Цифрлық технологиялар қарқынды түрде дамып жатқанымен, олардың тиімділігін пайдалану үшін арнайы біліктілік пен дағдылар қажет. Жұмыс күшінің бір бөлігін цифрлық сауаттылықтың жеткіліксіздігі, сондай-ақ жана технологияларды меңгеру деңгейі төмен болуы еңбек нарығында қиындықтарды туындатуы мүмкін. Бұл цифрландырудың әлеуетін толық жүзеге асыруға кедергі келтіреді.

Цифрландыру халықтың экономикалық мінез-құлқына айтарлықтай әсер етуде, оның ішінде тұтынушылық әдеттерден бастап қаржылық шешімдер мен еңбек нарығындағы өзгерістерге дейінгі барлық аспектілерде. Цифрлық құралдар экономикалық әрекеттерді тиімдірек етіп, уақытты үнемдеуге, өнімділікті арттыруға мүмкіндік береді. Дегенмен, цифрландырудың әсері бірдей емес, және оның жүзеге асырылуы барысында туындайтын сын-қатерлер мен шектеулер де ескерілетін факторлар болып табылады. Цифрлық теңсіздік, қауіпсіздік мәселелері және біліктілік жетіспеушілігі сияқты мәселелер цифрландырудың әлеуетін шектеуі мүмкін. Осылайша, цифрландырудың тиімділігін арттыру үшін барлық халық үшін қолжетімді жағдай жасау, цифрлық сауаттылықты арттыру және киберқауіпсіздік мәселелерін шешу қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дербісалиева, Ж.Қ. Цифрлық экономика: теория мен практика. Алматы: Экономика, 2020.
2. Ливенцова, И.А. Цифрлық трансформация: экономикадағы өзгерістер. Мәскеу: Экономика, 2018.
3. Хан, Х., & Ли, Т. Цифрлық экономика және оның әсерлері: халықаралық тәжірибе. Глобалдық экономика журналында, 2018.
4. Нейман, М. Цифрлық қоғам: әлеуметтік аспектілер. Стратегия және саясат, 2021.

ОӘЖ: 331.2

НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАР АУДИТІНІҢ ПРОЦЕДУЛАРЫН ЖОСПАРЛАУ

Рахыш Ж.

Ғылыми жетекші – магистр, аға оқытушы Кененбаева Ж.Т.
Академик А.Қуатбеков атындағы Халықаралық достығы университеті
Шымкент қаласы, Қазақстан

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы планирования процедур аудита основных средств

Summary: The article discusses the issues of planning procedures for the audit of fixed assets

Негізгі құралдар аудитінің мақсаты - негізгі құралдар қозғалысын есепке алу құрамының дұрыстығын, толықтығын және шынайылығын және есептелген амортизацияның дұрыстығын тексеру, ұйымда қолданылатын есепке алу және салық салу әдістемесінің Қазақстанда қолданылатын нормативтік құжаттарға сәйкестігін белгілеу [1].

Негізгі құралдар аудитінің реттілігі мынадай аудит рәсімдерін қамтиды: алдыңғы кезеңдегі түгендеу тізімдемелерімен және түгендеу нәтижелерімен танысу, объектілердің орналасқан жері бойынша нақты бар-жоғын анықтау қажеттілігі айқындалады және түгендеуді белгілейді; негізгі құралдарды сатып алуға және шығаруға арналған құжаттарды өткен кезең үшін зерттеп-қарау. Негізгі құралдарды түгендеу олардың аумақтық орналасуын ескере отырып, жалпы белгіленген тәртіппен жүзеге асырылады, бұл ретте комиссия объектілерді заттай түрде қарап шығады және түгендеу тізімдемесіне олардың толық атауын, мақсатын және түгендеу нөмірлерін енгізеді.

«Негізгі құралдар» бухгалтерлік есептілік көрсеткішінің дұрыстығы аудитор анықтау үшін қажетті дәлелдемелер санын алған жағдайда расталады:

- күрделі салымдардың болуы;
- есептілікте көрсетілген негізгі құралдардың болуы;
- ұйымның осы объектілерге құқықтарының болуы;
- негізгі құралдар объектілерін бағалаудың әділдігі (дұрыстығы);
- есепке алу мен бухгалтерлік есептілікте негізгі құралдар объектілерін көрсетудің толықтығы.

Қаржылық есеп беруде ұсынылған негізгі құралдардың қозғалысы туралы ақпараттың сенімді екендігін дәлелдей алу үшін аудитор келесі негіздерге сүйенеді:

- толықтық - барлық негізгі құралдар бухгалтерлік есептілікте ескерілген, есепке алынбаған негізгі құралдар жоқ, негізгі құралдардың қозғалысы бойынша операциялар есеп шоттарында толық көлемде көрсетілген;
- бухгалтерлік есеп пен есептілікте күрделі салымдарға нақты шығындар бойынша барлық операциялар көрсетілген;
- бухгалтерлік есеп пен есептілікте негізгі құралдардың нақты сатып алынған объектілері бойынша барлық операциялар көрсетілген;
- негізгі құралдарды есепке алу шоттары бойынша сальдо мен айналымдар толық көлемде бухгалтерлік есеп тіркелімдерінен Бас кітапқа және бухгалтерлік есептілікке көшірілді;
- бар болу - барлық күрделі салымдар мен негізгі құралдар баланс жасалған күні нақты бар және ұйым үшін маңызды болып табылады;
- түгендеу деректерімен расталған күрделі салымдар мен негізгі құралдарды есепке алу объектілерінің нақты болуы;
- негізгі құралдардың болуы және пайдалануға берілуі қажетті бастапқы құжаттармен расталған;
- құқықтары мен міндеттері - ұйым негізгі құралдардың объектілеріне мүлктік құқықтарға ие, сондай-ақ осы құқықтармен байланысты тәуекелдер үшін жауап береді;

- күрделі салымдар шарттарға сәйкес жүзеге асырылады және тиісті құжаттармен расталады;

- бухгалтерлік есептілікте көрсетілген негізгі құралдар меншік, жедел басқару немесе шаруашылық жүргізу құқығында ұйымға тиесілі;

- негізгі құралдардың түсуі қолданыстағы заңнамаға қайшы келмейтін шарттық қатынастардың талаптарынан туындайды;

- мемлекеттік тіркеуге жататын негізгі құралдармен жасалатын операциялар (мысалы, жылжымайтын мүлік объектілері) тиісті тіркеуден, ал жекелеген жағдайларда - нотариалды куәландырудан өтеді;

- бағалау-барлық негізгі құралдар нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкес бағаланды;

- ұзақ мерзімді активтерге нақты шығындар дұрыс қалыптасты;

- түсу тәсіліне байланысты негізгі құралдардың құны дұрыс қалыптастырылды;

- дәлдік - бухгалтерлік есеп құжаттары мен тіркелімдеріндегі сомалардың барлық есептері тиісті түрде есептелген, бухгалтерлік есептілік деректері синтетикалық және талдамалық есеп тіркелімдеріндегі жазбаларға сәйкес келеді;

- деректерді бастапқы құжаттардан бухгалтерлік есеп тіркелімдеріне, сондай-ақ бухгалтерлік есептілікке көшірген кезде көрсеткіштердің арифметикалық дәлдігі сақталған;

- шетел валютасында көрсетілген негізгі құралдар объектілерінің теңгелік бағалауын айқындау кезінде шетел валюталарының нақты бағамдары қолданылды;

- есепке алу кезеңінің шектеулері - күрделі салымдар мен негізгі құралдарды есепке алу қозғалысы бойынша барлық операциялар тиісті есепке алу кезеңінде ескерілген;

- ұсыну және ашу - күрделі салымдар мен негізгі құралдарды есепке алудың барлық объектілері дұрыс жіктелген және ұсынылған бухгалтерлік есептілікте ашылған;

- сатып алынған негізгі құралдар негізгі құралдардың тиісті ірілендірілген топтарына дұрыс енгізілген;

- негізгі құралдар өндірістік және өндірістік емес мақсаттағы өлшемдер бойынша дұрыс жіктелген;

- бухгалтерлік есептілікте жүзеге асырылған күрделі салымдар және оларды қаржыландыру көздері туралы ақпарат ашылған [2].

Негізгі құралдарды пайдалану орындарында (кәсіпорынның цехтары мен бөлімдерінде) негізгі құралдардың түгендеу тізімдері жүргізіледі, онда пайдаланудағы негізгі құралдардың объектілері туралы қысқаша мәліметтер беріледі.

Кәсіпорын ішінде түскен, шыққан және ауыстырылған негізгі құралдардың түгендеу карточкалары тиісті жазбалардан кейін айдың соңына дейін орналастырылмайды, бөлек сақталады. Бұл қажет, өйткені олардың негізінде ай сайын негізгі құралдардың амортизациясын есептеу (тозу)

жасалады. Бұдан басқа, ай аяқталғаннан кейін осы айдағы жазбалары бар карточкалар негізгі құралдардың сыныптамалық түрлері бойынша топтастырылады, әрбір түрі бойынша түсу және шығу бойынша айналымдарды жинақтайды және негізгі құралдардың қозғалысын есепке алу карточкасына жазады.

Негізгі құралдарды бағалаудың дұрыстығын тексеру қажет, өйткені дұрыс емес бағалау жалпы көріністі бұрмалап қана қоймай, сонымен қатар:

- амортизацияның дұрыс есептелмеуі;
- есептелген салықтар сомасын бұрмалау;
- қаржылық есептіліктегі негізгі құралдардың шамасын дұрыс көрсетпеу әкеледі.

Аудиторлық тексеру - бұл қатаң ұйымдастырылған процесс, оған белгілі бір кезеңдер мен аудиторлық рәсімдерді жүргізу және құжаттаманы жасау тәртібі тән [3]. Кәсіпорнында негізгі құралдардың қозғалысын аудиторлық тексеру процесі төрт негізгі кезеңнен тұрды:

- ақпарат жинау кезеңі;
- жоспарлау кезеңі;
- аудитті жүзеге асыру кезеңі;
- есепті ұсыну кезеңі (аудиторлық қорытынды жасау).

Ақпарат жинау кезеңі.

Аудиторлық тексерулерді жүргізу тәртібі көбінесе аудитордың тексерілетін кәсіпорынның қызметі туралы, кәсіпорында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру және жүргізу деңгейі туралы хабардар болу дәрежесіне байланысты болады. Сондықтан аудитор кәсіпорын туралы ақпаратты жинауға және зерттеуге кірісуі керек.

Жоспарлау кезеңі. Жоспарлау кезеңінде аудитор аудиттің жалпы жоспарын да, аудиттің әр саласы бойынша күтілетін сипатқа, уақыт шеңберіне және жұмыс көлеміне егжей-тегжейлі көзқарас жасайды.

Негізгі құралдар аудитін сәтті жоспарлау үшін:

- жалпы нәтижелер шеңберінде аудитордың жұмыс құжаттарындағы ақпарат пайдаланылатын мақсатты нақты түсіну;
- аудиттелетін тұлғаның өндірістік-шаруашылық қызметі туралы білімді меңгеру;
- аудиторлық тәуекелге баға беру және оны ең төменгі төменгі деңгейге дейін төмендету үшін қажетті рәсімдерді әзірлеу;
- тексеру саласының маңыздылығы бойынша түйінді мәселелерді анықтау;
- аудиторға арналған нұсқаулық, сондай-ақ жұмыстың тиісті орындалуын ішкі бақылау құралы ретінде қызмет ететін кірістер мен шығыстарды тексеру бойынша егжей-тегжейлі бағдарлама жасау [4].

Аудиторлық тәуекелді бағалау – ішкі бақылау жүйесінде анықтау және түзету мүмкін емес деп есептей отырып, аудиторлық процедураларды қолдана отырып, елеулі қателерді анықтай алмау тәуекелі шегінде аудитор қабылдауға дайын екенін анықтамау тәуекелі.

Анықтау қаупі аудитор жинауды жоспарлап отырған дәлелдемелердің мөлшерін анықтайды. Анықталмау тәуекелі аудиторлық тәуекел моделіне кіретін басқа үш тәуекел бойынша есептеледі:

- қолайлы аудиторлық тәуекел;
- экономикалық тәуекел;
- бақылау тәуекелі.

Қолайлы аудиторлық тәуекел қаржылық есептіліктегі дәлсіздіктердің елеулілігін бағалау нәтижесінде айқындалады. Егер дәлсіздік туралы ақпараттың болуы осы есептілікті пайдаланушылардың шешім қабылдауына әсер етсе, қаржылық есептіліктегі дәлсіздік маңызды деп санауға болады. Қорытынды түрін таңдау үшін маңыздылықтың үш деңгейі бар.

Маңыздылықтың бағдарланған критерийлерін белгілеу және қабылдау кезінде аудитор әр уақытта өзінің пікіріне сүйенуі керек, оны таңдай отырып, аудитор қаржылық есептіліктегі 10% - дан асатын жалпы қателіктің маңызды болып саналатындығын басшылыққа алады. 5% - дан 10% - ға дейінгі диапазондағы мәнділікті бағалау кезінде барлық факторларды мұқият зерттеу қажет [5].

Барлық түрдегі кәсіпорындардың шаруашылық операциялары нақтылық, толықтық, рұқсат, дәлдік, жіктеу, есепке алу, кезеңділік тұрғысынан ішкі бақылаудың негізгі бағыттары бойынша тестілеуден өтеді.

Қолданылған әдебиет тізімі:

1. Абленов Д.О., Әбіленов Д.Д., Абленов А.Д. Основы общего аудита: теория, методология, практика Алматы: Экономика, 2020.- 482с
2. Садиева А.С., Шахарова А.Е., Сагиндикова Г.М., Бухгалтерский учет и аудит. Учебное пособие. Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2016г.
3. Грэм К.Н. Қазіргі заманғы аудит - Алматы: Дәуір, 2017.- 408 б.
4. Абленов Д.О. Профессиональный аудит: теория и практика - Алматы: Экономика баспасы, 2015.- 872с.
5. Абленов, Д.О. Кәсіби аудит.- Алматы: Fortuna, 2021ж

УДК- 336

РЕЙТИНГ КРИПТОВАЛЮТ НА 2024 ГОД ПО КАПИТАЛИЗАЦИИ

Родина Т.В., Хусанов Ж.А., Шаймерден Д.Қ
Научный руководитель магистр, старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

*Түйін: Бұл мақалада ең танымал 10 криптовалюта қарастырылған
Summary: This article examines the 10 most popular cryptocurrencies*

В последние годы криптовалюты стали важной частью мировой финансовой системы, привлекая внимание не только инвесторов, но и широкой общественности. Рейтинг криптовалют по капитализации – один из ключевых

показателей, отражающий успешность и устойчивость цифровых активов на рынке. Этот рейтинг позволяет выделить самые значимые криптовалюты, такие как биткоин и эфир, а также оценить их потенциал в 2024 году. Цель данной статьи – проанализировать текущий рейтинг криптовалют и рассмотреть, какие факторы способствуют популярности и росту их капитализации. Такой анализ будет полезен для тех, кто интересуется инвестициями в цифровые активы и хочет лучше понять рынок криптовалют.

По данным агрегаторов, в 2024 году существует уже более 100 000 криптовалют. Большинство из них – так называемые «шиткоины», то есть монеты без реальной ценности и низкой ликвидности, которые не торгуются на крупных биржах. Они не достигнут успеха, подобного биткоину, эфириуму или лайткоину. Но на рынке также есть много перспективных криптовалют, которые могут вырасти в цене и принести прибыль.

Давайте рассмотрим лучшие криптовалюты на рынке. Основной показатель для оценки монет – это рыночная капитализация (общая стоимость выпущенных монет), но также важно учитывать и другие параметры. В экспертный список вошли криптовалюты с сильными перспективами в технологии и экономике.

Рейтинг обычно строится по рыночной капитализации, так как это более надежный показатель, чем текущая цена монеты. Существует несколько видов криптовалют, таких как инфраструктурные монеты, токены, стейблкоины и анонимные монеты. Все криптовалюты, кроме биткоина, называют альткоинами.

Топ криптовалют по капитализации:

1. Bitcoin
2. Ethereum
3. Tether
4. USD Coin
5. Binance Coin
6. XRP
7. Binance USD
8. Cardano
9. Dogecoin
10. Polygon [1].

Также обсудим, как купить популярные криптовалюты, какие кошельки использовать для хранения Bitcoin и Ethereum, и рассмотрим мнения экспертов о перспективах криптовалютного рынка.

Чтобы выбрать криптовалюту для инвестиций, важно смотреть не только на рыночные показатели (капитализацию, цену, объем торгов), но и на ее технологическую ценность. Это включает в себя потенциал монеты, опыт команды, активность разработчиков, открытость коду, а также поддержку других проектов.

Первое место традиционно занимает Биткоин – самая первая и известная криптовалюта. Его сеть была запущена в 2009 году и до сих пор остается

примером для всех других криптовалют. Биткойн всегда был самой дорогой криптовалютой, но его цена часто колеблется. Несмотря на такие изменения, интерес к нему всегда остается высоким среди частных и крупных инвесторов.

На втором месте в рейтинге – Ethereum, созданный Виталиком Бутериным в 2013 году и запущенный в 2015. В отличие от биткойна, Ethereum активно использует смарт-контракты – программы, которые выполняются автоматически при выполнении условий, что делает платформу удобной для создания децентрализованных приложений. Программисты используют язык Solidity, который напоминает JavaScript, а для контроля нагрузки на сеть применяют «газ», ограничивая число операций. Также популярны стейблкоины, стоимость которых привязана к доллару США.

Это позволяет сохранить стабильность, чего нет у большинства криптовалют, но при этом остается удобство цифровых денег: безопасность, анонимность и глобальная доступность.

Tether. Многие компании уже частично заменяют традиционный доллар на Tether из-за его удобства и стабильности. Это способствует росту популярности монеты.

USD Coin. Рыночная капитализация - 42,9 млрд \$
Еще один стейблкоин, следующий после Tether по популярности. Он полностью регулируем, выпускается централизованно и находится под контролем американских регулирующих органов. Это дает как минусы, так и плюсы: среди последних – надежность, так как каждый USDC обеспечен долларом США.

Binance Coin. Рыночная капитализация - 41,4 млрд \$
Созданный биржей Binance, этот токен остается востребованным. Первоначально его использовали для снижения комиссий на бирже, но сейчас его функционал расширен, и Binance Coin стал перспективным инвестиционным активом с устойчивым ростом цены. Чтобы ограничить инфляцию, часть токенов периодически уничтожается, что уменьшает объем на рынке.

XRP. Рыночная капитализация - 20,8 млрд \$
Ripple представляет собой удобную и быструю платежную систему, позволяющую осуществлять недорогие и быстрые переводы, включая международные. Это привлекает крупные компании, такие как Santander и American Express. Ripple отличается высокой безопасностью и низким потреблением электроэнергии, что выгодно выделяет его на фоне биткойна.

Binance USD. Рыночная капитализация - 15,7 млрд \$
Стейблкоин от биржи Binance и платформы Paxos, который считается одним из самых надежных и регулируемых благодаря полному обеспечению. BUSD интегрирован в экосистему Binance, позволяя сэкономить на комиссиях и использовать его в различных инвестиционных продуктах.

Cardano. Рыночная капитализация - 13,5 млрд \$
Кардано - блокчейн-платформа, созданная на основе научных исследований с

участием инженеров и ученых. Платформа развивается в сотрудничестве с университетами Эдинбурга и Ланкастера. Кардано состоит из двух уровней: один отвечает за работу со смарт-контрактами, а другой - с токенами, что позволяет оптимизировать ее для большей скорости и надежности.

Dogecoin. Рыночная капитализация - 12,2 млрд \$ DOGE начинался как шутка среди криптовалют, но благодаря активному сообществу стал одной из самых популярных монет. Она напоминает биткоин с точки зрения добычи (майнинга), но работает быстрее и больше подходит для повседневных платежей.

Polygon. Рыночная капитализация - 10,3 млрд \$ Polygon (MATIC), запущенный в 2020 году как продолжение проекта Matic Network, представляет собой решение второго уровня для Ethereum. Он направлен на увеличение пропускной способности и снижение комиссий, которые раньше были проблемой для пользователей сети. Polygon сохраняет безопасность и функции Ethereum, добавляя дополнительные слои для повышения эффективности.

Так выглядит топ-10 перспективных криптовалют на январь 2024 года, которые считаются надежными и привлекли внимание пользователей, включая как долгожителей рынка, так и новые успешные проекты [2].

Рейтинг криптовалют по капитализации на 2024 год дает возможность понять, какие цифровые активы наиболее успешны и имеют потенциал для дальнейшего роста. Включение монеты в топ-лист обычно базируется на ее рыночной капитализации, которая отражает уровень доверия и интереса со стороны сообщества. Для безопасной торговли и хранения криптовалют следует выбирать проверенные сервисы, рекомендованные экспертами, избегая сомнительных платформ, обещающих легкий доход. Кроме того, важно инвестировать только те средства, потеря которых не окажет значительного влияния на бюджет. Криптовалюта может стать перспективным инструментом для инвестиций, но требует осознанного и грамотного подхода [3].

Список использованной литературы:

1. Д. Приходько «Криптовалюта. Учебное пособие по работе с цифровыми активами»
2. Натаниел Поппер «Цифровое золото», Диалектика, 2015
3. Мелани Свон «Блокчейн. Схема новой экономики», 2015

УДК 657.01(075)

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ

Рублева М.А., Паутова А.В., Замисный И.Ю.
Научный руководитель старший преподаватель Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада бухгалтерлік есеп объектісі ретінде материалдық емес активтердің анықтамасы келтірілген. Кәсіпорынның өндірістік қызметіндегі материалдық

емес активтердің маңызы мен рөлі. Материалдық емес активтерді есепке алу міндеттері анықталды.

Summary: The article provides a definition of intangible assets as an object of accounting. The importance and role of intangible assets in the production activities of the enterprise. The tasks of accounting for intangible assets are defined.

С развитием рыночных отношений становится все более очевидным, что так называемые материальные активы не являются единственным фактором обеспечения доходности организации, и что существуют иные их виды, которые не имеют такого классического признака, как вещественная субстанция, но могут играть важнейшую роль в процессе получения предприятием прибыли.

Нематериальные активы являются одним из принципиально новых объектов бухгалтерского учета, появившихся в ее теории и практике на этапе становления и развития рыночных отношений в Казахстане.

Если иметь в виду западный опыт, то, несмотря на тот факт, что нематериальные внеоборотные активы общепризнанны в большинстве стран рыночной экономики, подходы к их идентификации, способам поступления на баланс, оценке, амортизации продолжают оставаться объектами горячих дискуссий.

Это связано с постоянными изменениями в методологии учета данных активов, происходящими в связи с процессом реформирования отечественного учета, а также формированием законодательной базы в области налогообложения.

При организации учета нематериальных активов на предприятии следует руководствоваться соответствующими законодательными и нормативными документами.

Бухгалтерский учет нематериальных активов должен обеспечивать выполнение следующих задач:

- правильное оформление документов и своевременное отражение в учете всех случаев движения нематериальных активов;
- достоверное определение результатов от списания и прочего выбытия нематериальных активов;
- контроль за сохранностью нематериальных активов, принятых к бухгалтерскому учету. Единицей бухгалтерского учета нематериальных активов является инвентарный объект [1].

Инвентарным объектом нематериальных активов считается совокупность прав, возникающих из одного патента, свидетельства, договора уступки прав и т.п. Основным признаком, по которому один инвентарный объект отличается от другого, служит выполнение им самостоятельной функции в производстве продукции, выполнении работ или оказании услуг либо в использовании для управленческих нужд организации.

Учет нематериальных активов строится на предприятии в соответствии с учетной политикой, утвержденной руководителем. В ней определяется:

1. Перечень объектов учета, относящихся к нематериальным активам предприятия.

2. Срок полезного использования нематериальных активов.

3. Порядок начисления амортизации по нематериальным активам: линейный - по нормам, способ списания стоимости пропорционально объему продукции (работ, услуг) или способ уменьшаемого остатка.

4. Порядок отражения в учете погашения стоимости нематериальных активов (с использованием или без использования счета) [2].

Нематериальные активы - это неденежные активы, не имеющие физической сущности, предназначенные для использования в течение длительного периода времени (более одного года) в производстве или реализации товаров (работ, услуг), в административных целях и сдаче в аренду другим субъектам. Эти активы можно определить, они контролируются субъектом, и от их использования субъект ожидает получение экономической выгоды в будущем.

НМА (неосязаемые) активы - активы, не имеющие реальной натуральной формы, но имеющие «нематериальную стоимость», приносящие субъекту длительный или постоянный дополнительный доход. При этом НМА должны быть дееспособными, к ним относятся товарные знаки (знаки обслуживания), фиксированные места производства товаров, «твердая цена» (гудвилл), «ноу-хау», патенты и промышленные образцы, лицензии, интеллектуальная собственность, ресурсы, права на использование производственных данных, компьютерное программное обеспечение и т. д.

НМА исключаются из бухгалтерского баланса при их передаче юридическим и физическим лицам, при их моральном износе, при безвозмездной передаче юридическим и физическим лицам, при списании в связи с утратой качества доходов, при депонировании в виде долей в уставных фондах других лиц [16].

НМА условно разделены на 4 группы.

1. НМА, связанные с производством.

К этой группе относятся «Ноу-Хау», программное обеспечение компьютеров и баз данных, технология интегрированных микросхем, организационные расходы, использование определенной формулы, технология или внешний вид продукта, промышленные образцы, сервитуты и термин, используемый для определения технических знаний в международных отношениях, его документальное подтверждение в виде передовой производственной практики и т. д.

2. НМА, не связанные с коммерческой деятельностью.

К этой группе относятся товарные знаки, место происхождения товара и т.д., товарные знаки и знаки обслуживания.

3. НМА, связанные с использованием прав.

В эту группу входят права на открытие, права на использование производственной информации, авторские права (права на копирование), лицензии, франшизы и другие.

4. Другие виды НМА. В эту группу НМА входят твердые цены («гудвилл»), интеллектуальная собственность и другие [3].

Субъект контролирует нематериальный актив, если у него есть право на экономические выгоды, ожидаемые к получению от его использования.

Будущие экономические выгоды, непосредственно связанные с данным нематериальным активом, будут получены в случае, если: определена роль нематериального актива в увеличении будущих экономических выгод; есть способность и намерение субъекта использовать данный актив; существуют адекватные технические, финансовые и другие ресурсы, позволяющие субъекту получить ожидаемые будущие экономические выгоды.

Нематериальные активы не имеют физической сущности (они неосвязаемы) и могут быть включены в состав как материальных, так и нематериальных активов.

Например, предприятие имеет компьютерное программное обеспечение, предназначенное для управления технологическим оборудованием, без которого это оборудование не может функционировать. Для того, чтобы определить, должно ли это программное обеспечение быть учтено как основное средство в составе оборудования или же оно является нематериальным активом, необходимо принципиально определить является ли это программное обеспечение неотъемлемой частью оборудования или нет. Только после этого, на основе разумных суждений можно определить, где и как должно учитываться компьютерное программное обеспечение: либо в составе основного средства (если оно неотъемлемо от оборудования), либо как нематериальный актив.

Некоторые нематериальные активы содержатся на физических носителях: компьютерное программное обеспечение - на дискете, фильм - на ленте, юридическая документация (лицензия, патент) - на бумаге. В таких случаях, на соответствие определению и критериям признания нематериальных активов проверяются непосредственно компьютерное программное обеспечение, фильм, юридическая документация (лицензия, патент), а не дискета, лента, бумага, которые в свою очередь являются вспомогательными элементами и не могут быть приняты за основу определения сущности актива.

Несмотря на то, что учет материальных и нематериальных активов имеет значительное сходство, в учете последних такие аспекты как идентификация, измерение, оценка срока полезного функционирования представляются весьма сложными.

Некоторые нематериальные активы могут быть идентифицированы отдельно от других активов фирмы, такие как патенты, торговые марки, другие - не могут быть идентифицированы отдельно, а наоборот - стоимость этих нематериальных активов извлекается из их взаимодействия с другими активами фирмы: примером таких нематериальных активов может быть гудвилл, который основывается на доверии клиентов или на уровне квалификации сотрудников [4].

Субъект оценивает вероятность получения будущих экономических выгод, используя обоснованные и подтвержденные предположения. Объективным доказательством того, что ожидаемые экономические выгоды будут получены непосредственно от использования нематериального актива, является оценка руководством возможных экономических условий, которые будут существовать в течение срока полезной службы актива.

Список использованной литературы:

1. Бухгалтерский учет. Учебник / Под ред. Бабаева Ю.А., Бобошко В.И.. - М.: Юнити, 2017.
2. Э.О. Нурсеитов. Бухгалтерский учет в организациях. Учебное пособие. Алматы. Издательство LEM. 2015г.
3. Тазихина Т.В., Федотова М.А., Лосева О.В.: Нематериальные активы и интеллектуальная собственность корпорации: оценка и управление. Учебник. Издательство: Кнорус, 2021 г.
4. Проскурина В.П. Бухгалтерский учет от азов до баланса (практическое пособие). Изд.6-е/Алматы: ТОО «Издательство LEM» 2016.

ӘОЖ 336.76

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ВАЛЮТА – ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Румханова З.Ш., Джумабек А.К., Айтбаев Н.М.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Мырзалиева Г.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: С обретением Казахстаном независимости произошли важные изменения в экономике страны. Одним из таких изменений является становление и развитие валютно — финансовой системы. Валютно-финансовая система-важный механизм, позволяющий обеспечить экономическую стабильность государства и регулировать внешнеэкономические связи страны. Развитие валютно-финансовой системы Казахстана тесно связано с переходом страны к рыночной экономике. Формирование этой системы и процесс ее развития характеризуются различными этапами и оказывают непосредственное влияние на макроэкономическую стабильность страны, внешнеторговые связи, функционирование национального валютного и финансового рынка.

Summary: Along with the independence of Kazakhstan, significant changes took place in the economy of our country. One of these changes is the formation and development of the currency and financial system. The monetary and financial system is the most important mechanism that allows ensuring the economic stability of the state and regulating the country's foreign economic relations. The development of the monetary and financial system of Kazakhstan is inextricably linked with the transition of the country to a market economy. The formation of this system and the process of its development are characterized by various stages, and it directly affects the macroeconomic stability of the country, foreign trade relations, the functioning of the national currency and the financial market.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесінің негізі 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін қаланды. Елдің ұлттық валютасы — теңгенің айналымға

енгізілуі Қазақстанның қаржы жүйесінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Теңгенің енгізілуі ұлттық экономика үшін өте маңызды қадам болды, өйткені ол сыртқы қарыздар мен инфляцияны бақылауды жеңілдетіп, экономикалық суверенитетті қамтамасыз етті.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесінің құрылымында бірнеше негізгі элементтер бар:

1. Ұлттық валюта: 1993 жылы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі теңгені айналымға енгізді. Теңгенің енгізілуі экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге, инфляцияны төмендетуге және валюталық тәуелсіздікті арттыруға ықпал етті.

2. Қаржы нарығы: Қазақстанның қаржы нарығының дамуы 1990-шы жылдардың басында басталды. Қаржы нарығын реттейтін негізгі орган — Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Қаржы нарығының қалыптасуы экономиканың барлық салаларының дамуына ықпал етті.

3. Валюталық реттеу: Қазақстан Республикасының валюталық реттеушісі — Ұлттық Банк. Валюта-қаржы жүйесі мемлекетаралық сауда және халықаралық төлемдер үшін тұрақты валюталық саясатты жүргізу мақсатында жұмыс істейді.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесі екі негізгі кезеңнен өтті: алғашқы жылдардағы тұрақсыздық пен кейінгі кезеңдегі реформалар.

1. Алғашқы кезең (1991-2000 жылдар)

Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан экономикасы сыртқы және ішкі шоктармен бетпе-бет келді. 1990-шы жылдардың басында экономикалық тұрақсыздық, гиперинфляция және валюталық дағдарыс орын алды. Ұлттық валюта теңгені енгізу — қиын, бірақ қажетті қадам болды. Алайда, бастапқы кезеңде теңгенің бағамы көп өзгерістерге ұшырады, инфляция деңгейі жоғары болды және шетел валюталарының қаражаты тапшылығы байқалды.

2. Екінші кезең (2000-2010 жылдар)

2000 жылдардың басында Қазақстан экономикасы тұрақтануға бастады. Қаржы жүйесінің жаңғыртылуы және Ұлттық Банктің реттеу саясатының күшеюі нәтижесінде инфляция деңгейі төмендеді, ұлттық валютаға деген сенім арта бастады. Сонымен қатар, Қазақстанның қаржы нарығында шетелдік инвесторлардың белсенділігі артып, елімізге шетелдік капитал ағыны көбейді.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесі осы кезеңде тұрақты даму бағытында болды. 2005 жылы Қазақстанда «Қазақстанның қаржы секторын дамытудың 2006-2010 жылдарға арналған тұжырымдамасы» қабылданып, қаржы секторын реттеу және дамыту үшін негізгі бағыттар анықталды.

3. Үшінші кезең (2010-2020 жылдар)

Бұл кезеңде Қазақстан экономикалық дағдарысқа ұшырағанына қарамастан, қаржы жүйесін реформалау мен нығайтуға үлкен назар аударылды. Ұлттық Банк пен қаржы реттеу органдары валюталық интервенциялар мен нарықтық теңгерімдермен жұмыс істеу әдістерін жетілдірді. Ұлттық валюта теңгенің бағамы еркін өзгермелі режимге ауыстырылды, бұл елдің экономикалық тұрақтылығына оң әсер етті.

Қазақстанның қаржы жүйесі халықаралық талаптарға сай болу үшін халықаралық стандарттар мен келісімдерге сәйкес жетілдірілді. Қазақстанның қаржы нарығы халықаралық қаржы ұйымдарымен тығыз байланыста жұмыс істей бастады.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесі қазіргі таңда біршама тұрақталған және жоғары дәрежеде дамыған. Ұлттық валюта теңге қазіргі уақытта шетелдік инвесторлар арасында сенімді валюта ретінде танылып отыр. Сонымен қатар, Қазақстанның қаржы жүйесі халықаралық стандарттарға сай болып, валюта-қаржы реттеу саласында жоғары сапалы қызмет көрсетеді.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесінің негізгі көрсеткіштері:

1. Ұлттық банк және валюталық саясат: Қазақстанның Ұлттық Банкі экономиканы тұрақтандыруға және қаржы жүйесінің тұрақтылығын сақтауға бағытталған валюталық саясатты іске асырады.

2. Валюталық нарық: Қазақстанның валюталық нарығы еркін конвертацияланатын валюта нарығына айналды. Бұл сыртқы сауданы дамытуға және шетелдік капиталды тартуға ықпал етеді.

3. Қаржы институттары: Қазақстанда коммерциялық банктердің саны артты, халықаралық қаржы ұйымдары мен банктері елімізге капитал ағынын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Қазіргі таңда Қазақстанның қаржы жүйесі өз міндеттерін орындап, экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз ете алады. Бұл жүйенің негізгі мақсаттары: инфляцияны төмендету, экономикалық өсімді ынталандыру, инвестициялық ахуалды жақсарту және халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру болып табылады.

Қазақстанның валюта-қаржы жүйесінің қалыптасуы мен дамуы елдің экономикалық тарихының маңызды кезеңдерінің бірі болып табылады. Ұлттық валютаның енгізілуі мен қаржы нарығының құрылуы елдің экономикалық тәуелсіздігін нығайтуға, халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті болуына ықпал етті. Қазақстанның валюта-қаржы жүйесі кезең-кезеңімен дамып, қазіргі уақытта тұрақты әрі тиімді жүйеге айналды. Елдің қаржы жүйесінің дамуы еліміздің экономикалық болашағына оң әсер етуде және алдағы жылдары да қаржы секторын дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әділов, Д. Ә., Құлбаев, Ж. К. Қазақстанның валюталық жүйесі және қаржы нарығы. Алматы: Экономика, 2016.

2. Мельникова, Е. Г. Қаржылық жүйелердің эволюциясы: Қазақстан тәжірибесі. Алматы: Қаржы-экономика баспасы, 2018.

3. Нұрғалиев, А. Ә. Қазақстан Республикасының қаржы жүйесі: құрылымы мен даму бағыттары. Алматы: Қазақ университеті, 2017.

ФИНАНСЫ КАК СИСТЕМА ДВИЖЕНИЯ ДЕНЕГ: ФОРМИРОВАНИЕ ИДЕИ

Савченко Т.В., Шпилевой Г.Г., Линус Р.С.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.
Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Мақалада қаржы идеясын қалыптастырудың тарихи және әдіснамалық аспектілері қозғалыс формасы ретінде қарастырылады. Қаржы теориясының осы бағытын дамытудың негізгі кезеңдері құрылымдалған. Әр кезеңге сәйкес келетін негізгі теориялық ережелер келтірілген.

Summary: The article discusses the historical and methodological aspects of the formation of the idea of finance as a form of movement. The main stages of the development of this direction of the theory of finance are structured. The main theoretical provisions corresponding to each stage are given.

За свою многовековую историю финансовая наука развивалась как наука об отдельных элементах финансовой системы. Речь шла прежде всего об элементах государственных финансов — налогах, расходах государства, его долгах. В настоящее время финансовая наука представляет собой "сборник наук" о налогообложении, страховании, финансовом менеджменте и многом другом.

Казахстанская экономическая наука и сейчас традиционно рассматривает финансы в основном как совокупность денежных отношений. В любом учебном пособии вы найдете определение: финансы-это экономическая категория, представляющая собой совокупность денежных отношений ЕС и далее по тексту в различных сочетаниях: "формирование и использование денежных фондов (доходов, поступлений, сбережений) для решения экономических и социальных задач (выполнения функций) (образования, распределения и о перераспределении) государства и обеспечения условий расширенного воспроизводства".

По мнению автора, важно отразить историю становления идеи финансов как формы движения денег. Однако в настоящее время речь идет о финансах как системе движения денег [1].

При определенном уровне развития и достаточно широких объемах товарного производства денежная функция выходит за рамки товарооборота как платежного средства. Деньги становятся общим товаром договорных обязательств. Аннуитет, сборы и т. д. превращаются из натуральной поставки в денежные выплаты. Таким образом, финансы присоединяются к экономической системе.

В свою очередь, распределительные отношения — это отношения, которые способствуют движению стоимости.

Для определения финансового содержания важно различать денежные отношения только в зависимости от того, представляют ли они изменение форм стоимости или движение стоимости. Это, по-видимому, предполагает движение

стоимости, которая не связана напрямую с движением продукта (например, изменение его форм). Это первая попытка в советских финансах сформулировать понятие денежного потока.

Но предупреждение исследователя о реальном функционировании денег в финансовых процессах также кажется важным. Деньги как мера стоимости являются необходимой предпосылкой финансов, денежный оборот является отправной точкой и завершением работы финансов. Деньги как платежное средство и средство накопления являются средством осуществления финансовых отношений. В качестве платежного средства они используются во всех финансовых действиях. Деньги как средство накопления являются условием осуществления этих действий, так как оплата или оплата возможна только после накопления финансовых ресурсов.

В этом случае деньги выступают в качестве платежного средства. Финансы представляют собой определенные формы денежных отношений (доходов), которые составляют основу процессов формирования денежных фондов (доходов), в результате чего осуществляется распределение стоимости общественного продукта. В данном случае финансы представляют собой производственные отношения, не связанные с противоположным движением товарной формы стоимости. По сути, речь идет о форме движения денег.

Понятия распределения и воспроизводства не противоречат друг другу полностью, а лишь отражают различные стороны формирования финансовых потоков и отношений. Некоторые исследователи считают, что процесс формирования чистого дохода на социалистических предприятиях сопровождается изменением денежных функций и в процессе формирования, распределения и перераспределения национального дохода поочередно используется как средство накопления денег, так и платежное средство. Понятие "финансы" здесь не встречается, но речь идет о финансовых процессах [2].

Конечным результатом этого процесса является предоставление каждому потребителю (индивидуальному или ассоциированному) денежных средств для приобретения необходимых товаров с целью удовлетворения потребностей общества при ограниченных производственными возможностями. Поэтому единственное, что позволяет выразить специфику всех категорий стоимостного распределения, - это степень их участия в подготовке к удовлетворению потребностей субъектов распределительных отношений. В настоящее время это звучит как "форма присутствия", а точнее "форма движения". Однако это принципиально важно.

С выводами, полученными авторами модели распределения стоимости, можно согласиться или не согласиться, но отказаться от истинного научного вывода проблемы и истинной научной логики невозможно: категория финансов выводится как элемент системы. Главное здесь-методический аспект: началось системное исследование процесса распространения.

Кроме того, в финансовой науке важнейшая концепция распределения стоимости заканчивается лишь определением признаков распределения и

фондирования финансов. Для более глубокого изучения экономической природы этой категории необходимо перейти от уровня внешних признаков к уровню "политико — экономического" - уровню экономической теории. Остается понять структуру финансовой формы движения денег.

На фундаментальном уровне изучения категории финансов системный подход предполагает прежде всего общий анализ процесса движения денег. Затем-извлечение форм движения на основе его основного закона: свойства каждого органического элемента системы определяются не только ее внутренним развитием, но и положением в системе, ее интегративными связями.

Поэтому, по мнению автора, отличительная черта каждой части должна исходить из содержания системы как проявления ее законности в зависимости от хода их общего развития.

Исходные позиции анализа были сформулированы следующим образом:

1) движение стоимости в денежной форме имеет объективно определенную пространственно-временную структуру. Стоимость последовательно проходит два этапа:

- распределение стоимости в денежной форме или целевая локализация (одностороннее движение денег от источника к потребности);
- обмен или замена стоимостных форм (двустороннее движение денег с товаром);

2) Финансы, денежное обращение и кредит как объективные части системы денежных отношений представляют виды стоимостного движения в денежной форме — особые формы проявления закономерностей его движения в системе "разделение-обмен";

3) Каждая форма стоимостного движения характеризуется сочетанием присущих только ей денежных функций. Определение функциональной структуры движения и позволяет выявить существенные особенности категорий затрат;

4) формирование той или иной формы ценностного движения зависит от определенной общественной потребности. Характер последнего, следовательно, определяет характер соответствующего элемента денежных отношений.

Полученные выводы в сжатом виде следующие:

- постоянные потребности в расширении производства различают распределение и обмен временными интервалами;
- движение денег, включающее функцию накопительного инструмента, носит прерывистый характер, а раздельное распределение от обмена принимает форму локального выражения-финансового;
- финансы обеспечивают потребности субъектов общественного воспроизводства денежными накоплениями и представляют собой отношения, связанные с распределением денежных средств на фонды аккумуляторного характера — отношения, связанные с односторонним непрерывным движением стоимости [3].

Но можно догадаться, что привлекает в финансы различные формы движения денежных потоков и что денежные отношения не являются естественным элементом системы движения денег и каждого ее типа. Кроме того, зачем отделять отношения от потока. Ведь все до сих пор: природа движущихся тел проистекает из форм движения.

Остался последний вопрос-зачем определять сущность финансов, как и других категорий денег? Разве это не проблема "голой теории"?

В настоящее время, как и во многих других областях экономики, теоретические исследования в области финансов, похоже, не проводились. Научные разработки часто носят узко-прагматический и конъюнктурный характер, в то время как традиционные учебники в основном готовятся методом "сканирования кодексов" или описывают реальное состояние системы, как правило, практические структуры, сформированные на основе "зарубежного" опыта, "закрывая дыры" прошлого, но не "в теории". В этих работах нет анализа и доказательств, а иногда и элементарной логики. Научная новизна необходима, но озвучена в диссертациях, не имеет практического применения. Но везде говорят, что полученные результаты включены в учебный процесс.

Надо верить, что в истории науки были такие периоды. Обычно они продолжались до следующих экономических потрясений. Дальнейшее развитие экономической теории, теории денег и теории финансов, по глубоким убеждениям автора, - лишь вопрос времени.

Список литературы

1. Горелик В. Н. Методологические аспекты анализа сущности финансов // Финансы и кредит. 2017. № 14.
2. Горелик В. Н. Денежная сфера: анализ движения и генезис форм // Финансы и кредит. 2018. № 29.
3. Горелик В. Н. Финансовая система как подпространство денежной сферы // Финансы и кредит. 2019. № 28.
4. Горелик В. Н. Логика финансовой системы: закономерности устройства // Финансы и кредит. 2021. № 24.

УДК- 336

АКТИВНОЕ И ПАССИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЯМИ

Сейдулла А.Н., Элтек С.Т., Кунанбаева И.А.

Научный руководитель магистр, старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада инвестицияларды басқару сұрақтар қарастырылады
Summary: This article discusses investment management issues.

Активное управление инвестициями предполагает активное управление портфелем инвестиций с целью достижения более высокой доходности, чем определенный эталон, такой как индекс S & P 500.

Портфельные менеджеры используют свой опыт и анализ рынка для выбора отдельных ценных бумаг, которые, по их мнению, превзойдут рыночные показатели. В отличие от этого, пассивное управление инвестициями направлено на отслеживание эффективности базового индекса путем владения портфелем ценных бумаг, зеркально отражающим индекс. Пассивные инвесторы стремятся не превзойти рынок, а скорее соответствовать рыночной доходности.

Выбор между активным и пассивным управлением инвестициями является важным решением для любого инвестора. Выбор может существенно повлиять на доходность инвестиций и комиссионные. Понимание разницы между активным и пассивным управлением инвестициями может помочь вам принимать обоснованные инвестиционные решения, снизить риск потери денег и повысить ваши шансы на достижение ваших инвестиционных целей.

Активное управление инвестициями

Активное управление инвестициями - это стратегия, которая предполагает активный выбор инвестиционного портфеля и управление им.

Активные менеджеры используют свои знания и опыт для выявления недооцененных активов и рыночных тенденций, которые могут привести к более высокой доходности, чем рыночный ориентир.

Обычно они проводят детальный анализ рынка и исследования для выявления отдельных ценных бумаг, которые, по их мнению, превзойдут рынок.

Преимущества активного управления инвестициями

Одним из существенных преимуществ активного управления инвестициями является потенциальная доходность, превышающая рыночный ориентир. Активные управляющие обладают гибкостью при корректировке своих портфелей на основе рыночных условий и их анализа, что может привести к более высокой доходности, чем пассивная инвестиционная стратегия. Активное управление инвестициями также позволяет инвесторам воспользоваться опытом профессиональных управляющих фондами. Эти менеджеры, как правило, обладают обширными знаниями и опытом работы на рынке, которые могут помочь им выявлять недооцененные активы и избегать переоцененных [1].

Недостатки активного управления инвестициями

Активное управление инвестициями связано с более высокими комиссиями, чем пассивное управление инвестициями. Это связано с тем, что активные менеджеры тратят значительное количество времени и ресурсов на анализ рынка, исследования и управление портфелем, что может увеличить издержки инвесторов. Еще одним недостатком активного управления инвестициями является риск неэффективности. Даже опытные менеджеры с отличным послужным списком могут не превзойти рыночный ориентир из-за

непредвиденных событий на рынке, волатильности или других факторов. Этот риск может привести к значительным потерям для инвесторов.

Примеры стратегий активного управления инвестициями

Существуют различные стратегии активного управления инвестициями, которые могут использовать инвесторы, включая стоимостное инвестирование, инвестирование в рост, инвестирование в импульс и рыночный выбор времени.

Стоимостное инвестирование предполагает выявление недооцененных акций, которые обладают большим потенциалом долгосрочного роста. Инвестирование в рост фокусируется на инвестировании в акции с высоким потенциалом роста, в то время как momentum investing стремится выявить акции, демонстрирующие положительную динамику. Рыночный выбор времени предполагает корректировку активов портфеля на основе рыночных тенденций и прогнозов.

Пассивное управление инвестициями

Пассивное управление инвестициями - это стратегия, направленная на отслеживание динамики определенного базового индекса путем владения портфелем ценных бумаг, зеркально отражающим индекс. Пассивные инвесторы не пытаются превзойти рынок, а скорее стремятся соответствовать рыночной доходности.

Преимущества пассивного управления инвестициями

Одним из существенных преимуществ пассивного управления инвестициями является более низкая комиссия по сравнению с активным управлением инвестициями. Пассивные инвесторы не тратят значительное количество времени и ресурсов на анализ рынка и исследования, что может снизить общие затраты инвесторов.

Пассивное управление инвестициями также предлагает преимущества диверсификации. Инвестируя в индекс широкого рынка, пассивные инвесторы могут получить доступ к широкому кругу компаний из различных отраслей, что может помочь снизить общий риск портфеля.

Недостатки пассивного управления инвестициями

Пассивное управление инвестициями связано с риском ошибки отслеживания. Доходность портфеля может не соответствовать базовому показателю из-за таких факторов, как комиссии фонда, налоги и торговые издержки. Этот риск может привести к снижению эффективности по сравнению с рыночным ориентиром. Еще одним недостатком пассивного управления инвестициями является отсутствие гибкости. Пассивные инвесторы не могут корректировать состав портфеля на основе рыночных условий или их анализа, что может привести к упущенным возможностям получения более высокой прибыли.

Примеры стратегий пассивного управления инвестициями

Существуют различные стратегии пассивного управления инвестициями, которые могут использовать инвесторы, включая индексные фонды, биржевые фонды (ETF) и взаимные фонды.

Индексные фонды - это взаимные фонды или ETF, целью которых является отслеживание динамики определенного базового индекса, такого как S & P 500. ETF похожи на индексные фонды, но торгуются как акции, обеспечивая большую гибкость для инвесторов [2].

Сравнение активного и пассивного управления инвестициями

Сравнение комиссий

Активное управление инвестициями сопряжено с более высокими комиссиями, чем пассивное управление инвестициями. Это связано с тем, что активные менеджеры тратят значительное количество времени и ресурсов на анализ рынка, исследования и управление портфелем.

Пассивное управление инвестициями, с другой стороны, обычно связано с более низкими комиссиями из-за меньших затрат, связанных с отслеживанием базового индекса.

Сравнение доходности

Активное управление инвестициями потенциально может приносить более высокую доходность, чем пассивное управление инвестициями, но оно также сопряжено с более высокими рисками. Активные менеджеры могут использовать свой опыт для выявления недооцененных активов и рыночных тенденций, которые могут привести к более высокой доходности, чем рыночный ориентир.

Пассивное управление инвестициями, с другой стороны, направлено на соответствие рыночной доходности, что может привести к не самой высокой возможной доходности.

Сравнение рисков

Активное управление инвестициями связано с более высоким риском, чем пассивное управление инвестициями. Активные менеджеры придерживаются более практического подхода к управлению портфелями, что может привести к более высокой волатильности и большей подверженности рыночному риску.

Пассивное управление инвестициями, с другой стороны, предлагает преимущества диверсификации и более низкий профиль риска.

Сравнение времени и усилий

Активное управление инвестициями требует значительного времени и усилий со стороны портфельных менеджеров.

Менеджерам необходимо проводить детальный анализ рынка, исследования и управление портфелем ценных бумаг для выявления недооцененных активов и рыночных тенденций, которые могут привести к более высокой доходности, чем рыночный ориентир. Пассивное управление инвестициями, с другой стороны, требует меньше времени и усилий, поскольку портфель предназначен для отслеживания динамики базового индекса.

Как выбрать между активным и пассивным управлением инвестициями

Выбор между активным и пассивным управлением инвестициями зависит от индивидуальных целей инвестора, толерантности к риску и временного горизонта.

Активное управление инвестициями может приносить более высокую доходность, но оно также сопряжено с более высокими комиссиями и рисками. Пассивное управление инвестициями - это недорогой подход с низким уровнем риска, направленный на достижение рыночной доходности.

Важно понимать разницу между двумя подходами для принятия обоснованных инвестиционных решений, соответствующих вашим инвестиционным целям.

Активное и пассивное управление инвестициями -это две популярные инвестиционные стратегии, которые различаются по-разному.

Активное управление инвестициями предполагает активное управление портфелем инвестиций для достижения более высокой доходности, чем рыночный ориентир, в то время как пассивное управление инвестициями направлено на соответствие рыночной доходности путем отслеживания базового индекса [3].

Понимание разницы между двумя подходами может помочь инвесторам принимать обоснованные инвестиционные решения, соответствующие их целям. В конечном счете, выбор между активным и пассивным управлением инвестициями зависит от индивидуальных целей, толерантности к риску и временного горизонта.

Список использованной литературы:

1. Стратегия физических лиц в сфере портфельного инвестирования, Занин М.А, Тлеппаев А.М., 2018 г.
2. Формирование портфелей ценных бумаг для различных типов инвесторов, Клитина Н.А., 2021
3. Инвестиции: учебник И.П. Николаева, Дашков и Ко, 2015г.

УДК 657.6

СИНТЕТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОЙ (ФИНАНСОВОЙ) ОТЧЕТНОСТИ

Сергиенко К.В.¹

Зарубежный научный консультант: к.э.н., доцент Западнюк Е.А.²

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Гомельский государственный университет имени Ф.Скорина, г.Гомель, Республика Беларусь

Түйін: Бухгалтерлік (қаржылық) есеп беру ұйымның және тұтастай экономиканың барлық деңгейлерінде қаржылық басқару мен Шешім қабылдауда шешуші рөл атқарады. Қаржылық есептіліктің тұжырымдамаларын дұрыс түсіну оны тиімді пайдалану үшін қажет. Осындай тұжырымдамалардың бірі-жинақталған есептер түрінде ақпаратты ұсыну мен жүйелеуді қамтитын синтетикалық тұжырымдама. Мақалада бухгалтерлік есептің синтетикалық тұжырымдамасының негізгі аспектілері, оның принциптері, Қазіргі заманғы бухгалтерлік контекстегі артықшылықтары мен шектеулері қарастырылады.

Summary: Accounting (financial) reporting plays a key role in financial management and decision-making at all levels of the organization and the economy as a whole. A proper understanding of the concepts underlying financial reporting is essential for its effective use. One such concept is the synthetic concept, which covers the presentation and systematization of information in the form of aggregated reports. The article discusses the main aspects of the synthetic accounting concept, its principles, advantages and limitations in the context of modern accounting.

Синтетическая концепция бухгалтерской отчетности представляет собой подход, при котором вся финансовая информация агрегируется и обрабатывается в сводной (синтетической) форме. Это означает, что данные о финансовых операциях и результатах деятельности организации отражаются в обобщенном виде через несколько ключевых отчетных форм, таких как баланс, отчет о прибылях и убытках (прибыль и убытки), отчет о движении денежных средств и другие.

Синтетический подход в бухгалтерии предполагает классификацию и обобщение данных на основе крупных, обобщенных категорий и счетов, что позволяет предоставить пользователям отчетности (менеджерам, инвесторам, кредиторам, налоговым органам) необходимую информацию о финансовом состоянии компании без углубленного анализа отдельных операционных событий. Такой подход обычно используется для создания отчетов, которые дают представление о крупных финансовых категориях, таких как активы, обязательства, капитал, доходы и расходы.

Противоположностью синтетического учета является аналитический учет, который более детализирован и ориентирован на детальное описание операций, а также на учет всех элементов финансовой информации на уровне конкретных счетов и хозяйственных операций. В синтетическом учете информация агрегируется на уровне категорий, что делает отчеты проще для восприятия и анализа на высоком уровне управления, но с потерей детализации.

Например, в синтетическом учете могут быть объединены все счета по активам, которые затем делятся на более узкие аналитические счета для более детальной отчетности.

Основными элементами синтетической бухгалтерской отчетности являются:

- Баланс — это основной финансовый отчет, который дает общее представление о финансовом положении организации на определенный момент времени. В нем синтетически отображаются активы, обязательства и собственный капитал.

- Отчет о прибылях и убытках — агрегированное представление о доходах, расходах и прибыли организации за определенный период.

- Отчет о движении денежных средств — анализирует притоки и оттоки денежных средств, что позволяет оценить ликвидность и финансовую гибкость организации.

Эти отчеты не содержат детализированной информации по отдельным операциям или конкретным элементам учета, а служат для того, чтобы предоставить пользователю полное представление о финансовой ситуации компании.

Принципы синтетической концепции бухгалтерской отчетности

Синтетическая концепция бухгалтерской отчетности основывается на нескольких ключевых принципах, которые обеспечивают ее эффективность и соответствие нормативным требованиям. Наиболее важными из них являются:

1. Основной принцип синтетической концепции — это принцип обобщенности, который предполагает представление финансовой информации в сводной форме. Вместо того чтобы показывать каждую отдельную операцию или счет, синтетический учет объединяет данные по общим категориям, что позволяет получить быстрый обзор состояния организации.

2. Принцип стандартности

Стандартность — это требование к созданию унифицированных форм отчетности, которые используются во всех организациях, работающих в рамках одного законодательства и международных стандартов. Согласно этому принципу, синтетическая отчетность должна быть составлена в соответствии с утвержденными стандартами, такими как Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО) или национальные стандарты (например, РСБУ в России).

3. Принцип полноты

Принцип полноты предполагает, что синтетическая отчетность должна включать все необходимые данные для того, чтобы дать полное представление о финансовом положении организации. Это означает, что в отчетности должны быть учтены все активы, обязательства, доходы и расходы, даже если они не детализированы на уровне отдельных счетов.

4. Принцип последовательности

Принцип последовательности требует, чтобы синтетический учет велся по единой методике на протяжении времени. Это позволяет пользователям отчетности сравнивать данные между отчетными периодами и отслеживать изменения в финансовом положении организации.

Преимущества и ограничения синтетической концепции

- Преимущества синтетической концепции

1. Упрощение финансового анализа. Синтетическая концепция предоставляет пользователям отчетности обобщенную информацию, которая позволяет легко оценить общие финансовые показатели компании, такие как ликвидность, рентабельность и финансовая стабильность.

2. Снижение затрат на подготовку отчетности. Объединение финансовых данных в более широкие категории снижает сложность и время, необходимое для подготовки отчетности, что, в свою очередь, снижает административные расходы.

3. Унифицированность. Синтетическая отчетность соответствует международным и национальным стандартам, что облегчает понимание и сопоставимость финансовых данных для внешних пользователей.

- Ограничения синтетической концепции

1. Потеря детализированной информации. Главным ограничением синтетической концепции является отсутствие подробного анализа каждой операции, что может затруднить глубокий финансовый анализ и диагностику отдельных проблем.

2. Риск недостаточной прозрачности. В случае с синтетической отчетностью отдельные элементы финансовых операций скрываются за обобщенными категориями, что может привести к снижению прозрачности и затруднить идентификацию потенциальных финансовых рисков.

3. Необходимость в аналитическом учете. Для более глубокого анализа и принятия оперативных решений синтетическая отчетность часто требует дополнительной детализированной аналитической отчетности.

Синтетическая концепция в контексте современных стандартов бухгалтерской отчетности

Синтетическая концепция бухгалтерской отчетности является важной частью как национальных, так и международных стандартов. В рамках Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) используются синтетические подходы для формирования отчетов, таких как баланс, отчет о прибылях и убытках, а также отчет о движении денежных средств. Эти отчеты представляют обобщенные данные, которые служат основой для принятия решений внешними пользователями, такими как инвесторы, кредиторы и государственные органы.

Однако для более глубокого анализа и оптимального управления финансовыми потоками компании требуется использовать и аналитический учет, который детализирует данные на уровне отдельных операций и счетов.

Синтетическая концепция бухгалтерской отчетности является важной частью финансовой отчетности, обеспечивающей агрегацию и представление ключевых финансовых данных. Она предоставляет внешний и внутренний аудитории необходимую информацию для принятия обоснованных решений, однако также имеет ряд ограничений, связанных с потерей детализации и прозрачности. Важно помнить, что синтетический учет, хотя и предоставляет полезную общую картину, должен дополняться аналитическим учетом для более глубокого понимания финансового состояния организации и своевременного выявления возможных рисков.

Список литературы:

1. Чеботарев Н. Ф. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): учебник для бакалавров / Н. Ф. Чеботарев. М.: Дашков и К, 2014.

2. Федюнин Д. В. Условия и возможности построения инновационной модели устойчивого развития розничных торговых сетей // Российское предпринимательство. 2015. № 11.

3. Юсупова Э. Р. Оценка эффективности стратегии инновационного развития предприятия // Креативная экономика 2015. № 2. Т. 9.

УДК 657.3

РОЛЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В БЮДЖЕТИРОВАНИИ

Сокиренко Р.К., Эрметова Ш.Э., Чурсанова А.С.
Научный руководитель – к.э.н., старший преподаватель Туребаева Ж.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада іс-шараларды бюджеттеу бухгалтерлік есепке алудың екі еселік әдісін және шоттар жоспарларын қолдана отырып жүзеге асырылу тәжірибесі қарастырылады. Бюджетті дұрыс жоспарлау материалдар мен шикізат қоймасындағы материалдардың қалдықтарын болжауға, материалдар мен шикізатты сатып алу жоспарын жасауға мүмкіндік береді. сондай-ақ, қорларды сақтау және оңтайландыру шығындары бар.

Resume: The article discusses the practice of budgeting activities using the two-fold method of accounting and charts of accounts. Proper budget planning allows you to predict the waste of materials and materials in the raw material warehouse, make a plan for the purchase of materials and raw materials. There are also costs for storage and inventory optimization.

Система бюджетирования является неотъемлемой частью планирования организации, а система планирования, в свою очередь, является частью системы управления организацией вместе с системой анализа, мониторинга и учета. Этой системе бюджетирования отводится особая роль. Следует отметить, что на предприятиях Мануса не должно быть искусственной посадки процесса бюджетирования деятельности организации. С другой стороны, не все представители бизнеса глубоко понимают преимущества и необходимость системного бюджетирования как эффективной системы управления. Система управления состоит из следующих компонентов в любом бизнесе:

- планирование;
- точные сведения учета;
- контроль;
- анализ.

Прежде всего, менеджеры планируют конкретные показатели на определенное время на основе уточненной цифровой информации. затем осуществляется контроль за фактическим выполнением принятого плана. Определяются фактические результаты, полученные по всем операциям, сравниваются с данными бухгалтерского учета и определяются результаты деятельности в целом. Эта операция называется управлением. Далее определяются причины отклонения, при которых определяется наличие каких-либо структурных и организационных изменений в организации, выясняются ответственные за пропущенные отклонения, проводится полный анализ, при котором на основе проанализированной информации выявляются причины

невыполнения принятого плана определены, начинается новый этап планирования и один

Все важные финансовые показатели организации, направленные на получение точных достоверных бухгалтерских данных, направлены на организацию полноценной системы планирования (иногда и нефинансовых показателей), что улучшит результат планирования, позволяя устранить негативные тенденции. Иными словами, планирование на какой-либо промежуток времени указывает на "жизненный цикл", сценарий организации. Каждый сценарий имеет как сильную (+), так и уязвимую (-) сторону планирования работы, позволяющий увидеть мастерство менеджера в выборе правильного и нужного варианта планирования, пишет Е.Воронов [1].

Эффективность анализа отдельных аспектов хозяйственной деятельности неэффективна. Эффективность может быть достигнута только тогда, когда полный и всесторонний анализ деятельности компании проводится в отдельных циклах: цикл закупок, цикл производства и закупок, цикл продаж, инвестиционный цикл. По нашему мнению, внедрение такого подхода дает больший эффект, чем при составлении бюджета и внутреннем аудите. Исследования многих ученых доказали недостаточность обеспечения руководителей только временем и качественной информацией. Поэтому необходимо выяснить факторы, отрицательно влияющие на процесс качественного оперативного и текущего планирования. На наш взгляд, к ним относятся:

- отсутствие полной ясности с точки зрения объема и количественности ресурсов приводит к усложнению управления затратами;

- прозрачность финансовых потоков, приобретения и продажи, производственных и непроизводственных затрат, неэффективное расходование денежных средств, а также отсутствие четкой взаимосвязи между ними;

- важна оценка деятельности организации и проведение оценки, масштаб бизнеса, его структурных подразделений, производственных мощностей и финансового положения;

- отсутствие качественного стратегического и долгосрочного планирования приводит к негативным изменениям в структуре и выбытии основных средств;

- длительное невозобновление многих сервисов и сервисных услуг крупных организаций, что является результатом отсутствия системного планирования;

- отсутствие системы мотивации сотрудников;

- нарушение основных правил управления приводит к принятию руководством решений, не имеющих законной силы.

По мнению С.Сатубалдина, чтобы избежать этих недостатков, необходимо грамотно внедрить систему бюджетного планирования, которая состоит из двух основных периодов. Это постановка некоторых целей планирования с его количественными и качественными показателями, а также некоторых ограничений, которые влияют на установленный план. После этого

следует приступить к разработке конкретных мероприятий и составлению плана. Для достижения принятых показателей ставится задача, для ее решения разрабатывается подробный план [2].

Стратегическое бюджетирование предполагает разработку соответствующих расчетов для каждого цикла оборота капитала на основе ожидаемого объема производства и продажи соответствующих товаров и услуг за определенный период. На основе основного плана производства и продаж рассчитывается предварительный бюджет будущих доходов и расходов. Поскольку компания не в состоянии повлиять на обратную сторону планов, которая зависит от рыночного спроса и предложения, мы раскроем расходную часть бюджета.

По мнению К.Тайгашиновой, помимо понятия финансовой структуры - центр финансовой ответственности, предлагает ввести термин центр ответственности, отражающий структуру (систему) управления в целом [3].

Как известно, оперативный контроль осуществляется сотрудниками системы управления на уровне своих полномочий, однако общий контроль осуществляется на предприятиях сотрудниками специальных контрольных служб, которые в последние годы часто называют внутренним аудитом. Однако контроль - это гораздо более широкое понятие, чем аудит, поэтому для получения четкого представления, когда термин "оперативный контроль" используется сотрудниками управления, необходимо понимать "первичный контроль", осуществляемый сотрудниками управления, который заключается в сравнении бюджетных показателей и фактического состояния для принятия решений. Здесь возникает вопрос о "первичном контроле" и возникают вопросы о "первичном аудите". В зависимости от сложности технологических процессов и регистрации их показателей, информации в первичном учете становится возможным и необходимым проведение многоуровневых, множественных контрольных процедур, которые необходимо называть первичным контролем. Необходимо четко определить предмет и методы первичного контроля и соответственно установить их взаимосвязь между объектами первичного учета, первичного бюджетирования, первичного контроля, а также первичного аудита отдельно от контроля.

На наш взгляд они должны рассматриваться в рамках представленных на рисунке 6.

В экономической литературе, посвященной теоретическим вопросам бюджетирования, в основном проводится классификация по срокам исполнения на: предварительный, текущий, стратегический. Понятие "текущий бюджет" часто называют "оперативным бюджетом". Предварительный бюджет по объему и срокам исполнения. Текущие бюджеты могут быть составлены на короткие периоды, т.е. менее чем на один год, квартал, месяц. Стратегические бюджеты составляются на период более одного года, а с точки зрения охвата объектов бюджетирования - на несколько лет для предприятия в целом.

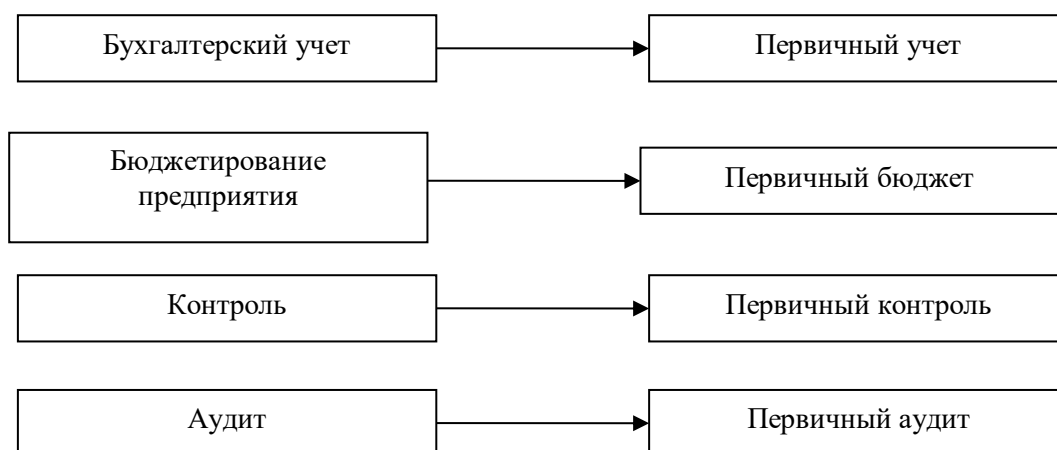

Рисунок 1– Трансформация информации в бюджетировании

По мере накопления новых задач, требований и ситуаций, после пересмотра принятых бюджетов (как стратегических, так и текущих), особенно сильно страдают текущие операционные бюджеты. Пересмотр текущих бюджетов перед внедрением операций в процессе их исполнения может повторяться много раз. Первый пересмотр, второй расчет, следовательно, третий обновленный бюджет и т.д. Для корректности интерпретации, понимания и множественности изменений бюджета мы предлагаем концепцию "Первичного бюджета". Первичный бюджет - это бюджет, который составляется впервые для стратегического и текущего бюджетов. Все последующие усовершенствования, изменения и уточнения, вносимые в бюджеты, называются "Последующими бюджетами".

Для оперативного контроля все отклонения, полученные в процессе резки, должны суммироваться в ежедневных отчетах об отклонениях от бюджета затрат с разбивкой на ожидаемые отклонения и отклонения, полученные в результате резки материала, с автоматизированной системой учета и обработки этой информации, специальной колонкой "отклонение с нарастающим итогом" для ежедневных отчетов об отклонениях от бюджета затрат. месяц для учета отклонений должен быть указан отдельно. В конце месяца результаты отклонений могут быть использованы для сравнения с выполнением бюджетных показателей соответствующего уровня управления.

Литература:

1. Воронова Е. Ю, Улина Г. В. Управленческий учет на предприятии. - М: ТК Велби: издательство Проспект, 2016. - 248 с.
2. Сатубалдин С. Учетные системы транзитной экономики. избранные научные труды. – Алматы: «GAUHAR», 2015. - Т. 2. - 320 с.
3. Тайгашинова К.Т. Теория и методология учета затрат и калькуляция продукции, работ и услуг [Текст]: учеб, пособ. / К.Т. Тайгашинова. - Алматы: Экономика, 2014. - 137 с.

ЦИФРОВЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ В АО «НАК «КАЗАТОМПРОМ» ТОО «КАРАТАУ»

Сулейменов О.Л., Кадыров С.С., Пыльной Р.В. - магистранты МБА
Казахстанско-Британский технический университет (КБТУ),
г. Алматы, Казахстан

Түйін: Баяндамада цифрлық трансформация жағдайында «Қазатомөнеркәсіп» ҰАК» АҚ еншілес кәсіпорны «Қаратау» ЖШС мысалында кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылған. Цифрландырудың негізгі принциптері және бизнестің негізгі көрсеткіштеріне әсері ашылды.

Summary: In the modern world, digital transformation has become one of the key factors determining the success and competitiveness of enterprises. Rapid technological progress, the development of information and communication technologies and changing consumer preferences are forcing companies to reconsider their business models and development strategies. According to a report by the World Economic Forum, digitalization could add more than \$100 trillion to the global economy by 2025.

В современном мире цифровая трансформация стала одним из ключевых факторов, определяющих успешность и конкурентоспособность предприятий. Быстрый технологический прогресс, развитие информационно-коммуникационных технологий и изменение потребительских предпочтений заставляют компании пересматривать свои бизнес-модели и стратегии развития [1]. Согласно отчёту Всемирного экономического форума, к 2025 году цифровизация может добавить мировой экономике более 100 трлн долларов [1].

Цель доклада — исследовать теоретические основы цифровой трансформации и практические аспекты её внедрения в ТОО «Каратау», проанализировав реальные инновации и достижения компании на основе экономических данных из открытых источников и сайта компании [2].

ТОО «Каратау» — дочернее предприятие АО «НАК «Казатомпром», крупнейшего в мире производителя урана, на долю которого приходится более 23% мирового производства урана. В 2022 году компания добыла 19 477 тонн урана [3].

Теоретические аспекты цифровой трансформации и конкурентоспособности

Понятие и сущность цифровой трансформации
Цифровая трансформация (ЦТ) - это процесс интеграции цифровых технологий во все аспекты бизнеса, требующий фундаментальных изменений в технологиях, операциях и создании ценности для клиентов. ЦТ не ограничивается внедрением новых технологий, но включает переосмысление бизнес-моделей, процессов и корпоративной культуры.

Основные компоненты цифровой трансформации:

- **Технологические инновации:** внедрение передовых технологий, таких как большие данные, искусственный интеллект, интернет вещей и облачные вычисления.

- **Изменение бизнес-процессов:** оптимизация и автоматизация процессов для повышения эффективности и гибкости.

- **Культура и лидерство:** развитие цифрового мышления, обучение персонала и поддержка инноваций на всех уровнях организации.

- **Взаимодействие с клиентами:** улучшение клиентского опыта через персонализацию и новые цифровые каналы взаимодействия [4].

Влияние цифровой трансформации на конкурентоспособность

Конкурентоспособность предприятия определяется его способностью эффективно использовать ресурсы для создания уникальных ценностных предложений и поддерживать устойчивые конкурентные преимущества. Цифровая трансформация способствует этому через:

- **Повышение операционной эффективности:** автоматизация и оптимизация процессов снижают издержки, повышают производительность и качество продукции.

- **Инновации в продуктах и услугах:** цифровые технологии позволяют разрабатывать новые продукты и услуги, отвечающие меняющимся потребностям клиентов.

- **Улучшение клиентского опыта:** персонализация и цифровые каналы коммуникации усиливают лояльность клиентов и расширяют рынки сбыта.

- **Гибкость и адаптивность:** цифровые инструменты позволяют быстро реагировать на изменения внешней среды и внедрять новые бизнес-модели [5].

Модели и стратегии цифровой трансформации

- **Модель цифровой зрелости:** оценивает уровень развития цифровых компетенций предприятия по таким параметрам, как технологии, процессы, организация и культура.

- **Трёхфазная модель ЦТ:** включает этапы оцифровки процессов, цифровизации бизнес-моделей и цифровой трансформации всей организации.

- **Стратегия "digital-first":** подразумевает приоритетное использование цифровых технологий во всех аспектах деятельности предприятия.

Ключевые факторы успеха цифровой трансформации:

- **Стратегическое видение и лидерство:** поддержка высшего руководства и чёткое понимание целей цифровизации.

- **Инвестиции в технологии и инфраструктуру:** обеспечение необходимой технологической базы.

- **Обучение и развитие персонала:** формирование необходимых навыков и компетенций.

- **Управление изменениями:** эффективное управление процессами трансформации и преодоление сопротивления изменениям [5].

Практические достижения и инновации ТОО «Каратау»

ТОО «Каратау» активно внедряет цифровые инновации в рамках стратегии развития АО «НАК «Казатомпром». Согласно годовому отчёту

компании, за 2022 год инвестиции в цифровизацию и инновации составили более 1,5 млрд тенге. Компания инвестирует в новые технологии, оптимизирует производственные процессы и развивает цифровую культуру среди сотрудников [3].

Внедрение автоматизированной системы управления добычей (АСУД)

- **Цели:** повысить эффективность добычи, оптимизировать использование ресурсов и снизить экологические риски.

- **Компоненты АСУД:**

- Мониторинг оборудования: датчики и системы сбора данных позволяют отслеживать состояние оборудования в режиме реального времени.

- Автоматическое управление процессами: программное обеспечение контролирует и регулирует технологические параметры.

- Аналитика и прогнозирование: использование больших данных и аналитических инструментов для принятия решений.

- **Результаты:**

- Увеличение производительности добычи на 8% за первый год после внедрения.

- Снижение затрат на обслуживание оборудования на 12% благодаря переходу к предиктивному обслуживанию.

- Уменьшение аварий и простоев на 15%, что повышает безопасность и надёжность производства [3].

Список использованной литературы:

1. Всемирный экономический форум. (2020). Отчёт о влиянии цифровизации на мировую экономику. Доступно на: <https://www.weforum.org>.

2. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан. (2021). Программа «Цифровой Казахстан». Доступно на: <https://digitalkz.kz>.

3. АО «НАК «Казатомпром». (2022). Годовой отчет о деятельности компании. Доступно на официальном сайте компании: <https://kazatomprom.kz>.

4. Международное энергетическое агентство (МЭА). (2021). Отчёт о влиянии инновационных технологий на устойчивое развитие в энергетическом секторе. Доступно на: <https://www.iea.org>.

5. Делойт СНГ. (2021). Исследование по цифровой трансформации и конкурентоспособности в горнодобывающем секторе. Доступно на: <https://www2.deloitte.com>.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БИЗНЕСТІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУДЫҢ СЫН-ТЕГЕУРІНДЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Тәліп Д.Н.

Техникалық лицей, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статъя посвящена анализу современных тенденций цифровизации и цифровой трансформации бизнеса в Казахстане. Авторами выделены отличительные черты цифровизации бизнеса и его цифровой трансформации; рассмотрены позиции Казахстана в международных рейтингах развития цифровой экономики, определены ключевые вызовы цифровизации бизнеса в современной экономике, которые в частности связаны с информационной безопасностью.

Summary: The article is devoted to the analysis of modern trends in digitalization and digital transformation of business in Kazakhstan. The authors highlight the distinctive features of digitalization of business and its digital transformation; consider the position of Kazakhstan in the international rankings of digital economy development, identify the key challenges of digitalization of business in the modern economy, which in particular are related to information security.

Бизнесті цифрландыру – бұл бизнестің барлық аспектілерінде-процестерде, өнімдерде, қызметтерде және шешім қабылдау тәсілдерінде цифрлық технологиялардың әлеуетін барынша пайдалану. Цифрландыру үдерісі толыққанды болуы үшін тұжырымдалған бизнес-міндеттер, деректер мен технологиялардың болуы қажет.

McKinsey халықаралық консалтингтік компаниясының есебіне сәйкес, COVID-19 пандемиясы бүкіл әлем бойынша бизнесті жеделдетілген цифрландыруға әкелді.

компаниясының зерттеулеріне сәйкес, цифрлық трансформацияның әлемдік нарығының жалпы көлемі 2023 жылы шамамен 1,6 трлн АҚШ долларын құрады және 2025 жылға қарай бұл көрсеткіш 2,8 трлн долларға жетеді деп күтілуде.

Қазақстанда, IDC бағалауы бойынша, 2023 жылы цифрлық трансформацияға жұмсалған шығыстар 1,2 млрд доллардан асты, бұл бизнес пен мемлекеттік сектор тарапынан технологияға қомақты инвестициялар туралы куәландырады.

Озық технологиялар дәуірінде бизнес үшін оны жылжыту және тұтынушыларды тарту үшін цифрлық құралдарды пайдалану маңызды. Егер бизнес желіде жұмыс істемесе - бұл оны сатудың маңызды арнасынан айырады Бизнестің цифрлық трансформациясы бірнеше негізгі бағыттарды қамтиды:

-Бизнес-процестерді автоматтандыру және жеткізу тізбегін басқару.

Заманауи ERP жүйелерін енгізу тауарлық-материалдық қорларды басқаруды тиімді оңтайландыруға, сұранысты болжауға және жеткізушілермен өзара әрекеттесуге ықпал етеді.

Қоймаларды басқаруды автоматтандыру жүйесін (WMS) енгізу тапсырыстарды өңдеу уақытын қысқартуға және тұтынушыға қызмет көрсету

жылдамдығы мен дәлдігі жиі шешуші факторларға айналатын электрондық коммерция нарығындағы жоғары бәсекелестік жағдайында маңызды болып табылатын адам факторына қатысты қателерді азайтуға ықпал етеді.

Кесте 1. Қазақстанның 2023 жылғы цифрлық экономиканың Халықаралық рейтингтеріндегі ұстанымдары

№	Индекс атауы	Бүкіл әлем бойынша рейтинг	
		2023 жылғы көрсеткіш	Сілтеме
1	Digital Competitiveness Ranking	34	https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking/
2	Network Readiness Index	58	https://networkreadinessindex.org/country/kazakhstan/
3	Global Connectivity Index	45 (2020)	https://www.huawei.com/minisite/gci/en/country-profile-kz.html
4	ICT Development index	52(2017)	https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/IDI2023/ Последние сведения о Индексе рассчитаны в 2017 году
5	e-Government Development Index	28	https://compositeindicators.jrc.ec.europa.eu/explorer/explorer/indices/egdi/egovernment-development-index
6	Global Innovation Index	81	https://www.theglobaleconomy.com/rankings/GII_Index/

Авторлар ашық қол жетімді сайттардың деректері негізінде құрастырған

- Интернет-сауда және көп арналы стратегиялар.

Data Insight мәліметтері бойынша, 2023 жылы Қазақстанда онлайн-сауда көлемі 3 млрд долларды құрады. Клиенттерді ұстап тұру және бизнеске адалдықты арттыру үшін көп арналы даму стратегияларын дамыту қажет.

- Аналитика және деректермен жұмыс.

Big Data және AI жүйелерін енгізу тұтынушылардың қажеттіліктерін дәлірек баға белгілеу, ұсыныстарды жекелендіру және тауарлық-материалдық құндылықтарды оңтайландыру үшін талдауға мүмкіндік береді.

Цифрлық трансформация кезінде Қазақстандағы бизнесті еңсеруге тура келетін бірқатар елеулі сын-қатерлер бар.

- Білікті мамандардың жетіспеушілігі. LinkedIn есебіне сәйкес, IT және цифрлық технологиялар саласындағы мамандардың тапшылығы Қазақстан үшін негізгі проблемалардың бірі болып табылады.

-Киберқауіпсіздік. 2023 жылы кибершабуылдарды талдау және тергеу орталығының (ОАӨА) деректері бойынша Қазақстанда бизнеске жасалған кибершабуылдар саны өткен жылмен салыстырғанда 40% - ға өсті.

- Инфрақұрылымдық шектеулер. Қазақстанда 5G толық қамтылмаған, бұл IoT және логистикалық процестерді автоматтандыруға байланысты кейбір шешімдерді ауқымды енгізу үшін уақыт шектеулерін тудырады.

Қазақстанда осы саланың дамуын айқындайтын бірнеше негізгі бағыттарды атап өткен жөн:

- Жасанды интеллект пен машиналық оқытуды жаппай енгізу. Оларды пайдалану сұранысты болжаудан бастап тұтынушыларға қызмет көрсетуді автоматтандыруға дейінгі көптеген мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

- Бұлтты шешімдерді және микросервистік архитектураны дамыту бизнеске өзгерістерге тезірек бейімделуге мүмкіндік береді.

- Дүкендерде, қоймаларда және логистикада процестерді автоматтандыру үшін пайдалануға болатын заттар интернеті (IoT) және ақылды құрылғылар.

- Жекелендіру клиенттердің адалдығын алуға ұмтылатын бизнес үшін қажеттілік ретінде.

Цифрлық трансформация-бұл бизнес-процестерді модернизациялау ғана емес, бұл компанияны басқару тәсілінің түбегейлі өзгеруі.

Цифрландыру тек мемлекеттік органдардың ғана емес, сонымен қатар ұлттық компаниялар мен жеке бизнестің де стратегиялық күн тәртібінің бөлігі болуға тиіс. Бұл үшін негізгі шарттар бар. Біріншіден, салыстырмалы түрде қолайлы макроэкономикалық жағдай. Екіншіден, "Цифрлық Қазақстан", "Астана" халықаралық қаржы орталығы, AstanaHub IT-стартаптар халықаралық технопаркі сияқты мемлекеттік бағдарламалардың болуы.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Рахметулина Ж.Б. Цифровизация и развитие креативных индустрий // Развитие цифровизации и формирование институциональной среды электронной коммерции: тренды, проблемы и пути решения: Материалы Международной научно-практической конференции. – Астана: Институт экономики МОН Республики Казахстан. – 2024. – С. 270-281.

2. Кот М.К., Белозерова О.А., Шпангель Ф.Ф. Преимущества и риски цифровой экономики:

правовой и экономического аспекты // Актуальные проблемы правоведения. – 2018. – № 4(60). – С. 6-11.

3. Курбанов Р.А., Попов А.А. Анализ правового регулирования оборота цифровых прав в

республике Казахстан // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2022. – №10. – С. 177-182. – DOI: 10.23672/b4542-2186-3928-d.

4. Морозко Н.И., Бакулина А.А. Модификации рисков цифровой экономики // Финансовая

жизнь. – 2020. – № 2. – С. 4-7.

ОЦЕНКА ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ (ГУДВИЛЛ)

Тлеуберген Т.Н., Ханышева А.В., Бажан Д.С.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақаланың мақсаты-компанияның іскерлік беделін (гудвилл) бағалаудың негізгі тәсілдері мен әдістерін, сондай-ақ корпоративтік құндылық пен табысты бизнес-қызметті қалыптастыру үшін осы активтің маңыздылығын қарастыру.

Summary: The purpose of this article is to consider the main approaches and methods of assessing the business reputation (goodwill) of a company, as well as the importance of this asset for the formation of corporate value and successful business activities.

Деловая репутация (гудвилл) является важнейшим нематериальным активом компании, который влияет на ее конкурентоспособность, привлечение инвесторов и клиентов, а также на долгосрочную устойчивость на рынке. В современных условиях, когда информация о компании доступна и распространяется с высокой скоростью, репутация становится не только инструментом маркетинга, но и важным элементом финансовой оценки бизнеса. Оценка гудвилла имеет большое значение как для внутреннего анализа компании, так и для внешних партнеров, включая инвесторов и кредиторов.

Гудвилл представляет собой нематериальный актив, который отражает стоимость репутации компании, отношения с клиентами и партнерами, а также способность генерировать будущие доходы, не связанные с материальными активами. Основными компонентами гудвилла являются: имидж бренда, клиентская лояльность, деловая репутация руководства, квалификация персонала и уникальность продуктов или услуг [3].

В экономической теории гудвилл часто рассматривается как разница между рыночной стоимостью компании и стоимостью ее чистых активов. В бухгалтерском учете гудвилл появляется при приобретении компании, если цена покупки превышает рыночную стоимость ее чистых активов. Гудвилл отражает потенциал компании в будущем, который невозможно оценить через традиционные бухгалтерские инструменты, такие как активы или обязательства.

Для любой компании наличие положительной репутации — это не только фактор, повышающий ее конкурентоспособность, но и ключевая составляющая для привлечения инвесторов и партнеров. Высокий уровень гудвилла может снижать риски при привлечении внешнего финансирования, улучшать условия кредитования и способствовать долгосрочному росту компании.

Оценка гудвилла является многогранным процессом, который включает в себя как качественные, так и количественные методы. Существует несколько подходов, которые используются для определения стоимости деловой репутации компании.

Наиболее распространенным методом оценки гудвилла является доходный подход, который основан на прогнозировании будущих денежных потоков компании, связанных с ее репутацией. Этот метод предполагает, что компания будет генерировать определенные доходы за счет своей репутации, и эти доходы должны быть приведены к текущей стоимости с учетом риска. Для расчета гудвилла используется формула, которая отражает разницу между текущей рыночной стоимостью бизнеса и стоимостью его материальных активов, исходя из ожидаемых доходов [2].

Метод доходного подхода включает в себя расчет таких показателей, как чистая приведенная стоимость (NPV) и внутренняя норма доходности (IRR), что позволяет более точно определить вклад репутации компании в ее финансовую стоимость. Этот метод дает возможность учитывать нематериальные активы компании и их влияние на бизнес.

Метод сравнительного анализа предполагает использование рыночных данных для оценки стоимости гудвилла на основе сравнения с аналогичными компаниями, которые недавно были проданы или приобрели. Этот метод часто используется для оценки рыночной стоимости репутации компании при сделках слияния и поглощения.

Для проведения сравнительного анализа выбираются компании с аналогичным бизнесом, размером и рыночной долей, которые обладают сходными характеристиками в плане репутации и бренда. На основе данных о сделках с такими компаниями рассчитывается средний коэффициент стоимости гудвилла, который затем применяется к оценке объекта.

Метод затрат основан на определении стоимости создания аналогичного гудвилла для новой компании. В этом случае расчет стоимости репутации включает все расходы, которые были бы необходимы для построения репутации компании с нуля, включая затраты на маркетинг, рекламу, повышение лояльности клиентов и создание бренда. Этот метод используется реже, так как затраты на создание репутации не всегда можно точно определить, и он менее информативен для оценки текущей стоимости гудвилла.

Оценка гудвилла сопряжена с рядом проблем и ограничений. Одним из главных вызовов является субъективность оценки. В отличие от материальных активов, которые можно оценить с помощью конкретных финансовых показателей, гудвилл связан с множеством неопределенных факторов, таких как восприятие бренда потребителями, отношения с ключевыми партнерами и другие нематериальные характеристики.

К тому же, оценка гудвилла требует наличия качественной информации о прошлом и текущем состоянии компании, что может быть не всегда доступно. Например, для оценки репутации нужно иметь данные о истории бренда, лояльности клиентов, финансовых показателях компании за длительный период, а также учитывать внешние факторы, такие как изменения в законодательстве или экономике.

Кроме того, гудвилл является долговременным активом, и его ценность может изменяться со временем в зависимости от репутации компании,

рыночных условий и изменений в конкурентной среде. Это требует регулярного пересмотра и переоценки гудвилла, что связано с дополнительными затратами [3].

Деловая репутация является важнейшим нематериальным активом компании. Высокий уровень гудвилла позволяет компании:

- Привлекать и удерживать клиентов, обеспечивая долгосрочные доходы.
- Снижать риски и повышать стабильность на рынке, благодаря доверию со стороны партнеров и потребителей.
- Обеспечивать лучшие условия для получения финансирования, поскольку компании с хорошей репутацией часто предлагают более выгодные условия кредитования.
- Участвовать в более выгодных сделках слияний и поглощений, получая за счет своего гудвилла более высокую цену при продаже.

Оценка деловой репутации (гудвилла) является важным элементом финансовой и стратегической оценки компании. Правильная оценка гудвилла позволяет компании не только эффективно управлять своими нематериальными активами, но и принимать обоснованные решения при проведении сделок, привлечении инвестиций и дальнейшем развитии бизнеса. В условиях нестабильности на рынке и высокой конкуренции гудвилл становится важным конкурентным преимуществом, которое может сыграть решающую роль в успехе компании на рынке.

Список литературы:

1. Ершова, Е.А. Гудвилл бизнеса / Е.А. Ершова. - М.: Статут, 2020. - 175 с.
2. Черных, Е.О. Обеспечение конкурентоспособности предприятия на основе повышения капитализации гудвилла. Монография / Е.О. Черных. - М.: Русайнс, 2017. - 910 с.
3. Шарков, Ф. И. Константы гудвилла. Стиль, паблисити, репутация, имидж и бренд фирмы / Ф.И. Шарков. - М.: Дашков и Ко, 2021. - 272 с.

ӘОЖ 338.22

ҰЛТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҚҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ КОНТЕКСТІНДЕ ТҮБЕГЕЙЛІ ЖАҢА ӨНІМДІ ҚҰРУ МЕН ӨНДІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Тоқтамыс Н.Ғ., Бактыбаев А.С., Ораз Т.Ә.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В настоящее время достижение национального технологического преимущества в мировой экономике является одним из важнейших стратегических факторов экономического развития страны. Технологические инновации и производство принципиально новых продуктов позволят повысить конкурентоспособность страны и укрепить ее позиции на рынке. Однако оценка эффективности разработки и производства новых продуктов имеет большое значение не только с технической, но и с экономической,

социальной и экологической точек зрения. В данной статье рассматриваются методы оценки эффективности создания и производства принципиально новых продуктов в контексте достижения национального технологического преимущества.

Summary: Currently, the achievement of a national technological advantage in the world economy is one of the most important strategic factors in the economic development of the country. Technological innovations and the production of fundamentally new products will increase the country's competitiveness and strengthen its position in the market. However, the assessment of the effectiveness of the development and production of new products is of great importance not only from a technical, but also from an economic, social and environmental point of view. This article discusses methods for assessing the effectiveness of the creation and production of fundamentally new products in the context of achieving a national technological advantage.

Ұлттық технологиялық артықшылық — бұл елдің технологиялық даму деңгейінің басқа елдермен салыстырғанда жоғары болуын білдіретін тұжырымдама. Бұл артықшылық, әдетте, жаңа өнімдер мен қызметтерді құру, технологиялық жаңалықтарды енгізу, сондай-ақ ұлттық экономикада жоғары қосымша құнды өндірістерді дамыту арқылы қалыптасады. Мұндай артықшылық елге экономикалық тұрғыдан тұрақтылық, сыртқы нарықтарға шығу мүмкіндігі және әлемдік бәсекеде жеңіске жету мүмкіндігін береді.

Қазіргі заманғы технологиялық артықшылыққа қол жеткізу үшін елдер түбегейлі жаңа өнімдер жасауға және оларды жоғары тиімділікпен өндіруге бағытталған стратегияларды жүзеге асырады. Бұл процесс, әсіресе, инновациялық және ғылымды қажет ететін салаларда (авиация, ақпараттық технологиялар, жасыл энергетика және т.б.) айқын көрінеді.

Түбегейлі жаңа өнімдер — бұл ғылыми және технологиялық жаңалықтар негізінде жасалатын, нарықтағы бұрыннан бар тауарлардан және қызметтерден түбегейлі ерекшеленетін өнімдер. Мұндай өнімдер жаңа технологияларды енгізу, бұрын қолданылмаған өндірістік процестерді пайдалану немесе бұрын белгісіз тұтынушылық сұранысты қанағаттандыру үшін жасалады. Түбегейлі жаңа өнімдер экономикаға жоғары қосымша құн мен инновациялық мүмкіндіктер алып келеді, сондай-ақ ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

1. Экономикалық тиімділік

Түбегейлі жаңа өнімдерді өндірудің тиімділігін бағалаудың бірінші әдісі — бұл экономикалық тұрғыдан бағалау. Өнімнің экономикалық тиімділігі жаңа өнімді өндіруге кететін шығындарды, оның нарықтық бағасы мен сұранысқа әсерін ескере отырып анықталады. Технологиялардың даму деңгейі, өндіріс көлемі, еңбек өнімділігі мен инновациялық шығындар экономикалық тиімділікті анықтайтын негізгі көрсеткіштер болып табылады.

• **Инвестициялық тиімділік:** Жаңа өнімдер мен технологияларға инвестициялар салыстырмалы түрде жоғары шығындар мен тәуекелдерді қажет етеді. Сондықтан жаңа өнімнің нарыққа енгізілуі мен оның бастапқы инвестициясын өтеп алу уақыты маңызды көрсеткіштер болып табылады.

- **Тұрақтылық:** Жаңа өнімді өндірудің тұрақтылығы мен тиімділігі де өте маңызды. Бұл тек қаржылық тиімділік емес, сонымен қатар ресурстарды тиімді пайдалану мен өндіріс процестерінің тұрақтылығын қамтиды.

2. Технологиялық тиімділік

Технологиялық тиімділікті бағалау жаңа өнімнің өндіріс процесінде қолданылған технологиялардың тиімділігін анықтауға бағытталған. Бұл жерде негізгі назар жаңа технологиялардың өндіріс шығындарын төмендету, өнім сапасын арттыру, ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндіктеріне аударылады. Жаңа өнімдер мен технологияларды енгізу — бұл көбінесе өнім сапасын арттыру мен өндіріс процестерін жаңарту арқылы жүзеге асырылады.

Технологиялық тиімділікке баға беру үшін келесі факторлар ескеріледі:

- Жаңа технологияларды енгізу арқылы өндіріс қуатының артуы.
- Өнімнің сапасы мен оның бәсекеге қабілеттілігі.
- Өндіріс процесіндегі энергия тиімділігі мен қоршаған ортаға әсерін азайту.

3. Экологиялық тиімділік

Түбегейлі жаңа өнімдер мен технологияларды өндіруде экологиялық тиімділік те маңызды. Экологиялық тұрғыдан тиімді өнімдер экологиялық таза өндіріс процестерін енгізуге және табиғи ресурстарды үнемдеуге мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда жаңа өнімдер экологиялық талаптарға сай болуы және өндіріс барысында қоршаған ортаға зиян келтірмеуі керек.

Экологиялық тиімділікті бағалау үшін келесі көрсеткіштер қолданылуы мүмкін:

- Қалдықтарды азайту.
- Энергия мен су ресурстарын үнемдеу.
- Қоршаған ортаға зиянды әсерді азайту.

4. Әлеуметтік тиімділік

Түбегейлі жаңа өнімдер тек экономикалық және экологиялық тұрғыдан ғана емес, әлеуметтік тұрғыдан да тиімді болуы тиіс. Әлеуметтік тиімділікті бағалау өнімнің қоғамға қандай әсері бар екенін көрсетуге бағытталған. Бұл тұрғыда жаңа өнімдер жұмыс орындарын құру, әлеуметтік теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз ету сияқты маңызды аспектілерге назар аударылады.

Әлеуметтік тиімділікке баға беру үшін келесі критерийлер қолданылады:

- Жаңа өнімдер арқылы жұмыс орындарын құру.
- Қоғамдық денсаулыққа және әл-ауқатқа әсері.
- Әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету.

Ұлттық технологиялық артықшылыққа қол жеткізудің экономикалық маңызы:

1. Жаңа өнімдерді өндіру арқылы бәсекеге қабілеттілікті арттыру

Ұлттық технологиялық артықшылыққа қол жеткізу үшін жаңа өнімдерді өндіру қажет. Бұл жаңа өнімдер елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырады, сондай-ақ сыртқы нарықтарға шығу мүмкіндігін ұсынады. Мысалы, ақпараттық технологиялар мен жасыл энергетика салаларында жаңа өнімдер жасау арқылы ұлттық экономикаға жоғары қосымша құн енгізіледі.

2. Экономикалық өсуді ынталандыру

Технологиялық инновациялар мен түбегейлі жаңа өнімдер елдің экономикалық өсуін ынталандырады. Жаңа технологияларды енгізу арқылы өндіріс тиімділігі артып, өнімнің сапасы мен санасы жақсарады. Бұл елдің жалпы ішкі өнімін (ЖІӨ) арттырып, ұлттық экономикаға инвестициялар тартуға мүмкіндік береді.

3. Халықаралық нарықтарда бәсекелестікті жеңу

Ұлттық технологиялық артықшылыққа қол жеткізу елдің халықаралық нарықтардағы бәсекелестік артықшылықтарын нығайтады. Түбегейлі жаңа өнімдер мен инновациялар арқылы ұлттық компаниялар сыртқы нарықтарға өнімдерін шығарып, әлемдік нарықта жетекші орынға ие бола алады.

Ұлттық технологиялық артықшылыққа қол жеткізу контекстінде түбегейлі жаңа өнімдерді құру мен өндірудің тиімділігін бағалау экономикалық, технологиялық, экологиялық және әлеуметтік тұрғыдан маңызды аспектілерді қамтиды. Жаңа өнімдерді жасау тек экономикалық өсуді ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешуге де мүмкіндік береді. Мұндай өнімдер елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, ұлттық экономиканың тұрақты дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Алексеев, В.М. Оптимальное управление / В.М. Алексеев, В.М. Тихомиров, С.В. Фомин. - М.: [не указано], 1979. - **721** с.
2. Андриевский, Б.Р. Избранные главы теории автоматического управления / Б.Р. Андриевский, А.Л. Фрадков. - М.: [не указано], 2000. - **242** с.
3. Балашов, В.Г. Антикризисное управление предприятиями и банками / В.Г. Балашов. - М.: Дело, 2001. - 840 с.
4. Берновский, Ю.Н. Классификация и кодирование промышленной и сельскохозяйственной продукции / Ю.Н. Берновский, В.А. Захаров, Р.А. Сергиевский, и др.. - М.: Стандартов, 1989. - 183 с.
5. Богалдин-Малых, В.В. Маркетинг и управление в сфере туризма и социально-культурного сервиса: Учебное пособие / В.В. Богалдин-Малых. - М.: МПСИ, 2004. - 560 с.

УДК 336.2

НАЛОГОВЫЙ КОНТРОЛЬ И ОЦЕНКА ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Уктамова А.И.¹

Зарубежный научный консультант: к.э.н., доцент Западнюк Е.А.²

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Гомельский государственный университет имени Ф.Скорина, г.Гомель, Республика Беларусь

Түйін: Салықтық бақылау кез-келген мемлекеттің салық жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл салық заңнамасын сақтауға, салық төлеуден жалтаруға жол бермеуге және салық органдарының дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз етуге бағытталған іс-шаралар жиынтығы. Жаһандану және ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы

жағдайында салықтық бақылау жаңа қиындықтар мен мүмкіндіктерге тап болады. Оның тиімділігін бағалау салық органдарының жұмыс сапасын арттыру және елдегі экономикалық жағдайды жақсарту үшін қажетті шарт болып табылады. Осы баптың мақсаты салықтық бақылаудың қазіргі жай-күйін талдау, оның негізгі проблемалары мен тиімділігін бағалау әдістерін анықтау, сондай-ақ осы саладағы жаңа үрдістерді қарастыру болып табылады.

Summary: Tax control is an essential part of the tax system of any state. It is a set of measures aimed at complying with tax legislation, preventing tax evasion and ensuring the proper functioning of tax authorities. In the context of globalization and the rapid development of information technology, tax control is facing new challenges and opportunities. Evaluating its effectiveness is a prerequisite for improving the quality of work of tax authorities and improving the economic situation in the country. The purpose of this article is to analyze the current state of tax control, identify its main problems and methods of evaluating effectiveness, as well as consider new trends in this area.

Налоговый контроль можно определить как совокупность действий налоговых органов, направленных на сбор и проверку налоговых деклараций, правильность начисления и уплаты налогов, а также предотвращение налоговых правонарушений. Основной задачей налогового контроля является обеспечение полноты и своевременности поступлений налоговых платежей в бюджет, а также защита интересов налогоплательщиков и государства от налоговых правонарушений.

Основные задачи налогового контроля включают:

1. Проверка правильности исчисления и уплаты налогов — налоговые органы должны проверять, насколько правильно налогоплательщики рассчитывают и уплачивают налоги.

2. Предотвращение налоговых правонарушений — контроль направлен на выявление случаев уклонения от уплаты налогов, использования схем налогового мошенничества и других нарушений.

3. Обеспечение соблюдения налогового законодательства — налоговый контроль способствует формированию правовой культуры в обществе, стимулируя соблюдение норм налогового законодательства.

4. Оптимизация налоговых поступлений — контроль также включает мероприятия по улучшению налоговой дисциплины и повышению собираемости налогов.

Налоговый контроль может осуществляться в различных формах, в зависимости от целей и задач, которые стоят перед налоговыми органами. К основным формам налогового контроля относятся:

- Документальная проверка — проверка налоговых деклараций и других документов, представленных налогоплательщиками, на соответствие налоговому законодательству.

- Выездная проверка — более глубокая проверка деятельности налогоплательщика, которая проводится непосредственно на его территории (например, на предприятии).

- Камеральная проверка — проводится непосредственно в процессе подачи налоговых деклараций. Этот вид проверки основывается на проверке представленных документов и данных.

- Аналитический контроль — анализ информации, получаемой от различных источников (банков, поставщиков, контрагентов и др.), для выявления признаков уклонения от уплаты налогов.

Каждая из форм контроля имеет свои преимущества и ограничения, и, как правило, используются комплексно для более полного охвата всех аспектов налоговой деятельности.

Оценка эффективности налогового контроля является важной составляющей его совершенствования. Эффективность налогового контроля зависит от ряда факторов, таких как:

1. Своевременность и полнота налоговых поступлений — эффективность можно измерить через сравнение планируемых и фактически поступивших налоговых поступлений в бюджет.

2. Уровень налогового соблюдения — показатель того, насколько хорошо налогоплательщики выполняют свои налоговые обязательства. Важным индикатором является процент налогоплательщиков, не нарушающих налоговое законодательство.

3. Снижение числа налоговых правонарушений — эффективный налоговый контроль должен приводить к сокращению числа случаев уклонения от уплаты налогов.

4. Задержки и перерасходы в процессе проверки — эффективность контроля можно измерить и по тому, насколько быстро налоговые органы осуществляют проверку и доначисление налогов.

5. Использование современных технологий — внедрение информационных технологий и автоматизированных систем учета позволяет значительно повысить эффективность налогового контроля. Современные методы, такие как электронные системы отчетности и обмена данными, способствуют уменьшению человеческого фактора и ускорению процессов.

- Качественные методы — включают проведение опросов, интервью с налогоплательщиками и специалистами налоговых органов, анализ документации и отчетности.

- Количественные методы — это использование статистических данных, анализа налоговых поступлений, количества проверок, суммы доначисленных налогов и штрафов.

Таким образом, для оценки эффективности налогового контроля необходим комплексный подход, который учитывает как количественные, так и качественные параметры.

4. Проблемы и вызовы налогового контроля на современном этапе

На современном этапе налоговый контроль сталкивается с рядом проблем и вызовов, которые необходимо учитывать при его совершенствовании.

1. Недостаток квалифицированных кадров. В некоторых странах существует дефицит высококвалифицированных специалистов, которые могли

бы эффективно проводить налоговые проверки и анализировать сложные налоговые схемы.

2. Использование теневых схем уклонения от уплаты налогов. Современные методы уклонения от налогообложения становятся все более сложными, что затрудняет их выявление. Это требует от налоговых органов использования более совершенных аналитических и технологических методов.

3. Неэффективность системы налоговых проверок. В некоторых случаях налоговые органы проводят проверки с нарушением сроков или недостаточно тщательно, что снижает общую эффективность контроля.

4. Международные проблемы. В условиях глобализации все чаще появляются транснациональные компании, которые могут эффективно использовать различные налоговые юрисдикции для минимизации своих налоговых обязательств, что требует усиленной международной координации налогового контроля.

5. Перспективы совершенствования налогового контроля

Для улучшения эффективности налогового контроля на современном этапе необходимо учитывать следующие направления:

1. Интеграция информационных технологий. Использование автоматизированных систем учета и анализа данных, а также внедрение электронных налоговых деклараций и отчетности позволит повысить скорость и точность проверок.

2. Международное сотрудничество. Укрепление взаимодействия между налоговыми органами разных стран поможет бороться с транснациональными налоговыми правонарушениями.

3. Обучение и повышение квалификации налоговых специалистов. Для эффективного контроля важно обучать специалистов новым методам работы, включая использование информационных технологий и современных аналитических инструментов.

4. Повышение прозрачности и доступности налоговых данных. Создание более прозрачных налоговых систем, облегчение доступа к налоговой информации для граждан и бизнеса помогут повысить уровень доверия к налоговым органам и снизить налоговые правонарушения.

Налоговый контроль играет ключевую роль в экономике любого государства, и его эффективность напрямую влияет на стабильность и развитие экономики. Совершенствование методов налогового контроля, использование современных технологий и повышение квалификации специалистов помогут повысить его эффективность. Оценка эффективности налогового контроля, основанная на различных методах, является необходимым инструментом для выявления слабых мест в налоговой системе и для ее дальнейшего совершенствования.

Список литературы:

1. Чеботарев Н. Ф. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): учебник для бакалавров / Н. Ф. Чеботарев. М.: Дашков и К, 2014.

2. Федюнин Д. В. Условия и возможности построения инновационной модели устойчивого развития розничных торговых сетей // Российское предпринимательство. 2015. № 11.

3. Юсупова Э. Р. Оценка эффективности стратегии инновационного развития предприятия // Креативная экономика 2015. № 2. Т. 9.

ӘОЖ 519.8

ОЙЫН ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЭКОНОМИКАДА ҚОЛДАНУ

Ходжаханов З.У., Еркін Г.Н., Қуандық А.Т.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Теория игр-это математическая теория, изучающая процесс принятия стратегических решений между людьми и организациями. Он основан на моделировании различных игр и отношений, в которых каждый участник принимает во внимание поведение других участников, чтобы максимизировать свою прибыль. Теория игр была впервые разработана в середине 20 века и широко используется в экономических исследованиях и практике. Использование этой теории в области экономики, политики, психологии, социологии и других социальных наук является одним из современных аналитических инструментов.

Summary: Game theory is a mathematical theory that studies the process of making strategic decisions between people and organizations. It is based on modeling various games and relationships in which each participant takes into account the behavior of other participants in order to maximize their profits. Game theory was first developed in the middle of the 20th century and is widely used in economic research and practice. The use of this theory in the fields of economics, politics, psychology, sociology and other social sciences is one of the modern analytical tools.

Экономикада ойын теориясы бәсекелестік жағдайларда, нарықтық құрылымдарды зерттеуде, келіссөздер жүргізуде, және стратегиялық шешімдер қабылдауда кеңінен қолданылады. Ойын теориясының негіздері мен принциптері сауда-саттық, тарифтер, салықтар, инвестициялар және т.б. салалардағы түрлі шешімдерді тиімді қабылдауға мүмкіндік береді.

Ойын теориясы әртүрлі ойындар мен стратегиялық өзара әрекеттердің математикалық моделін қарастырады. Бұл теорияның бірнеше негізгі түсініктері бар:

1. Ойыншылар (Players):

Ойыншылар — бұл шешім қабылдайтын экономикалық субъектілер. Олар жеке тұлғалар, фирмалар, мемлекеттер немесе басқа да ұйымдар болуы мүмкін. Ойыншылардың мақсаттары — өздерінің пайдасын немесе тиімділігін максимизациялау.

2. Стратегиялар (Strategies):

Стратегия — бұл ойыншының мүмкін болатын барлық әрекеттерінің жиынтығы. Әр ойыншы өз стратегиясын таңдай отырып, басқа ойыншылардың стратегияларын ескереді.

3. Төлемдер (Payoffs):

Төлемдер — бұл әр ойыншының стратегияны таңдауы нәтижесінде алынатын пайда немесе шығын. Әр ойыншы өзінің таңдаған стратегиясы мен басқа ойыншылардың әрекеттеріне байланысты төлемдерді бағалайды.

4. Нәтиже (Outcome):

Нәтиже — бұл барлық ойыншылардың таңдау жасаған стратегияларының нәтижесінде пайда болатын жағдай. Бұл нәтиже ойыншылардың барлығы үшін белгілі бір төлемдер мен пайда алуына әкеледі.

5. Тұрақты тепе-теңдік (Nash equilibrium):

Нэш тепе-теңдігі — бұл жағдай, онда әр ойыншы өз стратегиясын таңдағанда, басқа ойыншылардың стратегиялары өзгермеген кезде пайдасын максимизациялайды. Бұл концепция экономикалық ойында маңызды рөл атқарады, өйткені ол қатысушылардың мінез-құлқын алдын ала болжауға мүмкіндік береді.

Ойын теориясы экономикада көптеген маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Оның көмегімен нарықтық құрылымдарды, фирмалардың бәсекелестік мінез-құлқын, мемлекеттік саясатты және басқа да экономикалық құбылыстарды түсінуге болады. Ойын теориясының экономикада қолданылатын негізгі салаларына тоқталайық.

1. Бәсекелестік және олигополия нарықтарындағы ойындар

Бәсекелестік нарықтарда көптеген сатушылар мен сатып алушылар бар, ал олигополия нарықтарында бірнеше ірі фирмалар бәсекелеседі. Олигополия нарығында ойын теориясы маңызды рөл атқарады, себебі әрбір фирма өз әрекеттерін бәсекелестерінің шешімдеріне байланысты таңдайды. Мысалы, егер бір фирма бағаны төмендетсе, басқа фирмалар да бағаны төмендетуі мүмкін, бұл олардың пайдасын азайтады.

2. Баға белгілеу және тарифтер

Фирмалар немесе мемлекеттер баға белгілеу мен тарифтерді шешкенде ойын теориясын қолданады. Бұл ретте әрбір тарап өз пайдасын көбейту мақсатында басқа тараптардың әрекеттерін ескеріп, стратегиялық шешімдер қабылдайды. Мысалы, елдер арасындағы сауда соғыстары немесе бір елдің экономикасындағы тарифтік саясаттар ойын теориясының моделдері арқылы түсіндіріледі.

3. Келіссөздер жүргізу

Ойын теориясы келіссөздер процесінде де қолданылады. Бұл, әсіресе, кәсіпкерлік және халықаралық келіссөздерде маңызды. Келіссөздерде әрбір тарап өз мақсаттарына жетуге тырысады, бірақ әртүрлі тараптар арасындағы тиімді келісімді табу үшін ортақ стратегиялық шешімдер қабылдау қажет.

4. Мемлекеттік саясат пен реттеу

Ойын теориясын мемлекеттер өздерінің экономикалық саясатын реттеу үшін пайдаланады. Мысалы, үкіметтің монополияға қарсы саясаты немесе салық жүйесін өзгерту сияқты шаралар ойын теориясының негізінде жүзеге асырылады. Әрбір тарап өз шешімін қабылдай отырып, басқа тараптың реакциясын ескереді, бұл экономикалық саясаттың тиімділігін арттырады.

Ойын теориясын нақты өмірде қолдану көптеген экономикалық процестердің моделін жасауға мүмкіндік береді. Бұл процестердің кейбірі келесі мысалдармен түсіндіріледі.

1. "Тұтқындар дилеммасы"

Бұл ойын теориясының ең классикалық мысалдарының бірі болып табылады. Бұл ойын екі ойыншының бір-бірімен ынтымақтастық жасау немесе өзара сатқындық жасау арасындағы таңдауын қарастырады. Егер екі ойыншы да өзара сатқындық жасаса, екеуі де зардап шегеді. Алайда, егер біреуінің сатқындық жасауы, ал екіншісінің ынтымақтасуы болса, сатқындық жасаушы пайда көреді, ал ынтымақтастық жасаушы жеңіледі. Бұл ойын нарықтық бәсекелестіктегі тиімді ынтымақтастық немесе бәсекелестік стратегияларын түсіну үшін қолданылуы мүмкін.

2. "Картельдер мен олигополия"

Олигополия нарығында бірнеше үлкен фирма өзара келісімдер жасайды, өзара бағаны белгілеу және нарықтық үлесті бөлу үшін ойын теориясы маңызды рөл атқарады. Мұндай нарықта картельдер құру арқылы фирмалар бір-біріне зиян келтірмей, өз пайданы көбейтуге тырысады.

3. "Өзара сауда келісімдері"

Елдер арасындағы сауда келісімдері мен тарифтер де ойын теориясының моделдерімен сипатталуы мүмкін. Әр елдің өз экономикасын қорғауға және сыртқы сауданы реттеуге бағытталған шаралар, бірақ олар бір-біріне әсер ете отырып, өзара тиімді шешімдер қабылдауды қажет етеді.

Ойын теориясы экономикалық талдауда маңызды құрал болып табылады, өйткені ол әртүрлі экономикалық агенттердің әрекеттерін алдын ала болжауға және олардың арасындағы өзара байланыстарды модельдеуге мүмкіндік береді. Бәсекелестік жағдайлар, келіссөздер жүргізу, баға белгілеу және мемлекеттік саясат сияқты көптеген экономикалық процестерді түсінуге ойын теориясы негізінде талдау жасау экономистерге нақты әрі тиімді шешімдер қабылдауға көмек береді. Ойын теориясының түсініктері мен әдістері тек экономикалық жағдайларды ғана емес, сондай-ақ әлеуметтік және саяси жүйелерді де түсінуге мүмкіндік береді, бұл оның қолданылуын кеңейтеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Братко Алгоритмы искусственного интеллекта на языке PROLOG / Братко. - М.: Диалектика / Вильямс, 2023. - 427 с.
2. Вопросы искусственного интеллекта, №1, 2008. - М.: Ленанд, 2018. - 120 с.
3. Вопросы искусственного интеллекта, №2, 2010. - Москва: Огни, 2023. - 124 с.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН БИЗНЕС: ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Чолпонкулова Н.Э., Шмодина А.С.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Гапурбаева Ш.Р.
Международный университет Кыргызстана, г.Бишкек, Киргизия

Резюме: В современном динамично меняющемся мире сектор малого и среднего предпринимательства обеспечивает конкурентоспособность государства. Малый бизнес служит катализатором инноваций, генератором творческих решений, его наличие создает трамплин для динамичного прорыва страны.

Summary: In today's dynamically changing world, the small and medium-sized business sector ensures the competitiveness of the state. Small business serves as a catalyst for innovation, a generator of creative solutions, and its presence creates a springboard for a dynamic breakthrough of the country.

Дамудың жаңа кезеңінде Қазақстан ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға байланысты міндеттердің кең ауқымын шешеді. Бұл, ең алдымен, экономиканы қайта құрылымдау, инфрақұрылым мен нарық институттарын дамыту, сондай-ақ алдыңғы кезеңнен мұраға қалған кемшіліктерді еңсеру сияқты: салалық және технологиялық құрылымның жетілмегендігі; әлсіз ішкі интеграция, өндіргіш күштердің өміршеңдігінің жеткіліксіздігі. Бұл бағалардың барлығы шағын бизнесті дамытуға қатысты да әділ. Бұл сектордың әлеуметтік-экономикалық рөлі қалыптасқан нарықтық экономикасы бар елдерде де, жақында ғана осы жолмен жүргендерде де үлкен. Бір жағынан, әлеуметтік жағынан шағын меншік иелерінің қабаты болып табылатын шағын бизнес өзінің жаппай болуына, елдің әлеуметтік және экономикалық тұрақтылығын анықтайды. Екінші жағынан, бұл әлеуметтік-бағдарланған нарықтық экономиканың маңызды институты.

Экономикалық және әлеуметтік дамудың шетелдік тәжірибесі шағын бизнестің тұрақтандырудың ғана емес, Қазақстан экономикасының өсуінің де нақты факторы бола алатынын растайды. Шағын кәсіпкерлік бәсекелестікті тиісті деңгейде ұстап тұруға, өндірісті икемді қайта құруға, Инновациялық процестерді жеделдетуге, нарықтық қатынастардың әлеуметтік бағытын қалыптастыруға және жұмыспен қамтудың өсуіне ықпал етеді. Осыған байланысты Қазақстандағы шағын бизнестің экономикалық проблемаларын ғылыми талдау экономиканы реформалау жағдайында ерекше маңызға ие болады, ол бірінші кезекте экономиканы құрылымдық қайта құрумен, ұдайы өндіріс процестерін тұрақтандыру және тұрақты экономикалық дамуды қамтамасыз ету қажеттілігімен сипатталады. Бүгінгі таңда шағын бизнес секторына мемлекеттік және мемлекеттік емес әсерді оңтайландыру мәселелері, мемлекет пен оның өңірлері деңгейінде кәсіпкерлікті басқарудың тұтас жүйесінің, нақты кәсіпорынның болмауы ерекше өзекті болып отыр. Мемлекет Бизнестің теориялық аспектілеріне, шағын және орта бизнесті анықтауға,

сондай-ақ шағын фирмаларды құру мен тиімді жұмыс істеудің практикалық мәселелерін зерттеуге арналған бірқатар зерттеулерді қажет етеді.

Шағын және орта бизнес бүгінде тұрақты экономикалық және саяси дамудың өзегі болып табылады. Шағын бизнесті дамыту ірі өндіріспен салыстырғанда бірқатар артықшылықтарға ие, бұл экономиканы құрылымдық қайта құруды жандандыруда көрінеді. Ел экономикасының барлық салалары мен салаларында шағын нарықтық құрылымдардың қалыптасуы экономикалық процестердің әлемдік экономикалық тенденцияларына жауап береді, өйткені әлемнің барлық елдерінде шағын бизнес саласында әртүрлі профильдегі көптеген шағын кәсіпорындар жұмыс істейді. Кәсіпорындардың мөлшері салалардың ерекшеліктеріне және олардың технологиялық ерекшеліктеріне байланысты. Капиталдың жоғары қарқындылығымен және өндіріс пен өндірістің едәуір көлемімен байланысты салалар бар, олар үшін ірі кәсіпорындар қажет емес, керісінше шағын кәсіпорындарға артықшылық беріледі.

Қазіргі экономика әртүрлі ауқымды өндірістердің күрделі комбинациясымен сипатталады — ірі, монополиялық құрылымдарға бейімділігі бар және көптеген факторлармен анықталатын шағын. Бір жағынан, тұрақты ғылыми-техникалық прогресс өндірісті шоғырландыруға бейім. Бұл үлкен материалдық, қаржылық, еңбек ресурстары, білікті кадрлары бар ірі фирмалар. Екінші жағынан, соңғы уақытта шағын және орта кәсіпкерліктің бұрын-соңды болмаған өсуі байқалды, әсіресе айтарлықтай капитал, жабдықтардың үлкен көлемі және көптеген жұмысшылардың кооперациясы қажет емес салаларда. Шағын және орта өндірісті дамыту экономиканы сауықтыру үшін қолайлы жағдайлар жасайды: бәсекелестік орта пайда болады; қосымша жұмыс орындары құрылады; құрылымдық қайта құру белсенді жүріп жатыр; Тұтыну секторы кеңейіп келеді. Шағын кәсіпорындардың дамуы нарықты тауарлар мен қызметтермен қанықтыруға, экспорттық әлеуетті арттыруға, жергілікті шикізат ресурстарын тиімді пайдалануға әкеледі.

Шағын кәсіпорындар әлемнің барлық елдерінің экономикасында маңызды рөл атқарады. Соңғы бірнеше жылда Батыс Еуропа елдерінде, АҚШ пен Жапонияда шағын бизнес көптеген шағын және орта бизнестің жиынтығымен ұсынылған. Олардың негізгі бөлігі - жұмыспен қамтылғандар саны 20 адамнан аспайтын шағын кәсіпорындар. Соңғы жылдары Еуропа елдерінде, мысалы, Бельгияның болат өнеркәсібінде, Испанияның мұнай концерндерінде, Дания мен Нидерландының АӨК-де, сондай-ақ Швецияның Болат, фармацевтика, ағаш өңдеу өнеркәсібінде, Швейцарияның сағат өнеркәсібінде, Германияның автомобиль өнеркәсібінде капиталдың шоғырлануы мен орталықтандырылуы жеделдеді. Капиталды шоғырландыру мен орталықтандырудың маңызды ерекшелігі-көптеген шағын және орта фирмалардың күйреуі шағын бизнестің жойылуына әкелмеді. Ол өміршеңдігін, көбею қабілетін көрсетті және сонымен бірге ірі концерндердің өзіне деген қызығушылығын тудырды.

Ғылыми-техникалық прогресс үйде жұмыс істеуді ұйымдастырудың мүмкіндіктерін едәуір арттырды. Қазір үйде, отбасылық, бизнесте 200-ден астам түрлі қызмет түрлері бар. Бұған дәстүрлі коттедждік бизнес, тұрмыстық қызмет көрсету, қолөнердің әртүрлі түрлері, білім беру және іскерлік қызметтер кіреді. Бүгінгі таңда үй бизнесін дамытудың негізгі бағытын дербес компьютерлер белгілейді. ДК-ді қолдана отырып, үйде ғылыми қызметкерлер, инженерлер, дизайнерлер, бухгалтерлер, қаржыгерлер жұмыс істей алады. Шағын кәсіпкерлік туралы заңнама ЖК қызметінің жалпы мәселелерін олардың ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан реттейді. Бұған шағын және орта кәсіпорындарды анықтау критерийлері, шағын бизнесті мемлекеттік қолдау және салық салу мәселелері кіреді. Шағын кәсіпкерлік субъектілері деп заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысатын жеке тұлғалар да түсініледі. Посткеңестік кеңістікте шағын кәсіпорындар көбінесе құрылтайшы мемлекеттік кәсіпорындардан бөліну арқылы құрылды. Қазақстанда шағын кәсіпорындар, әдетте, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер түрінде құрылды, көптеген ұжымдар жеке үлестік меншікке негізделген шағын кәсіпорындар болып қайта құрылды. Отбасылық типтегі шағын кәсіпорындар сирек кездеседі. Мұны көп жағдайда тұрғын емес үй-жайларды жалға алудың күрделілігі мен қымбаттығымен түсіндіруге болады.

Қазіргі уақытта шағын кәсіпорындар желісін дамыту мәселесі ел экономикасын монополиясыздандыру бағдарламасына ең маңыздыларының бірі ретінде енгізілген. Мұнда монополиялық өндірістерді мәжбүрлеп де, бастамашылықпен де бөлшектеу көзделген:

- 1) дербес өндірістік-шаруашылық блоктарын бөлу;
- 2) ірі кәсіпорындардың құрамынан шағын және орта ұжымдарды бөлу;
- 3) ірі кәсіпорындардың бастамасы бойынша шағын еншілес кәсіпорындар құру.

Шағын кәсіпорындар мемлекеттік, қоғамдық, кооперативтік кәсіпорындармен, жеке тұлғалармен, сондай-ақ меншіктің басқа да нысандарындағы ұйымдармен бірлесіп құрылуы мүмкін. Кәсіпорын нарықта қандай қызмет түрін және қандай мінез-құлық стратегиясын таңдайтынына байланысты дамыған елдердің экономикасында жеке тораптар мен бөлшектерді өндіруге мамандандырылған, кейде аралық құрастыруды жүзеге асыратын шағын кәсіпорындар бөлінеді. Олар ірі кәсіпорындармен кооперациялық байланыс және қосалқы мердігерлік жүйелер арқылы тығыз жұмыс істейді. Осы кәсіпорындардың көмегімен ірі өндіріс тиімсіз қосалқы тиімсіз өндірістен босатылады. Шағын бизнестің басты артықшылығы-шығармашылық бастамашылықтың жоғарылауы, тез өзгеру қабілеті, сыртқы ортадағы өзгерістерден пайда алуға мүмкіндік беретін, инновацияларды құруға және енгізуге ықпал ететін негізгі шешімдерді қабылдаудағы дербестік. Шағын бизнесті дамыту-инновациялық кәсіпкерліктің маңызды бөлігі. Шағын бизнес, бір жағынан, экономикадағы инновациялық процестерді қамтамасыз етеді, екінші жағынан, ғылымды қажет ететін өнімдерді өндіруге тікелей қатысады.

Шағын және орта бизнесті дамыту – кез келген ел экономикасының негізі. Дамыған шағын және орта кәсіпкерліксіз мемлекеттердің макроэкономикалық жағдайының тұрақтылығы туралы айту қиын. Осының салдарынан тәуелсіздік таңында да Қазақстанда шағын және орта бизнес экономиканың маңызды секторы ретінде айқындалды. Шағын және орта бизнесті жан-жақты қолдау әрқашан мемлекеттік саясаттың басымдығы болды. Экономикалық реформалардың алғашқы күндерінен бастап республикада шағын бизнестің қалыптасуы мемлекеттің экономикалық саясатының басымдықтарының бірі болып табылады. Кәсіпкерлік класс нарықтық экономиканың ажырамас атрибуты, экономикалық қатынастардың тәуелсіз субъектісі болып табылады. Кәсіпкерлердің көпшілігі нарықтық басқару жүйесіне негізделген мемлекет экономикасының тұрақтылығын қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар либералды және нарықтық құндылықтардан алшақтауға жол бермей, қоғамдағы саяси процестерге әсер ететін орта тап деп аталады.

Шағын бизнестегі сауда саласының басым болуы бастапқы инвестициялардың салыстырмалы түрде төмен болуымен, шығындардың тез өтелуімен және жеткілікті жоғары рентабельділікпен байланысты. Кәсіпкерлер үшін бұл саланың тартымдылығы қысқа мерзімді несиелерге сұранысты қалыптастырады, бұл кезде несиенің жеткілікті жоғары құны алынған пайдадан гөрі өтеледі. Осылайша, несие капиталы нарығында кәсіпкерлердің осындай несиеге деген сұранысы жоғары болғанша, қаржы институттары пайыздық мөлшерлемелерді төмендетудің пайдасын көрмейді. Жоғарыда айтылғандай, сұралған несиені кепілмен қамтамасыз ету мәселесі әлі де өзекті болып қала береді. Мәселенің мәні кепілмен қамтамасыз етудің жоқтығында немесе жетіспеуінде және банк сарапшылары ұсынатын кепілді бағалау ерекшелігінде жатыр. Кепіл мүлкінің болмауы немесе жетіспеушілігі проблемасы оның нарықтық құны мен өтімділігін бағалаумен өте тығыз байланысты. Бүгінгі күні Екінші деңгейдегі банктер кепіл ретінде жылжымайтын мүлікті, жабдықты, айналымдағы қаражатты, Көлік құралдарын, кепілдік кепілгерлікті, бағалы қағаздарды қабылдайды. Кепілдің құны мен өтімділігін банктің кепіл сарапшылары айқындайды.

Шағын кәсіпкерлікті қолдау саясаты шеңберінде несиені кепілмен қамтамасыз ету мәселесін шешу үшін нормативтік-заңнамалық актілерде коммуналдық (municipal) меншікті кредит үшін кепіл ретінде пайдалану мүмкіндігі көзделеді. Алайда, іс жүзінде бұл шаралар жұмыс істемейді. Кәсіпкерлер кепіл ретінде коммуналдық меншікті беру арқылы несие алып, содан кейін алынған ақшамен жасырынған жағдайлар болды. Банк оларға қайтарылмаған кредит үшін өтемақы ретінде кепіл мүлкін беруді талап еткенде, әкімдік өз кезегінде бас тартумен жауап берді, бұл коммуналдық меншікті банктің меншігіне берудің заңды рәсімдері мен тетіктерінің болмауына түрткі болды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Мамыров, Н.К. Государство и бизнес [Текст]: учеб. для вузов / Н.К. Мамыров, А.Н. Саханова, М.С. Ахметова, Л. Брузати. – Алматы: НИЦ «Гылым», - 2013. – 154 с.
2. Джуманов, К.Ж. Предпринимательство — ключевой фактор повышения эффективности производства [Текст]: учеб.для вузов / К.Ж. Джуманов. - Алматы «Казак университетті», - 2014. – 147с.
3. Кравченко, Л. П. Малый бизнес сегодня и завтра. [Текст]: учебное пособие/ Л.П. Кравченко. - М.: «Экономпресс», - 2014. - 159 с.

УДК657.1/42

ВЛИЯНИЕ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ НА МЕЖДУНАРОДНОЕ ДВИЖЕНИЕ КАПИТАЛА

Чукаев К.Р., Сметов А.Н., Тяп М.С.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.
Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Мақалада геосаяси шиеленістердің әлемдік экономикаға, саудаға, соның ішінде Қазақстан экономикасына әсерін бағалауға талпыныстар қарастырылған.

Summary: This article attempts to assess the impact of geopolitical tension on the world economy, trade, including the Kazakh economy.

Открытые рынки и свободная торговля были основополагающими принципами международного порядка, установившегося после Второй мировой войны. После окончания холодной войны режим международной торговли постоянно расширялся и перемещался на восток. Европейский союз расширился на Восток, и страны Востока вступили в ВТО (Россия, Китай, Кыргызстан, Казахстан).

Однако в последние десятилетия наблюдается негативная реакция на глобальную торговую интеграцию. Конфликт между Соединенными Штатами и Китаем может привести к стратегическому соперничеству, в котором геополитические силы и стремление ограничить взаимозависимость доминируют над взаимовыгодным международным сотрудничеством.

Геополитические риски признаются МВФ в качестве геополитических факторов, угрожающих экономическому благополучию, термин относится к напряженности и войнам между государствами, которые влияют на международные отношения, а более широкое понятие включает риски, возникающие в результате эскалации таких конфликтов [1].

После конфликта между Россией и Украиной глобальные геополитические риски значительно возросли и открыли новую главу в международных отношениях, которая имела серьезные последствия для мирового экономического порядка. Инвесторы, участники рынка и политики считают, что конфликты могут замедлить развитие мировой экономики, спровоцировать инфляцию, резко повысить неопределенность и привести к серьезным негативным последствиям.

Исторически сложилось так, что периоды высокого геополитического риска оказывали значительное негативное воздействие на глобальную экономическую активность. Конфликты и войны разрушают человеческий и физический капитал, перенаправляют ресурсы в менее эффективные области, отвлекают международную торговлю и потоки капитала и нарушают глобальные цепочки поставок. В более широком смысле последствия ощущаются не только заинтересованными сторонами, но и участниками торговли, а также соседними странами.

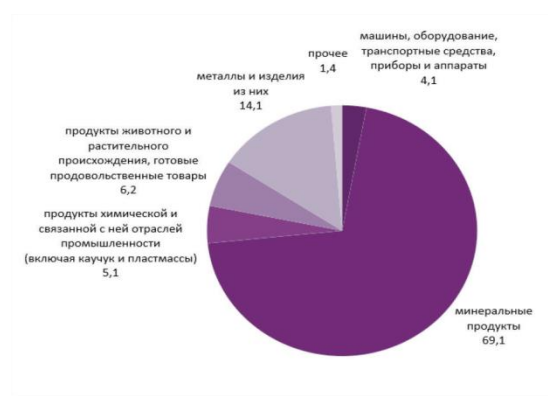
В рамках взаимозависимости национальной экономики, которая определяется набором потоков товаров и услуг, содержащихся в торговом соглашении, конфликт между Россией и Украиной затрагивает Казахстан, не имеющий выхода к морю, который испытывает изменения в торговле и сбои в цепочках поставок, что негативно сказывается на инфляции и экономическом росте [2].

Транзитные маршруты (морские, воздушные, железнодорожные, автомобильные) были нарушены, а высокие цены на топливо и возросшие страховые взносы из-за проблем с безопасностью увеличили расходы на доставку. Из-за сбоев в региональной цепочке поставок многие соседние страны сильно зависят как от России, так и от Украины в импорте товаров первой необходимости и полуфабрикатов.

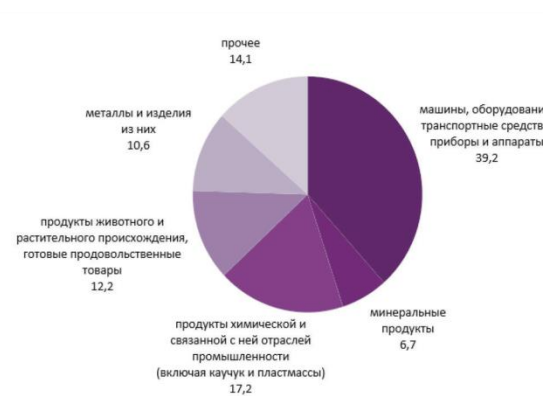
80% от общего объема добычи нефти в Казахстане экспортируется по трубопроводу. В 2023 году экспорт нефти увеличился из-за высоких цен и увеличения объемов. По оценкам экспертов, с января 2023 года 1,5 млн тонн нефти будет транспортироваться по другому нефтепроводу - по трубопроводу Баку-Тбилиси-Джехан на Каспии. Этот путь - прекрасная возможность снизить зависимость Казахстана от КТК.

Однако можно отметить, что военная операция оказала положительное влияние на стоимость казахстанского экспорта. Экспорт Казахстана по сравнению с 2021 годом увеличился на 47,5% из-за незначительного увеличения экспорта из-за роста цен на сырьевые товары. Экспорт из Казахстана в Россию увеличился на 16% до 6,9 млрд долларов США по итогам 2023 года, наблюдается значительный рост поставок машин, оборудования и транспортных средств (на 284,3%), древесины, изделий из древесины и целлюлозы и бумаги (на 199,2%), прочих товаров (на 205%) (год-конец 2023 года). Между тем, импорт вырос всего на 3% и составил 14,2 миллиарда долларов.

Экспорт в Китай увеличился на 43% и составил 11 миллиардов долларов.

Товарная структура экспорта в январе-октябре 2023 года, в процентах

Товарная структура импорта в январе-октябре 2023 года, в процентах

Рисунок 1. Товарная структура экспорта и импорта в январе-октябре 2023 года

В Казахстане уровень инфляции динамично рос, и по состоянию на 12 января 2023 года он достиг 20,3%. Важным вкладом в ускорение инфляции стал рост цен на продовольственные товары на +25,3% и рост цен на непродовольственные товары на +19,4%. (Инфляция в Казахстане, 2023 год) цены на некоторые категории выросли очень быстрыми темпами, в том числе из-за притока мигрантов стоимость арендуемого жилья выросла на 42,3%. Также цены на пшеничную муку выросли на 43,7%, что объясняется увеличением экспорта пшеничной муки [3].

Экономика Казахстана сильно зависит от импорта из России. Нефтепродукты, металлические изделия, автомобили, бытовая техника, электроника, мука, пшеница, сахар, мясные и молочные продукты поставлялись в Казахстан из России. Часть продукции производится непосредственно в России, в том числе иностранными компаниями, а часть поставляется в Россию из дальнего зарубежья и сертифицирована в соответствии со стандартами ЕАЭС. Когда начинается борьба и производители начинают массово уходить с российского рынка, Казахстан перестает принимать эти продукты в прежнем виде, но со временем цепочки поставок перестраиваются и пытаются найти альтернативные источники. Транзитному центру был нанесен значительный ущерб, и началась логичная реструктуризация транспортного коридора. Можно сказать, что объем транзита уже восстановился, но маршруты вряд ли вернутся к своему прежнему виду.

Что касается экономики Казахстана, то в 2023 году экономический рост замедлится, а инфляция увеличится. В краткосрочной перспективе Казахстан выигрывает от высоких цен на нефть как чистый экспортер сырья. Однако инфляция угрожает макроэкономической стабильности, наносит ущерб наиболее уязвимой части населения, а цены на продукты питания, которые составляют значительную часть бюджета среднестатистической семьи, растут [4].

В долгосрочной перспективе влияние геополитической напряженности во многом зависит от успеха мер по сдерживанию инфляции, изменения конфигурации альтернативных транспортных коридоров и расширения возможностей торговли.

Еще более серьезной проблемой является невероятная неопределенность в отношении всех этих факторов. Есть определенные трудности в прогнозировании того, что произойдет с геополитикой, глобализацией, энергетикой и инфляцией.

Список использованной литературы

1. Итоги года. Как конфликт России и Украины отразился на Казахстане // <https://informburo.kz/stati/itogi-goda-kak-konflikt-rossii-i-ukrainy-otrazilysya-na-kazahstane>
2. Агентство по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан Бюро национальной статистики// Социально-экономическое развитие Республики Казахстан в январе-ноябре 2023 года (оперативные данные). Краткий статистический бюллетень.- Астана, 2023
3. Инфляция в Казахстане. Данные Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан// <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/484886?lang=ru>
4. Конфликт в Украине действительно болезнен для Казахстана// <https://dknews.kz/ru/politika/259737-konflikt-v-ukraine-deystvitelno-boleznen-dlya>

УДК 330.322.2

АКТИВИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РК

Чумаков А.А., Авимов В.С., Султан А.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада инвестицияларды тарту және Қазақстан экономикасын дамыту және басым ел немесе мемлекеттер тобы үшін "елдік стратегияны" құру мәселелері талқыланады. Қазақстан-Қытай ынтымақтастығына талдау жүргізілуде, ол жоғары деңгейдегі байланыстардың жоғары динамикасымен және сауда-экономикалық ынтымақтастықтың кең ауқымымен сипатталады.

Summary: The article discusses the issues of attracting investments and developing the economy of Kazakhstan and creating a "country strategy" for a priority country or group of states. The analysis of the Kazakh-Chinese cooperation is carried out, which is characterized by high dynamics of contacts at the highest level and a wide range of areas of trade and economic cooperation.

В настоящее время можно констатировать, что Казахстан признан в мировом сообществе как государство с рыночной экономикой, страна первой из стран СНГ приобрела инвестиционный страновой рейтинг. Всемирный Банк включил Казахстан в число 20 стран мира, наиболее привлекательных для притока инвестиций, при этом иностранные инвесторы ориентируются прежде всего на инвестиционный климат Казахстана, который определяется

независимыми экспертами и служит для указания на эффективность вложений в этой или иной стране.

Организацией экономического сотрудничества был проведен обзор инвестиционной политики Казахстана с использованием Основ для политики привлечения инвестиций. По итогам обзора были разработаны 12 рекомендаций для улучшения инвестиционного климата Казахстана. На сегодняшний день уже учтено большинство ее рекомендаций [1]. В частности, проведена оптимизация заграничных учреждений с переносом фокуса на привлечение инвестиций и развитие экономики. Выбраны 10 приоритетных стран (США, Великобритания, Италия, Южная Корея, Иран, Япония, Германия, Франция, КНР, Индия), куда направляются специальные советники по инвестициям, открыты 5 зарубежных представительств АО «KAZNEXINVEST» в Нью-Йорке, Дубае, Франкфурте, Стамбуле и Пекине. Эти представительства оказывают весь спектр услуг для всего рынка и выступают в качестве «одного окна» за рубежом. В частности, содействуют в подготовке документов, проводят консультации по таким вопросам, как определение инвестиционной площадки, подбор партнеров и др.

В Казахстане активно действуют такие диалоговые площадки, как Совет иностранных инвесторов при Президенте РК, Совет по улучшению инвестиционного климата при Премьер-министре РК и инвестиционные омбудсмены, которые призваны оперативно решать проблемные вопросы, возникающие в ходе инвестиционной деятельности в Казахстане. Во всех регионах активно работают Советы по привлечению инвестиций под руководством акимов. Это миниправительственные советы в регионах, которые занимаются как конкретными вопросами инвесторов, так и улучшением инвестиционного климата в регионе.

Создав сеть зарубежных и региональных представительств, компания на республиканском и государственном уровнях содействует инвесторам в оформлении разрешительной документации, во взаимодействии с местными и центральными органами. С начала года составлен конкретный перечень из 145 проектов с участием иностранных инвесторов, предусматривающий создание около 35 тысяч рабочих мест. Общая сумма инвестиционных проектов составляет 45,7 млрд. долл. В 2024 г. совместно с акиматами и заинтересованными органами запланировано осуществление 52 проектов стоимостью около 5 млрд. долл. Намечен ввод в эксплуатацию 50 проектов на общую сумму 3 млрд. долл.

Анализ, проведенный специалистами Республики Казахстан, позволил определить 11 приоритетных стран, которые вкладывают почти 80 % всех прямых инвестиций в мире. Для каждой приоритетной страны или группы государств будет создана своя «страновая стратегия». Выделены ведущие секторы и отрасли экономики, приоритетные для привлечения новых инвестиций. К ним относятся пищевая промышленность, глубокая переработка нефти, газа и полезных ископаемых (металлургия, химия и нефтехимия), а также машиностроение. На рисунке 1 отображено управление инвестициями.

1. Принцип предельной эффективности инвестирования
2. Принцип «замазки»
3. Принцип сочетания материальных и денежных оценок эффективности капиталовложений
4. Принцип адаптационных издержек
5. Принцип мультипликатора
6. Q- принцип

Рисунок 1. Принципы инвестиционной деятельности

Следует отметить, что проектный портфель в приоритетных отраслях включает в себя 50 готовых проектов на сумму около 20 млрд долл. в виде деловых предложений. Они направлены в посольства и зарубежные представительства. В связи с этим можно отметить, что инвестиции в отечественную экономику в целом определяют уровень ее развития [2]. На современном этапе большое значение придается казахстанско-китайскому сотрудничеству, которое характеризуется высокой динамикой контактов на высшем уровне и широким спектром областей торгово-экономического взаимодействия. Новый импульс этому взаимодействию придала инициированная Главой КНР Программа «Экономический пояс Шелкового пути» [3].

Министерством по инвестициям и развитию совместно с ответственными государственными органами, национальными компаниями проводится работа по мониторингу претворяемых в жизнь совместных инвестиционных проектов, а также осуществляется контроль за их выполнением. Рассматривая их в разрезе отраслей, можно отметить, что 17 проектов из инвестиционного перечня относятся к химической промышленности, 9 – к горно-металлургическому комплексу, 4 – к машиностроению, 5 – к инфраструктуре, 7 – к электроэнергетике, 4 – к агропромышленному комплексу, по одному – к легкой промышленности и нефтепереработке, 3 – к производству строительных материалов.

Особый упор делается на создание высоких переделов в промышленности, все эти крупнейшие инвестиционные проекты подтверждают благоприятный инвестиционный климат в стране и высокую репутацию Казахстана как надежного делового партнера. Правительством Казахстана предложена политика создания привлекательных условий для иностранных инвесторов: будет продолжено согласование национального законодательства с международными экономическими и торговыми правилами, повышается прозрачность, улучшается защита прав собственника, обеспечивается верховенство закона, поощряется конкуренция и ограничивается монополия. Целью государственной поддержки инвестиций является создание благоприятного инвестиционного климата для развития экономики и стимулирования инвестиций в создание новых, расширение и обновление действующих производств с применением современных

технологий, повышение квалификации казахстанских кадров, а также охрана окружающей среды [4].

Инвестиционная деятельность в современном мире экономики характеризуется тем, что с каждым годом современные технологии используются чаще, их популярность только растет, поэтому те компании или отдельные инвесторы, которые занимаются вкладами в данную сферу, добиваются быстрого и хорошего роста производства. Основными перспективами развития инвестиционной деятельности в РК являются:

- стимулирующая налоговая система. Смысл данного положения состоит в переносе налоговой нагрузки с налогообложения заработной платы, высокотехнологичного оборудования, интеллектуальной собственности, как источник инновационного развития и добавленной стоимости, прибыли, как следствия такого развития, на налогообложение дорогой земли и недвижимости, предметов роскоши, табака, алкоголя, т.е. объектов, не оказывающих решающего значения для инновации;

- благоприятное техническое и таможенно-тарифное регулирование. Проводимый правительством курс упрощения процедур контроля и регулирования уже показывает значительный положительный эффект на формирование инвестиционного климата [5].

Список использованной литературы

1. Национальная инвестиционная стратегия ZakonKz [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://abctvkzrutog>.
2. Мухитова Л. Как улучшить инвестиционный климат / Л. Мухитова // Газета «Казахстанская правда». — 2020. — 26 март. — № 26 (28695). — С. 8.
3. Глава КНР Программа «Экономический пояс Шелкового пути». Пояс, путь, проекты и проблемы (atomicexpert.com)
4. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: priminister.kz/ru/news/investments/16798.
5. Романько Е.Б., Джазыкбаева Б.К., Казбеков Т.Б., Мусабекова А.О., Муканова А.С. Современные направления развития инвестиционной деятельности в Республике Казахстан. Вестник КарГУ, Экономика, 2019 г

УДК 338.4

ПЕРЕХОД КАЗАХСТАНА К ЗЕЛеноЙ ЭКОНОМИКЕ

Чумаков А.А., Авимов В.С., Султан А.
Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстандағы жасыл экономиканың даму аспектілері, жасыл жобаларды инвестициялау, ресурстарды пайдаланудың тиімділігін арттыру және болашақ ұрпақтар үшін орнықты өсуді қамтамасыз ету үшін жаңа технологияларды жылжыту талқыланады.

Summary: The article discusses aspects of the development of a green economy in Kazakhstan, investing green projects, improving the efficiency of resource use and promoting new technologies to ensure sustainable growth for future generations.

В наше время большинство развитых стран определили приоритетность устойчивости экономического роста, расширения возможностей в использовании ресурсов и сокращения вредного воздействия на окружающую среду. Концепция «зеленого роста», которая направлена на достижение устойчивого роста посредством эффективного и ответственного использования природных ресурсов, стала неотъемлемой частью экономической политики для многочисленных правительств с момента ее введения Организацией экономического сотрудничества и развития или ОЭСР. Быстрый экономический рост может быть достигнут за счет агрессивного потребления ограниченных ресурсов, игнорируя показатели загрязнения окружающей среды, в конечном итоге такая экспансия обречена на провал, перечеркивая все положительное.

Первая, из глобальных задач поставленная перед человечеством, это исключение наступления опасного изменения климата посредством снижения выбросов вредных веществ в окружающую среду. Следующей задачей должна быть минимизация рисков истощения природных ресурсов за счет использования механизмов, обеспечивающих повышение энергоэффективности во всех сферах экономики (возобновляемые источники энергии, управление отходами, экологичное строительство и транспорт).

Не менее важной задачей является обеспечение устойчивого развития на основе роста экономики, социальной справедливости и защиты окружающей среды. Трендом развития и символом устойчивой экономики и развитого общества, которое бережет окружающую среду для будущих поколений, характеризуется справедливостью и не допускает изоляции каких-либо групп людей или стран, стала «зеленая» экономика. Ключевым элементом экологически устойчивого экономического и социального развития считается прогресс в направлении «зеленой» экономики, создающей «зеленые» рабочие места и позволяющей повысить экологическую безопасность деятельности организаций, нацеленных на озеленение производственных процессов и рабочих мест [1].

В основе «зелёной экономики» представлены чистые или «зелёные» технологии, обеспечивающие широкий выбор конкурентоспособных товаров и услуг с одновременным решением глобальных экологических проблем. В этой связи продвижение «зелёной экономики» – это основной путь в фарватере передовых идей к сохранению устойчивого развития [2].

Развитие и широкомасштабное внедрение принципов использования возобновляемых источников энергии в Казахстане сдерживается следующими факторами: высокие субсидии на традиционные источники энергии; низкие цены на электроэнергию; ограниченное долгосрочное финансирование;

высокие первоначальные инвестиционные затраты в связи с импортом используемых технологий; отсутствие знаний.

Инвестиции в зеленую экономику являются необходимым приоритетом для Казахстана, поскольку экономическое развитие страны в настоящее время в значительной степени сосредоточено на добывающих производствах и экспорте сырьевых товаров. В то же время, в большинстве секторов экономики наблюдается относительно высокий уровень энергоемкости и загрязнения, а также низкая энергоэффективность. Концепция «зеленой экономики» Казахстана направлена на повышение эффективности использования ресурсов и продвижение новых технологий для обеспечения устойчивого роста для будущих поколений.

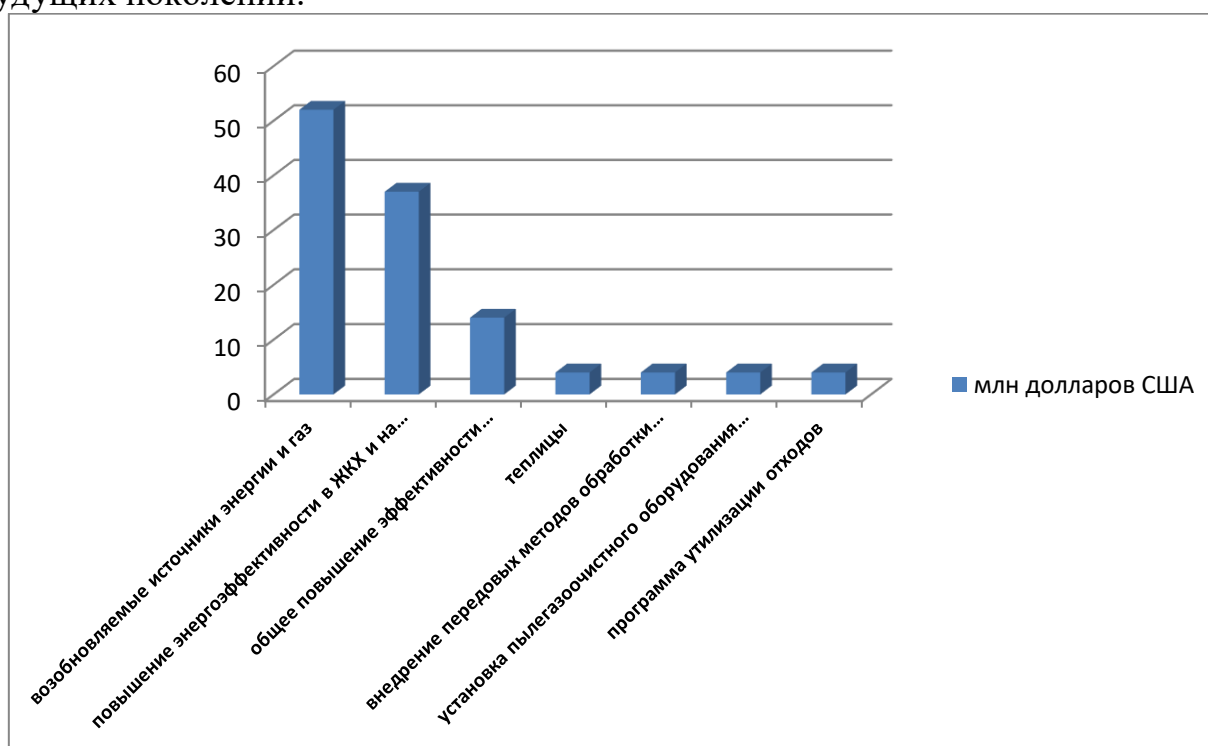

Рисунок 1 – Суммарные дополнительные инвестиции в зеленую экономику до 2050г

На рисунке 1 показаны суммарные дополнительные инвестиции которые необходимо влить в зеленую экономику до 2050г. Это 119 миллионов долларов США, из них в возобновляемые источники энергии ВИЭ 52 миллиона долларов США, в повышение энергоэффективности в ЖКХ и на транспорте 37 миллионов долларов, в общее повышение водопользования 14 миллионов долларов США, в развитие теплиц, внедрение передовых методов обработки почвы в сельском хозяйстве, установку пылегазоочистного оборудования на электростанциях утилизацию отходов 16 миллионов долларов США, по 4 миллиона соответственно.

Наиболее активно зеленые проекты развиваются в Акмолинской, Атырауской, Костанайской и Жамбылской областях. В приоритете

строительство солнечных и ветровых электростанций, а также развитие чистого транспорта.

Город Туркестан, стал областным центром недавно, ему необходимы для развития инвестиции в серьезные инфраструктурные проекты. Необходимы инвестиции в проекты по созданию эко-городов в Туркестанской области, глобальный проект в "зеленой" энергетике, который направлен на энергообеспечение региона.

Проект по установке на крышах жителей г Туркестана солнечных панелей и использованию для нужд города вырабатываемой на них электроэнергии будет реализован по примеру Южной Кореи, где активно используется солнечная энергетика домохозяйств. Туркестанская область на 90 % представлена частным сектором. В связи с приобретением статуса областного центра Туркестанской области в город переведены госорганы, для которых потребовались административные здания, переехало множество людей, выросло население, увеличилось потребление электроэнергии и появился ее большой дефицит, хотя при реализации проекта, регион способен не только обеспечить электроэнергией себя, но и экспортировать электричество на тысячи километров. На первом этапе предполагается монтировать на крыши солнечные панели корейской компании, подходящие под туркестанский регион. На сегодняшний день проект находится в разработке, но уже можно сказать, что он окупится через 5-7 лет.

При правильной организации инвестиций Туркестан может превратиться в одну из самых активных точек инвестиционного бума Центральной Азии [3].

Список использованной литературы:

1. Есекина Б. К. Национальный отчет по использованию инструментов «зеленого роста» в Республике Казахстан. – Алматы, <https://24.kz/ru/news/social/item/207492-14-proektov-po-zelenoj-ekonomike-planiruyut-realizovat-v-yuko>

2. <https://kursiv.kz/news/ekonomika/2018-11/zhiteli-turkestana-stant-proizvoditelyami-alternativnoy-elektroenergii>

3. Навстречу «зеленой» экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности - обобщающий доклад для представителей властных структур. ЮНЕП, 2021. URL: <http://ecogofond.kz/wp-content/uploads/2018/03/O-zelen-ekonom.pdf>

ӘОЖ 331.5

ДАҒДАРЫСТЫҢ СЕБЕПТЕРІ: СИНЕРГЕТИКАЛЫҚ ӘСЕР ДАҒДАРЫСТЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ

Шарафи А.Қ., Амангелді Г.Т., Өнербай Е.Т.
Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Кризисы-сложные явления, возникающие в экономических, социальных и политических системах. Эти явления часто характеризуются неожиданными изменениями, которые негативно влияют на стабильность и развитие систем. Причины кризисов часто

связаны с взаимодействием различных факторов, но роль синергетических эффектов достаточно значительна. Синергетика-это область науки, изучающая взаимосвязи систем и их динамическое поведение, которая позволяет понять неожиданные и новые свойства, возникающие в результате взаимодействия простых элементов в сложных системах. В этой статье мы проанализируем причины кризиса и роль синергетических эффектов как катализа кризисных изменений.

Summary: Crises are complex phenomena that occur in economic, social and political systems. These phenomena are often characterized by unexpected changes that negatively affect the stability and development of systems. The causes of crises are often associated with the interaction of various factors, but the role of synergistic effects is quite significant. Synergetics is a branch of science that studies the interrelationships of systems and their dynamic behavior, which allows us to understand unexpected and new properties arising from the interaction of simple elements in complex systems. In this article, we will analyze the causes of the crisis and the role of synergistic effects as catalyzing crisis changes.

Экономикалық дағдарыс — өндірістік және қаржылық жүйелерде терең, ұзаққа созылатын құрылымдық дағдарыстардың жиынтығы. Мұндай дағдарыстарға әдетте өндірістің құлдырауы, жұмыссыздықтың өсуі, инвестициялардың тоқырауы, сұраныс пен ұсыныстың сәйкессіздігі себеп болады. Бұл факторлардың әрқайсысы өз кезегінде жүйеде стресс туғызып, экономиканың тұрақтылығына әсер етеді.

Әлеуметтік дағдарыстар көбінесе әлеуметтік теңсіздік, жұмыссыздық, білім беру мен денсаулық сақтау жүйелеріндегі мәселелер, сондай-ақ халықтың жалпы әл-ауқатының төмендеуі сияқты факторлармен туындауы мүмкін. Әлеуметтік жүйелердегі теңсіздік экономикалық қиындықтармен қатар адам құқықтарының бұзылуы мен қоғамдық тәртіптің бұзылуына себеп болуы мүмкін. Бұл қоғамдағы әлеуметтік шиеленісті күшейтіп, нәтижесінде әлеуметтік дағдарысқа алып келеді.

Саяси дағдарыстар көбінесе билік құрылымындағы өзгерістер, саяси реформалардың жетіспеушілігі, басқарудың тиімді еместігі немесе әлеуметтік топтардың саяси мүдделерінің қақтығысы нәтижесінде туындайды. Саяси дағдарыстар елдің даму бағытын айқындайтын саяси құрылымдар мен институттардың әлсіреуіне әкеліп, мемлекеттегі жалпы тұрақсыздыққа себеп болады.

Синергетика — жүйелер теориясымен тығыз байланысты ғылым саласы, ол күрделі жүйелердегі элементтердің өзара әрекеттесуі мен нәтижесінде пайда болатын жаңа қасиеттерді зерттейді. Күрделі жүйелердің белгілі бір элементтері өзара ықпалдасып, жаңа тәртіптер мен динамикаларды қалыптастырады. Синергетикалық әсерлер жүйенің өздігінен реттелуін қамтамасыз етеді, бірақ кейде бұл өздігінен реттелу теріс нәтижелерге әкелуі мүмкін. Мысалы, экономикалық дағдарыстардың себептерін зерттегенде, біз синергетикалық әсерлердің экономикалық жүйелердің тұрақтылығына қалай әсер ететінін байқай аламыз.

Синергетикалық әсерлер дағдарыстарды туындататын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Әрбір жүйенің жеке элементтері өзара әрекеттесіп, күтпеген нәтиже шығарады, яғни дағдарыстың катализаторы бола

алады. Мұндай әсерлер экономикалық, әлеуметтік немесе саяси жүйелердегі теңгерімсіздіктердің күшеюіне себеп болуы мүмкін. Синергетикалық әсерлердің рөлі көбінесе жүйенің күрделілігіне байланысты. Мысалы, экономикадағы көптеген факторлар — инфляция, жұмыссыздық, мемлекеттің борышы және т.б. — өзара әрекеттесіп, экономикалық дағдарысты туындата алады.

Синергетикалық әсерлерді дағдарыс жағдайларында дұрыс түсіну және болжау маңызды, себебі олар жүйенің түбегейлі құрылымдық өзгерістерге ұшырауына әкелуі мүмкін. Мұндай өзгерістер жаңа экономикалық немесе саяси тәртіптердің қалыптасуына, сондай-ақ жалпы экономикалық немесе әлеуметтік жүйенің қайта құрылуына ықпал етеді. Синергетикалық әсерлер көбінесе дағдарыстың әсерін күшейтіп, жаңа мәселелерді туындатады, бұл дағдарыс процесін жеделдетеді.

2008 жылғы әлемдік қаржы дағдарысы синергетикалық әсерлердің айқын мысалы болып табылады. Бұл дағдарыс халықаралық қаржы жүйесінің бірқатар элементтерінің өзара әрекеттесуінен туындады, оның ішінде қаржылық мекемелердің қателіктері, ипотекалық несиелердің көп мөлшерде беріліп, олардың қарызға айналуы, сондай-ақ әлемдік нарықтағы тұрақсыздық. Бұл жағдай дағдарыстың тез таралуына және әлем экономикасына теріс әсер етуіне себеп болды.

COVID-19 пандемиясы әлем экономикасына терең әсер етті. Бұл жағдай синергетикалық әсерлердің классикалық мысалы болып табылады, себебі бір фактордың әсері (пандемияның өзі) әлемдік экономиканы, денсаулық сақтау жүйесін, әлеуметтік тұрақтылықты және саяси жүйені терең дағдарысқа әкелді. Пандемия экономикаға ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік жағдайларға да үлкен әсер етті, мысалы, халықтың жұмыссыздық деңгейінің өсуі, табысының азаюы және әлеуметтік теңсіздіктің күшеюі.

Дағдарыстардың себептерін зерттеу барысында синергетикалық әсерлер маңызды рөл атқарады. Экономикалық, әлеуметтік және саяси жүйелердегі элементтердің өзара әрекеттесуі дағдарысты тездетіп, оны кеңейтетін катализаторға айналады. Синергетикалық әсерлердің әсерін дұрыс түсіну және оларды бақылау дағдарыстың алдын алуға және оның салдарын азайтуға мүмкіндік береді. Сондықтан дағдарыстың алдын алу мен басқарудың тиімді стратегияларын әзірлеу үшін синергетика мен жүйелер теориясының білімдері маңызды болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Горовой, В. В. Синергетика в экономике: теория и практика. Москва: Экономика, 2009.
2. Мишель, П. Синергетические системы: от теории к практике. Санкт-Петербург: Наука, 2015.
3. Шапиро, С. Кризисы в мировой экономике: причины и последствия. Лондон: Routledge, 2017.
4. Баркер, Р. Economic Crises: A Global Perspective. New York: Cambridge University Press, 2018.

МОТИВАЦИЯ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА

Шарифигуллина А., Алиева Д., Гайратов И.
Научный руководитель: к.э.н., доцент Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақала өзекті, бүгінгі күні, мәселе қызметкерлерді ынталандыру шағын бизнес кәсіпорындарының ерекшеліктері қарастырылған персоналды басқару қойылатын талаптар, ынталандыру, персоналды ашылады әдістері материалдық және материалдық емес ынталандырудың, қолданылатын шағын бизнес кәсіпорындарында

Summary: The article is devoted to the issue date, motivating employees of small businesses, the features of personnel management, the requirements for promotion of staff, disclosed are methods of material and non-material incentives for staff that are applicable to small businesses.

Малые предприятия давно уже стали элементом социально-экономических отношений. Эффективность работы малых предприятий определяется целями и интересами их наемных работников. Признание интересов работников является признанием важности и значимости проблем мотивации трудовой деятельности.

Мотивационная политика - это стратегическая линия, направленная на достижение целей, которые должны сочетаться с целями предприятия и определяет успешность компании по многим аспектам.

Существует несколько определений мотивации персонала. В зависимости от основных групп потребностей мотивация бывает материальная, трудовая и статусная.

Материальная мотивация - стремление к богатству, высокому уровню жизни. Она используется в плюс и минус, как в форме материального вознаграждения за количество и качество труда, так и в виде материальных санкций (штрафов) за несоответствующее его качество и недостаточное количество [1].

Трудовая мотивация — это непосредственно работа, ее содержание, условия, организация трудового процесса, режим труда. Это внутренняя мотивация человека, его внутренние движущие силы поведения, которые связаны с работой.

Статусная мотивация - это движущая сила поведения человека, его стремление занять высокую должность, выполнять сложную и ответственную работу, работать в социально значимых сферах организации.

По направленности на достижение целей организации различают мотивацию положительную, способствующую достижению целей, и отрицательную, препятствующую этому.

К положительной мотивации относятся материальное поощрение в виде премий, повышение авторитета работника и доверия к нему в коллективе, поручение особо важной работы.

Отрицательная мотивация - это прежде всего материальные взыскания, снижение социального статуса в коллективе, психологическая изоляция работника, создание атмосферы нетерпимости, понижение в должности.

От чего зависит финансовое вознаграждение сотрудника?

Финансовые награды подразделяются на три типа:

- за дополнительную прибыль;
- за хорошую работу;
- за заслуги.

Зарплата и разного рода премии занимают только третье место в списке мотивов типичного служащего.

Сам список выглядит так (только в таком порядке):

1. признание и поощрение
2. интересная работа
3. заработная плата
4. освещение происходящих в компании событий
5. хорошие условия работы
6. стабильность и безопасность работы
7. ощущение заботы со стороны руководителя

Мотивы типичного предпринимателя следующие:

1. возможность творить и развиваться
2. деньги
3. власть
4. выживание
5. независимость [2].

Зарплата - вознаграждение, установленное работнику за выполнение трудовых обязанностей, а также доплаты компенсационного и стимулирующего характера.

Вот список проверенных временем типов оплаты труда

- Почасовая оплата

Плата зависит от того, сколько времени человек посвящает работе.

- Ставка

Это долгосрочная версия почасовой оплаты.

- Комиссионные

Это лучший способ оплаты жадных до денег энергичных продавцов. Они ценят, прежде всего, не стабильность, а возможность заработать.

- Сдельная оплата

Выплата состоит из небольшого оклада и вознаграждения (индивидуального или коллективного) за выполненную работу.

- Гибрид

Это смесь ставки, сдельной оплаты, ежегодной премии, планов распродажи акций и всего, что еще может прийти в голову[3].

Как правило, крупные награды, редко кому достаемые, вызывают зависть, а небольшие и частые - удовлетворение. Люди склонны к

сравнительной оценке своих достижений не по абсолютным показателям, а преимущественно путем сравнения с результатами других.

Необходимо избегать одинакового подхода к сотрудникам, работающим с разной эффективностью. Те, чьи результаты выше, должны в общей сумме вознаграждаться больше, чем те, кто показывает невысокий результат. Если размер оплаты гарантирован вне зависимости от того, каковы результаты деятельности, то стимул к достижению целей у сотрудника будет мал.

В заключении можно сделать вывод, что:

Мотивационный менеджмент в малом бизнесе:

- Обычно директором предприятия является сам владелец.
- Руководство не считает нужным иметь в штате высокопрофессионального менеджера.
- Очень часто персонал формируется из числа знакомых и родственников.
- Зарплата чаще всего фиксирована.
- Основная цель владельца получение быстрой выгоды.
- Отсутствуют многие формы планирования.
- Отсутствие, как правило, юриста и грамотного бухгалтера.
- Частая смена кадров.
- Утечка информации
- Внутренняя готовность руководителя прекратить работу в любое время.

Заработная плата - вознаграждение, установленное работнику за выполнение трудовых обязанностей, а также доплаты компенсационного и стимулирующего характера.

Немотивированные сотрудники-сотрудник безразличный к труду.

У мотивированного сотрудника же наоборот глаза горят.

Список использованной литература:

1. Армстронг М. Главный учебник HR в мире : учебник / Майкл Армстронг ; пер. с англ. Е. Л. Бегма. - Москва : ЭКСМО, 2020. - 411, [1] с.
2. Соломанидина Т. О. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности : учебник и практикум для академического бакалавриата / Т. О. Соломанидина, В. Г. Соломанидин ; Рос. экон. акад. им. Г. В. Плеханова. - 3-е изд., перераб. и доп. - Москва : Юрайт, 2019. - 323 с.
3. Управление персоналом : учебник и практикум для прикладного бакалавриата / [А. А. Литвинюк [и др.] ; под ред. А. А. Литвинюка. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва : Юрайт, 2017. - 498 с.

ҰЙЫМДАРДАҒЫ ФИРМАШІЛІК КӘСІПКЕРЛІК ЖОБАЛАРЫН ТАЛДАУ

Шатайбеков Д.Б., Қалдыев А.Қ., Оңалбаев Ұ.Д.
 Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
 «Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Правильный анализ и оценка предпринимательских проектов имеют решающее значение для эффективного функционирования и развития организаций. Это особенно важно в современной рыночной экономике, в меняющейся деловой среде. Внутрифирменные предпринимательские проекты-это предпринимательские инициативы и инновационные мероприятия, реализуемые внутри организации, направленные на эффективное использование внутренних ресурсов организации, внедрение новых продуктов и услуг, улучшение производственных процессов и повышение конкурентоспособности. Анализ таких проектов выполняется в соответствии со стратегическими целями организации, и они играют важную роль в обеспечении общей прибыльности и устойчивости организации. В данной статье рассматриваются основные аспекты анализа внутрифирменных предпринимательских проектов в организациях, его методы и эффективность.

Summary: For the effective functioning and development of organizations, it is very important to correctly analyze and evaluate entrepreneurial projects. This is especially important in the modern market economy, in a changing business environment. Intra — firm entrepreneurship projects are entrepreneurial initiatives and innovative activities carried out within the organization, which are aimed at the efficient use of internal resources of the organization, the introduction of new products and services, improving production processes and increasing competitiveness. The analysis of such projects is carried out in accordance with the strategic goals of the organization, and they play an important role in ensuring the overall profitability and stability of the organization. This article discusses the main aspects of the analysis of intra-firm entrepreneurship projects in organizations, its methods and effectiveness.

Фирмаішілік кәсіпкерлік жобасы — бұл ұйым ішінде пайда болған жаңа кәсіпкерлік идеяларды жүзеге асыру үшін әзірленген арнайы жоспар немесе бағдарлама. Бұл жобалар көбінесе ұйымның ішкі ресурстарын пайдалану арқылы инновациялар енгізу, жаңа нарықтарға шығу, ішкі процестерді жақсарту және жұмыс тиімділігін арттыруға бағытталады. Фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларының басты ерекшелігі — олардың ұйымның ішкі дамуын қамтамасыз ететіндігінде.

Фирмаішілік кәсіпкерліктің мәні

Ұйымдардағы кәсіпкерлік — бұл тек сыртқы нарыққа бағытталған бастамалар ғана емес, сонымен бірге ішкі инновациялық жобаларды дамыту болып табылады. Мұндай жобалар жаңа бизнес-идеяларды, өнімдерді, технологияларды немесе қызметтерді енгізу үшін ұйымдастырылатын, ерекше ықпал мен жауапкершілікті қажет ететін бастамалар. Олар ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, қызметкерлердің инновациялық әлеуетін іске асыруға, сондай-ақ ұйымның тұрақты дамуын қамтамасыз етуге ықпал етеді.

SWOT талдау

SWOT талдау әдісі — ұйымның күшті және әлсіз жақтарын, мүмкіндіктері мен қауіптерін бағалау әдісі. Фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларын

талдауда бұл әдіс ұйымның ішкі жағдайын және сыртқы нарықтағы мүмкіндіктерді анықтауға көмектеседі. SWOT талдауының нәтижесінде жобаның жүзеге асырылу мүмкіндігі мен оның тиімділігі туралы нақты тұжырымдар жасауға болады.

- **Күшті жақтары:** ұйымның инновациялық әлеуеті, тәжірибелі қызметкерлер, қаржылық ресурстар.

- **Әлсіз жақтары:** ішкі процестердің тұрақсыздығы, техникалық жабдықтың ескіруі.

- **Мүмкіндіктер:** жаңа нарықтарды игеру, технологиялық жаңалықтарды енгізу.

- **Қауіптер:** нарықтағы бәсекелестік, экономикалық дағдарыс.

Пейджет әдісі

Бұл әдіс кәсіпкерлік жобаларды жүзеге асыруға қажетті шығындарды, пайда мен шығындарды есептеуде қолданылады. Пейджет әдісі жобаның қаржылық аспектілерін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы жобаның тиімділігін анықтау үшін оның шығындары мен мүмкін болатын табысын салыстыруға болады. Сонымен қатар, жобаның мерзімі мен орындалу кезеңдерін анықтау арқылы оның жалпы экономикалық тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

Фазалық талдау

Фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларының фазалық талдауы жобаны жүзеге асыру кезеңдері бойынша бағалауды білдіреді. Бұл әдіс арқылы жобаның әр кезеңінде оның даму жағдайы мен нәтижелері бағаланады. Әдетте, бұл әдіс жобаның жоспарлау, іске асыру және мониторинг кезеңдерінен тұрады.

- **Жоспарлау кезеңі:** жобаның мақсаттары мен міндеттерін нақтылау, қажетті ресурстарды анықтау.

- **Іске асыру кезеңі:** ресурстарды тиімді пайдалану, процестерді ұйымдастыру.

- **Мониторинг кезеңі:** жобаның нәтижелерін бақылау және қажетті түзетулер енгізу.

Тұрақты даму көрсеткіштері

Фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларын талдауда тұрақты даму көрсеткіштері маңызды рөл атқарады. Бұл көрсеткіштер экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілерді қамтиды. Тұрақты даму көрсеткіштері арқылы ұйымдардың ұзақ мерзімді перспективада тұрақты дамуын қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік жобалар бағаланады. Бұл тәсіл жобалардың тек қаржылық тұрғыдан ғана емес, сондай-ақ экологиялық және әлеуметтік тұрғыдан да пайдалы болуын қамтамасыз етеді.

Стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу

Ұйымдарда фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларын талдау стратегиялық мақсаттарға жетуді қамтамасыз етеді. Бұл жобалар арқылы ұйым өз ресурстарын тиімді пайдаланып, жаңа нарықтарды игеріп, инновациялық өнімдер мен қызметтерді енгізу арқылы бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Сонымен қатар, олар ұйымның ішкі процестерін оңтайландырып, тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қаржылық тиімділік

Кәсіпкерлік жобаларды талдау қаржылық тиімділікті бағалауға мүмкіндік береді. Бұл процестер ұйымға қаржылық ресурстарды тиімді пайдалану мен табыстылықты арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, инвестициялар мен шығындарды талдау арқылы жобаның қаржылық тиімділігі анықталады.

Инновациялық даму

Фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларының маңызды аспектісі — бұл инновациялар. Бұл жобалар арқылы жаңа технологиялар, өнімдер және қызметтер енгізіледі, ол ұйымның ұзақ мерзімді даму стратегиясына үлес қосады. Инновациялық жобалар арқылы ұйым өзінің қызметкерлерінің креативтілігін пайдаланып, жаңа идеялар мен шешімдер ұсына алады.

Ұйымдардағы фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларын талдау — бұл тек ұйымның ішкі дамуын қамтамасыз ететін құрал ғана емес, сонымен қатар оның ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін арттыратын маңызды стратегиялық процесс. Жобаларды талдау әдістері арқылы ұйымдар өздерінің күшті және әлсіз жақтарын анықтап, нарықтағы мүмкіндіктер мен қауіптерді бағалап, тиімді шешімдер қабылдай алады. Фирмаішілік кәсіпкерлік жобаларын дұрыс талдау арқылы ұйымдар инновацияларды енгізіп, тұрақты даму жолында алға жылжи алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Асаул, А.Н. Организация предпринимательской деятельности / А.Н. Асаул. - М.: Питер, 2016. - 232 с.
2. Бабина, Н.В. Предпринимательская деятельность. Тростовые услуги населению. Учебное пособие / Н.В. Бабина. - М.: Альфа-М, Инфра-М, 2019. - 240 с.
3. Бабошин, А. В. Конкурентное позиционирование. Как нейтрализовать или использовать конкурента / А.В. Бабошин. - М.: Проспект, 2017. - 120 с.
4. Бараненко, С. П. Основы предпринимательства / С.П. Бараненко, М.Н. Дудин, Н.В. Лясников. - М.: Центрполиграф, 2016. - 192 с.

УДК 657.65.052

РОЛЬ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА В ПРИНЯТИИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Шин Е.В., Алиева Л.А., Абдиганиев В.Т.

Научный руководитель старший преподаватель Кененбаева З.М.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада басқару шешімдерін қабылдау процесінде қаржылық талдаудың рөлі қарастырылады

Summary: The role of financial analysis in the process of making managerial decisions is considered in the article.

Одним из вызовов к современному менеджменту является обеспечение эффективности управления в условиях неопределенности и риска, которые органически присущи рыночной среде функционирования и развития организации [1]. Управление является непрерывным информационным и коммуникационным процессом: для решения проблем в различных функциональных сферах деятельности менеджеры принимают управленческие решения, а для разработки и принятия решений требуется качественная и релевантная информация. Аналитические процедуры в системе разработки, принятия и реализации управленческих решений являются одним из источников качественной информации и, соответственно, фактором обеспечения качества принимаемых решений.

Актуальность финансового анализа в системе управления обусловлена критической важностью всестороннего обоснования управленческих решений. Принятие управленческих решений и прогнозирование дальнейшего существования организации невозможны без учета текущего положения предприятия. Финансовый анализ в условиях рынка стал главным методом оценки экономики бизнеса. Практически все участники рыночной экономики применяют методы финансового анализа для принятия как тактических, так и стратегических решений. Он позволяет снизить степень неопределенности и риска, связанных с принятием финансовых решений.

Задачей финансового анализа является изучение основных показателей деятельности предприятия. Сюда входит оценка финансовой устойчивости, платежеспособности, ликвидности, деловой активности и т. п. с помощью полученных данных выявление перспектив дальнейшего развития хозяйствующего субъекта; прогнозирования дальнейшей динамики финансовых показателей [2].

Если руководитель верно решит все задачи финансового анализа, не будет допускать ошибок при проведении анализа, то получит объективную оценку текущего положения предприятия и будет иметь нужную, достоверную информацию для принятия успешных управленческих решений.

На результатах анализа финансовой отчетности основано принятие большого числа различных решений в области финансового менеджмента. Каждый субъект (пользователь) данных финансового анализа изучает информацию о деятельности организации в соответствии со своими конкретными интересами [3].

Информация о финансово-хозяйственной деятельности, состоянии имущества и финансов поступает руководителям из двух источников. В первую очередь, это формализованные системные источники информации. Сюда относятся преимущественно бухгалтерская и управленческая отчетность. Второй – внесистемные источники – результаты проверок по существенным отклонениям в финансово-хозяйственной деятельности. Для обеспечения надлежащего качества информации при принятии управленческих решений, данные полученные по обоим источникам, должны пройти через определенные

аналитические процедуры, соответствующие целям организации и потребностям пользователей, находящихся на различных уровнях управления.

При проведении финансового анализа важную роль играет опыт, уровень знаний аналитика. В нашей стране нет единой методики проведения финансового анализа. Многие термины к нам перешли из разных стран, и при переводе один и тот же финансовый показатель обозначается разными терминами (к примеру, «точка безубыточности» и «мертвая точка»; «собственные оборотные средства», «работающий оборотный капитал», «чистый оборотный капитал»). Это загромождает терминологическую базу российской экономической науки, усложняя её изучение и применение знаний на практике, создает таким образом, семантическую проблему и снижает эффективность коммуникационных процессов.

Еще одним недостатком при оценке финансового положения предприятия является неполнота информации. В финансовой отчетности, например, не указывается какие заказы предприятие не смог выполнить по каким-либо причинам. Так же организация может скрыть некоторую информацию в бухгалтерской отчетности, чтобы избежать налогов. В связи с этим становится практически невозможно проводить корректный анализ, а качество управленческих решений, принятых на основании такого анализа, резко снижается.

При оценке финансового положения проводится анализ структуры актива баланса, то есть оценивается состояние активов и наличие средств для погашения. Здесь тоже возникает противоречие, так как активы отражаются по фактической стоимости, а учет активов может проводиться спустя много лет, также в период инфляции или дефляции. В этих случаях учет активов по фактической стоимости приведет к расхождению между учетной ценностью и текущей ценностью в реальных экономических условиях. Если аналитик не будет учесть все эти факторы, полученные данные будут недостоверными и принять управленческие решения с этой информацией нецелесообразно.

Еще одним недостатком является тот фактор, что результаты финансового анализа всегда запаздывают, что не позволяет оперативно реагировать на негативную ситуацию путем корректировки ранее принятых управленческих решений. Причина этого – получение руководством организации аналитической информации о результатах финансового анализа лишь после составления годовой бухгалтерской отчетности, для чего законодательством установлен трехмесячный срок после отчетной даты. Нужно заметить, как правило, результаты финансового анализа недостаточны для принятия всей совокупности внутренних управленческих решений.

Это далеко не полный список проблем, с которыми сталкивается аналитик при проведении финансового анализа предприятия.

Итак, с помощью финансового анализа дается оценка финансового состояния, финансовых результатов, эффективности и деловой активности анализируемого предприятия, выявляются факторы и причины достигнутого состояния и полученных результатов. На основе этих данных принимаются

управленческие решения, которые позволяют разработать систему мероприятий по улучшению деятельности. Важно отметить, обеспечить эффективное функционирование организаций возможно только при экономически грамотном управлении их деятельностью, которое во многом определяется умением ее объективно анализировать.

Приведенные в данной работе подходы, суждения и выводы больше востребованы в теории принятия оптимальных решений, в рамках которой создается и описывается нормативная технология принятия решений. В современной теории принятия решений сочетаются не только чисто научные методы, но и относящиеся к искусству принятия решений, то есть организационные, интеллектуальные и психологические способности и опыт людей. По этой причине, наряду с теорией принятия оптимальных решений развивается и психологическая теория принятия решений, которая изучает поведение людей в процедурах управленческих решений [4].

Список использованной литературы

1. Муллахметов Х.Ш. Проблемы управления и контроля в условиях неопределённости // Менеджмент в России и за рубежом. – 2015. – №6. – С. 25–34.
2. Дюсембаев К.Ш. Финансовый анализ – Алматы, Фортуна Полиграф – 2019 г.
3. Пласкова Н.С. Финансовый анализ деятельности организации: Учебник. – М.: Вузовский учебник: Инфра-М, 2016.
4. Mullakhmetov K.S. Some approaches to the development of the management control concept // Journal of Advanced Research in Law and Economics. – 2015. – №6 (1).

УДК 338.48

ОЦЕНКА СТОИМОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

Шинтяпин П.Ю., Ахмедов А.Р., Әбдіқалықова А.М.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Туризм экономиканың қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі болып табылады, ол айтарлықтай инвестициялар тартады және әлемнің көптеген елдерінде жұмыс орындарын ашады. Қазіргі жағдайда туристік бизнестің құнын бағалау басқару шешімдерін, инвестицияларды қабылдау және кәсіпорындардың кірістілігін бағалау үшін қажетті құралға айналады. Туристік бизнестің құнын бағалау процесі қаржылық көрсеткіштер, нарықтық жағдайлар, бәсекелестік орта және тәуекелдер сияқты көптеген факторларды талдауды қамтиды, бұл компания құнының объективті көрінісін береді. Бұл мақалада туристік бизнестің құнын бағалаудың әдістері мен тәсілдері, сондай-ақ оның құнына әсер ететін негізгі факторлар қарастырылады.

Summary: Tourism is one of the most dynamically developing sectors of the economy, attracting significant investments and creating jobs in many countries of the world. In modern conditions, the valuation of the tourism business is becoming a necessary tool for making management decisions, investments and assessing the profitability of enterprises. The process of assessing the value of a travel business includes an analysis of many factors, such as financial performance, market conditions, competitive environment and risks, which allows you to get an

objective picture of the company's value. This article discusses methods and approaches to assessing the value of the tourism business, as well as the main factors affecting its value.

Для оценки стоимости туристического бизнеса применяются различные методы, в зависимости от цели и особенностей бизнеса. Наиболее распространенными являются следующие методы:

Метод доходности основывается на оценке будущих денежных потоков, которые бизнес способен генерировать. Этот метод подходит для зрелых предприятий, которые стабильно приносят прибыль. Основные этапы включают прогнозирование доходов и расходов, определение ставки дисконтирования, а также расчет чистой приведенной стоимости (NPV). Для туристического бизнеса важно учитывать сезонность и особенности спроса на услуги, что может существенно повлиять на денежные потоки[1].

Сравнительный метод основан на сравнении оцениваемой компании с аналогичными предприятиями на рынке. Для этого используется информация о стоимости сделок с похожими компаниями, их финансовых результатах и рыночных показателях. Этот метод часто используется при оценке стоимости гостиничных комплексов, туристических агентств или операторов, где существуют рыночные аналоги и открытые данные о сделках.

Этот метод используется в случае, если предприятие собирается ликвидировать свои активы. Для туристического бизнеса этот метод может быть полезен в случае кризисной ситуации или ликвидации компании, когда основные активы, такие как недвижимость, оборудование, лицензии, продаются для покрытия долгов. Этот метод, как правило, применяется в случае, если доходность бизнеса не стабильна, и его дальнейшая работа становится сомнительной.

Метод затрат предполагает оценку стоимости бизнеса на основе стоимости его активов, с учетом амортизации и возможных убытков. Этот метод может быть полезен для предприятий, которые только начинают свою деятельность или имеют уникальные активы (например, эксклюзивные лицензии, бренд, партнерские соглашения). Однако для зрелых предприятий туристической отрасли этот метод может быть менее точным, поскольку не учитывает будущую прибыльность.

Туристический бизнес сильно зависит от колебаний спроса, который определяется различными факторами, включая экономическую ситуацию, политическую стабильность, погодные условия, культурные и спортивные события. Например, гостиницы и туристические агентства, работающие в горнолыжных курортах, сталкиваются с резкими сезонными колебаниями спроса, что влияет на их доходность. Поэтому при оценке стоимости бизнеса важно учитывать сезонность, а также способность компании адаптироваться к изменениям на рынке.

На стоимость туристического бизнеса оказывает влияние уровень конкуренции на рынке. Если в регионе или стране существует высокая конкуренция, компания может столкнуться с трудностями в привлечении

клиентов, что отразится на её финансовых показателях. Также необходимо учитывать позицию компании на рынке — насколько она известна и привлекательно ли её предложение для целевой аудитории [2].

Финансовая устойчивость и прибыльность компании являются ключевыми факторами, влияющими на её стоимость. Важнейшими показателями для оценки финансовой устойчивости являются рентабельность, ликвидность, уровень долговой нагрузки, оборотный капитал и другие. Для туристического бизнеса также важны такие параметры, как коэффициент загрузки, средняя стоимость туров или ночи, а также коэффициенты, показывающие эффективность использования активов.

Успех бизнеса в сфере туризма также зависит от качества управления и репутации компании. Квалифицированная управленческая команда, опыт в отрасли и наличие стратегического плана могут значительно повысить стоимость компании. Репутация компании на рынке, уровень доверия со стороны клиентов и партнеров, а также сила бренда также влияют на оценку стоимости.

Наличие качественной инфраструктуры — гостиниц, транспортных средств, туристических объектов — непосредственно влияет на стоимость компании. В случае гостиничного бизнеса или туристических комплексов стоимость активов, таких как здания, земельные участки, оборудование, является значительным компонентом общей стоимости бизнеса. Также на стоимость влияет наличие уникальных активов, например, эксклюзивных контрактов с операторами или лицензий.

Для примера, рассмотрим оценку стоимости гостиничного бизнеса. Для гостиниц важно учитывать такие факторы, как местоположение, площадь помещений, степень износа, коэффициент загрузки номеров, а также репутацию и узнаваемость бренда. Сравнительный метод будет полезен для оценки стоимости гостиницы, если на рынке есть данные о сделках с аналогичными объектами. Метод доходности позволит оценить стоимость гостиницы на основе её будущих доходов, с учетом сезонности и конкуренции.

Кроме того, для туристических компаний, предлагающих пакеты услуг, важно учитывать объем продаж, партнёрские соглашения, эксклюзивность предложений и качество обслуживания клиентов. Оценка бизнеса может быть также дополнена анализом рисков, таких как экономические колебания, политическая нестабильность, изменения в законодательстве или пандемические ограничения [3].

Оценка стоимости туристического бизнеса является многогранным процессом, который требует учёта множества факторов. Методы оценки, такие как доходный, сравнительный, затратный и ликвидационный, позволяют получить полную картину стоимости компании в зависимости от её специфики и стадии развития. Успешная оценка стоимости бизнеса в туризме требует детального анализа рыночных условий, конкурентной среды, финансовых показателей и факторов, влияющих на спрос. Только при учёте всех этих

факторов можно прийти к объективной оценке стоимости и правильно прогнозировать будущее развитие бизнеса.

Список литературы:

1. Ершова, Е.А. Гудвилл бизнеса / Е.А. Ершова. - М.: Статут, 2020. - 175 с.
2. Черных, Е.О. Обеспечение конкурентоспособности предприятия на основе повышения капитализации гудвилла. Монография / Е.О. Черных. - М.: Русайнс, 2017. - 910 с.
3. Шарков, Ф. И. Константы гудвилла. Стиль, паблисити, репутация, имидж и бренд фирмы / Ф.И. Шарков. - М.: Дашков и Ко, 2021. - 272 с.

УДК 657.01(075)

**РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

Шоназарова А.К., Амантай Б.Ш., Асилова З.Ш.
Научный руководитель старший преподаватель Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада негізгі құралдардың есепке алуының теориялық негіздері және оларды тиімді қолдану мәселелері қарастырылған

Summary: In work theoretical questions of the account of the basic means and their effective utilization are considered

Для создания жизнеспособной и гибкой экономики у нас в стране последовательно проводятся непростые структурные реформы, происходит наращивание экспортного потенциала и дан старт диверсификации. Казахстан стал одним из первых государств в мире, оперативно отреагировавших на нарастающую турбулентность мировой экономики и приступивших к реализации опережающих мер. Несмотря на мировой кризис, трудности переживаемого периода, предприятиям необходимо эффективнее использовать имеющиеся ресурсы.

За последние годы наблюдается значительное улучшение в Республике Казахстан в сфере производства, происходит укрепление и обновление базы производственных предприятий. Для обеспечения стабильной производственно - хозяйственной деятельности предприятиям необходимы основные средства. Их количество по каждому производству определяется в соответствии с их плановыми заданиями с учетом прогрессивных форм организации и управления производством эффективного использования средств труда. Для сохранения же и повышения эффективности использования основных средств необходимо ведение качественного учета в этой сфере [1].

Основные средства часто составляют главную часть активов компаний, действующих во многих сферах предпринимательской деятельности. Информация о них имеет большое значение для характеристики финансового положения и результатов деятельности компаний. Переход к рыночной экономике и требования к конкурентоспособности продукции предполагают

техническое перевооружение компаний различной отраслевой направленности, обновление и реконструкцию основных средств, улучшение использования действующих мощностей, ускорение замены устаревшей техники и освоение вновь вводимых мощностей. Это предъявляет новые требования к качеству учетной информации о формировании, движении, использовании и сохранности основных средств.

Основные средства являются самой главной основой деятельности предприятия. Их состояние и эффективное использование прямо влияет на конечные результаты хозяйственной деятельности предприятия. В связи с этим данная статья актуальна на сегодняшний день. Актуальность исследования объясняется также необходимостью рационального и экономного использования основных средств, которое является первоочередной задачей предприятия. Любое производство возможно только с привлечением средств производства, которые подразделяются на предметы труда (сырье, материалы, покупные полуфабрикаты) и средства труда (станки, машины). Включение того или иного предмета в состав средств труда определяется не внешними признаками, а той ролью, которую он выполняет в процессе производства.

Основные средства - это те ресурсы организации, которые задействованы в производстве на годы, на десятилетия. Их внешняя форма остается неизменной на весь срок их «жизни», а стоимость свою они переносят, присоединяют к производственному продукту частями.

Основные средства играют огромную роль в процессе труда, так как они в своей совокупности образуют производственно-техническую базу и определяют производственную мощь организации, ее технический уровень, ассортимент, количество и качество выпускаемой продукции, выполняемых работ, оказываемых услуг [2].

Эффективность использования основных средств в значительной степени зависит от организации бухгалтерского учета, поскольку именно в системе бухгалтерского учета формируется большая часть информации, необходимой для принятия управленческих решений. К такой информации, в частности, относятся сведения о наличии и техническом состоянии объектов основных средств, получаемые в процессе инвентаризации. На основе указанной информации принимаются решения о списании с баланса неиспользуемых объектов основных средств путем продажи или ликвидации.

Основные средства через экономический механизм амортизации, а также затраты на их ремонт участвуют в формировании себестоимости товаров (работ, услуг) и финансового результата деятельности организации. На финансовый результат оказывают значительное влияние и операции по выбытию основных средств. Поэтому для обеспечения достоверности информации, содержащейся в финансовой отчетности, организации должны вести учет операций с основными средствами в строгом соответствии с нормативными документами.

Для группировки и текущего отражения элементов финансовой отчетности разработан Типовой план счетов бухгалтерского учета,

утвержденной приказом Министра финансов Республики Казахстан от 02 октября 2018 года № 877. В разделе 2 Типового плана представлены «Долгосрочные активы», которые предназначены для учета активов организации, классифицируемых как долгосрочные.

Для учета основных средств предназначен подраздел 2400 «Основные средства», который включает следующие группы счетов:

2410 - «Основные средства»;

2420 - «Амортизация основных средств»;

2430 - «Убыток от обесценения основных средств».

Основные средства детализируются по видам.

Вид основных средств - это объединение активов, одинаковых по характеру и использованию в деятельности организации. Примерами отдельных видов являются:

- земля;
- земля и здания;
- машинное оборудование;
- суда;
- самолеты;
- автотранспортные средства;
- мебель и движимость, соединенная с недвижимостью;
- офисное оборудование.

В зависимости от детализации по видам основных средств открываются синтетические счета.

После первоначального признания в качестве актива основные средства учитываются по его себестоимости за вычетом всей накопленной амортизации и всех накопленных убытков от обесценения или по переоцененной стоимости, являющейся его справедливой стоимостью на дату переоценки, за вычетом всей последующей накопленной амортизации и последующих накопленных убытков от обесценения. Эффективное управление основными средствами предполагает четкое определение методики их учета. При оценке эффективности вложений в основные средства, анализа их эксплуатации и воспроизводства необходимо исходить из следующих принципиальных положений:

- функциональная полезность основных средств сохраняется в течение ряда лет, поэтому расходы по их приобретению и эксплуатации распределены во времени;

- момент физической замены (обновления) основных средств не совпадает с моментом их стоимостного замещения, что приводит к необходимости пересмотра срока полезной службы;

- эффективность использования основных средств оценивается по-разному в зависимости от их вида, принадлежности, характера участия в производственном процессе, а также назначения. Поскольку основные средства обслуживают не только производственную сферу деятельности субъекта, но и социально-бытовую, эффективность их использования определяется не только экономическими, но и социальными, экологическими и другими факторами [3].

В этих условиях на первый план выдвигаются такие вопросы, касающиеся основных средств, как технический уровень, качество, надежность продукции, что целиком зависит от качественного состояния техники и эффективного ее использования. Улучшение технических качеств средств труда и оснащенность работников ими обеспечивают основную часть роста эффективности производственного процесса.

Одним из показателей эффективного применения основных фондов является увеличение: времени их работы (путем сокращения простоев); коэффициента сменности; производительности (на базе внедрения новой техники и технологии); фондоотдачи (т.е. увеличения выпуска продукции, объема выполняемых работ и услуг на каждый тенге основных фондов).

Для повышения эффективности использования основных средств необходимо своевременно вводить в эксплуатацию новые основные средства и производственные мощности, а также обеспечить их быстрое освоение. Улучшение использования действующих основных средств и производственных мощностей предприятия, в том числе вновь введенных в эксплуатацию, может быть достигнуто благодаря повышению интенсивности использования производственных мощностей и основных средств и повышению экстенсивности их нагрузки.

Таким образом, проблема повышения эффективности использования основных средств и производственных мощностей организаций занимает центральное место в современных условиях. От решения этой проблемы зависит финансовое состояние организации, конкурентоспособность на рынке.

Список использованной литературы

1. Нурсеитов Э.О., Нурсеитов Д.Э. Бухгалтерский учет в организациях. Учебник. Изд-во «LEM», 2015.
2. Радостовец В.К. Радостовец В.В. Шмит О.И. Бухгалтерский учет на предприятии. Издание 2-ое дополненное и переработанное – Алматы: «Центр аудит – Казахстан»-2015г.
3. В.П.Проскурина. Бухгалтерский учет от азов до баланса: практическое пособие. – Алматы: LEM.-2016.

ОӘЖ 657.1/42

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ БОЛЖАМДАР

Ырысты А., Сабденбек Х.Д., Есбосын Н.Ә.

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Агабекова Г.Н.

Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан Педагогикалық университеті, Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается экономика Казахстана: современное состояние, проблемы и прогнозы

Summary: This article examines the economy of Kazakhstan: current state, problems and forecasts

Қазақстан экономикасының қазіргі жағдайы экономикалық даму стратегиясын қайта қарау қажеттілігін өзектендіреді. Қазақстанның экономикалық проблемалары әлемдік экономиканың өз дамуының турбулентті кезеңіне енген қиын кезеңдеріне байланысты.

Соңғы жылдары Қазақстан экономикасы негізгі салалардың тұрақты дамуымен және жаңа технологияларды енгізумен нығайтылатын тұрақты өсуді көрсетуде. 2024 жылы ел өзгермелі әлемдік экономикалық жағдайларға, соның ішінде тауар бағасының ауытқуы мен жаһандық экономикалық сын-қатерлерге бейімделуді жалғастыруда.

Халықаралық қаржы институттары мен талдау орталықтарының соңғы болжамдарына сәйкес, Қазақстан экономикасы 2024 жылы ЖІӨ-нің қалыпты өсуін күтуде, бұл жаһандық экономикалық сілкіністер кезеңінен кейін жалғасып жатқан тұрақтануды айғақтайды. Бұл көрсеткіштерге қол жеткізуде көмірсутектер экспортына тәуелділікті төмендетуге және ішкі тұтыну нарығын, инфрақұрылым мен инновацияларға инвестицияларды дамытуға бағытталған экономиканы әртараптандыру маңызды рөл атқарады.

Қазақстан Үкіметі инвестициялық ахуалды жақсартуға, шағын және орта бизнесті қолдауға, сондай-ақ адами капиталды дамытуға бағытталған стратегиялық бағдарламаларды іске асыруды жалғастыруда. Бұл шаралар ұзақ мерзімді экономикалық өсуді және халықтың өмір сүру деңгейін арттыруды қамтамасыз етуге арналған.

Бұл мақалада біз кәсіпорындар, сыртқы сауда, өнеркәсіптік өндіріс, ауыл шаруашылығы, инвестициялар, құрылыс, шағын және орта кәсіпкерлік, әлеуметтік-демографиялық мәртебе, банк секторы және кредиттеу, сондай-ақ ЖІӨ және ЖӨӨ бойынша статистиканы қоса алғанда, Қазақстанның негізгі экономикалық көрсеткіштерінің жаңартылған талдауын ұсынамыз. Ағымдағы жылы елдің экономикалық дамуының жаңа үрдістері мен перспективаларына ерекше назар аударылады [1].

Қазақстанның ЖІӨ және ЖӨӨ. Қазақстанның жалпы ішкі өнімі (ЖІӨ) 2024 жылдың бірінші жартыжылдығында жүргізіліп жатқан экономикалық реформалардың тиімділігін және салаларды әртараптандыруды растай отырып, ел экономикасындағы оң үрдістерді көрсетті. Елдің ЖІӨ өсуді көрсетеді, бұл экономикалық белсенділіктің жалпы деңгейінің жоғарылауын және халықтың өмір сүру стандартының жақсарғанын көрсетеді.

2024 жылғы қаңтар - наурызда өндірілген ЖІӨ көлемі 26,02 триллион теңгені құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 3,8% - ға артық. Бұл өсім қызмет көрсету саласындағы өсімге (3%), тауар өндірісінің ұлғаюына (5.1%) және өнеркәсіптің дамуының ұлғаюына (3,9%) байланысты. Осы кезеңде қызмет көрсету саласы ЖІӨ өндірісіне негізгі үлес қосады және 57,9% құрайды.

Кесте 1. 2024 жылғы қаңтар-наурыз айларында өндіріс әдісімен ЖІӨ

	Ағымдағы бағамен, млн. теңге	өткен жылға, %		қорытынды пайызбен
		НКИ	дефлятор	
Жалпы ішкі өнім	26 023 903,8	103,8	106,3	100,0
Тауарлар өндірісі	9 100 827,0	105,1	103,8	35,1
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	588 856,8	101,7	106,6	2,3
Өнеркәсіп	7 388 870,0	103,9	103,2	28,5
Тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді қазу	3 276 831,5	101,9	105,8	12,5
Өңдеу өнеркәсібі	3 530 701,1	105,6	99,1	13,8
Электр энергиясымен, газбен, бұмен, ыстық сумен және кондиционерленген ауамен жабдықтау	500 202,3	105,5	117,7	1,9
Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою жөніндегі қызмет	81 135,1	102,7	115,0	0,3
Құрылыс	1 123 100,2	115,9	106,4	4,3
Қызметтер өндірісі	15 090 823,8	103,0	111,6	57,9
Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	4 294 492,6	103,4	109,3	16,5
Көлік және қоймалау	1 552 933,7	108,2	106,9	6,0
Тұру және тамақтану бойынша қызметтер көрсету	233 003,0	95,3	107,3	0,9
Ақпарат және байланыс	491 536,7	110,1	108,7	1,9
Қаржылық және сақтандыру қызметі	1 031 940,2	101,5	114,2	4,0
Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	2 320 546,0	101,6	118,7	8,9
Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	1 175 580,0	100,2	100,2	4,5
Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласындағы қызмет	588 989,8	100,5	113,6	2,2
Мемлекеттік басқару және қорғаныс; міндетті әлеуметтік қамсыздандыру	542 876,3	97,7	110,6	2,1
Білімі	1 117 581,0	102,6	115,6	4,3
Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету	723 516,7	101,6	114,4	2,7
Өнер, ойын-сауық және демалыс	275 956,8	98,5	128,5	1,0
Қызметтің басқа түрлерін ұсыну	721 190,8	109,1	119,2	2,8
Үй қызметшісін жалдайтын үй шаруашылықтарының қызметі; өз тұтынуы үшін тауарлар мен қызметтерді өндіру жөніндегі үй шаруашылықтарының қызметі	20 680,2	100,7	109,3	0,1
Жалпы қосылған құн	24 191 650,8	103,8	108,5	93,0
Таза өнім салығы	1 832 253,0	103,7	84,0	7,0

Жалпы аймақтық өнім (ЖӨӨ) сонымен қатар аймақтардың экономикалық дамуындағы айырмашылықтарды көрсетеді. Облыстар Атырау, Алматы, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан, Қарағанды және Алматы қаласы негізгі салаларға ішкі және сыртқы инвестицияларды тартатын өнеркәсіптік кластерлердің қарқынды дамуының, өндірістік қуаттарды жаңғыртуға және кеңейтуге бағытталған ірі инвестициялық жобаларды іске асырудың, сондай-ақ көлік, байланыс және әлеуметтік саланы қоса алғанда, инфрақұрылымды айтарлықтай жақсартудың арқасында ЖӨӨ өсімінің ең жоғары қарқынын көрсетуде, бұл ағымдағы өсуді қолдайды және оның одан әрі тұрақты өсуіне негіз жасайды даму. Сонымен қатар, Солтүстік Қазақстан, Ұлытау және Жетісу облыстарының инвестициялар тарту және Өңірлік даму бағдарламаларын іске асыру арқылы экономикалық көрсеткіштерді жақсарту үшін әлеуеті бар.

Республика бойынша жалпы өңірлік өнім 2024 жылдың бірінші тоқсанына 26,024 млрд. теңгені құрады.

Қазақстан Үкіметі ұлттық экономиканың тиімділігін арттыруға, инновацияларды ынталандыруға және шетелдік инвестицияларды тартуға бағытталған стратегиялар мен бағдарламаларды іске асыра отырып, орнықты экономикалық өсуге үлкен мән береді. Бұл шаралар экономикалық дамудың ұзақ мерзімді мақсаттарына қол жеткізуге және Қазақстан азаматтарының әлауқатын жақсартуға бағытталған.

ЖІӨ мен ЖӨӨ қоса алғанда, экономикалық көрсеткіштерді мониторингтеу және талдау үшін Ұлттық статистика мен халықаралық қаржы ұйымдарының деректері пайдаланылады. KazDATA сияқты мамандандырылған Талдамалық платформалар мен дерекқорлар Қазақстан экономикасының ағымдағы жай-күйін бағалау және болашақ дамуын болжау үшін маңызды ақпаратты ұсынады [2].

Қазақстанның экономикалық даму тенденциялары. Қазақстандағы Инфляция баяулайды: 2024 жылғы мамыр мен Маусымда айлық инфляция 0,6%, сәуірде -0,4% құрады. Жыл соңындағы төмендеу болжамы 12-15%.

Инфляцияның төмендеуі Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының шараларымен және азық-түлік ұсынысының өсуімен байланысты.

2024 жылға өсу болжамы 3,8%, ал 2025 жылға - 5.3% құрайды.

Қазақстан экономикасы 2024 жылдың бірінші жартыжылдығында оның даму бағытын және жақын болашаққа стратегиялық басымдықтарды айқындайтын бірқатар үрдістермен сипатталады. Ел құрылымдық реформалармен, инновацияларға инвестициялармен және халықаралық ынтымақтастықты кеңейтумен нығайтылған тұрақты экономикалық өсуді көрсетуді жалғастыруда.

Негізгі үрдістердің бірі шикізат ресурстарының экспортына тәуелділікті төмендетуге және жоғары технологиялық және өңдеуші салаларды дамытуға бағытталған экономиканы әртараптандыру болып табылады. Үкіметтің бұл бағыттағы күш-жігері қазірдің өзінде жаңа өндірістік қуаттардың пайда болуына және ЖІӨ құрылымындағы өнеркәсіп өнімдерінің үлесінің артуына алып келеді.

Цифрлық экономика мен технологиялық инновациялардың дамуы да мемлекеттің назарында. Мемлекеттік қызметтерді цифрландыру, стартаптарды қолдау және АТ-секторды дамыту жөніндегі бағдарламалар жаңа жұмыс орындарын құруға және халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Экологиялық тұрақтылық пен жасыл экономика барған сайын өзекті бағыттарға айналуда. Жаңартылатын энергия көздерін дамыту, энергия тиімділігін арттыру және парниктік газдар шығарындыларын азайту жөніндегі бастамалар Қазақстанның орнықты дамуға және халықаралық экологиялық стандарттарды сақтауға деген ұмтылысын көрсетеді.

Ұзақ мерзімді экономикалық өсуді қамтамасыз ету үшін әлеуметтік саясат пен адами капиталды дамыту басымдықты болып қала береді. Білім беруге, денсаулық сақтауға және әлеуметтік қорғауға инвестициялар білікті

кадрларды қалыптастыруға және азаматтардың әл-ауқатының деңгейін арттыруға бағытталған [3].

Халықаралық экономикалық ынтымақтастық Қазақстанның жаһандық және өңірлік экономикалық жобаларға, сауда келісімдері мен интеграциялық бірлестіктерге қатысуы арқылы кеңеюін жалғастыруда. Бұл ынтымақтастық қазақстандық тауарлар мен қызметтер үшін жаңа нарықтар ашады, шетелдік инвестицияларды тартуға және экономикалық реформалар саласында тәжірибе алмасуға ықпал етеді.

2023 жылы Қазақстандағы экономикалық даму үрдістері. Цифрландыру саласындағы жетістіктер, инвестициялық ахуалды жақсарту және халықаралық ынтымақтастықты жандандыру бизнес үшін жаңа мүмкіндіктер ашады және жаһандық аренада қазақстандық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Сонымен қатар, әлеуметтік саясатқа және адами капиталды дамытуға назар аудару халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға және әлеуметтік тұрақтылықты сақтауға ықпал етеді [4].

Айта кету керек, Қазақстанның алдында экономикалық модельді одан әрі жетілдіру, шикізат секторына тәуелділікті төмендету және жаһандық экономикалық сілкіністердің салдарын еңсеру қажеттілігімен байланысты сын-қатерлер әлі де тұр. Алайда қабылданып жатқан шаралар мен стратегиялық бастамалар болашаққа оптимистік көзқараспен қарауға және ел экономикасындағы оң үрдістердің жалғасуын күтуге мүмкіндік береді.

Жаңа жағдайларға уақтылы бейімделу және Қазақстанның орнықты дамуы үшін туындайтын мүмкіндіктерді пайдалану үшін экономикалық көрсеткіштерге мониторинг жүргізуді жалғастыру және макро - және микро деңгейлердегі өзгерістерді талдау маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Архипова Н.И., Минаев В.В. Проблемные аспекты формирования стратегических инвестиционных проектов и программ // Вопросы экономики и права. - 2020. - № 4.
2. Национальный план развития Казахстана до 2025 года. – 2021, <https://primeminister.kz/ru/news/nacionalnyy-plan-razvitiya-kazahstana-socialnoe-blagopoluchie-silnaya-ekonomika-i-dostupnoe-zdravoohranenie-1722924>.
3. <https://kazdata.kz/>
4. <https://marketingcenter.kz/20/economy-kazakhstan.html>

УДК 657.1

ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ НАЛОГОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Юлчибаева (Халмуратова) Э.У., Исмаилова М.С., Бекболатова Ә.М
Научный руководитель – к.э.н., старший преподаватель Туребаева Ж.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада салық есептілігін ішкі бақылау-кәсіпорынның бөлімшелері мен қызметкерлерімен бірлесіп жүзеге асырылатын процесс және олардың салық есептілігін

жасаудың заңдылық, толықтығы, негізділігі талаптарының дұрыстығын, дұрыстығын, сақталуын қамтамасыз етуге арналған әрекеттері қарастырылған.

Resume: The article examines the internal control of tax reporting-a process carried out jointly with departments and employees of the enterprise and their actions to ensure the correctness, correctness, compliance with the requirements of legality, completeness, validity of tax reporting.

По своей природе контроль налоговой отчетности призван подтверждать правильность ведения учета, использования производственных, финансовых, материальных, трудовых ресурсов, достоверность отчетностей, подготавливать рекомендации по эффективному их использованию.

Таким образом, можно определить сущность организации внутреннего контроля, который должен обеспечивать максимальную достоверность и законность данных учета и отчетностей на производственного кооператива посредством применения специфических методов внутреннего контроля и задач, поставленных председателям производственного кооператива перед службой (отделом) внутреннего контроля.

Многие авторы, такие, как Карасева, И.В. [1], Гончаренко Л.П. [2], рассматривают внутренний контроль как самостоятельную подсистему, имеющую свой предмет, методы, объекты, субъекты, процессы и сферу изучения. Шахбанов Р.Б. например, пишет, что контроль представляет собой составную часть процесса учета, выполняемого по ходу его осуществления. Подобные взгляды сужают место и роль функции внутреннего контроля до рамок учета, тогда как его следует рассматривать гораздо шире [3].

Внутренний контроль очень сходен с внешним аудитом, за одним лишь исключением, которое и определяет их разницу. Внешний аудит не зависит от субъектов, назначивших аудит, а служба (отдел) внутреннего контроля является структурным подразделением предприятия. Однако это вовсе не свидетельствует о том, что заключение или отчет об проверке, проведенном службой (отделом) внутреннего контроля, является недостоверным либо неправильным. С учетом даже того, что служба (отдел) внутреннего контроля представляет собой структурное подразделение предприятия, это никак не отражается на самой работе этой службы (отдела), основной целью которой является установление соответствия принятым базовым, стандартным и иным параметрам, а в случае обнаружения отклонений выявление причин и виновников, устранение последствий негативных явлений.

Рисунок 1 позволяет точно определить не только место, но и значение службы (отдела) внутреннего контроля, придаваемое ей руководством предприятия. Место, которое занимает служба (отдел) внутреннего контроля в структуре управления предприятием, не указывает на то, что финансовый директор, коммерческий директор либо главный инженер находятся в прямом подчинении главного проверяющего.

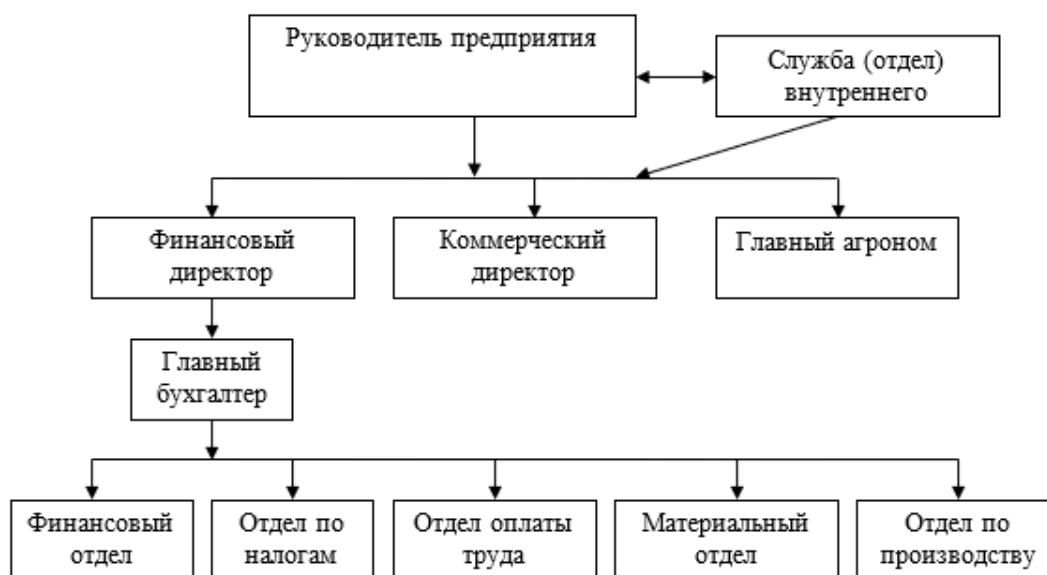

Рисунок 1-Структура управления предприятием при внедрении службы (отдела) внутреннего контроля

Такое расположение определяет подчинение главного проверяющего только руководителю предприятия, а также свидетельствует о достоверности и законности информации, поступающей от начальников подразделений. Служба (отдел) внутреннего контроля, находясь на столь высоком уровне, не имеет права на решение управленческих либо финансовых проблем, поскольку основной целью этой службы (отдела) является недопущение каких-либо отклонений от установленных норм, стандартов или иных параметров, которые были приняты за основу ведения учета и операционной деятельности производственного кооператива. Таким образом, для полного понимания сферы деятельности службы (отдела) внутреннего контроля нами предлагается алгоритм деятельности службы (отдела) внутреннего контроля, по которому определяются функции и действия этой службы (отдела).

Первичные документы, подтверждающие факт совершения операции приобретения либо продажи, подготавливаются экономистом-бухгалтером для отражения операции в бухгалтерском учете. Служба (отдел) внутреннего контроля должна проверить полноту и достоверность первичных документов, соответствие первичных документов правилам их составления, законность учета данной операции на основе данных первичных документов. После проверки служба (отдел) внутреннего контроля определяет соответствие первичных документов всем поставленным требованиям и по заключении отправляет их в соответствующий отдел для отражения операции на счетах.

Однако в случае определения их несоответствия установленным нормам первичные документы возвращаются для устранения недостатков и отклонений от норм. Возврат первичных документов будет проводиться до тех пор, пока они не будут соответствовать всем требованиям, поставленным перед ними.

После того как первичные документы проверены и отправлены в соответствующий отдел для отражения их в учете, служба (отдел) внутреннего контроля должна проверить правильность отражения соответствующей операции по счетам и в регистрах бухгалтерского учета.

Проверив на правильность, специалисты проверяющей службы (отдела) либо разрешают составлять отчетность, либо при возникновении противоречий бухгалтерскому законодательству предлагают исправить ошибки и контролируют их исправление. Составляя финансовую, статистическую и налоговую отчетность, служба (отдел) внутреннего контроля проводит ревизию достоверности той или иной отчетности в зависимости от установленных требований, предъявляемых к отчетностям. Подтвердив достоверность отчетности, служба (отдел) внутреннего контроля разрешает направить отчетность ее пользователям, будь то руководитель предприятия, налоговые органы, органы статистики и иные пользователи данной информации.

Проверяющий(контролирующим) лицом – лицензированным (аттестованным) проверяющим, имеющим стаж работы в сфере контроля, надзора и проверки. Составляет план-график проверок участков (подразделений, отделов, филиалов), программу контроля, анализирует составленные предварительные отчеты по результатам проверки, проведенных специалистами службы (отдела) внутреннего контроля, составляет отчет о проделанной работе службы (отдела) внутреннего контроля, проводит контроль за исправлением выявленных недостатков и отклонений.

1) Специалистом по контролю налогов- профессиональным бухгалтером, имеющим сертификаты бухгалтера-практика (САР, СІРА). Основной его задачей является определение правильности исчисления, начисления и уплаты налогов, проверка достоверности налоговой отчетности. По окончании проверки налоговых обязательств специалист по контролю налогов составляет предварительный отчет по результатам проверки налоговых обязательств, в котором расписываются выявленные недостатки и отклонения от установленных норм и требований, предъявляемых налоговым законодательством, с подтверждением выявленных недостатков и отклонений, оформленный документально.

2) Специалистом по проверке бухгалтерского учета - профессиональным бухгалтером, имеющим сертификаты бухгалтера практика (САР, СІРА).

3) Осуществляет проверку правильности отражения операций на счетах и в регистрах бухгалтерского учета. По окончании проверки бухгалтерских проводок данный специалист составляет предварительный отчет по результатам проверки бухгалтерского учета, в котором расписываются выявленные недостатки и отклонения от установленных норм и требований, предъявляемых бухгалтерским законодательством, с подтверждением выявленных недостатков и отклонений, оформленный документально.

График работы службы (отдела) внутреннего контроля определяется главным проверяющим с начала отчетного года с последующей корректировкой периодов и сложности проверки. Для проведения проверки

какого-либо участка (подразделения, филиала) служба (отдел) внутреннего контроля должна подготовить общий план.

За основу общего плана проверки мы принимаем план, представленный профессором М.С.Ержановым, который пишет, что в общем плане аудита рекомендуется предусмотреть [4]:

- численность и квалификацию аудиторов в аудиторской группе;
- распределение аудиторов по конкретным участкам аудита в соответствии с их профессиональными качествами и должностными уровнями;
- инструктирование всех членов команды об их конкретных обязанностях и общем плане аудита;
- контроль руководителя аудиторской группы за выполнением плана, качеством работы членов группы, за ведением ими рабочей документации и надлежащим оформлением результатов аудита;

Таким образом, при проведении внутреннего контроля налоговой отчетности мы обходим вопрос изучения построения учетной системы, учетной политики для исчисления суммы налога, проверки правильности организации налогового учета, проверке правильности организации налогового учета доходов и вычетов.

Список использованной литературы:

1. Карасева, И.В. Теоретические основы и практическое применение первичных документов в бухгалтерском и налоговом учете /И.В. Карасева // Инновации и инвестиции—2018.№4—С. 167-170 (0,33 п.л.)
2. Гончаренко Л.П. Налоговые риски: теория и практика управления // Финансы и кредит 2019. №2 С.30-31
3. Шахбанов Р.Б. Налоговый учёт: учебное пособие / Р.Б.Шахбанов. – Ростов н/Д: «Феникс», 2017. – 285 с.
4. Ержанов М.С., Нурумов А.А. Финансовая отчетность казахстанских предприятий: учеб. пособие. – Алматы: Экономика, 2017. – 180 с.

UDC 338.242

DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AS AN INDICATOR OF THE STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION

Altybay G.E., Orynбек B.K., Karibay A.M.
Scientific supervisor master, senior lecturer Keikova ZH.K.
Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Резюме: Статья посвящена малому и среднему бизнесу в Республике Казахстан, а также перспективам его развития. В статье рассматриваются такие вопросы как: проблемы его развития в РК, а также рейтинг развития МСП в отдельных регионах. Отдельно внимание обращено на статистику малого бизнеса в Казахстане.

Түйін: Мақала Қазақстан Республикасындағы шағын және орта бизнеске, сондай-ақ оның даму перспективаларына арналған. Мақалада оның ҚР-дағы даму мәселелері, сондай-ақ жекелеген өңірлердегі ШОБ даму рейтингі сияқты мәселелер қарастырылады. Қазақстандағы шағын бизнес статистикасына ерекше назар аударылды..

Small and medium-sized businesses represent a key sector of the economy in all countries, and comprehensive support for their development is always a priority of government policy.

Legal entities, individual entrepreneurs, as well as peasant or farm enterprises operating in accordance with the Entrepreneurial Code of the Republic of Kazakhstan are considered subjects of small and medium-sized entrepreneurship.

From year to year, an indicator of the share of small and medium-sized businesses in GDP is being formed to assess their contribution to the country's economy. In recent years, there has been steady growth in various aspects, such as the number of registered enterprises, the number of employed people and production volumes [1].

According to the Bureau of National Statistics, the number of registered small and medium-sized businesses in January-June 2023 amounted to 2,223.5 thousand units. As of July 1, 2023, there were 2015 thousand active entities, which means an increase of 77.4% compared to the same period in 2022. The share of active entities in the total number of registered entities amounted to 90.6%, exceeding the level of the previous year by 3.9 percentage points.

The structure of operating small and medium-sized businesses in January–June 2023 is as follows: individual entrepreneurs – 69.1%, legal entities of small business – 17.6%, peasant or farm enterprises - 13.1%, legal entities of medium-sized businesses – 0.1%. Over the past 5 years, the share of operating enterprises of SMEs has increased by 68.3%.

Currently, 1.7 million people are employed in small business in Kazakhstan, which is 18.9% of the economically active population of the country. The regions with the largest number of employees in the small and medium–sized business sector in 2022 include Almaty – 21.1% (868,496 people), Astana - 12.0% (489,593 people), and Turkestan region – 6.4% (263,611 people) [2].

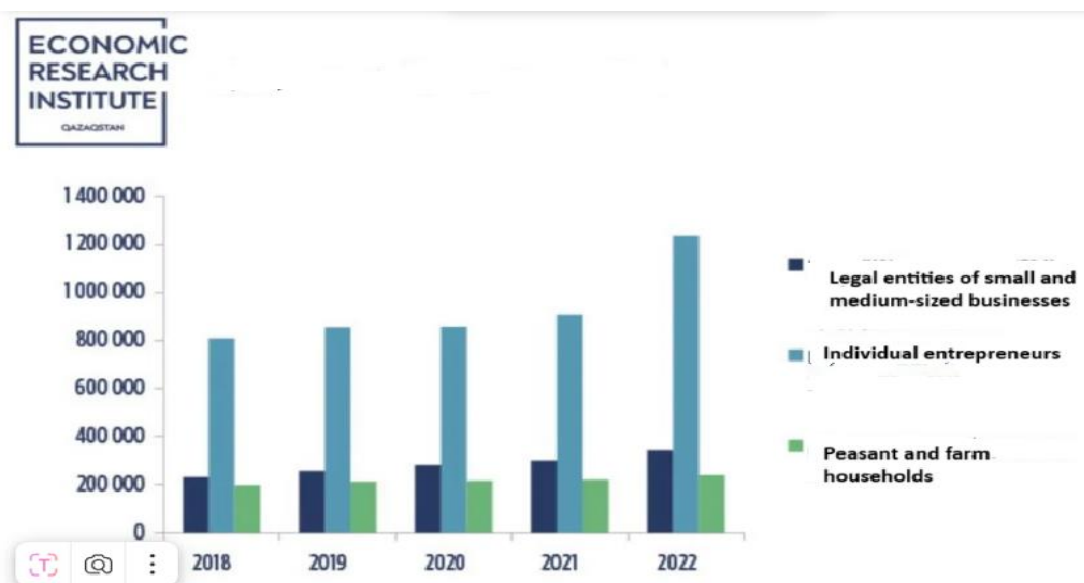

Figure 1. The number of small and medium-sized businesses

To support entrepreneurs in Kazakhstan, the Ministry of Business, Innovation and Employment operates, which implements 20 state programs for small and medium-sized businesses. An example of such support was the investment of \$44 million in the Digitalboost program after the 2020 pandemic. This program is aimed at helping entrepreneurs digitally modernize their businesses, and the results of an independent assessment in 2022 showed that 80% of the recipients of support created their own website, and 23% increased profits[3].

In South Korea, there is a separate Ministry of Startups, which annually reports on the achievements of small businesses. According to 2022 data, small and medium-sized businesses in Korea achieved export revenue growth of 1.7%, reaching \$117.5 billion. The main areas of activity include automotive components and equipment for the production of semiconductors.

Important aspects of business support are profit development, increased employment, new innovations, digitalization, government support, entry into new markets and other measures.

List of used literature:

1. Yurchenko M. Entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan //Almaty, 2023, -160 p.
2. The National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan "Atameken" [Electronic resource]. – Access mode: <https://atameken.kz/ru/>
3. Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan [Electronic resource]. –Access mode: <https://www.stat.gov.kz/>

UDC 330.342

**UNEMPLOYMENT AT THE MOMENT
AND ITS FEATURES**

Ergeshbai A.E., Esbergen N.S., Yerali R.A.
Scientific supervisor master, senior lecturer Keikova ZH.K.
Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Резюме: Жұмыссыздық ел экономикасы жағдайының маңызды көрсеткіштерінің бірі және қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды проблемаларының бірі болып саналады. Жұмыссыздықтың теріс салдары мемлекеттің дамуына ғана емес, сонымен бірге тұрақты табысы жоқ адамға да әсер етеді. Жұмыссыздық физикалық және психикалық денсаулыққа әкелуі мүмкін. Сондықтан бұл құбылысты реттеу маңызды және маңызды міндет болып табылады. Жұмыссыздық тек экономикалық ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік құбылыс. Мақалада Қазақстандағы жұмыссыздықтың себептері көрсетілген.

Түйін: Мақалада цифрлық трансформация ұйымдар үшін өзімен бірге алып жүретін негізгі сын-қатерлер мен мүмкіндіктерді талдауға тырысады, цифрлық дәуірде табысқа жетуге көмектесетін инновациялық басқару стратегияларын қарастырады. Цифрлық трансформация заманауи бизнес әлемін қайта пішімдейтіні атап өтілді және іс жүзінде әрбір ұйым бәсекеге қабілетті болып қалу үшін басқарудың инновациялық тәсілдерін әзірлеу және қолдану қажеттілігіне тап болады.

Currently, unemployment is one of the most serious and global socio-economic problems. It has a huge impact on all spheres of society. Modern Kazakh society is constantly struggling with unemployment, and special attention is paid to methods of reducing it in the economy.

An active increase in unemployment, especially among young people, is typical for Western European countries. Young specialists have some special features. For example, a high professional and territorial component in the search for work, but at the same time uncompetitiveness, which is expressed in the lack of work experience. The loss of a job has a negative impact on a young specialist and reduces employment opportunities with a good salary in the future [1].

According to the National Bureau of Statistics, unemployment in Kazakhstan in the second quarter of 2023 is 4.7%. This is the percentage of unemployed out of the total number of workers in the country, that is, the working-age population.

Among men, the unemployment rate is 4.2%, while among women it is 5.3%. The most unemployed are men of pre-retirement age (6%) and women aged 35 to 44 (6.6%).

The lowest unemployment rate is observed among men with technical and vocational education (3.2%), and the highest among women who have received only primary education (45.3%).

The total number of unemployed able-bodied citizens of Kazakhstan in the second quarter of 2023 amounted to 452,643 people.

The main reasons for the unemployment of these citizens include voluntary dismissal and termination of business activities - 106,943 unemployed (56,327 men, 50,616 women) noted this, most of them from Almaty (24,883).

Another 100,012 people (46,445 men, 53,567 women) reported that they were not working because they could not find a suitable job. Among them there are many residents of Turkestan region (39,547).

84,365 Kazakhstans (30,567 men, 53,798 women) do not work due to family or personal reasons, most of whom live in Aktobe region (20,942).

56,089 citizens (30,596 men, 25,493 women) lost their jobs due to staff reduction, closure (bankruptcy) of the organization or expiration of the contract. This fact is especially often pointed out by residents of Astana (12,393).

44,579 people (11,556 men and 33,023 women) are engaged in the household, this is especially true for Zhambyl region (12,912 people).

Able-bodied citizens of Kazakhstan who are registered as unemployed for health reasons amount to 18,423 (11,280 men and 7,143 women), most of whom live in the Almaty region (4,291 people).

Immediately after completing their education, 18,187 young people (9,656 men and 8,531 women), especially in Almaty (3,538), were unable to find work.

Seasonal work led to temporary unemployment of 11,377 workers (3,269 men and 8,108 women) in the second quarter of 2023, almost half of whom live in Astana (5,237).

Retirement was indicated by 8,567 able-bodied citizens (3,847 men and 4,720 women) as the reason for unemployment, the largest number of which in Shymkent (1,582).

The reason for the lack of work among 1,717 representatives of the country's workforce (926 men and 791 women) is the lack of need for this, especially in the Atyrau region (892).

In addition to the above-mentioned reasons, training and working in a personal subsidiary farm for their own needs are also cited as causes of unemployment.

The most common reasons for lack of work among able-bodied Kazakhstanis are dismissal or inability to find a job, family circumstances or household occupation [2].

In European countries, the share of the population on social security is growing, as well as the number of long-term unemployed (people who have been out of work for more than 1 year).

Based on these consequences, it can be argued that unemployment is a dangerous phenomenon both for an individual and for society as a whole. Unemployment is a mandatory phenomenon, but there are many ways to limit it. If unemployment is not regulated, social, economic, and political problems will arise. The state employment policy should regulate unemployment in order to increase the potential of the labor force and reduce social tension in society.

Unemployment is cyclical, it is impossible to get rid of it completely, but it can be minimized, so states are developing ways to combat unemployment. Of course, it is almost impossible to identify a single way to reduce the unemployment rate, so states are developing a whole set of measures. These measures are aimed at helping citizens find work in their profession, that is, maintaining their purchasing power.

States are developing a program to promote the migration of citizens from regions with high unemployment to more developed regions [3].

The state also increases the competitiveness of socially vulnerable segments of the population in the labor market, introduces new vacancies at enterprises for people with disabilities, youth, and older people and provides greater employment opportunities at state-owned enterprises.

Temporary employment organizations are being actively introduced for students who have just graduated from educational institutions, as it is difficult for this part of the population to find work due to lack of experience.

The state implements programs to support small businesses, introduces tax incentives for employers, which helps to reduce the unemployment rate.

The Government establishes financial support programs, programs to limit taxes and fees from enterprises. Tax and accounting are being simplified, which also has a positive effect on unemployment [4].

Thus, any state must necessarily regulate the employment of the population in the labor market. Ensuring a minimum level of unemployment in the country will increase the economic activity of the population, the standard and quality of life, which will have a positive impact on the economy of the state.

List of used literature:

1. World Employment and Social Outlook. Trends2023. Geneva: International Labour Office; 2023. 190 p.
2. 2023 does not bode well for the global economy. Infotekhnika: site. (In Russ.). Available from: <https://infotekst.ru/zhaloby/2023-god-ne-sulit-nichego-khoroshego-dlya-miro.html>. Publication date: January 18, 2023.
3. Worldwide, 470 million people are unemployed or underemployed. Information portal "PROnalogi.by". (In Russ.). Available from: <https://pronalogi.by/news/v-mire-470-millionov-chelovek-yavlyayutsya-bezrabotnymi-ilichastichno-zanyatymi>. Publication date: January 19, 2020.
4. News in Russia and the world. TASS: site. (In Russ.). Available from: <https://tass.ru/ekonomika/17083097>. Publication date: April 18, 2023

UDC 338.242

NEW CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE FIELD OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

Yuldashev H. D., Sangul U. K., Khursanov N. A.
Scientific supervisor master, senior lecturer Keikova ZH.K.
Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Резюме: В статье делается попытка анализа ключевых вызовов и возможностей, которые несет с собой цифровая трансформация для организаций, рассмотрены стратегии инновационного менеджмента, которые помогают достичь успеха в эпоху цифровых технологий. Отмечается, что цифровая трансформация переформирует современный бизнес-мир, и практически каждая организация сталкивается с необходимостью разработки и применения инновационных подходов к управлению, чтобы оставаться конкурентоспособной.

Түйін: Мақалада цифрлық трансформация ұйымдар үшін өзімен бірге алып жүретін негізгі сын-қатерлер мен мүмкіндіктерді талдауға тырысады, цифрлық дәуірде табысқа жетуге көмектесетін инновациялық басқару стратегияларын қарастырады. Цифрлық трансформация заманауи бизнес әлемін қайта пішімдейтіні атап өтілді және іс жүзінде әрбір ұйым бәсекеге қабілетті болып қалу үшін басқарудың инновациялық тәсілдерін әзірлеу және қолдану қажеттілігіне тап болады.

Kazakhstan is currently a modern established state with long-term development plans, this is the main thing full of strength and confidence in the future. Kazakhstan has established itself as a responsible partner in international relations, thanks to numerous deals concluded with other countries of the world. But the state as one system, with consistent growth, efficiency depends on various factors that pose both threats and new challenges.

The Message of the President of the Republic of Kazakhstan identified the main global threats: the acceleration of historical time; the global imbalance in demographic development; the danger of a global food catastrophe; acute water shortage; global energy security; limited natural resources, or as a result, the exhaustion of natural resources; the third industrial revolution; increased instability of

the social sphere; loss or crisis of values of our civilizations; the danger of global destabilization.

These challenges are united by the fact that they contain two main risks: Risks of stagnation; A threat to security for the state and society.

Therefore, they must be taken into account when further planning the development of the Republic of Kazakhstan on a long-term basis. As a result, the Head of State proposed a development plan until 2050. The Kazakh development model has long justified itself, and in the future it can achieve the same high result. In the future, it is necessary to actively develop the main directions that would allow the country to implement all plans and become sustainable in its development. This can be realized by injecting the country into international global markets and ensuring energy security, with the help of an alternative energy source [1].

The economic component of the model should be aimed at: — making decisions that are appropriate and capable of solving problems and minimizing risks in order to obtain long—term benefits; — identifying market segments where Kazakhstan could participate as an equal business partner; — creation of new points of development; — creation of a favorable investment climate. This will lead to an increase in the economic potential of the country; — the creation of a strong, competitive private sector and the development of partnership between the private sector and the state; — stimulating exports [2].

The personnel aspect of the model should solve the following problems: — improvement of management personnel; — introduction of new management institutions and corporate governance principles into the public sector of the economy; — attraction of external personnel (from foreign countries). The tax aspect of the new model of Kazakhstan's long—term development consists of the following main directions: — introduction of a favorable tax regime, especially for facilities engaged in the field of production and new technologies; — liberalization of tax administration; - systematization of customs administration; — minimize tax reporting; — stimulating market participants to compete, rather than leaving them in the shadow economy, or engage in tax evasion; — reducing tax supervision; — switching to electronic reporting; — introduction of tax crediting.

All this should stimulate business for further growth and export of products from domestic manufacturers abroad. And thanks to these implementations, citizens can create savings for themselves, savings that can be further invested. Access to new technologies, as well as the improvement of the education system, are the main factors that determine the competitiveness of society. But recently, the so-called "success formula", which includes a combination of human capital and new technologies, has been supplemented by the effectiveness of public administration.

The connection is that long-term planning is a kind of force that can have an impact on supporting competition or responsibility of population groups. As a result of all the above tasks and directions, it is impossible to do without long-term government planning, which, in turn, will help to take a worthy place in the global economy. Moreover, Kazakhstan is an exemplary example for other countries in the field of effective long-term planning [3].

The digital age is forcing the flourishing of an innovative culture and bringing leadership to a leading position in management, because without them, the chances of a successful outcome in the confrontation with the challenges and opportunities that digital transformation provides are very slim. In this context, the following aspects of leadership development and innovation culture can be cited:

– Promoting innovation. Creating a culture that supports innovation is extremely important for an organization. This is a time-consuming and gradual process, but the result will not take long to wait. The promotion of innovation implies the development of open thinking, where employees strive to offer new ideas and bold solutions, which has a positive effect on both the internal environment and the company's performance [4].

– Overcoming the fear of failure.

Rapid pace, changes, uncertainty – all this characterizes the digital age as a whole. If you allow employees to let their imagination run wild, give them the opportunity to experiment and at the same time learn from potential failures, then overcoming this fear will give a tremendous boost to innovation in the organization. It is worth understanding that failures are an integral part of the innovation process and can lead to useful lessons and improvements.

List of used literature:

1. Garifullin B. M., Zyabrikov V. V. Digital transformation of business: models and algorithms. Creative Economy. 2018.
2. Velikorossov V.V., Genkin E.V., Maksimov M.I., Balakhanova D.K. Management of the future organization (philosophical aspects of development), Seattle, 2022.
3. Maksimov M.I. The best practices of modern administration and management in cases and essays. Study Guide. 2021. Vol. 1.
4. Maksimov M.I. The best practices of modern administration and management in cases and essays. Study Guide. 2022. Vol. 2.

УДК 338

ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҮНТЫМАҚТАСТЫҚ БОЙЫНША ҚОНАҚ ҮЙ ІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ МОДЕЛЬДЕРІ

Абдукахар Ә.Х., Әбдіғали А.А., Сеиткасымова Б.У.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. Данная статья описывает модели гостиничной организации международного сотрудничества в области туризма, которые направлены на создание стратегических партнерств и интеграцию мировых стандартов обслуживания для повышения конкурентоспособности. Они акцентируют внимание на адаптации к культурным различиям, трансфере технологий и укреплении экономических связей, способствуя устойчивому развитию туристской отрасли.

Summary. This article describes models of hotel organization of international cooperation in the field of tourism, which are aimed at creating strategic partnerships and integrating world service standards to improve competitiveness. They emphasize adaptation to cultural differences, technology transfer and strengthening economic ties, promoting sustainable development of the tourism industry.

Қонақ үй индустриясы саласындағы бизнес-процестердің ұзақ мерзімді ақпараттық-статистикалық деректерін, қонақ үй ісіндегі кәсіпкерлікті дамытудың қазіргі заманғы ұлттық және жалпы әлемдік квантитивтік ерекшеліктерін талдау платформасында халықаралық аренада орналастыру құралдарының жоспарлы ұлғаюын бейнелейтін экспоненциалды тренд құрылды. Шетелде қонақ үй бизнесін дамытудың заманауи тенденциялары, басқаруды орталықтандыру, қонақ үй бизнесін басқа қызмет көрсету салаларымен интеграциялау, демократияландыру, мамандандыруды тереңдету, инновациялық ақпараттық технологияларды толығымен енгізу негізгі болып табылады. Қонақ үй бизнесін ұйымдастырудың шетелдік модельдері сипатталған және олардың ұлттық жағдайларға бейімделу мүмкіндігі туралы қорытынды дәлелденген [1].

Туризм саласындағы халықаралық ынтымақтастық артқанда, қонақ үйлерінің және туралық қызметтердің ұйымдастыру модельдері де алдын ала орналасуда. Бұл модельдер көптеген факторларға байланысты, сондықтан туристтерге ұсынылатын қызметтердің жағдайы мен сұрауы, мемлекеттік даму және инфрақұрылым, технологиялардың пайдалануы және басқалар сияқты мәселелерге байланысты болады.

Бірінші рет, традиционалық қонақ үйлерінің моделі көптеген жерлерде пайдаланылады. Олар көмектесетін қызметтерді ұсынады: тұрғындарды қабылдау, әзірленген тамақтар, туристтердің тыныштықтары мен әртүрлі туралық қызметтер. Бұл модель арқылы туристтердің жалпы талқылауына, тұрғындардың ажыратылуына және мемлекеттік туризм деңгейіне қосымша табысқа көмектеседі [2].

Екінші модель - онлайн қонақ үйлері платформалары. Бұлардың арқасында, адамдар үйлерін жер алу, жұмыс істеу немесе қонақтарды қабылдау мүмкіндігінің тапсырысын беру үшін онлайн резервтік қызметтерді пайдалана алады. Бұл платформалар арқылы туралық қызметтерге қол жеткізуге болатын мүмкіндіктерге шетелдіруді ұсынады.

Үшінші модель - бұл қонақ үйлерінің біріктірілген қызметтерін қамтамасыз ету. Олар туристтерге бірнеше қызметтерді біріктіру үшін туралық пакеттер жасайды: қонақ үйінде тұру, транспорттық қызметтер, мекенжайында туралық қызметтер және аттестацияланған рукопистер. Бұл модель арқылы туризм саласындағы қызметтерді бірлестіруге және туристтерге толықтай таңдау мүмкіндіктерін беруге мүмкіндік ұсынады.

Мақалада айтылғандай, туризм облысындағы халықаралық ынтымақтастық бойынша қонақ үй ісін ұйымдастыру модельдері мемлекеттік саясаттар, технологиялардың пайдалануы, туризм инфрақұрылымы және сондай-ақ деңгейінің байланысты жалпы жетістіктерін қамтамасыз ету үшін қолданылады.

Туризм бөлімі әлемдік қоғамдық ынтымақтастықтың қалыптасуы мен байланысты маңызды рөлді атқаратын көлемдерден бірі. Қонақ үйлері туризмнің дамуы және өсуіне көмектесетін негізгі инфрақұрылым. Бұлар арқылы туристтерге жерлерді көру, тұру, туралық қызметтерді алу және орнына қайту мүмкіндіктері беріледі [3].

Туристтік салаларда қонақ үй ісін ұйымдастырудың бірнеше модельдері әлемдіктің деректері бойынша ақпараттық технологиялардың жүйелері мен саясаттық мерекелердің байланысында дамытылады. Осы мақалада туризм облысындағы қонақ үйлерінің іс-әрекеті мен мақсаттылығының қолдануына байланысты танымал модельдерді талдау мақсатында бірінші рет ретінде талқылау жасалған.

Традиционалық қонақ үйлері туризмнің ең тұрақты және танымал үйлері болып табылады. Олар өзара байланысты түсінікті күнге дейінгі тұрғындарды қабылдау, міндетті тұру тағамдарын ұсыну, экскурсиялар және қызметтерді ұсыну және мемлекеттік дамуға көмектесу арқылы танымал болып табылады. Бұл модель туралық салалардың байланысын жағдайларды жақсартуға, жергілікті қоғамдық салыстарға және мемлекеттік дамудың қосымша табысына қызмет көрсетеді [4].

Онлайн қонақ үйлері платформалары:

Сонымен, технологиялық жағдайдың дамуымен, онлайн қонақ үйлері платформаларының популярлығы да артуда. Бұл платформалардың арқасында туралық қызметтерге тиімді резервтік қызметтер және қонақтарды қабылдау қызметтерінің байланысты арналған тұрғындардың жылжымайтын көптеген көлемдері қамтамасыз етіледі. Осы платформалар арқылы туристтер деректері, көріністері мен туралық және ғаламторлық дайындықтар туралы мәліметтер алу, талқылау және туристік мазмұндың байланысты болу мүмкіндігі бар.

Біріктірілген қызметтер моделі:

Оның қолдануында туристтерге бірнеше қызметтерді біріктіруге мүмкіндік ұсынады. Бұл модельде туралық пакеттер жасалады. Біріктірілген қызметтер моделі туристтерге бірнеше қызметтерді біріктіру үшін туралық пакеттер жасайды. Олар қонақ үйінде тұру, транспорттық қызметтер, мекенжайында туралық қызметтер және аттестацияланған рукописстер. Бұл модель арқылы туризм саласындағы қызметтерді бірлестіруге және туристтерге толықтай таңдау мүмкіндіктерін беруге мүмкіндік ұсынады [5].

Туризм саласындағы халықаралық ынтымақтастық қонақ үй бизнесін дамытуда шешуші рөл атқарады. Бұл қонақ үй компанияларына жаңа клиенттерді тартуға, өз бизнесінің географиясын кеңейтуге және көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Төменде халықаралық ынтымақтастық бойынша қонақ үй ісін ұйымдастырудың бірнеше модельдері келтірілген:

1. Франчайзингтік модель.

Осы модель аясында қонақ үй компаниялары әртүрлі елдердің серіктестерімен франчайзингтік келісімдер жасай алады. Бұл оларға қазірдің өзінде табысты жұмыс істейтін компанияның брендін, қызмет көрсету стандарттарын және бизнес-процестерін пайдалануға мүмкіндік береді. Франчайзингтік модель жергілікті серіктестердің ресурстары мен тәжірибесін пайдалану арқылы қонақүйлер желісін жылдам кеңейтуге мүмкіндік береді.

2. Стратегиялық серіктестіктер.

Қонақ үй компаниялары халықаралық ұйымдармен, туристік агенттіктермен немесе тіпті басқа қонақ үй желілерімен стратегиялық серіктестіктерге кіре алады. Мұндай серіктестіктер оларға клиенттермен алмасу, бірлескен маркетингтік қызмет және бірлескен туристік өнімдерді әзірлеу арқылы клиенттер базасын кеңейтуге мүмкіндік береді.

3. Инвестициялық жобалар.

Халықаралық инвестициялар қонақ үй бизнесін дамытуда маңызды рөл атқарады. Инвесторлар жаңа қонақүйлер салуға немесе бұрыннан барларын жаңартуға инвестиция сала алады. Бұл жаңа жұмыс орындарын құруға, инфрақұрылымды дамытуға және әртүрлі елдерден туристерді тартуға ықпал етеді [6].

4. Тәжірибе және білім алмасу.

Халықаралық конференциялар, семинарлар мен білім беру бағдарламалары қонақ үй бизнесі саласында тәжірибе мен білім алмасуға тамаша мүмкіндік береді. Компаниялар мұндай іс-шараларды Іскерлік байланыстар орнату, ең жақсы тәжірибелерді үйрену және жаңа стратегияларды дамыту үшін пайдалана алады.

5. Экологиялық және әлеуметтік бастамалар.

Көптеген қонақ үй компаниялары халықаралық деңгейде экологиялық және әлеуметтік бағдарламаларға белсенді қатысады. Бұл жасыл құрылыс жобаларына қатысуды, табиғатты қорғауды, жергілікті қауымдастықтарды қолдауды және т.б. қамтуы мүмкін [7].

Жалпы қорытындылай келе, туризм саласындағы халықаралық ынтымақтастық қонақ үй компанияларының алдында өсу мен дамудың кең перспективаларын ашады. Аталған модельдердің әрқайсысы халықаралық қонақ үй бизнесінде табысқа жетудің тиімді құралы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Александрова А. Ю. Международный туризм: учеб. пособие / А. Ю. Александрова. М.: Аспект Пресс, 2022.
2. Гостиничная цепь // Курортный магазин. URL: http://www.kurortmag.ru/dictionary/G/Gostinichnaja_cer/
3. Жоглева М. Успех в гостиничном бизнесе обеспечен сетевым компаниям / М. Жоглева // ProHotel: портал про гостиничный бизнес. URL: <http://www.prohotel.ru/articles-19479/0>
4. Жукова М. А. Менеджмент в туристском бизнесе / М.А. Жукова. М.: КНОРУС, 2021.
5. История развития гостиничного бизнеса // Гостиничный бизнес в России. URL: https://tourlib.net/books_tourism/kvartalnov_tourism1.htm
6. История развития гостиничного хозяйства // Казахстанский туризм. URL: https://tourlib.net/books_tourism/zorin09.htm.
7. Катъкало В.С. Международные гостиничные сети: специфика организации и типология стратегий развития. Часть 3 / В.С. Катъкало, В.Н. Мукба - URL: https://tourlib.net/statti_tourism/katkalo.htm

УДК 338

ФАКТОРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ

Амангельды А.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін. Қонақ үй және мейрамхана бизнесі Қазақстан аймақтарының экономикалық дамуының негізгі факторы болып табылады. Бұл саланың дамуы жұмыс орындарын құруға, инфрақұрылымды жақсартуға және туризмді қолдауға көмектеседі. Мақалада қонақ үй және мейрамхана индустриясы бойынша зерттеулер қарастырылып, олардың аймақ экономикасындағы рөліне назар аударылады.

Summary. The hotel and restaurant business is a key factor in the economic development of Kazakhstan's regions. The growth of this industry contributes to job creation, infrastructure improvement, and tourism support. The article reviews research on the hospitality and restaurant industry with a focus on their role in regional economies.

Гостинично-ресторанный бизнес играет важную роль в экономике Казахстана, особенно в контексте развития регионов. Согласно исследованиям, отрасль способствует не только экономическому росту, но и созданию рабочих мест, что важно для стабильности на местах. Так, гостиничные и ресторанные предприятия требуют различных уровней специалистов, от управляющих и маркетологов до официантов и горничных. Это делает сферу доступной для широкого круга людей, включая тех, кто не имеет высшего образования. В

результате, гостинично-ресторанный сектор способствует снижению уровня безработицы и улучшению социальных условий в регионах.

Исследование Абдраказаковой и Ким (2024), опубликованное в Евразийском национальном университете, акцентирует внимание на важности современных подходов в гостиничной индустрии, что позволяет создавать конкурентоспособные гостиничные услуги в различных регионах Казахстана. Это, в свою очередь, усиливает экономическое влияние гостиничного бизнеса и способствует развитию местной экономики через приток туристов и инвестиций [1].

Один из важнейших аспектов развития гостинично-ресторанного бизнеса – это инвестиции. Портал Noreca Estate предоставляет актуальную информацию о текущем состоянии ресторанный сектора, включая данные о региональных инвестициях. Согласно исследованиям, ресторанный бизнес в Казахстане демонстрирует высокие темпы роста, что является важным индикатором для развития регионов. Ресторанный сектор также способствует значительным налоговым поступлениям, которые могут быть направлены на развитие других отраслей экономики.

Рассматривая финансовый вклад HoReCa в экономику Казахстана, важно отметить, что этот сектор активно влияет на уровень занятости, создавая рабочие места не только в крупных городах, но и в более удаленных регионах. Это способствует социальному развитию, улучшению качества жизни и увеличению уровня жизни местного населения [2].

Как показывает исследование Дуйсембаева и Каирбековой (2023), доступное через портал ЕНУ, гостиничные услуги в Казахстане находятся на стадии активного развития. Ожидается, что в будущем гостинично-ресторанный бизнес будет продолжать играть ключевую роль в поддержке региональной экономики. Одним из важных факторов является повышение качества обслуживания и внедрение инновационных технологий, что делает гостиницы и рестораны более конкурентоспособными на международной арене.

Анализ текущих тенденций показывает, что в регионах Казахстана существует большой потенциал для расширения гостиничных услуг. Местные власти активно поддерживают предпринимателей, создавая благоприятный бизнес-климат и предлагая налоговые льготы для новых проектов. Это способствует привлечению инвесторов и развитию инфраструктуры, что в свою очередь повышает туристическую привлекательность региона.

Поэтому, экономическое развитие гостинично-ресторанного бизнеса в Казахстане зависит от ряда факторов, включая рост внутреннего и въездного туризма, инвестиции в инфраструктуру и сервис, государственную поддержку индустрии гостеприимства и маркетинговые инициативы для повышения привлекательности региона. Важную роль также играют внедрение инновационных технологий, развитие человеческого капитала через обучение и повышение квалификации персонала, что позволяет повышать стандарты обслуживания и укреплять позиции страны на международном туристическом рынке [3].

Далее подробнее остановимся на основных факторах экономического развития гостинично-ресторанного бизнеса.

1. Рост внутреннего и въездного туризма. В последние годы Казахстан активно развивает туризм, что способствует увеличению числа гостей внутри страны и из-за рубежа. Государственные программы по продвижению туристического потенциала, открытие новых туристических маршрутов и улучшение транспортной инфраструктуры привлекают всё больше туристов. Это, в свою очередь, стимулирует рост гостинично-ресторанного бизнеса, создавая устойчивый спрос на услуги размещения и питания.

2. Инвестиции в инфраструктуру и сервис. Развитие гостинично-ресторанной инфраструктуры требует значительных инвестиций, которые привлекаются как со стороны государства, так и частного сектора. Улучшение качества отелей, строительство новых объектов размещения, а также развитие туристических зон и транспортной доступности способствуют росту привлекательности региона. Поддержка инвестиционных проектов в этой сфере также повышает уровень конкурентоспособности казахстанских отелей и ресторанов на международном уровне.

3. Государственная поддержка индустрии гостеприимства. В Казахстане действует ряд программ и субсидий, направленных на развитие индустрии гостеприимства. Государство предоставляет льготы, помогает в улучшении законодательства и создает благоприятные условия для предпринимателей, работающих в гостинично-ресторанном бизнесе. Эти меры способствуют снижению издержек для предпринимателей и повышению уровня сервиса, что привлекает как местных, так и иностранных гостей.

4. Маркетинговые инициативы и продвижение региона. Казахстан активно реализует маркетинговые кампании для продвижения страны на международных туристических рынках. Благодаря участию в туристических выставках и сотрудничеству с международными туроператорами, страна становится более узнаваемой, что повышает её привлекательность для иностранных гостей. Разработка бренд-идентичности, акцент на культурные и природные особенности Казахстана, а также взаимодействие с блогерами и медиа-ресурсами укрепляют имидж Казахстана как уникального туристического направления [4].

5. Инновационные технологии. Гостинично-ресторанный бизнес в Казахстане всё больше ориентируется на инновации и цифровые технологии, которые помогают улучшить клиентский опыт. Онлайн-бронирования, системы автоматизации сервиса, электронные платежи и чат-боты для общения с клиентами упрощают процесс взаимодействия гостей и отелей. Такие технологии помогают бизнесу оперативно адаптироваться под потребности клиентов, повышая их удовлетворённость и лояльность.

6. Развитие человеческого капитала. Качество обслуживания в гостинично-ресторанном бизнесе напрямую зависит от уровня квалификации персонала. В Казахстане активно реализуются образовательные программы и курсы, направленные на обучение и повышение квалификации сотрудников в

сфере гостеприимства. Инвестиции в человеческий капитал помогают улучшить сервис, что, в свою очередь, повышает репутацию и привлекательность гостинично-ресторанного сектора для туристов.

Тем не менее, несмотря на положительные результаты, гостинично-ресторанный сектор сталкивается с рядом проблем. Это включает в себя недостаток квалифицированных кадров, проблемы с обновлением инфраструктуры, а также сложную налоговую политику. Решение этих вопросов требует комплексного подхода, включая улучшение образовательных программ для работников сферы, а также создание более гибкой и прозрачной налоговой системы [5].

Важным шагом является поддержка со стороны государства, включая программы субсидирования, образовательные инициативы и создание зон для развития гостиничного и ресторанного бизнеса. Внедрение новых стандартов качества и инновационных технологий также помогает решать проблемы, связанные с конкуренцией и устойчивостью отрасли.

Таким образом, гостинично-ресторанный бизнес является важным элементом экономического развития регионов Казахстана. Он способствует созданию рабочих мест, развитию инфраструктуры и привлечению инвестиций. В условиях современных вызовов, таких как пандемия и экономические кризисы, этот сектор показывает гибкость и способность к восстановлению. Важно продолжать развивать гостиничную индустрию, повышая качество услуг и создавая условия для устойчивого роста в будущем.

Список использованной литературы:

1. Абдраказакова А., Ким, Т. Современные подходы в гостиничной индустрии и их экономическое влияние. Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, 2024. <https://rep.enu.kz/bitstream/handle/enu/14630/Merged-20240527-103339.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Noreca Estate. Инвестиции в ресторанный сектор Казахстана. Портал Noreca Estate, 2023. <https://horeca.estate/2-uncategorised/1510-restorannyj-biznes-v-kazahstane-obzor-rynka-2022-2023-gg>
3. Дуйсембаев Б., Каирбекова М. Развитие гостиничных услуг в Казахстане: текущие тенденции и перспективы. ЕНУ, 2023. <https://rep.enu.kz/bitstream/handle/enu/14625/Merged-20240527-103318.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Михайлов, И. В. Экономика гостиничного и ресторанного бизнеса: учебник для вузов / И. В. Михайлов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Академический проект, 2021.
5. Куликова, И. В. Проблемы и перспективы развития гостиничного и ресторанного бизнеса в России / И. В. Куликова, Т. Ю. Лебедева. — М.: Вузовский учебник, 2019.

ҚОНАҚ ҮЙ ЖӘНЕ МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІ АЙМАҚТЫҚ ДАМУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Асылбеков Ә.А., Абдыхалыкова М. Б., Сейджапарова А.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В статье описывается гостиничная и ресторанная индустрия, которая служит основой социально-экономического развития регионов за счет привлечения туристов, стимулирования создания рабочих мест, улучшения инфраструктуры и содействия культурному обмену, что в совокупности оказывает положительное влияние на местное сообщество и экономику.

Summary. This article describes the hotel and restaurant industry, which serves as a basis for the socio-economic development of regions by attracting tourists, stimulating job creation, improving infrastructure and promoting cultural exchange, which together have a positive impact on the local community and economy.

Қазіргі жағдайда, аймақ экономикасы дамудың жаңа тәсілдерін талап ететін жағдайда қонақүй және мейрамхана бизнесі (HRB) аймақтың кірісін арттыруға, инвестиция тартуға және инфрақұрылымды дамытуға ықпал ететін фактор ретінде маңызды рөл атқарады. Туризм және қонақжайлылық секторы аймақтардың ішкі және халықаралық нарықтарда бәсекеге қабілетті болуына көмектесе отырып, әлеуметтік-экономикалық процестерге айтарлықтай әсер етеді. Бұл жұмыстың мақсаты – қонақ үй және мейрамхана бизнесінің аймақтың дамуына әсерін талдау, оның артықшылықтары мен қиындықтарын, сонымен қатар жақсарту жолдары мен одан әрі өсу перспективаларын қарастыру [1].

Қонақ үй және мейрамхана индустриясы салық түсімдері мен жұмыс орындарын ашу арқылы аймақ экономикасына айтарлықтай үлес қосуда. Статистикаға сәйкес, әрбір жаңа қонақүй немесе мейрамхана тікелей және жанама жұмыс орындарын ашады. Тікелей жұмыстар қонақ үй мен мейрамхана қызметкерлерін, соның ішінде әкімшілерді, қызметшілерді, даяшыларды және аспаздарды жұмысқа алуды қамтиды. Жанама жұмыс орындары азық-түлікпен қамтамасыз ету, құрылыс және көлік сияқты байланысты салаларда пайда болады.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесі сонымен қатар инвестиция тартады және шағын және орта бизнестің кірісін арттыруға көмектеседі. Фермалар мен қолөнер өнеркәсібі сияқты жергілікті өнімдер мен қызметтерді жеткізушілер өз өнімдерін өткізу үшін қосымша мүмкіндіктерге ие болады. Мысалы, Ресейдің Краснодар немесе Алтай өлкесі сияқты туризм секторы дамыған аймақтарда қонақүй және мейрамхана бизнесі мыңдаған жұмыс орындарын қолдайды және жергілікті бюджет кірісінің айтарлықтай бөлігін құрайды [2].

Қонақ үй мен мейрамхана бизнесінен түсетін салықтар мен алымдар облыс бюджетін толықтыруда маңызды рөл атқарады. Бұған табыс салығы, қосылған құн салығы (ҚҚС) және басқа да міндетті төлемдер кіреді. Туристер санының

өсуі және инфрақұрылымның дамуы бұл кірістердің ұлғаюына әкеліп соқтырады, бұл аймақтық билік органдарына әлеуметтік және көлік инфрақұрылымын дамытуға инвестиция салуға мүмкіндік береді.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесінің дамуы жалпы туристік инфрақұрылымды жақсартуды ынталандырады. Жаңа қонақүйлердің, мейрамханалардың және туристік нысандардың құрылуы аймақты келушілер үшін тартымды етеді. Жақсы дамыған инфрақұрылымға көлік тораптары, жолдар, әуежайлар мен вокзалдар кіреді, бұл аймақтың қолжетімділігін жақсартады.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесіне негізделген аймақтың табысты дамуының мысалы ретінде Сочиді айтуға болады. 2014 жылғы Олимпиада ойындарына дайындық жаңа қонақүйлердің салынуына, жолдардың жақсаруына және демалыс орындарының салынуына әкелді. Бұл спорттық іс-шара аяқталғаннан кейін де туризмнің тұрақты дамуына негіз болды.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесі де мәдени-әлеуметтік инфрақұрылымның дамуына өз үлесін қосуда. Мейрамханалар мен қонақүйлердің дамуы жаңа мәдени іс-шаралардың, фестивальдердің, көрмелер мен концерттердің пайда болуына түрткі болады. Бұл іс-шаралар туристерді тартады және аймақтың экономикалық өсуіне ықпал етеді [3].

Қонақ үй және мейрамхана бизнесінің негізгі проблемаларының бірі маусымдық болып табылады. Көптеген аймақтар туризмге тәуелді, ол маусымаралық кезеңде күрт төмендеуі мүмкін. Бұл тұрақты емес кіріске және қызметкерлерді қысқарту қажеттілігіне әкеледі. Мысалы, Қара теңіз жағалауындағы курорттық аймақтарда келушілердің маусымдық ауытқуы көбінесе қонақүйлер мен мейрамханалардың иелерін қосымша табыс көздерін іздеуге немесе кәсіптерін уақытша жабуға мәжбүр етеді.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесі сапалы қызмет көрсету үшін жоғары білікті мамандарды қажет етеді. Алайда, кейбір өңірлерде оқытылған жұмысшылар тапшылығы байқалады, бұл саланың даму әлеуетін шектейді. Білім беру бағдарламалары мен кәсіптік курстар көбінесе қазіргі заманғы еңбек нарығының талаптарына сәйкес келмейді, бұл мамандарды дайындау тәсілдерін қайта қарауды талап етеді.

Заңнамалық шектеулер мен рұқсат алудың күрделі процедуралары да қонақүй және мейрамхана бизнесінің дамуына айтарлықтай кедергі болып табылады. Лицензияларды ресімдеу, санитарлық нормаларды тексеру және жаңа нысандардың құрылысын бекіту ұзақ уақытқа созылуы мүмкін және айтарлықтай қаржылық шығындарды талап етеді. Бұл өсу мүмкіндіктерін шектейді және салаға жаңа инвестициялардың түсуіне жол бермейді.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесін дамытуда инновация басты рөл атқарады. Автоматтандырылған басқару жүйелерін, брондау мен шолуларға арналған онлайн қызметтерді, цифрлық мәзірлерді және қолма-қол ақшасыз төлемдерді енгізу қызмет көрсету сапасын жақсартуға және шығындарды азайтуға көмектеседі. Заманауи қонақ үй желілері толып кетуді болжау және шығындарды оңтайландыру үшін жасанды интеллект пен деректерді талдауды

белсенді пайдаланады [4].

Ішкі туризм қонақүй және мейрамхана бизнесінің өсуіне мүмкіндіктер туғызатын танымал бағытқа айналууда. Ішкі туризмді қолдау бағдарламалары, оның ішінде субсидиялар мен гранттар инфрақұрылымды дамытуға және туристік ағындарды арттыруға көмектеседі. Аймақтық билік тек басқа елдерден ғана емес, сонымен қатар көршілес аймақтардан да саяхатшыларды тартатын бірегей туристік ұсыныстар жасау үшін бизнеспен бірлесіп жұмыс істеуі керек.

Білікті кадрлар тапшылығы мәселесін шешу үшін білім беру мекемелерімен серіктестік бағдарламаларын әзірлеу маңызды. Қонақ үй және мейрамхана саласында болашақ жұмысшыларды дайындайтын мамандандырылған курстар мен білім беру бағдарламаларын құру мамандарды даярлау деңгейін жақсартады және білікті кадрлардың тапшылығын азайтады [5].

Қонақ үй және мейрамхана индустриясы аймақтың дамуында маңызды рөл атқарады, экономикалық өсуді, жұмыс орындарын құруды және инфрақұрылымды жақсартуды қамтамасыз етеді. Маусымдық, персонал тапшылығы және заңнамалық кедергілер сияқты бар қиындықтарға қарамастан, даму перспективалары оңды күйінде қалып отыр. Инновацияларға, ішкі туризмді дамытуға және білім беру мекемелерімен ынтымақтастыққа салынған инвестициялар сектордың тұрақты өсуіне негіз бола алады. Қонақ үй және мейрамхана бизнесі аймақтың экономикалық көрсеткіштерін жақсартуға үлес қосып қана қоймай, тұрғындардың өмір сүру сапасын жақсартуда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан». – Алматы, 2001 г.
2. Петров, С. А. Развитие туризма и гостиничного сервиса в России / - М.: ИНФРА-М, 2020.
3. Саурбаев Р. Қонақжайлылық секторындағы персоналды басқару. – Алматы, 2023.
4. Михайлов, И. В. Экономика гостиничного и ресторанного бизнеса: учебник для вузов / И. В. Михайлов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Академический проект, 2021.
5. Дүйсен Г. М. Қазақстандағы туризм индустриясының қалыптасуы мен дамуының негіздері. «ЛЕМ» баспасы. – Алматы, 2022.

УДК 338

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТСКИХ ГРУПП С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПСИХОЛОГИИ ГЕНДЕРНЫХ РАЗЛИЧИЙ

Гак Д. А.

Саниева З. Р., «Мирас» университет, г. Шымкент
МУТиГ, г. Туркестан, Казахстан

Summary. This article is devoted to the analysis of team building features for different tourist groups based on gender, age and preferences in tourism. The article examines the results of the practical part, consisting of organizing and conducting a tourist trip, and also offers recommendations for minimizing problems in conducting such events.

Мақаланың негізгі мәтіні. Бұл мақала жасынысы, жасы және туризмдегі қалаулары негізінде әртүрлі туристік топтар үшін команда құру сипаттамаларын талдауға арналған. Мақалада туристік саяхатты ұйымдастыру мен өткізуден тұратын практикалық бөлімнің нәтижелері талқыланады, сондай-ақ осындай іс-шараларды өткізудегі проблемаларды азайту бойынша ұсыныстар ұсынылады.

Командообразование в туристских группах – ключевой фактор успешного и позитивного тура или экскурсии. При наличии определенных особенностей у экскурсантов, складывается полноценная компания, сочетающая в себе определенные интересы, а также преследующая определенные цели, и ожидающая определенных результатов. При условии, что стандартные туристские группы, включающие от 5 до 15 человек – индивидуальные личности, со стороны гида-экскурсовода к ним требуется определенный подход. Так, для улучшения качества получаемых эмоций и снижения энергозатратности со стороны гида-экскурсовода принято ориентировать туристские группы по следующим группам и подгруппам.

1. По туристским ролям:
 - Организованный массовый турист;
 - Индивидуальный турист;
 - Турист-исследователь;
 - Турист-бродяга [1]
2. По характеру и активности:
 - Любители спокойного отдыха;
 - Любители удовольствий;
 - Любители активного отдыха;
 - Любители спортивного отдыха;
 - Отдыхающие с целью познания и изучения;
 - Любители приключений.
3. По стилю жизни:
 - Любители наслаждений;
 - Тенденциозные;
 - Семейные;
 - Всецело отдыхающие.
4. По возрастной шкале:
 - Дети: от 0 до 14 лет;
 - Молодежь: 15-24 лет;
 - Взрослые: 25-44 лет;
 - Люди среднего и третьего возраста: 45-64 лет;
 - Пенсионеры: старше 65 лет.

Наличие каждой такой группы несет за собой особенное отношение к жизни и стремления. Существует неверная практика, которая предусматривает сочетание разных туристских групп между собой. Так, например, неправильно будет соединить в одну группу человека, любящего активный отдых с

человеком, предпочитающим пассивный отдых. Результатом такого смешения станет неудовлетворённость путешествием, так как один из этих туристов будет препятствовать получению нужного удовольствия: активный турист будет стараться разнообразить поход и предлагать группе решиться на определенную авантюру, а пассивный – тянуть группу в темпе и отказываться от разного рода сопутствующих развлечений [2] .

Таким образом, главной задачей гида-экскурсовода является грамотное составление команды в соответствии с потребностями туристов. В этом помогут как онлайн-опросы (анкеты, мини-игры и т. д.), так и личные беседы.

Для более точного изучения этого вопроса была создана анкета, отражающая главные критерии для оценки потребностей. Одинаково мужчинам и женщинам были предоставлены вопросы на тему «мои критерии оценки тура». В опросе приняли участие 200 человек, из них 100 – женщины и 100 – мужчины.

На рисунках 1 и 2 соответственно прослеживается градация туристских групп по возрастной категории и по любимому виду отдыха.

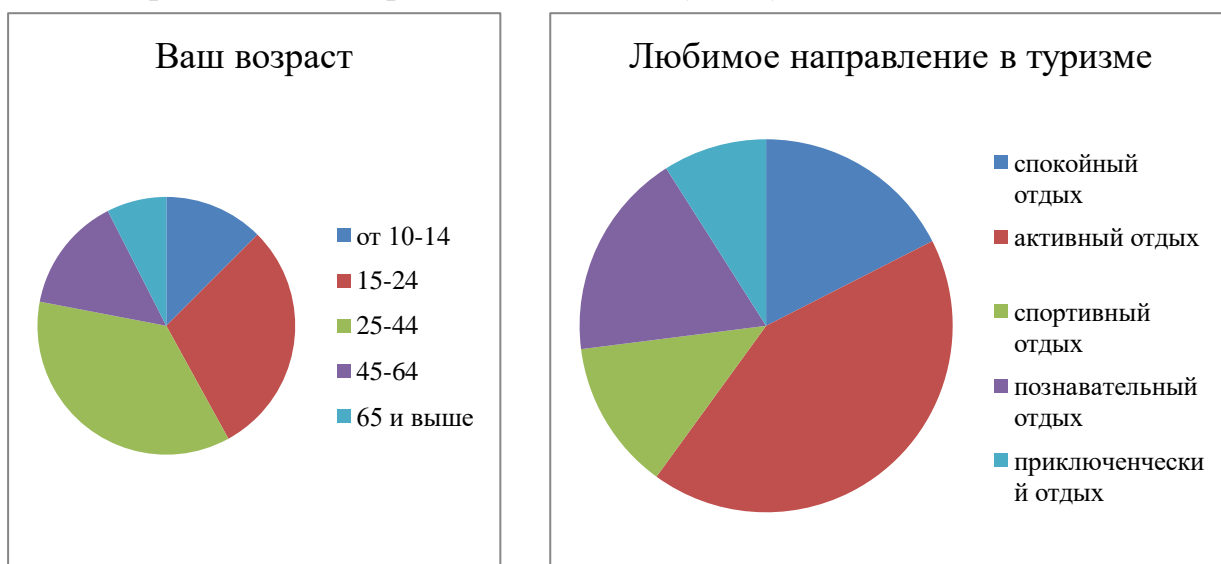

Рисунок 1, 2 – Градация туристских групп по возрасту и по предпочитаемым видам отдыха

Делая вывод по данному опросу, можно сделать вывод, что современное общество, ограниченное работой и гаджетами предпочитает, в основном, активный отдых (выезды на природу, активные походы и кемпинг), а также пассивный и познавательный (походы по музеям, отдых на пляже и тихое времяпрепровождение за городом). Если говорить об облегченном командообразовании туристов, то в этом случае подходит ситуация, когда туристская группа – это команда людей, связанных дружественными, романтическими и родственными связями. Благодаря такой группе у гида-экскурсовода практически пропадает роль координатора-психолога в группе, так как здесь эту роль выполняют люди, пригласившие туристов в тур.

На вопрос о любимом направлении в туризме примерно равно ответы «активный отдых», «пассивный отдых» и «познавательный отдых» ответили как мужчины, так и женщины, однако активному отдыху предпочтение все же отдали мужчины и молодые девушки.

Упомянув командообразование также важно помнить о морально-психологическом климате группы [3]. В его основу входят взаимоотношения между туристами, набор «профессиональных» туристов и «новичков», а также большую роль имеет пол и гендер.

Современное общество заставляет все чаще задумываться об окружении, а также часто вызывает тревожность и замкнутость, если человек находится «не в своей тарелке», а также испытывает чувство незащищенности или незначимости. Для подробного анализа данного вопроса были проведены 3 туристских похода с одинаковым наполнением для каждой группы. Особенности походов состоят в том, что группы, выбранные для участия были построены следующим образом:

- «Женская» группа
- «Мужская» группа
- Смешанная группа

Поход занимал практически целый день и имел под собой много поводов познакомиться с группой. Маршрут проходил через водопад Туттыбулак и пещеру Акмечеть. Главным фактором разработки такой экскурсии стало то, что она сочетает в себе активный и пассивный отдых, а также приключение и познавательные элементы.

Проведя однодневное путешествие, экскурсанты ответили на короткое интервью и заполнили анкеты, включающие вопросы об их ощущении после похода. В опросе принимали участие представители разных возрастов, включая детей, молодежь и взрослых.

Первая группа состояла только из мужчин. Таблица 1 ниже показывает ответы опрашиваемых.

Таблица 1 – Опрос мужчин

Вопросы	Ответы представителей мужского пола
Достаточно ли насыщенной была экскурсия?	50% - да, в самый раз 30% - нет, активности было слишком мало 20% - активности было слишком много
Чувствовали ли вы себя в безопасности во время экскурсии?	80% - да 10% - нет, это связано с местами маршрута 10% - нет, так как это мой первый поход 0% - нет, это связано с компанией туристов
Чувствовали ли вы, что не вписываетесь в компанию и почему?	70% - не чувствовал 20% - чувствовал смущение из-за неопытности 10% - чувствовал, потому что никого не знаю из группы
Был ли поход сложен для вас?	80% - нет 20% - да
Удовлетворяет ли вас	60% - да, так намного легче путешествовать

исключительно мужская туристская компания?	20% - нет, я чувствую себя неловко 20% - мне без разницы
--	---

Исходя из данных таблицы 1, мужчины в походах, даже если не знакомы друг с другом, быстро находят общий язык и практически не чувствуют смущения из-за сугубо «мужской» компании. В связи с разнообразным возрастом некоторые экскурсанты все же могли почувствовать неловкость из-за своей неопытности, а также чувствовать тревогу ввиду того, что это – их первый поход [4].

Вторая группа, состоящая исключительно из женщин выглядела следующим образом.

Таблица 2 – Опрос женщин

Вопросы	Ответы представителей женского пола
Достаточно ли насыщенной была экскурсия?	70% - да, в самый раз 15% - нет, активности было слишком мало 15% - активности было слишком много
Чувствовали ли вы себя в безопасности во время экскурсии?	90% - да 5% - нет, это связано с местами маршрута 5% - нет, так как это мой первый поход 0% - нет, это связано с компанией туристов
Чувствовали ли вы, что не вписываетесь в компанию и почему?	60% - не чувствовала 10% - чувствовала смущение из-за неопытности 30% - чувствовала, потому что никого не знаю из группы
Был ли поход сложен для вас?	70% - нет 30% - да
Удовлетворяет ли вас исключительно женская туристская компания?	80% - да, так намного легче путешествовать 10% - нет, я чувствую себя неловко 10% - мне без разницы

Результаты таблицы 2 показывают, что женщины, в независимости от возраста, чувствую себя в большей степени безопасно, если это не их первый поход и они не тревожатся из-за маршрута. Однако женщины могут чувствовать тревожность из-за того, что не знают остальную группу. И, наконец, большинство женщин считают, что полностью «женская» туристская компания полностью удовлетворяет их туристские потребности.

Последняя группа, исследуемая в рамках данного вопроса – смешанная группа, состояла из мужчин и женщин разных возрастов и способностей.

Таблица 3 – Опрос и мужчин и женщин

Вопросы	Ответы представителей мужского пола	Ответы представителей женского пола
Достаточно ли насыщенной была экскурсия?	60% - да, в самый раз 25% - нет, активности было слишком мало 15% - активности было слишком много	50% - да, в самый раз 20% - нет, активности было слишком мало 30% - активности было слишком много

Чувствовали ли вы себя в безопасности во время экскурсии?	85% - да 5% - нет, это связано с местами маршрута 10% - нет, так как это мой первый поход 0% - нет, это связано с компанией туристов	30% - да 10% - нет, это связано с местами маршрута 30% - нет, так как это мой первый поход 40% - нет, это связано с компанией туристов
Чувствовали ли вы, что не вписываетесь в компанию и почему?	60% - не чувствовал 30% - чувствовал смущение из-за неопытности 10% - чувствовал, потому что никого не знаю из группы	40% - не чувствовал 30% - чувствовал смущение из-за неопытности 30% - чувствовал, потому что никого не знаю из группы
Был ли поход сложен для вас?	95% - нет 5% - да	70% - нет 30% - да
Удовлетворяет ли вас смешанная туристская компания?	80% - да, так намного легче путешествовать 20% - нет, я чувствую себя неловко 0% - мне без разницы	50% - да, так намного легче путешествовать 40% - нет, я чувствую себя неловко 10% - мне без разницы

В данной группе неловкость, в основном, чувствовали женщины в виду незнакомой компании и своей неопытности. Мужчины же или старались ее не показывать, или им действительно не было неловко. Как следует из таблицы с «Мужской» компанией, мужчинам, в принципе, не свойственно стесняться, если они находятся в определенной компании, а даже если такое чувство имеется, то оно обусловлено исключительно чувством собственной неполноценности.

Говоря о результатах общего исследования, можно сделать следующие выводы [5].

1. Группы, состоящие из представителей только одного пола испытывают меньшее стеснение и неловкость, чем группы смешанные.
2. Женские группы чувствуют себя в наибольшей безопасности находясь в группах с представителями своего пола, уровня и цели.
3. Общий уровень туристской подготовки значительно повышает уровень самооценки и не дает туристам чувствовать себя «не в своей тарелке».
4. Восприятие сложности маршрутов строится из туристского окружения группы: если кому-то хочется выделиться, он обязательно будет чувствовать себя лучше других и показывать это в качестве примера.
5. В смешанных группах мужчины достаточно довольны компанией, как мужчин, так и женщин, чего нельзя сказать о стороне ответов женщин.

В качестве рекомендаций можно добавить следующие пункты.

1. Необходимо формировать группы с относительно равным числом мужчин и женщин, чтобы снизить вероятность межличностных конфликтов и создать условия для комфортного общения.

2. Обязательно учитывать возраст участников, так как различия в предпочтениях могут быть ярче выражены в определенных возрастных группах.
3. Информационную подготовку необходимо проводить для каждого человека индивидуально, так как в зависимости от возраста, пола и других факторов все могут запоминать информацию по-разному.
4. Уточнять заранее и позже учитывать возрастные и физические способности туристов, а также их предрасположенность к определенному виду туризма или развлечениям.

Список использованной литературы:

1. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2020.
2. Васильев, П. А. Экскурсионная деятельность в гостиничном бизнесе. – М.: Издательский дом, 2022.
3. МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ КЛИМАТ ТУРИСТСКОЙ ГРУППЫ // ВСЕ О ТУРИЗМЕ: туристическая библиотека URL: <https://tourlib.net/> (дата обращения: 16.11.2024).
4. Линчевский Э. Э. Психологический климат туристской группы. – М.: Физкультура и спорт, 2021.
5. Добрина Н. А. Экскурсоведение: учебное пособие. – М.: ФЛИНТА, 2023.

УДК 0568.263.4

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

Студент группы Т-222(г) Галимов Д.Р.

Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель спец.дисциплин Байгушева А.Н.

Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада цифрлық технологиялардың туристік бизнестің дамуына әсері талданады. Туризм саласын түрлендіретін негізгі технологиялық құралдар - онлайн брондау, мобильді қосымшалар, әлеуметтік желілер, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары, үлкен деректер, жасанды интеллект және блокчейн қарастырылады. Цифрландырудың туристік салаға оң әсерлері, атап айтқанда, қолжетімділікті арттыру мен қызметтерді дараландыру, сондай-ақ киберқауіпсіздік пен интернеттегі контентке сенімділік мәселелері көрсетілген.

Abstract: This article analyzes the impact of digital technologies on the development of the tourism business. It examines key technological tools transforming the tourism industry, including online booking, mobile applications, social networks, virtual and augmented reality, big data, artificial intelligence, and blockchain. The article highlights the positive aspects of digitalization, such as increased accessibility and personalized services, as well as the challenges related to cybersecurity and trust in online content.

Цифровые технологии за последние несколько десятилетий кардинально изменили туристическую отрасль, сделав её более доступной,

персонализированной и удобной. В условиях глобальной цифровизации, туристический бизнес активно использует новейшие разработки, чтобы повысить качество обслуживания и привлечь новых клиентов.

Основные цифровые технологии, влияющие на туристический бизнес

1. Платформы онлайн-бронирования и поисковые системы. Современные туристические компании и отели используют онлайн - сервисы для бронирования, такие как Booking.com, Expedia, Airbnb. Эти сервисы позволяют клиентам планировать поездки и бронировать жилье, билеты, экскурсии, экономя время и средства.

2. Мобильные приложения для путешествий. Мобильные технологии сделали путешествия проще и удобнее, предоставляя туристам быстрый доступ к путеводителям, картам и актуальной информации. Пользователи могут получать оповещения о скидках и изменениях в маршрутах, что способствует более гибкому планированию поездок.

3. Социальные сети и цифровой маркетинг. Популярные платформы, такие как Instagram, Facebook и TikTok, стали важнейшими инструментами для продвижения туристических направлений. Яркий визуальный контент, отзывы и рекомендации усиливают желание путешествовать и влияют на выбор туристов, а также увеличивают охват целевой аудитории.

4. Виртуальная и дополненная реальность. VR и AR открывают новые возможности для туристов: они позволяют «посетить» место до поездки, оценить варианты размещения и осмотреть достопримечательности. Это облегчает процесс выбора, а также делает путешествия более доступными и интерактивными.

5. Big Data и искусственный интеллект. Технологии анализа данных дают возможность предсказать потребности клиентов и создавать предложения, которые точно соответствуют их интересам. Искусственный интеллект помогает оптимизировать процессы обслуживания и автоматизировать ответы на запросы клиентов, что значительно повышает эффективность.

6. Блокчейн - технологии. Блокчейн внедряется в туристический сектор для повышения безопасности транзакций и персональных данных. Эта технология упрощает оплату и снижает риск мошенничества, благодаря возможности отслеживания всех этапов бронирования.

Положительные аспекты влияния цифровых технологий на туризм

Увеличение доступности: Технологии сделали планирование и бронирование поездок более доступными и удобными.

Персонализация услуг: благодаря анализу данных, компании могут предлагать индивидуальные турпакеты, учитывающие интересы клиента.

Повышение эффективности и сокращение затрат: Использование ИИ и автоматизация процессов уменьшают издержки и увеличивают рентабельность.

Вызовы и проблемы цифровизации в туризме

Кибербезопасность и защита данных: С ростом использования технологий повышаются и риски утечки данных. Туристические компании обязаны обеспечивать безопасность личной информации.

Позитивное воздействие цифровых технологий на туризм

Доступность и удобство. Современные технологии значительно облегчают процесс планирования путешествий, делая услуги более доступными.

Персонализация предложений. С использованием данных о предпочтениях клиентов компании могут создавать более релевантные предложения, что повышает лояльность клиентов.

Повышение эффективности и снижение затрат. Автоматизация с помощью ИИ позволяет компаниям уменьшать затраты, повышая при этом качество обслуживания.

Проблемы и вызовы, связанные с цифровизацией

Кибербезопасность. Чем больше данных хранится онлайн, тем выше риск утечки информации. Туристические компании должны соблюдать высокие стандарты безопасности для защиты личных данных клиентов.

Недостаточная инфраструктура. В некоторых странах и регионах цифровые технологии могут быть менее развиты, что снижает доступность туристических сервисов.

Проблема доверия к цифровому контенту. Иногда отзывы и рейтинги оказываются недостоверными, что может повлиять на репутацию компаний и доверие клиентов.

Цифровые технологии продолжают формировать новые возможности для туристического бизнеса, предлагая более качественные и персонализированные услуги. Внедрение ИИ, блокчейна и других инноваций помогает компаниям повышать удовлетворенность клиентов и оптимизировать внутренние процессы. В дальнейшем можно ожидать, что цифровизация продолжит способствовать развитию туристической отрасли, делая ее более адаптированной к современным требованиям. Цифровые технологии продолжают трансформировать туристическую отрасль, предлагая новые возможности для бизнеса и путешественников. Несмотря на ряд вызовов, грамотное использование этих технологий позволяет компаниям предоставлять высококачественные и персонализированные услуги, удовлетворяя растущие ожидания клиентов. В будущем можно ожидать дальнейшего расширения применения ИИ, блокчейна и других технологий, что будет способствовать дальнейшему развитию туризма.

Список литературы

1. Головлева, А. В. “Цифровой маркетинг в туризме: стратегии и инструменты”. — Москва: Инфра-М, 2021.
2. Котлер, Ф., Боуэн, Дж., и Мейкенз, Дж. “Маркетинг в туризме и гостеприимстве”. — Москва: Юрайт, 2019.
3. Моррисон, А. “Маркетинг туристических направлений”. — Москва: Инфра-М, 2020.
4. Мясичев, И. П. “Туристический бизнес: современные аспекты”. — Москва: КноРус, 2018.

5. Бухарков, А. В. “Туризм в эпоху цифровых технологий”. — Санкт-Петербург: Питер, 2022.

УДК 338

УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ И ОБУЧЕНИЕ В ГОСТИНИЧНОМ И РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ

Дюбанов А. Д.

«Мирас» университет, г. Шымкент, Казакстан

Summary. This article describes human resource management and training in the hotel and restaurant industry, which are basically aimed at improving the quality of service and improving the customer experience through the development of professional skills of employees.

Мақаланың негізгі мәтіні. Бұл мақалада қызметкерлердің кәсіби дағдыларын дамыту арқылы қызмет көрсету сапасын арттыруға және тұтынушылар тәжірибесін жақсартуға бағытталған қонақүй және мейрамхана бизнесіндегі персоналды басқару және оқыту сипатталған.

Управление персоналом и обучение в гостиничном и ресторанном бизнесе играют ключевую роль в создании выдающегося клиентского опыта и успешной эксплуатации предприятия. От качества обслуживания зависит не только удовлетворенность гостей, но и общая репутация, а также успех в конкурентной индустрии.

Эффективное управление персоналом начинается с рекрутинга и отбора высококвалифицированных сотрудников, способных предоставлять безупречное обслуживание. Профессиональные навыки и эмоциональный интеллект играют ключевую роль в успешном взаимодействии с гостями, что является неотъемлемой частью клиентоориентированной культуры [1].

Обучение персонала выходит далеко за рамки освоения профессиональных навыков. Это также включает в себя адаптацию к новым технологиям, создание клиентоориентированных программ и обучение сотрудников принципам устойчивости и экологической ответственности.

Качественное обслуживание, предоставляемое обученным персоналом, не только удовлетворяет клиентов, но и создает уникальный бренд и поддерживает репутацию предприятия в индустрии. Обучение новым технологиям повышает эффективность и производительность, а лидерство и мотивация способствуют сбалансированной работе и достижению общих целей.

Кроме того, управление персоналом и обучение содействуют соблюдению высоких стандартов обслуживания и безопасности. Обученные сотрудники способны быстро и эффективно реагировать на ситуации безопасности, обеспечивая тем самым защиту как для гостей, так и для персонала.

Все эти элементы взаимосвязаны между собой и совместно способствуют не только повышению качества обслуживания, но и формированию устойчивой и успешной платформы для гостиничного и ресторанного бизнеса.

Обучение и развитие персонала в гостиничной и ресторанной индустрии приносит значительные пользы, оказывая положительное воздействие, как на сотрудников, так и на бизнес в целом. Ниже приведем примеры, как обучение и развитие персонала может приносить пользу туристскому предприятию в целом.

Повышение Профессионализма. Пример. Регулярные обучающие сессии по профессиональным навыкам, таким как навыки общения, сервисное обслуживание и технические умения, могут значительно повысить профессионализм персонала.

Улучшение качества обслуживания. Пример. Обучение сотрудников тому, как эффективно взаимодействовать с гостями, решать проблемы и предоставлять индивидуальный сервис, приведет к улучшению качества обслуживания.

Адаптация к новым технологиям. Пример. Обучение персонала использованию новых технологий в сфере бронирования, управления заказами и взаимодействия с гостями помогает эффективно адаптироваться к современным требованиям индустрии [2].

Повышение уровня мотивации. Пример. Программы обучения и развития, а также системы поощрения и признания, могут значительно повысить уровень мотивации среди персонала, что положительно сказывается на результативности.

Развитие лидерства и менеджмента. Пример. Обучение сотрудников навыкам лидерства и управления помогает выявить и развить лидерские качества, что важно для формирования эффективной команды.

Соблюдение стандартов и безопасности. Пример. Систематическое обучение персонала стандартам обслуживания, безопасности и соблюдению законов обеспечивает соответствие высоким стандартам и создает безопасное рабочее окружение.

Поддержание инноваций. Пример. Обучение персонала новым тенденциям в индустрии и внедрение инноваций в работу помогают предприятию оставаться конкурентоспособным и привлекательным для гостей.

Повышение устойчивости и экологической ответственности. Пример. Обучение сотрудников принципам устойчивости и экологической ответственности помогает предприятию внедрять практики, направленные на снижение воздействия на окружающую среду.

Общий эффект от обучения и развития персонала включает в себя повышение эффективности, улучшение качества обслуживания, повышение лояльности сотрудников и клиентов, а также создание благоприятной репутации для бизнеса в индустрии [3].

Таким образом, говоря об управлении персоналом и сотрудниками сферы обслуживания, можно опередить и перечислить ключевые моменты, характеризующие управление персоналом и обучение сотрудников.

Управление персоналом включает в себя следующее:

(1) Рекрутинг и отбор:

- использование современных методов рекрутинга для привлечения высококвалифицированных сотрудников;
- развитие стратегий привлечения талантов в индустрии гостеприимства.

(2) Мотивацию и удержание персонала:

- применение систем мотивации и стимулирования для улучшения эффективности персонала;
- развитие программ для удержания опытных и высококвалифицированных сотрудников.

(3) Обучение и развитие:

- создание системы постоянного обучения и развития для персонала;
- внедрение программ обучения, которые соответствуют требованиям индустрии и новым тенденциям.

(4) Эффективное управление производительностью:

- внедрение системы оценки производительности и обратной связи;
- разработка мероприятий для повышения эффективности работы персонала.

Обучение сотрудников должно включать:

(1) Интеграцию технологий в обучение:

- внедрение онлайн-платформ и мобильных приложений для обучения персонала;
- разработка интерактивных образовательных программ.

(2) Адаптацию к изменениям в индустрии:

- организация обучения персонала в соответствии с последними тенденциями и инновациями в гостиничной и ресторанной сфере;
- подготовка сотрудников к новым технологиям и стандартам обслуживания.

(3) Управление знаниями и передачу опыта:

- создание системы управления знаниями для сохранения и передачи опыта;
- организация менторских программ и обмена опытом между сотрудниками.

(4) Учебные программы по устойчивости и экологической ответственности:

- включение обучающих программ по устойчивости и экологической ответственности для персонала;
- повышение осведомленности сотрудников об экологических и устойчивых практиках в индустрии [4].

Существуют также современные методы управления персоналом, которые наиболее быстро адаптируются к порой нестабильным условиям

туристского рынка услуг, но которые успешные предприятия применяют в своей практике.

Современные методы управления персоналом в гостиничной и ресторанной индустрии ориентированы на создание эффективных и гибких организаций, способных адаптироваться к быстро меняющимся требованиям рынка и удовлетворять ожидания сотрудников. Ниже приведем примеры современных методов управления персоналом.

1) Гибкие графики работы. Основная идея заключается в предоставлении сотрудникам большей гибкости в установлении своих графиков работы, что способствует лучшему балансу между работой и личной жизнью.

2) Менторство и коучинг. Разработка программ менторства и коучинга помогает развивать лидерские качества сотрудников, обеспечивает персональный рост и эффективную адаптацию новых сотрудников [5].

3) Системы управления эффективностью. Использование современных систем оценки производительности, позволяющих более объективно оценивать достижения сотрудников и разрабатывать персональные планы развития.

4) Обратная связь в реальном времени. Организация систем обратной связи в режиме реального времени для поддержания открытого и прозрачного коммуникационного процесса между руководством и сотрудниками.

5) Обучение и развитие на рабочем месте. Применение методов обучения, ориентированных на обучение на рабочем месте, включая использование технологий, интерактивных образовательных программ и онлайн-ресурсов.

6) Цифровые средства управления персоналом. Внедрение цифровых платформ и программ для управления персоналом, автоматизации процессов рекрутинга, обучения и управления производительностью.

7) Технологии HR-аналитики. Использование аналитики данных для принятия более информированных решений в области управления персоналом, предсказания потребностей и формирования стратегий развития.

8) Управление диверсификацией и инклюзивностью. Развитие стратегий управления персоналом, способствующих созданию инклюзивной среды, и управление диверсификацией команды для обеспечения равных возможностей для всех сотрудников.

9) Гамификация. Применение элементов игрового процесса для стимулирования мотивации сотрудников, повышения участия в обучении и развитии, а также достижения бизнес-целей.

10) Управление уровнем удовлетворенности. Использование регулярных опросов и инструментов для измерения уровня удовлетворенности сотрудников, а также разработка мероприятий для улучшения рабочей атмосферы [6].

Эти современные методы управления персоналом не только способствуют улучшению производительности и эффективности труда, но и создают благоприятные условия для личного и профессионального роста сотрудников. Необходимо отметить, что гибкие графики работы, менторство, цифровые технологии и обратная связь в реальном времени являются

современными подходами, способствующими эффективному управлению персоналом в динамичной индустрии гостеприимства.

Список использованной литературы:

1. Сорокина А. В. Организация обслуживания в гостиницах и туристских комплексах. - М., 2020.
2. Акимова, О. Е. Особенности мотивации предпринимательской деятельности в сфере туризма в сельской местности / О. Е. Акимова, С. К. Волков // Региональная экономика: теория и практика, 2021.
3. Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан», 2018.
4. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года».
5. Феденева, И. Н. Организация туристской индустрии: учеб. пособие для СПО / И. Н. Феденева, В. П. Нехорошков, Л. К. Комарова ; отв. ред. В. П. Нехорошков. – 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2019.
6. Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2025 года: Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 мая 2019 года №360 // Информационная система «ПАРАГРАФ». – 2019.

ОӘЖ 384.852/006.95

АГРОТУРИЗМ – АУЫЛДЫҚ АЙМАҚТАРДЫ ДАМУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ

Жаңабай А.Н.

Т-231(г) топ студенті

Ғылыми жетекші: Сайлау А.М.

Summary: Agritourism is one of the new and promising areas that contribute to the socio-economic development of rural regions. Today, the tourism industry has become one of the largest and fastest growing sectors of the world economy. A special attraction of rural tourism is the ability to live in rural areas in direct contact with nature, to experience a calm and calm atmosphere. This type of Tourism opens up new opportunities in the development of Agriculture and improving the standard of living of rural residents.

Түйін: Агротуризм – ауылдық өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал ететін жаңа әрі келешегі зор бағыттардың бірі. Бүгінгі таңда туризм индустриясы әлемдік экономиканың ірі әрі қарқынды дамып келе жатқан салаларының біріне айналды. Ауылдық туризмнің ерекше тартымдылығы ауылдық жерлерде өмір сүру салтымен, табиғатпен тікелей байланыста болып, тыныштық пен тыныш атмосфераны сезінуге мүмкіндік береді. Бұл туризм түрі ауыл тұрғындарының өмір сүру деңгейін жақсарту және ауыл шаруашылығының дамуындағы жаңа мүмкіндіктерді ашады.

Ауылдық туризм әлемде ХХ ғасырдың 70-жылдары басталды. Ол кезде қала тұрғындары арасында экологиялық таза аймақтарға, табиғатқа жақын болуға деген сұраныс арта түсті. Қазіргі уақытта агротуризм көптеген елдерде ауылдық аймақтарды дамытуға арналған тиімді құрал ретінде танылып отыр. Мысалы, Италия, Франция, Испания және Ирландия елдері агротуризмді дамыту арқылы ауылдық өңірлердің экономикалық әлеуетін көтеріп, туристік ағынды арттырды.

Агротуризмнің негізгі сипаттамалары мен артықшылықтары

Агротуризм – ауылдық жерлерде ұйымдастырылатын және ауыл шаруашылығына тікелей байланысты іс-шараларды қамтитын демалыс түрі. Бұл бағыт ауылдық жерлердің табиғи, мәдени және тарихи ресурстарын тиімді пайдалану арқылы туризм саласын дамытуға бағытталған. Агротуризмнің негізгі ерекшеліктері мыналар:

1. Ауыл өмірін таныстыру: Туристер ауылдағы өмір салтымен, шаруашылық жұмыстарының ерекшеліктерімен таныса алады. Оларға егін егу, мал өсіру, сүт өндіру сияқты жұмыстарға қатысуға мүмкіндік береді.

2. Экологиялық таза демалыс: Қазіргі уақытта туристер экологиялық таза аймақтарда демалуды қалайды. Ауылдық жерлерде таза ауа, табиғи өнімдер және тыныш орта ұсынады.

3. Жергілікті мәдениет пен дәстүрлерді сақтау: Агротуризм жергілікті халықтың дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын сақтауға ықпал етеді.

4. Экономикалық пайда: Бұл туризм түрі ауылдық тұрғындар үшін қосымша табыс көзі бола алады. Шағын шаруа қожалықтары мен фермерлер агротуристік қызметтерді ұсына отырып, өздерінің экономикалық жағдайын жақсартады

Агротуризмнің ауылдық аймақтарға тигізетін пайдасы

Агротуризм ауылдық аймақтарды дамытудың маңызды құралы ретінде қарастырылады. Оның бірнеше артықшылықтары бар:

Жұмыспен қамтуды арттыру: Ауылдық жерлерде агротуристік қызметтерді дамыту арқылы жергілікті тұрғындар үшін жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. Бұл ауыл жастарының қалаға көшуін азайтуға ықпал етеді.

Инфрақұрылымды жақсарту: Агротуризмді дамыту үшін жолдар, байланыс жүйелері және тұрғын үйлердің жағдайын жақсарту қажет, бұл өз кезегінде ауылдық инфрақұрылымды нығайтады.

Әлеуметтік мәселелерді шешу: Ауылдық аймақтарда әлеуметтік жағдайды жақсарту, тұрмыс сапасын арттыру үшін агротуризмді дамыту маңызды. Бұл ауылдық өңірлерде халық санының тұрақтануына және халықтың әл-ауқатын жақсартуға ықпал етеді.

Агротуризмнің Қазақстандағы мүмкіндіктері мен әлеуеті

Қазақстан – кең байтақ аумағы бар және бай табиғи ресурстарға ие ел. Ауыл шаруашылығы саласы елдің экономикалық дамуының маңызды бөлігі болып табылады, сондықтан агротуризмді дамыту үшін үлкен әлеуетке ие. Қазақстанның табиғи жағдайы мен ландшафты агротуристік жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді:

Орталық Қазақстан – тарихи және мәдени ескерткіштерімен танымал, мұнда киіз үйлерде тұру, жылқы өсіру, қымыз дайындау секілді дәстүрлі ауыл шаруашылығы жұмыстарымен танысуға болады.

Шығыс Қазақстан – орманды алқаптар мен таулы аймақтарда орналасқан, мұнда туристерге аңшылық, балық аулау және жаяу серуендеу ұйымдастыруға болады.

Оңтүстік Қазақстан – жылы климаты мен табиғи ландшафты арқасында көкөніс, жеміс-жидек өсіруді дамытуға мүмкіндік береді. Мұнда туристерді жеміс бақтарына экскурсиялар мен ауылдық шаруашылық жұмыстарына қатысу қызықтырады.

Агротуризмнің Қазақстандағы экономикалық маңызы

Агротуризмді дамыту Қазақстанның ауылдық өңірлерінің экономикасын әртараптандыруға, ауыл тұрғындарының табысын арттыруға және халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал етеді. Бұл сала ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу, қайта өңдеу және нарыққа шығару арқылы қосымша табыс көзін қамтамасыз етеді.

Жергілікті өндірісті қолдау: Туристердің ауылдық аймақтарға ағылуы жергілікті өнімдерге сұранысты арттырады, бұл өз кезегінде ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруді және өңдеуді дамытуға серпін береді.

Шағын және орта бизнесті дамыту: Агротуризм жергілікті кәсіпкерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашады, әсіресе шағын қонақ үйлер, кафе және мейрамханалар секілді қызмет көрсету салаларын дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, агротуризм ауылдық аймақтарды дамытуда үлкен әлеуетке ие, әсіресе ауылдық өңірлердің экономикасын әртараптандыру және халықтың өмір сүру деңгейін жақсарту бағытында. Қазақстан агротуризмді дамыту арқылы ауыл тұрғындарының тұрмыс жағдайын жақсарту, экологиялық таза туризмді насихаттау және елдің туристік әлеуетін арттыру бағытында үлкен жетістіктерге жете алады. Агротуризм – бұл ауылдық өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуын қолдай отырып, экологиялық таза демалыс түрін ұсынатын жаңа бағыт. Бұл сала алдағы уақытта Қазақстан экономикасына үлкен үлес қосып, ауылдық аймақтардың гүлденуіне ықпал ететіні сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Айтқұлова Ж. «Туризм және рекреация». Алматы: Экономика, 2022.
2. Жанғалиева Г. «Қазақстандағы туризм саласы». Нұр-Сұлтан: Астана кітап, 2023
3. ҚР Туризм агенттігінің ресми сайты (stat.gov.kz).

УДК 338

ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННЫЙ БИЗНЕС КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Жарков Д. Д., Тараканов Д. В.
«Мирас» университет, г. Шымкент, Казакстан

Summary. This article describes the hotel and restaurant industry, which serves as a basis for the socio-economic development of regions by attracting tourists, stimulating job creation, improving infrastructure and promoting cultural exchange, which together have a positive impact on the local community and economy.

Мақаланың негізгі мәтіні. Бұл мақалада туристерді тарту, жұмыс орындарын құруды ынталандыру, инфрақұрылымды жақсарту және мәдени алмасуды ынталандыру арқылы аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының негізі ретінде қызмет ететін

қонақ үй және мейрамхана индустриясы сипатталған, олар бірге жергілікті қоғамдастық пен экономикаға оң әсер етеді.

Гостинично-ресторанный бизнес играет ключевую роль в развитии региональной экономики, становясь не только важным элементом социальной инфраструктуры, но и мощным стимулом для роста занятости, привлечения инвестиций и развития туристической отрасли. В современных условиях гостиничный и ресторанный сектор становится неотъемлемой частью экономической стратегии большинства регионов, способствуя созданию привлекательных условий для бизнеса и жизни. Развитие этого сегмента экономики способствует улучшению транспортной и социальной инфраструктуры, повышению качества сервиса, а также стимулирует культурный обмен и укрепление имиджа региона на национальном и международном уровне [1].

Гостинично-ресторанный бизнес является важным источником занятости в регионах, способствуя созданию рабочих мест как в крупных городах, так и в более удаленных населенных пунктах. В этой отрасли трудоустраиваются не только официанты, горничные, повара и администраторы, но и широкий спектр специалистов: менеджеры, маркетологи, бухгалтеры, инженеры по обслуживанию оборудования и технологи. Развитие гостиниц и ресторанов открывает возможности для создания новых рабочих мест в смежных областях, таких как транспорт, уборка, безопасность, а также в сфере создания и обслуживания инфраструктуры. Это особенно важно для регионов с высоким уровнем безработицы, где возможности для трудоустройства в других секторах экономики могут быть ограничены. Благодаря таким предприятиям увеличивается уровень социальной стабильности и снижается отток населения в поисках работы в другие регионы [2].

Гостиницы и рестораны не только удовлетворяют базовые потребности туристов в проживании и питании, но и активно способствуют созданию полноценной туристической инфраструктуры, которая включает в себя транспортные услуги, развлекательные и культурные мероприятия, экскурсионное обслуживание. Развитие гостинично-ресторанной сферы может преобразовать регион, превращая его в привлекательную туристическую дестинацию. Это, в свою очередь, способствует росту инвестиций в различные области: от строительства новых отелей и ресторанов до расширения транспортной сети и улучшения городской среды. Развитая инфраструктура региона привлекает как частные, так и государственные инвестиции, что ведет к созданию новых рабочих мест, улучшению качества жизни и увеличению налоговых поступлений в местные бюджеты. Привлечение иностранных туристов и инвесторов способствует укреплению экономической базы региона и повышению его привлекательности на международной арене [3].

Развитие гостинично-ресторанного бизнеса напрямую связано с ростом спроса на качественные местные продукты, что стимулирует развитие местного сельского хозяйства, фермерства и малого бизнеса. Рестораны и гостиницы

часто предпочитают работать с местными поставщиками, покупая продукты, которые выращиваются и производятся непосредственно в регионе. Это поддерживает местных производителей, помогая им расширять свой бизнес и повышать качество продукции. В свою очередь, это способствует улучшению экономической ситуации в регионе и поддержке устойчивого развития сельского хозяйства. Региональные фермерские хозяйства получают гарантированный рынок сбыта, что способствует увеличению объемов производства и улучшению качества товаров. Таким образом, гостинично-ресторанный бизнес помогает создавать замкнутые экономические циклы, в которых участвуют местные предприятия и население.

Развитие гостинично-ресторанного бизнеса существенно влияет на улучшение качества жизни местных жителей, создавая для них более комфортные условия проживания и досуга. Современные отели, рестораны и развлекательные комплексы становятся важными центрами культурной жизни региона, предоставляя не только туристам, но и местным жителям возможности для отдыха, общения и проведения досуга. Развитие гостиничной и ресторанной отрасли способствует улучшению городской среды, созданию новых общественных пространств, зон отдыха и культурных объектов, таких как театры, музеи, спортивные сооружения. Это повышает общий уровень благосостояния населения и улучшает условия для ведения бизнеса, что, в свою очередь, стимулирует дальнейшее развитие социальной инфраструктуры, включая образование, здравоохранение и безопасность. В регионах с развитыми гостинично-ресторанными услугами также наблюдается более высокий уровень удовлетворенности жизнью и социальной активности [4].

Гостинично-ресторанный бизнес значительно способствует формированию позитивного имиджа региона, что делает его более привлекательным как для туристов, так и для потенциальных инвесторов. Успешно развивающиеся гостиничные комплексы и рестораны с высоким уровнем сервиса становятся важными символами региона, создавая положительное впечатление и привлекательность для внешних инвесторов. В свою очередь, улучшение инфраструктуры и повышение качества обслуживания способствуют увеличению туристического потока, что ведет к росту доходов от туризма, а также к увеличению спроса на другие виды услуг и товаров. Развитие туристической отрасли и гостинично-ресторанного бизнеса помогает региону выделиться на фоне конкурентов, становясь более заметным на карте, как для туристов, так и для международных компаний, заинтересованных в сотрудничестве и инвестициях [5].

В целом, гостинично-ресторанный бизнес является важным фактором экономического роста региона, поскольку он способствует развитию туризма, созданию рабочих мест и укреплению других отраслей экономики. Развитие данной сферы улучшает инфраструктуру, повышает уровень сервиса и привлекает инвестиции. Более того, тесное сотрудничество с местными производителями и культурными учреждениями способствует поддержанию и продвижению местных традиций, что положительно влияет на экономику. И, в

конечном итоге, развитие гостинично-ресторанного бизнеса служит основой для комплексного и долгосрочного прогресса региона, улучшая его конкурентоспособность, как на внутреннем, так и на международном рынках.

Список использованной литературы:

1. Граник, А. И. Основы гостиничного и ресторанного бизнеса / А. И. Граник. — М.: Юнити-Дана, 2019. — 320 с.
2. Михайлов, И. В. Экономика гостиничного и ресторанного бизнеса: учебник для вузов / И. В. Михайлов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Академический проект, 2021. — 432 с.
3. Петров, С. А. Развитие туризма и гостиничного сервиса в России / С. А. Петров. — М.: ИНФРА-М, 2020. — 288 с.
4. Туризм и гостеприимство в России: вызовы и перспективы развития / под ред. А. А. Яковлева. — М.: КНОРУС, 2021. — 260 с.
5. Куликова, И. В. Проблемы и перспективы развития гостиничного и ресторанного бизнеса в России / И. В. Куликова, Т. Ю. Лебедева. — М.: Вузовский учебник, 2019. — 330 с.

УДК 338.48

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА ВЫБОР ТУРИСТИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ

Жұрынтай Ұ.Д., Әбділесов И.М., Ермаш А.Н.
магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл мақалада заманауи әлеуметтік желілер туристердің қалауын қалыптастырудың шешуші рөл атқаратынын және туристік бағыттардың таңдауға айтарлықтай әсерін тигізетінін, пайдаланушылар фотосуреттерді, шолуларды және ұсыныстарды белсенді түрде бөлісуін, осылайша әлеуметті туристердің әртүрлі орындар туралы күтулері мен идеяларын қалыптастыратын орындардың виртуалды кескіндерін жасайтынын қарастырылған.

Summary: This article discusses how modern social networks play a crucial role in shaping tourist preferences and have a significant impact on the choice of tourist destinations, with users actively sharing photos, reviews, and recommendations, thus creating virtual images of places that shape potential tourists' expectations and ideas about various destinations.

Введение

В последние годы социальные сети стали важным фактором, влияющим на туристические предпочтения. Платформы, такие как Instagram, TikTok и YouTube, не только предоставляют возможность делиться фотографиями и видео из путешествий, но и выступают в качестве источника вдохновения для миллионов пользователей, планирующих свои поездки. В данной статье рассмотрим, как социальные сети влияют на выбор туристических направлений, а также их роль в популяризации новых маршрутов и формировании тенденций в туризме.

Одной из главных причин влияния социальных сетей на туризм является визуальный контент. Пользователи видят красочные фотографии и видео из разных уголков мира, что вызывает желание посетить эти места. Визуальная привлекательность контента способствует росту популярности таких направлений, как Бали, Исландия, Санторини, где фотографы и блогеры создают яркие образы, привлекающие внимание миллионов подписчиков. Фильтры и обработка фотографий также играют значительную роль: ландшафты и достопримечательности выглядят настолько привлекательно, что становятся своего рода "мечтой" для путешественников. Этот феномен, известный как "эффект Инстаграма", способствует тому, что ранее менее известные направления становятся популярными благодаря вирусным публикациям. Влияние блогеров и лидеров мнений Блогеры и инфлюенсеры имеют значительное влияние на выбор направлений. Они часто делятся опытом, советами и подробными обзорами путешествий, что помогает их подписчикам лучше представить и спланировать свою поездку. Исследования показывают, что люди склонны доверять мнению инфлюенсеров и лидеров мнений, поскольку воспринимают их контент как более достоверный и личный по сравнению с рекламой. Туристические компании и отели активно сотрудничают с инфлюенсерами, предоставляя им бесплатные услуги в обмен на освещение в социальных сетях. Это позволяет привлекать внимание к новым отелям, курортам и даже целым странам, увеличивая поток туристов в эти направления. Возможность интерактивного общения социальные сети предоставляют пользователям возможность задавать вопросы, оставлять отзывы и делиться своими впечатлениями. Благодаря отзывам, комментариям и рекомендациям друзья и подписчики могут получить реальное представление о месте до посещения. Например, туристические платформы, такие как TripAdvisor или Google Maps, позволяют оценивать достопримечательности и оставлять рекомендации, что помогает другим пользователям выбрать наилучшие места для посещения. Более того, социальные сети позволяют потенциальным путешественникам просматривать путешествия других людей в режиме реального времени, что помогает им быстрее определиться с направлением и избежать возможных негативных моментов.

Формирование трендов и повышение спроса

Социальные сети часто становятся источником новых трендов в туризме. Например, благодаря TikTok и Instagram популярными стали такие концепции, как экотуризм, гастрономический туризм и "медленный туризм". Пользователи также начали отдавать предпочтение уникальным, "нетуристическим" направлениям, желая избежать массовых потоков туристов и посетить "секретные" места, которые были замечены у инфлюенсеров и путешественников. Этот тренд приводит к тому, что туристические компании начинают предлагать более уникальные и специализированные туры, удовлетворяющие спрос на нестандартные маршруты. Однако массовая популярность некоторых "скрытых" направлений может привести к их

перенаселению и разрушению экосистемы, что заставляет правительства некоторых стран ограничивать туристический поток.

Социальные сети как инструмент маркетинга туристические компании активно используют социальные сети как инструмент для продвижения своих услуг. Они создают привлекательные рекламные кампании, сотрудничают с блогерами и используют таргетированную рекламу, чтобы достичь своей целевой аудитории. Instagram и Facebook, например, позволяют туристическим агентствам и отелям показать уникальные преимущества своих предложений и мотивировать потенциальных клиентов к покупке. Социальные сети также помогают развивать локальный туризм: муниципалитеты и государственные агентства создают рекламные кампании для привлечения внимания к своей культуре и достопримечательностям. Это способствует увеличению интереса к менее известным регионам и поддерживает местную экономику. Социальные сети также становятся источником реальных отзывов и рекомендаций, что укрепляет доверие потребителей и снижает риски при выборе путешествий. Отзывы и фотографии от обычных пользователей воспринимаются как более надежные, чем традиционные маркетинговые материалы, что также способствует популяризации малоизвестных туристических направлений. Однако существуют и негативные аспекты: из-за популярности некоторых локаций, их экологическая нагрузка возрастает, а также могут изменяться культурные аспекты и инфраструктура. Это побуждает некоторые страны и города регулировать туристический поток и привлекать внимание к более устойчивым формам туризма. Таким образом, влияние социальных сетей на выбор туристических направлений стало неоспоримо значимым и многогранным: они формируют новые тренды и повышают осведомленность туристов, но также могут вести к перенаселению определенных регионов и изменению их культурного ландшафта.

Заключение

Социальные сети оказывают значительное влияние на выбор туристических направлений, изменяя туристические предпочтения и формируя новые тренды. С помощью визуального контента, мнений инфлюенсеров и отзывов пользователей, социальные сети помогают потенциальным туристам быстрее и легче определиться с выбором маршрута. Однако рост популярности некоторых направлений может иметь и негативные последствия, связанные с перенаселенностью и воздействием на окружающую среду. В условиях, когда социальные сети играют важную роль в туризме, туристическим компаниям и местным органам власти важно учитывать эти факторы для обеспечения устойчивого развития отрасли.

Список использованной литературы:

1. Иванова, Е. П. (2020). Влияние социальных сетей на туристический выбор молодежи в России. Диссертация, Российский государственный университет туризма и сервиса.

2. Петрова, Н. В. (2018). Роль социального медиа-контента в формировании туристического предпочтения. Диссертация, Санкт-Петербургский государственный университет.

3.Zhang,H.,Lu, Li,Y. (2021).Влияние социальных сетей на принятие решений о путешествиях: данные от влиятельных лиц Instagram. Journal of Tourism Research, 23(4)

4.Анализ влияния социальных сетей на выбор туристических направлений. International Journal of Tourism Sciences, 15(1), 89–102.

УДК 004.08

РАЗРАБОТКА ТУРОВ АКТИВНОГО ОТДЫХА И ПРИКЛЮЧЕНЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Студент группы Т-222(г) Изатуллақызы А.

Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель спец.дисциплин Байгушева А.Н.

Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Аннотация: Бұл мақалада белсенді демалыс пен шытырман оқиғалы туризмді ұйымдастырудың негізгі аспектілері қарастырылады. Шытырман оқиғалы туризм адамдарға табиғатпен үндесе отырып, ерекше әсер алуға және күнделікті өмірден тысқары жаңа тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Мақалада турларды әзірлеу барысында мақсатты аудиторияны зерттеу, ерекше бағыттарды таңдау, қауіпсіздік шараларын қамтамасыз ету, қажетті құрал-жабдықтарды дайындау, тур бағдарламасын жоспарлау, сонымен қатар экологиялық жауапкершілік сияқты маңызды факторларға баса назар аударылады. Сондай-ақ, турларды алға жылжытудағы маркетингтің маңызы және экологиялық таза туризмге деген сұраныс туралы айтылған.

Abstract: This article explores the key aspects of organizing active and adventure tourism. Adventure tourism offers people the chance to experience nature closely, gain unique impressions, and escape daily routines. The article emphasizes important factors in tour development, including researching the target audience, selecting unique destinations, ensuring safety measures, preparing necessary equipment, planning the tour program, and maintaining ecological responsibility. Additionally, the role of marketing in promoting tours and the growing demand for eco-friendly tourism are discussed.

Разработка туров активного отдыха и приключенческого туризма: путь к незабываемым впечатлениям

В мире современных технологий и повседневной спешки всё больше людей стремится вырваться из офисных стен, покорить вершины, почувствовать свободу и слиться с природой. Именно такие запросы формируют устойчивую тенденцию - интерес к активному отдыху и приключенческому туризму, который сегодня стал одним из наиболее перспективных направлений в туристической индустрии. Однако создание по-настоящему интересных, захватывающих и безопасных туров требует тщательной разработки, профессионального подхода и нестандартного мышления.

Активный отдых и приключенческий туризм - это, прежде всего, уникальная возможность испытать себя в необычных условиях. Сюда входят поездки на природу с активными физическими нагрузками, путешествия с элементами экстрима, спортивные туры и походы. Приключенческий туризм можно разделить на несколько категорий: пеший, водный, горный, лыжный, вело- и автотуры, сафари и сплавы по рекам, а также комбинированные маршруты. Такая форма отдыха не только дарит эмоции, но и требует от участников определённой физической подготовки, выдержки и решимости.

Процесс создания туров активного отдыха начинается с детального анализа. Важно не просто предложить клиентам стандартный маршрут, а создать уникальный продукт, который сможет заинтересовать, удивить и оставить яркие впечатления. Итак, на что стоит обратить внимание при разработке таких туров?

Успех тура зависит от того, насколько он соответствует запросам целевой аудитории. Поэтому первый шаг - это определение, кому предназначен тур. Семейные туры, корпоративные поездки, индивидуальные или групповые приключения - всё это разные форматы, требующие особого подхода. Например, если целевая аудитория - молодёжь, то в программу можно включить экстремальные виды спорта, такие как скалолазание, прыжки с парашютом или рафтинг. Если же ориентироваться на семьи с детьми, важно уделить внимание безопасным маршрутам и включить в тур больше природных и культурных достопримечательностей.

Сегодня путешественники стремятся к новизне, поэтому важно выбрать уникальное место, которое способно удивить и подарить незабываемые впечатления. Это может быть неизвестная тропа в горах, необычное озеро с кристально чистой водой, вулкан, древние руины или лесные заповедники. Маршруты должны включать места, которые вызывают интерес и не встречаются в стандартных турах. Ключевой момент - продуманность маршрута. Он должен быть логичным, безопасным и при этом насыщенным. Важно правильно рассчитать дистанции, учесть условия проживания и логистику. Например, если тур предполагает горный поход, то необходимо оценить уровень подготовки группы, возможные климатические условия и наличие необходимых базовых лагерей на маршруте. Организация активных туров связана с рисками, поэтому безопасность должна быть в приоритете. Профессиональные компании всегда уделяют этому фактору особое внимание.

Прежде всего, это касается технического оснащения и подготовки инструкторов. Все участники должны пройти инструктаж и обладать элементарными навыками обращения с необходимым снаряжением. Квалифицированный гид - важная составляющая безопасности. Он не только знает маршрут и способен оперативно реагировать в случае экстренной ситуации, но и является источником информации о местности. Кроме того, для обеспечения безопасности нужно продумать запасные пути и места для временного укрытия, особенно на сложных и экстремальных маршрутах. Грамотный инструктор также умеет распознать признаки усталости или

дискомфорта у участников и при необходимости корректирует программу или темп тура, что особенно важно при многодневных путешествиях. Не менее важный элемент безопасности - медицинское обеспечение. В арсенале инструкторов должны быть аптечки первой помощи, а также базовые навыки оказания экстренной медицинской помощи. Для сложных маршрутов обязательным условием может быть наличие медицинского осмотра и страхового полиса, что даёт участникам дополнительные гарантии защиты в случае непредвиденных ситуаций. В некоторых случаях компания может предложить профессиональное сопровождение медицинским работником, особенно при турах с элементами риска, как альпинизм или глубоководное погружение. Техническое оснащение маршрута также требует тщательной подготовки.

Маршруты заранее проверяются на наличие опасных участков, которые могут потребовать установки дополнительного снаряжения, например, страховочных тросов на скалистых тропах или специальных лестниц на сложных подъёмах. Все оборудование - от палаток и спальных мешков до верёвок и карабинов - должно быть качественным и проверенным. Использование устаревшего или повреждённого снаряжения недопустимо, ведь даже мелкие недочёты могут привести к серьёзным последствиям. Погодные условия также играют ключевую роль. Перед каждым туром прогноз тщательно изучается, и в случае ухудшения погоды тур может быть перенесён или отменён, что гарантирует участникам дополнительную безопасность. При этом продуманный тур предполагает гибкость маршрута, позволяя адаптировать программу в зависимости от погодных изменений. Не менее важный аспект - экологическая ответственность.

Современные туроператоры, занимающиеся активными и приключенческими турами, уделяют этому аспекту особое внимание, стараясь минимизировать воздействие на природу. Сюда входит организация вывоза мусора, использование экологичного транспорта и соблюдение правил защиты природных объектов. Например, на маршрутах запрещено ломать деревья для костров, а стоянки оборудуются в заранее утверждённых местах, чтобы минимизировать ущерб экосистеме. Участники активных туров также проходят инструктаж по правилам поведения в природных зонах, что помогает формировать культуру экологичной ответственности среди туристов. Каждый тур требует определённого набора оборудования. Сплав по реке невозможен без байдарок и спасательных жилетов, поход в горы - без хорошей обуви, палаток и спальников.

При подготовке тура важно учитывать качество оборудования и его доступность для клиентов. Туристам должно быть предоставлено всё необходимое, чтобы они чувствовали себя комфортно и безопасно. Снаряжение может быть как индивидуальным, так и групповым. Индивидуальное - это рюкзаки, одежда, средства защиты. Групповое - палатки, оборудование для приготовления пищи, медицинские аптечки. Также важно помнить о сезонности: для зимних и летних туров потребуется разное снаряжение. Зимой

туристам понадобятся утеплённые палатки, спальные мешки с повышенной теплоизоляцией, специальные коврики и, возможно, дополнительные элементы защиты от холода, такие как термоодежда и грелки. Для летних туров список может быть несколько проще: лёгкие палатки, спальные мешки с меньшей теплоизоляцией, а также минимальный набор защиты от дождя и солнца.

Разрабатывая туры активного отдыха, необходимо помнить об ответственности перед природой. Экологически чистые туры становятся всё более популярными. Они предполагают минимальное воздействие на окружающую среду и соответствуют принципам устойчивого туризма. Это касается и мест установки лагерей, и вывоза мусора, и использования экологичных материалов. Важно также объяснить туристам основные правила поведения на природе: не оставлять следов, бережно относиться к флоре и фауне, уважать природные объекты.

Маркетинг играет ключевую роль в популяризации приключенческих туров. Современные путешественники активно используют интернет для поиска информации, поэтому продуманная маркетинговая стратегия помогает выделиться среди конкурентов. Использование социальных сетей, публикация уникального контента, рассказ о живых впечатлениях и опыте участников тура помогают привлечь внимание к продукту.

Особую популярность набирают блоги и видеоконтент: люди хотят не просто узнать о туре, но и увидеть, как он выглядит на практике. Рассказы очевидцев, фотографии и видеоролики наглядно демонстрируют атмосферу приключенческих поездок, что вызывает живой интерес.

Подведение итогов:

Разработка туров активного отдыха и приключенческого туризма - это сложный, но увлекательный процесс. Он требует глубокого знания аудитории, ответственности за безопасность, креативного подхода и преданности делу. Ведь в итоге цель каждого организатора - подарить людям незабываемые впечатления, которые останутся в их памяти на долгие годы. Активный отдых не просто позволяет сменить обстановку, но и способствует личностному росту, укреплению духа и физической выносливости.

Создание такого продукта - это искусство, в котором сочетаются любовь к природе, профессионализм и уважение к каждому участнику тура. В этом и заключается настоящая ценность приключенческого туризма: он способен открыть перед людьми новые горизонты, научить их преодолевать себя и наслаждаться каждым мгновением жизни, проведённым вдали от суеты.

Список литературы

1. Бакланова, О. Н., и Колчина, С. В. (2021). Приключенческий туризм: методы разработки и маркетинга. М.: Инфра-М.
2. Хван, А. В. (2020). Управление туристскими продуктами активного отдыха. Санкт-Петербург: Лань.
3. Брэдли, А., и Чекстон, Л. (2023). Adventure Tourism Marketing: Developing Experiences for the Modern Traveler. New York: Routledge.

4. Кулик, В. И., и Петров, К. Н. (2019). Экономика и менеджмент в туризме. М.: Юрайт.

5. Page, S. J., & Connell, J. (2020). Tourism: A Modern Synthesis (5th ed.). London: Cengage Learning.

6. Williams, P., & Stewart, M. (2022). Sustainable Adventure Tourism: Practices and Strategies. London: Goodfellow Publishers.

УДК 338.48

ВЛИЯНИЕ ЭКОТУРИЗМА НА СОХРАНЕНИЕ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Ин К.С., Омаров А.М., Макамбаева Н.Х.
магистр ст. преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Түйін: Мақалада экотуризм табиғатқа жауапкершілікпен қарауға және тұрақты дамуға бағытталған туризмнің келешегі зор түрлерінің бірі болып табылатынын және оның негізгі аймақтарға ресурстар мен назар аудару арқылы қоршаған ортаға теріс әсерді барынша азайту және табиғи аумақтарды сақтауға ықпал етуді қарастырылған.

Summary: The article, Ecotourism is one of the most promising forms of tourism, focused on a responsible attitude to nature and sustainable development. Its main goal is to minimize the negative impact on the environment and promote the preservation of natural territories by attracting resources and attention to these regions.

Введение

Экотуризм-это форма туризма, ориентированная на посещение природных объектов с целью их изучения и уважительного взаимодействия с окружающей средой. На первый взгляд, экотуризм может показаться исключительно положительным явлением для охраны природы. Однако его влияние на природные территории является более комплексным и требует тщательного анализа.

Положительное влияние экотуризма

1. **Финансовая поддержка охраняемых территорий.** Экотуризм создает экономическую основу для заповедников, национальных парков и других природоохранных объектов. Вступительные взносы и пожертвования, поступающие от экотуристов, для финансирования охранных и восстановительных мероприятий, а также для оплаты труда сотрудников природоохранных учреждений.

2. **Создание рабочих мест.** Экотуризм способствует созданию рабочих мест для местного населения, что особенно важно для регионов с низким уровнем экономического развития. Это, в свою очередь, снижает необходимость для местных жителей заниматься добычей природных ресурсов (например, вырубкой леса или охотой), что снижает антропогенное давление на природу.

3. **Повышение уровня экологического образования.** Экотуризм способствует распространению знаний о природе и ее охраны. Туристы и

местные жители учатся бережно относиться к окружающей среде, осознавая, что сохранение природы приносит как экономическую, так и эстетическую выгоду.

4. **Повышение значимости природных объектов.** Часто природные территории привлекают внимание только после того, как они становятся туристическими объектами. Экотуризм повышает социальную значимость природных объектов и привлекает внимание к вопросам их сохранения на местном и международном уровнях.

Отрицательные аспекты экотуризма

1. **Увеличение нагрузки на экосистемы.** Даже при ограниченном потоке туристов и уважительном подходе к природе, экосистемы испытывают нагрузку. Постройка инфраструктуры, например тропинок, стоянок и туалетов, и посещение участков природных территорий могут разрушить почвенный покров и нарушить обитание животных.

2. **Загрязнение окружающей среды.** Экотуризм не всегда бывает «экологичным» в полной мере: увеличенное количество посетителей приводит к накоплению отходов. Некоторые туристы, к сожалению, не всегда следуют правилам бережного отношения к природе и оставляют мусор, что загрязняет водоемы и почву.

3. **Эрозия почвы и разрушение растительного покрова.** Популярные туристические маршруты со временем подвергаются эрозии из-за постоянного движения по ним людей. Это нарушает структуру почвы, ведет к уничтожению растений и ухудшению состояния экосистемы в целом.

4. **Беспокойство для диких животных.** Присутствие людей на природных территориях часто вызывает стресс у животных. Некоторые виды могут покидать привычные места обитания, что может снижать их выживаемость.

Условия устойчивого экотуризма

Для минимизации негативных последствий экотуризма и увеличения его положительного воздействия, необходимо соблюдать следующие принципы:

1. **Ограничение потока туристов.** Регулирование посещаемости помогает предотвратить перегрузку экосистем. Это может быть достигнуто путем введения квот на посещение территорий и сезонных ограничений.

2. **Создание устойчивой инфраструктуры.** Чтобы свести к минимуму негативное воздействие, необходимо строить экологически чистую инфраструктуру и развивать малоинвазивные маршруты. Например, строить деревянные настилы над особо уязвимыми участками почвы или размещать биоразлагаемые туалеты.

3. **Обучение туристов.** Проведение образовательных мероприятий для туристов и распространение информации о правилах поведения на природе способствуют повышению уровня экологической ответственности. Это может включать инструктажи, установку информационных табличек, проведение экскурсий с акцентом на охрану природы.

4. Активное участие местного населения. Вовлечение местного сообщества в деятельность по охране природы и управлению экотуризмом помогает более эффективно защитить природные территории и улучшить экономическое положение местных жителей.

Экотуризм представляет собой одну из наиболее перспективных форм туризма, ориентированную на ответственное отношение к природе и устойчивое развитие. Его основной целью является минимизация негативного воздействия на окружающую среду и содействие сохранению природных территорий за счет привлечения ресурсов и внимания к этим регионам. Влияние экотуризма на природные территории может быть как положительным, так и отрицательным. Среди положительных аспектов можно выделить:

Экономическая поддержка местных сообществ и заповедных территорий: Экономический доход от экотуризма создает финансовую основу для поддержки природных заповедников, национальных парков и других охраняемых территорий позволяет инвестировать в их охрану и устойчивое развитие. Экологически ориентированные программы и экскурсии повышают уровень знаний туристов о природе и необходимости её защиты. Это способствует изменению их поведения в сторону более ответственного отношения к окружающей среде.

Развитие инфраструктуры: За счет средств от экотуризма возможно создание инфраструктуры, обеспечивающей комфортное пребывание туристов и минимизирующей их воздействие на природу, например, обустройство экологических троп и установку информационных знаков.

Однако, экотуризм также может иметь негативные последствия:

1. **Нагрузки на экосистему:** Рост популярности экотуризма может привести к чрезмерной нагрузке на экосистему, что негативно сказывается на флоре и фауне. Большие группы туристов могут нарушать естественный ход жизни животных, загрязнять территорию и увеличивать потребление ресурсов.

2. **Инфраструктурное вмешательство:** Создание инфраструктуры, даже экологически безопасной, требует вторжения в природные территории, что может привести к деградации ландшафта и снижению биоразнообразия. Таким образом, влияние экотуризма на сохранение природных территорий зависит от соблюдения принципов устойчивого развития и ответственного подхода к организации туризма. Важными факторами остаются контроль над числом посетителей, соблюдение экологических стандартов и участие местного сообщества в управлении эко туристической деятельностью.

Заключение

Экотуризм, при правильном управлении, может стать мощным инструментом сохранения природных территорий. Он способствует финансированию природоохранных мероприятий, развитию экологического образования и привлечению внимания к проблемам окружающей среды. Однако для минимизации его негативного влияния требуется тщательно продуманное управление и соблюдение принципов устойчивого развития.

Список использованной литературы:

1. Дементьева, Н. М., & Смирнов, П. В. (2019). Экотуризм как инструмент охраны природы: проблемы и вызовы. Журнал охраны природы и экологии, 15(2), 45–58.
2. Егорова, Т. В. (2021). Экотуризм как средство устойчивого развития природных территорий. Современные проблемы экологии и охраны природы, 8(4), 87–96.
3. Зуева, М. К., & Петров, А. Н. (2019). Влияние экотуризма на экосистемы особо охраняемых природных территорий. Вестник экологической науки и практики, 13(3), 22–35.
4. Кириллова, А. С. (2020). Экотуризм и охрана природного наследия в России. Национальные парки и природные территории, 19(1), 58–72.
5. Колесникова, Л. П. (2018). Особо охраняемые природные территории и экологический туризм. Москва: Издательство МГУ.

УДК 338

СУЩНОСТЬ ТУРИСТСКОГО МАРКЕТИНГА И ЕГО КРАТКИЙ АНАЛИЗ

Калдыбаева Д.

«Мирас» университет, г. Шымкент, Казакстан

Summary: The article discusses the tools of modern marketing and promotion of tourist destinations.

Keywords: marketing, segmentation, PR, product promotion, information, networks, methods, clients, mass media

Маркетинг в туризме представляет собой важнейший механизм, с помощью которого туристические направления и поставщики сопутствующих услуг привлекают посетителей и выстраивают долгосрочные отношения. Вся сложность туристического маркетинга заключается в том, что он уделяет одновременное внимание материальным и нематериальным аспектам туристического опыта, то есть охватывает продвижение уникальных дестинаций и объединяет цифровые и традиционные маркетинговые стратегии. В рамках данной статьи, мы рассмотрим различные ключевые элементы и передовой опыт туристического маркетинга, опираясь на примеры и выводы из различных областей и практических исследований.

1. Целевое позиционирование и анализ аудитории

Понимание целевой аудитории является задачей, которую в первую очередь необходимо решить маркетологу. Результативный туристический маркетинг начинается с определения и понимания своей целевой аудитории. Для этого необходимо изучить предпочтения, интересы и потребности потенциальных посетителей [1]. К примеру, туристов могут привлекать культурные достопримечательности, природные ландшафты или приключенческие мероприятия. Анализ демографических и психографических данных помогает сегментировать аудиторию на конкретные категории.

Создание уникального образа торговой марки - конечная цель любой рекламной кампании. Позиционирование туристического продукта требует создания особого имиджа, который найдёт отклик у потенциальных

посетителей. Имидж может включать в себя акцент на ощущениях роскоши, экологическом туризме или бюджетных путешествиях. Усилия Казахстана в рамках туристического маркетинга иллюстрируют, как стратегическое позиционирование способно изменить ситуацию. Страна использует своё богатое культурное наследие и обширные природные ландшафты в брендинговых кампаниях [2].

2. Цифровые и традиционные маркетинговые стратегии

Цифровой маркетинг является современной необходимостью. Роль цифрового маркетинга в туризме сложно переоценить. Такие платформы, как Instagram, Facebook и Tik Tok, стали ключевыми для демонстрации туристических направлений с привлечением визуальных образов и ярких историй, вызывающие эмоциональную связь [3]. Наряду с контентом, критически важна разработка интуитивно понятных веб-сайтов и мобильных приложений для предоставления туристам комплексных инструментов планирования путешествий.

Социальные сети играют существенную роль в современном туристическом маркетинге. Публикуя в интернете высококачественные изображения и видео, туристические агентства создают вдохновляющий контент, побуждающий потенциальных посетителей к действию [2]. В частности, официальные туристические платформы Казахстана эффективно используют социальные сети для продвижения своих живописных ландшафтов и культурного наследия [4].

Тем не менее, важно обозначить некоторые сложности при внедрении цифровых технологий. Несмотря на то, что цифровой маркетинг даёт множество преимуществ, существуют и серьёзные проблемы, особенно для сельских направлений. Ограниченная цифровая грамотность и инфраструктура в удалённых районах могут препятствовать внедрению передовых стратегий цифрового маркетинга. Преодоление технологических барьеров требует целенаправленных усилий по улучшению возможностей местных цифровых технологий [5].

Не менее важную роль в продвижении играет применение поисковой оптимизации (SEO) и контент-маркетинга. SEO и контент-маркетинг необходимы для повышения онлайн-видимости и индексации сайтов, связанных с туризмом. Создание оптимизированного контента, включающего путеводители, статьи и видео, помогает привлечь естественный трафик и повышает доверие к дестинации.

Как же мы связываем прошлое и настоящее в маркетинге? Несмотря на переход к цифровым технологиям, традиционные методы маркетинга до сих пор остаются актуальными. К их числу относятся участие в международных выставках, реклама в туристических журналах, сотрудничество с авиакомпаниями и туроператорами [6]. Традиционные методы могут стать дополнением к цифровым стратегиям, расширяя охват и укрепляя узнаваемость бренда среди различных аудиторий.

Многие туристические компании сочетают классический и цифровой

маркетинг для достижения большей эффективности. Так, например, печатные брошюры на туристических выставках являются дополнением в целевой кампании в социальных сетях и помогают создать многоканальную коммуникацию, которая охватывает различные сегменты рынка.

3. Инфраструктура и услуги

Создание благоприятной для туристов среды имеет высокий приоритет. Инвестиции в развитие инфраструктуры являются для туризма важнейшим фактором. Ключевым элементом туристического маркетинга считается развитие вспомогательной инфраструктуры, включая транспортные сети, объекты размещения и туристические объекты, которые повышают интерес потенциальных клиентов. Инвестиции в эти сферы усиливают привлекательность и доступность туристических направлений. Казахстан инвестирует значительные средства в улучшение своей инфраструктуры. Приоритетными стали такие проекты, как развитие курортов и модернизация транспортных узлов [5].

Одновременно с развитием инфраструктуры, важно повышение качества обслуживания туристов. Высококачественные услуги критически необходимы для поддержания репутации туристического направления. Сюда входят компетентные и полиязычные гиды, доступные информационные центры и комплексные мобильные приложения для навигации и бронирования. Такие инструменты, как казахстанская система eQonaq, к примеру, упрощают регистрацию гостей и обеспечивают туристам комфортный отдых.

4. Событийный маркетинг и совместные стратегии

Событийный маркетинг выступает в качестве движущей силы туризма. Организация фестивалей, культурных мероприятий и спортивных соревнований является эффективным способом привлечения туристов. Событийный маркетинг способствует увеличению количества посетителей во время мероприятия и укрепляет долгосрочный имидж туристического направления.

Необходимо также углублять и расширять сотрудничество с международными партнёрами. Партнёрство с мировыми агентствами и туроператорами имеет решающее значение для продвижения различных достопримечательностей среди широкой аудитории. Совместные акции с авиакомпаниями и отелями предлагают привлекательные пакеты услуг, включающие перелёт, проживание и экскурсии, что упрощает планирование поездки для потенциальных посетителей [7].

5. Брендинг и связи с общественностью

Создание национального бренда, который должен выделять страну из общей массы, имеет решающее стратегическое значение. Создание убедительного национального туристического бренда помогает выделить туристическую дестинацию среди конкурентов. Сильный бренд отражает уникальные качества региона, такие как его культура, природная красота и местный колорит [2].

Казахстанские рекламные кампании «#Explorestan» и «#Очень красиво!»

иллюстрируют, как стратегический брендинг может использовать популярную культуру и юмор для привлечения туристов. Эти кампании эффективным образом изменили международное восприятие страны и стимулировали её посещение после выхода скандального фильма «Борат».

Использование PR и СМИ также имеет большое значение. Участие в международных PR-кампаниях и глобальных туристических выставках помогают поддерживать узнаваемость. Хорошо спланированная PR-стратегия способствует появлению статей в крупных туристических изданиях и позитивному распространению информации через личные рекомендации [3].

6. Устойчивый туризм и цифровая интеграция

Ещё одним ключевым элементом является устойчивое развитие. Сохранение окружающей среды всё чаще становится приоритетом для туристов и дестинаций. Интеграция экологических практик в маркетинговые стратегии не только привлекает экологически сознательных гостей, но и способствует сохранению местных экосистем [4].

Существуют разнообразные эффективные цифровые решения для поддержания устойчивого роста. Использование цифровых инструментов для продвижения рационального туризма помогает управлять ресурсами и снижать негативное воздействие на окружающую среду. Продвижение менее посещаемых направлений, например, может помочь сбалансировать туристический поток и предотвратить скученность в популярных местах [8].

Более того, необходимо широко внедрять образовательные программы и привлекать местных жителей. Обучение представителей местного сообщества и профессионалов туризма с помощью образовательных программ повышает качество услуг и гарантирует, что туризм вносит положительный вклад в региональную экономику. Это также укрепляет имидж туристической дестинации за счёт сохранения экологической и экономической устойчивости [4].

Исходя из всего вышесказанного, маркетинг в туризме является эволюционной отраслью, которая гармонично сочетает традиционные и современные подходы. Сосредоточившись на анализе целевой аудитории, цифровых и классических маркетинговых стратегиях, развитии инфраструктуры, событийном маркетинге и устойчивом развитии, туристические агентства создают комплексные маркетинговые планы, которые продуктивно привлекают и удерживают посетителей. Усилия Казахстана по использованию как инновационных, так и ставших привычными маркетинговых практик, служат примером способности стратегического маркетинга укреплять глобальное присутствие и экономическое влияние на туристическом рынке.

Список использованной литературы:

1. Akbar, R., Priyambodo, T., Kusworo, H., & Fandeli, C. (2020). Digital tourism marketing 4.0 collaborative strategy for Banggai brothers area, central Sulawesi, Indonesia. *Journal of Education Society and Behavioural Science*, 25-38. <https://doi.org/10.9734/jesbs/2020/v33i1130269>
2. Kazakhstan Travel Portal. Kazakhstan.travel.: <https://kazakhstan.travel/en/about>

3. Aman, E., & Papp-Váry, Á. (2022). Digital marketing as a driver for sustainable tourism development. *Multidiszciplináris Kihívások Sokszerű Válaszok*, (2), 3-33. <https://doi.org/10.33565/mksv.2022.02.01>
4. Sumantri, D., & Rahmat, T. (2023). Increasing tourist intention to visit coastal and marine tourism destinations through digital marketing. *Jurnal Manajerial*, 10 (01), 81. <https://doi.org/10.30587/jurnalmanajerial.v10i01.4651>
5. Cheuk, S., Atang, A., Lo, M., & Ramayah, T. (2018). Barriers to digital marketing adoption at remote rural tourism destinations in Sarawak: An exploratory study. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(2.29), 86. <https://doi.org/10.14419/ijet.v7i2.29.13135>
6. Fajri, D., Damanik, J., Priyambodo, T., & Sutikno, B. (2022). Actor's role in developing creative rural tourism marketing in the digital era: A case study in Ponggok, Central Java. https://doi.org/10.2991/978-2-494069-73-2_21
7. Исина, А. (2022). Цифровой маркетинг как фактор повышения экономической эффективности гостиниц. *ТРНиО*, 81(3), 53-57. <https://doi.org/10.18411/trnio-01-2022-91>
8. Маткаримов, Ф. (2022). The importance of marketing in the development of tourism. <https://doi.org/10.34925/eip.2022.142.5.159>

УДК 338

ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ТУРИСТСКИЙ ПЛАСТ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Касьянов А.

«Мирас» университет, г. Шымкент, Казакстан

Summary. The article examines the study of historical and cultural heritage as an important aspect of the development of the tourism industry, and analyzes its significance for the state and society.

Мақаланың негізгі мәтіні. Мақалада тарихи-мәдени мұраны зерттеу туризм индустриясын дамытудың маңызды аспектісі ретінде қарастырылып, оның мемлекет пен қоғам үшін маңызы талданады.

Историко-культурное наследие играет ключевую роль в преодолении национальной идентичности и становится фактором, влияющим на развитие современных государств. В условиях глобализации и активного культурного обмена ценность историко-культурных объектов и традиций возрастает, привлекая внимание как местных, так и иностранных туристов. Использование культурного наследия в туристической сфере позволяет не только сохранять уникальные культурные особенности, но и стимулирует экономический рост, создание рабочих мест и пр. [1].

Историко-культурное наследие включает в себя материальные и нематериальные культурные ценности, которые формировались на протяжении веков и отражают уникальность определенного региона или народа. В состав историко-культурного наследия входят археологические памятники, архитектурные сооружения, произведения искусства, предметы быта, ремёсел, обряды и традиции. Это наследие формирует историческую память общества и обеспечивает культурное превосходство.

Материальные объекты, такие как музеи, памятники архитектуры, археологические раскопки, являются частью культурного фонда нации. Нематериальные элементы включают обычаи, традиционные обряды и праздники независимости, которые также играют важную роль в поддержании культурного самосознания народа [2]. Примером нематериального культурного наследия может служить танец танго в Аргентине, признанный ЮНЕСКО частью нематериального культурного наследия или японской культурной церемонии. Эти элементы не только учитывают особенности экономического положения, но и становятся популярными среди туристов, стремящихся узнать больше о культуре и истории страны.

Историко-культурное наследие занимает ключевую позицию в современной туристской индустрии. Туризм, основанный на интересе к культурным и историческим местам, получил название культурного туризма, и в последние годы он быстро набирает популярность. Во многих странах часть туристических доходов поступает именно благодаря культурному туризму. Например, такие объекты, как Колизей в Риме, Великая Китайская стена, пирамиды в Гизе, ежегодно привлекают миллионы туристов, тем самым стимулируя развитие экономики страны.

Культурный туризм учитывает экономические аспекты роста налоговых поступлений, создания новых рабочих мест, увеличения количества света на местных услугах и продукции. Туристы, заинтересованные в историко-культурных достопримечательностях, стремятся посетить музеи, театры, археологические зоны и парки независимости, которые способствуют развитию, развитию общественного транспорта и повышению уровня обслуживания. Таким образом, историко-культурное наследие становится экономическим ресурсом, способствуя устойчивому развитию регионов и увеличивая доходы государственного бюджета [3].

Государство играет ключевую роль в сохранении и продвижении историко-культурного наследия. На национальном уровне разрабатываются законодательные акты и программы, направленные на защиту культурных объектов и традиций. Например, в России действует Федеральный закон «Об объектах культурного наследия», который регулирует вопросы охраны памятников и объектов культуры. Существует также система соглашений и сертификации, которая регулирует деятельность в сфере сохранения культурного наследия.

Кроме того, государство оказывает финансовую поддержку проектам, направленным на восстановление и реконструкцию памятников, а также создание туристической деятельности вокруг них. Важным результатом является создание культурных и исторических парков, в которых исторические и культурные объекты могут быть созданы в оригинальном виде и созданы. Такие проекты становятся популярными туристическими направлениями и позволяют более полно изучить культурное наследие [4].

Важную роль играют просветительские мероприятия, направленные на информирование местного населения и туристов о нововведениях культурного

наследия. Например, ежегодные культурные фестивали, выставки и лекции привлекают внимание к культурным объектам, повышают уровень информированности и уважения к ним. Государства также активно развивают цифровые технологии для сохранения памятников, такие как виртуальные экскурсии и 3D-моделирование памятников, что делает их доступными для удаленного ознакомления и помогает их защите.

Историко-культурное наследие не только привлекает туристов, но и играет ключевую роль в формировании национального самосознания. Объекты наследия и культурные традиции создают у людей чувство общности, связь с историей, укрепляют патриотизм и гордость за страну. Архитектурные памятники, произведения искусства и традиции помогают формировать историческую память, позволяя гражданам осознать свою культурную идентичность [5].

Культурное наследие также содействует межкультурному пониманию. Через знакомство с собственными культурными ценностями и с культурой других стран возникает толерантность и уважение к различным традициям. Государственные программы по сохранению наследия и его популяризации способствуют вовлечению населения в процесс его охраны и повышают уровень гражданской ответственности. Национальные и международные проекты (например, объекты ЮНЕСКО) создают условия для осознания ценности как собственного, так и мирового культурного наследия, укрепляя национальное самосознание и культурный обмен [6].

Культурный туризм на основе историко-культурного наследия имеет огромные перспективы. Современные технологии, такие как виртуальная и дополненная реальность, позволяют создавать уникальные цифровые экскурсии и реконструкции, делая историческое наследие доступным для широкой аудитории. Туристы могут посещать виртуальные музеи, смотреть реконструкции культурных объектов в их изначальном виде и погружаться в исторические события. Такие инновации увеличивают популярность культурного туризма и привлекают молодых туристов.

Дополнительно, регионы разрабатывают новые туристические маршруты, которые предлагают уникальные тематические путешествия: гастрономические туры, исторические экскурсии и посещение этнографических деревень. Эти программы помогают привлекать туристов и поддерживать экономику регионов, одновременно содействуя сохранению культурных ценностей и ремёсел [4].

Однако для устойчивого развития культурного туризма важно избегать чрезмерной коммерциализации, которая может нанести вред историческим объектам. Необходим экологичный подход к туризму, чтобы сохранить культурное наследие и в будущем. Вовлечение местных жителей в программы по охране наследия и создание строгих мер по защите объектов позволит сохранить их аутентичность и культурную ценность.

Историко-культурное наследие является ценнейшим ресурсом для каждого государства, что означает не только точку зрения на сохранение

национальной идентичности, но и как значимый элемент для развития экономики, включая туристический сектор. Развитие культурного туризма способствует популяризации культуры и традиций, формированию положительного имиджа страны, привлечению инвестиций и рабочих мест. Однако устойчивое использование культурного наследия требует ответственного подхода со стороны государства, разработки мер по защите объектов и контроля туристической нагрузки [7].

В заключение следует отметить, что активная поддержка со стороны государства, эффективное сотрудничество с международными организациями и осведомленность общества об открытии культурного наследия являются ключевыми факторами для его сохранения и развития. В этом втором туристическом направлении выступает в качестве важного инструмента популяризации и сохранения культурных ценностей для будущих поколений.

Список использованной литературы:

1. Иванов И.И. Культурное наследие и туризм: история и современность. — Москва: Издательство «Культура», 2018.
2. Петров П.П. Роль государства в сохранении историко-культурной памяти. — Санкт-Петербург: Академия, 2020.
3. Сидоров С.С. Международные программы по сохранению культурного наследия. — Казань: Издательство «Просвещение», 2019.
4. Алексеев А.А. Экономическое значение культурного туризма для национальных экономик. — Новосибирск: Научное издание «Туризм и культура», 2021.
5. Васильев А.С. Культурное наследие и его значение для национального самосознания. — Москва: Издательство «Наука», 2019.
6. Головин В.В. Современные технологии в культурном туризме: виртуальная и дополненная реальность. — Санкт-Петербург: Инновации в туризме, 2021.
7. Демченко Л.И., Карпов С.В. Устойчивое развитие культурного туризма и охрана наследия. — Казань: Турист, 2020.

УДК 338

ТУРИСТЕРДІ ТАРТУДЫҢ ЖАҢА МАРКЕТИНГТІК СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Кенес Д. А., Махмут Ә. А., Бағланқызы А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. Данная статья описывает новые маркетинговые стратегии в туризме, которые направлены на использование цифровых технологий и индивидуализированного подхода, чтобы создавать уникальный клиентский опыт и повышать вовлеченность туристов.

Summary. This article describes new tourism marketing strategies that use digital technologies and personalized approaches to create unique customer experiences and increase tourist engagement.

Бүгінгі таңда туристерді тартудың заманауи маркетингтік стратегиялары толығымен дерлік интернет-стратегияларға және әлеуметтік желілерді пайдалануға негізделген.

Туризмнің онлайн маркетингінің стратегиялары тұтас онлайн қатысуды құруға және сандық арналар арқылы туристерді тартуға бағытталған. Мұндай стратегиялардың негізгі мақсаты – SEO, контент маркетингі, әлеуметтік медиа жарнамасы және брондау платформалары сияқты әртүрлі құралдарды пайдалана отырып, аудиторияны тарту. Онлайн маркетинг туристік компанияларға олардың ауқымын кеңейтуге, ұсыныстарды жекелендіруге және саяхаттың әр кезеңінде клиенттермен араласуға көмектеседі, бұл қайталанатын бизнесті ынталандыратын оң тәжірибе жасайды [1].

Туристерді тартудың заманауи маркетингтік стратегиялары мақсатты аудиторияға жету үшін цифрлық және дәстүрлі арналарға сүйенетін интеграцияланған тәсілдерді қамтиды. Негізгі стратегиялардың бірі мәліметтерді талдау және маркетингті автоматтандыру арқылы қол жеткізілетін туристердің қалауы мен мүдделеріне негізделген ұсыныстарды жекелендіру болып табылады. Блогтар, бейнелер және әлеуметтік желілер арқылы контент-маркетинг әлеуетті саяхатшыларды қызықтыруға, оларды бір жердің атмосферасына батыруға және оған баруға деген құлшынысты оятуға мүмкіндік береді. Әсер етушілермен ынтымақтастық, интерактивті тәжірибелерді жасайтын виртуалды және кеңейтілген технологиялар және онлайн брондау платформаларымен интеграция да белсенді түрде қолданылады, бұл саяхатты жоспарлауды барынша қарапайым және ыңғайлы етеді.

Сонымен қатар, туризм индустриясындағы табысты интернет-маркетинг стратегиясы – бұл тұтынушыларды тартуға және ұстап тұруға, бренд туралы хабардарлықты жақсартуға, конверсияны арттыруға және соның нәтижесінде кірісті арттыруға бағытталған шаралар кешені. Табысты онлайн-туристік маркетингтік стратегия элементтерінің маңыздылығы нақты контекстке, бизнес үлгісіне және мақсатты аудиторияға байланысты болуы мүмкін. Бірақ кейбір элементтерді негізгі және ең маңызды деп анықтауға болады [2].

(1) Мақсатты аудитория. Мақсатты аудиторияңызды түсіну тиімді маркетингтік стратегияның негізі болып табылады. Егер сіз өзіңіздің идеалды тұтынушыңыздың кім екенін анықтасаңыз, маркетингтік әрекеттеріңізді олардың қажеттіліктеріне, қызығушылықтарына және күтулеріне жақсырақ бейімдей аласыз. Мақсатты аудиторияны нақты анықтау, олардың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын және мінез-құлық ерекшеліктерін түсіну сіздің мақсатты аудиторияңыздың үмітін қанағаттандыратын мазмұнды жасауға және қызметтерді ұсынуға мүмкіндік береді.

(2) Көп арналы. Әлеуметтік медиа, іздеу жүйелері, электрондық пошта, контент маркетингі және т. б. сияқты бірнеше маркетингтік арналарды пайдалану. Бұл аудиторияға әртүрлі платформалар арқылы және олардың саяхатының әртүрлі нүктелерінде жетуге мүмкіндік береді.

(3) Жоғары сапалы веб-сайт. Веб-сайт сіздің брендіңіздің онлайн қатысуының орталығы болып табылады. Маңызды ақпараты және оңай брондау процесі бар жоғары сапалы, пайдаланушыға ыңғайлы веб-сайт сіздің конверсияларыңызда және жалпы брендті қабылдауда үлкен өзгеріс жасай

алады. Веб-сайт сіздің ұсынысыңыздың бірегей мүмкіндіктерін тиімді түрде жеткізуі және сенімді ақпаратты қамтамасыз етуі керек.

(4) Күшті мазмұн. Күшті мазмұн - бұл әсерлі әңгімелер айтатын, пайдалы саяхат туралы ақпарат беретін және брендiңізбен қарым-қатынасты арттыратын сапалы мазмұнды әзірлеу. Қызықты және ақпараттандыратын мазмұн назар аударуда және ұстап тұруда маңызды рөл атқарады. Бұл шығармашылық әңгімелер, қызықты мақалалар, фотосуреттер және саяхат бейнелері болуы мүмкін [3].

(5) SEO және іздеу жүйесін оңтайландыру. Іздеу жүйесін оңтайландыру (SEO) сіздің веб-сайтыңызды әлеуетті тұтынушыларға көбірек көрсетуге көмектеседі. Бұл органикалық трафикті тарту және іздеу нәтижелеріндегі рейтингтерді жақсарту үшін маңызды.

(6) Әлеуметтік желілер және аудиторияны тарту. Аудиториямен өзара әрекеттесу үшін әлеуметтік медиаға белсенді қатысу, туристік қауымдастық құру, тартымды мазмұнды жариялау және жарнамалық науқандарды жүргізу тұтынушылармен тығыз қарым-қатынас орнатуға, кері байланыс жинауға және брендiңіздің айналасында туристік қауымдастық құруға мүмкіндік береді.

(7) Пікірлер мен бедел. Қарау және беделді басқару әлеуетті тұтынушылармен сенімділікті арттыруға көмектеседі. Позитивті пікірлер жаңа тұтынушыларды тартудың күшті құралы болуы мүмкін, ал теріс пікірлерге тиімді жауап беру ұсынылатын қызметтердің сапасын жақсартудың бір жолы болуы мүмкін.

(8) Мақсатты жарнама. Мақсатты жарнама – белгілі бір аудитория сегменттерін тарту және маркетингтік әрекеттердің тиімділігін арттыру үшін мақсатты жарнамалық науқандарды бастау. Мақсатты жарнама сіздің хабарламаңызды белгілі бір аудитория сегменттеріне дәл жеткізуге мүмкіндік береді, маркетингтік науқандарыңыздың тиімділігін арттырады және инвестицияның максималды қайтарылуын қамтамасыз етеді [4].

(9) Технологияны қолдану. Виртуалды турлар, ұсыныстарды жекелендіру және тұтынушылардың ыңғайлылығын жақсарту үшін жасанды интеллект сияқты жаңа технологияларды біріктіру.

(10) Аналитика және оңтайландыру. Деректер мен көрсеткіштерді жүйелі талдау маркетингтік әрекеттеріңіздің тиімділігін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл стратегияны оңтайландыруға, нәтижелерді жақсартуға және саладағы және тұтынушылардың мінез-құлқындағы өзгерістерге бейімделуге мүмкіндік береді.

Бұл элементтер өзара байланысты және бірігіп туризмдегі интернет-маркетингке кешенді және теңгерімді көзқарасты қамтамасыз етеді. Дегенмен, әрбір элементтің маңыздылығы белгілі бір бизнес пен нарықтың сипаттамаларына байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру қажет [2].

Әрі қарай, туристік индустриядағы табысты шетелдік онлайн маркетинг стратегияларының бірнеше мысалдарын қарастырайық.

Airbnb

Стратегия. Airbnb пайдаланушылармен өзара әрекеттесу үшін әлеуметтік медианы белсенді пайдаланады. Олар Instagram және Facebook-те шығармашылық науқандарды бастайды, бірегей ұсыныстармен бөліседі және түрлі-түсті фотолар мен бейнелер арқылы саяхатшыларды шабыттандырады.

Технологиялар. Әлеуметтік желілердегі мақсатты жарнама, визуалды контент, сегменттеу құралдары.

Booking.com

Стратегия. Booking.com жекелендірілген ұсыныстар мен еске салғыштар үшін электрондық поштаны белсенді пайдаланады. Олар сонымен қатар тұтынушыларға қосымша жеңілдіктер мен бонустар бар маусымдық науқандарды бастайды.

Технологиялар: электрондық пошта, жеке маркетинг, деректерді талдау.

Expedia

Стратегия. Expedia ақылы жарнамалық науқандарды, әсіресе Google және әлеуметтік желілерде сәтті қолданды. Олар сонымен қатар тұтынушылардың сенімін арттыру үшін рейтингтер мен шолуларды платформаларына біріктіреді.

Технологиялар: мақсатты жарнама, шолуларды біріктіру, жарнамалық науқандардың аналитикасы.

Trip Advisor

Стратегия. TripAdvisor шолулар, форумдар және түсініктемелер арқылы пайдаланушылардың қатысуына назар аударады. Олар сондай-ақ мақалалар мен саяхат туралы кеңестер түрінде мазмұнды қамтамасыз етеді.

Технологиялар: кері байланыс жүйелері, белсенді қауымдастық құру, контент маркетингі.

Skyscanner

Стратегия. Skyscanner арзан рейстерді табуға бағытталған және олардың платформасы бағаларды салыстырудың ыңғайлы құралдарын ұсынады. Олар сондай-ақ бағаның төмендеуі туралы хабарландыру электрондық пошталарын пайдаланады [4].

Технологиялар: іздеу алгоритмдері, пошта жөнелтілімдері, пайдаланушы мінез-құлқының аналитикасы.

Tour Radar

Стратегия. Tour Radar саяхатшылардың назарын аудару үшін бейне мазмұнды сәтті пайдаланады. Олар шығармашылық туристік бейнелер жасайды және оларды веб-сайтында және әлеуметтік желілерде жариялайды.

Технологиялар: бейне маркетинг, әлеуметтік желілер, мазмұнды орналастыруға арналған веб-платформа [5].

Бұл компаниялар тұтынушыларды тарту және ұстап тұру үшін әртүрлі онлайн маркетинг құралдарын тиімді пайдалану арқылы табысты туристік стратегияларды көрсетті.

Қорытындылай келе, туристерді тартудың жаңа маркетингтік стратегиялары жекелендіруге, цифрландыруға және инновациялық технологиялар арқылы аудиторияны тартуға бағытталған. Заманауи тәсілдер саяхатшылардың үміттерін қанағаттандырып қана қоймай, сонымен бірге

олардан асатын, нақты бағыттарды таңдауға және қайта оралуға ынталандыратын белсенді және интерактивті тұтынушылар тәжірибесін жасауға бағытталған. Барған сайын бәсекелестік жағдайында мұндай стратегиялар нарықта ерекшеленуге, тұтынушылардың адалдығын нығайтуға және туристік қызметтерге сұранысты арттыруға мүмкіндік береді, бұл жылдам өзгеретін әлемдік туризмде әсіресе маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан». – Алматы, 2001 г. (посл. Изменения от 29.12.2022 № 174-VII).
2. Саипов А. А. Қазақстандағы туризмнің теориясы мен тәжірибесі. – Алматы, 2019 ж.
3. Закон Республики Казахстан от 3 июля 1992 г. «О туризме» // Справочная правовая система «Параграф» (с изменениями и дополнениями).
4. Bizfluent (2019). The Importance of Marketing in Tourism, accessed February 26, 2019, <https://bizfluent.com/about-6584954-importance-marketing-tourism.html>.
5. Дүйсен Г. М. Қазақстандағы туризм индустриясының қалыптасуы мен дамуының негіздері. «LEM» баспасы. – Алматы, 2022.

УДК 586.142.5.

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ КРИЗИСОВ НА ТУРИСТИЧЕСКУЮ ИНДУСТРИЮ

Студент группы Т-222(г) Ким М.В.

Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н
Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада жаһандық дағдарыстардың, соның ішінде пандемия, экономикалық және саяси дағдарыстардың, сондай-ақ табиғи апаттардың туристік индустрияға әсері қарастырылады. Саланың әртүрлі дағдарыс салдарынан өзгеру динамикасы талданып, туристік компаниялардың жағдайға бейімделу стратегиялары, атап айтқанда, цифрландыру, тұрақты даму және қауіпсіздікті күшейту жолдары сипатталады. Жаһандық дағдарыстардың туристік индустрия үшін тудыратын қиындықтары мен мүмкіндіктері көрсетілген

Abstract: The article examines the impact of various global crises on the tourism industry, including pandemics, economic and political crises, and natural disasters. It analyzes the consequences for the sector and describes the adaptation strategies of tourism companies to changing conditions, such as digitalization, sustainable development, and enhanced safety. The challenges and opportunities that global crises bring to the industry are highlighted.

Туристическая индустрия, как одна из наиболее чувствительных к внешним условиям отраслей, часто оказывается под влиянием глобальных кризисов. Пандемии, экономические рецессии, политическая нестабильность и природные катастрофы могут существенно изменить туристические потоки, повлиять на доходы и изменить модель поведения туристов. Глобальные кризисы вызывают необходимость адаптации к новым условиям, что также ведет к развитию инноваций и устойчивых решений.

Влияние различных типов глобальных кризисов

1. Пандемии и эпидемии. Кризисы, подобные COVID-19, демонстрируют, насколько уязвима туристическая отрасль. Ограничения на передвижения, санитарные нормы и страх за здоровье сократили туристические поездки. В то же время пандемия привела к появлению новых стандартов безопасности и ускорила внедрение цифровых решений.

В 2020 году из-за ограничений на передвижение и санитарных норм туризм по всему миру сократился на более чем 70%, что привело к массовым закрытиям отелей, падению пассажиропотока и финансовым потерям. Однако пандемия также стимулировала развитие новых технологий, таких как цифровые карты рассадки, бесконтактные чекины и усиленные меры гигиены. Компании активно стали внедрять цифровые решения для дистанционного обслуживания, а также пересмотрели свои предложения, уделяя больше внимания внутреннему и индивидуальному туризму.

Однако пандемия также стимулировала развитие новых технологий, таких как цифровые карты рассадки, бесконтактные чекины и усиленные меры гигиены. Компании активно стали внедрять цифровые решения для дистанционного обслуживания, а также пересмотрели свои предложения, уделяя больше внимания внутреннему и индивидуальному туризму.

2. Экономические кризисы. Экономические кризисы и рецессии, например, мировой финансовый кризис 2008 года, снижают платежеспособность туристов, что заставляет многие компании пересматривать свои предложения и разрабатывать более доступные туристические продукты.

3. Политические кризисы и конфликты. Политическая нестабильность и конфликты также влияют на туристическую отрасль, ограничивая доступ к ряду регионов и снижая привлекательность некоторых направлений.

Например, нестабильная ситуация в некоторых странах Ближнего Востока и Северной Африки приводит к значительному падению потока иностранных туристов. Компании вынуждены смещать фокус на безопасные регионы или предлагать альтернативные направления.

4. Природные катастрофы и изменение климата. Природные бедствия, такие как землетрясения, ураганы, цунами, также приводят к резкому сокращению туристических потоков, особенно в регионы, подверженные природным угрозам. В свою очередь, изменение климата требует адаптации туристических стратегий и перехода на устойчивые модели бизнеса.

Адаптация туристической индустрии к кризисам

Туристическая индустрия, переживая кризисы, находит способы адаптироваться, развивая устойчивые и инновационные стратегии. К числу таких адаптаций можно отнести цифровизацию обслуживания, усиление безопасности и экологические инициативы. Повышается роль внутреннего туризма, а также разрабатываются новые маркетинговые стратегии для привлечения туристов в посткризисный период.

Туристическая отрасль в ответ на кризисы внедряет разнообразные адаптационные стратегии:

Разработка внутренних туристических направлений: в условиях ограничений на международные поездки туристические компании стали активнее развивать внутренний туризм, предлагая новые программы для местных туристов. Это помогло частично компенсировать убытки и поддержать спрос на рынке.

Гибкие условия бронирования: Компании внедрили гибкие условия возврата и изменения бронирований, чтобы привлечь клиентов в условиях неопределенности. Такой подход способствует повышению лояльности клиентов, поскольку туристы могут планировать свои поездки, не боясь потерять деньги.

Инвестиции в цифровые технологии: Использование онлайн-платформ для бронирования и виртуальных экскурсий стало важным аспектом адаптации. Виртуальные туры и онлайн-презентации позволяют потенциальным клиентам «посетить» места дистанционно и формируют интерес к реальным поездкам в будущем.

Стандарты безопасности и санитарии: Пандемия COVID-19 сделала очевидной необходимость новых санитарных стандартов, таких как использование масок, регулярная дезинфекция помещений и социальное дистанцирование. Эти меры увеличивают доверие клиентов и возвращают их уверенность в безопасности путешествий.

Глобальные кризисы играют значительную роль в трансформации туристической индустрии, создавая как вызовы, так и новые возможности. Чтобы выжить в условиях нестабильности, компании должны быть гибкими и готовы к внедрению инновационных решений, способных поддерживать бизнес в условиях кризиса и стимулировать его развитие после выхода из него.

Укрепление внутренних рынков. Во время кризисов, когда международный туризм затруднен, компании обращаются к внутренним рынкам, предлагая более доступные и безопасные туры. Это также способствует развитию национального туризма и снижает зависимость от внешнего спроса.

Гибкость в политике отмены и оплаты. Гибкие условия бронирования и отмены позволяют клиентам не бояться потерь при изменении планов, а компании получают возможность удержать клиентскую базу и сохранять доверие.

Глобальные кризисы представляют для туристической индустрии серьезные вызовы, которые требуют оперативных и эффективных решений. Компании, готовые адаптироваться к изменениям и внедрять инновации, получают возможность не только пережить кризис, но и укрепить свои позиции на рынке. Устойчивость, гибкость и готовность к переменам стали ключевыми факторами успеха в современной туристической отрасли. Туризм, несмотря на кризисы, сохраняет свою значимость и продолжает развиваться, принося новые подходы и открывая новые возможности.

Экономические спады, пандемии, политическая нестабильность и климатические изменения влекут за собой изменения потребностей туристов и

спроса на поездки. Однако туристические компании демонстрируют высокую степень устойчивости и гибкости, внедряя инновационные подходы и разрабатывая новые стратегии адаптации. В условиях глобальной нестабильности туристический бизнес продолжает развиваться, создавая устойчивые модели работы и предлагая клиентам новые решения для комфортного и безопасного отдыха.

Список литературы

1. Глушченко, В. «Туристическая индустрия в условиях кризисов». - Москва: Юрайт, 2020.
2. Исаев, М. Н. «Пандемии и экономика: последствия для туризма». - Санкт-Петербург: Питер, 2021.
3. Колесникова, А. В. «Экономические кризисы и туризм». - Новосибирск: Наука, 2019.
4. Ларин, О. «Туристический бизнес и глобальные изменения климата». - Казань: Центр инноваций, 2022.
5. Смирнов, И. П. «Политические факторы в туристической индустрии». - Москва: Альфа, 2018.

УДК 36.852.21.

ВЛИЯНИЕ СЕЗОННОСТИ НА РАЗРАБОТКУ ТУРОВ ПО ВНУТРЕННЕМУ И ВЪЕЗДНОМУ ТУРИЗМУ

Студент группы Т-222(г) Кудасова Е.Э.

Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.

Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада маусымдық ішкі және келу туризмінің турларының дамуына айтарлықтай әсер етеді, өйткені климаттық жағдайлар мен туристердің өзгермелі қалауы сұраныс деңгейін анықтайды. Маңызды орынды жазажай, шаңғы, мәдени және экологиялық туризм сияқты әр маусымның ерекшеліктеріне бейімделген маусымдық ұсыныстар алады. Түімді маркетингтік стратегияларды қолдану жыл бойы тұрақты туристер ағынын сақтауға және маусымаралық кезеңде дестинациялардың тартымдылығын арттыруға көмектеседі.

Abstract: Seasonality has a significant impact on the development of tours for domestic and inbound tourism, as climate conditions and changing tourist preferences determine the level of demand. An important place is occupied by seasonal offers adapted to the characteristics of each time of year, such as beach, ski, cultural and ecological tourism. The use of effective marketing strategies helps to maintain a stable flow of tourists all year round and increase the attractiveness of destinations in the off-season.

Анализ разработки туров с учетом сезонных изменений для обеспечения постоянного потока туристов круглый год

Разработка туристических маршрутов - это сложный и многогранный процесс, который требует учета множества факторов, включая сезонные

изменения. Сезонность в туризме может значительно влиять на количество туристов, их предпочтения и, как следствие, на доходы туристических компаний. В данной статье мы рассмотрим, как правильно анализировать и разрабатывать туры с учетом сезонных изменений, чтобы обеспечить стабильный поток туристов в течение всего года.

Понимание сезонности в туризме. Сезонность в туризме - это явление, при котором количество туристов варьируется в зависимости от времени года. Это может быть связано с климатическими условиями, праздниками, школьными каникулами и другими факторами. Например, зимние курорты привлекают туристов в холодное время года, тогда как пляжные направления популярны летом. Понимание этих паттернов позволяет туристическим компаниям адаптировать свои предложения и маркетинговые стратегии.

Анализ сезонных изменений

1. Исследование рынка: Первым шагом в разработке туров является анализ рынка. Необходимо изучить, какие направления и виды туризма наиболее популярны в разные сезоны. Это может включать опросы, анализ данных о бронированиях и изучение тенденций в социальных сетях. Исследование туристического рынка – это комплексный процесс, направленный на сбор и анализ данных о текущих и потенциальных потребителях, конкурентах, экономических условиях и тенденциях в отрасли. В условиях динамично меняющегося рынка туризма данное исследование позволяет компаниям, государственным и частным организациям эффективно адаптироваться к требованиям клиентов, разрабатывать конкурентные продукты и услуги, а также оптимизировать свои маркетинговые стратегии.

Основные этапы исследования туристического рынка

Процесс исследования рынка включает несколько ключевых этапов, каждый из которых имеет решающее значение для создания качественных аналитических данных:

Постановка целей и задач исследования. Первый шаг – четкое определение того, какие именно вопросы необходимо разрешить и какую информацию требуется собрать. Например, это может быть оценка спроса на конкретные виды туров, анализ предпочтений целевой аудитории или изучение сезонных колебаний в потребительском спросе.

Выбор методов исследования. В зависимости от целей исследования выбираются подходящие методы, такие как опросы, интервью, наблюдение, фокус-группы и анализ вторичных данных. В туризме часто используют комбинацию качественных и количественных методов для получения более полной картины рынка.

Сбор данных. На этом этапе осуществляется сбор информации, которая может включать в себя данные о предпочтениях туристов, активности конкурентов, сезонных изменениях спроса, уровнях удовлетворенности клиентов и так далее.

Анализ и интерпретация данных. После сбора информации проводится ее анализ для выявления закономерностей и тенденций. В туризме важно выявить скрытые потребности клиентов и оценить, какие услуги и направления могут стать популярными в будущем.

Разработка рекомендаций и стратегий. На основе анализа данных разрабатываются рекомендации, которые помогают компании создать более привлекательные туристические продукты и определить направления развития.

Мониторинг и корректировка стратегии. Рынок туризма очень изменчив, поэтому важно регулярно проводить повторные исследования и корректировать стратегию в зависимости от новых данных и изменений в поведении потребителей.

2. Климатические условия: Учет климатических условий является ключевым фактором. Например, в некоторых регионах дожди могут значительно снизить привлекательность туристических маршрутов. Поэтому важно предлагать альтернативные варианты, такие как экскурсии в закрытых помещениях или активные виды отдыха, которые не зависят от погоды. Климатические условия играют ключевую роль в туризме, определяя популярность направлений и виды доступного отдыха. Погодные факторы, такие как температура, влажность, количество осадков и сезонность, влияют на предпочтения туристов и выбор маршрутов. В теплые сезоны активно развиваются пляжный и рекреационный туризм, в то время как зимний период привлекает любителей горнолыжного отдыха и зимних развлечений.

Учет климатических особенностей важен для планирования туристических услуг, так как от этого зависит комфорт, безопасность и качество впечатлений. Туры в природные зоны, горы и другие экстремальные локации требуют особого внимания к погодным условиям, поскольку они могут повлиять на доступность и востребованность маршрутов.

3. Культурные и местные события: Местные фестивали, праздники и события могут привлечь туристов в определенные сезоны. Разработка туров, приуроченных к таким событиям, может значительно увеличить интерес к направлению. Культурные и местные события играют ключевую роль в туризме, поскольку привлекают путешественников уникальными традициями и атмосферой региона. Такие мероприятия, как фестивали, праздники и ярмарки, обогащают туристический опыт, позволяют глубже узнать местную культуру и привлекают дополнительных посетителей, особенно в низкий сезон. Включение таких событий в туристические программы делает направления более привлекательными и способствует развитию локальной экономики.

4. Гибкость предложений: Важно предлагать гибкие туры, которые могут адаптироваться к изменениям в спросе. Например, создание комбинированных туров, которые включают в себя как зимние, так и летние активности, позволит привлекать туристов в любое время года. Гибкость предложений в туризме позволяет адаптироваться к различным предпочтениям и нуждам туристов, обеспечивая им персонализированный опыт. Это включает возможность выбора длительности тура, уровня комфорта, набора услуг и дополнительных опций.

Гибкие предложения делают отдых более привлекательным и доступным для широкой аудитории, способствуют росту удовлетворенности клиентов и повышают конкурентоспособность компании на туристическом рынке.

Стратегии для обеспечения постоянного потока туристов

Для поддержания стабильного потока туристов туристические компании применяют несколько эффективных стратегий:

Диверсификация туров по сезонности. Создание программ, ориентированных на разные времена года, помогает привлекать туристов круглый год. Например, летние туры на пляж и к озерам сменяются зимой предложениями на горнолыжных курортах и в термальных зонах.

Продвижение культурных и событийных мероприятий. Организация и продвижение фестивалей, праздников и специальных мероприятий поддерживает интерес туристов, особенно в межсезонье. Такие события привлекают как местных, так и иностранных гостей, обогащая их культурный опыт.

Персонализация и гибкость предложений. Предоставление гибких туристических пакетов с возможностью выбора дополнительных услуг и экскурсий помогает удовлетворить разные категории туристов, обеспечивая их возвращение и положительные отзывы.

Активное цифровое продвижение и маркетинг. Использование онлайн-платформ, соцсетей и программ лояльности помогает повысить узнаваемость и удерживать внимание на предложениях компании. Современные инструменты позволяют привлекать целевую аудиторию с учетом ее интересов и предпочтений.

Сотрудничество с локальными бизнесами. Партнерство с местными ресторанами, гостиницами и культурными организациями обогащает туристический продукт, создавая уникальные предложения и улучшая доступ к местным достопримечательностям и услугам.

Эти стратегии помогают туристическим компаниям поддерживать высокий уровень посещаемости и привлекать новые аудитории, обеспечивая стабильный поток туристов и устойчивое развитие бизнеса.

Список литературы

1. Васильев, Н. Г. “Сезонность в туризме и методы её преодоления”. Учебное пособие для вузов, 2021.
2. Жуков, А. П., Лебедева, Т. В. “Инновационные подходы к сглаживанию сезонности в туристской индустрии”. Журнал “Туризм: практика и наука”, 2022.
3. Наумов, В. В., Орлова, И. П. “Сезонность как фактор формирования спроса и предложения в туризме”. Издательство “Мир туризма”, 2020.
4. Мухина, Е. И. “Адаптация турпродуктов к сезонным колебаниям спроса”. Издательство “Социум”, 2021.
5. “Влияние климатических факторов на сезонность туризма в России”, научный журнал “Региональный туризм”, 2023.
6. Петрова, Е. В. “Анализ сезонных колебаний в туризме и их влияние на экономику туристических компаний”. Журнал “Экономика туризма”, 2020.

7. Дорофеева, С. В., Ким, О. А. “Сезонные особенности внутреннего туризма в России”. Издательство “Туризм и индустрия гостеприимства”, 2021.
8. Смирнова, Н. А. “Сезонные колебания и способы их сглаживания в туристической индустрии”. Учебное пособие, 2022.
9. “Климатические и природные факторы как источники сезонных колебаний спроса на туристические услуги”, журнал “Современные исследования туризма”, 2020.
10. Филиппова, Л. В. “Сезонность в туризме и методы оптимизации турпродуктов”. Учебное пособие, 2023.

УДК 338

АНИМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ОСНОВА ДОСУГА ТУРИСТОВ И ГОСТЕЙ ГОСТИНИЦ И ДРУГИХ СРЕДСТВ РАЗМЕЩЕНИЯ

Кудряшова А. А.

«Мирас» университет, г. Шымкент, Казакстан

Summary. This article describes the animation activities in hotels and other accommodation facilities, which play a key role in organizing tourists' leisure time, creating unique experiences, increasing guest satisfaction and promoting their return, which strengthens the competitiveness of hotels and regions in the tourism industry.

Мақаланың негізгі мәтіні. Бұл мақалада туристердің бос уақытын қамтамасыз етуде, бірегей тәжірибе жасауда, қонақтардың қанағаттануын арттыруда және олардың оралуын ынталандыруда маңызды рөл атқаратын қонақ үйлер мен басқа орналастыру нысандарындағы анимациялық қызмет сипатталған, бұл туристік индустриядағы қонақ үйлер мен аймақтардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді.

Современная индустрия гостеприимства развивается на фоне растущей конкуренции среди отелей, санаториев и других средств размещения, а также возросших ожиданий клиентов к уровню обслуживания и разнообразию предлагаемых услуг. Одним из ключевых факторов, позволяющих создать привлекательную и запоминающуюся атмосферу для гостей, является анимационная деятельность. Она включает в себя комплекс мероприятий и программ, направленных на активное вовлечение туристов в отдых, стимулирование их интересов и обеспечение полноценного досуга. Роль анимации заключается не только в развлечении, но и в создании эмоционального комфорта, а также в удовлетворении различных интересов и потребностей клиентов.

Анимационная деятельность охватывает широкий спектр услуг, среди которых спортивные и развлекательные программы, культурные и образовательные мероприятия, экскурсии и мастер-классы. Эти активности могут быть как частью регулярного расписания, так и предлагаться на заказ, что позволяет гибко подходить к организации досуга гостей. Современные исследования подтверждают, что правильно организованная анимация способствует повышению удовлетворенности туристов, что положительно сказывается на их желании вернуться в то же место отдыха в будущем [1].

Развитие анимации как вида услуг в гостиничном бизнесе восходит к середине XX века, когда она впервые стала активно применяться на курортах Средиземноморья. В Турции и Испании первые анимационные команды занимались организацией досуга туристов на пляжах, проводили спортивные мероприятия и вечерние шоу. Постепенно эта практика распространилась и на другие страны, адаптируясь под местные особенности и культуру. К 1990-м годам анимационные программы стали обязательной частью предложения многих курортных гостиниц. Современные гостиницы теперь предлагают анимационные услуги в гораздо более широком формате, включая их в свои маркетинговые стратегии и привлекая профессиональных аниматоров [2].

Так, анимационная деятельность в отелях выполняет несколько важных функций:

1. Удовлетворение потребностей в развлечениях. Гостям отелей важно получать не только комфортное проживание, но и качественное времяпрепровождение. Развлекательные программы создают условия для активного и интересного досуга, позволяя туристам отдыхать от повседневных забот и максимально наслаждаться отпуском.

2. Создание уникального имиджа отеля. Многие гостиницы используют анимационные программы как маркетинговый инструмент для привлечения клиентов. Например, тематические вечера, организуемые с учётом культурных особенностей и интересов аудитории, могут стать визитной карточкой отеля и отличительной чертой его бренда.

3. Стимулирование повторных посещений. Гостиницы, предлагающие насыщенные и разнообразные анимационные программы, имеют больше шансов на привлечение лояльных клиентов. Анимация способствует формированию эмоциональной связи между гостями и местом их отдыха, что побуждает их вернуться в будущем [3].

4. Поддержка социальной активности. Многие туристы используют поездки для установления новых социальных связей и расширения круга общения. Анимационные мероприятия, такие как групповые занятия спортом, танцевальные вечеринки и квесты, создают отличные условия для взаимодействия между гостями, помогая наладить социальные связи.

Существуют следующие виды анимационной деятельности:

1. Культурно-развлекательные программы

Культурные и развлекательные мероприятия занимают одно из центральных мест в анимационных программах отелей. Это могут быть театрализованные представления, концерты, фольклорные шоу, вечерние представления и тематические вечеринки. В зависимости от типа гостей и местоположения отеля, программы могут варьироваться: на курортах, например, часто проводятся вечера танцевальных шоу, а в городских отелях — тематические кулинарные или культурные вечера. Смирнов подчёркивает, что такие программы помогают гостям лучше понять культуру и традиции страны пребывания, а также способствуют созданию праздничной атмосферы, что повышает их удовлетворенность отдыхом [4].

2. Спортивные мероприятия и активный отдых

Спортивные программы являются неотъемлемой частью анимации и играют важную роль в укреплении здоровья и физической активности туристов. Отели предлагают широкий спектр спортивных развлечений, таких как аквааэробика, йога, пляжный волейбол, теннис и другие. Петров отмечает, что спортивные программы позволяют поддерживать активный образ жизни даже во время отпуска, что особенно актуально для гостей, заботящихся о своем здоровье. Современные фитнес-программы часто включают занятия с профессиональными тренерами, что делает отдых не только приятным, но и полезным для физического состояния.

3. Экскурсионные программы

Экскурсии — ещё один важный аспект анимации, позволяющий гостям ознакомиться с культурой и природными достопримечательностями региона. Это может быть как стандартные автобусные туры, так и более индивидуальные экскурсии на природу, прогулки на лошадях, велосипедные туры или пешие походы. По мнению Васильева [4], экскурсионные программы играют важную роль в формировании положительного впечатления о регионе, что особенно важно для тех гостей, которые впервые посещают данную страну или город.

4. Мастер-классы и креативные мероприятия

Мастер-классы и образовательные программы становятся все более популярными среди гостей, стремящихся к активному и познавательному отдыху. Такие мероприятия включают обучение местным ремеслам, приготовлению национальных блюд, танцам и другим культурным элементам. Сидорова [2] утверждает, что подобные программы не только позволяют расширить кругозор туристов, но и оставляют у них уникальные воспоминания, которые усиливают положительные эмоции от отдыха.

Тем не менее, несмотря на очевидные преимущества анимации, существует ряд проблем, с которыми сталкиваются гостиницы при организации досуга для гостей.

1. Необходимость профессиональной подготовки кадров: Для успешного проведения анимационных мероприятий требуются специально обученные специалисты, способные работать с различными категориями гостей. Обучение аниматоров, как правило, требует значительных затрат времени и ресурсов, что может быть проблемой для небольших отелей [4].

2. Адаптация к интересам гостей: Туристы имеют различные предпочтения и интересы, что требует гибкости в организации досуга. Например, семейные пары с детьми могут интересоваться одними видами развлечений, тогда как молодёжь — другими. Это требует от гостиниц разработки разноформатных анимационных программ и создания условий для гибкости расписания мероприятий.

3. Влияние культурных различий. Международные гости могут по-разному воспринимать культурные особенности местного досуга, поэтому

анимационные мероприятия должны быть чувствительны к этим различиям и стараться избегать культурных стереотипов или неуместного юмора.

Анимационная деятельность является важным элементом гостиничного бизнеса, способствующим улучшению качества отдыха, повышению удовлетворенности гостей и увеличению их лояльности к месту проживания. Разнообразию анимационных программ, включающих культурные, спортивные, экскурсионные и творческие мероприятия, позволяет удовлетворить самые разные запросы клиентов и создать уникальный отдых, который останется в памяти на долгие годы [5].

Реализация качественной анимации требует значительных инвестиций в обучение персонала, разработку креативных программ и анализ интересов гостей. Тем не менее, эти усилия приносят значительные выгоды, повышая привлекательность отеля, способствуя развитию туризма и создавая положительный имидж. Анимация в гостиницах становится неотъемлемой частью современных стандартов гостеприимства, что требует её постоянного совершенствования и адаптации к меняющимся требованиям туристов.

Список использованной литературы:

1. Сорокина А. В. Организация обслуживания в гостиницах и туристских комплексах. - М., 2020.
2. Васильев, П. А. Экскурсионная деятельность в гостиничном бизнесе. – М.: Издательский дом, 2022.
3. Герасимов, В. И. Анимация и её значение в гостиничном сервисе // Журнал Туризм и сервис. – 2021.
4. Иванов, Д. К. Планирование и организация анимационных программ в гостиницах. – СПб.: Туризм и культура, 2020.
5. Мунтян, Л. В. Влияние анимационных услуг на удовлетворенность туристов // Вестник индустрии гостеприимства. – 2019.

УДК 338

АКТИВНЫЙ ТУРИЗМ: ПОПУЛЯРНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ВИДА ОТДЫХА

Студент группы Т-221(г) Қорғанбай Б.Е.

Научный руководитель: Сайлау А.М.

Summary: Active tourism is a type of recreation that combines physical activity with travel. It includes hiking, cycling, mountaineering, water sports, and winter sports. Active tourism is distinguished by its benefits such as strengthening health, improving psychological well-being, fostering social connections, and exploring new cultures. However, it requires physical preparation, involves certain risks, and can sometimes be financially demanding. Popular destinations for active tourism include the Himalayas, the Alps, Patagonia, national parks in the USA, and New Zealand. The future of active tourism is tied to ecological sustainability.

Түйін: Белсенді туризм – бұл физикалық белсенділікті саяхатпен біріктіретін демалыс түрі. Оған жаяу серуендеу, велоспорт, альпинизм, су және қысқы спорт түрлері кіреді. Белсенді туризм денсаулықты нығайту, психологиялық жағдайды жақсарту, әлеуметтік байланыстарды дамыту және жаңа мәдениеттермен танысу сияқты

артықшылықтарымен ерекшеленеді. Дегенмен, ол физикалық дайындықты талап етеді, белгілі бір қауіп-қатерлерге ие және кейде қаржылық шығындарды қажет етеді. Белсенді туризм үшін танымал аймақтарға Гималай, Альпі, Патагония, АҚШ ұлттық паркттері және Жаңа Зеландия жатады. Белсенді туризмнің болашағы экологиялық тұрақтылықпен байланысты.

Активный туризм представляет собой современный подход к отдыху, совмещающий физическую активность с путешествиями и взаимодействием с окружающей природой. В отличие от пассивного отдыха, где основное внимание уделяется спокойным занятиям, активный туризм требует вовлеченности и усилий, что делает его особенно привлекательным для людей, ведущих активный образ жизни. В этой статье мы рассмотрим, что такое активный туризм, его основные виды, преимущества и недостатки, а также популярные направления для путешествий и перспективы на будущее.

1. Определение активного туризма

Активный туризм – это форма отдыха, которая включает в себя физическую активность и предполагает активное участие туриста в процессе путешествия. Это может быть пеший туризм, велопоходы, водные виды спорта, альпинизм и многое другое. Основная цель активного туризма заключается не только в посещении новых мест, но и в поддержании физической формы, улучшении здоровья и получении эмоциональной разрядки.

Активный туризм может проходить в различных условиях – от высоких гор до морских побережий, что делает его универсальным и доступным для людей с разными предпочтениями и уровнями физической подготовки.

2. Основные виды активного туризма

Существует множество видов активного туризма, каждый из которых предлагает уникальные способы отдыха и требует различных уровней подготовки.

Пеший туризм (треккинг): Один из самых популярных и доступных видов активного отдыха. Пеший туризм подходит как для новичков, так и для опытных путешественников. Он позволяет исследовать природные ландшафты, наслаждаться видами и при этом улучшать физическое состояние.

Велосипедный туризм: Велопоходы могут проходить по равнинным и горным дорогам, вдоль рек и озер, а также через города и деревни. Велотуризм помогает укрепить мышцы, развить выносливость и получить удовольствие от передвижения на велосипеде.

Альпинизм и скалолазание: Это экстремальные виды активного туризма, требующие специальной подготовки и хорошей физической формы. Альпинисты поднимаются на высокие горные вершины, сталкиваясь с вызовами погоды и сложными маршрутами.

Водные виды спорта: Рафтинг, каякинг, серфинг и дайвинг – это лишь некоторые примеры активного туризма на воде. Они предлагают уникальные

ощущения и требуют определенного уровня подготовки, но взамен дают мощный заряд адреналина и незабываемые впечатления.

Зимние виды спорта: Лыжи, сноуборд и катание на коньках входят в категорию зимнего активного туризма. Горнолыжные курорты по всему миру предлагают как сложные трассы для профессионалов, так и маршруты для начинающих.

3. Преимущества активного туризма

Активный туризм имеет множество положительных сторон, что делает его привлекательным выбором для людей всех возрастов.

Улучшение физического здоровья: Одним из ключевых преимуществ активного туризма является его положительное влияние на физическое состояние человека. Регулярная физическая активность помогает укрепить сердечно-сосудистую систему, развить мышцы и улучшить общее самочувствие.

Психологическая польза: Активный отдых способствует снижению уровня стресса, улучшает настроение и помогает бороться с депрессией. Пребывание на свежем воздухе и взаимодействие с природой оказывают благотворное влияние на психику, повышая уровень энергии и способствуя релаксации.

Социальные аспекты: Групповые походы и спортивные мероприятия помогают укрепить командный дух, развить навыки взаимодействия и найти новых друзей. Совместные путешествия создают условия для общения, взаимопомощи и обмена опытом.

Возможность самопознания и развития: Активный туризм часто связан с преодолением трудностей, что позволяет человеку испытать себя и выйти за рамки привычного комфорта. Это помогает развить уверенность в себе и новые навыки.

4. Недостатки активного туризма

Несмотря на многочисленные преимущества, активный туризм также имеет свои сложности и ограничения.

Физические требования: Многие виды активного туризма требуют хорошей физической подготовки и могут быть недоступны для людей с ограниченными возможностями здоровья. Начинающим туристам необходимо тщательно выбирать маршруты и постепенно повышать уровень сложности.

Риски и опасности: Активные виды отдыха связаны с определенными рисками. Например, восхождение на горы может быть опасным из-за погодных условий, высотной болезни или недостатка опыта. Водные виды спорта также могут быть потенциально опасными без надлежащей подготовки и снаряжения.

Финансовые затраты: Некоторые виды активного туризма требуют значительных вложений. Например, снаряжение для альпинизма или горнолыжного спорта стоит дорого, и туристам часто приходится инвестировать в качественную экипировку и обучение.

Логистика и организация: Путешествия в отдаленные места могут потребовать сложной подготовки, включая планирование маршрута, обеспечение провизией и безопасность.

Активный туризм включает в себя разнообразные активности, от треккинга и велосипедных прогулок до экстремальных видов спорта, таких как альпинизм и рафтинг. В последние годы он стал частью устойчивого туризма, поскольку способствует развитию экологически чистых видов отдыха и побуждает туристов ценить и сохранять природные ресурсы. Многие страны активно развивают инфраструктуру для активного туризма, включая прокладку пешеходных маршрутов, велодорожек и создание центров для водных и зимних видов спорта.

Технологии также играют важную роль в современном активном туризме. Использование приложений для навигации, отслеживания маршрутов и получения информации о погодных условиях облегчает планирование и делает путешествия более безопасными. Кроме того, социальные сети способствуют популяризации активного отдыха, мотивируя людей делиться своими впечатлениями и достижениями.

Активный туризм часто сочетается с культурным аспектом: путешественники не только занимаются спортом, но и знакомятся с местной культурой, кухней и традициями, что делает путешествие более насыщенным и значимым.

Список литературы

1. Иванов И.И. “Основы активного туризма: теория и практика”. Москва: Издательство туризма, 2020.
2. Петров П.П., Сидоров С.С. “Виды активного туризма и их особенности”. Санкт-Петербург: Спорт и Туризм, 2019.
3. Smith J. “Adventure Tourism and Its Impacts”. London: Travel and Tourism Publishing, 2018.
4. Johnson R. “The Benefits and Challenges of Active Tourism”. New York: Outdoor Activities Press, 2021.
5. Национальная ассоциация туризма. “Анализ современных тенденций в активном туризме”. Статья на официальном сайте, 2023.
6. Brown L. “Sustainable Active Tourism: Practices and Policies”. Global Tourism Review, 2022.

УДК 338

ТУРИЗМ ЖӘНЕ ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ СЕКТОРЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАРДАҒЫ МАРКЕТИНГТІК ҚЫЗМЕТТІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Мұстафаева А.С., Ален Г.Қ., Төрегелді Р.Н
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В данной статье рассматривается структура маркетинговой деятельности в организациях туризма и гостеприимства, которая охватывает основные элементы,

помогающие компаниям эффективно привлечь и удерживать клиентов, повышая конкурентоспособность и укрепляя бренд туристской компании.

Summary. This article examines the structure of marketing activities in tourism and a hospitality organization, which covers the main elements that help companies effectively attract and retain customers, increasing competitiveness and strengthening the brand of the tourism company.

Туризм – әлемдік экономиканың негізгі және қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі. Қарқынды өсуіне байланысты ол өткен ғасырдың экономикалық құбылысы ретінде танылды. Бірақ, соған қарамастан, жетекші сарапшылар оның бұдан да үлкен болашағын болжайды. Туризм индустриясы әлемдегі ең ірі және ең гүлденген сала болып саналады. Экономикалық тұрғыдан алғанда, туризм тиімді сала болып табылады, әсіресе дамушы елдерде басқа экономикалық нысандарды пайдалану табиғи ресурстарды өндіру мен өндірудің экономикалық мәні жоқ болғандықтан. Маркетинг жеткізу тізбегін басқару тұжырымдамасы ретінде туризм индустриясы үшін таптырмас нәрсе. Аймақтық даму шеңберінде туризм мен рекреациялық индустрияның тұрақты дамуына қол жеткізу үшін қонақ үй индустриясының қарқынды дамуына және оның негізінде аймақтық маркетингтің заманауи құралдарын пайдалану қажет [1].

Осылайша, бүгінде туризм және қонақжайлылық индустриясындағы маркетинг компанияларға тек қонақтарды тартуға ғана емес, сонымен қатар тұтынушылармен тұрақты қарым-қатынас орнатуға, тұтынушылардың қанағаттануының жоғары деңгейін ұстап тұруға көмектесетін басты рөлге ие. Нарықтағы бәсекелестікті және ұсыныстардың әртүрлілігін ескере отырып, ұйымдар тұтынушылардың қажеттіліктеріне, тәжірибелері мен қалауларына назар аудара отырып, бірегей маркетингтік стратегияларды белсенді түрде әзірлеуде. Заманауи технологиялар компанияларға пайдаланушылардың мінез-құлқын талдауға және қызметтерді жекелендіруге мүмкіндік береді, бұл әрбір жеке клиент үшін қызықты болуы мүмкін ұсыныстарды ұсынады. Жаһандану және цифрландыру жағдайында маркетингтік іс-шаралар бренд туралы хабардарлықты арттырудың, тұтынушылар базасын арттырудың және компанияның нарықтағы орнын нығайтуға көмектесетін кірісті арттырудың негізгі құралына айналады.

Туристік және қонақжайлылық ұйымдарындағы маркетингтік қызмет әдетте келесі негізгі элементтерді қамтиды:

1. Нарықты зерттеу және қажеттіліктерді талдау: нарықты зерттеу, әлеуетті тұтынушылардың мінез-құлқы мен қалауларын талдау және бәсекелестерді зерттеу маңызды. Бұл нарық сегменттерін, мақсатты аудиторияның қажеттіліктерін анықтауға және тиімді маркетингтік стратегияларды әзірлеуге көмектеседі.

2. Позициялау және Брендінг: Компания өзінің бірегейлігін анықтап, нарықта позицияны құруы керек. Брендті дамыту және имиджді қалыптастыру бәсекелестер арасында ерекшеленуге және тұтынушыларды тартуға

көмектеседі. Бұған логотипті, ұранды, дизайнды әзірлеу, сондай-ақ компаниямен байланысты құндылықтарды жасау кіреді.

3. Өнімді немесе қызметті дамыту: мақсатты аудиторияның қажеттіліктерін қанағаттандыратын бірегей өнімдерді немесе қызметтерді анықтау және дамыту. Бұл туристік пакеттерді, экскурсияларды, қонақ үйлерді, мейрамханаларды және басқа да қонақжайлылық қызметтерін әзірлеуді қамтуы мүмкін [2].

4. Баға белгілеу: Бәсекелестік ортаны, өндіріс шығындарын және тұтынушылардың қалауын ескере отырып, өнімдерге немесе қызметтерге оңтайлы бағаларды анықтау. Баға белгілеу пайданы ұлғайту стратегиясына немесе төмен баға арқылы көбірек тұтынушыларды тарту стратегиясына негізделуі мүмкін.

5. Коммуникациялар және жылжыту: Клиенттерді тарту және ұстап тұру үшін маркетингтік коммуникацияларды әзірлеу және енгізу. Бұл жарнаманы, әлеуметтік медиа арқылы байланысуды, пресс-релиздерді жазуды, сауда көрмелеріне қатысуды және жарнамалық акцияларды өткізуді қамтуы мүмкін.

6. Тарту және сату (жалғасы): Бұл туроператорлармен жұмыс істеуді, онлайн брондауларды, агенттік желілерді және жеке кеңселер немесе веб-сайттар арқылы тікелей сатуды қамтуы мүмкін. Брондау және төлеу процесі клиенттер үшін ыңғайлы және қолжетімді болуын қамтамасыз ету маңызды.

7. Тұтынушыларға қызмет көрсету және сақтау: Сатып алу жасалғаннан кейін тұтынушылармен байланыс жасаңыз және сақтаңыз. Бұған жоғары деңгейдегі қызмет көрсету, мәселелер мен шағымдарды шешу, тұтынушылардың адалдығын ынталандыру және қайталанатын сатып алуларды көбейту үшін іс-шаралар өткізу кіреді.

8. Бағалау және бақылау: Маркетингтік әрекеттердің нәтижелерін бағалау және олардың тиімділігін бақылау. Бұл нарықтық ортадағы өзгерістерге және тұтынушылардың қажеттіліктеріне сәйкес маркетингтік стратегиялар мен тактикаларды түзетуге мүмкіндік береді [1].

Төмендегі 1-кестеде туризм және қонақжайлылық секторындағы ұйымдардың маркетингтік қызметінің құрылымы көрсетілген.

Маркетинг қызметінің құрылымы әртүрлі туристік және қонақжайлылық ұйымдарында олардың көлеміне, бизнес түріне және мақсатты аудиторияға байланысты әртүрлі болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Ірі компанияларда мамандандырылған маркетинг бөлімдері болуы мүмкін, ал шағын бизнес ұйым ішінде негізгі маркетингтік функцияларды орындауға назар аударуы мүмкін.

Дегенмен, туристік маркетинг қызметінің құрылымы кез келген көлемдегі ұйымдар үшін бірнеше маңызды мақсаттарға ие:

1) Ұйымдастыру және жүйелеу. Құрылым туристік ұйымда маркетингтік әрекеттерді ұйымдастыруға, қызметкерлердің рөлдері мен жауапкершілігін анықтауға, маркетингтік тапсырмалардың ретін орнатуға көмектеседі. Бұл ресурстарды тиімді бөлуге және компания ішінде үйлестіруге мүмкіндік береді.

2) Фокус. Маркетинг қызметінің құрылымы туристік индустрияда маркетингтік стратегияларды әзірлеу және енгізу кезінде ескерілуі тиіс негізгі

элементтер мен процестерді анықтайды. Ол компанияларға нақты мақсаттарға жету үшін нарықты зерттеу, позициялау, коммуникациялар және басқалар сияқты негізгі аспектілерге назар аударуға көмектеседі [3].

3) Тұтынушының қанағаттануы. Маркетингтік қызметтің құрылымы туристік индустриядағы компанияларға өздерінің мақсатты аудиториясының қажеттіліктерін тереңірек түсінуге және қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Ол нарықты зерттеу мен талдауды жүргізуге, трендтер мен тұтынушылардың қалауларын анықтауға және олардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын өнімдер мен қызметтерді дамытуға көмектеседі.

4) Маркетингтік әрекеттерді үйлестіру. Маркетинг қызметінің құрылымы ұйым ішіндегі әртүрлі маркетингтік функциялар мен процестердің бірлігін және өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді. Ол сізге жарнама, жылжыту, PR сияқты әртүрлі маркетинг құралдарын тиімді пайдалануға, сонымен қатар компанияның сату бөлімі немесе операциялық бөлім сияқты басқа бөлімшелерімен күш-жігерді үйлестіруге мүмкіндік береді.

5) Мониторинг және бақылау (жалғасы). Маркетинг қызметінің құрылымы нәтижелерді өлшеу және маркетингтік әрекеттердің тиімділігін бақылау мүмкіндігін де қамтамасыз етеді. Ол компанияларға өнімділік көрсеткіштерін өлшеуге және талдауға мүмкіндік береді, мысалы, сату көлемі, тұтынушылардың қанағаттанушылығы, әлеуметтік желілерге қатысу және т.б. Бұл маркетингтік стратегиялардың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға және тиісті түзету шараларын қабылдауға көмектеседі [4].

6) Нарық өзгерістеріне жауап беру. Маркетингтік қызметтің құрылымы туризм секторындағы ұйымдарға сыртқы ортадағы өзгерістерге және тұтынушылардың қажеттіліктеріне икемді жауап беруге мүмкіндік береді. Ол нарықтық тенденцияларды талдауға, өзгерістерді болжауға және өзгермелі тұтынушылардың қажеттіліктері мен үміттерін қанағаттандыруға жылдам бейімделуге мүмкіндік береді.

7) Бәсекеге қабілеттілікті арттыру. Маркетингтік қызмет құрылымы ұйымдардың туризм саласындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектеседі. Ол тиімді маркетингтік стратегияларды әзірлеуге және енгізуге, бірегей позицияны орнатуға, тұтынушыларды тартуға және сақтауға, күшті брендті құруға және қолдауға мүмкіндік береді [5].

Жалпы алғанда, туристік маркетинг қызметінің құрылымы компанияларды нарықта сәтті орналастыруда, тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруда және бәсекелестік артықшылықтарға қол жеткізуде шешуші рөл атқарады. Ол маркетингтік әрекеттерді ұйымдастыруды, үйлестіруді және бақылауды қамтамасыз етеді, сонымен қатар сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімделуге және туристік және қонақжайлылық бизнесінің жалпы көрсеткіштерін жақсартуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан». – Алматы, 2001 г. (посл. Изменения от 29.12.2022 № 174-VII).
2. Саипов А. А. Қазақстандағы туризмнің теориясы мен тәжірибесі. – Алматы, 2019 ж.

3. Закон Республики Казахстан от 3 июля 1992 г. «О туризме» // Справочная правовая система «Параграф» (с изменениями и дополнениями).
4. Bizfluent (2019). The Importance of Marketing in Tourism, accessed February 26, 2019, <https://bizfluent.com/about-6584954-importance-marketing-tourism.html>.
5. Дүйсен Г. М. Қазақстандағы туризм индустриясының қалыптасуы мен дамуының негіздері. «ЛЕМ» баспасы. – Алматы, 2022.

УДК 338.48-6

ВЛИЯНИЕ ИНФРАСТРУКТУРНЫХ ПРОЕКТОВ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ОТДАЛЕННЫХ РЕГИОНАХ

Насыр Б.Б., Ергеш Б.Т., Утепбаева Н.Ф.
магистр ст. преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл мақалада инфрақұрылымдық жобалар шалғай аймақтардағы туризмді дамытуды, туристерді көбірек тартуды және жергілікті экономиканың ынталандыруға жағдайын жасаудың шешуші рөлін атқарылуын, зерттеу инфрақұрылымның дамуын туристік тартымдылықты арттыруға және осындай аймақтардағы туризм жағдайларын жақсартуға ықпал ететін негізгі аспектілер мен механизмдерді зерттеп қарастырылған.

Summary: The article examines the key aspects and mechanisms by which infrastructure projects play a key role in developing tourism in remote areas, attracting more tourists and stimulating the local economy. The study examines the key aspects and mechanisms by which infrastructure development contributes to increasing tourist attractiveness and improving tourism conditions in such areas.

Влияние инфраструктурных проектов на развитие туризма в отдаленных регионах развитие туризма в отдаленных регионах является важным фактором для экономического роста, улучшения качества жизни местных жителей и сохранения культурного и природного наследия. Одним из ключевых аспектов, влияющих на развитие туризма, является создание и улучшение инфраструктуры. В данной статье рассматривается, каким образом инфраструктурные проекты влияют на туристическую привлекательность отдаленных регионов и какие положительные и отрицательные эффекты они могут иметь. Роль инфраструктуры в развитии туризма инфраструктура является основой туристической отрасли, создавая необходимые условия для приема и обслуживания туристов. В отдаленных регионах доступность зачастую ограничена из-за удаленности, недостаточного развития транспортной сети и нехватки современных объектов размещения и питания. Инфраструктурные проекты играют ключевую роль в стимулировании туризма, особенно в отдаленных и труднодоступных регионах. Развитие транспортной, коммунальной и туристической инфраструктуры делает такие регионы более доступными и привлекательными для туристов, что способствует экономическому росту и улучшению качества жизни местного населения. Транспортная инфраструктура. Строительство и модернизация дорог,

аэропортов, железнодорожных линий и морских портов значительно сокращают время и стоимость поездок, делая регион более доступным для туристов. Это особенно важно для отдаленных мест, куда раньше было сложно добраться. Коммунальная инфраструктура обеспечение региона базовыми услугами (электроснабжение, водоснабжение, интернет) улучшает условия для туризма. Туристы чувствуют себя комфортнее, если в регионе налажена качественная коммунальная инфраструктура, что повышает вероятность их возвращения и положительные отзывы о поездке. Туристическая инфраструктура создание и развитие гостиниц, ресторанов, культурных и развлекательных объектов привлекает туристов и поддерживает их интерес кроме того, развитая туристическая инфраструктура создает дополнительные рабочие места для местных жителей, стимулируя экономику региона. Экологические аспекты внедрение инфраструктурных проектов в отдаленных регионах требует учета экологических последствий. Устойчивое развитие и экологически чистые технологии помогают сохранить природные ресурсы, что важно для долгосрочного туристического потенциала региона. Социальные и экономические эффекты развитие туризма благодаря инфраструктурным проектам приводит к росту доходов местного населения и повышению уровня жизни, а также стимулирует малый и средний бизнес, что благоприятно сказывается на социально-экономическом положении региона в целом, инфраструктурные проекты в отдаленных регионах способствуют созданию новых возможностей для туризма и устойчивого развития. Инфраструктурные проекты, направленные на улучшение транспортной доступности, модернизацию гостиничной и ресторанной сети, обеспечение высокоскоростного интернета и мобильной связи, играют ключевую роль в формировании туристической привлекательности таких регионов. Влияние транспортной инфраструктуры одним из самых значимых инфраструктурных аспектов для развития туризма в отдаленных регионах является транспорт. Развитие авиасообщения, строительство новых автомобильных и железных дорог, создание морских портов и причалов для круизных лайнеров - все это значительно расширяет возможности для посещения труднодоступных мест. Примерами могут служить регионы России, такие как Камчатка и Алтай, куда с развитием авиaperевозок и автодорог значительно увеличился поток туристов.

Преимущества улучшения транспортной доступности:

1. Рост турпотока: туристы получают возможность добраться до уникальных природных и культурных достопримечательностей, ранее труднодоступных.

2. Улучшение условий для бизнеса: развитие инфраструктуры стимулирует рост числа гостиниц, ресторанов и других объектов сервиса.

3. Создание рабочих мест: строительные и транспортные компании, а также гостиничные и ресторанные бизнесы создают дополнительные рабочие места для местных жителей.

Потенциальные проблемы:

1. Экологическое воздействие: рост транспортного потока может привести к загрязнению окружающей среды и негативному влиянию на природные экосистемы.

2. Социальные и культурные изменения: повышение туристического потока может изменить традиционный уклад жизни местного населения.

Туристические объекты и сервисы создание новых туристических объектов, таких как музеи, культурные центры, экопарки и тропы для экотуризма, повышает интерес к отдаленным регионам. Инвестиции в развитие гостиниц, ресторанов и центров отдыха делают регион более привлекательным для туристов с разными запросами. Особенно важен акцент на создание инфраструктуры, соответствующей природоохранным нормам, что способствует устойчивому развитию туризма. Информационные технологии и цифровая инфраструктура в современном мире цифровые технологии играют важную роль в туристической отрасли для удаленных регионов обеспечение доступа к высокоскоростному интернету и мобильной связи становится приоритетным направлением.

Наличие цифровой инфраструктуры позволяет развивать онлайн-продажи туров, бронирование гостиниц, а также мобильные приложения, обеспечивающие комфортное пребывание туристов к тому же цифровизация помогает контролировать поток туристов и управлять воздействием на экосистемы. Экономическое и социальное влияние, развитие инфраструктурных проектов имеет значительное экономическое и социальное значение для отдаленных регионов. Туристическая отрасль привлекает инвестиции и способствует созданию новых рабочих мест, что положительно сказывается на благосостоянии местного населения. Внедрение устойчивых практик и привлечение внимания к природным и культурным объектам помогает сохранить уникальное наследие для будущих поколений.

Инфраструктурные проекты играют критически важную роль в развитии туризма в отдаленных регионах. Улучшение транспортной доступности, развитие туристических объектов и сервисов, а также внедрение цифровых технологий способствуют росту туристической привлекательности этих регионов, создавая возможности для устойчивого социально-экономического развития. Тем не менее, важно учитывать возможные экологические и культурные риски и направлять усилия на создание сбалансированной и ответственной туристической инфраструктуры.

Список использованной литературы:

1. Биржаков, М. Б. Введение в туризм: учебник для вузов. - 8-е изд., перераб. и доп. СПб.: Питер, 2016.
2. Медлик, С. Управление туризмом: принципы и практика. - М.: Юнити-Дана, 2013.
3. Квартальнов, В. А. Туризм: учебник. 5-е изд., перераб. и доп. - М.: КНОРУС, 2021.
4. Абрамова, И. Н. Влияние инфраструктурных проектов на развитие регионов России // Экономика региона. - 2020. - Т. 16, № 4. - С. 1174–1188.

ОӘЖ 380.852/006.95

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМ

Студент колледжа «МИРАС» группы Т-221(г)

Орумбаева С.А.

Научный руководитель: Сайлау А.М.

Summary: The topic of my research is the development of ecotourism and its importance within society, the benefits and also new types contributing to the development of ecotourism in the future, as well as during the study, a proposal for the development of ecotourism in Kazakhstan was considered. Natural resources and rich heritage of historical sites of Kazakhstan make the country attractive not only for residents but also for tourists from other countries and provides an opportunity to develop eco-tourism.

Аннотация: Тема моего исследования-развитие экологического туризма и его значение в рамках общества польза и также новые виды способствующие развивать экологического туризма в дальнейшем времени а также в ходе исследование были рассмотрены предложение для развитие экологического туризма в Казахстане. Природные ресурсы и богатое наследия исторических мест Казахстана делает страну привлекательным не только для жителей но и так же туристов других стран и дает возможность развивать экологического туризма.

Экологиялық туризм-Экотуризмтерминін 1980 жылы мексикалық экономист Гектор Себальос-Ласкурейн ұсынған. Оның пікірінше, экотуризм табиғатты құрметтей отырып саяхаттауды білдіреді және флора мен фауна үлгілерімен танысу және оларды зерттеу қуанышы мен оларды қорғауға үлес қосу мүмкіндігін біріктіруге мүмкіндік береді. Жергілікті флора мен фауна объектілеріне, жансыз табиғатқа аяушылық пен қарау – бұл экологиялық туризмнің мәні.

Экологиялық туризмнің түрлері

Экологиялық саяхаттар: Туристер табиғи резерваттар, ұлттық парктер және биосфералық қорықтарда серуендеу арқылы табиғаттың әсемдігін тамашалайды.

Орнитологиялық туризм: Бұл туризм түрі құстарды бақылауға арналған.

Тау туризмі: Тауларда серуендеу, альпинизм және табиғи көріністерді тамашалау.

Табиғат тарихының турлары. Бұл қоршаған табиғат пен жергілікті мәдениетті білуге байланысты саяхаттар.

Табиғи қорықтар мен резервацияларға саяхат. Қорықтарда орналасқан бірегей және экзотикалық табиғи нысандар мен құбылыстардың жоғары тартымдылығы көптеген туристерді тартады.

Ғылыми экотуризм- ғылыми туризм мемлекеттің аймақтарындағы және тұтастай алғанда бүкіл елдегі ғылыми зерттеулердің танымдық жүйесін

қамтиды танымдық бөлім туристерге мемлекеттік халық шаруашылығының белгілі бір саласында жаңа ойлау жүйесін дамыта отырып, ғылыми зерттеулердің әртүрлі бағыттарымен алмасуға мүмкіндік береді.

Экологиялық туризмнің пайдасы

Табиғатты қорғау: Экологиялық туризм табиғи ресурстарды сақтауға және қорғауға көмектеседі. Биоалуантүрлілікті сақтай отырып табиғатпен тереңрек танысуға оны зерттеуге оны қорғауға деген ынтаны жоғарлатуы.

Экономикалық пайда: Туристердің келуі жергілікті халықтың табысын арттырады. Валюталық түсім арта түседі, экологиялық орындарды қаржыландыра отырып экономикалық табыс көзін ұлғайту.

Білім беру: Экологиялық туризм арқылы адамдар табиғат пен қоршаған ортаны қорғау туралы білім алады. Туризм мамандары мен арнайы оқу нұсқаушыларын дайындау мен оқу орындарының ашылуына себебкер болады.

Экологиялық туризмнің заманауи және даму үстіндегі жаңа бағыттары.

Экотуризм (Eco-tourism)-Экотуризм табиғатқа негізделген туризмнің кең таралған түрі. Ол табиғи қорларды сақтай отырып, туристерді экологиялық жағынан таза жерлерге, табиғи қорықтар мен ұлттық парктерге апарды. Экотуризм жергілікті флора мен фаунамен танысып, табиғатқа зиян келтірмейтін іс-шараларды қамтиды.

Ормандарды зерттеу туризмі (Forest Tourism)-Табиғатқа жақын болу үшін адамдар ормандарды зерттеп, онда экологиялық туризм іс-шараларын жүргізеді. Орманды аймақтарда жаяу жүргіншілер жолдары мен экологиялық сабақтар өткізіліп, адамдарға орман экосистемасын түсіну мүмкіндігі беріледі.

Биоәртүрлілік туризмі (Biodiversity Tourism)-Бұл туризмнің түрі экожүйелер мен биологиялық әртүрлілікті сақтау мен зерттеуге бағытталған. Мұнда туризм табиғи экосистемаларды қорғау, сирек кездесетін өсімдіктер мен жануарларды бақылау және оларды сақтау шараларына көңіл бөледі.

Ауылдық туризм (Rural Tourism)-Ауылдық туризм қала тұрғындары үшін ауылдық жерлерге сапарлар ұйымдастырады. Бұл бағытта ауыл шаруашылығы мен экологияны біріктіру арқылы жергілікті қоғамдастықтың әл-ауқатын жақсартуға көмектеседі. Туристер табиғатқа жақын бола отырып, жергілікті халықтың тұрмысымен танысады, дәстүрлі шаруашылықпен айналысады.

Велотуризм (Cycling Tourism)-Велотуризм экологиялық тұрғыдан таза көлік түрі ретінде велосипедпен саяхаттауды қамтиды. Бұл экологиялық тұрғыдан тиімді, себебі ол көміртегі шығарындыларын азайтады және табиғатқа зиян келтірмейді. Велотуризм көптеген табиғи маршруттар мен жолдарды қамтып, туристерді жаңа экологиялық жерлермен таныстырады.

Жаяу туризм (Trekking and Hiking)-Жаяу туризм де экологиялық туризмнің маңызды бөлігі. Бұл бағытта адамдар табиғаттың шынайы сұлулығын сезіну үшін үлкен табиғи алаңдар мен таулы аймақтарда ұзақ сапарларға шығады. Жаяу туризм көбінесе қорықтар мен ұлттық парктерде жүзеге асырылады, табиғатты сақтау үшін жүріс жолдары шектелген болады.

Пайдалануға дайын экологиялық қонақ үйлер (Eco-lodging and Green Accommodatio)

Экологиялық туризмнің даму әлеуетіне кедергі келтіретін мәселелер:

1. Табиғи ресурстардың азаюы-Экологиялық туризм табиғи орталарды қорғауды мақсат етеді, алайда кейбір аймақтарда табиғи ресурстардың тапшылығы немесе экосистемалардың деградациясы бұл процесті қиындатады. Ормандардың азаюы, биоәртүрліліктің жоғалуы немесе ластану экологиялық туризмнің дамуына кері әсер етеді.

2. Қаржылық ресурстардың тапшылығы-Экологиялық туризмнің тиімді дамуы үшін инфрақұрылымды дамыту қажет. Алайда кейбір мемлекеттер мен жергілікті билік органдары экологиялық туризм жобаларына қаржылай қолдау көрсетуде қиындықтар туындайды. Бұл инфрақұрылымның жетіспеушілігі, экологиялық таза қонақ үйлер мен көлік түрлерінің тапшылығы, сонымен қатар маркетинг және білім беру шараларына арналған қаржының болмауы экологиялық туризмнің дамуын тежейді.

3. Туризмнің жоғары саны (Туризмнің артуы)-Экологиялық туризмнің бір ерекшелігі — табиғи ортаға минималды әсер ету. Алайда, егер туристердің саны тым көп болса, табиғатқа теріс әсер етуі мүмкін. Көптеген туристер бір аймақта шоғырланған кезде экожүйелердің бұзылуы, қорықтар мен ұлттық парктердегі ластану сияқты мәселелер туындайды.

4. Қоршаған ортаның ластануы-Қоршаған ортаға салынатын адамдық әсерлер (қалдықтар, пластик, химикаттар) экологиялық туризмнің дамуына кедергі келтіреді. Туризмнің өсуі кезінде жергілікті экосистемаларға зиян келтіруі мүмкін, бұл табиғаттың сақталуына кері әсерін тигізеді.

5. Жергілікті тұрғындардың түсінігінің жеткіліксіздігі. Жергілікті тұрғындар экологиялық туризмнің принциптерін дұрыс түсінбесе, олар қоршаған ортаға зиян келтіретін іс-әрекеттерді жасай алады (мысалы, ормандарды кесу, артық қоқыс шығару). Сондай-ақ, экологиялық туризмді қолдау мен оған қатысты тұрақты іс-шараларды ұйымдастыруға қажетті мәдени көзқарастар мен білім деңгейі жетіспеуі мүмкін.

6. Инфрақұрылымның болмауы немесе жеткіліксіздігі-Экологиялық туризмнің дамуына қажетті инфрақұрылымның болмауы немесе тиімсіздігі де негізгі кедергілердің бірі болып табылады. Көлік жүйелері, экологиялық тұрғыдан таза қонақ үйлер, экологиялық жолдар мен белгіленген демалыс орындары болуы тиіс, бірақ олар көбінесе жеткіліксіз немесе дамымаған.

Экологиялық туризм әлеуетін дамытуға арналған ұсыныстар

Инфрақұрылымды дамыту Жолдар мен көлік инфрақұрылымы: Экологиялық туризм нысандарына қол жетімділікті қамтамасыз ету үшін жақсы жолдар мен көлік қызметтерін дамыту қажет. Бұл туристердің ыңғайлы және қауіпсіз саяхат жасауына мүмкіндік береді.

Туристік нысандар: Табиғи резерваттар, ұлттық парктер және қорықтарда туристерге арналған инфрақұрылымды (кемпингтер, қонақ үйлер, бақылау мұнаралары) жетілдіру қажет.

Жергілікті халықты оқыту: Жергілікті халыққа экологиялық туризмнің экономикалық және экологиялық артықшылықтары туралы ақпарат беру. Бұл

олардың туризм саласына қатысуын ынталандырады және қоршаған ортаға деген жауапкершілігін арттырады.

Экологиялық стандарттар мен ережелерді енгізу- Экологиялық стандарттар: Экологиялық туризм нысандарына қатысты экологиялық стандарттар мен ережелерді енгізу және қадағалау. Бұл қоршаған ортаға зиян келтірмеу және табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мақсатында қажет.

Қалдықтарды басқару: Туристік аймақтарда қалдықтарды басқару жүйесін енгізу және туристерге қоқысты дұрыс жинау және жою туралы нұсқаулар беру.

Маркетинг және жарнама- Жарнама: Экологиялық туризм нысандары мен бағдарламаларын жарнамалау. Бұл интернет, әлеуметтік желілер, теледидар және баспа құралдары арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Халықаралық ынтымақтастық: Халықаралық ұйымдармен және басқа елдермен ынтымақтастық орнатып, экологиялық туризмді дамыту тәжірибесін алмасу.

Жергілікті өнімдерді қолдау

Жергілікті өнімдерді насихаттау: Туристерге жергілікті халықтың өндірген экологиялық таза өнімдерін ұсыну. Бұл жергілікті экономикаға қолдау көрсетеді және туристерге ерекше тәжірибе береді.

Кәдесыйлар: Экологиялық таза материалдардан жасалған жергілікті кәдесыйларды өндіру және сату.

Ғылыми-зерттеу жұмыстары

Зерттеулер: Экологиялық туризмнің қоршаған ортаға әсерін зерттеу және осы саланы жақсарту үшін ұсыныстар әзірлеу.

Мәліметтер жинау: Туристік ағындарды бақылау және табиғи ресурстардың жағдайын мониторинг жасау үшін деректер жинау.

Жұмысымды қорытындылай келе мен ұсынған ұсыныстар мен келтірілген кедергі факторларын жоюға әрекет жасай отырып ұсыныстарды жүзеге асыру арқылы еліміздегі экологиялық туризмді тиімді әрі тезірек дамытуға болады. Еліміздің табиғатын қорғай отырып табиғи ресурстармен тарихи байлықтарды насихаттау арқылы экологиялық туризмнің маңызын арттыра аламыз. Инфрақұрылым мен туристік қызмет көрсету сапасын жоғарлата отырып, жоғарғы мамандандырылған мамандарды даярлау мен қатар экологияны қорғау мен дамыту шараларын қолға алу арқылы Қазақстан алдағы уақытта экология мен экономиканың жаңа деңгейлеріне қол жеткізе алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстанда экологиялық туризмді дамыту жөніндегі жетекшілік Алматы, 2009 жыл.
2. 2010-2014 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының жеделдетілген индустриалды-инновациялық дамуының мемлекеттік бағдарламасының жобасы.
3. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі www.stat.kz. Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылығы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан Халқына Жолдауы, 2012ж.

4. Ердаuletов А.Е. «География туризма» Москва: Финансы и Статистика, 2001г. а Ж.Н. (2004 ж), Туризмология негіздері. – Алматы, б. 22-24.
5. Алиева Ж.Н. (2002г), Экологический туризм: Учебное пособие. Алматы, Қазақ университеті.

УДК 338

ҚОНАҚҮЙДЕ АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ МЕН ОҚЫТУ ЖӘНЕ МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІ

Өмірзақ А. Қ., Калибай Д.С., Юсупов Н.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. Статья посвящена анализу управления персоналом и организации обучения в гостиничном и ресторанном бизнесе. Рассматриваются основные подходы к привлечению и развитию кадров, а также роль эффективных образовательных программ в повышении конкурентоспособности и качества обслуживания. Особое внимание уделяется проблемам, с которыми сталкиваются предприятия в данной области, и методам их решения.

Summary. The article is devoted to the analysis of personnel management and training organization in the hotel and restaurant business. The main approaches to attracting and developing personnel, as well as the role of effective educational programs in increasing competitiveness and service quality are considered. Particular attention is paid to the problems that enterprises face in this area and methods for solving them.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесі табысқа қызмет көрсету сапасына және қызметкерлердің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты болатын сала болып табылады. Қарқынды бәсекелестік, қызмет көрсетудің жоғары стандарттары және тұтынушылардың қалауларының тұрақты өзгеруі жағдайында адам ресурстарын басқару осы салалардағы ұйымдар қызметінің негізгі факторларының біріне айналуда.

Адам ресурстарын басқару кез келген кәсіпорынның жалпы стратегиясының құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені оның жұмысының сәттілігі оның тиімділігіне байланысты. кәсіпорындар. Қонақ үй және мейрамхана бизнесінде персоналды басқарудың жұмыстың жоғары динамикасымен, клиенттермен өзара әрекеттесуімен және қызмет көрсету сапасына қойылатын нақты талаптармен байланысты өзіндік ерекшеліктері бар.

Персоналды басқару (немесе HR-менеджмент) қызметкерлерді іріктеу, таңдау, оқыту, ынталандыру, бағалау және дамыту процестерін қамтиды. Бұл стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған кешенді жүйе қызметкерлердің қажеттіліктерін және еңбек нарығының ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастыру. Клиенттерге қызмет көрсету сапасы қызметкерлердің кәсібилігіне тікелей байланысты қонақ үй және мейрамхана бизнесінде персоналды тиімді басқару табысты қызметтің кілтіне айналады [1].

Қонақ үй және мейрамхана бизнесі кадрлардың жоғары тұрақсыздығымен, сұраныстың маусымдылығымен, қызмет көрсетудің жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін персоналды жылдам оқыту қажеттілігімен сипатталады.

Бизнестің осы салаларында қызметкерлер икемділікті, жауап беруді және коммуникативті дағдылардың жоғары деңгейін талап ететін стресстік жағдайлармен жиі кездеседі. Осы салалардағы HR-ті сәтті басқару, сондықтан мотивацияны, оқытуды және дамуды қоса алғанда, HR-ның барлық аспектілеріне назар аударуды талап етеді.

Персоналды басқарудың заманауи әдістері корпоративтік мәдениетті дамытуға, қолайлы жұмыс атмосферасын құруға және қызметкерлердің уәждемесін сақтауға негізделген тәсілдерді қамтиды. Қонақ үй және мейрамхана бизнесі де персоналды бейімдеу әдістерін, кәсіби дағдыларды дамыту үшін оқытуды, сондай-ақ ынталандыру және кәсіби дамыту бағдарламаларын белсенді түрде қолданады [2].

Қонақ үй және мейрамхана бизнесіндегі персоналды басқарудың негізгі міндеттерінің бірі қызметкерлерді тиімді оқытуды және үздіксіз біліктілігін арттыруды ұйымдастыру болып табылады. Бұл салаларда жоғары білікті кадрлар ерекше маңызды, өйткені компанияның беделі, оның қаржылық нәтижелері және тұтынушылардың адалдығы тұтынушыларға қызмет көрсету сапасына байланысты. Кадрларды іріктеу ғана емес, стратегиялық басқарудың маңызды бөлігі болып табылатын олардың дамуын қамтамасыз ету де маңызды.

Қызмет көрсету сапасының жоғары деңгейін қамтамасыз етуде персоналды оқыту басты рөл атқарады. Қонақ үй және мейрамхана индустриясы ең алдымен тұтынушылардың қанағаттанушылығына бағытталған және осы жағдайда қызметкерлердің біліктілігі қонақтардың тәжірибесіне тікелей әсер ететін ең маңызды факторға айналады. Тиісті түрде дайындалған қызметкерлер кең ауқымды тапсырмаларды орындауға қабілетті, соның ішінде тұтынушылармен тиімді өзара әрекеттесу, жанжалды жағдайларды басқару және күтпеген мәселелерді шешу, бұл тұтынушылардың қанағаттануын арттыруға ықпал етеді [3].

Қызметкерлерді оқыту кәсіби дағдыларды да (мысалы, кассалық жүйемен жұмыс істеу дағдылары, ас үй, бармен, бөлмеде қызмет көрсету) және жұмсақ дағдыларды (коммуникативтік дағдылар, стресске төзімділік, эмпатия) қамтуы мүмкін. Қонақ үй және мейрамхана бизнесінің ерекшеліктері өзгерістерге жылдам әрекет етуді және жаңа жағдайларға бейімделуді талап етеді, бұл оқытуды үздіксіз үдеріске айналдырады.

Қонақ үй және мейрамхана бизнесіндегі кадрларды оқыту кәсіпорынның қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне байланысты әртүрлі тәсілдермен ұйымдастырылуы мүмкін. Оқытудың негізгі формалары мен әдістерін қарастырайық.

1. Ішкі тренингтер мен семинарлар – тікелей ұйымда өткізіледі. Бұл бетпе-бет немесе онлайн курстар болуы мүмкін. Олар көбінесе кәсіпорынның ерекшеліктеріне назар аударады және корпоративтік стандарттарды, қауіпсіздік және техникалық қызмет көрсету ережелерін меңгеруге бағытталуы мүмкін.

2. Тәлімгерлік және тәлімгерлік – тәжірибелі қызметкерлер немесе менеджерлер жаңадан келгендерге тәжірибесі мен білімін беру арқылы жұмыс процестерін меңгеруге көмектеседі. Бұл әдіс қонақүй және мейрамхана

бизнесінде кеңінен қолданылады, мұнда білім беру ғана емес, сонымен қатар жаңа қызметкерлердің моральдық және эмоционалдық жағдайын сақтау маңызды.

3. Кросс-функционалды оқыту – қызметкерлерге компанияның әртүрлі аспектілерін үйренуге көмектесетін тренинг. Мысалы, серверлер бармендік немесе қонақұйді брондау жүйесін басқару негіздері бойынша тренинг ала алады, бұл олардың икемділігін арттырады және басқа бөлімдермен ынтымақтастықты жақсартады.

4. Онлайн оқыту және мобильді қосымшалар - соңғы жылдары көбірек компаниялар қызметкерлерді оқыту үшін цифрлық құралдарды пайдаланады. Онлайн курстар мен арнайы қосымшалар қызметкерлерді қашықтан оқытуға мүмкіндік береді, бұл кең желісі бар ірі қонақ үй желілері мен мейрамханалар үшін ыңғайлы.

5. Сырттай консультанттарды немесе мамандандырылған оқу орындарын тарта отырып жүзеге асырылатын оқу курстары мен оқытулар сыртқы курстар болып табылады. Бұл әдіс белгілі бір дағдыларды терең меңгеру үшін пайдалы, мысалы, менеджмент, қонақ үй қызметі немесе басқа кәсіби курстар [4].

Қонақ үй бизнесінің персоналды басқару тәсілдеріне әсер ететін өзіндік ерекшеліктері бар. Негізгі сипаттамалардың бірі қызметкерлер мен тұтынушылар арасындағы өзара әрекеттестіктің жоғары дәрежесі болып табылады, ол қызметкерлерден жоғары кәсібилікті, мұқияттылықты және коммуникативті дағдыларды талап етеді.

Қонақ үйлер типі мен масштабына қарай әртүрлі ұйымдық құрылымдарға ие болуы мүмкін. Мысалы, ірі қонақ үй желілері күрделірек және көп деңгейлі иерархияға ие болуы мүмкін, HR жауапкершілігі бірнеше деңгейге таралады. Кішігірім тәуелсіз қонақ үйлер, керісінше, басқару деңгейлері азырақ ұйымдық құрылымға ие.

Дегенмен, кез келген қонақұйде персоналды тиімді басқару үшін әркім өз міндеттері мен жауапкершілігін білуі үшін қызметкерлер арасында жауапкершілікті дұрыс бөлу маңызды. Нақты құрылым мен тиісті оқыту қызметкерлердің жұмысын оңтайландыруға және қызмет көрсету тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Қонақ үй бизнесіндегі қызметкерлерді іріктеу және оқыту процесі ерекше назар аударуды қажет етеді, өйткені бизнестің табысты болуы көбінесе персоналдың сапасына байланысты. Қонақ үйлер көбінесе қабылдаушы, қабылдаушы, үй қызметшісі және техникалық қызмет көрсетуші персонал сияқты қызмет көрсету жұмыстарына қызметкерлерді жалдайды. Бұл лауазымдарда тек кәсіби дағдылар ғана маңызды емес, сонымен қатар қызметкерлердің стресске төзімділік, достық, мұқият болу сияқты жеке қасиеттері де маңызды [3].

Қонақ үйлердегі оқыту үдерісі көбінесе қызмет көрсету стандарттарын оқытуға, клиенттермен жұмыс істеу ерекшеліктеріне, сонымен қатар техникалық аспектілерге (брондау жүйелерімен, кассалық жүйелермен және т.б. жұмыс істеуге) бағытталған. Көбінесе оқыту қызметкерлердің негізгі

корпоративтік стандарттары мен күтулерін түсіндіретін индукциялық оқытудан басталады.

Мейрамхана бизнесі де ең серпінді және еңбекті көп қажет ететін салалардың бірі болып табылады, мұнда табыс қызмет көрсету сапасы мен қызметкерлердің кәсіби деңгейімен де тығыз байланысты. Мейрамханаларда персоналды басқару жұмыс ерекшелігін, жұмысты ұйымдастырудағы жоғары ұтқырлық пен икемділікті, сонымен қатар көп тапсырмалы жағдайларда жұмыс істей білуді талап етеді.

Қызметкерлердің ауысуы жоғары және еңбек жағдайлары қиын болатын мейрамхана бизнесінде ынталандыру және марапаттау жүйесі үлкен рөл атқарады. Бұл бизнесте қызметкерлер негізінен даяшылардан, аспазшылардан, бармендерден және тазалаушылардан тұрады, бұл мотивацияның әртүрлі тәсілдерін қажет етеді.

Мотивацияның тиімді түрлерінің бірі – мейрамханаларда кең тараған, қызмет көрсету қызметкерлері тұтынушылардан қызмет көрсету сапасы үшін қосымша сыйақы алатын ақша құю жүйесі. Бұл жүйе қызметкерлердің өнімділігімен тікелей байланысты, бұл оларды жоғары сапалы қызмет көрсетуге ынталандырады.

Тағы бір маңызды элемент қаржылық ынталандыру болып табылады, ол бонустарды, кездесу жоспарлары үшін немесе лауазымдық міндеттерді жоғары деңгейде орындағаны үшін бонустарды қамтуы мүмкін. Жұмыс атмосферасын жақсарту үшін еңбек сіңірген еңбегін тану, мансаптық өсу, оқу және кәсіби өсу, еңбек жағдайын жақсарту сияқты мотивацияның қаржылық емес әдістерін қолдану да маңызды [2].

Көптеген мейрамханалар жаңа қызметкер, мысалы, даяшы тәжірибелі әріптестерімен жұмыс істей бастайды, өмірден алынған мысалдардан үйренеді. Сонымен қатар, қызметкерлерге, мысалы, маусымның шарықтау кезінде жоғары жүктемелерге бейімделуге мүмкіндік беретін икемді жұмыс кестелері белсенді түрде енгізілуде.

Қызметкерлердің кері байланысы да кеңінен қолданылады, бұл жұмыс барысында туындаған мәселелерді тез шешуге мүмкіндік береді. Мейрамханалардағы сәтті мысал қызметкерлерді тұрақты оқытуға және қонақжайлылық дағдыларын дамытуға бағытталған бағдарламаларды пайдалану болып табылады.

Соңғы жылдары қонақүй және мейрамхана индустриясындағы көбірек компаниялар қызметкерлерді оқыту үшін онлайн курстар мен тренингтерді пайдаланады. Бұл оқу уақыты мен шығындарын айтарлықтай қысқартуға, сондай-ақ қызметкерлерге кез келген уақытта сапалы оқу материалдарына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Көптеген қонақ үйлер мен мейрамханалар желісі өз қызметкерлеріне оқу материалдары, бейне курстар, тесттер және қызмет көрсету стандарттары бойынша нұсқаулықтар орналастырылған ішкі онлайн платформаларды ұсынады. Бұл жаңа қызметкерлерге жұмыс процестерін тез меңгеруге, ал тәжірибелілерге біліктіліктерін сақтауға және жақсартуға мүмкіндік береді.

Мысалы, мұндай платформаларға POS жүйелерін пайдалану, еңбек қауіпсіздігі, қонақүй және мейрамхана бизнесіндегі маркетинг пен сату негіздері бойынша оқыту модульдері кіруі мүмкін [5].

Сонымен қатар, қызметкерлерге арналған мобильді қосымшалар барған сайын танымал бола бастады. Бұл қолданбалар қызметкерлерге кез келген уақытта ішкі нұсқауларға, кестелерге, оқу бейнелеріне және олардың жұмысына қатысты маңызды ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе ірі қонақ үй желілерінде немесе бірнеше орналасқан мейрамхана кешендерінде жұмыс істейтін қызметкерлер үшін пайдалы.

Персоналды басқару және оқыту қонақ үй және мейрамхана бизнесінің табысты жұмыс істеуінің ажырамас құрамдас бөліктері болып табылады. Тиімді HR стратегиялары қызмет көрсету сапасын жақсартуға, қызметкерлердің ауысуын азайтуға және компанияның ішкі процестерін жақсартуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде қызметкерлерді оқыту және олардың үздіксіз дамуы кәсібиліктің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді, бұл тұтынушылардың қанағаттанушылығы мен бизнестің бәсекеге қабілеттілігіне тікелей әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан». – Алматы, 2001 г. (посл. Изменения от 29.12.2022 № 174-VII).
2. Дмитрий Кучеров. Тұжырымдамаға негізделген персоналды басқару жұмыс беруші бренді. – М., 2021.
3. Саурбаев Р. Қонақжайлылық секторындағы персоналды басқару. – Алматы, 2023.
4. Ағамиров Е. В. Туризмдегі персоналды басқару және қонақ үй бизнесі. – М., 2022.
5. Дүйсен Г. М. Қазақстандағы туризм индустриясының қалыптасуы мен дамуының негіздері. «LEM» баспасы. – Алматы, 2022.

УДК 338.48

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОТУРИЗМА В ЗАПОВЕДНЫХ ЗОНАХ

Раушанбекова К.Н., Когай В.А., Колаева Х.А.
магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Түйін: Мақалада экотуризм қорғалатын аумақтардағы биологиялық әртүрлілікті сақтау және жергілікті қауымдастықтың тұрақты дамуы бірегей бағыттың дамуымен, ерекше қорғалатын табиғи аумақтардағы экотуризм табиғатты сақтау мен тұрақты дамудың маңызды құралына айналу мүмкіндігіне ие. дегенмен, оның табысты дамуы экожүйелерді қорғауды, жергілікті қауымдастықтарды қолдауды және туристерді оқытуды қамтитын кешенді тәсілді қажетін қарастырылған.

Summary: The article argues that ecotourism in protected areas has the potential to become an important tool for nature conservation and sustainable development, with the development of a unique approach to preserving biodiversity and sustainable development of local communities. However, its successful development requires an integrated approach that includes protecting ecosystems, supporting local communities, and educating tourists.

Экотуризм - это форма туризма, направленная на сохранение природных ресурсов и уважительное отношение к окружающей среде. В последние годы экотуризм становится все более популярным, так как путешественники стремятся познавать уникальные экосистемы и богатую флору и фауну, находясь в гармонии с природой. Особое внимание уделяется развитию экотуризма в заповедных зонах, однако этот процесс сопряжен с рядом трудностей и вызовов. В данной статье рассмотрим проблемы и перспективы развития экотуризма в заповедных территориях.

Основные проблемы экотуризма в заповедных зонах

Угроза экосистемам и биоразнообразию Развитие туризма, даже в рамках концепции экотуризма, может негативно сказаться на природных экосистемах. Повышенная туристическая активность, особенно при недостаточном контроле, может привести к уничтожению редких видов растений, повреждению почвенного покрова и даже к миграции животных из их привычных мест обитания. Отсутствие строгих регламентов посещения заповедных территорий и недостаточный контроль со стороны органов охраны окружающей среды могут привести к деградации экосистем и потере биоразнообразия, что противоречит целям экотуризма. Проблемы инфраструктуры и логистики во многих заповедниках отсутствует должная инфраструктура для приема туристов, что может создавать неудобства для посетителей и вызывать проблемы для местной экологии. Плохие дороги, отсутствие обозначенных туристических троп и недостаток информационных материалов могут ограничить доступ к заповедным зонам, что, в свою очередь, препятствует

Строительство инфраструктуры также представляет проблему, так как неумелое внедрение объектов для удобства туристов может нарушить естественный облик заповедной зоны и негативно сказаться на её экологии. Нехватка кадров развитие экотуризма требует значительных финансовых вложений на подготовку инфраструктуры, создание информационных материалов, обучение персонала, занимающегося экскурсиями и контролем на территории заповедников. Однако во многих случаях такие зоны испытывают недостаток финансирования, что замедляет их развитие.

Кроме того, в заповедных зонах зачастую не хватает квалифицированных специалистов, таких как гиды и инструкторы, которые могли бы проводить экскурсии и обеспечивать безопасное и экологичное посещение территории. Для успешного развития экотуризма важно формирование у посетителей осознанного отношения к природе. Однако туристы не всегда понимают правила поведения в заповедных зонах и последствия их нарушений. Это может привести к выбросу мусора, повреждению растительности и иным негативным воздействиям на окружающую среду.

Введение и соблюдение строгих экологических норм и правил

Для снижения негативного воздействия туризма на заповедные зоны необходимо введение строгих норм и правил поведения, а также контроль за их соблюдением. Это может включать в себя ограничение числа посетителей,

установку информационных стендов о правилах поведения, а также регулярные экологические рейды.

Развитие устойчивой инфраструктуры

Создание удобной и безопасной инфраструктуры для экотуристов может способствовать увеличению туристического потока и вместе с тем сократить негативное воздействие на природу. Использование эко-дружелюбных материалов, установка указателей, построение экологически чистых зон для отдыха могут помочь снизить негативные последствия туризма и сделать пребывание на территории заповедника более комфортным.

Развитие экологического просвещения

Образовательные программы, направленные на формирование у туристов уважения к природе, могут стать важной частью развития экотуризма. Лекции, экскурсии, информационные материалы о редких видах животных и растений, а также о правилах поведения в заповедных зонах помогут повысить уровень экологического сознания у посетителей и снизить их негативное воздействие на природу. Экотуризм может стать важным источником дохода для местных сообществ, если заповедники будут привлекать местное население к работе в сфере туризма, что будет способствовать созданию рабочих мест и увеличению благосостояния региона. Вовлечение местных жителей в деятельность по обслуживанию и экскурсионному сопровождению не только стимулирует экономику, но и позволяет лучше сохранить природные и культурные особенности региона.

Использование цифровых технологий для мониторинга и контроля. Применение цифровых технологий, таких как GPS-слежение за посетителями, видеонаблюдение и анализ данных, может помочь эффективно контролировать и регулировать туристический поток в заповедных зонах, а также вести учет посещений и возможного влияния на экологию. Это позволяет предотвратить нарушения и снизить воздействие на окружающую среду.

Развитие экотуризма в заповедных зонах: перспективы и вызовы экотуризм, или экологический туризм - это один из самых быстрорастущих сегментов туристической отрасли, привлекающий людей, заинтересованных в сохранении природы, устойчивом развитии и осознанном потреблении. В последние десятилетия экотуризм активно развивается в заповедных зонах, представляя собой уникальную возможность для отдыхающих познакомиться с дикой природой и культурой местных сообществ, не нанося ущерба окружающей среде.

Значение экотуризма для заповедных зон

Заповедные зоны, национальные парки и другие природоохранные территории являются ключевыми объектами для развития экотуризма. Они обладают уникальными ландшафтами, биологическим разнообразием и природными достопримечательностями, которые привлекают туристов со всего мира. Развитие экотуризма в этих местах позволяет:

1. **Сохранить биоразнообразие:** Экотуризм способствует охране редких и исчезающих видов флоры и фауны за счёт дополнительного финансирования для поддержания заповедных зон.

2. **Развивать экономику региона:** Местное население получает возможность зарабатывать на предоставлении услуг, что стимулирует развитие инфраструктуры и благоприятно сказывается на экономике.

3. **Повышать осведомленность о проблемах окружающей среды:** Туристы знакомятся с проблемами экологии, что может привести к более осознанному поведению и поддержке инициатив по охране природы.

Для сохранения природного наследия в заповедных зонах важно соблюдать основные принципы экотуризма:

1. **Минимальное воздействие на окружающую среду:** Туристы и организаторы должны придерживаться строгих правил, чтобы не нанести вред окружающей среде, включая ограничения на количество посетителей и запрет на использование транспорта, загрязняющего природу.

2. **Образовательный аспект:** Туристические программы в заповедных зонах должны включать элементы экологического просвещения, рассказывая о значимости экосистем, редких видах растений и животных.

3. **Сотрудничество с местными сообществами:** Развитие экотуризма должно происходить с учетом интересов местного населения и способствовать их вовлечению в туристическую деятельность.

Вызовы и проблемы экотуризма в заповедных зонах

1. **Риск перенаселённости:** Высокий интерес к экотуризму может привести к увеличению потока посетителей, что создаёт нагрузку на природные ресурсы и инфраструктуру. Переизбыток туристов может отрицательно сказаться на экосистеме, что требует продуманного планирования и контроля.

2. **Затраты на инфраструктуру и персонал:** Создание условий для комфортного пребывания туристов требует значительных вложений, а также подготовки квалифицированных кадров для управления туристическими потоками и поддержания природоохранных объектов.

3. **Угроза нарушения экосистем:** минимальные воздействия человека могут оказаться губительными для хрупких экосистем. Появление туристов иногда способствует распространению инвазивных видов растений и животных, что может нарушить природное равновесие.

Перспективы развития экотуризма

1. **Использование технологий:** Разработка мобильных приложений, VR-технологий и онлайн-гидов может помочь туристам лучше ориентироваться в заповедниках, снизить нагрузку на местных гидов и минимизировать физическое присутствие в заповедных зонах.

2. **Внедрение экологически чистого транспорта:** Развитие электромобилей, велосипедных дорожек и пеших маршрутов позволяет туристам комфортно передвигаться по заповедным зонам без ущерба для природы.

3. **Развитие общественного сотрудничества:** Привлечение местных жителей и организаций к управлению экотуризмом помогает создать рабочие места и поддерживать баланс между интересами людей и необходимостью защиты природы.

Экотуризм в заповедных зонах является перспективным направлением, которое может способствовать сохранению уникальных природных комплексов и развитию местной экономики. Однако его развитие требует тщательного планирования, соблюдения экологических норм, инвестиций в инфраструктуру и образования посетителей. Комплексный подход, основанный на принципах устойчивого развития, позволит обеспечить гармоничное сочетание экономических и экологических целей, помогая сохранить заповедные зоны для будущих поколений.

Список использованной литературы:

- 1.Гринько, В. Н. (2015). Экологический туризм как фактор устойчивого развития территорий. Журнал «Экология и жизнь», 2, 45-50.
- 2.Кузнецова, Т. И., & Петров, А. А. (2018). Проблемы и перспективы развития экотуризма в России. Вестник экологического образования, 3(29), 123-129.
- 3.Ларионов, М. С. (2017). Экологический туризм: теория и практика. Санкт-Петербург: Научно-издательский центр "Лань".
- 4.Мельникова, Е. А. (2019). Экотуризм в заповедных зонах: социально-экономические аспекты. Устойчивое развитие: проблемы и решения, 5(1), 78-85.

УДК 338.48-6

АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА

Сулейменова Т.М., Жұмағұл Н.Н., Ким А.А.
магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Түйін: Мақалада «Ішкі туризмнің даму тенденцияларын талдау» мақаласында ішкі туризмнің дамуына әсер ететін негізгі тенденциялар мен факторлар қарастырылған. туристердің қалауы қалай өзгередінін зерттеп, халық арасында сұранысқа ие болып отырған негізгі бағыттарды және саяхат форматтарын атап көрсетеді сонымен қатар саяхатты жоспарлау және брондау бойынша онлайн қызметтер, жаңа туристік орындар туралы ақпаратты таратуға арналған әлеуметтік желілер сияқты ішкі туризмді дамытудағы технологиялардың рөлі атап өтілген.

Summary: The article "Analysis of Trends in Domestic Tourism Development" examines the main trends and factors affecting the development of domestic tourism. It examines how tourist preferences are changing, highlights the main destinations and travel formats that are in demand among the population, and also highlights the role of technologies in the development of domestic tourism, such as online travel planning and booking services, social networks for distributing information about new tourist attractions.

Внутренний туризм представляет собой значимый сектор экономики, который способствует развитию регионов, поддерживает малый и средний

бизнес и формирует новые рабочие места. В последние годы в Казахстане и в других странах заметно увеличился интерес к внутренним путешествиям, что обусловлено рядом факторов, ограничения на международные поездки и изменение предпочтений туристов данная статья анализирует основные тенденции развития внутреннего туризма, а также перспективы его роста и вызовы, с которыми сталкивается эта отрасль.

Основные тенденции развития внутреннего туризма

Повышение интереса к экотуризму и путешествиям на природу экологический туризм становится одним из самых быстрорастущих направлений внутреннего туризма. Туристы ищут уединение, чистую природу и уникальные природные объекты. Это стимулирует развитие туристической инфраструктуры в национальных парках, заповедниках и других природных территориях.

Развитие культурно - познавательного туризма Интерес к историческим и культурным объектам на территории своей страны растет, что способствует развитию культурно-познавательного туризма. Туристы стремятся узнать больше о культурных особенностях регионов, посещая музеи, фестивали и местные достопримечательности.

Рост популярности агротуризм, связанный с пребыванием на сельских территориях и участием в фермерских и сельскохозяйственных мероприятиях, становится все более привлекательным. Это направление популярно среди туристов, ищущих уникальный опыт и возможность отдохнуть от городской суеты, погружаясь в сельскую жизнь.

Развитие событийного туризма событийный туризм привлекает людей, интересующихся культурными, спортивными и другими значимыми событиями. Крупные мероприятия, такие как фестивали, концерты, спортивные соревнования, стимулируют внутренний туризм, привлекая путешественников из разных уголков страны.

Внедрение цифровых технологий, цифровизация сферы туризма упрощает бронирование, улучшает информационную поддержку и повышает качество сервиса, многие компании и региональные туристические агентства используют цифровые платформы для предоставления услуг, что облегчает планирование поездок и привлекает больше путешественников. Увеличение спроса на короткие путешествия выходного дня короткие поездки в выходные дни становятся все более популярными среди туристов, особенно в крупных городах, такой формат позволяет людям вырваться на отдых на 1-2 дня без существенных затрат времени и средств, что увеличивает частоту туристических поездок в течение года.

Факторы, способствующие развитию внутреннего туризма,

Поддержка на государственном уровне в последние годы правительство оказывает поддержку внутреннему туризму, внедряя программы субсидий, развивая инфраструктуру и популяризируя внутренние направления это стимулирует интерес к путешествиям по стране и открывает новые туристические маршруты.

Улучшение транспортной доступности Развитие транспортной сети, включая новые авиарейсы, улучшение железнодорожного сообщения и строительство автодорог, делает внутренние поездки удобнее и доступнее. Кроме того, правительство поддерживает проекты по созданию региональных туристических кластеров, что способствует повышению интереса к путешествиям.

Изменение туристических предпочтений Современные туристы все чаще ищут уникальные, аутентичные впечатления, стремясь исследовать нетронутые регионы, небольшие города и деревни. Это способствует популяризации новых направлений и уменьшению нагрузки на традиционные туристические зоны.

Вызовы и проблемы в сфере внутреннего туризма

Нехватка инфраструктуры в некоторых регионах страны инфраструктура для приема туристов все еще недостаточно развита, что затрудняет доступ к ряду привлекательных туристических направлений. Проблемы с транспортом, качеством отелей и ресторанов являются серьезными преградами на пути развития внутреннего туризма.

Сезонность Внутренний туризм часто характеризуется выраженной сезонностью, что затрудняет поддержание стабильного потока туристов и доходов для компаний. Многие направления, особенно на природе, доступны только в летний период, что создает финансовые трудности для бизнеса в межсезонье.

Кадровая проблема. Нехватка квалифицированных кадров, особенно в удаленных регионах, влияет на качество обслуживания, привлечение профессионалов в туризм и улучшение уровня обслуживания становится важной задачей для отрасли.

Экологическая нагрузка. Повышенный интерес к природным территориям может негативно сказаться на экологии регионов. Массовое посещение заповедников и национальных парков создает экологическую нагрузку, что требует ответственного подхода к управлению туризмом и защиты окружающей среды. Внутренний туризм - это направление, которое в последние годы стало приобретать особую популярность и значимость. Развитие внутреннего туризма способствует укреплению экономики регионов, создаёт рабочие места, повышает интерес к культурным и природным ресурсам страны. Рассмотрим основные аспекты и тенденции развития внутреннего туризма. Экономическая роль внутреннего туризма внутренний туризм может стать одним из главных источников дохода для многих регионов, снижает зависимость от внешнего туристического потока и укрепляет устойчивость экономики. Важно отметить, что местные туристы, в отличие от иностранных, реже сталкиваются с языковыми и культурными барьерами, что позволяет им свободнее путешествовать внутри страны. Развитие инфраструктуры для успешного развития внутреннего туризма необходима современная инфраструктура. Это подразумевает качественные дороги, комфортные отели, улучшенные транспортные системы и удобные онлайн-сервисы бронирования.

Важно также, чтобы информационные технологии позволяли туристам легко находить и организовывать путешествия по регионам.

Создание инфраструктуры помогает также местному населению, улучшая условия их жизни. Поддержка малых и средних предприятий малые и средние предприятия (МСП) играют значительную роль в развитии внутреннего туризма. К ним относятся рестораны, гостиницы, сувенирные магазины и экскурсионные компании. Поддержка МСП помогает развивать уникальные направления и маршруты, что делает поездки интереснее и разнообразнее. Государственные субсидии и льготы для таких предприятий стимулируют создание новых туристических услуг. Продвижение культуры и традиций развитие внутреннего туризма способствует популяризации культурного наследия страны. Местные фестивали, исторические реконструкции и ярмарки привлекают туристов и создают интерес к традициям и обычаям. Это особенно актуально для молодого поколения, которое в рамках таких мероприятий может ближе познакомиться с историей и культурой своей страны. Экологический туризм приобретает популярность в последние годы. Множество путешественников интересуются природой, экосистемами и уникальными заповедниками. Это способствует защите природных ресурсов и поддержке экологически чистого образа жизни. Например, создание маршрутов в заповедниках и национальных парках помогает привлекать туристов, поддерживая экологические инициативы. Доступность и удобство для туристов существует множество факторов, которые делают внутренний туризм удобным и доступным для широкой аудитории, к ним относятся отсутствие визового режима, меньшие расходы по сравнению с зарубежными поездками, меньшие временные затраты и возможность отправиться в путешествие в любое время года. Улучшение транспортной системы также повышает доступность регионов, делая поездки комфортными. Проблемы и вызовы внутреннего туризма не смотря на рост интереса к внутреннему туризму, остаются определенные трудности, к ним относятся недостаток информации о туристических маршрутах, нехватка качественной инфраструктуры в отдалённых регионах, а также низкий уровень сервиса в некоторых местах. Повышать качество обслуживания, обучать персонал и поддерживать местные предприятия, цифровизация и онлайн-сервисы развитие онлайн-технологий играет важную роль в организации внутреннего туризма. Приложения для поиска маршрутов, бронирования отелей, покупки билетов и изучения достопримечательностей делают путешествия проще и удобнее. Внедрение цифровых технологий также позволяет создавать виртуальные туры и интерактивные карты, что помогает туристам лучше планировать свои поездки.

Развитие внутреннего туризма - это перспективное направление, которое требует комплексного подхода. Поддержка со стороны государства, развитие инфраструктуры и участие местных предприятий способны превратить внутренний туризм в один из значимых факторов роста экономики. Это не только экономическая выгода, но и возможность укрепления национальной

культуры и сохранения природных ресурсов. также открывает широкие возможности для экономического роста регионов, улучшения инфраструктуры и создания рабочих мест. Повышение интереса к путешествиям по стране обусловлено как поддержкой со стороны государства, так и изменением предпочтений туристов. Однако для эффективного роста внутреннего туризма необходимо преодолеть существующие вызовы, включая улучшение инфраструктуры, развитие кадрового потенциала и охрану окружающей среды.

Список использованной литературы:

1. Сафронов, В. И. "Анализ факторов, влияющих на выбор внутренних туристических направлений" // Вестник экономики и права, 2021, № 5, стр. 45-53.
2. Зайцева, О. Н., и др. "Развитие внутреннего туризма как фактора регионального развития" // Экономика региона, 2020, № 6, стр. 80-87.
3. Беляева, М. И. (2020). Социальные и экономические аспекты развития внутреннего туризма. Журнал экономических исследований, 6(4), 97-104.
4. Глумов, И. М., & Захарова, О. В. (2019). Факторы, влияющие на развитие внутреннего туризма в России. Вопросы экономики и управления, 12(3), 118-126.

CREATION OF DISNEYLAND IN TURKESTAN REGION

Rassulova S.Z., Seitova S.I.,
IT Lyceum № 9, named after O.A. Zholdasbekov, 11 "D".
Scientific director: Kadirova Z.A.

In today's world, where rapid technological development and globalization are shaping new realities, preserving and fostering national identity and culture has become essential. Kazakhstan, a country rich in history and tradition, holds vast potential for tourism. However, it currently lacks a distinctive entertainment destination that could captivate international tourists and inspire future generations to explore and appreciate Kazakh culture. This vision led us to create "Qazaq-Disney"—a theme park in Kazakhstan designed not only for entertainment but also as a unique platform to celebrate and popularize the nation's heritage and history. "Qazaq-Disney" is an ambitious project symbolizing the belief in dreams and proving that the impossible can be achieved. This project aims to inspire the modern generation, spark creativity and patriotism in their hearts, and establish a landmark attraction that will draw visitors from around the world, thus serving as a catalyst for Kazakhstan's tourism and cultural development.

Creating a Disneyland

The idea of creating a Disneyland in the Turkestan region is no coincidence. This area is celebrated for its rich history, unique culture, and traditions carefully preserved through generations. Building a theme park here represents a groundbreaking opportunity to merge two distinct cultures: the Western magic of Disney with the Eastern allure of Kazakh traditions. This Kazakh-inspired Disneyland will blend the essence of Kazakh culture with modern attractions, creating an amusement park that unites Disney's enchantment with Kazakhstan's rich heritage. This unique project has the potential to become a vibrant cultural and tourism center, inspired by childhood dreams and aimed at transforming the future of the region. It aspires to become a symbol of opportunity, inspiring aspirations for something greater.

Kazakh Legends and Folklore

A special area of the park will be dedicated to Kazakh folklore and legends. Here, visitors will experience the world of traditional Kazakh fairy tales and epic narratives. Guests can meet legendary heroes such as Alpamys and Er Targyn, with scenes from their adventures brought to life for an immersive experience. This section will feature theatrical performances and interactive shows, allowing every visitor to feel like part of Kazakh history. Additionally, children can participate in master classes on traditional crafts, including weaving, jewelry-making, and assembling a yurt, the iconic symbol of a Kazakh home.

Architecture and Design

The entrance to this magical world will be designed in traditional Kazakh style, with gate structures inspired by yurts—a symbol of the nomadic Kazakh lifestyle. Visitors will be welcomed by expansive play areas and entertainment zones reminiscent of Kazakhstan’s vast steppes. Every detail of the park, from architecture to attractions, will honor Kazakh traditions while infused with the signature magic of Disney.

Disney Characters in Kazakh Costumes

One of the park’s main attractions will be the beloved Disney princesses and characters, whom visitors can meet along the park’s streets, dressed in traditional Kazakh costumes—such as saukele, camisoles, and shapans. These outfits are more than costumes; they represent respect for tradition and offer an opportunity to showcase the richness and diversity of Kazakh national attire to international tourists. Imagine Cinderella in a luxurious saukele or Snow White in a vibrant camisole, strolling through the park and greeting guests.

Disneyland: A Symbol of Dreams

This park will be more than a place of entertainment; it will become a symbol that dreams can come true. Disneyland in the Turkestan region will offer not only a fairytale experience but also a source of inspiration for people to pursue their own dreams. The project aims to connect generations, cultural traditions, and new opportunities, embodying the idea that culture and heritage can harmonize with progress and innovation. This park will be a beacon of cultural exchange, where children and adults alike can see Western fairytales intertwined with Eastern traditions.

The park will exemplify how creativity and imagination can bridge diverse peoples and cultures. It will inspire visitors to explore their roots and emphasize the

importance of preserving cultural heritage. Every corner of the park will echo the belief that nothing is impossible if you dare to believe in your dreams. Kazakh-style Disneyland will offer not only joy and excitement but also the chance for everyone to feel part of something larger. It will be a place where families and friends create unique memories that last a lifetime.

A visit to this park will remind visitors that even the wildest dreams can become reality if they pursue their goals. Disneyland in the Turkestan region will stand as a symbol of cultural unity and openness to new experiences, showing that dreams have the power to unite people from around the world.

“Qazaq-Disney” is more than an amusement park; it is an ambitious project that can bring renewed energy to Kazakh culture and open new horizons. It will be a vibrant symbol of unity and creativity, a place where dreams come alive, and history merges with modernity. We are confident that the park will attract tourists from around the world, sparking their curiosity and positioning our country as a unique destination for adventure and cultural discovery. This project will play a vital role in strengthening national identity, popularizing Kazakh culture, and preserving its values for future generations. It will remind us that dreams can indeed come true with dedication and respect for the past. As Kazakh philosopher Shakarim Kudaiberdiev said: “Success is not an accident, but the result of hard work and a determined pursuit of one’s goals.”

List of used literature:

1. <https://youtube.com/playlist?list=PLm8b4TrIR2Ac422wD3F857pFGtDmSu9r0&si=8rZA4bHkKJ8ax6SA>]
2. https://youtu.be/C4uHpoVhUp4?si=umHSwnEk94_KDuJJ]
3. https://youtu.be/_O35EImLmYM?si=c9yzX89QGnQ0HJdb]
4. https://www.disneylandparis.com/en-int/?ecid=SEM_ild23_A_ce80c164-9015-4267-b5d3-dd9df13ab2d9&market=INT-EN-Neutral-KZ&country=KZ&customid=195909692_1Cj0KCQiA_qG5BhDTARIsAA0UHSIk_50rHq5RpoIUCr0FS_fpNxXbbaJCQIWNrkWPhAu8vm25TxDDodkaAn8EEALw_wcB&customid2=1_m_195909692_10476393092_kwd-39636510&gad_source=1&gbraid=0AAAAADjsKJz-gekfXPSbMsrUxIwsmt3nC&gclid=Cj0KCQiA_qG5BhDTARIsAA0UHSIk_50rHq5RpoIUCr0FS_fpNxXbbaJCQIWNrkWPhAu8vm25TxDDodkaAn8EEALw_wcB]
<https://travelpress.kz/article/interview>]
5. <https://hello-park.io/ru/articles/razvitie-industrii-razvlecheni>]
6. <https://mir24.tv/articles/16527440/gory-ozera-i-reki-chem-kazahstan-privlekaet-turistov-iz-oea>]
7. <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/activity-669-56.pdf>]

ОӘЖ 67.980

**КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІ ДАМУЫ:
ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕР МЕН ПРАКТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР**

Азат Д.К., Сахатай З.Е., Қарсақбай Ә.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье этнокультурный компонент в программе художественного труда Казахстана: обучение и пропаганда национального искусства

Summary: In this article, the ethnocultural component in the program of artistic labor in Kazakhstan: education and promotion of national art

Қазақстанның қазіргі заманғы білім беру жүйесі жаһандану жағдайында ұлттық бірегейлікті сақтауға ерекше назар аударады. Осы орайда этномәдени компонент оқу процесінің ажырамас бөлігі ретінде көркем еңбек пәні арқылы жүзеге асырылады. Ұлттық өнерді оқыту және насихаттау мектеп бағдарламасының негізгі мақсаттарының бірі болып табылады. Мақалада Қазақстанның көркем еңбек бағдарламасында ұлттық өнерді оқытудың маңызы мен ерекшеліктері талданады, сондай-ақ бұл компоненттің этномәдени құндылықтарды сақтаудағы рөлі қарастырылады [1].

Ұлттық өнерді оқытудың маңызы

Қазақстанның көркем еңбек бағдарламасы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, ұлттық құндылықтарды ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге бағытталған. Ұлттық өнерді оқыту арқылы балалар халқымыздың тарихы мен мәдениетін тереңірек түсініп, рухани дамуға үлес қосады. Бейнелеу өнері, сәндік-қолданбалы өнер, музыка, киім-кешек және тұрмыстық заттардың дизайны сияқты бағыттар балаларды ұлттық мұрамен таныстырады [2].

Этномәдени компоненттің ерекшеліктері

Этномәдени компонент Қазақстанның әр аймағына тән қолөнер түрлерін, дәстүрлерін және ұлттық нақыштарын оқытуды көздейді. Мұнда әртүрлі халықтардың ұлттық киімдері, зергерлік бұйымдары, ою-өрнек, тоқу, ағаш өңдеу және басқа да қолөнер түрлері маңызды орын алады. Әр аймақтың ерекшеліктерін ескере отырып, көркем еңбек пәні шеңберінде ұлттық нақыштарды бейнелейтін жұмыстар орындалады [3].

Ұлттық өнерді насихаттау әдістері. Ұлттық өнерді насихаттаудың бірнеше тиімді әдістері бар. Біріншіден, оқушыларды ұлттық мерекелер мен салт-дәстүрлерге қатыстыру, көркем еңбек сабақтарында қолданбалы өнер бойынша практикалық жұмыстар ұйымдастыру, шеберлік сыныптары өткізу. Екіншіден, оқушылардың өздері жасаған ұлттық нақыштағы бұйымдарын мектептегі көрмелерде көрсету. Бұл балаларды рухани және шығармашылық тұрғыдан дамыта отырып, олардың өз халқының мәдениетін бағалауға үйретеді.

Көркем еңбек бағдарламасында қолданылатын материалдар мен ресурстар. Көркем еңбек пәнінде ұлттық өнерді оқытуда қолданылатын материалдар мен ресурстар өте маңызды. Оқушылардың дәстүрлі материалдармен жұмыс істеуі, мысалы, киіз, жүн, ағаш, тері, металдар сияқты материалдарды пайдалана отырып, қолөнер бұйымдарын жасау, олардың ұлттық өнерді тереңірек түсінуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, қазіргі заманғы технологияларды пайдалана отырып, ұлттық нақыштағы заманауи өнер туындыларын жасау да маңызды бағыттардың бірі болып табылады [4].

Этномәдени компоненттің тәрбиелік рөлі. Этномәдени компонентті оқу бағдарламасына енгізу оқушылардың патриоттық сезімдерін тәрбиелеуге, ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті құрметтеуге үйретуге бағытталған. Ұлттық өнер арқылы балалар өз халқының тарихы мен мәдениетін үйреніп қана қоймай, оны насихаттап, сақтауға ұмтылады. Бұл олардың болашақта ұлттық құндылықтарды жоғалтпай, әлемдік мәдениетке өз үлестерін қосуға мүмкіндік береді [5].

Қорыта келгенде, Қазақстанның көркем еңбек бағдарламасындағы этномәдени компонент ұлттық өнерді оқыту және насихаттау үшін маңызды құрал болып табылады. Оқушылардың ұлттық мұрамен танысуы олардың рухани дамуына, патриоттық және эстетикалық тәрбиесіне үлес қосады. Ұлттық өнерді насихаттау арқылы біз ұрпақтар сабақтастығын сақтап, еліміздің мәдени байлығын көбейте аламыз.

Көркем еңбек пәні мен шығармашылық әлеуетті дамыту – бұл білім беру саласындағы маңызды бағыт. Бұл пән оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ашуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және практикалық дағдыларын дамытуға бағытталған [6].

Теориялық негіздер бойынша шығармашылықтың психологиясы: Шығармашылық процесс психологиялық аспектілермен тығыз байланысты. Оқушылардың қызығушылықтары мен мотивациялары шығармашылық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады.

Эстетикалық тәрбие: Көркем еңбек пәні эстетикалық тәрбиенің негіздерін қалыптастырады, бұл оқушылардың өнер мен табиғатқа деген көзқарастарын кеңейтеді.

Мәдениетаралық коммуникация: Көркем еңбек арқылы әр түрлі мәдениеттермен танысу, ұлттық өнердің маңыздылығын түсіну мүмкіндігі беріледі.

Практикалық әдістер

Жобалық жұмыстар: Оқушыларға шығармашылық жобалар жасау арқылы өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік беру. Бұл әдіс командалық жұмыс пен ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді [7].

Шеберлік сыныптары: Тәжірибелі мамандармен кездесулер, шеберлік сыныптары арқылы оқушыларға жаңа техникаларды үйрету.

Көркем сурет жасау: Сурет, мүсін, қолөнер сияқты әртүрлі көркем еңбек түрлерін үйрету. Оқушылардың әр түрлі материалдармен жұмыс істей отырып, шығармашылық әлеуетін дамыту.

Көрмелер мен конкурс: Оқушылардың жұмыстарының қоғамға таныстырылуы, бұл олардың сенімділігін арттырады және жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді.

Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту үшін тиімді құрал болып табылады. Теория мен практиканың үйлесімі арқылы шәкірттер өз қабілеттерін ашып, қоғамда белсенді рөл атқаруға дайын болады [8].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбішев, Қ. (2018). *Ұлттық қолөнердің тәрбиелік мәні*. Алматы: Мектеп.
2. Есімханова, С. (2017). *Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері*. Астана: Елорда баспасы.
3. Құлмағанбетова, Г. (2019). *Этномәдени білім беру жүйесіндегі ұлттық өнердің рөлі*. ҚазҰУ хабаршысы, № 4, 65-73.
4. Мырзақожа, Т. (2020). *Мектептегі көркем еңбек сабақтарында ұлттық өнерді оқыту ерекшеліктері*. Білім беру журналы, № 3, 45-52.
5. Нұрғалиева, Ж. (2022). *Этнопедагогика және қолөнерді насихаттау жолдары*. Оқу-әдістемелік құрал. Алматы: ҚазҰПУ.
6. Сейітқазина, А. (2021). *Ұлттық мәдениет және оның қазіргі білім беру жүйесіндегі орны*. Мәдениет және өнер журналы, № 6, 12-18.
7. Төлегенова, Б. (2016). *Қазақ ою-өрнегінің білім беру жүйесіндегі тәрбиелік мәні*. Педагогика ғылымдары, № 5, 33-39.
8. Шәкенов, Р. (2023). *Жас ұрпақты ұлттық өнер арқылы тәрбиелеу*. Қазақстан білім журналы, № 2, 24-29.

ОӘЖ 428.2

ДИЗАЙНЕРЛІК ШЕШІМДЕРДЕ ЭКОЛОГИЯ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ЕСКЕРІЛУІ

Айдарқызы А., Әбілхан Д.Ә., Агибаева А.М.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

*В статье учтены проблемы экологии и устойчивости в дизайнерских решениях
The article considers the problems of ecology and sustainability in design solutions*

Қазіргі уақытта экология мен тұрақтылық мәселелері әлемдік деңгейде өзекті болып тұр. Бұл тренд тек экология саласындағы мамандарға ғана емес, сонымен қатар дизайнерлерге де үлкен жауапкершілік жүктейді. Себебі дизайнерлер тұтынушыларға ұсынылатын өнімдер мен қызметтердің сыртқы түрі мен функционалдығын ғана емес, олардың қоршаған ортаға әсерін де ескеруі тиіс. Дизайнерлік шешімдерде экология мен тұрақтылықты ескерудің маңыздылығы артқан сайын, бұл мәселе әлемдік дизайн саласының бір бөлігіне айналды [1].

Бұл мақалада дизайнерлік шешімдерде экология мен тұрақтылық мәселелерінің қалай ескерілуі, сондай-ақ осы бағыттағы жаңа тәсілдер мен құралдар қарастырылады.

Дизайн мен экология: ұғымдар және өзара байланыс

Дизайн, әдетте, өнімдер мен қызметтерді тиімді, функционалды және эстетикалық тұрғыдан ыңғайлы түрде жасау процесі ретінде түсініледі. Ал экология - табиғи қорларды қорғау, экожүйелерді сақтап қалу мен табиғаттың тепе-теңдігін сақтау мәселелерімен айналысады. Бірақ бұл екі ұғым арасында тығыз байланыс бар, өйткені дизайнерлік шешімдер көбінесе өнімнің өндіріс процесіне, ресурстардың пайдалануына және өнімнің өмірлік цикліне әсер етеді [2].

Тұрақты дизайн: экология мен экономиканы біріктіру

Тұрақты дизайн немесе "экодизайн" ұғымы, қазіргі таңда, дизайн саласындағы ең маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Бұл - табиғатқа теріс әсерді азайту және қоршаған ортаны қорғау мақсатында экологиялық таза және экономикалық тиімді өнімдер жасау тәсілі. Тұрақты дизайнның негізгі қағидаларына мыналар жатады:

Материалдардың тиімді пайдалану: Экологиялық таза материалдарды қолдану, қайта өңдеуге болатын материалдарды таңдау.

Өнімнің ұзақ өмір сүруін қамтамасыз ету: Өнімдерді ұзақ мерзімді пайдалану және олардың жөндеуге немесе қайта өңдеуге бейімдігін арттыру.

Өнімнің қоршаған ортаға зиянын азайту: Өнімнің өндірісінде, тасымалдау кезінде және қолдану барысында қоршаған ортаға зиян келтірмейтін технологияларды қолдану [3].

Қайта өңдеуге бейімділік: Өнімнің өмірлік циклі аяқталған соң оны қайта өңдеу немесе қайта пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Дизайнерлік шешімдерде экология мен тұрақтылықтың қолдану тәсілдері

Дизайнерлер экология мен тұрақтылық мәселелерін әр түрлі тәсілдермен ескеруге болады. Олардың арасында ең тиімді және кең таралған әдістер мыналар:

Материал таңдау: Тұрақты материалдарды таңдау арқылы дизайнерлер өнімнің экологиялық ізін азайта алады. Мысалы, биологиялық түрде ыдырайтын немесе қайта өңделетін материалдардан өнімдер жасау, немесе экологиялық таза химиялық заттар қолдану [4].

Энергияны үнемдеу технологиялары: Жарықдиодты шамдар, күн энергиясымен жұмыс істейтін құрылғылар, және энергияны үнемдейтін материалдар — осындай технологиялар өнімнің экологиялық әсерін төмендетуге көмектеседі.

Жергілікті өнімдер мен ресурстарды пайдалану: Дизайнерлер жергілікті ресурстарды пайдалану арқылы тасымалдау кезінде шыққан көміртегі ізін азайта алады. Бұл тәсілге сәйкес, жергілікті материалдар мен өндірушілерді таңдау экологиялық тұрақтылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Циклдік дизайн: Өнімнің өмірлік циклін ескеру маңызды аспектілердің бірі. Өнімнің қайталама өндірісі, қайта өңделуі немесе қайта пайдалануы

арқылы оның қоршаған ортаға әсерін азайтуға болады. Қазіргі кезде бұл ұғым кеңінен қолданысқа енгізіліп, «қалдықсыз дизайн» деп аталатын концепцияны қалыптастырды [5].

Тұрақты дизайнның пайдасы мен салдары

Дизайнерлік шешімдерде тұрақтылықты ескерудің бірқатар пайдасы бар:

Экономикалық тиімділік: Тұрақты дизайн ұзақ мерзімді перспективада шығындарды азайтады, себебі ол энергияны үнемдеуге, қалдықтарды азайтуға және қайта өңдеуге бағытталған.

Қоғамдық имидждің жақсаруы: Экологиялық жауапкершілікті сезінетін компаниялар мен брендтер тұтынушылар арасында сенім артып, жақсы репутацияға ие болады.

Қоршаған ортаға пайдасы: Тұрақты дизайн қоршаған ортаға кері әсерді азайтады, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді және экологиялық тепе-теңдікті сақтауға көмектеседі [6].

Алайда, тұрақты дизайнның да өз қиындықтары бар. Ол кейде бастапқыда жоғары құнды болуы мүмкін, себебі экологиялық таза материалдар мен технологиялар қымбатқа түсуі мүмкін. Бірақ ұзақ мерзімді көзқарас тұрғысынан бұл жоғары шығындар төленетін болады.

Дизайн білімінде экология мен тұрақтылықтың орны

Дизайн саласындағы білім беру жүйесі де экология мен тұрақтылық мәселелерін ескере отырып өзгеруде. Қазіргі уақытта көптеген университеттер мен жоғары оқу орындары дизайнерлік бағдарламаларына экодизайн мен тұрақты даму тақырыптарын енгізуде. Болашақ дизайнерлерге экологиялық жауапкершілік пен тұрақтылық принциптерін үйрету — бүгінгі күннің ең маңызды міндеттерінің бірі [7].

Болашақтағы тұрақты дизайнның мүмкіндіктері

Тұрақты дизайнның болашағы өте перспективалы. Қазіргі уақытта жаңа технологиялар, инновациялар мен ғылыми зерттеулер тұрақты дизайнды жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беруде. Мысалы, 3D басып шығару технологиясы, жасанды интеллект және биотехнологиялар өнімдер мен қызметтерді экологиялық тұрғыдан тиімдірек жасауға көмектеседі.

Дизайн мен экологияның синергиясы арқылы болашақта көптеген мәселелердің шешімін табуға болады. Дизайнерлердің басты мақсаты — тек әдемі әрі функционалды өнімдер жасау ғана емес, сондай-ақ оларды қоршаған ортаға тиімді әрі зиянсыз ету болып табылады [8].

Дизайнерлік шешімдерде экология мен тұрақтылық мәселелерінің ескерілуі қазіргі таңда маңызды әрі қажетті бағыт болып табылады. Бұл тұжырымдамалар арқылы біз қоршаған ортаны сақтай отырып, экономикалық тиімді және эстетикалық тұрғыдан сәтті өнімдер жасай аламыз. Дизайнерлер өз жұмыстарында экологиялық жауапкершілікті сезініп, тұрақты даму принциптерін қатаң ұстанған жағдайда, олар әлемнің болашағын сақтап қалуға үлкен үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Fletcher, K. (2008). Sustainable Fashion And Textiles: Design Journeys. Earthscan. Бұл кітапта Тұрақты Сән Мен Киім Өндірісінде Экологиялық Және Әлеуметтік Жауапкершілікті Ескеру Туралы Кеңінен Сөз Қозғалады. Дизайн Мамандарына Арналған Бірқатар Тәжірибелік Ұсыныстар Беріледі.
2. McDonough, W., & Braungart, M. (2002). Cradle To Cradle: Remaking The Way We Make Things. North Point Press. Құрылымдық Және Өндірістік Дизайнғағы Тұрақтылықты Сақтау Мәселелері Және «Қалдықсыз Дизайн» Тұжырымдамасын Сипаттайды.
3. Sullivan, L. (2017). Sustainable Design For Interior Environments. Wiley. Бұл кітап Тұрақты Интерьер Дизайнын Жасау Барысында Экологиялық Мәселелер Мен Тұрақтылық Принциптерін Қалай Қолдануға Болатынын Қарастырады.
4. Vignali, J., & Caruana, A. (2015). Sustainable Design: The State Of The Art. In The Routledge Companion To Design Studies (Pp. 401–416). Routledge. Қазіргі Уақыттағы Тұрақты Дизайндың Күйі Мен Оның Негізгі Бағыттары Туралы Зерттеулер Мен Теориялық Негіздер Ұсынатын Еңбек.
5. Bhamra, T., & Lofthouse, V. (2007). Design For Sustainability: A Sourcebook Of Integrated Eco-Design. Earthscan. Экодизайн Мен Тұрақты Дамудың Негізгі Қағидалары, Сонымен Қатар Дизайнерлердің Экологиялық Тұрғыдан Жауапкершілікті Шешімдер Қабылдауы Жөніндегі Кеңестер.
6. Lyle, J. T. (1994). Regenerative Design For Sustainable Development. John Wiley & Sons. Бұл Еңбекте Тұрақты Даму Мен Қалпына Келтіру Дизайнының Негіздері Және Оны Жүзеге Асырудың Жолдары Баяндалады.
7. Thackara, J. (2005). In The Bubble: Designing In A Complex World. MIT Press. Дизайндың Әлеуметтік Және Экологиялық Аспекттерін Қарастырып, Күрделі Мәселелерді Шешуге Арналған Шешімдер Ұсынады.
8. Hitchcock, M. (2016). Sustainable Design: A Critical Guide. Princeton Architectural Press. Экологиялық Және Әлеуметтік Мәселелерге Жауап Беретін Дизайн Шешімдерін Ұсынатын Практикалық Нұсқаулық.

ОӘЖ 428.2

БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДАҒЫ СУРЕТ САЛУ ӨНЕРІ

Алиқұл Ш.Ф., Әзретұлы Н., Айдар Г.Д.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье рисование-важная деятельность, позволяющая развивать творческие способности детей, формировать их эмоциональные и социальные навыки.

In the article, drawing is an important activity that allows developing children's creative abilities, forming their emotional and social skills.

Сурет салу — балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін маңызды іс-әрекет. Сурет салу процесі балалардың өзін-өзі білдіруіне, ішкі эмоцияларын түсінуіне, және әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қажетті дағдыларды меңгеруіне ықпал етеді. Бұл мақалада сурет салудың балалардың эмоциялық және әлеуметтік дағдыларына әсері, сурет салудың

тәрбиелік аспектілері, және практикалық мысалдар қарастырылады. Сурет салу балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл процесс балалардың өзіндік пікірлерін, идеяларын білдіруіне және әлемді өз көзімен көруіне ықпал етеді. Психологтар балалардың шығармашылық процестері арқылы жаңа нәрселерді ойлап табуға, мәселелерді шешуге, және өзін-өзі танытуға үйренетінін атап өтеді [1].

Сурет салудың эмоциялық дамуға әсері

Эмоцияларды білдіру: Сурет салу балаларға өз эмоцияларын білдірудің тиімді жолын ұсынады. Балалар өз сезімдерін визуализациялау арқылы, қуаныш, қайғы, қорқыныш секілді эмоцияларын бейнелей алады. Бұл эмоцияларын тануға және оларды басқаруға көмектеседі. Сурет салу — эмоциялық дамудың маңызды құралы. Балалар сурет салу кезінде өз эмоцияларын білдіре алады, бұл өз кезегінде олардың эмоционалдық интеллектісін дамытуға көмектеседі. Эмоцияларды бейнелеу арқылы балалар өз сезімдерін түсінеді және олармен жұмыс істей біледі. Мысалы, балалар қуаныш, қайғы, немесе ашу сияқты эмоцияларды сурет арқылы жеткізуі мүмкін, бұл олардың өз-өзін бақылауына ықпал етеді [2].

Стресс пен мазасыздықты жеңу: Сурет салу шығармашылық процесс ретінде балалардың стресстік жағдайлардан шығуына, мазасыздықты жеңуге көмектеседі. Сурет салу кезінде балалар тыныштық тауып, өз ойларымен және сезімдерімен байланыс орната алады [3].

Эмоционалдық интеллектіні дамыту: Сурет салу балалардың эмоционалдық интеллектісін дамытуға ықпал етеді. Олар өз эмоцияларын ғана емес, басқалардың эмоцияларын да түсінуге және бағалауға үйренеді. Бұл әлеуметтік қатынастарда маңызды рөл атқарады [4].

Креативтілік: Сурет салу балалардың креативті ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Олар өз шығармашылық идеяларын жүзеге асыру, жаңа образдар мен формаларды іздеу барысында креативтіліктерін арттырады. Сурет салудың әлеуметтік дағдыларды дамытудағы рөлі [5].

Коммуникация: Сурет салу әлеуметтік қарым-қатынастың негізін құрайды. Балалар топтық жұмыстарда, шығармашылық жобаларда бір-бірімен пікір алмаса отырып, коммуникациялық дағдыларын жетілдіреді.

Ынтымақтастық: Сурет салу сабақтарында балалар бірлесіп жұмыс істегенде, олар өзара ынтымақтастықты, төзімділікті, және жауапкершілікті сезінеді. Бұл дағдылар олардың әлеуметтік өмірінде маңызды.

Рөлдік ойындар: Сурет салу барысында балалар кейде рөлдік ойындарды ұйымдастырады, бұл оларға әлеуметтік дағдыларын дамыту, рөлдерді қабылдау, және топта жұмыс істеу мүмкіндігін береді.

Білім беру жүйесінде сурет салу сабақтары балалардың жалпы дамуына оң әсерін тигізеді. Педагогтар сурет салуды оқу процесіне енгізу арқылы балалардың қызығушылығын арттырады, олардың шығармашылық қабілеттерін нығайтады. Мұндай сабақтар балалардың аналитикалық ойлауын, елестетуін, және көркемдік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, балалардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігін арттырады.

Сыни пікір білдіру: Сурет салу арқылы балалар өз жұмыстарын бағалауды, өз пікірлерін ашық білдіруді, және басқалардың жұмыстарын сын тұрғысынан қарауды үйренеді. Бұл олардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін арттырады.

Достық қатынастар: Сурет салу балалардың достық қатынастарын нығайтады. Бірлескен жобалар мен шығармашылық іс-шаралар арқылы балалар жана достар табады, ортақ қызығушылықтарын бөліседі.

Сурет салудың тәрбиелік аспектілері

Сурет салудың тәрбиелік мәні зор. Ол балалардың өзін-өзі тану, шығармашылық ойлау, және эмоционалдық дамуында маңызды рөл атқарады. Сурет салу сабақтарында:

Творчестволық орта: Мұғалімдер балаларға шығармашылық орта қалыптастырып, оларға эксперимент жасауға, қателіктерден сабақ алуға мүмкіндік беруі керек.

Кері байланыс: Балалар өз жұмыстарын қорғау барысында, өз идеяларын түсіндіре отырып, кері байланыс алады. Бұл олардың өзіндік бағалауын арттырады.

Әлеуметтік сабақтар: Сурет салу сабақтарын ұйымдастыру барысында әлеуметтік мәселелер, достық, қоршаған орта туралы әңгімелер қозғалуы мүмкін. Бұл балалардың әлеуметтік құндылықтарын дамытуға ықпал етеді.

Практикалық мысалдар. Сурет салу, сондай-ақ, балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Топтық жұмыстар, мысалы, ортақ сурет жасау, балалардың бір-бірімен ынтымақтастықта болуын талап етеді. Бұл оларға командада жұмыс істеуді, пікір алмасуды және бір-бірін тыңдауды үйретеді. Топта шығармашылық процесс кезінде балалар арасында байланыс орнайды, бұл олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға септігін тигізеді [6].

Топтық жобалар: Оқушыларды топтарға бөліп, бір тақырып аясында сурет салуға мүмкіндік беру. Мысалы, "Менің отбасым" немесе "Менің арманым" тақырыптарында жұмыс істеу.

Сурет арқылы әңгіме: Балалар өз суреттерінің негізінде қысқа әңгімелер жазу. Бұл оларға өз ойларын сөзбен жеткізуді үйретеді.

Көрмелер ұйымдастыру: Оқушылардың жұмыстарын көрмеде көрсету. Бұл балалардың өз жұмыстарына деген мақтаныш сезімін арттырады.

Сурет салу конкурстары: Оқушылар арасында сурет салу байқауларын өткізу. Бұл шығармашылықты ынталандырады, балалар арасында бәсекелестік туғызады [7].

Ата-аналармен жұмыс: Ата-аналарды сурет салу сабақтарына тарту, балалардың жұмыстарын бірге талқылау. Бұл отбасы мен мектеп арасындағы байланысты нығайтады.

Сурет салу — балалардың эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын дамытуда маңызды құрал. Ол балалардың өз эмоцияларын білдіруіне, стрессті жеңуге, және әлеуметтік қатынастарды нығайтуға ықпал етеді. Сурет салу сабақтарында шығармашылық орта қалыптастыру, топтық жұмыстар

ұйымдастыру, және кері байланыс жүйесін енгізу арқылы балалардың дамуында үлкен жетістіктерге қол жеткізуге болады.

Сурет салу — бұл тек өнер емес, сонымен қатар, балалардың тұлғалық және әлеуметтік дамуының негізі. урет салу — балалардың шығармашылық қабілеттерін, эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін маңызды іс-әрекет. Психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік аспектілерді ескере отырып, сурет салу балалардың жан-жақты дамуына септігін тигізеді. Сондықтан білім беру жүйесінде сурет салуға арналған сабақтар мен іс-шараларды ұйымдастыру маңызды. Болашақ ұрпақтың шығармашылық әлеуетін дамыту үшін сурет салу — тиімді құрал болып табылады [8].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гончарова, Т. И. (2015). "Сурет салудың балалар шығармашылығына әсері". Педагогикалық ғылымдар журналындағы мақалалар.
2. Ермекова, А. С. (2017). "Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту". Қазақстан педагогикасы.
3. Мұратбекова, С. А. (2019). "Сурет салу арқылы балалардың эмоциялық интеллектін дамыту". Балабақшадағы білім беру.
4. Сағынбекова, Г. Р. (2020). "Сурет салу: балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру жолы". Отбасы және балалар.
5. Кенжебаева, Н. Д. (2021). "Креативтілікті дамытудағы өнердің рөлі". Қазіргі өнер зерттеулері.
6. Серікбаев, А. Т. (2018). "Эмоциялық даму және шығармашылық: теориялық негіздер". Психология және білім.
7. Петрова, Л. А. (2022). "Сурет салудың балалар психологиясына әсері". Психологиялық зерттеулер.
8. Шарипова, Р. Х. (2023). "Балалар өнері: шығармашылық және әлеуметтік даму". Қазақстанның білім жүйесі.

ОӘЖ 428.2

ЖАРНАМА ДИЗАЙНЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРІ: ТҰТЫНУШЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ЗЕРТТЕУ

Анварбекова Ж.Ш., Орынбасар А.Д., Зайдуллаева Р.Н.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В научной статье рассматривается психологическое воздействие рекламного дизайна: исследование поведения потребителя.

The scientific article examines the psychological impact of advertising design: a study of consumer behavior.

Жарнама — маркетингтік коммуникациялардың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және өнімді немесе қызметті тұтынушыға таныстыру, қызықтыру және ынталандыру үшін маңызды құрал болып есептеледі. Бірақ жарнама тек ақпараттық сипатта ғана емес, сонымен қатар тұтынушының

психологиясына әсер ету арқылы шешім қабылдау процесін бағыттайтын күшке ие. Жарнама дизайнының психологиялық әсері тұтынушының мінез-құлқын анықтауға және болжауға мүмкіндік береді. Бұл мақалада жарнама дизайнының психологиялық әсері, оның тұтынушылардың қабылдауы мен іс-әрекетіне қалай ықпал ететіні қарастырылады [1].

Жарнама дизайнының психологиясы

Жарнама дизайны — бұл визуалды және мәтіндік элементтердің үйлесімі, олардың көмегімен тұтынушыға нақты хабарлама жеткізіледі. Дизайн элементтерінің әрқайсысы адамның психологиялық реакцияларына әсер етеді. Тұтынушының жарнаманы қабылдау процесі тек логикалық талдау емес, эмоционалдық және бейсаналық процестерге негізделеді [2].

Визуалды элементтер мен психологиялық әсер

Жарнаманың визуалды құрамдас бөлігі тұтынушының назарын аударуда басты рөл атқарады. Визуалды әсерлер адамның эмоциялары мен көңіл-күйін қозғай алады. Мысалы, жарнамада қолданылатын түстердің психологиялық әсері маңызды фактор болып табылады. Қызыл түс көңілді, энергияны және күшті білдірсе, көк түс сенімділік пен тыныштықты білдіреді [3].

Түстердің әсері: Түстер психологиясы жарнама дизайнында маңызды құрал. Қызыл түс, мысалы, назар аудартады және стимул берсе, көк түс — тыныштандырады және сенімділік береді. Жасыл түс экологиялық таза немесе денсаулыққа қатысты өнімдерді жарнамалағанда жиі қолданылады.

Шрифттер мен типография: Шрифттер жарнаманың стилін белгілейді және тұтынушының бренге деген көзқарасына әсер етеді. Мысалы, жұмсақ, дөңгелек шрифттер достықты және қолжетімділікті білдірсе, өткір, қатаң шрифттер бедел мен күшті көрсетуі мүмкін [4].

Жарнамадағы бейнелер мен суреттердің рөлі

Жарнамаларда қолданылатын суреттер мен бейнелер психологиялық тұрғыда маңызды әсер етеді. Олардың рөлі тек эстетикалық ғана емес, сонымен қатар эмоционалды ықпалға да байланысты. Тұтынушылар бейнелер мен суреттер арқылы ақпаратты тезірек қабылдайды, сондай-ақ олар эмоционалдық реакция тудырады.

Бейнелердің әсері: Әдемі адамдар, жағымды жағдайлар немесе мұқтаждықты бейнелейтін суреттер тұтынушылардың көңіл-күйіне әсер етіп, оларды өнімге қызықтыруы мүмкін. Мысалы, өнімнің жан-жақты пайдалану жағдайларын көрсету тұтынушының өнімге деген қажеттілігін арттырады [5].

Мазмұнның қарапайымдылығы: Қарапайым және айқын бейнелер жарнаманың тиімділігін арттырады. Бұл тұтынушының ақпаратты жылдам түсінуіне және эмоциялық түрде байланыс орнатуына көмектеседі.

Жарнама дизайны мен тұтынушы мінез-құлқы

Жарнаманың психологиялық әсері тұтынушының қабылдау процесінде маңызды рөл атқарады. Тұтынушының іс-әрекетіне, оның брендке деген көзқарасы мен сатып алу шешімдеріне жарнама дизайны үлкен ықпал етеді.

Қабылдау мен назар аудару

Тұтынушының жарнамаға деген алғашқы әсері оның қабылдауымен байланысты. Жарнаманың тиімді болуы үшін оның көзге түсетіндігі және тұтынушының назарын аударатын элементтер болуы керек. Тұтынушылар жиі шексіз ақпарат ағынында өмір сүретіндіктен, жарнама дизайны оның назарын бірден аударуға бағытталуы тиіс [6].

Бірінші әсер: Жарнаманың алғашқы көрінісі тұтынушының жарнамаға деген қызығушылығын қалыптастырады. Қарапайым, бірақ көзге түсерлік дизайн жарнамаға деген қызығушылықты арттырады.

Назарды бөлу: Жарнамадағы басты хабарлама мен ақпаратты тұтынушының назарын бөлу арқылы жеткізу маңызды. Мысалы, негізгі хабарлама көз алдында болуы тиіс, ал қосымша ақпарат шағын әрі анық болады.

Эмоционалдық әсер және мінез-құлыққа ықпал

Эмоциялар тұтынушының шешім қабылдауына көп ықпал етеді. Жарнамадағы эмоциялық элементтер тұтынушының мінез-құлқын өзгертіп, оның сатып алу шешіміне әсер етуі мүмкін.

Эмоционалды байланыс: Жарнама тұтынушының эмоцияларына әсер еткенде, олар брендпен немесе өніммен эмоционалдық байланыс орнатуы ықтимал. Мысалы, қайырымдылық акциялары немесе өмірлік маңызды мәселелер туралы жарнамалар тұтынушының жүрегіне әсер етуі мүмкін.

Қолдануға ынталандыру: Өнімді көрсету барысында тұтынушының қажеттіліктерін немесе армандарын қанағаттандыруға бағытталған жарнамалар өнімге деген қызығушылықты арттырады. Мысалы, "жақсы өмір сүріңіз" немесе "сүйікті брендіңізбен әр күнді ерекше етіңіз" деген хабарламалар тұтынушының эмоционалдық тұрғыда шешім қабылдауына әсер етеді [7].

Жарнама дизайнының сенімділік және ықпал ету әлеуеті

Жарнама дизайнының сенімділікке ықпалы, әсіресе қазіргі уақытта өте маңызды мәселе болып табылады. Тұтынушылар брендке немесе өнімге сенімді болмаған жағдайда, олар оны сатып алу туралы шешім қабылдамайды. Сенімділік — жарнаманың сапасы мен ақпараттың дәлдігімен тығыз байланысты.

Әлеуметтік дәлелдер және әсер Жарнамаларда әлеуметтік дәлелдер немесе тұтынушылардың пікірлері мен шолулары жиі қолданылады. Әлеуметтік дәлелдер тұтынушыға басқа адамдардың өнімді немесе қызметті қалай пайдаланғанын көрсету арқылы сенімділік қалыптастырады.

Рейтингтер мен пікірлер: Жарнамада тұтынушылардың оң пікірлерін немесе рейтингтерін көрсету тұтынушылардың шешім қабылдау процесін жеңілдетеді.

Әлеуметтік мәртебе: Әлеуметтік мәртебесі жоғары адамдардың жарнамада көрінуі (мысалы, атақты тұлғалар немесе инфлюенсерлер) тұтынушының сенімін арттырады.

Қарапайымдылық және ақпараттық ағынды басқару

Жарнаманың дизайны қарапайым және түсінікті болған сайын, тұтынушының шешім қабылдау процесі де жылдам әрі тиімді болады.

Ақпараттың тым көп болуы тұтынушыны шатастырып, шешім қабылдау уақытын ұзартады [8].

Қарапайым және айқын хабарламалар: Қарапайым және нақты хабарламалар жарнаманың тиімділігін арттырады. Тұтынушы ақпаратты тез қабылдайды және оның әсеріне оңай енуі мүмкін.

Қарама-қайшылықтарды болдырмау: Жарнамада қарама-қайшылықтар немесе шатасатын элементтер болмай, бәрі бірдей мақсатқа бағытталған болуы керек.

Жарнама дизайны тұтынушының психологиясына әсер ете отырып, оның мінез-құлқына және сатып алу шешімдеріне ықпал етеді. Дизайн элементтерінің әрқайсысы — түстер, шрифттер, суреттер және бейнелер — тұтынушының қабылдауына және эмоциялық реакциясына әсер етеді. Тұтынушының мінез-құлқы жарнамаға деген алғашқы әсер мен оның ішкі эмоционалды реакциясына байланысты қалыптасады. Осылайша, жарнама дизайнының психологиялық әсері тек ақпаратты жеткізу ғана емес, сонымен қатар тұтынушыны қызықтырып, оның сенімін арттыру арқылы мінез-құлқын басқару мүмкіндігін береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Соломон, М. Р. (2017). Маркетинг: Түсінік Пен Практика. 13-Ші Басылым. Мәскеу: Юнити-Дана.
2. Котлер, Ф., & Келлер, К. Л. (2016). Маркетинг Менеджменті. 15-Ші Басылым. Мәскеу: Вильямс.
3. Челпанова, Г. М., & Мухаметова, А. С. (2018). Дизайн Және Маркетинг: Теория Мен Практика. Алматы: Дәуір Баспасы.
4. Основы дизайна и композиции: современные концепции / под ред. Е. Э. Павловской. — М.: Юрайт, 2023. — 120 с.
5. Павлова С. В. Народный костюм: этнические аспекты дизайна. Учебное пособие. — М.: Планета музыки, 2024. — 80 с.
6. Павловская Е. Э., Ковалев П. Г. Графический дизайн. Выпускная квалификационная работа. — М.: Юрайт, 2024. — 228 с.
7. Панкина М. В., Захарова С. В. Экологический дизайн. — М.: Юрайт, 2023. — 198 с.
8. Соловьев Н. К. Дизайн исторического интерьера в России. — М.: Юрайт, 2024. — 273 с.

ОӘЖ 428.2

КӨРКЕМ САБАҒЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІЛЕРІНІҢ БІРІ

Бекмырза Б.Т., Мейрам Д.Б., Төрехан Д.А.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье сотрудничество учащихся-один из важнейших аспектов образовательного процесса. Благодаря сотрудничеству учащиеся обмениваются опытом и делятся идеями.

In the article, student cooperation is one of the most important aspects of the educational process. Through collaboration, students exchange experiences and share ideas.

Оқушылардың ынтымақтастығы – білім беру процесінің маңызды аспектілерінің бірі. Ынтымақтастық арқылы оқушылар өзара тәжірибе алмасып, идеялармен бөліседі, бір-бірінің пікірлерін тыңдайды, түсіністік пен достық қатынастар орнатады. Оқу барысында ынтымақтастықты арттыру, білім сапасын, шығармашылық қабілеттерін және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада оқушылардың ынтымақтастығын арттырудың негізгі жолдары мен әдістері, олардың маңызы және практикадағы қолданылуы қарастырылады [1].

Ынтымақтастықтың маңызы

Оқушылардың ынтымақтастығы бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды: Коммуникация дағдылары: Ынтымақтастық барысында оқушылар өз пікірлерін ашық білдіріп, басқа адамдардың пікірлерін тыңдауды үйренеді. Бұл дағдылар әлеуметтік қарым-қатынастарда өте маңызды.

Топтық жұмыс дағдылары: Оқушылар топта жұмыс істей отырып, командалық жұмыстың тиімділігін, жауапкершілікті, және міндеттерді бөлісуді үйренеді [2].

Шығармашылық әлеуетті дамыту: Бірлескен жұмыс шығармашылық ойлауды, жаңа идеяларды дамытуға мүмкіндік береді. Топ мүшелері бір-бірінің қабілеттерін танып, олардың әлеуетін арттыра алады.

Проблемаларды шешу: Ынтымақтастық барысында оқушылар өзара проблема шешу стратегияларын құрастырып, оларды жүзеге асыруға көмектеседі.

Эмоционалдық қолдау: Топта жұмыс істей отырып, оқушылар бір-біріне эмоционалдық қолдау көрсетеді, бұл олардың психологиялық әл-ауқатын арттырады [3].

Ынтымақтастықты арттыру жолдары

Оқушылардың ынтымақтастығын арттыру үшін мұғалімдер әр түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана алады.

Топтық жобалар мен тапсырмалар

Оқушыларды топтарға бөліп, ортақ жоба немесе тапсырма беру. Топ мүшелері бірлесіп жұмыс істей отырып, идеяларын, дағдыларын, және ресурстарын бөліседі.

Мысалы, экологиялық жоба, ғылыми зерттеу немесе шығармашылық өнер жобасы.

Проблемалық оқыту

Оқушыларға нақты проблемалар немесе жағдайларды шешуге арналған тапсырмалар беру. Бұл оларға бірлесіп жұмыс істеуге, пікір алмасуға және мәселені шешудің тиімді жолдарын табуға мүмкіндік береді.

Мысалы, экологиялық проблема, қоғамдық мәселелерді талқылау.

Кросс-дисциплинарлық интеграция.

Бірнеше пәндерді біріктіре отырып, оқушылардың ынтымақтастығын дамыту. Мысалы, тарих, география және көркем еңбек пәндерін біріктіріп, тарихи тақырыптар бойынша жобалар жасау.

Оқушыларға тақырып бойынша ақпарат жинау, оны талқылау және бірлескен жұмыс жасау мүмкіндігін беру [4].

Топтық пікірталастар

Оқушыларды топқа бөліп, оларды белгілі бір тақырып бойынша пікірталасқа тарту. Бұл оларға өз пікірлерін білдіруге, басқалардың пікірлерін тыңдауға және конструктивті сын жасауға көмектеседі.

Пікірталас барысында оқушылар арасындағы қарым-қатынас нығайтып, ынтымақтастық артады

Рөлдік ойындар

Оқушыларды рөлдік ойындарға қатыстыру. Бұл оларға әр түрлі рөлдерде ойнау, командалық жұмыс жасау, және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Мысалы, бизнес-сценарийлер, тарихи рөлдер, немесе әлеуметтік мәселелерді шешу [5].

Оқыту мен үйретудің интерактивті әдістері

Интерактивті оқу әдістері, мысалы, топтық жұмыстар, семинарлар, воркшоптар, оқушылардың ынтымақтастығын арттыруға ықпал етеді.

Мұғалімдер интерактивті тапсырмалар мен белсенді оқыту әдістерін қолдана отырып, оқушылардың ынтымақтастыққа деген қызығушылығын арттыра алады.

Кері байланыс пен бағалау

Оқушыларға жұмыс нәтижелеріне кері байланыс беру. Бұл оларға өз жұмыстарын бағалауға, кемшіліктерін анықтауға, және келешекте жетілдіру жолдарын іздеуге мүмкіндік береді [6].

Кері байланыс топ мүшелері арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, ынтымақтастықты арттырады.

Оқушылардың ынтымақтастығын арттырудың нәтижелері

Оқушылардың ынтымақтастығын арттыру барысында мынадай нәтижелерге қол жеткізуге болады:

Топтық жұмыстың тиімділігі: Оқушылар арасында тығыз ынтымақтастық орнап, топтық жұмыстардың нәтижелері жақсарады.

Шығармашылық әлеуеттің артуы: Топтық жұмыста оқушылар өз идеяларын еркін жеткізе алады, бұл шығармашылық қабілеттерінің дамуына ықпал етеді [7].

Психологиялық қолдау: Оқушылар арасында достық қарым-қатынас қалыптасып, психологиялық қолдау көрсетіледі, бұл олардың эмоционалдық жай-күйіне оң әсер етеді.

Жауапкершілік сезімі: Оқушылар топ мүшелері үшін жауапкершілікті сезініп, бірлескен жұмыстың нәтижесіне қызығушылық танытады [8].

Оқушылардың ынтымақтастығын арттыру — білім беру процесінің маңызды аспектісі. Оқушылардың бір-бірімен өзара әрекеттесуі, идеялармен бөлісуі, және жалпы мақсатқа жету үшін жұмыс істеуі олардың жеке дамуына және әлеуметтік дағдыларын нығайтуға ықпал етеді. Топтық жобалар, пікірталастар, рөлдік ойындар, интерактивті әдістер және кері байланыс секілді

әдістер арқылы мұғалімдер оқушылардың ынтымақтастығын тиімді түрде дамытуға мүмкіндік алады. Ынтымақтастықты арттыру арқылы оқушылар білім мен дағдыларын тереңдетеді, қоғамда өзін-өзі білдіру мүмкіндіктерін арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Досмұхамедова, Л.Ж. (2020). "Оқушылардың ынтымақтастығы: білім беру процесіндегі рөлі". Педагогика және психология.
2. Мұқанова, А.К. (2021). "Ынтымақтастық оқыту: теория және практика". Қазақстанның білім беру жүйесі.
3. Нұрпейісова, Г.Т. (2019). "Топтық жұмыс және оқушылардың ынтымақтастығы". Білім және даму.
4. Кенжебаева, Р.Х. (2022). "Оқушылардың өзара тәжірибе алмасуы: ынтымақтастық әдістері". Жас зерттеуші.
5. Сәрсенбаев, Е. Т. (2023). "Ынтымақтастықтың білім сапасына әсері". Педагогикалық зерттеулер.
6. Тлеубекова, Р.А. (2020). "Ынтымақтастық оқыту: оқу үдерісіндегі маңызды аспектілер". Қазақстанның педагогикалық ғылымдары.
7. Жұмабаев, Р.Х. (2019). "Оқушылардың ынтымақтастық дағдыларын дамыту". Қазіргі білім беру.
8. Шарипова, А.Е. (2021). "Ынтымақтастық арқылы оқу: идеялармен бөлісу". Педагогикалық инновациялар.

ОӘЖ 428.2

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНІҢ
МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІЛЕРІНІҢ БІРІ**

Дадаржанова Д.Ш., Әшірбай Ж.Б., Абдіжусіп А.Д.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье Сотрудничество учащихся-один из важнейших аспектов образовательного процесса. Благодаря сотрудничеству учащиеся обмениваются опытом, делятся идеями, слушают мнения друг друга, устанавливают взаимопонимание и дружеские отношения.

In the article, student cooperation is one of the most important aspects of the educational process. Through cooperation, students exchange experiences, share ideas, listen to each other's opinions, establish mutual understanding and friendly relations.

Оқушылардың ынтымақтастығы – білім беру процесінің маңызды аспектілерінің бірі. Ынтымақтастық арқылы оқушылар өзара тәжірибе алмасып, идеялармен бөліседі, бір-бірінің пікірлерін тыңдайды, түсіністік пен достық қатынастар орнатады. Оқу барысында ынтымақтастықты арттыру, білім сапасын, шығармашылық қабілеттерін және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада оқушылардың ынтымақтастығын арттырудың негізгі жолдары мен әдістері, олардың маңызы және практикадағы қолданылуы қарастырылады [1].

Ынтымақтастықтың маңызы

Оқушылардың ынтымақтастығы бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды:

Коммуникация дағдылары: Ынтымақтастық барысында оқушылар өз пікірлерін ашық білдіріп, басқа адамдардың пікірлерін тыңдауды үйренеді. Бұл дағдылар әлеуметтік қарым-қатынастарда өте маңызды.

Топтық жұмыс дағдылары: Оқушылар топта жұмыс істей отырып, командалық жұмыстың тиімділігін, жауапкершілікті, және міндеттерді бөлісуді үйренеді [2].

Шығармашылық әлеуетті дамыту: Бірлескен жұмыс шығармашылық ойлауды, жаңа идеяларды дамытуға мүмкіндік береді. Топ мүшелері бір-бірінің қабілеттерін танып, олардың әлеуетін арттыра алады.

Проблемаларды шешу: Ынтымақтастық барысында оқушылар өзара проблема шешу стратегияларын құрастырып, оларды жүзеге асыруға көмектеседі [3].

Эмоционалдық қолдау: Топта жұмыс істей отырып, оқушылар бір-біріне эмоционалдық қолдау көрсетеді, бұл олардың психологиялық әл-ауқатын арттырады.

Ынтымақтастықты арттыру жолдары

Оқушылардың ынтымақтастығын арттыру үшін мұғалімдер әр түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана алады.

Топтық жобалар мен тапсырмалар

Оқушыларды топтарға бөліп, ортақ жоба немесе тапсырма беру. Топ мүшелері бірлесіп жұмыс істей отырып, идеяларын, дағдыларын, және ресурстарын бөліседі.

Мысалы, экологиялық жоба, ғылыми зерттеу немесе шығармашылық өнер жобасы.

Проблемалық оқыту

Оқушыларға нақты проблемалар немесе жағдайларды шешуге арналған тапсырмалар беру. Бұл оларға бірлесіп жұмыс істеуге, пікір алмасуға және мәселені шешудің тиімді жолдарын табуға мүмкіндік береді.

Мысалы, экологиялық проблема, қоғамдық мәселелерді талқылау.

Кросс-дисциплинарлық интеграция

Бірнеше пәндерді біріктіре отырып, оқушылардың ынтымақтастығын дамыту. Мысалы, тарих, география және көркем еңбек пәндерін біріктіріп, тарихи тақырыптар бойынша жобалар жасау.

Оқушыларға тақырып бойынша ақпарат жинау, оны талқылау және бірлескен жұмыс жасау мүмкіндігін беру [4].

Топтық пікірталастар

Оқушыларды топқа бөліп, оларды белгілі бір тақырып бойынша пікірталасқа тарту. Бұл оларға өз пікірлерін білдіруге, басқалардың пікірлерін тыңдауға және конструктивті сын жасауға көмектеседі.

Пікірталас барысында оқушылар арасындағы қарым-қатынас нығайтып, ынтымақтастық артады.

Рөлдік ойындар

Оқушыларды рөлдік ойындарға қатыстыру. Бұл оларға әр түрлі рөлдерде ойнау, командалық жұмыс жасау, және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Мысалы, бизнес-сценарийлер, тарихи рөлдер, немесе әлеуметтік мәселелерді шешу.

Оқыту мен үйретудің интерактивті әдістері

Интерактивті оқу әдістері, мысалы, топтық жұмыстар, семинарлар, воркшоптар, оқушылардың ынтымақтастығын арттыруға ықпал етеді.

Мұғалімдер интерактивті тапсырмалар мен белсенді оқыту әдістерін қолдана отырып, оқушылардың ынтымақтастыққа деген қызығушылығын арттыра алады [5].

Кері байланыс пен бағалау

Оқушыларға жұмыс нәтижелеріне кері байланыс беру. Бұл оларға өз жұмыстарын бағалауға, кемшіліктерін анықтауға, және келешекте жетілдіру жолдарын іздеуге мүмкіндік береді.

Кері байланыс топ мүшелері арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, ынтымақтастықты арттырады [6].

Оқушылардың ынтымақтастығын арттырудың нәтижелері

Оқушылардың ынтымақтастығын арттыру барысында мынадай нәтижелерге қол жеткізуге болады:

Топтық жұмыстың тиімділігі: Оқушылар арасында тығыз ынтымақтастық орнап, топтық жұмыстардың нәтижелері жақсарады.

Шығармашылық әлеуеттің артуы: Топтық жұмыста оқушылар өз идеяларын еркін жеткізе алады, бұл шығармашылық қабілеттерінің дамуына ықпал етеді [7].

Психологиялық қолдау: Оқушылар арасында достық қарым-қатынас қалыптасып, психологиялық қолдау көрсетіледі, бұл олардың эмоционалдық жай-күйіне оң әсер етеді.

Жауапкершілік сезімі: Оқушылар топ мүшелері үшін жауапкершілікті сезініп, бірлескен жұмыстың нәтижесіне қызығушылық танытады.

Оқушылардың ынтымақтастығын арттыру — білім беру процесінің маңызды аспектісі. Оқушылардың бір-бірімен өзара әрекеттесуі, идеялармен бөлісуі, және жалпы мақсатқа жету үшін жұмыс істеуі олардың жеке дамуына және әлеуметтік дағдыларын нығайтуға ықпал етеді. Топтық жобалар, пікірталастар, рөлдік ойындар, интерактивті әдістер және кері байланыс секілді әдістер арқылы мұғалімдер оқушылардың ынтымақтастығын тиімді түрде дамытуға мүмкіндік алады. Ынтымақтастықты арттыру арқылы оқушылар білім мен дағдыларын тереңдетеді, қоғамда өзін-өзі білдіру мүмкіндіктерін арттырады. ық және экологиялық ұйымдармен бірлесіп жұмыс істеп, экологияны қорғау іс-шараларына қатысу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Досмұхамедова, Л. Ж. (2020). "Оқушылардың ынтымақтастығы: білім беру процесіндегі рөлі". Педагогика және психология.

2. Нұрмұханбетова, Г. Т. (2019). "Ынтымақтастық оқыту: теория мен практика".
3. Қазақстанның білім беру жүйесі. Мұқанова, А. К. (2021). "Топтық жұмыс: оқушылардың ынтымақтастығын дамыту".
4. Педагогикалық зерттеулер. Кенжебаева, Р. Х. (2022). "Оқушылардың өзара тәжірибе алмасуы". Білім және даму.
5. Сәрсенбаев, Е. Т. (2023). "Ынтымақтастықтың білім сапасына әсері". Қазіргі білім беру.
- Тлеубекова, Р. А. (2020). "Оқу процесінде ынтымақтастық: педагогикалық тәсілдер".
6. Табиғат пен қоғам. Жұмабаев, Р. Х. (2019). "Оқушылардың ынтымақтастық дағдыларын дамыту".
7. Жас зерттеуші // Шарипова, А. Е. (2021). "Коммуникация және ынтымақтастық: оқушылардың пікір алмасуы". Педагогикалық идеялар.

ОӘЖ 428.2

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН, ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ермекбай Қ.Н., Мұхамедиярова А.Н., Төлебай Н.Т.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В урок художественного труда является важной дисциплиной, позволяющей детям развивать творческие способности, эстетический вкус и самовыражение.

The Art Work Lesson is an important discipline that allows children to develop creativity, aesthetic taste and self-expression.

Көркем еңбек сабағы балалардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға, және өзін-өзі білдіруге мүмкіндік беретін маңызды пән. Бағалау мен кері байланыс — оқу процесінің ажырамас бөлігі, олар оқушылардың оқу жетістіктерін бақылауға, дамытуға, және болашақтағы жұмыстары үшін бағыт-бағдар беруге көмектеседі. Бұл мақалада көркем еңбек сабақтарында бағалау мен кері байланыс әдістері, олардың маңызы, және практикада қолдану тәсілдері талқыланады.

Көркем еңбек сабағы — балалардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға және өзін-өзі білдіруге мүмкіндік беретін маңызды пән. Бұл сабақтарда балалар өнердің түрлі түрлерімен танысып, өз идеяларын шығармашылық жолмен жүзеге асырады. Мақалада көркем еңбек сабағының рөлі, оның балалар үшін маңыздылығы, сондай-ақ шығармашылық және эстетикалық дағдыларды қалыптастырудағы ықпалы талданады.

Көркем еңбек сабақтарында бағалаудың мәні. Көркем еңбек сабағы эстетикалық талғамды дамытуда маңызды рөл атқарады. Балалар өнердің негіздерін, композиция мен түстерді дұрыс пайдалануды үйренеді. Олардың табиғатқа, өнерге және мәдениетке деген көзқарастары қалыптасады. Эстетикалық білімдер балалардың сезімдерін байытады және оларды эстетикалық тәжірибеге бағыттайды.

Оқу процесінің мониторингі: Бағалау оқушылардың білімін, дағдыларын, және шығармашылық қабілеттерін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл мұғалімдерге оқу процесінің барысын бақылауға, оқушылардың жетістіктері мен қиындықтарын анықтауға көмектеседі.

Мотивацияны арттыру: Бағалау әдістері оқушылардың оқу мотивациясын арттыруда маңызды рөл атқарады. Оқушылар өз жетістіктерін көргенде, олар алдағы уақытта да шығармашылық жұмыстарға белсенді қатысуға ынталанады.

Оқушылардың дамуына бағыт-бағдар беру: Бағалау оқушыларға өздерінің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, болашақта дамыту қажет дағдыларын белгілеуге мүмкіндік береді.

Көркем еңбек сабағы балалардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға, және өзін-өзі білдіруге мүмкіндік беретін маңызды пән. Бұл сабақтар баланың жан-жақты дамуына, шығармашылық ойлауын қалыптастыруға, сондай-ақ әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Білім беру процесінде көркем еңбек сабақтарының маңыздылығын ескере отырып, оқыту әдістемелерін жанартып, шығармашылыққа бағытталған бағдарламаларды енгізу қажет.

Тұлғалық даму: Бағалау процесі балалардың тұлғалық дамуына ықпал етеді. Оқушылар өздерін бағалау, рефлексия жасау арқылы, өзін-өзі тану, сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттырады.

Кері байланыстың маңызы

Құнды ақпарат: Кері байланыс оқушыларға өз жұмыстарын жақсартуға қажетті ақпарат береді. Бұл олардың өз кемшіліктерін түсініп, оларды түзетуіне көмектеседі.

Сенімділікті арттыру: Позитивті кері байланыс оқушылардың өзін-өзі бағалауына, өз қабілеттеріне сенімділігін арттыруға ықпал етеді. Олардың шығармашылық жұмыстарына деген көзқарасы жақсарады.

Даму үдерісінің жалғастырылуы: Кері байланыс оқушыларға өз жұмысын жалғастыруға, жаңа идеяларды сынауға, және тәжірибеден өтуді ынталандырады.

Топтық динамика: Кері байланыс топтық жұмыстарда, бірлескен шығармашылық жобаларда маңызды рөл атқарады. Оқушылар бір-бірінің жұмыстарын бағалап, пікір алмасу арқылы, әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Бағалау мен кері байланыс әдістері

Көркем еңбек сабақтарында бағалау мен кері байланыс үшін түрлі әдістер қолдануға болады:

Формативті бағалау: Сабақ барысында оқушылардың жұмыстарын кезең-кезеңімен бағалау. Формативті бағалау оқушылардың прогресін бақылауға, әрі қарай даму үшін бағыт-бағдар беруге мүмкіндік береді.

Суммативті бағалау: Оқу модулінің немесе тоқсаның соңында жүргізілетін бағалау. Оқушылардың жалпы жетістіктерін, шығармашылық қабілеттерін бағалайды [6]

Портфолио: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын жинақтау. Портфолио арқылы оқушылардың дамуын, жетістіктерін, және шығармашылық жобаларын көрсету мүмкіндігі болады.

Көркем еңбек сабағында топтық жұмыстар ұйымдастыру балалар арасында ынтымақтастықты, пікір алмасуды, және бір-біріне көмектесуді дамытуға ықпал етеді. Бұл әлеуметтік дағдылар балалардың болашақта командада жұмыс істей білуіне көмектеседі. Топта жұмыс істей отырып, балалар ортақ мақсатқа жетуге бағыттталып, жауапкершілік алады [7]

Кері байланыс формалары: Оқушылардан өз жұмыстарын қорғау, пікір алмасу, рефлексия жазу. Бұл әдістер оқушылардың өз жұмысын сыни тұрғыдан бағалауына, жаңаша көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Топтық бағалау: Оқушылардың бір-бірінің жұмыстарын бағалауы. Бұл топтық динамиканы күшейтіп, әрбір оқушыға жауапкершілікті сезіндіреді.

Практикада бағалау мен кері байланыс

Көркем еңбек сабақтарында бағалау мен кері байланыс беру әдістерінің практикалық қолданылуы:

Сабақтың құрылымы: Сабақтың әр кезеңінде бағалау мен кері байланыс ұйымдастыру. Мысалы, жоспарлау кезеңінде оқушыларға өз идеяларын айтып, пікірлерін тыңдау.

Сын тұрғысынан бағалау: Оқушыларға өз жұмыстарын бағалауға, басқалардың жұмыстарын салыстыра отырып, өз пікірлерін білдіруге мүмкіндік беру.

Сабақ соңында рефлексия: Оқушылар сабақ барысында алған білімдері, қиындықтары, және жетістіктері туралы жазбаша немесе ауызша рефлексия жасау. [8]

Жобалық жұмыстар: Оқушыларға топтық жобалар ұйымдастыру, олардың жұмыстары туралы пікір алмасу, және топтық бағалау жүргізу.

Кері байланыс сессиялары: Оқушылардың жұмыстарын қорғағаннан кейін, мұғалім мен оқушылар арасында кері байланыс сессиясын ұйымдастыру. Бұл оқушылардың шығармашылықтарын жақсартуға бағытталған.

Көркем еңбек сабақтарында бағалау мен кері байланыс — оқу процесінің маңызды элементтері. Олар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, оқу мотивациясын арттыру, және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Бағалау мен кері байланысты тиімді ұйымдастыру арқылы, мұғалімдер оқушылардың дамуын бақылап, олардың шығармашылық жұмыстарын бағалап, бағыт-бағдар бере алады. Көркем еңбек сабақтарында бағалау мен кері байланыс оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал етіп, білім беру процесін тиімді жүзеге асырудың негізі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейдоллаев, А. Б. (2018). "Көркем еңбек сабақтарының балалар шығармашылығына әсері". Білім беру және өнер.
2. Нұрмұхамбетова, Г. Т. (2019). "Эстетикалық тәрбие: көркем еңбек пәніндегі рөлі". Педагогикалық зерттеулер.

3. Мұқанова, С. Ж. (2020). "Көркем еңбек: шығармашылық қабілеттерді дамыту". Қазақстанның педагогикасы.
4. Кенжебаева, Р. Х. (2021). "Балалар өнері: эстетикалық талғам мен өзін-өзі білдіру". Жас зерттеуші.
5. Төлепбергенова, М. С. (2022). "Көркем еңбек сабақтарының әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудағы маңызы". Психология және білім беру.
6. Сұлтанова, А. Е. (2023). "Көркем шығармашылық: балалардың өзін-өзі білдіруі". Білім беру және даму.
7. Баймұратова, Ж. К. (2020). "Шығармашылық және өнер: балалардың дамуына әсері". Қазіргі білім беру.
8. Жұмабекова, Л. Р. (2019). "Көркем еңбек сабақтарында балалардың эстетикалық тәрбиесі". Педагогикалық идеялар.

ОӘЖ 428.2

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДИЗАЙН

Әбдірахман Ә.О., Ботабек У.Қ., Иманқожа З.С.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Современный стиль (дизайн) – это совокупность черт нескольких популярных направлений дизайна, в которых ярче всего прослеживаются актуальные тренды.

Modern style (design) is a combination of features of several popular design trends, in which current trends are most clearly traced.

Қазіргі заманғы дизайн — бұл тек көркемдік немесе сәндік сипаттағы қызмет емес, ол қоғамдағы функционалдық, әлеуметтік, мәдени және экономикалық қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қажетті жүйелі көзқарас пен шығармашылық шешімдер жиынтығы. Дизайндың мәні уақыт өткен сайын күрделеніп, оның қолданылу аясы да кеңейді. Бұған білім беру жүйесіндегі дизайнның рөлі ерекше әсер етіп отыр. Дизайн білім беру жүйесі қазіргі заманның талаптарына сай өзгеруде, ал оның болашағы жаңа технологиялар мен инновациялық әдістермен тығыз байланысты [1].

Бұл мақалада біз қазіргі заманғы дизайн білім беру жүйесінің құрылымын, оның даму үрдістерін және болашағын қарастырамыз. Әсіресе, заманауи талаптарға сай өзгеріп жатқан оқу бағдарламалары, жаңа әдістемелер мен ақпараттық технологиялар ықпалына тоқталамыз.

Қазіргі заманғы дизайн білім беру жүйесінің ерекшеліктері

Дизайн білім беру жүйесі дәстүрлі өнер білімінен бөлек, көптеген басқа салалармен тығыз байланыста дамып келеді. Қазіргі уақытта дизайнды оқыту тек теориялық емес, сонымен қатар практикалық бағытта да жүзеге асырылады. Оқу процесі студенттерге шығармашылық пен технологияны біріктіруге мүмкіндік беретін инновациялық тәсілдермен ұйымдастырылған.

Дизайндық білім беру пәндерінің жаңаруы

Дизайн саласының оқу бағдарламалары уақыт өте келе жаңа бағыттармен толықтырылып жатыр. Егер бұрынғы уақытта тек графикалық дизайн, интерьер

дизайны немесе сән дизайны сияқты салалар қарастырылған болса, бүгінде пайдаланушы тәжірибесін (UX) жобалау, веб-дизайн, экологиялық дизайн, элеуметтік дизайн және басқа да жаңа бағыттар оқу бағдарламасына қосылған. Осылайша, студенттерге жаңа технологиялар мен әдіс-тәсілдерге негізделген пәндер ұсынылады [2].

Кәсіби дағдыларды дамыту

Қазіргі білім беру жүйесінде теория мен практиканың интеграциясы маңызды орын алады. Дизайнерлерді даярлау процесінде студенттерге тек қана теориялық білім емес, сонымен бірге практикалық дағдыларды меңгеру ұсынылады. Әсіресе, түрлі дизайн бағдарламаларында жұмыс істеу, өнімнің прототиптерін жасау, қолданушы интерфейсі мен тәжірибесін зерттеу — бұл барлық мәселелердің маңызды аспектілері болып табылады [3].

Құралдар мен бағдарламалық қамтамасыздандырудың дамуы

Қазіргі заманғы дизайн білім беру жүйесі қолданатын құралдар мен бағдарламалар да үнемі жанарып отырады. Adobe Creative Suite, Figma, Sketch, Blender сияқты кәсіби бағдарламалар білім беру процесінде жиі қолданылады. Мұндай бағдарламалар студенттерге заманауи талаптарға сәйкес өнімдер жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект, виртуалды және қосымша шындық технологиялары да дизайн білімінде біртіндеп қолданыла бастады [4].

Қазіргі заманғы дизайн білімінің жаңа тенденциялары

Дизайн және инновациялық технологиялардың интеграциясы

Дизайн мен технологияның бірігуі – білім беру саласында байқалатын негізгі тенденциялардың бірі. Қазіргі уақытта «жасанды интеллект», «үлкен деректер», «веб 3.0», «Блокчейн» және басқа да жаңа технологиялар дизайн процестеріне енгізіліп жатыр. Мысалы, жасанды интеллектті пайдалану дизайнерлерге шешім қабылдауды жылдамдатуға, автоматтандыру процесін оңтайландыруға және жеке тұтынушыларға бағытталған өнімдер жасауға мүмкіндік береді. Бұл жаңашылдықтар болашақта дизайн білімін қайта құруда үлкен рөл атқармақ.

Пайдаланушы тәжірибесінің маңыздылығы

Пайдаланушы тәжірибесін жобалау (UX/UI design) қазіргі уақытта өте маңызды пәнге айналды. Дизайнға тек визуалды сұлулық емес, сонымен қатар пайдаланушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолайлы және интуитивті интерфейстер жасау қабілеті де қажет. Бұл тенденцияға сәйкес, қазіргі білім беру бағдарламаларында UX/UI дизайн теориясы мен практикасы, сондай-ақ тұтынушының мінез-құлқын зерттеу, социологиялық әдістер қолдану көптеп енгізілуде [5].

Экологиялық және элеуметтік дизайн

Экологиялық тұрақтылық пен элеуметтік жауапкершілік мәселелері қазіргі заманғы дизайн білімінде маңызды орын алады. Эко-дизайн, элеуметтік жауапкершілігі бар дизайн және тұрақты даму принциптерін енгізу студенттерге қоғамға пайдалы және экологиялық таза өнімдер мен қызметтерді

жасауға үйретеді. Бұл бағыт болашақта үлкен сұранысқа ие болады, өйткені экологиялық және әлеуметтік мәселелер әлемдік деңгейде өзекті болып отыр.

Дизайн білімінің болашағы: жаңа бағыттар мен мүмкіндіктер

Онлайн білім беру және гибриді модельдер

Цифрлық технологиялар білім беру жүйесін өзгертіп, онлайн оқу платформаларының дамуына алып келді. Қазіргі уақытта дизайнды үйрену үшін түрлі онлайн курстар мен платформалар қолжетімді. Болашақта дизайн білімінің көп бөлігі онлайн және гибриді форматта ұсынылуы мүмкін. Бұл білім алу процесін ыңғайлы әрі қолжетімді етеді [6].

Кросс-дисциплинарлық білім беру

Дизайн мен басқа да ғылымдар, әсіресе инженерия, психология, маркетинг, кәсіпкерлік және өнер салалары арасында өзара байланыс артпақ. Кәсіби дизайн мамандары тек техникалық дағдыларды меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге шығармашылық ойлау мен проблемаларды шешу қабілеттерін дамытуы тиіс. Бұл мақсатта кросс-дисциплинарлық білім беру маңызды рөл атқарады [7].

Виртуалды және қосымша шындық

Виртуалды шындық және қосымша шындық технологияларының дамуымен дизайн саласы да жаңа мүмкіндіктерге ие болды. Бұл технологиялар білім беру жүйесіне енгізіліп, студенттерге нақты өмір жағдайларына жақын жобалар жасауға мүмкіндік береді. Болашақта виртуалды әлемде дизайнерлерге өнімдерді жобалау, пайдаланушылардың тәжірибесін тексеру және олардың әрекеттерін зерттеу оңай болады [8].

Қазіргі заманғы дизайн білім беру жүйесі инновациялық технологиялар мен әлеуметтік қажеттіліктерді ескере отырып дамып келеді. Жаңа пәндер мен әдістемелер, гибриді оқыту модельдері, кросс-дисциплинарлық тәсілдер — бұлардың барлығы білім беру жүйесінің болашақта қалай құрылатынын көрсетеді. Қазіргі дизайнерлерге тек техникалық дағдыларды ғана емес, сондай-ақ шығармашылық ойлау, технологияларды қолдану және қоғамның қажеттіліктеріне жауап беру қабілеттері де қажет. Осы себепті, дизайн білім беру жүйесінің келешегі жарқын болып, қоғамды жақсартуға бағытталған жаңа шешімдерді ұсынуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Герасимова, Л. В. (2018). Дизайн: теориясы мен практикасы. Мәскеу: Әлеуметтік ғылымдар институты.

2. Бенжамин, У. (2015). Дизайн және мәдениет: визуалдық мәдениет туралы ойлар. Санкт-Петербург: Академический проект.

3. Мисе, Т. (2020). Қазіргі заманғы дизайндағы инновациялар. Алматы: Қазақ университеті.

4. Куликов, В. А. (2017). Дизайн және қоғам: эстетика мен функционалдың бірлігі. Мәскеу: Искусство.

5. Петрова, М. С. (2019). Графикалық дизайн және визуалды коммуникация: теориясы мен қолдану аясы. Алматы: Қазақ педагогикалық баспа.

6. Робертс, Д. М. (2021). Дизайндың болашағы: цифрлық технологиялар және инновациялық үрдістер. Лондон: Routledge.

7.Тимоти, В. К. (2022). UX дизайн және оның қоғамдағы рөлі. Нью-Йорк: Springer.

8.Браун, Т. (2019). Дизайн ойлауы: иновациялар мен шешімдер қабылдаудағы жаңа тәсілдер. Мәскеу: Издательство Манн, Иванов и Фербер..

ОӘЖ 428.2

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ДАМУЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІСІ

Әбдіхайм Ж.Қ., Әбдіқалық А.Ә., Бүркітбай Ж.Қ.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье большое значение для развития цифровых технологий имеет система образования казына

In the article, the Kazyna education system is of great importance for the development of digital technologies

Цифрлық технологиялардың дамуы қазіргі білім беру жүйесінің маңызды аспектісі болып табылады. Көркем еңбек пәні, өнер мен шығармашылықты дамытуға бағытталған сабақтарды жүргізуде, цифрлық технологияларды тиімді қолдану арқылы оқушылардың білім алу процесін жаңартуға, оларды қызықтыруға, және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл мақалада цифрлық технологиялардың көркем еңбек сабақтарына енгізілуі, олардың артықшылықтары, оқу процесіне әсері, және практикалық қолдану тәсілдері талқыланады [1].

Цифрлық технологиялар мен білім беру

Цифрлық технологиялар білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер туғызды. Оларға мыналар жатады:

Цифрлық технологиялар білім беру саласына терең өзгерістер енгізуде. Олар білім беру процесін тиімдірек, интерактивті және қолжетімді етуге мүмкіндік береді. Бұл мақалада цифрлық технологиялардың білім беру жүйесіне әсері, артықшылықтары мен қиындықтары талданады.

Интерактивті тақталар: Оқушылардың назарын аудару, білім беру материалдарын визуализациялау, сабақтың интерактивтілігін арттыру.

Білім беру платформалары: Moodle, Google Classroom секілді платформалар, мұғалімдер мен оқушылар арасында тиімді қарым-қатынас орнатуға, тапсырмаларды басқаруға мүмкіндік береді [2].

3D модельдеу және дизайн бағдарламалары: AutoCAD, SketchUp, Tinkercad секілді бағдарламалар көркем еңбек сабақтарында шығармашылық жобаларды жүзеге асыруға көмектеседі.

Виртуалды шындық (VR): Виртуалды шындық технологиялары оқушыларға шығармашылық жұмыстарын жүзеге асыруға, өнер туындыларын интерактивті түрде тәжірибеден өткізуге мүмкіндік береді.

Әлеуметтік желілер мен блогтар: Оқушылар өз жұмыстарын жариялау, пікір алмасу, шығармашылық процесі туралы ақпаратпен бөлісу үшін қолдана алады.

Цифрлық технологиялардың көркем еңбек сабақтарындағы артықшылықтары [3].

Шығармашылықты ынталандыру: Цифрлық технологиялар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Оқушылар жаңа медиа құралдарын, графикалық бағдарламаларды пайдалана отырып, өз идеяларын визуалдауға мүмкіндік алады.

Оқу процесінің интерактивтілігі: Интерактивті құралдар мен платформалардың көмегімен сабақтарда диалог, пікірталас, топтық жұмыстар жүргізуге болады, бұл оқушылардың белсенділігін арттырады.

Доступность: Цифрлық технологиялардың арқасында оқушылар кез келген уақытта қажетті ақпаратты тауып, білім алу ресурстарына қол жеткізе алады.

Жеке оқыту: Оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес цифрлық технологияларды қолдану, олардың оқу процесін индивидуалдауға, жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Креативтілік және инновация:

Цифрлық құралдар оқушыларға креативті жобаларды жүзеге асыруға, инновациялық идеяларды дамытуға көмектеседі.

Цифрлық технологиялардың сабақтарға енгізілу

Цифрлық технологияларды көркем еңбек сабақтарына енгізу үшін бірқатар тәсілдер мен стратегияларды қолдануға болады:

Сабақ жоспарын жаңарту: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын цифрлық платформалар арқылы жоспарлау, ұйымдастыру, және бағалау. Мұғалімдер цифрлық ресурстарды, мысалы, YouTube, Pinterest, Behance секілді сайттарды пайдалана алады [4].

Көркем шығармашылық жобалар: Оқушыларға виртуалды графикалық редакторлар мен дизайн бағдарламаларын пайдаланып, шығармашылық жобаларды жүзеге асыру. Бұл олардың практикалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Технологиялар әрбір студенттің жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын жасауды жеңілдетеді. Оқытушылар цифрлық құралдар арқылы оқушылардың прогресін бақылап, қажетті өзгерістер енгізе алады.

Онлайн шеберлік сыныптары: Кәсіби мамандардың онлайн шеберлік сыныптарын өткізу, оқушыларға өнердің түрлі салаларын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [5].

Виртуалды көрмелер мен конкурстар: Оқушылардың жұмыстарын көрсету үшін виртуалды көрмелер ұйымдастыру, шығармашылық байқаулар өткізу.

Кері байланыс жүйесі: Оқушылар мен мұғалімдер арасында тиімді кері байланыс орнату үшін цифрлық құралдарды қолдану. Оқушылар өз жұмыстарын бағалап, басқа оқушылардың пікірлерін тыңдай алады.

Практикалық қолдану

Цифрлық технологияларды көркем еңбек сабақтарында практикалық қолданудың мысалдары:

Цифрлық технологиялардың дамуы қазіргі білім беру жүйесінің маңызды аспектісі болып табылады. Олар білім беру процесін жетілдіруге, студенттердің оқу нәтижелерін арттыруға, және білім алуды қолжетімді етуге көмектеседі. Дегенмен, цифрлық технологияларды тиімді пайдалану үшін техникалық инфрақұрылымды дамыту, оқытушылардың біліктілігін арттыру, және ақпараттың сапасына назар аудару қажет. Білім берудің цифрландыруы — бұл тек технологиялардың енгізілуі емес, сонымен қатар білім беру мәдениетін, әдістемелерін және тәсілдерін жаңғырту болып табылады.

Графикалық дизайн: Оқушылар Photoshop немесе Canva секілді бағдарламаларды пайдаланып, өз шығармашылық жұмыстарын әзірлей алады. Олар графикалық дизайн элементтерін, түсті үйлестіруді, типографияны үйренеді.

3D модельдеу: 3D модельдеу бағдарламаларын қолдана отырып, оқушылар архитектура, мүсін, және басқа да шығармашылық жобаларды жасауға мүмкіндік алады.

Аудиовизуализация: Оқушылар өз жұмыстарын видео форматында немесе презентация түрінде ұсыну, бұл олардың коммуникативті дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Сурет салу және иллюстрация: Оқушылар цифрлық планшеттер мен бағдарламаларды пайдаланып, сурет салу мен иллюстрациялауға мүмкіндік алады.

Креативті блогтар: Оқушылар өз шығармашылық жұмыстарын блогтарда жариялау, бұл олардың көркемдік жұмыстарын басқа адамдармен бөлісуіне, қоғаммен байланыс орнатуына ықпал етеді.

Цифрлық технологиялардың көркем еңбек сабақтарына енгізілуі білім беру процесін жаңа деңгейге көтереді. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, оқу процесінің интерактивтілігін арттыру, және креативті шешімдер ұсыну үшін цифрлық технологияларды тиімді қолдану қажет. Бұл технологиялар білім алушыларға жаңа мүмкіндіктер беріп, олардың болашақта табысты маман ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Көркем еңбек пәнінде цифрлық технологияларды интеграциялау — бүгінгі білім беру жүйесінің дамуында маңызды қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Молдабеков, А. Т. (2020). "Цифрлық технологиялар және білім беру: жаңаша көзқарастар". Қазақстанның білім жүйесі.
2. Әбділдаева, Г. К. (2019). "Цифрлық білім беру: жаңа мүмкіндіктер мен Challenges". Білім беру және ақпараттық технологиялар.
3. Сулейменов, Б. Р. (2021). "Цифрлық технологиялардың оқу процесіндегі рөлі". Педагогикалық инновациялар.
4. Досмұхамедова, Л. Ж. (2022). "Білім беру жүйесінде цифрландыру: теориялық негіздер мен тәжірибе". Педагогика және психология.

5. Нұрпейісова, С. А. (2023). "Цифрлық технологиялар арқылы білім беру: артықшылықтары мен кемшіліктері". Қазіргі білім беру.

ОӘЖ 67.980

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР: ЦИФРЛЫҚ ДИЗАЙН ЖӘНЕ 3D МОДЕЛДЕУ ӘДІСТЕРІ

Жасұзақ Р.А., Базарбай А.М., Уринбосарова Г.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье технологические инновации в дисциплине художественный труд: цифровой дизайн и методы 3D моделирования

Summary: In this article, technological innovations in the discipline of artistic work: digital design and 3D modeling methods

Қазіргі заманғы технологиялар білім беру процесін айтарлықтай өзгертуде. Көркем еңбек пәні де осы жаңашылдықтардан тыс қалмады. Цифрлық дизайн және 3D моделдеу әдістері бұл пәнде оқушылардың шығармашылық әлеуетін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Бұл мақалада көркем еңбек пәніне енгізіліп жатқан технологиялық инновациялар, атап айтқанда, цифрлық дизайн және 3D моделдеу әдістері талқыланады [1].

1. Цифрлық дизайн: жаңа мүмкіндіктер

Цифрлық дизайн – бұл компьютерлік технологияларды пайдалану арқылы көркем шығармашылықты іске асыру әдісі. Қазіргі таңда сурет, графика, анимация, сән дизайны және т.б. салаларда цифрлық құралдар кеңінен қолданылады. Көркем еңбек пәні оқушыларға тек дәстүрлі өнер техникасымен ғана емес, сонымен қатар цифрлық дизайн құралдарын қолдану арқылы шығармашылықпен айналысу мүмкіндігін береді [2].

Цифрлық дизайнның артықшылықтары:

Қолжетімділік және жылдамдық: цифрлық құралдармен жұмыс істеу материалды үнемдеуге мүмкіндік береді және нәтижелерді жылдам алуға жағдай жасайды.

Өзгерістерді оңай енгізу: цифрлық суреттер мен жобаларды түзету және өзгерту дәстүрлі әдістерге қарағанда анағұрлым жеңіл.

Тәжірибе алмасу: цифрлық дизайн арқылы оқушылар өз жұмыстарын интернет арқылы бөлісе алады және басқа адамдардың жобаларымен таныса алады [3].

Көркем еңбек сабақтарында қолданылатын цифрлық дизайн құралдарына Adobe Photoshop, CorelDRAW, Inkscape сияқты бағдарламалар жатады. Бұл бағдарламалар арқылы оқушылар графикалық элементтерді құрастырады, өңдейді және әртүрлі шығармашылық жобаларды орындайды [4].

2. 3D моделдеу: кеңістікті жобалаудың жаңа тәсілдері

3D моделдеу – бұл үшөлшемді кеңістікте нысандарды жобалау және оларды визуализациялау процесі. Көркем еңбек пәнінде 3D моделдеудің

қолданылуы оқушыларға көлемді нысандарды құрастыруға және олардың формасы мен құрылымын түсінуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс өнер мен технологияны біріктіре отырып, дизайн, архитектура, мүсін жасау сияқты бағыттарда қолдануға қолайлы [5].

3D моделдеудің артықшылықтары:

Кеңістіктік ойлауды дамыту: 3D модельдеу оқушылардың кеңістіктік қабылдауын дамытып, олардың геометриялық пішіндерді жақсырақ түсінуіне ықпал етеді.

Жоғары дәлдік және нақтылық: 3D модельдерде әрбір детальды нақты көрсетіп, оны бірнеше бұрыштан көруге мүмкіндік бар.

Жобалау және прототип жасау: 3D моделдеу арқылы оқушылар өз жобаларының прототипін жасап, оларды болашақта жүзеге асыру үшін талдай алады [6].

Көркем еңбек сабағында 3D моделдеу үшін Blender, Tinkercad, SketchUp сияқты бағдарламалар қолданылады. Бұл бағдарламалар қолдануға қарапайым және оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға көмектеседі.

3. Цифрлық дизайн және 3D моделдеу әдістерін оқытудағы инновациялық тәсілдер

Көркем еңбек сабағында технологиялық инновацияларды енгізу оқытушылардан жаңа әдістер мен тәсілдерді қолдануды талап етеді. Цифрлық дизайн мен 3D моделдеуді оқыту үшін келесі инновациялық тәсілдер пайдаланылады [7]:

Аралас оқыту: дәстүрлі көркем еңбек әдістерін цифрлық технологиялармен біріктіре отырып, аралас оқыту әдісі оқушыларға жаңа ақпаратты оңай меңгеруге мүмкіндік береді.

Практикалық жобалар: оқушыларды нақты жобалармен жұмыс істеуге тарту арқылы олардың шығармашылық қабілеттерін және технологиялық дағдыларын дамытуға болады.

Онлайн-платформалар мен ресурстарды пайдалану: цифрлық дизайн мен 3D моделдеуді оқыту үшін арнайы онлайн курстар мен ресурстарды қолдану оқушылардың өз бетімен білім алуына жағдай жасайды.

4. Оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту

Цифрлық дизайн мен 3D моделдеу әдістерін енгізу көркем еңбек пәнінде оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Бұл технологиялар арқылы оқушылар тек дәстүрлі өнер түрлерімен шектелмей, өздерінің шығармашылық ойларын заманауи технологиялар көмегімен іске асырады.

Цифрлық дизайн және 3D моделдеу әдістерін қолдану көркем еңбек пәнін жаңа деңгейге көтеріп, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жан-жақты дамытады. Бұл технологиялар арқылы оқушылардың цифрлық сауаттылығы артып, олардың креативтілік деңгейі жоғарылайды. Сондықтан, көркем еңбек пәніне заманауи технологияларды енгізу болашақта шығармашыл әрі бәсекеге қабілетті тұлғаларды тәрбиелеуге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Береговой, В.Н. Цифровые технологии в современном образовании. Москва: Просвещение, 2018.
2. Дашков, П.В. Основы 3D моделирования и компьютерной графики. Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2020.
3. Полякова, Т.И. Интерактивные технологии в художественном образовании. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ, 2019.
4. Бардышев, А.А. Компьютерная графика и дизайн: Практическое руководство. Москва: Инфра-М, 2017.
5. Иванова, Е. Цифровое искусство: Введение в цифровой дизайн. Москва: Альпина Паблишер, 2020.
6. Маслов, С. Виртуальная реальность и 3D моделирование в школе. Санкт-Петербург: Питер, 2021.
7. Костина, И. Мультимедийные технологии в образовании: от теории к практике. Москва: Академкнига, 2019.

ОӘЖ 428.2

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қайратқызы Ж., Құлпидін Ә.Т., Жұман С.Ж.

В статье в современной системе образования развитие критического мышления учащихся стало одной из важнейших задач.

In the article, in the modern education system, the development of students' critical thinking has become one of the most important tasks.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту маңызды міндеттердің біріне айналды. Сыни ойлау – ақпаратты талдау, оны бағалау және тиімді шешімдер қабылдау қабілеті, сондықтан ол жеке тұлғаның дамуы мен қоғамға бейімделуінде үлкен маңызға ие. Көркем еңбек пәні оқушылардың сыни ойлауын дамытудың маңызды құралы ретінде ерекше орын алады. Бұл мақалада көркем еңбек пәнінің балалардың сыни ойлау қабілетін дамытудағы рөлі, оның мазмұндық ерекшеліктері мен сыни ойлауға әсер ететін әдіс-тәсілдері қарастырылады [1].

Көркем еңбек пәнінің ерекшеліктері

Көркем еңбек пәні оқушылардың көркемдік-шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын және бейнелеу өнерін меңгеруін дамытуды көздейді. Бұл пәндегі практикалық және шығармашылық тапсырмалар оқушыларға өз ойларын еркін білдіруге, жеке көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Көркем еңбек тек белгілі бір шеберлікті меңгеру емес, сондай-ақ балалардың әлемді тануы, оны сыни тұрғыдан қабылдауы, өз пікірін жеткізуіне ықпал ететін, кең ауқымды шығармашылық процесті қамтиды.

Сыни ойлау мен көркем еңбек пәнінің байланысы [2].

Сыни ойлау — білім беру жүйесінің негізін құрайтын маңызды компонент. Оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту қазіргі заманның

талаптарына сай білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға, жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл мақалада сыни ойлаудың анықтамасы, оның білім беру жүйесіндегі рөлі, әдістері және оны дамыту жолдары қарастырылады [3].

Көркем еңбек пәні оқушыларға шығармашылық ойлау мен талдау дағдыларын дамытудың тиімді алаңы болып табылады.

Сыни ойлау қабілеті арқылы оқушылар жұмысты жоспарлау, композициялық шешімдер қабылдау, түрлі түстер мен формаларды салыстыра білу сияқты маңызды қабілеттерді дамытады [4].

Сыни ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмалар оқушыларды талдауға, сын көзбен қарауға және бағалауға үйретеді. Оқушылар шығармашылық жұмыс барысында келесідей дағдыларды меңгереді: Сыни ойлау — ақпаратты талдау, бағалау және шешім қабылдауда логикалық әрі жүйелі тәсілдерді қолдану қабілеті. Бұл процесс оқушыларға ақпаратты тереңірек түсінуге, альтернативті шешімдер табуға және ой-пікірлерін негіздеуге мүмкіндік береді. Сыни ойлаудың маңызды элементтері: анализ, синтез, бағалау және рефлексия.

Аналитикалық ойлау – тапсырмаларды орындау барысында әртүрлі компоненттерді талдау, олардың байланысын анықтау және өз жұмыстарын жақсарту жолдарын қарастыру [5].

Шешім қабылдау – композиция құру, түстер мен формаларды таңдау барысында дербес шешімдер қабылдау, нәтижесінде сыни ойлаудың дамуы.

Өз жұмысын бағалау – орындалған жұмысты бағалай отырып, оның күшті және әлсіз жақтарын сараптау және болашақта жұмысты жақсарту жолдарын қарастыру.

Көркем еңбек сабақтарында сыни ойлауды дамыту әдістері

Көркем еңбек пәнінде балалардың сыни ойлауын дамыту үшін бірнеше тиімді әдістерді қолдануға болады:

Талқылау әдісі – дайын шығармашылық жұмыс үлгілерін немесе белгілі суретшілердің жұмыстарын талдау. Бұл әдіс арқылы оқушылар әртүрлі стильдер мен әдістерді зерттеп, сын тұрғысынан ойлануға бейімделеді.

Жобалық әдіс – белгілі бір тақырыпқа арналған жобалар әзірлеу арқылы оқушылар зерттеу жүргізіп, өз шешімдерін ұсынады, осы үдерісте сыни тұрғыдан ойлау қабілеті дамиды [6].

Топтық жұмыстар – топтық жұмыстар арқылы оқушылар идеяларымен бөлісіп, өз көзқарастарын қорғайды. Бұл әдіс өз пікірін дәлелдеу және өзгелердің пікірін тыңдау арқылы сыни ойлауды қалыптастырады.

Рефлексия жасау – сабақ соңында орындалған жұмыс бойынша пікірталас жүргізу немесе жазбаша рефлексия жасау. Бұл әдіс оқушыларды өз жұмысын бағалауға және қателіктерден сабақ алуға үйретеді.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеулерге сәйкес, көркем еңбек сабақтарында қолданылатын шығармашылық тапсырмалар балалардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді. Сыни ойлау қабілеті дамыған оқушылар шығармашылық тапсырмаларды

орындау кезінде жан-жақты ойланып, тапсырмаларды нақты мақсатқа бағыттап орындауға тырысады. Олардың шешім қабылдау қабілеті, талдау дағдысы, және өз жұмысын сын көзбен бағалау қабілеттері дамиды. Көркем еңбек сабақтарына белсенді қатысқан оқушылардың түрлі идеяларды игеруі және өз ойларын жеткізуі де жақсарады.

Көркем еңбек пәні – балалардың сыни ойлау қабілетін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Бұл пән оқушыларға шығармашылық тапсырмалар арқылы ақпаратты талдауға, шешім қабылдауға, өзіндік пікірін білдіруге мүмкіндік береді [7].

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту — маңызды міндеттердің бірі. Сыни ойлау білім алушылардың ақпаратты терең түсінуге, тиімді шешім қабылдауға және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану, сондай-ақ мұғалімнің рөлін күшейту маңызды. Білім беру жүйесінде сыни ойлауды дамыту — бұл тек білім беру процессін ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді [8].

Сыни ойлау қабілеті дамыған бала тек көркем еңбек сабағында ғана емес, сонымен қатар өмірдің түрлі салаларында тиімді шешімдер қабылдауға бейімделеді. Сондықтан көркем еңбек пәнінің маңыздылығын арттырып, балалардың сыни ойлауын дамыту бағытында оқу бағдарламаларын жетілдіру қажет.

Бұл мәтінді толық төрт бетке жеткізу үшін әр бөлімді кеңейтіп, нақты мысалдармен және зерттеулер деректерімен толықтыруға болады. Оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту білім беру жүйесінде бірнеше маңызды функцияларды атқарады:

1. Ақпаратты тиімді пайдалану: Оқушыларға ақпаратты дұрыс бағалап, қажетті мәліметтерді таңдап алуға көмектеседі.
2. Шешім қабылдау: Сыни ойлау оқушылардың әртүрлі жағдайларда шешім қабылдау қабілетін дамытады.
3. Талдау және синтез: Оқушылар өз идеяларын жүйелі түрде талдап, жаңа тұжырымдар жасауға мүмкіндік алады.
4. Коммуникация дағдылары: Сыни ойлауды дамыту барысында оқушылар өз ойларын ашық және дәлелді түрде жеткізе білуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Досмұхамедова, Л. Ж. (2020). "Сыни ойлау: қазіргі білім беру жүйесіндегі рөлі". Қазақстанның педагогикасы.
2. Мұқанова, А. К. (2019). "Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту әдістері". Педагогикалық инновациялар.
3. Сәрсенбаев, Е. Т. (2021). "Сыни ойлауды дамыту: тәжірибе мен теория". Білім және қоғам.
4. Әбдіразақова, Г. С. (2022). "Сыни ойлау: оқу-тәрбие процесіндегі маңызы". Психология және білім.

5. Жұмабаев, Р. Х. (2023). "Білім беру жүйесінде сыни ойлауды дамыту стратегиялары". Халықаралық білім беру зерттеулері.
6. Кенжебаева, С. А. (2020). "Сыни ойлау: оқушылардың білім сапасына әсері". Жас зерттеуші.
7. Петрова, Л. В. (2019). "Оқушылардың сыни ойлауын дамыту: оқу бағдарламалары мен әдістемелер". Қазіргі педагогика.
8. Шарипова, А. Е. (2021). "Сыни ойлау дағдыларын қалыптастыру: оқыту әдістері мен құралдары". Білім беру және технологиялар.

ОӘЖ 428.2

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ НЕГІЗГІ ПӘН РЕТІНДЕГІ РӨЛІ

Мамасалиева А.Е., Бөрібек Н.С., Дадабаев А.О.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

*В статье предмет художественного труда-один из важнейших предметов, изучаемых в школе, целью которого является развитие творческих способностей детей,
In the article, the subject of artistic work is one of the most important subjects studied at school, the purpose of which is to develop children's creative abilities,*

Көркем еңбек пәні — мектепте оқытылатын маңызды пәндердің бірі, оның мақсаты балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру және практикалық дағдыларын үйрету болып табылады. Көркем еңбек сабақтары балалардың психологиялық жай-күйіне терең әсер етеді, себебі олар эмоционалдық, әлеуметтік және когнитивтік аспектілерді қамтиды. Бұл мақалада көркем еңбек сабақтарының оқушылардың психологиялық жағдайына ықпалы, оның механизмдері мен нәтижелері талқыланады [1].

Көркем еңбек пәні мектепте білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оның басты мақсаты — балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, және өзін-өзі білдіру мүмкіндіктерін арттыру. Бұл мақалада көркем еңбек пәнінің мазмұны, маңызы, оқыту әдістері және оның оқушылардың жалпы дамуына ықпалы қарастырылады.

Көркем еңбек пәні әртүрлі бағыттарды қамтиды, оның ішінде:

1. Сурет салу: Балаларға көркем композиция, түстер мен формаларды қолдану, графикалық дағдыларды дамыту.
2. Мүсін өнері: Материалдарды пайдалану, мүсіндерді жасау, үш өлшемді өнердің негіздері.
3. Қолөнер: Сәндік және қолданбалы өнер, түрлі материалдармен (құм, ағаш, маталар) жұмыс істей білу.
4. Дизайн: Оқушыларды креативті ойлауға, идеяларды жүзеге асыруға, заттардың функционалдығын және эстетикасын үйлестіруге үйрету [2].

Көркем еңбек пәнінің психологиялық мәні

Көркем еңбек сабағы барысында оқушылар түрлі материалдармен, техникалармен және әдістермен жұмыс істей отырып, өздерінің шығармашылық әлеуеттерін ашады. Бұл процесс олардың психологиялық жай-күйін оң әсер етеді. Көркем еңбек пәні бірнеше психологиялық аспектілерді қамтиды [3]:

Эмоционалдық даму: Көркем еңбек сабақтары балаларға өз эмоцияларын білдіруге мүмкіндік береді. Сурет салу, мүсіндеу, коллаж жасау сияқты шығармашылық әрекеттер балалардың эмоцияларын шығару, оларды тану және басқару қабілеттерін дамытады.

Стресс пен алаңдаушылықты төмендету: Көркем еңбек сабақтары балаларға стрессті жеңуге көмектеседі. Шығармашылық процесс, музыка, сурет немесе мүсін жасау, балаларды тыныштандырып, алаңдаушылықтарын азайтуға мүмкіндік береді [4].

Өзін-өзі тану: Көркем еңбек сабақтары балалардың өзін-өзі тануына ықпал етеді. Өз жұмыстарына қарау, өз идеяларын білдіру, тәжірибеден өту балалардың өзін-өзі бағалауын, өз мүмкіндіктерін түсінуін арттырады.

Көркем еңбек сабақтарының әсері

Көркем еңбек сабақтары оқушылардың психологиялық жай-күйіне бірнеше жолмен әсер етеді:

Шығармашылық дамуы: Көркем еңбек сабақтары балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Шығармашылық процесінде балалар жаңа идеялар мен шешімдерді іздейді, өздерін шығармашылық тұрғыдан көрсетуге үйренеді. Бұл олардың креативтілігін арттырып, психологиялық жай-күйін жақсартады.

Командалық жұмыс дағдылары: Көркем еңбек сабақтарында топтық жұмыстар мен жобалар оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Олар бір-бірімен пікір алмасып, ынтымақтастықта жұмыс істей отырып, әлеуметтік байланыстарын нығайтады. Бұл балалардың өзара қарым-қатынасын, коммуникациялық дағдыларын жақсартады [5].

Эмпатияны дамыту: Көркем еңбек сабақтарында балалар басқалардың жұмыстарына қарап, олардың эмоцияларын түсінуге тырысады. Бұл процесс эмпатияны дамытуға, яғни басқа адамдардың сезімдерін түсіну және олармен бөлісуге мүмкіндік береді.

Психологиялық жай-күйді жақсарту

Көркем еңбек сабақтары оқушылардың психологиялық жай-күйін жақсартуға бағытталған:

Креативтілік пен инновация: Оқушылар көркем еңбек сабақтарында жаңа идеялар мен шығармашылық шешімдерді әзірлеу арқылы өздерінің креативтілігін арттырады. Бұл процесс балалардың өзін-өзі бағалауын, өзіне деген сенімін нығайтады.

Тыныштандыру: Көркем еңбек сабақтары стресстен арылу үшін тиімді әдіс болып табылады. Шығармашылық процесс балаларды тыныштандырады, оларды зейін қоюға және алаңдаушылықты азайтуға шақырады.

Өзін-өзі көрсету: Көркем еңбек сабақтары балалардың өзін-өзі көрсетуіне, өз ойларын, сезімдерін визуалды түрде білдіруіне мүмкіндік береді. Бұл процесс олардың өзін-өзі тануына, эмоцияларын білдіруге ықпал етеді.

Мұғалімнің рөлі

Көркем еңбек сабағында мұғалімнің рөлі ерекше маңызды. Ол оқушыларды шығармашылыққа баулып, психологиялық жай-күйіне әсер етуі тиіс [6]:

Мотивация: Мұғалімдер оқушыларды ынталандырып, шығармашылыққа тарту үшін қызықты тапсырмалар мен жобаларды ұсынуы керек. Оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашу үшін қолдау көрсету маңызды.

Кері байланыс: Мұғалімдер оқушылардың жұмыстарын бағалап, оларға конструктивті пікірлер беріп, психологиялық қолдау көрсетуі тиіс. Бұл балалардың өзін-өзі бағалауын және өз идеяларын іске асыру қабілеттерін нығайтады [7].

Климатты қалыптастыру: Көркем еңбек сабағында шығармашылық атмосфераны қалыптастыру мұғалімнің міндеті. Оқушыларға қолдау көрсететін, қауіпсіз орта жасау олардың шығармашылық дамуына ықпал етеді [8].

Көркем еңбек сабақтары оқушылардың психологиялық жай-күйіне терең әсер етеді. Эмоционалдық, әлеуметтік және шығармашылық аспектілер балалардың психологиялық дамуына ықпал етеді. Көркем еңбек пәні балалардың өз эмоцияларын білдіру, стрессті жеңу, өз-өзін тану және әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін маңызды құрал болып табылады. Мұғалімдердің рөлі оқушылардың психологиялық жай-күйіне ықпал ету, шығармашылық әлеуеттерін ашу үшін маңызды. Көркем еңбек сабақтары — балалардың психологиялық денсаулығын нығайту, шығармашылық қабілеттерін дамыту және әлеуметтік байланыстарын қалыптастыру үшін тиімді әдіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейдоллаев, А. Б. (2019). "Көркем еңбек сабағы: балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту". Педагогика және психология.
2. Нұрмұханбетова, Г. Т. (2020). "Көркем еңбек пәнінің маңызы және оқыту әдістері". Қазақстанның білім беру жүйесі.
3. Тлеубекова, Р. А. (2021). "Көркем еңбек: эстетикалық тәрбие мен шығармашылықты дамыту". Жас зерттеуші.
4. Кенжебаева, С. А. (2022). "Көркем еңбек пәнінің оқушыларға әсері". Білім және ҒЫЛЫМ
5. Мұқанова, А. К. (2023). "Көркем еңбек сабақтарында шығармашылықты ынталандыру". Педагогикалық идеялар.
6. Баймұратова, Ж. К. (2018). "Шығармашылық қабілеттерді дамыту: көркем еңбек пәнінің рөлі". Қазіргі білім беру.
7. Жұмабаев, Р. Х. (2020). "Көркем еңбек пәні: оқыту әдістемесі мен практикасы". Қазақстанның педагогикалық ғылымдары.
8. Сүлейменова, Д. М. (2021). "Көркем еңбек және оның тәрбиелік мәні". Педагогикалық зерттеулер.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕР МЕН ӨНЕРГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ — ЖАСТАРДЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТТЕРІ

Миронова А.О., Аунис А.Ғ., Дарменова Б.Б.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье Творческие способности и интерес к искусству — основные элементы личностного и социального развития молодежи.

In the article, creativity and interest in art are the main elements of the personal and social development of young people.

Шығармашылық қабілеттер мен өнерге қызығушылық — жастардың тұлғалық және әлеуметтік дамуының негізгі элементтері. Оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту және өнерге деген қызығушылығын арттыру — білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл мақалада оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, өнердің рөлі, оны білім беру процесіне енгізу жолдары, сондай-ақ, шығармашылық қабілеттер мен өнерге қызығушылықтың дамуына ықпал ететін факторлар қарастырылады [1].

Шығармашылық қабілеттердің маңызы

Шығармашылық қабілеттер – бұл адамның жаңа идеялар мен шешімдер жасау, түрлі материалдармен және құралдармен жұмыс істеу, өнер туындыларын жасау қабілеті. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері мынадай аспектілермен ерекшеленеді [2] :

Идеялардың жаңалығы: Шығармашылық қабілеттері бар оқушылар жаңа идеяларды ұсыну, оларды жүзеге асыруда ерекше тәсілдерді табу арқылы ерекшеленеді.

Проблемаларды шешу: Шығармашылық қабілеттер оқушыларға кездескен қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Олар түрлі көзқарастарды қарастырып, шешімдер таба алады.

Эмоционалдық интеллект: Шығармашылық әлеует эмоционалдық интеллектінің дамуына ықпал етеді, бұл адамдар арасындағы қарым-қатынастарды нығайтады [3].

Коммуникация дағдылары: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарында өз идеяларын білдіру, топта жұмыс істей білу дағдылары қалыптасады.

Өнердің рөлі

Өнер — шығармашылық қабілеттерді дамытуда маңызды рөл атқарады. Оны оқушылардың білім беру процесіне енгізудің артықшылықтары:

Эстетикалық сезім: Өнер оқушыларға эстетикалық сезім мен эстетикалық мәдениетті дамытуға мүмкіндік береді. Бұл олардың көркемдік талғамдарын қалыптастырады [4].

Шығармашылық процесс: Өнер пәндері (сурет, музыка, драма, театр) оқушыларды шығармашылық процесс арқылы өз идеяларын жүзеге асыруға үйретеді.

Кәсіби бағдар: Өнерге деген қызығушылық оқушыларды кәсіби бағытта тәрбиелеуге, олардың болашақ мамандықтарын таңдауына ықпал етеді.

Эмоцияларды білдіру: Өнер оқушыларға өз эмоцияларын, сезімдерін білдірудің тиімді құралын ұсынады, бұл психологиялық жай-күйін жақсартуға көмектеседі [5].

Шығармашылық қабілеттерді дамыту әдістері

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін мұғалімдер әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана алады:

Топтық жобалар мен тапсырмалар: Оқушыларды топтарға бөліп, шығармашылық жобаларды жүзеге асыру. Бұл оларға өз идеяларын бірге талқылауға және бірлесіп жұмыс жасауға мүмкіндік береді.

Семинарлар мен шеберлік сыныптары: Оқушыларға түрлі шығармашылық дағдыларды дамыту мақсатында шеберлік сыныптарын өткізу. Бұл оларға жаңа техника мен тәсілдермен танысуға мүмкіндік береді.

Интерактивті әдістер: Интерактивті сабақтар, пікірталастар, рөлдік ойындар арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Жобалық әдіс: Оқушыларға нақты тақырып немесе проблема бойынша жобалар жасауға мүмкіндік беру. Бұл оларға зерттеу жүргізу, ақпарат жинау және оны шығармашылық жолмен ұсыну дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Көркем шығармашылық: Сурет салу, музыка жазу, театр сахналарын қою арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Өнерге қызығушылықты арттыру

Оқушылардың өнерге қызығушылығын арттыру үшін бірнеше шаралар қабылдауға болады [6]:

Экскурсиялар мен көрмелер: Оқушыларды өнер көрмелеріне, музейлерге, театрларға апару. Бұл оларға өнердің әртүрлі салаларын көруге, олармен танысуға мүмкіндік береді.

Шығармашылық байқаулар: Оқушылар арасында шығармашылық байқаулар өткізу. Бұл олардың өнерге деген қызығушылығын арттырып, шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді.

Ашық сабақтар: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын көрсету мақсатында ашық сабақтар өткізу. Оқушылар өз жұмыстарын таныстыра отырып, өнерге қызығушылықтарын арттыра алады.

Кәсіби мамандармен байланыс: Өнер саласындағы кәсіби мамандармен кездесу ұйымдастыру. Оқушылар олардан тәжірибе ала отырып, өнердің әртүрлі бағыттары туралы көбірек біле алады.

Шығармашылық қабілеттер мен өнерге қызығушылықтың дамуында әсер ететін факторлар

Мұғалімнің рөлі: Мұғалімдердің оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі өте маңызды. Олар оқушылардың қызығушылығын оятып, ынталандыруы қажет.

Отбасы мен орта: Отбасындағы қолдау, қоғамдағы мәдени атмосфера, шығармашылық ортаның болуы оқушылардың өнерге қызығушылығына әсер етеді [6].

Жеке тұлға ерекшеліктері: Оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттері, олардың қызығушылықтары мен мотивациясы шығармашылық қабілеттерінің дамуына ықпал етеді [7].

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мен өнерге деген қызығушылығын арттыру — білім беру процесінің маңызды аспектісі. Шығармашылық қабілеттер тек өнер саласында ғана емес, сонымен қатар өмірдің барлық аспектілерінде пайдалы. Оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту арқылы оларды болашақта кәсіби, әлеуметтік және жеке өмірде табысты болуға дайындаймыз.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен өнерге қызығушылығын дамыту үшін түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану, шығармашылық орта қалыптастыру, мұғалімдер мен отбасылардың қолдауы — бұл мәселелерді шешудің маңызды жолдары. Шығармашылық қабілеттер — адамның жаңа идеяларды, шешімдерді, және өнер туындыларын жасауға деген мүмкіндіктері.

Бұл қабілеттер:

1. Идеялар генерациясы: Жаңа концепцияларды, шешімдерді және шығармашылық жұмыстарды қалыптастыру.

2. Талқылау және бағалау: Өз идеяларын сыни тұрғыдан бағалау және дамыту.

3. Тұжырым жасау: Нақты проблемаларды шешу үшін шығармашылық тәсілдерді қолдану [8].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Досмұхамедова, Л. Ж. (2020). "Шығармашылық қабілеттердің дамуы: жастардың тұлғалық қалыптасуы". Педагогика және психология.

2. Нұрмұханбетова, Г. Т. (2021). "Өнерге қызығушылық: жастардың әлеуметтік дамуы". Қазақстанның білім беру жүйесі.

3. Тлеубекова, Р. А. (2019). "Шығармашылық және инновациялық ойлау". Жас зерттеуші.

4. Кенжебаева, С. А. (2022). "Өнер мен эстетика: жастардың тұлғалық дамуы". Экология және мәдениет.

5. Сәрсенбаев, Е. Т. (2020). "Шығармашылық қабілеттерді дамыту: педагогикалық тәсілдер". Білім және ғылым.

6. Мұқанова, А. К. (2019). "Өнердің жастардың дамуындағы рөлі". Педагогикалық зерттеулер.

7. Жұмабаев, Р. Х. (2021). "Тұлғалық даму мен өнер: әлеуметтік байланыстар". Қазіргі білім беру.

8. Шарипова, А. Е. (2023). "Жастардың шығармашылық әлеуеті: тәжірибе және стратегиялар". Педагогикалық идеялар.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ЖӘНЕ STEAM: ҒЫЛЫМ, ТЕХНОЛОГИЯ, ИНЖЕНЕРИЯ, ӨНЕР ЖӘНЕ МАТЕМАТИКА ИНТЕГРАЦИЯСЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР

Мухитдинқызы Қ., Тәліпбай М.М., Тойшыбай Н.А., Джаксыбай А.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье художественный труд и STEAM: инновации в образовании через интеграцию науки, технологий, инженерии, искусства и математики

Summary: In this article, artistic work and STEAM: innovations in education through the integration of science, technology, engineering, art and mathematics

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – оқушыларды шығармашылыққа, сыни ойлауға және инновациялық тәсілдер арқылы проблемаларды шешуге үйрету. Осы мақсатта әлемде кең таралған STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) моделі ерекше маңызға ие болып отыр. Қазақстанның көркем еңбек бағдарламасында бұл модельдің қолданылуы оқушылардың түрлі салалардағы қабілеттерін дамытуға бағытталған. Мақалада көркем еңбек пәні мен STEAM бағытының интеграциясы арқылы білім берудегі инновациялар талданады және олардың тиімділігі көрсетіледі [1,2].

STEAM моделінің негізі

STEAM – бұл ғылым (S), технология (T), инженерия (E), өнер (A) және математика (M) бағыттарын біріктіретін білім беру моделі. Ол пәндер арасындағы байланысты көрсетіп, білім алушыларды нақты өмірдегі мәселелерді шешуге ынталандырады. STEAM интеграциясы оқушыларға кең ауқымды дағдыларды меңгеруге көмектеседі, атап айтқанда, жобалық ойлау, командада жұмыс істеу, шығармашылық және технологияларды қолдану [3,4].

Көркем еңбек және STEAM интеграциясының артықшылықтары

Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. STEAM бағытындағы интеграция бұл процесті одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл интеграция бірнеше артықшылықтарды ұсынады [5]:

Шығармашылық пен технологияны үйлестіру: Оқушылар өнер мен технологияларды бірлестіріп, дәстүрлі қолөнер бұйымдарын жаңа инновациялық шешімдер арқылы жетілдіреді. Мысалы, 3D принтинг технологиялары арқылы ұлттық өнерді жаңғырту.

Инженерлік ойлауды дамыту: Инженерлік жобалау элементтерін пайдалана отырып, оқушылар өздерінің шығармашылық жобаларын жүзеге асырады. Мысалы, робототехника мен дизайнды біріктіре отырып, сәндік қолданбалы өнер туындыларын жасау [6].

Жобалық жұмыс: STEAM интеграциясы арқылы оқушылар нақты өмірге қатысты жобаларды жүзеге асырады. Көркем еңбек сабағында олар өз

идеяларын бастапқы кезеңнен соңғы нәтижеге дейін дамытады.

Техникалық дағдыларды меңгеру: STEAM бағытында оқушылар әртүрлі технологиялар мен құралдарды қолдануды үйренеді. Көркем еңбек сабағында олар графикалық дизайн, компьютерлік модельдеу және басқа да цифрлық құралдарды игере алады.

Көркем еңбек сабағындағы STEAM жобалары

Көркем еңбек сабағында STEAM негізіндегі жобаларды енгізу бірнеше кезеңдер арқылы жүзеге асырылады:

Жобаны жоспарлау: Оқушылар алдымен өз жобаларының идеясын анықтап, қажетті материалдар мен құралдарды таңдайды. Мысалы, ұлттық нақыштағы сәндік бұйымдарды жасау үшін цифрлық модельдеу бағдарламаларын қолдану [7].

Шығармашылық процесс: Жобаның негізгі бөлігінде оқушылар өз идеяларын жүзеге асырып, қолөнер, инженерлік элементтер мен технологияларды қолданады. Мысалы, ұлттық киім үлгілерін 3D модельдеу арқылы жасау.

Бағалау және рефлексия: Жоба аяқталған соң оқушылар өз жұмыстарын талдап, бағалайды. Бұл кезеңде STEAM жобаларының артықшылықтары мен қиындықтары талқыланады.

STEAM интеграциясының тәрбиелік рөлі

STEAM бағытындағы интеграция тек техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар тұлғаның жалпы дамуына ықпал етеді. Көркем еңбек сабағында STEAM элементтерін пайдалану арқылы оқушылар өздерінің эстетикалық талғамдарын, шығармашылық ойлау қабілеттерін және сыни талдауларын дамытады. Сондай-ақ, олар командалық жұмыс істеу дағдыларын меңгеріп, өз жұмыстарын тиімді жоспарлап, басқаруды үйренеді [8].

Көркем еңбек және STEAM интеграциясы Қазақстанның білім беру жүйесіндегі инновациялық тәсілдердің бірі болып табылады. Бұл модель оқушылардың шығармашылық, техникалық және инженерлік қабілеттерін дамытуға бағытталған, сонымен қатар оларды заманауи технологияларды қолдануға үйретеді. Ұлттық өнер мен ғылымды, технологияны, инженерияны және математиканы үйлестіру арқылы оқушылардың жан-жақты дамуы қамтамасыз етіледі, әрі олардың болашақта шығармашылық және технологиялық инновациялар саласында жұмыс істеу мүмкіндігі артады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Баубекова, А. (2019). STEAM білім беру жүйесінің ерекшеліктері мен артықшылықтары. Білім журналы, № 5, 45-52.

2. Жүнісова, С. (2020). Қазақ ұлттық өнері және STEAM білім беру: интеграциялық әдіс. Алматы: Өнер баспасы.

3. Кәрімов, Н. (2021). Көркем еңбек және инженерлік жобалау негіздері. Білім беру мәселелері журналы, № 4, 33-41.

4. Мұсабекова, Г. (2022). STEAM бағыты және білім берудегі инновациялық тәсілдер. Жаңа білім, № 3, 27-34.

5. Нұрсейіт, Б. (2020). Қазақстан мектептеріндегі STEAM білім беру моделі: тәжірибе

және болашақ. Педагогика ғылымдары журналы, № 6, 55-63.

6. Оспанов, А. (2018). Шығармашылық және технологиялар: көркем еңбек пен цифрлық өнердің байланысы. Цифрлық білім журналы, № 2, 12-19.

7. Сәтпаева, Р. (2019). STEAM негізіндегі білім беру және көркем еңбек: оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары. Білім беру зерттеулері журналы, № 7, 30-39.

8. Төлегенова, М. (2023). Ұлттық өнер және заманауи технологиялар: STEAM және ұлттық қолданбалы өнерді оқыту. Қазақ мәдениеті журналы, № 4, 22-29.

УДК 75.051

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СТАНКОВОЙ ЖИВОПИСИ ХУДОЖНИКОВ КАЗАХСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ-ГО - НАЧАЛЕ ХХІ ВЕКА

Мұратғали А., Мұратғалиұлы Ш., Әлібай Н.Л.
Университет Мирас, г.Шымкент, Казахстан

Қазақстанның қазіргі заманғы кескіндемесінде сурет жазықтығының кеңістігін құрудың бірнеше түрі байқалады: ашық, тұйық, семантикалық және т.б. қазақстандық суретшілердің кеңістікті құрудың тәсілдері мен әдістері дәстүрлі қазақ өнерімен тікелей байланысты.

In modern painting in Kazakhstan, there are several types of construction of the space of the picture plane: open, closed, semantic, etc. The ways and methods of building space by Kazakhstani artists have a direct connection with traditional Kazakh art.

Профессиональная станковая живопись Казахстана насчитывает всего около 80 лет. Для искусства это очень короткий период, за который художники освоили все типы пространственных форм, которые мировая культура развивала на протяжении веков. Найти в этом искусстве некий единый принцип пространственного восприятия (если он и не всегда соблюдается, то хотя бы лежит в основе главного потока развития) явно невозможно. Применяются самые разные перспективы и типы пространственного мышления — в принципе, любые из известных. К тому же появляются и совершенно новые, невиданные способы передачи пространства, а также необычные сочетания уже известных методов.

Отдельные течения, этапы развития и яркие мастера южноказахстанской живописи конца 20 века пока что представляют собой бурное наводнение самых разнообразных опытов и экспериментов с пространством. В этих опытах можно увидеть и гениальность, и эксцентричность, и шарлатанство. Но даже если рассматривать только те направления, которые теперь кажутся бесспорно ценными и выдержавшими испытание временем, все равно нельзя найти единой целостной концепции или системы восприятия пространства.

И все же наша новейшая художественная история начинает осмысляться в этом плане - по крайней мере начинают обозначаться некоторые особенности общего характера. Так, Т.Тогызбаев противопоставил устойчивому строению пространства, свойственному искусству прежних эпох (с его фиксированной,

стабильной позицией зрителя перед картиной) совсем иное, неустойчивое построение. Оно то и обозначает переход к новейшему искусству, подхваченный молодыми художниками. Они начинают наклонять пространство, ставить его на угол, запрокидывать назад или опрокидывать из глубины вперед. В картинах этого периода возникает образ закачавшегося и устремившегося куда то в неизвестность мироздания, забывшего о неподвижности и устойчивости. Эти устремление были знаменательными и многозначительными, они и сейчас проходят красной нитью через искусство многих наших художников, трансформируясь и варьируясь до бесконечности. Варианты получаются очень разные по своей содержательной специфике - и трагически головокружительными, конвульсивными, как Шагала.

В казахском изобразительном искусстве 30-х-50-х гг. немало примеров такого «ожидającego» пространства, которое как бы предлагает посетить его пределы. Речь идет о классически уравновешенном пространстве картин А.Кастеева, М.Кенбаева.

Кроме того, живопись разных эпох, культур и стилей всерьез разрабатывает особое закрытое пространство, больше всего знакомое нам по живописи средних веков. Живопись принципиально не пускает взгляд в глубину, выталкивает его и направляет вдоль поверхности. Объясняется это плотным заполнением поверхности, в применении тех видов перспективы, которые не ведут взгляд в глубину и не дают ощутить внутреннее пространство как подобие или продолжение эмпирического пространства существования.

Такое построение пространства называют сакральным. В наше время художники стали создавать образы живописи, вовсе не сакральный по своему характеру, но прибегающей именно

К принципу «заслоняющий плоскости», организованной определенными способами защитной поверхности. В нашем случае такая «идеографическая» уплощенность связана с обращением к древнейшим национальным традициям культуры Казахстана, к его декоративно-прикладному искусству. Как бы то ни было искусство нового столетия могло опираться и опирается на разные пространственные концепции, в том числе и закрытое «экранированное» пространство, и пространство классически раскрытое, распахнутое перед зрителем. Но есть еще один вариант, оказавшийся актуальным для новейшего времени.

Существуют картины, которые вызывают ощущение таинственного мира, живущего по своим законам. Он не торопится раскрыть эти законы перед любым и каждым. Такой «заповедный» мир, который как будто полностью открыт для взгляда, однако устроен с некоторой степенью таинственности и загадочности чувствуется в «Безымянном рисунке»

Б. Тулкиева, «Послеобеденном отдыхе» Т.Тогусбаева. Картинное пространство может быть и лабиринтом чудес, как у Алимкуловой Ш. в «Бакытты жануя». Как правило, странности, парадоксы, элемент таинственности и непостижимости в структуре пространства таких картин и в отношении этой структуры к зрителю связаны с намеком на некую истину,

которая чувствуется в подтексте, но не дается прямо в руки и ускользает от прямого наступления глаза и рассудка.

Исходные рубежи развития казахской школы живописи - это не просто тот первый шаг, который можно потом «исправить», «дополнить» и оставить далеко позади. Периоды заложения основ в истории мирового искусства суть вообще особые периоды, которые в каком-то смысле остаются непревзойденными. Те из них, которые действительно достойны этого имени, заключают в себе не просто подходы к новому типу искусства, новой художественной концепции, а своего рода «генетический код», программа дальнейшего развития. В его ходе могут быть и отступления, и завихрения, и причудливые скачки, но стереть такую программу нельзя, и она раньше или позже осуществляется [1].

Вариант «смыслового пространства» возникает в 70-80-е годы. Относительное единство и монолитность живого искусства предыдущего этапа сменились на многостильность и многообразие способов пространственного конструирования. Но в этом многообразии более или менее явственно просматривается одна общая черта, одна результирующая линия. Ведущие художники стремятся строить пространство, которое можно назвать «загадочным». Там есть элементы лабиринта, колдовской перепутанности разных понятий, кусков реальности, точек зрения, уровней бытия, там- особым образом осуществленное совмещение пространств. Одни элементы или предметы разрастаются, другие столь же таинственным образом уменьшаются; теряется определенность в местонахождении верха и низа, правой и левой сторон, привычные координаты физического мира колеблются или удивительно преображаются. Одно просвечивает сквозь другое. Вместе монтируются разные пространства, разные точки зрения. Эти примеры хорошо известны новейшему искусству современного периода и наши мастера владеют ими с высокой степенью совершенства. Средства и инструменты построения пространства приобрели большое разнообразие.

Художников объединяет пространственный первообраз, более или менее проявляющийся в их картинах. Ощущается нечто интригующее, зрителю внушается искушение - войти в закаленно-заманчивое, якобы для всех открытое пространство, с его секретами, таинствами, загадками и парадоксами.

Все эти трансформации не проходят даром и для жизни пространства. Оно может и непостижимо помертветь, стать деревянным или каменным; или наоборот, зажить странной, пугающей жизнью, словно угрожающей нам чем-то. Оно то колеблется, то раскачивается, то выгибается, то дробится словно потеряв покой. Войти туда просто, а вот дальше жить не просто, такое пространство словно специально предназначено для того, чтобы заблудиться в нем и пропасть, угодить в какие-то ловушки, запутаться среди фактов бытия и отражений, подвергнуться каким-то насмешкам. Благодушное самоощущение не уживается с таким искусством, но нет никакой ясности, как расценивать этот необычный прием, оказываемый зрителю: что здесь насмешка и неприязнь, что

добродушная ирония и веселая карнавальная путаница, что - философское размышление, что пустая игра [2].

Как отмечалось выше в современной живописи Южного Казахстана многообразие типов и форм построения пространства чрезвычайно велико. Но очень заметны и, пожалуй, во многом определяют общую картину состояния живописи два типа пространственного построения.

Хорошо заметно присутствие в картинах сегодня пространства закрытого, являющегося зачастую преградой для глаз. С чем связывать, с чем сравнивать такие картины - с народным искусством цветковых плоскостей? Или с вовсе не плоскостным, но основанном на принципе преграды и заслона «суровый» стилем? Есть основание для разных сближений и увязок, но есть обстоятельства, которые заставляют думать о другом.

Сегодня картина очень часто построена вроде бы предельно бесхитростно (в отличие от того, что наблюдалось в 90-е годы прошлого века). Тогда со зрителями вели довольно сложную игру; ныне картина, что называется вся перед нами. Но то, особая прямота, напоминающая о прямоте некоторых деталей: ничто не скрывается и в то же время далеко не всем удается получить доступ в этот открытый мир. Такое впечатление уже довольно давно, с конца 20 века, прочно сопряжено с произведениями А.Муратбаева. В них есть и «простодушная» открытость, и какая-то своеобразная непроницаемость. Такое впечатление порождается и шершавой, можно сказать, «тканно» фактурой всех мифологических, исторических, бытовых сцен, свиданий, праздников. Сочетание простодушной открытости с непроницаемостью очевидна, хотя и предстает в иных стилевых формах в живописи К.Кансент. Природа, дома, предметы, фигуры людей в картинах Карлыгаш наделены простодушием, неотделимы от высокой степени обещания и упрощения форм. Но и формы, и сама поверхность живописи организуется так, чтобы чувствовалась «нерушимость» того и другого. Не должно быть ничего случайного или изменчивого в распределении масс, в пластике объемов, в цветовой гамме. Немудреный, почти по-детски простой мир, художницы не просто архитектоничен. Он представляет собой своего рода твердыней, куда не так-то просто мысленно внедриться или «войти» взглядом.

Общее впечатление от выставок и картин, увиденных в мастерских, сложилось у нас следующее обитают в сегодняшних картинах не суровые, закаленные, опаленные герои конца 20 века, готовые дать отпор кому надо, и принять к себе своих. Перед нами скорее -малый мир простого человека, детей «игрушечных» и «полуигрушечных» человечков, более или менее славных, действие несложное и ясно читаемое. Впрочем, действие (как и герой) уже не играет принципиально важной роли. Такая роль принадлежит пространству.

Оно также несложное, кажется спокойным и традиционным согласно национальному мировосприятию [3].

Отдельные художники придают новому типу картинного пространства, с его особенным смыслом, вполне законченный облик и в то же время - своеобразный индивидуальный вид. Художник В. Уколов стремится делать

такую живопись, которая «вся тут», которая наглядна и в определенном смысле слова простодушна по всем статьям по теме и сюжету, формату, композиции, рисунку, цвету, красочной фактуре.

Самозадача очевидна: показать грани обыденного тихого существования. Может показаться, что это существование вообще похоже на растительное, но оно притом каким-то образом отличается одухотворенностью, поскольку переживания автора отражаются в тихой жизни красок. Пейзажи, лица, предметы изображаются художником в духе неторопливых, глубоко личных и в то же время беглых и эскизных заметок дневникового характера. Художник стремится к тому, чтобы картина была похожа на личную исповедь простой, несуетной, сосредоточенной души. И тем не менее доступность внутреннего пространства произведения для взгляда и переживания зрителя более чем относительна. Картины Уколова невелики. Исповедь без утайки оборачивается своего рода неразрешимостью. Это личное свойство художника, но оно тесно связано с особенностями целой группы шымкентских художников, вероятно, целого этапа развития живописи нашего региона.

Этот этап может удивить, озадачить своей коренной противоположностью предыдущему этапу развития. Так рождается мир о его совершенно особой природе, о полном отходе от прежних ориентиров. В более обширном контексте истории искусства подобные впечатления корректируются разными факторами.

Литературы:

1. Беда А. «Живопись» М., 1980
2. Шарохов К. «Композиция» М., 1979
3. Кастеев А. «Казакстан енері» А., 1980

ОӘЖ 67.980

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ТҰРАҚТЫ ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАР

Орынбасар А.А., Мұрат Д.Н., Акимова Ж.Б., Шералиева Д.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье экологическое образование в дисциплине художественный труд: практические навыки, направленные на устойчивое развитие

Summary: In this article, environmental education in the discipline of artistic work: practical skills aimed at sustainable development

Экологиялық білім беру қазіргі әлемдегі ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Жаһандық экологиялық дағдарыс жағдайында білім беру жүйесі оқушыларды табиғатқа ұқыпты қарауға, ресурстарды тиімді пайдалануға және қоршаған ортаға зиян келтірмейтін өмір салтын ұстануға үйретуі қажет. Қазақстанда көркем еңбек пәні арқылы экологиялық білім беруді

жүзеге асыру оқушыларды тұрақты дамуға бағыттайтын маңызды құралдардың бірі болып табылады. Бұл мақалада көркем еңбек пәнінде экологиялық білім берудің маңызы мен тәсілдері қарастырылады, сондай-ақ экологиялық дағдыларды қалыптастырудың практикалық жолдары талданады [1].

Экологиялық білім берудің маңызы

Экологиялық білім беру тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудің маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Ол қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды, ресурстарды үнемдеуді және қалдықтарды дұрыс басқаруды қамтиды. Көркем еңбек пәні оқушыларға материалдармен жұмыс істеу барысында табиғи ресурстарды үнемдеу, қалдықтарды қайта өңдеу және экологиялық таза өнімдерді жасау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұндай дағдылар оқушылардың табиғатқа деген көзқарасын қалыптастырып, экологиялық жауапкершілікті арттырады [2].

Экологиялық білім берудің практикалық тәсілдері

Қайта өңделетін материалдарды пайдалану

Көркем еңбек сабағында қайта өңделетін және табиғи материалдарды қолдану оқушыларды ресурстарды ұтымды пайдалануға үйретеді. Мысалы, қағазды қайта өңдеу арқылы қолөнер бұйымдарын жасау, пластик бөтелкелерден декорациялар дайындау сияқты практикалық тапсырмалар оқушылардың экологиялық санасын арттыруға ықпал етеді. Бұл процестер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытумен қатар, экологиялық дағдыларын жетілдіруге көмектеседі [3,4].

Қалдықсыз технологиялар

Оқушыларды қалдықсыз технологиялармен таныстыру тұрақты даму принциптерін енгізудің маңызды әдістерінің бірі болып табылады. Көркем еңбек сабағында оларды материалдарды ұқыпты пайдаланып, артық қалдықтар шығармай жұмыс істеуге үйрету қажет. Мысалы, маталарды кескен кезде қалдықтардың минималды болуын қадағалау, ағаш өңдеуде үнемді технологияларды қолдану және қалдық материалдарды кейінгі жұмыстарға пайдалану арқылы экологиялық жауапкершілікті тәрбиелеуге болады.

Табиғи ресурстарды тиімді пайдалану

Көркем еңбек пәні арқылы табиғи ресурстарды тиімді пайдалануды үйрету маңызды. Оқушыларды табиғи материалдармен жұмыс істеуге баулу, мысалы, ағаш, тас, жүн және басқа да экологиялық таза ресурстарды қолдану арқылы оларды қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауға үйретеді. Сонымен қатар, оқушылар экологиялық таза материалдардан жасалған заттардың ұзақ мерзімді және денсаулыққа зиянсыз екенін түсінеді [5].

Экологиялық жобалар мен акциялар

Экологиялық жобалар мен акциялар өткізу арқылы оқушыларды экологиялық мәселелерді шешуге белсенді қатыстыруға болады. Көркем еңбек сабағында экологиялық таза өнімдер жасау жобалары немесе қайта өңделген материалдарды қолдану арқылы бұйымдар дайындау оқушылардың экологиялық мәселелерге назарын аударады. Мысалы, экологиялық көрмелер ұйымдастыру немесе жасыл дизайн бағытындағы жобаларды іске асыру

арқылы балаларды экологияға жақындатуға болады.

Көркем еңбек пәнінде экологиялық дағдыларды дамыту

Шығармашылық пен экологияның үйлесімі

Шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде экологиялық аспектілерді ескеру маңызды. Оқушыларды экологиялық тұрғыдан дұрыс шешімдер қабылдауға ынталандыру қажет. Мысалы, өнер туындыларын жасау кезінде табиғи немесе қайта өңделген материалдарды пайдалану оларды экологиялық ойлауға бейімдейді [6].

Қалдықтарды азайту және қайта өңдеу

Көркем еңбек пәні арқылы оқушыларды қалдықтарды қайта өңдеу тәсілдерімен таныстыру және қалдықтарды барынша азайтуға үйрету экологиялық білім берудің маңызды аспектісі болып табылады. Бұл оқушылардың табиғатқа ұқыпты қарауға деген көзқарасын қалыптастырады және ресурстарды үнемдеуге дағдыландырады [7].

Табиғатқа бағытталған жобаларды іске асыру

Көркем еңбек сабағында табиғатқа бағытталған жобалар арқылы экологиялық дағдыларды дамытуға болады. Мысалы, табиғи ландшафттарға арналған экологиялық таза дизайн жобаларын жасау немесе қалалық экология мәселелерін шешуге бағытталған практикалық тапсырмалар орындау арқылы оқушылардың экологиялық жауапкершілігін арттыруға болады.

Экологиялық білім берудің тәрбиелік рөлі

Көркем еңбек пәніндегі экологиялық білім беру тек экологиялық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар оқушылардың этикалық және моральдық құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді. Табиғатты құрметтеу, қоршаған ортаға ұқыпты қарау және тұрақты даму принциптерін ұстану арқылы оқушылар экологиялық сауатты және жауапкершілікті азаматтар болып қалыптасады [8].

Қорытындылай келе, көркем еңбек пәні арқылы экологиялық білім беру оқушылардың тұрақты дамуға бағытталған практикалық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Қайта өңделетін материалдарды пайдалану, қалдықсыз технологияларды енгізу, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және экологиялық жобаларды іске асыру арқылы балалардың экологиялық жауапкершілігі мен санасы артады. Бұл білім беру жүйесінде экологиялық құндылықтарды насихаттау мен ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу үшін маңызды қадам болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Асқарова, А. (2019). Экологиялық білім беру және тұрақты даму стратегиясы. Алматы: Қазақ университеті.
2. Баймұханова, С. (2021). Қоршаған орта және көркем еңбек пәніндегі экологиялық білім беру. Білім беру мәселелері журналы, № 4, 33-39.
3. Досмұхамедова, М. (2020). Тұрақты даму және білім беру жүйесіндегі экологиялық тәрбиенің рөлі. Мектептегі білім, № 6, 45-52.
4. Жұмабекова, Ш. (2018). Қазақстан мектептеріндегі экологиялық білім беру: тәжірибе және болашақ. Педагогика ғылымдары журналы, № 5, 55-63.

5. Қабдолова, Ә. (2022). Экологиялық білім беру және қалдықсыз технологиялар: мектеп тәжірибесі. Жаңа білім, № 3, 27-34.
6. Мұхаметқалиева, З. (2019). Көркем еңбек пәнінде табиғи ресурстарды үнемдеудің әдістері. Білім беру зерттеулері журналы, № 7, 30-39.
7. Оспанова, Г. (2020). Экологиялық жобалар арқылы оқушыларды тәрбиелеу. Жасыл әлем журналы, № 4, 22-29.
8. Тілеубергенов, Б. (2021). Көркем еңбек және экологиялық жауапкершілік: білім беру үрдісіндегі жаңашылдықтар. Алматы: Өнер баспасы.

ОӘЖ 428.2

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДАҒЫ ТАБИҒАТ ПЕН ҚОРШАҒАН ОРТА

Оспанова А.П., Төлбасы Б.Д., Жамал А.Б.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье природа и окружающая среда — фундаментальная основа жизни человечества. Они поддерживают наше существование, сохраняют наше здоровье и передаются по наследству будущим поколениям.

In the article, nature and the environment are the fundamental basis of human life. They support our existence, preserve our health and are inherited by future generations

Табиғат пен қоршаған орта — адамзат өмірінің негізгі негізі. Олар біздің тіршілігімізді қамтамасыз етеді, денсаулығымызды сақтайды және болашақ ұрпақтарға мұра болып қалады. Табиғат пен қоршаған орта туралы білімнің маңызы күн сайын артып келеді, өйткені климаттың өзгеруі, экологиялық проблемалар мен табиғи ресурстардың сарқылуы біздің әлеміміздің тұрақтылығына қауіп төндіреді. Бұл мақалада табиғат пен қоршаған орта туралы білімді арттырудың маңызды аспектілері, оның әдістері мен тәсілдері, экологиялық сана қалыптастырудағы рөлі қарастырылады [1].

Табиғат пен қоршаған ортаның маңызы.

Табиғат пен қоршаған орта адамның өмір сүруіне және дамуына әсер ететін бірқатар факторларды қамтиды. Олар:

Экологиялық теңгерім: Табиғаттың барлық элементтері, мысалы, ауа, су, топырақ, өсімдіктер мен жануарлар, өзара байланыста болады. Экологиялық теңгерімді сақтау үшін қоршаған орта туралы білімнің маңызы зор.

Ресурстардың сақталуы: Табиғат ресурстары, оның ішінде су, минералдар, ормандар, және биоәртүрлілік адамның өмірін қамтамасыз етеді. Оларды тиімді пайдалану мен қорғау үшін экологиялық білім қажет.

Денсаулық: Табиғат пен қоршаған орта адамның денсаулығына әсер етеді. Таза ауа, таза су, экологиялық таза азық-түлік адамның денсаулығын нығайтады [2].

Табиғат пен қоршаған орта туралы білімді арттырудың әдістері

Білім беру бағдарламалары: Мектептер мен жоғары оқу орындарында экологиялық білім беретін бағдарламалар мен курстарды енгізу арқылы жастардың табиғат пен қоршаған орта туралы білімдерін арттыруға болады.

Оқыту әдістері интерактивті және практикалық болуы керек, мысалы, табиғатқа шығу, эксперименттер жасау [3].

Табиғат пен қоршаған орта — адамзат өмірінің негізгі тірегі. Олар біздің тіршілігімізді қамтамасыз етіп қана қоймай, денсаулығымызды сақтап, болашақ ұрпақтарға мұра болып қалатын құндылықтар. Бұл мақалада табиғат пен қоршаған ортаның адам өміріндегі маңызы, экологиялық теңдіктің сақталуы, және осы мәселені шешудегі адамзат жауапкершілігі талданады. Табиғат адамзаттың қажеттіліктерін қамтамасыз етеді. Адамдар үшін ауа, су, азық-түлік, және табиғи ресурстар — өмір сүрудің негізі. Олардың сапасы мен қолжетімділігі біздің денсаулығымыз бен өмір сүру деңгейімізге тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, табиғаттың әсемдігі адамға эмоционалдық және психологиялық тыныштық сыйлайды [4].

Семинарлар мен тренингтер: Экологтар мен мамандардың қатысуымен семинарлар мен тренингтер өткізу арқылы халыққа экология және табиғат қорғау туралы білім беру.

Кітаптар мен мультимедиа: Экология, табиғат қорғау және қоршаған орта туралы әдебиеттер мен мультимедиялық ресурстарды пайдалану. Анимациялар, бейнефильмдер және ақпараттық роликтер арқылы экологиялық проблемалар мен шешімдер туралы ақпарат беру.

Жобалар мен зерттеулер: Оқушылар мен студенттердің экологиялық жобалар мен зерттеулер жасауына мүмкіндік беру. Мысалы, жергілікті экосистемаларды зерттеу, қайта өңдеу жобалары, ағаш отырғызу және т.б.

Табиғатқа экскурсиялар: Оқушылар мен жастарды табиғатқа экскурсияларға апару, оларды қоршаған ортаны қорғауға баулу. Экскурсиялар барысында экосистемаларды зерттеу, жануарлар мен өсімдіктерді бақылау арқылы білімді арттыру [5].

Экологиялық сана қалыптастыру

Экологиялық сана — табиғатқа деген жауапкершілік сезімі, қоршаған ортаға қамқорлық жасау. Табиғат пен қоршаған орта туралы білімді арттыру экологиялық сананың қалыптасуына ықпал етеді:

Табиғатқа жауапкершілік: Оқушылар мен жастар табиғат пен қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды үйренеді, яғни ресурстарды тиімді пайдалануға, экологиялық таза өнімдерді таңдауға және экологиялық ахуалды қорғауға дағдыланады [6].

Серіктестік: Экологиялық сана, сонымен қатар, адамдар арасында серіктестік қарым-қатынастарды нығайтады. Жергілікті қауымдастықтарда экологиялық мәселелерді шешу үшін ынтымақтастық жасау.

Табиғат қорғаушы тұлға қалыптастыру: Табиғат пен қоршаған орта туралы білім мен экологиялық сана оқушылардың табиғат қорғаушы тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Бұл адамдар қоғамда экология мәселелерін көтеріп, шешу жолдарын іздеуге көмектеседі.

Табиғат пен қоршаған орта туралы білімді арттырудың нәтижелері

Табиғат пен қоршаған орта туралы білімді арттыру қоршаған ортаға деген көзқарасты, жауапкершілікті және экологиялық мәдениетті қалыптастырады. Нәтижесінде:

Экологиялық білім деңгейі артады: Жастар мен қоғамның экологиялық білім деңгейі артады, экологиялық мәселелерге деген түсінік кеңейеді.

Табиғат қорғау іс-шаралары: Оқушылар мен жастар табиғатты қорғауға бағытталған іс-шараларға қатысады, мысалы, ағаш отырғызу, қоқыс жинау акциялары.

Табиғат пен қоршаған ортаның болашақ ұрпақтарға қалатын мұрасы — біздің жауапкершілігіміз. Егер біз бүгінгі күні экологиялық проблемаларды елемесек, онда болашақта балаларымыз бен немерелеріміз қиындықтарға тап болады. Сондықтан, табиғатты сақтау және қорғау бойынша шараларды қабылдау — біздің басты міндетіміз [7].

Тұрақты даму: Табиғат пен қоршаған орта туралы білімнің артуы қоғамның тұрақты дамуына ықпал етеді. Экономикалық, әлеуметтік және экологиялық аспектілерді ескере отырып, тұрақты даму стратегияларын жүзеге асыру [8].

Табиғат пен қоршаған орта туралы білімді арттыру — қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі. Ол экологиялық мәселелерді түсіну, табиғат қорғауға жауапкершілікпен қарау, экологиялық сана қалыптастыру үшін маңызды. Білім беру бағдарламалары, семинарлар, экскурсиялар, жобалар және медиа ресурстар арқылы жастарға экологиялық білім беру — қоғамның болашағы үшін қажетті шаралар.

Табиғат пен қоршаған орта туралы білімнің артуы адамдардың денсаулығын, экологиялық теңгерімді және тұрақты дамуды қамтамасыз етеді. Адамзат табиғатқа қатысты жауапкершілікті сезінуі тиіс.

Бұл үшін:

1. Табиғатпен үйлесімді өмір сүру: Табиғатқа зиян келтірмей, оны сақтап қалу үшін ресурстарды ұқыпты пайдалану.

2. Экологиялық білім беру: Жастарды экология мәселелерімен таныстырып, олардың экологиялық жауапкершілігін арттыру.

3. Табиғат қорғау жобаларына қатысу: Қоғамдық және экологиялық ұйымдармен бірлесіп жұмыс істеп, экологияны қорғау іс-шараларына қатысу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нұрмұхамбетов, А. Т. (2020). "Табиғат және адам: экологиялық тепе-теңдік". Экология және табиғат.

2. Сәрсенбаев, Е. Т. (2021). "Қоршаған ортаны қорғау: адамзаттың жауапкершілігі". Табиғат және адам.

3. Досмұхамедова, Л. Ж. (2019). "Табиғат пен денсаулық: экологиялық аспектілер". Білім және экология.

4. Мұқанова, А. К. (2022). "Экологиялық мәдениет: болашақ ұрпақтар үшін". Педагогикалық зерттеулер.

5. Жұмабаев, Р. Х. (2023). "Табиғатты қорғау: бүгін және болашақ". Қазіргі экология.

6. Тлеубекова, Р. А. (2018). "Табиғат ресурстары және олардың сақталуы". Экономика және экология.
7. Кенжебаева, С. А. (2020). "Табиғат — адам өмірінің негізі". Табиғат пен қоғам.
8. Шарипова, А. Е. (2021). "Экологиялық дағдылар: жастарға арналған бағдарлама". Жас зерттеуші.

ОӘЖ 428.2

ДИЗАЙН САЛАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Піләл М.Б., Сағат А.Н., Турсынханова К.А.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В научной статье рассматриваются современные теоретические основы области дизайна.

The scientific article examines the modern theoretical foundations of the field of design.

Дизайн қазіргі қоғамда маңызды рөл атқарады, оның әсері күнделікті өмірдің барлық салаларында көрінеді — сәулеттен бастап, өнімдер мен қызметтерді әзірлеуге дейін. Дизайндың теориялық негіздері уақыт өте келе дамып, жаңа талаптар мен инновациялық шешімдерге жауап береді. Бұл мақалада дизайндың қазіргі теориялық аспектілері мен оның қоғам мен индустрияға әсері қарастырылады [1].

Дизайн ғылымы — көптеген бағыттары мен тәсілдері бар кең ауқымды сала. Оның негізінде адам қажеттіліктеріне жауап беретін эстетикалық және функционалдық шешімдер жатқанымен, соңғы жылдары жаңа теориялар мен инновациялық технологиялар дизайнды жаңа деңгейге көтерді. Дизайндың теориялық негіздерін түсіну, оның даму бағыттарын болжау мен қазіргі трендтерді талдау маңызды міндет болып табылады.

Дизайндың теориялық негіздерінің қалыптасуы

Дизайн ғылымының тарихы тереңнен басталады, бірақ оның қазіргі теориялық негіздері ХХ ғасырда ғана айқындала бастады. Дизайн алғашында өнер мен қолөнер ретінде қарастырылса, кейін ол өндіріс пен технологияға ықпал ете отырып, функционалдық және эстетикалық мәселелерді біріктіретін салаға айналды. Дизайндың теориялық негіздері функционализм, эстетика, психология, әлеуметтік ғылымдар мен технологиялар сияқты әр түрлі ғылымдардың қиылысы болып табылады [2].

Функционализм — дизайндың басты принциптерінің бірі. Бұл бағыт өнімнің тек эстетикалық жағынан ғана емес, функционалдық тұрғысынан да тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған. Мысалы, ХХ ғасырдың басындағы Bauhaus мектебі функционализмді басты принцип ретінде қабылдап, дизайнды өнер мен өндіріс арасындағы көпір ретінде көрсетті. Бұл теория бойынша дизайн әдемі әрі қолайлы болу керек, яғни, дизайндың әрбір элементі өзінің қызметін атқаруы қажет.

Сондай-ақ, эстетикалық теориялар дизайндың өнермен тығыз байланысты екенін көрсетеді. Әрбір өнімнің сыртқы түрі, түсі, формасы мен

материалдары қолданушыларға эмоциялық әсер етеді. Бұл аспект психологиямен тығыз байланысты, себебі түстер мен пішіндер адам қабылдауына, көңіл күйіне әсер етеді. Мысалы, қызыл түс агрессия мен қозғалыс сезімін оятса, көк түс тыныштық пен сенімділік сезімін тудырады [3].

Дизайнның негізгі теориялық бағыттары

Функционализм мен минимализм

Функционализм дизайнның тарихи дамуының ең маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл концепция бойынша, "форма функцияға бағынышты". Басты назар өнімнің немесе ғимараттың функционалдығына аударылады, ал эстетика оның қызметіне сай болуы керек. Бұл теорияны ұстанған дизайнерлер өнімнің функционалдығын максималды түрде қамтамасыз етуге тырысады, артық элементтерден қашады. XX ғасырдың ортасында мұндай көзқарас әсіресе өнеркәсіптік дизайнда кеңінен тарады [4].

Минимализм де осы функционализм мен қарапайымдылықты дамытқан бағыт ретінде қарастырылуы мүмкін. Минималистік дизайнның басты мақсаты — артық безендіруден және күрделі құрылымдардан аулақ болу, пайдаланушыға тек қажетті функционалды элементтерді көрсету [5].

Әлеуметтік дизайн және инклюзивтілік

Қазіргі уақытта әлеуметтік дизайн теориясы мен инклюзивті дизайн бағыттары өте өзекті болып отыр. Дизайнерлер тек бір ғана тұтынушы топты емес, барлық әлеуметтік топтарды ескере отырып, өнімдер мен қызметтерді әзірлеуге тырысады. Инклюзивті дизайн тек мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған емес, жалпы адамдардың барлық санаттары үшін ыңғайлы және қолжетімді шешімдер ұсынады. Мысалы, қаладағы қоғамдық көліктерде, көше орындарында, қоғамдық ғимараттарда адамға ыңғайлы әрі қолжетімді ортаны құру — инклюзивті дизайнның басты мақсаты.

Бұл бағыттың негізінде адамның физикалық және психологиялық қажеттіліктерін ескере отырып, барлық пайдаланушылар үшін тең мүмкіндік жасау жатыр. Осы бағыттың маңызды теориялық принциптері инклюзивтілікті, барлық әлеуметтік және мәдени топтардың құқықтарын құрметтеуді көздейді.

Жасыл және тұрақты дизайн

Тұрақты дизайн немесе жасыл дизайн экологиялық мәселелерді ескере отырып жасалады. Бұл бағыт соңғы жылдары үлкен даму жолын өтті. Дизайнның басты мақсаты — ресурстарды үнемдеу, экологиялық зиянды азайту және қайта өңделетін материалдарды қолдану. Жасыл дизайнның басты принципі табиғатқа зиян келтірмей, адамға қажетті заттарды тиімді түрде шығару болып табылады. Бұл салада экологиялық әсерді есептеу мен материалдар циклін зерттеу маңызды орын алады [6].

Дизайнның қазіргі технологиялармен байланысы

Цифрлық технологиялардың дамуы дизайн теориясына айтарлықтай ықпал етті. Цифрлық дизайн, интерактивті дизайн, виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) — бұл жаңа технологиялар негізіндегі дизайн бағыттары.

Цифрлық дизайн компьютерлік графика, анимация, веб-дизайн және қолданушы интерфейсі (UI/UX) сияқты жаңа салаларды қамтиды. Бұл

технологиялар арқылы дизайнерлер өнімдердің неғұрлым интерактивті және ыңғайлы болуын қамтамасыз етеді. UI/UX дизайн — бұл қолданушылардың тәжірибесін зерттеу мен оларды максималды түрде қанағаттандыру үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер жиынтығы [7].

Виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары да жаңа мүмкіндіктер ашуда. Олар клиенттерге жаңа өнімдермен танысу, кеңістіктерді жоспарлау немесе жобалау кезінде нақты тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

Дизайн қазіргі қоғамда маңызды рөл атқаратын сала ретінде өзінің теориялық негіздерінде үздіксіз дамып келеді. Қазіргі дизайн теориялары эстетика мен функцияны үйлестіре отырып, инновациялық технологиялар мен әлеуметтік қажеттіліктерге жауап береді. Функционализм, минимализм, инклюзивтілік, тұрақты дизайн, және жаңа технологиялар дизайнның басты бағыттары болып табылады.

Функционализм — дизайнның алғашқы кезеңдерінде кеңінен таралған және қазіргі кезде де өзектілігін сақтап отырған теория. Бұл теория бойынша, өнімнің немесе қызметтің формасы оның қызметіне, яғни функционалдығына бағынады [8].

Дизайнның басты міндеті — өнімді пайдалану үшін ең тиімді әрі ыңғайлы ету. Қолданушы тәжірибесі (User Experience, UX) мен қолданушы интерфейсі (User Interface, UI) дизайнының теориялары қазіргі заманғы дизайнның ажырамас бөлігіне айналды. Бұл теориялар қолданушылардың өнімді немесе қызметті қалай қабылдайтынын, онымен қалай жұмыс істейтінін және олардың жалпы қанағаттанушылығын зерттейді.

UX/UI дизайнның негізгі мақсаты — қолданушыға ыңғайлы, түсінікті әрі тиімді интерфейстер мен өнімдер жасау. Бұл тұжырымдамада эстетика мен функция біртұтас ретінде қарастырылады, және қолданушының тәжірибесін жақсарту үшін психология, эргономика және пайдаланушының қажеттіліктері ескеріледі.

Дизайн ғылымы әр түрлі салаларда маңызды әсер етеді, оның теориялары қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес өзгеріп, дамып отыр. Сондықтан болашақта дизайнның жаңа теориялық негіздері мен әдіс-тәсілдері қоғамның әртүрлі қажеттіліктеріне қызмет ету үшін үнемі жаңартылып, жетілдіріліп отыруы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алексеев А. Г. Дизайн-проектирование. — М.: Юрайт, 2022. — 91 с.
2. Васильева В. А. Ландшафтный дизайн. (СПО). Учебное пособие. — М.: КноРус, 2023. — 324 с.
3. Васильева В. А., Головня А. И., Лазарев Н. Н. Ландшафтный дизайн малого сада. — М.: Юрайт, 2023. — 185 с.
4. Глазычев В. Л. Дизайн как он есть. — М.: КДУ, европа, 2021. — 318 с.
5. Графический дизайн. Современные концепции / под ред. Е. Э. Павловская. — М.: Юрайт, 2024. — 120 с.
6. Гриц Н. В. Основы ландшафтного дизайна. — М.: Юрайт, 2023. — 117 с.
7. Егорова Т. В. Композиционные основы дизайна костюма. Учебное пособие. — М.: КУРС, 2024. — 144 с.

ОӘЖ 72.36

ДИЗАЙНЕРЛІК ЭТИКА: СӘН, ТРЕНДТЕР ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІК

Рахматуллаева Ш.Ф., Курпажанова Д.М., Тұрсынова Д.А.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В научной статье рассматриваются социальные обязанности модной этики индустрии дизайна.

The scientific article examines the social responsibilities of the fashion ethics of the design industry.

Дизайн — бұл тек эстетикалық аспектілерді ғана емес, сонымен бірге қоғамға деген жауапкершілік пен этиканы да қамтитын көпқырлы құбылыс. Заманауи дизайнерлер тек сұранысқа сай өнімдер мен қызметтер жасамай, сонымен қатар қоғамның әлеуметтік мәселелеріне де әсер ететін шешімдер ұсынады. Дизайнерлік этика – бұл дизайнерлердің жұмыс барысында қабылдайтын моральдық принциптері мен жауапкершіліктерінің жиынтығы. Бұл мақалада біз сән, трендтер мен әлеуметтік жауапкершілік арасындағы байланысты талқылай отырып, дизайнерлік этиканың қазіргі қоғамдағы рөлін қарастырамыз [1].

Дизайнерлік этика: Анықтама мен маңызы

Дизайнерлік этика – бұл дизайнердің қоғам алдындағы жауапкершілігін, өзінің шығармашылық шешімдері арқылы әлеуметтік әсерлерді ескеретін моральдық принциптерді білдіреді. Дизайнерлердің шешімдері тек өнімнің эстетикасына ғана емес, оның функционалдығы, экологиялық әсері және әлеуметтік құндылықтары тұрғысынан да бағалануы керек. Дизайнерлік этиканың басты мақсаты — адамдардың өмірін жақсартатын және қоғамға оң әсер ететін шешімдер ұсыну [2].

Дизайнерлік этиканың принциптері

Дизайнерлік этика негізінен бірнеше басты принциптерге сүйенеді:

Қоғамдық жауапкершілік: Дизайнерлер өз жұмыстары арқылы қоғамға әсер етеді. Бұл әсер тек эстетикалық емес, сонымен бірге әлеуметтік, экономикалық және экологиялық тұрғыда да көрінеді.

Экологиялық тұрақтылық: Қоршаған ортаға деген жауапкершілік дизайнердің басты міндеті болуы тиіс. Қазіргі таңда экологиялық мәселелердің маңыздылығы артып, дизайнерлер бұл аспектіні де назарға алуы керек.

Әлеуметтік теңдік: Дизайн әділеттілік пен теңдікті сақтау керек. Қоғамның әртүрлі топтарының қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті және қолжетімді шешімдер ұсыну маңызды [3].

Эстетикалық және функционалды баланс: Дизайн тек әдемі болуы ғана емес, сонымен қатар функционалды болуы тиіс. Тұтынушының қажеттіліктерін қанағаттандыратын, әрі эстетикалық тұрғыдан да әсерлі өнімдер жасау керек.

Дизайнердің жауапкершілігі

Дизайнер тек шығармашылық емес, әлеуметтік, экологиялық және экономикалық тұрғыдан да жауапкершілікті адам болып табылады. Өзінің жұмысы арқылы дизайнер қоғамда қандай әсер қалдыратынын түсініп, соған сәйкес шешімдер қабылдауы керек. Бұл өз кезегінде қоғамның дамуына үлес қосуға мүмкіндік береді [4].

Сән, трендтер және дизайнерлік этика

Сән және трендтер – бұл дизайнерлер үшін үлкен мүмкіндік. Бірақ оларды ұстанудың өз жауапкершілігі бар. Сәнді немесе трендті жасай отырып, дизайнерлер әлеуметтік жауапкершілікті ұмытпауы керек.

Сән және әлеуметтік әсер

Сән әлемі өз кезегінде тек визуалды өзгерістермен ғана шектелмейді. Ол қоғамдық құндылықтарға, әлеуметтік нормалар мен таптаурындарға да әсер етеді. Заманауи сән индустриясы, әсіресе, тұтынушының мінез-құлқын қалыптастырады. Сондықтан дизайнерлер тек эстетикалық құндылықтарды ғана емес, адамның ішкі дүниесі мен әлеуметтік құндылықтарды да ескеруі тиіс [5].

Сәннің қоғамдық әсері: Сән трендтері қоғамдағы әлеуметтік өзгерістерді көрсетуі немесе сол өзгерістерге ықпал етуі мүмкін. Мысалы, инклюзивті сән трендтері әртүрлі дене формалары мен этникалық топтарды қамтып, теңдік пен әртүрлілікті насихаттайды.

Жарнамалар мен трендтер: Трендтер мен сәндік жарнамалар көп жағдайда идеализацияланған бейнелерді көрсетеді. Бұл тұтынушының өзіне деген сенімін төмендетіп, дене сымбаты мен сыртқы көрінісіне қатысты қате түсініктерді тудыруы мүмкін. Дизайнерлер бұл жағымсыз әсерлерді алдын алу үшін өз жұмыстарына әлеуметтік жауапкершілікті енгізуі керек [6].

Трендтер және экологиялық жауапкершілік

Қазіргі уақытта трендтердің тек эстетикалық емес, экологиялық жағы да маңызды болуда. Тұтынушылар экологиялық таза, тұрақты және қайта өңделетін материалдарды пайдаланатын өнімдерге жоғары сұраныс білдіреді. Осылайша, дизайнерлер үшін экологиялық мәселелер тек маңызды тренд емес, оларды этикалық тұрғыдан қарау міндеті болып табылады [7].

Тұрақты дизайн: Экологиялық таза материалдар мен әдістерді қолдану, өнімнің ұзақ мерзімділігі мен қайта өңдеу мүмкіндігі қазіргі заманғы дизайнның маңызды аспектілері болып табылады. Бұл сән мен трендтерді әлеуметтік жауапкершілікпен үйлестірудің бір жолы.

Тоқтаусыз тұтыну: "Fast fashion" деп аталатын жылдам сән индустриясы экологиялық апаттарға алып келуі мүмкін. Қысқа мерзімді трендтерге негізделген өнімдер табиғи ресурстарды ысырап етеді және қоршаған ортаға зиян тигізеді. Дизайнерлер бұл мәселелерді ескере отырып, ұзақ мерзімді әрі тұрақты шешімдер ұсынуы керек [8].

Әлеуметтік жауапкершілік және инклюзивті дизайн

Әлеуметтік жауапкершілік — дизайнердің қоғамдық құндылықтарды ескере отырып, әртүрлі әлеуметтік топтар үшін өнімдер жасап шығаруын білдіреді. Инклюзивті дизайн — бұл барлық адамдарға, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі адамдарға да қолжетімді шешімдер ұсыну. Бұл тәсіл әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етеді және тұтынушылардың барлық топтарына қызмет көрсетуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті дизайнның маңызы Инклюзивті дизайн барлық адамдар үшін қолжетімді әрі тиімді өнімдерді жасауға бағытталған. Бұл принципті ұстану дизайнерлерге қоғамның әртүрлі бөліктерінің қажеттіліктерін ескере отырып, өнімдер мен қызметтерді жобалауға мүмкіндік береді.

Тұтынушының әртүрлілігін ескеру: Дизайнерлер әртүрлі жас ерекшеліктері, мәдениеттер, әлеуметтік мәртебе және мүмкіндіктері бар адамдар үшін өнімдер жасап шығару керек.

Қолжетімділік: Мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін арнайы шешімдер жасау — дизайнердің әлеуметтік жауапкершілігі болып табылады. Мысалы, физикалық мүгедектері бар адамдарға арналған ыңғайлы және қолжетімді өнімдер мен қызметтер жасау маңызды.

Әлеуметтік әділеттілік және жауапкершілік

Дизайнерлер қоғамда әділеттілік пен теңдікті сақтау үшін әлеуметтік әділеттілік тұрғысынан жұмыс жасауы керек. Бұл өз кезегінде тұтынушыларды тең және әділетті негізде қолдауға ықпал етеді.

Теңдікті қамтамасыз ету: Дизайнда гендерлік, расалық және әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету маңызды. Әр адамды бірдей бағалау және оны қамтитын шешімдер ұсыну — әлеуметтік жауапкершіліктің маңызды бөлігі.

Дизайнерлік этика — бұл заманауи қоғамда тек эстетикалық және функционалды емес, сонымен бірге әлеуметтік және экологиялық тұрғыдан жауапкершілікті талап ететін маңызды аспект. Сән, трендтер және әлеуметтік жауапкершілік арасындағы тепе-теңдікті сақтау дизайнерлердің басты міндеті болып табылады. Өз жұмысында әлеуметтік әділеттілік, экологиялық тұрақтылық және инклюзивтілік принциптерін ұстану — бұл дизайнердің қоғам алдындағы жауапкершілігі. Дизайнерлердің міндеті — тек сән мен трендтерді ұстану емес, сонымен бірге адамдардың өмірін жақсартатын, қоршаған ортаға зиян келтірмейтін, және барлық әлеуметтік топтарды ескеретін шешімдер ұсыну.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Основы дизайна и композиции: современные концепции / под ред. Е. Э. Павловской. — М.: Юрайт, 2023. — 120 с.
2. Павлова С. В. Народный костюм: этнические аспекты дизайна. Учебное пособие. — М.: Планета музыки, 2024. — 80 с.
3. Павловская Е. Э., Ковалев П. Г. Графический дизайн. Выпускная квалификационная работа. — М.: Юрайт, 2024. — 228 с.
4. Панкина М. В., Захарова С. В. Экологический дизайн. — М.: Юрайт, 2023. — 198 с.

5. Соловьев Н. К. Дизайн исторического интерьера в России. — М.: Юрайт, 2024. — 273 с.
6. Струмпа А. Ю. Дизайн-проектирование. — М.: Феникс, 2022. — 239 с.
7. Храпач В. В. Ландшафтный дизайн. Учебник для вузов. — М.: Лань, 2023. — 312 с.
8. Цифровые технологии в дизайне. История, теория, практика / под ред. А. Н. Лаврентьева. — М.: Юрайт, 2024. — 216 с.

ОӘЖ 67.980

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ДАМУДАҒЫ ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Саду Ж.С., Абдиева Д.А., Мырзаханова Ж.Б., Абдурахмонова Д.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье предмет художественного труда и развитие творческого потенциала: теоретические основы и практические методы

Summary: In this article, the subject of artistic work and the development of creative potential: theoretical foundations and practical methods

Көркем еңбек пәні бұл мақсатты іске асырудағы негізгі құралдардың бірі болып саналады. Бұл пән арқылы оқушылардың эстетикалық талғамы, шығармашылық қабілеттері, қолөнер және дизайн дағдылары дамиды. Бұл мақалада көркем еңбек пәнінің теориялық негіздері мен шығармашылық әлеуетті дамытудың практикалық әдістері талқыланады [1].

1. Көркем еңбек пәнінің маңызы мен рөлі

Көркем еңбек пәні балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың негізі болып табылады. Психологиялық және педагогикалық зерттеулерге сәйкес, балалардың көркем-шығармашылық әрекеттері олардың танымдық процестерін, эмоциялық реакцияларын және тұлғалық дамуын ынталандырады. Көркем еңбек пәні балаларға эстетикалық білім беру және оларды мәдениетпен таныстыру құралы ретінде маңызды орын алады [2].

2. Шығармашылық әлеуетті дамытудың теориялық негіздері

Шығармашылық әлеуетті дамыту – жеке тұлғаның ерекше қасиеттерін жетілдіруге бағытталған кешенді процесс. Бұл үрдіс баланың дүниетанымы мен тұлғалық ерекшеліктерін қалыптастырумен тығыз байланысты. Көркем еңбек пәні осы үрдісте орталық рөл атқарады, себебі оқушылар жаңа материалдармен, формалармен және түстермен жұмыс жасау арқылы өздерінің креативті ойлауын дамытады [3].

Шығармашылық әлеуетті дамытудың маңызды теориялық негіздері мыналар:

- Конструктивистік көзқарас: оқушылардың өз тәжірибесіне негізделген білім алу, олардың шығармашылық әрекеттері арқылы дүниені тануы.
- Әлеуметтік-мәдени көзқарас: оқушылардың мәдени құндылықтар

мен нормаларды игеруі, олардың шығармашылық қызметте іске асуы.

- Тұлғалық-бағдарланған көзқарас: әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру және оның шығармашылық әлеуетін дамыту [4].

3. Көркем еңбек сабағында қолданылатын практикалық әдістер

Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытатын әртүрлі әдістерді қамтиды. Бұл әдістер оқушының жеке ерекшеліктерін, оқу деңгейін және мүдделерін ескере отырып қолданылады. Ең тиімді әдістердің бірі – жобалық жұмыс. Жоба әдісі арқылы оқушылар өз идеяларын еркін білдіреді және әртүрлі материалдарды пайдаланып, нақты нәтиже шығарады.

Практикалық әдістер:

- Жобалық әдіс: оқушылардың шығармашылық жобалармен жұмыс жасауына мүмкіндік беретін әдіс. Бұл әдіс оларды нақты өнімді құруға және өзінің шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға үйретеді.

- Интерактивті әдістер: диалог, пікірсайыс, бірлескен жұмыс формаларын қолдану. Бұл әдістер оқушыларды шығармашылық ойлауына ынталандырады және олардың топтық жұмыс дағдыларын дамытады [5].

- Эксперименттік әдіс: жаңа материалдар мен технологияларды пайдалану арқылы эксперименттік жұмыстар жүргізу. Бұл әдіс оқушылардың зерттеушілік және креативті дағдыларын дамытуға бағытталған.

- Дәстүрлі және заманауи технологияларды үйлестіру: қолөнер мен заманауи дизайн техникасын біріктіру, соның ішінде компьютерлік бағдарламалар арқылы жобалар жасау.

4. Шығармашылық әлеуетті дамытудың нәтижелері

Көркем еңбек пәні арқылы оқушылардың креативтілік деңгейі артады, олардың сенсорлық тәжірибесі кеңейеді және сын тұрғысынан ойлау қабілеттері дамиды. Сонымен қатар, бұл пән олардың коммуникативті дағдыларын, өз-өзіне деген сенімділігін арттырады, топтық жұмыс кезінде ынтымақтастыққа бейімділігін күшейтеді [6].

Көркем еңбек пәні білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамытудың тиімді құралы ретінде үлкен маңызға ие. Оқытушылар осы пәнді тиімді пайдаланған жағдайда, балалардың эстетикалық және шығармашылық қабілеттері жан-жақты дамиды. Шығармашылық әлеуетті дамыту баланың өмірге көзқарасын қалыптастырады және болашақ кәсіби табысына ықпал етеді.

Көркем еңбек пәнін дамытудың практикалық жұмыстарында бірқатар ерекшеліктер бар, олар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық сезімдерін және практикалық дағдыларын қалыптастыруға бағытталған [7].

Практикалық жұмыстардың ерекшеліктері

Креативтілікке ынталандыру: Практикалық жұмыстар оқушылардың жеке шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мысалы, түрлі техникалар мен материалдарды қолдана отырып, өз бетінше жобалар жасау.

Жеке және топтық жұмыс: Оқушылардың топта жұмыс істей алу

қабілетін дамыту үшін, командалық жобалар ұйымдастыру. Бұл әлеуметтік дағдыларды, ынтымақтастықты нығайтады.

Материалдармен эксперимент жасау: Түрлі материалдарды (қағаз, мата, ағаш, керамика) пайдалана отырып, оқушыларға эксперимент жасауға мүмкіндік беру. Бұл шығармашылық процессті қызықты етеді [8].

Сабақтың интерактивтілігі: Практикалық жұмыстар кезінде интерактивті әдістер (ми баттлдары, пікірталастар) арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру.

Шығармашылық тапсырмалар: Оқушыларға нақты тақырып немесе концепция беріп, сол бойынша шығармашылық тапсырмаларды орындау. Мысалы, "Табиғат және адам" тақырыбына жұмыс жасау.

Кері байланыс және бағалау: Оқушылардың жұмыстарын бағалау кезінде конструктивті кері байланыс беру. Бұл олардың дамуына және жетістіктерін бағалауға көмектеседі.

Көрмелерді ұйымдастыру: Оқушылардың жұмыстарын көрсету үшін көрмелер ұйымдастыру. Бұл олардың еңбектерін қоғамда таныстыруға мүмкіндік береді.

Жаңа технологияларды пайдалану: Цифрлық технологияларды (графикалық редакторлар, 3D модельдеу) қолдану арқылы шығармашылықты жаңаша бағытта дамыту [9].

Көркем еңбек пәнін дамытудағы практикалық жұмыстар оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға, оларды белсенді, шығармашыл азаматтар етіп тәрбиелеуге көмектеседі. Ерекшеліктері арқылы әрбір оқушының индивидуалдылығын бағалап, дамытуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Виготский, Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва: Педагогика, 1967.
2. Виготский, Л.С. *Психология искусства*. Москва: Искусство, 1987.
3. Лейтес, Н.С. *Возрастные возможности творческого мышления*. Москва: Педагогика, 1981.
4. Полякова, Т.И. *Основы педагогики и психологии творчества*. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ, 2005.
5. Бурменская, Г.В., Салмина, Н.Г. *Развитие креативности у детей школьного возраста*. Москва: Смысл, 2003.
6. Гильфорд, Дж.П. *Творческое мышление: Психологический анализ*. Москва: Просвещение, 1990.
7. Чуприкова, Н.И. *Психология творчества детей дошкольного и младшего школьного возраста*. Санкт-Петербург: Питер, 2006.
8. Хуторской, А.В. *Технологии проектного обучения в образовательных учреждениях*. Москва: ВЛАДОС, 2001.
9. Якобсон, П.М. *Творчество и воображение*. Москва: Педагогика, 1984.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҮЙРЕТУДІҢ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

Саматбекқызы Ш., Ноғайбай Н.О., Нығмет Ә.А.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье предмет художественного труда-учебный предмет, проводимый с целью развития творческих способностей учащихся, формирования эстетического вкуса, обучения практическим навыкам.

Summary: In the article, the subject of artistic work is an educational subject conducted with the aim of developing students' creative abilities, forming aesthetic taste, and teaching practical skills.

Көркем еңбек пәні — оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, практикалық дағдыларын үйрету мақсатында жүргізілетін оқу пәні. Соңғы жылдары білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер, жаңа білім беру стандарттары мен әдістемелік тәсілдер көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасына да әсер етті. Бұл мақалада көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасындағы жаңалықтар мен өзгерістер, олардың мақсаттары мен маңызы қарастырылады [1].

Оқу бағдарламасының жаңартылуы

Модульдік жүйе: Көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасы модульдік жүйе негізінде жаңартылды. Бұл жүйе оқушылардың әртүрлі тақырыптар бойынша шығармашылық жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Модульдер арқылы оқу материалдары логикалық түрде топтастырылады, бұл оқушылардың тақырыпты тереңірек түсінуіне және шығармашылық жұмыстарын тиімді жоспарлауына ықпал етеді [2].

Пәнаралық байланыс: Жаңа бағдарламаларда пәнаралық байланысқа ерекше назар аударылды. Көркем еңбек пәні басқа пәндермен (музыка, әдебиет, тарих) интеграцияланып, оқушылардың көпқырлы білім алуына, өнер мен мәдениеттің түрлі аспектілерін түсінуіне мүмкіндік береді. Мысалы, тарихи контекстте өнердің даму кезеңдерімен танысу, әдеби шығармаларды визуалдау сияқты жобалар енгізілді.

Эстетикалық тәрбие: Оқу бағдарламасында эстетикалық тәрбиеге көп көңіл бөлінеді. Оқушыларды табиғатқа, өнерге, мәдениетке деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу мақсатында жаңа әдіс-тәсілдер ұсынылды. Эстетикалық тәрбие оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, талғамдарын қалыптастыруға бағытталған [3].

Жаңа технологиялар мен әдістемелер: Көркем еңбек пәнінде жаңа технологияларды қолдану (цифрлы өнер, 3D моделдеу, компьютерлік графика) бағдарламаның бір бөлігіне айналды. Оқушылар шығармашылық жұмыстарын орындау үшін заманауи құралдарды пайдалана отырып, өз идеяларын жүзеге асыра алады. Бұл үрдіс олардың технологиялық сауаттылығын арттырады.

Жобалық іс-әрекет: Оқу бағдарламасында жобалық іс-әрекетке ерекше назар аударылды. Оқушыларды шығармашылық жобаларға қатыстыру, олардың өз идеяларын жүзеге асыруына мүмкіндік беру, командалық жұмыс жасау дағдыларын дамыту көзделеді. Жобалық іс-әрекет оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін, проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастырады [4]. Көркем еңбек пәні — білім беру жүйесінде маңызды рөл атқаратын пән. Бұл пәннің мақсаты — оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, сондай-ақ практикалық дағдыларын үйрету. Көркем еңбек сабақтары балалардың өнерге деген қызығушылығын арттырып, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Оқушылардың шығармашылық дамуы

Көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасындағы жаңалықтар оқушылардың шығармашылық дамуына үлкен әсер етеді. Жаңа тәсілдер мен технологиялар арқылы балалардың шығармашылық қабілеттері дамиды [5]:

Шығармашылық ойындар мен әдістемелер: Оқу бағдарламасында шығармашылық ойындар мен әдістемелерді қолдану арқылы балалардың шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған тапсырмалар енгізілді. Оқушылар өнер арқылы өз ойларын, сезімдерін білдіруге, креативті шешімдер қабылдауға үйренеді.

Творчестволық жобалар: Жаңа бағдарламаларда оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін творчестволық жобалар қарастырылған. Бұл жобалар барысында балалар өздерінің идеяларын жүзеге асырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдайды.

Топтық жұмыстар: Топтық жұмыстар оқушылардың бір-бірімен өзара әрекеттесуіне, пікір алмасуына, бірлескен шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыруына ықпал етеді. Мұндай жұмыстар балалардың әлеуметтік дағдыларын, коммуникациялық қабілеттерін дамытады [6].

Мұғалімдердің рөлі

Оқу бағдарламасындағы жаңалықтарды жүзеге асыруда мұғалімдердің рөлі аса маңызды. Мұғалімдер жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға көмектеседі:

Педагогикалық әдістемелер: Мұғалімдер жаңа педагогикалық әдістемелер мен тәсілдерді қолдана отырып, оқушыларды шығармашылыққа баулиды. Олар балалардың қызығушылықтарын ескере отырып, оқу процесін ұйымдастырады.

Кәсіби даму: Мұғалімдердің кәсіби дамуы да маңызды. Олар жаңа технологиялар мен әдіс-тәсілдерді меңгеріп, білімдерін жаңартып отыруы қажет. Бұл оқушыларға сапалы білім беру үшін қажет.

Оқушылармен жұмыс: Мұғалімдер оқушылармен тікелей қарым-қатынас орнатып, олардың шығармашылық жұмыстарын бағалап, оларға қолдау көрсетуі тиіс. Оқушылардың жетістіктерін мойындау олардың мотивациясын арттырады [7].

Көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасындағы жаңалықтар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамдарын қалыптастыру, заманауи технологияларды пайдалану, пәнаралық байланыстарды нығайтуға

бағытталған. Бұл өзгерістер оқушылардың білім алудағы қызығушылықтарын арттырып, олардың шығармашылық әлеуеттерін ашады. Мұғалімдердің рөлі мен кәсіби дамуы бағдарламаның сәтті жүзеге асырылуына ықпал етеді. Көркем еңбек пәні тек өнер мен шығармашылықты емес, сонымен қатар балалардың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивтік дамуына да зор әсер етеді [8]. Көркем еңбек сабағы эстетикалық білімді дамытуда маңызды рөл атқарады.

Оқушылар:

1. Эстетикалық құндылықтар: Өнер туындыларын талдай отырып, эстетикалық талғамдарын қалыптастырады.

2. Көркемдік қабылдау: Әр түрлі өнер түрлерімен танысу арқылы көркемдік қабылдауларын дамытады.

Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, және практикалық дағдыларын үйрету мақсатында маңызды орын алады. Бұл пәннің аясында оқушылар өнер мен шығармашылық арқылы өздерін танып, қоғамда үйлесімді өмір сүруге дайындалады. Көркем еңбек сабағының тиімділігі — оқушылардың тұлғалық дамуына және олардың әлемді түсінуіне зор ықпал етуінде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нұрмұханбетова, Г. Т. (2021). "Көркем еңбек пәнінің тәрбиелік маңызы". Педагогика және психология.

2. Сейдоллаев, А. Б. (2020). "Шығармашылық қабілеттерді дамыту: көркем еңбек сабақтарының рөлі". Қазақстанның білім беру жүйесі.

3. Кенжебаева, С. А. (2022). "Эстетикалық талғам және көркем еңбек". Білім және ғылым.

4. Тлеубекова, Р. А. (2019). "Көркем еңбек: практикалық дағдылар мен шығармашылық дамыту". Қазіргі педагогика.

5. Мұқанова, А. К. (2023). "Көркем еңбек пәнінің оқыту әдістемесі". Жас зерттеуші.

6. Досмұхамедова, Л. Ж. (2020). "Оқушылардың эстетикалық тәрбиесі". Педагогикалық зерттеулер.

7. Сәрсенбаев, Е. Т. (2021). "Көркем еңбек сабақтарында шығармашылықты дамыту". Экология және мәдениет.

8. Жұмабаев, Р. Х. (2022). "Көркем еңбек пәні: оқушылардың тұлғалық дамуына ықпалы". Табиғат пен қоғам.

ОӘЖ 72.012.

ДИЗАЙН МЕН МАРКЕТИНГТІҢ БАЙЛАНЫСЫ: БРЕНДИНГ ЖӘНЕ ВИЗУАЛДЫ ИДЕНТИФИКАЦИЯ

Сейдахмет Е.Д., Молдахан А.М., Абдуманнабова А.Р.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Брендинг-это процесс установления связей компании или продукта с потребителями и выделения их на рынке. Визуальная идентификация-это набор визуальных аспектов бренда, включая логотип, фирменные цвета, шрифты, пакеты и рекламные материалы.

Branding is the process of connecting a company or product with consumers and highlighting them in the market. Visual identification is a set of visual aspects of a brand, including a logo, corporate colors, fonts, packages, and promotional materials.

Дизайн мен маркетинг арасында тығыз байланыс бар, өйткені екеуі де компанияның немесе өнімнің нарықтағы бейнесін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Брендинг және визуалды идентификация — маркетингтік стратегиялардың басты элементтері. Олар тұтынушыларға брендтің мәні мен миссиясын түсіндіруде, сондай-ақ өнімдер мен қызметтердің сәтті сатылуына ықпал етеді. Осы мақалада біз дизайн мен маркетингтің байланысын, брендинг пен визуалды идентификацияның рөлін зерттей отырып, олардың қазіргі нарықта қалай жұмыс істейтінін талдаймыз [1].

Дизайн мен маркетингтің өзара әрекеті

Дизайн мен маркетинг көбінесе бір-бірімен тығыз байланыста болады, себебі екеуі де бір мақсатқа — тұтынушының назарын аудару және өнімнің немесе қызметтің құндылығын көрсетуді көздейді. Маркетинг стратегиялары мен брендті қалыптастыруда қолданылатын дизайн элементтері арасында тығыз байланыс бар. Дизайн маркетингтік мақсаттарға жетуге ықпал ететін құрал болып табылады, ал маркетинг дизайның мазмұнын анықтап, оған бағыт береді [2].

Дизайнның маркетингтегі рөлі

Дизайнды маркетингтік құрал ретінде қолдану компанияға бірнеше жағынан пайда әкеледі:

Визуалды тартымдылық: Дизайн өнімнің немесе қызметтің визуалды тартымдылығын арттырады, бұл тұтынушылардың алғашқы әсерін қалыптастырады. Тұтынушылар көбінесе бірінші кезекте сыртқы көрінісіне қарай шешім қабылдайды, сондықтан жақсы ойластырылған дизайн өнімнің сату мүмкіндігін арттырады [3].

Қызмет көрсету және тұтынушы тәжірибесі (UX/UI): Әсіресе цифрлық маркетингте қолданылатын UX/UI дизайны тұтынушының өніммен немесе веб-сайтпен қарым-қатынасын жеңілдетеді. Оңай қолданылатын және функционалды интерфейстер тұтынушының бренге деген лоялдылығын арттырады [4].

Маркетингтің дизайнына ықпалы

Маркетинг өз кезегінде дизайнның мазмұнын мен бағытын анықтайды. Егер брендтің стратегиясы мен позициясы дұрыс анықталса, дизайнерлер осы стратегияға сәйкес элементтер мен түстерді, шрифттерді, логотиптерді және басқа визуалды белгілерді таңдауға мүмкіндік алады [5].

Брендинг: Тұтынушыға брендтің мәнін жеткізу

Брендинг — бұл компанияның немесе өнімнің нарықтағы орны мен бейнесін қалыптастыру процесі. Бренд тұтынушылардың санасында компанияның немесе өнімнің ерекшеліктері мен құндылықтарын білдіреді. Бұл тек логотип пен түстердің жиынтығы емес, тұтынушының брендпен байланыстыратын барлық тәжірибесі.

Брендингтің негізгі компоненттері

Логотип: Логотип — бұл брендтің алғашқы визуалды көрсеткіші. Оның мақсаты — брендті таныстыру және оны нарықта ерекшелеу. Логотип дизайнерлер үшін үлкен жауапкершілікпен жасалатын элемент, себебі ол брендтің барлық коммуникациясына ықпал етеді [6].

Түстер палитрасы: Түстер маркетингте эмоционалдық әсер туғызады. Мысалы, қызыл түстер тұтынушының зейінін аударады, көк түс сенімділік пен тыныштықты білдіреді. Түстер брендтің ерекшелігін көрсетеді және тұтынушылардың қабылдауына әсер етеді.

Типография: Шрифттердің таңдауы да маңызды. Типографияның стилі брендтің ресмилігін, достық қарым-қатынасын немесе инновациялық бағытты көрсетуі мүмкін [7].

Брендинг және тұтынушының эмоционалдық байланысы

Брендингтің негізгі мақсаты — тұтынушылармен эмоционалдық байланыс орнату. Эмоциялық байланыстың маңызды аспектісі — брендтің құндылықтарын және оның тарихын тұтынушыларға түсінікті түрде жеткізу. Мысалы, Nike бренді тек спорттық киімдер мен аяқ киім ғана емес, сонымен қатар мотивация мен ерік-жігердің символы болып табылады. Бұл эмоционалды байланыс тұтынушылардың брендпен ұзақ мерзімді қарым-қатынас орнатуына көмектеседі.

Визуалды идентификация: Брендті айқын әрі бірегей көрсету

Визуалды идентификация — бұл брендтің сыртқы көрінісін анықтайтын барлық элементтер жиынтығы. Оның мақсаты — тұтынушылардың брендті оңай танып, есте сақтауы. Визуалды идентификация — брендингтің негізгі құралы болып табылады, себебі ол барлық коммуникациялық арналарда көрінетін және қабылданатын бірінші элемент болып саналады [8].

Визуалды идентификацияның элементтері

Логотип: Брендтің ең басты символы. Логотипті дұрыс таңдау брендтің имиджіне және танымалдығына маңызды әсер етеді.

Түстер және шрифттер: Түстер мен шрифттер тұтынушының эмоционалды әсерін қалыптастырады. Олар брендтің ерекше стилін жасауға көмектеседі.

Графика және суреттер: Брендтің көзқарасын көрсету үшін графика мен суреттер қолданылуы мүмкін. Олар бренді сезінуге және оны жақсырақ есте сақтауға мүмкіндік береді.

Визуалды идентификацияның әсері

Зерттеулер көрсеткендей, визуалды идентификацияның сапасы тұтынушылардың брендке деген сенімін арттырады. Компаниялар мен өнімдер үшін сенімді және бірегей визуалды идентификация брендті нарықта ерекшелендіреді, ал бұл өз кезегінде тұтынушыларды тартуға көмектеседі.

Брендинг және визуалды идентификацияның маркетингтік нәтижелері

Брендинг пен визуалды идентификацияның маркетингтік нәтижелеріне әсері көп жағдайда айқын көрінеді. Жақсы ойластырылған визуалды стиль мен бренд стратегиясы нарықта үлкен жеңістерге әкелуі мүмкін.

Бренд лоялдылығы

Клиенттер тек сапа мен қызметке ғана емес, брендке де адал болады. Тұтынушы брендімен байланысқан кезде, олар оны басқа өнімдермен салыстырғанда жоғары бағалайды және көп уақыт бойы сол брендтің өнімдерін сатып алуға тырысады.

Брендтің танымалдылығы

Жақсы ойластырылған брендинг стратегиясы өнімнің немесе қызметтің нарықтағы танымалдылығын арттырады. Визуалды идентификация тұтынушының есте сақтау қабілетіне әсер етіп, брендті нарықта бірегей етіп көрсетеді.

Дизайн мен маркетингтің өзара байланысы брендинг пен визуалды идентификацияда ерекше маңызға ие. Брендтің визуалды бейнесі мен идентификациясы тұтынушыларға оның құндылықтары мен ерекшеліктерін жеткізуге көмектеседі. Дизайн мен маркетингтің тығыз қарым-қатынасы арқасында бренд өз аудиториясымен терең әрі тиімді байланыс орната алады, бұл өз кезегінде нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті арттырады. Осылайша, брендинг және визуалды идентификация тек эстетикалық тұрғыдан ғана емес, стратегиялық тұрғыдан да маңызды болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Корытов О. В. Дизайн иллюстрированной книги. — М.: Юрайт, 2023. — 123 с.
2. Кравченко А. Г. Ландшафтный дизайн. Практикум. Учебно-методическое пособие для вузов. — М.: Лань, 2023. — 148 с.
3. Кузвесова Н. Л. Графический дизайн: от викторианского стиля до ар-деко. — М.: Юрайт, 2024. — 138 с.
4. Кузина Е. А. Дизайн интерьера общественного пространства магазинов. — М.: Юрайт, 2023. — 122 с.
5. Купцова Е. В., Антонов В. Г., Купцова Е. С. Организационный дизайн. — М.: Юрайт, 2024. — 398 с.
6. Литвина Т. В. Дизайн новых медиа. — М.: Юрайт, 2024. — 182 с.
7. Лукаш А. А. Основы конструирования изделий из древесины. Дизайн корпусной мебели. Учебное пособие для вузов. — М.: Лань, 2024. — 132 с.
8. Мелкова С. В. Дизайн-проектирование костюма. — М.: Юрайт, 2022. — 142 с.

ОӘЖ 428.2

ДИЗАЙН ЖӘНЕ БИЗНЕС: БРЕНДИНГ ЖӘНЕ МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЯЛАРЫНДАҒЫ РӨЛІ

Срайыл А.Ж., Нурсейт Б.Н., Нәзіркүл А.Б.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

В статье рассматривается роль дизайна в бизнесе, особенно в контексте брендинга и маркетинговых стратегий. Дизайн в современных рыночных условиях стал не только эстетическим инструментом, но и важным фактором, способствующим формированию стратегических ценностей компаний, установлению контакта с потребителями и повышению конкурентоспособности на рынке. В области брендинга и маркетинга роль

дизайна заключается в создании образа компании в сознании потребителей, демонстрации уникальных характеристик продукции или услуги, а также в установлении эмоциональной связи с клиентом, что способствует увеличению объёмов продаж. В статье обсуждаются различные стратегии, реализуемые с помощью дизайна в бизнесе, включая корпоративный стиль, логотип, упаковку продукции, а также особенности применения дизайна в онлайн и офлайн рекламе. Таким образом, дизайн рассматривается как мощный инструмент, оказывающий существенное влияние на успех бизнеса на рынке.

The article examines the role of design in business, especially in the context of branding and marketing strategies. Design in modern market conditions has become not only an aesthetic tool, but also an important factor contributing to the formation of strategic values of companies, establishing contact with consumers and increasing competitiveness in the market. In the field of branding and marketing, the role of design is to create an image of the company in the minds of consumers, demonstrate the unique characteristics of a product or service, as well as establish an emotional connection with the customer, which contributes to an increase in sales. The article discusses various strategies implemented through design in business, including corporate identity, logo, product packaging, as well as the specifics of using design in online and offline advertising. Thus, design is seen as a powerful tool that has a significant impact on the success of a business in the market.

Дизайн және бизнес бір-бірімен тығыз байланысты екі сала, олар бірін-бірі толықтырып, бірге жұмыс істейді. Бренддинг және маркетинг қазіргі кәсіпорындардың тиімді жұмыс істеуінде маңызды рөл атқарады. Осы тұста дизайн, әсіресе визуалды компоненттері, компанияның имиджін қалыптастыруда шешуші фактор болып табылады. Брендтің визуалды идентификациясы, логотипі, шрифттері мен түс схемалары тұтынушының қабылдауына тікелей әсер етіп, компанияның бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Бұл мақалада дизайнның бизнеске, әсіресе бренддинг пен маркетинг стратегияларына әсері қарастырылады [1].

Дизайнның бизнеске ықпалы

Дизайн — тек визуалды аспектілермен ғана шектелмейтін кешенді процесс. Ол бизнес стратегиясының маңызды бөлігін құрайды және компанияның нарықтағы орны мен имиджін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Тауар немесе қызметтің дизайны тұтынушының қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған, сонымен қатар оның сатып алу шешімдеріне әсер етеді [2].

Дизайн және брендтің қалыптасуы

Дизайнның басты мақсаты — брендті айқындау және оның ұстанымын нақты көрсету. Бренддинг — компанияның имиджін қалыптастыру процесі, оның стратегиялық жоспарлары мен көзқарастарын тұтынушыға жеткізу. Бренд дизайны — бұл логотип, түстер, шрифттер, бейнелер, және жалпы визуалды стилінің жиынтығы.

Визуалды идентификация: Визуалды идентификация – брендтің негізгі бет-бейнесі. Бұл тұтынушының брендке деген көзқарасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Тұтынушылар белгілі бір түстер мен шрифттерді, логотиптерді және басқа да визуалды элементтерді байланыстырып, олар арқылы бренд туралы түсінік қалыптастырады. Мысалы, Coca-Cola логотипі

мен қызыл түсі бүкіл әлем бойынша танымал және тұтынушыларға бренд туралы нақты хабар береді [3].

Брендтің құндылығы мен байланыс: Дизайн брендтің құндылығын білдіреді. Брендінг арқылы компаниялар тұтынушылармен эмоциялық байланыс орнатуға тырысады. Мысалы, экологиялық таза өнімдерді ұсынатын брендтер жасыл түсті және табиғатты көрсететін бейнелерді пайдаланады, бұл тұтынушыға табиғи және экологиялық жауапты таңдау жасаудың символы ретінде ұсынылады.

Дизайн және тұтынушының қабылдауы Дизайн тұтынушының бренді қабылдауын жеңілдетеді. Қарапайым, түсінікті, әрі көзге түсетін дизайн тұтынушының санасында тез қалыптасады. Егер бренд бірегей әрі визуалды түрде тартымды болса, ол тұтынушының назарын бірден аударады [4].

Тұтынушының психологиясы: Визуалды элементтер, түстер мен пішіндер тұтынушының эмоцияларына әсер етеді. Мысалы, көк түс көбіне сенімділік пен тыныштықты білдірсе, қызыл түс энергияны, ынта мен әрекетті білдіреді. Осылайша, дизайн тұтынушының психологиялық реакцияларына әсер етіп, оның шешім қабылдауын ықпал етеді.

Эмоционалды байланыс: Бренд дизайны тұтынушының сезімдеріне әсер етуі керек. Эмоцияларды қозғайтын дизайн, тұтынушыға өнімді тек физикалық тұрғыдан ғана емес, эмоционалды тұрғыдан да қажет екенін түсіндіреді [5].

Брендінг және маркетинг стратегиялары

Брендінг пен маркетинг бір-бірінен бөлінбейді, бірақ олар әртүрлі мақсаттарға қызмет етеді. Маркетинг стратегиясы өнімді нарыққа шығару және сату көлемін арттыруға бағытталған болса, брендінг тұтынушының ұзақ мерзімді сенімін қалыптастыруды көздейді. Осы екі стратегияның дұрыс үйлесуі брендтің нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Маркетингтік коммуникациялар және дизайн

Маркетингтік коммуникациялар — бұл тұтынушыға бренді туралы хабар жеткізу тәсілдері. Дизайн бұл коммуникациялардың негізі болып табылады. Өнімнің пакеті, жарнама, веб-сайт, элеуметтік медиа беттері, барлық маркетингтік құралдар тұтынушыға бренді туралы ақпаратты тиімді жеткізу үшін дизайнды қолданады [6].

Жарнамадағы дизайн: Жарнама дизайнның басты мақсаты — тұтынушының назарын аудару және оны әрекетке итермелеу. Қазіргі заманғы жарнама көбінесе визуалды элементтерге негізделген. Креативті әрі тартымды жарнама тұтынушыны тез тартуға көмектеседі. Мысалы, видео жарнамалардағы әсерлі визуалды шешімдер тұтынушының қызығушылығын арттырады.

Дизайн және контент: Веб-дизайн, контентті визуализациялау арқылы тұтынушыға бренд туралы ақпаратты жеткізеді. Контент пен дизайның үйлесімі тұтынушыға оңай түсінікті ақпарат береді және оны брендімен байланыстыруға көмектеседі.

Бренд позициясы және дифференциация

Бренд позициясы — бұл нарықтағы өнімнің немесе қызметтің ерекшелігін көрсету. Дизайн арқылы бренд өзінің позициясын айқындап, оны тұтынушыға жеткізеді. Тұтынушы брендті тек оның өнімдері мен қызметтері арқылы ғана емес, оның визуалды көрінісі арқылы да таниды.

Дифференциация: Брендтер нарықта өзін ерекшелеу үшін көптеген маркетингтік әдістерді қолданады. Брендтің дизайны оның нарықтағы ерекше орнын көрсетеді. Мысалы, люкс өнімдер үшін сәнді және жоғары сапалы көрініс қажет, ал экологиялық таза өнімдер үшін табиғатқа жақын дизайн шешімдері пайдаланылады [7].

Брендтің айқындылығы: Брендтің дизайны оның айқындылығын арттырады. Бірегей визуалды стиль тұтынушының назарын тартады және брендті жеңіл тануға мүмкіндік береді. Nike логотипі немесе Apple

компаниясының ақ түсті логотипі бұл айқындылықтың айқын мысалдары болып табылады.

Дизайн және бизнестегі инновациялар

Инновациялар бизнестің дамуына ықпал ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Дизайндың инновациялық шешімдері бизнестің жаңа нарықтарға шығуына, өнімді жетілдіруге және тұтынушылардың жаңа қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді [8].

Цифрлық трансформация және дизайн

Цифрлық трансформацияның бизнеске әсері өте зор. Қазіргі заманғы кәсіпорындар цифрлық технологиялар мен дизайндың жаңа әдістерін біріктіреді. Веб-сайттар, мобильді қосымшалар және онлайн-жарнама сияқты құралдар бизнестің тиімділігін арттыру үшін маңызды рөл атқарады.

UX/UI дизайн: Пайдаланушы тәжірибесі (UX) мен пайдаланушы интерфейсі (UI) дизайны цифрлық өнімдердің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Жақсы UX/UI дизайны клиенттермен тиімді байланыс орнатуға және олардың сатып алу шешімдерін оңайлатуға көмектеседі.

Дизайн және жаңа нарықтар

Дизайндың инновациялары жаңа нарықтарға шығу жолдарын ашады. Брендтің жаһандық нарықта табысты болуы үшін оның дизайны мәдени ерекшеліктерге және тұтынушының мінез-құлқына сәйкес болуы керек.

Жаңа нарықтар үшін бейімделу: Дизайн шешімдері әр түрлі мәдениетке негізделген және әр түрлі нарықтарға арналған өнімдерді бейімдеуге мүмкіндік береді. Мысалы, азиялық нарықтарда сары түс танымал болуы мүмкін, ал батыс нарықтарында көк түстер жиі қолданылады.

Дизайн мен бизнес арасындағы байланыс өте терең және маңызды. Брендинг пен маркетинг стратегияларында дизайндың рөлі зор, себебі ол брендтің имиджін қалыптастырып, тұтынушылармен тиімді коммуникация орнатуға көмектеседі. Тұтынушылардың қабылдауына және мінез-құлқына әсер ету үшін дұрыс дизайн шешімдерін қолдану өте маңызды. Сонымен қатар, инновациялық дизайн бизнестің жаңа нарықтарға шығуына және тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). Marketing Management. 15th Edition. Pearson Education. – Маркетингтің негізгі принциптері мен стратегиялары, бренд құру, маркетингтік жоспарлар жасау мәселелері.
2. Aaker, D. A. (1996). Building Strong Brands. Free Press. – Брендінгтің теориясы, брендтің имиджін қалыптастыру, және бренд активтерін басқару әдістері.
3. Schmitt, B. (2012). The consumer experience: a new marketing approach. Journal of marketing. – Тұтынушы тәжірибесі және оның бизнес-стратегияларда, әсіресе брендті қалыптастыру мен маркетингтік шешімдер қабылдаудағы маңызы.
4. Kapferer, J.-N. (2012). The New Strategic Brand Management: Advanced Insights And Strategic Thinking. Kogan Page.
5. Beverland, M. B. (2005). Building Brand Authenticity: 7 Habits Of Iconic Brands. Journal Of Brand Management. – Брендтің аутентичности мен оның нарықтағы орнықтылығын арттыруға арналған стратегиялар.
6. Chesbrough, H. W. (2003). Open Innovation: The New Imperative For Creating And Profiting From Technology. Harvard Business Press. – Инновация Мен Ашық Инновациялар Стратегияларының Бизнес Және Маркетингке Ықпалы.
7. Keller, K. L. (2003). Strategic Brand Management: Building, Measuring, And Managing Brand Equity. Prentice Hall. – Бренд капиталы мен оның басқарылуы, брендтің ұзақ мерзімді құндылығын арттыру әдістері.
8. Heding, T., Knudtzen, C. F., & Bjerre, M. (2009). Brand Management: Research, Theory And Practice. Routledge. – Брендті басқару бойынша зерттеулер мен теориялар, қазіргі уақытта брендтің тұтынушылармен байланысын нығайту үшін қолданылатын әдістер.

ОӘЖ 76:659

ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ӨНЕРДІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Эгамберді Е.

№26 Жамбыл атындағы мектеп-гимназия, Шымкент қ., Қазақстан

В статье рассматривается взаимосвязь современного дизайна и традиционного искусства и их влияние друг на друга. Автор исследует гармонию этих двух направлений, как они дополняют друг друга и создают новые художественные решения и творческие возможности. Анализируется, как глубокая философия и культурные ценности традиционного искусства используются в современном дизайне и служат основой для новых форм и идей. Кроме того, в статье подчеркивается важность творческой интеграции традиционных элементов в различных областях современного дизайна (графический дизайн, дизайн продукта, интерьер и мода).

Abstract: The article examines the relationship between modern design and traditional art and their influence on each other. The author explores the harmony of these two directions, how they complement each other and create new artistic solutions and creative possibilities. The article analyzes how the deep philosophy and cultural values of traditional art are used in modern design and serve as the basis for new forms and ideas. In addition, the article highlights the importance of creative integration of traditional elements in various areas of modern design (graphic design, product design, interior and fashion).

Кейс әдісі — бұл оқушылардың практикалық дағдыларын дамытуға, шығармашылық пен сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған

оқыту тәсілі. Көркем еңбек пәнінде бұл әдіс әсіресе тиімді, өйткені ол оқушылардың эстетикалық және шығармашылық тұрғыдан дамытуға мүмкіндік береді.

Кейс әдісін көркем еңбек пәнінде пайдалану тәсілдері мен мысалдары:

1. Шығармашылық тапсырмалар

Оқушыларға нақты бір тақырып беріліп, сол бойынша жұмыстар жасау ұсынылады. Мысалы:

Кейстің тақырыбы: "Қазақтың ұлттық ою-өрнектері."

Тапсырма: Оқушыларға қазақтың ұлттық оюларын зерттеу, олардың мағынасын түсіну, содан соң оюларды қазіргі заманғы дизайн элементтерімен біріктіріп, жаңа композиция жасау тапсырылады. Мұндай кейс оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытады әрі ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

2. Тарихи және мәдени контекстте жұмыс

Оқушылар белгілі бір тарихи кезең немесе мәдени бағыт бойынша жұмыстар орындауы мүмкін.

Кейстің тақырыбы: "Қалалық және ауылдық қоғамдағы сән үлгілері."

Тапсырма: Оқушыларға әр түрлі тарихи кезеңдерден (мысалы, XX ғасырдың 50-жылдары мен 90-жылдары) сән және киім дизайнының ерекшеліктері туралы зерттеу жүргізу тапсырылады. Олар әр кезеңнің әлеуметтік жағдайына байланысты киім үлгілерін жасауды үйренеді [1].

3. Топтық жұмыс арқылы проблемаларды шешу

Кейс әдісін топтық жұмыстарға қолдану арқылы оқушылар өзара пікір алмасып, ортақ шешімдер табады.

Кейстің тақырыбы: "Қалалық дизайн: Парк пен алаңның көркемдік жобасы."

Тапсырма: Оқушылар шағын топтарға бөлініп, қаланың немесе ауылдың паркі мен алаңын көркемдік тұрғыдан жаңарту жобасын жасайды. Бұл жұмысқа ландшафт дизайны, көше өнері, табиғи элементтерді қосу сияқты аспектілер енеді. Оқушылар мәселені талқылап, әрқайсысы өз идеяларын ұсынады, бірлесе отырып, шешім қабылдайды.

4. Интерпретация және өзіндік көзқарас

Кейстер арқылы оқушылар белгілі бір өнер туындысын немесе стильді интерпретациялайды [2].

Кейстің тақырыбы: "Көркем туындының мазмұнын қайта интерпретациялау."

Тапсырма: Оқушылар белгілі бір суретшінің шығармасын (мысалы, Микеланджелоның «Давид» мүсіні) таңдап, оның бейнесін қазіргі заман тұрғысынан жаңаша интерпретациялайды. Мысалы, олар Давид мүсінінің заманауи көрінісін жасап, өз туындылары арқылы оның мәнін жаңартады.

5. Көркемдік шешімдер қабылдау

Кейстер оқушыларға нақты проблемаларды шешу үшін әртүрлі шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді.

Кейстің тақырыбы: "Ауыл мектебінің интерьерін дизайндау."

Тапсырма: Оқушылар ауыл мектебінің интерьерін жасау үшін идеялар ұсынуы керек. Бұл жұмыс барысында олар жарықтандыру, түстер, материалдар және функционалдық шешімдерді талқылайды. Сонымен қатар, олардың жұмысы ауылдың ұлттық мәдениетіне де негізделуі мүмкін.

Кейс әдісінің артықшылықтары:

- **Шығармашылық ойлау:** Оқушылар өз идеяларын толыққанды жүзеге асыру арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытады.
- **Топтық жұмыс:** Оқушылар топпен жұмыс істей отырып, коммуникация дағдыларын, жауапкершілік пен ынтымақтастықты үйренеді.
- **Шынайы өмірмен байланыс:** Кейс әдісі нақты өмірдегі жағдайларды, проблемаларды шешуге ұқсас тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.
- **Сыни ойлау:** Оқушылар мәселені тереңірек талдап, түрлі шешімдер ұсынуға үйренеді [3].

Қазіргі заманғы дизайн мен дәстүрлі өнердің арасындағы байланыс – өте қызықты және маңызды тақырып. Бұл екі әлем бір-бірінен алшақ болмағанымен, олар арасындағы сабақтастықты іздеу өнер мен мәдениеттің дамуындағы маңызды кезеңдерді білдіреді. Заманауи дизайн жаңа технологиялар мен инновациялармен ерекшеленсе де, дәстүрлі өнердің терең тамырлары мен ұлттық мәдениеттің мұрасы оның негізінде жатыр.

Дәстүрлі өнердің маңызы

Дәстүрлі өнер – ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан мәдени мұра. Қазақтың қолөнері, керамикасы, киіз басу өнері, ою-өрнек, ағаш өңдеу, зергерлік бұйымдар – бұлар халқымыздың эстетикалық құндылықтарын, табиғатқа деген көзқарасын және рухани дүниесін көрсететін көркемдік үлгілер. Әрбір бұйым, әрбір өрнек терең мән-мағынаға ие, ол халқымыздың өмір салты мен дүниетанымын бейнелейді.

Әсіресе, қазақ ою-өрнектері — мәдениетіміздің символы. Олар табиғаттан, мал шаруашылығынан, тұрмыс-салттан шабыт алады. Ою-өрнектер ұлттық киімдерде, кілемдерде, баспаналарда кеңінен қолданылады. Бұл өнердің әрбір бөлшегі адам өмірінің әрбір кезеңін, оның ішкі әлемін бейнелейді [4].

Заманауи дизайн: жаңа мүмкіндіктер мен талаптар

Заманауи дизайн болса, күн сайын өзгеріп, жаңарып отыратын, технологияның әсерінен дамып келе жатқан сала. Графикалық дизайн, интерьер дизайны, өнеркәсіптік дизайн, сән және веб-дизайн сынды бағыттар бүгінгі күні үлкен сұранысқа ие. Заманауи дизайнерлер заманауи эстетиканы, функционалдылықты және технологияны біріктіреді, бірақ бұл кезде олар дәстүрлі өнердің құндылықтарын да назардан тыс қалдырмайды [5].

Қазіргі дизайнерлер өз жұмыстарында мінсіз пішіндер мен әдемі эстетиканы ғана емес, сондай-ақ халықтық өнердің нақыштарын да пайдалануға тырысады. Бұл процессте материалдар мен әдіс-тәсілдер жаңарғанымен, шығармашылықтың негізінде дәстүрлі қолөнердің мәні сақталады. Қазіргі заманғы өнімдерде қазақтың ою-өрнектері, көшпенділер мәдениетінің

элементтері, табиғат пен жан-жануарлар дүниесіне қатысты мотивтер жиі кездеседі [6].

Заманауи дизайн мен дәстүрлі өнердің байланысы

1. Ұлттық мәдениетке деген құрмет

Заманауи дизайнерлер өз жұмыстарында ұлттық құндылықтарды бейнелеуге, қазақ халқының дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын көрсетуге тырысады. Дәстүрлі ою-өрнектер мен әшекейлер қазіргі заманғы киімдерде, интерьерде, аксессуарларда орын тауып, ұлттық идентификацияны қалыптастыруға көмектеседі.

2. Қолөнер мен технологияның үйлесімі

Дәстүрлі қолөнердің әдіс-тәсілдері заманауи дизайнерлер үшін үлкен шабыт көзі болып табылады. Мысалы, қолмен тоқылған бұйымдар, ағаштан жасалған әшекейлер немесе табиғи материалдар заманауи технологиямен үйлескенде жаңа, ерекше өнімдерге айналады. Қазіргі дизайнерлер этикалық материалдарды қолдануды маңызды деп санайды, бұл өз кезегінде халықтың дәстүрлі қолөнері мен экологиялық таза тәсілдерге деген қызығушылықты арттырады.

3. Жаңа технологиялар мен қолөнердің симбиозы

3D принтерлер, сандық баспа және басқа да технологиялар дәстүрлі өнермен бірігіп, жаңа мүмкіндіктер ашады. Мысалы, дәстүрлі ою-өрнектер сандық форматқа түсіріліп, оларды түрлі өнімдерге (киім, жиһаз, аксессуарлар) басып шығаруға болады. Бұл жаңа тәсілдер халықтық өнердің кең ауқымда таралуына ықпал етіп, дизайнерлердің шығармашылық жұмысына жаңа қырлар қосады [7].

4. Тұтынушының мәдени құндылықтармен танысуы

Заманауи дизайнда дәстүрлі өнердің элементтерін қолдану тек өнердің өзіне ғана емес, сонымен қатар тұтынушының мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Қазақ ою-өрнектері мен қолөнері бүгінде тек қана ұлттық өнімдерде ғана емес, халықаралық деңгейде де танымал болуда. Осылайша, мәдениеттің жаңа заманғы талаптарға сәйкес бейнеленуі, оны ғаламдық контексте танытуға мүмкіндік береді.

Заманауи дизайн мен дәстүрлі өнер арасындағы байланыс – бұл тек өткеннің құндылықтарын сақтап қалу емес, сонымен бірге оны жаңа көзқараспен, жаңа технологиялар арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу. Ұлттық мұраның элементтерін қолдану заманауи шығармашылықтың әртүрлі салаларында ұлттық мәдениетті жаңғыртуға көмектеседі. Бұл екі бағыттың бір-бірін толықтырып, дамыта отырып, жаңа эстетика мен функционалдылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбілқасымова, Ә. М. (2011). Қазақ өнері: тарихы мен ерекшеліктері. Алматы: "Өнер" баспасы.
2. Күмісбеков, Р. Ә. (2015). Қазақстандағы дизайн: тарихы, бағыттары, даму мәселелері. Алматы: Қазақ университеті.

3. Төлеубекова, Ә. С. (2018). Қазақ киіз басу өнері: дәстүр мен жаңашылдық. Астана: Елорда баспасы.
4. Құрманов, Б. Ш. (2020). Қазақ ою-өрнектерінің эстетикалық негіздері. Алматы: Ғылым.
5. Үмбетқұлова, Г. М. (2017). Тәуелсіз Қазақстанның сән және өнеркәсіп дизайны. Алматы: Қазақ университеті.
6. Miller, D. & Sorrell, L. (2007). The Aesthetics of Modern Design. London: Routledge.
7. López, A. M. (2015). Design and Tradition: The Interaction of Heritage and Contemporary Practice. New York: Bloomsbury.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

БИЗНЕС ЖӘНЕ БАСҚАРУ / БИЗНЕС И УПРАВЛЕНИЕ

Абдигапиров С.К., Кенжебек Д.С., Карсибай А.Н., Агабеков А.Ю. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ САУДАҒА, НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛЛЕРГЕ ӘСЕРІ	5
Абдимауленов Ж.Ж., Курманов Г.К., Арапов А.М., Имранов Ж.Б. НЕПРЕРЫВНОЕ ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРОЦЕССОВ ОДНО ИЗ ГЛАВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ТОО «РУ-6»	7
Абдусалымов А.А., Ташев А.А., Кабакаева У.С., Стаценко О.А. НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В РК	12
Алиева Н.А., Тукова А., Камнева А.А., Агабекова Ш.Н. ИНВЕСТИРОВАНИЕ В НЕДВИЖИМОСТЬ: НОВЫЕ ТРЕНДЫ И СТРАТЕГИИ	15
Амангельдиева А.А., Қахраманова А.О., Жүзбай Б.Р., Кейкова Ж. К. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	19
Арещенко В.Д., Карпей Т.В., Арашкевич О.В. ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ДИРЕКТ-КОСТИНГА В ЗАРУБЕЖНОМ УЧЕТЕ	22
Аргамошина Т. А. МАРКЕТИНГОВЫЕ СТРАТЕГИИ И ИХ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НА РЫНКЕ	25
Асіл М.К. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДИТ - ТАБИҒАТТЫ ПАЙДАЛАНУДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА ҚҰРАЛЫ	28
Ахмедова А.Р., Садовский И.Ю., Нугманов И.А., Ким Л.Н. ОЦЕНКА ПАТЕНТОВ И НОУ-ХАУ КАК НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ КОМПАНИИ	32
Байкенова З.Н., Чередниченко Г.М., Абдулова К.Р., Туребаева Ж.К. МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИЯ ПРОВЕДЕНИЯ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ	35
Белецкий А.Д., Усманова А.Р., Кузнецова К.А, Стаценко О.А. ЭКОНОМИКА ЦИФРОВИЗАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ	39
Берикбаева А.А., Баянова Ү.Қ., Мусаева Ш.С., Байкенжеева Д.Б. ҚР ҚАЗІРГІ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	42
Воронина Ю.О., Ауезхан Ә.Е., Панова Н.А., Агабекова Ш.Н. ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ	46
Ғизатолла Ж.Ғ., Құрбанбай Е.С., Илесбекова М.К., Бекебаева М.О. ӘЛЕУМЕТТІК – ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІ ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯНЫҢ РӨЛІ	49
Губайдуллин Н.Н., Арашкевич О.В. ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ӨНЕРІ	52
Дуйсенбай Б.Н., Сугирбай Ж.С., Абенова Б.Б., Кененбаева З.М. ДАЙЫН ӨНІМДІ ЕСЕПКЕ АЛУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ, МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ	55
Еникеева А.Г., Павлова Д.П., Мадихонов Ж.Г., Кененбаева З.М. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЭТИКА БУХГАЛТЕРА	59
Еркінбек Ж.О., Құрманәлі А.О., Утелов Т.Б., Бокушева С. РОЛЬ ФИНАНСОВОГО ИНЖИНИРИНГА В ИНВЕСТИЦИОННЫХ СТРАТЕГИЯХ	62

Есартия М., Мұрат И., Әділханова С. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ТОО «ENGINEERING SERVICES»	65
Есенова М.С., Дархан М.А., Тасполатова М.К., Байкенжеева Д.Б. ҚАРЖЫЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ МӘНІ ЖӘНЕ МАҚСАТЫ	71
Әсілханқызы А., Арашкевич О.В. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АУДИТ ИНСТИТУТЫН ДАМЫТУ	74
Жанасова А.Ж., Арашкевич О.В. САЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ МЕМЛЕКЕТ ПЕН БИЗНЕСТІҢ ФИСКАЛДЫҚ МҮДДЕЛЕРІНІҢ ТЕҢГЕРІМІНЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	77
Жарылқасын А.Е., Арашкевич О.В. ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МАҚСАТЫНДА ЕСЕПКЕ АЛУ-БАҚЫЛАУ ҚҰРАЛДАРЫН ДАМЫТУ	80
Жасузақ М.Ә., Арашкевич О.В. ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТЕГІ МАНИПУЛЯЦИЯ БЕЛГІЛЕРІН АНЫҚТАУДЫҢ ТАЛДАМАЛЫҚ РӘСІМДЕРІН ДАМЫТУ	83
Жолбарысхан А.Е., Арашкевич О.В. САНДЫҚ ТРАНСГУМАНИЗМНІҢ ТҮТЫНУШЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ҮЛГІСІНЕ ӘСЕРІ	86
Жуманова Ә.Б., Арашкевич О.В. ӘЛЕУМЕТТІК ӘРІПТЕСТІК ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҰЙЫМНЫҢ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУ ПРАКТИКАСЫНДА ІСКЕ АСЫРУ	89
Жұмағали А.С., Арашкевич О.В. ӨКІЛЕТТІКТЕРДІ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	92
Жұмаш Е.М., Арашкевич О.В. БЕЙІМДЕЛЕТІН БЮДЖЕТТЕУ ЖҮЙЕСІ КӘСІПОРЫНДЫ БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ	95
Исматулаева С.З., Асилова Д.Ш., Ергешева Д.С., Туребаева Ж.К. ӨЗІНДІК ҚҰНДЫ ЕСЕПТЕУ КРЕТИВТІК ӘДІСТЕРІ	98
Каримбаева С.Т., Анапьяев М., Каримбаева С.Т., Стаценко О.А. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТ	102
Ким А.И. АНАЛИЗ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ КОМПАНИИ ТОО «НПО ИННОТЕХ»	105
Кичукова К.Б., Мирзакаримов А.Н., Қидирбаева Г.А., Бокушева С. ВАЛЮТНЫЙ РЫНОК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	108
Коновалова О.А., Абилда К., Иманкулов З.Н., Ким Л.Н. ПРОБЛЕМЫ РАЗДЕЛЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ФИНАНСАМИ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И МЕСТНЫМИ ВЛАСТЯМИ	111
Қостан И.Қ., Арашкевич О.В. КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ҰЙЫМДЫ БАСҚАРУДАҒЫ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	114
Құдайберген А.М., Бекмырзаева А.Қ., Кенже С.Н., Агабекова Ш.Н. ӘЛЕМДІК ДЕҢГЕЙДЕГІ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ИНВЕСТИОРЛАРДЫҢ ТҰРАҚТЫ ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫ МЕН ДИВЕСТИЦИЯЛАРЫ	117
Құлмұратова А.Т., Арашкевич О.В. КОНЪЮНКТУРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР АРҚЫЛЫ ҚР ШАҒЫН ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН СТАТИСТИКАЛЫҚ ӨЛШЕУ ЖҮЙЕСІ: КӨТЕРМЕ ЖӘНЕ БӨЛШЕК САУДА МЫСАЛЫНДА	120

Құрал Ә.Т., Итанов Е.Е., Паша М.М., Мырзалиева Г.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ БАНКТЕРДІҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ҚАРЫЗДАРЫН ҚАЙТА ҚҰРЫЛЫМДАУДЫ БАСҚАРУ	123
Лесбек Ә.С., Арашкевич О.В. ЖОҒАРЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ПАТЕНТТІК ЛАНДШАФТТАРДЫ ЖОБАЛАУ	126
Мажитов М.Р., Жолдасбеков О.Б., Алишер Б.Б., Мырзалиева Г.А.	129
БАНКТІК ДЕПОЗИТТЕРДІ САҚТАНДЫРУ: ШЕТЕЛДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ	
Мазоха Д.А., Тағабек А.Ж., Омарова Р.А., Туребаева Ж.К. БАСҚАРУ ЕСЕБІ ЖҮЙЕСІНДЕ БЮДЖЕТТЕУ	132
Мамай С.Ә., Олжаева А.Д., Қанатова А.Ғ., Кейкова Ж. К.	135
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҮРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	
Мансурова Д., Ким В., Демчук Н., Стаценко О.А. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО БИЗНЕСА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	139
Маратов Р.К., Керімбай А.С., Еркебаева У.С., Мырзалиева Г.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ МІНДЕТТЕРІ ПРИНЦИПТЕРІНІҢ ОРЫНДАЛУ МЕХАНИЗМІ	141
Маратов Р.К., Құрбанбай М.С., Төлеген Е.Е., Мырзалиева Г.А. НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІН БАСҚАРУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ	144
Менлибаева А.М., Нышанбаева А.Д., Бақберген Ж.Б., Байкенжеева Д.Б. КОМПАНИЯДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДІ БАСҚАРУ	146
Молдахмет М.М., Ерғали Х.Д., Орынбай Ж.Б., Агабеков А.Ю. АДАМНЫҢ ӘЛ-АУҚАТЫН ТҮСІНУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ БИЗНЕСТІҢ РӨЛІ	150
Момбек Ш.С., Сагаев Э.А., Қалдар Қ.М., Бекебаева М.О. ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ АДАМ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ	153
Мурат К.Б., Корниенко Е.В., Юлдашева Д.А., Ким Л.Н. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ ДЕВЕЛОПМЕНТА	155
Мусаев И.А., Мейманхан Е.Б., Аббасов А.Р., Бекебаева М.О. FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE BANKING SECTOR IN A PANDEMIC: THEORETICAL ASPECTS AND INTERNATIONAL EXPERIENCE	158
Мырзатай М.Н., Усманов Э.Х., Айтбаев М.А., Байкенжеева Д.Б. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӨЛЕМ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ	161
Никифорова А.Е., Мусаева Я.И., Сулайманова Т.Э., Туребаева Ж.К. ҚОНАҚ ҰЙ БИЗНЕСІНДЕ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН АУДИТ ЖҮРГІЗУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	164
Омарәлі А.Д., Асықбаева Ұ.Ж., Жайдақ Н.Е., Байкенжеева Д.Б. ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ: НЕГІЗДЕРІ, ФУНКЦИЯЛАРЫ	168
Омарқұлова Д.Қ., Маликова Д.У., Корчибаева М.Х., Бокушева С. ФИНАНСОВАЯ ИНЖЕНЕРИЯ	171
Оразбек Е.Т., Әбді Е.Е., Балғымбай А.Б., Кейкова Ж. К. ЭКОНОМИКА МЕН БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАРЫ	175
Өтеулі Ә.Б., Арашкевич О.В. КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ ЖЕКЕ ТЕОРИЯСЫНЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТТАМАСЫ ("ҰЛЫ АДАМ" ТЕОРИЯСЫ) ЖӘНЕ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕР ТЕОРИЯСЫ	178

Полатов Ф.Б., Суязова М.Н., Суннатов Э.Г., Агабекова Ш.Н. АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ И ТРАНСФОРМАЦИИ ВАЛЮТНОГО РЫНКА РК	181
Рахматуллаева Р.Н., Гапурбаева Ш.Р. КОМПАНИЯНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖҮЙЕСІН ӨЗІРЛЕУ	184
Рахматуллаев А.М., Орынбек С.Б., Өтеулі Ә.Б., Бекебаева М.О. ЦИФРЛАНДЫРУ ХАЛЫҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	187
Рахыш Ж., Кененбаева Ж.Т. НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАР АУДИТІНІҢ ПРОЦЕДУЛАРЫН ЖОСПАРЛАУ	189
Родина Т.В., Хусанов Ж.А., Шаймерден Д.Қ, Бокушева С. РЕЙТИНГ КРИПТОВАЛЮТ НА 2024 ГОД ПО КАПИТАЛИЗАЦИИ	193
Рублева М.А., Паутова А.В., Замисный И.Ю., Кененбаева З.М. РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ	196
Румханова З.Ш., Джумабек А.К., Айтбаев Н.М., Мырзалиева Г.А. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ВАЛЮТА – ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ	200
Савченко Т.В., Шпилевой Г.Г., Линус Р.С., Агабекова Ш.Н. ФИНАНСЫ КАК СИСТЕМА ДВИЖЕНИЯ ДЕНЕГ: ФОРМИРОВАНИЕ ИДЕИ	203
Сейдулла А.Н., Әлтек С.Т., Кунанбаева И.А., Бокушева С. АКТИВНОЕ И ПАССИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЯМИ	206
Сергиенко К.В, Западнюк Е.А. СИНТЕТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОЙ (ФИНАНСОВОЙ) ОТЧЕТНОСТИ	210
Сокиренко Р.К., Эрметова Ш.Э., Чурсанова А.С., Туребаева Ж.К. РОЛЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В БЮДЖЕТИРОВАНИИ	214
Сулейменов О.Л., Кадыров С.С., Пыльной Р.В. ЦИФРОВЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ В АО «НАК «КАЗАТОМПРОМ» ТОО «КАРАТАУ»	218
Тәліп Д.Н. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БИЗНЕСТІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУДЫҢ СЫН- ТЕГЕУРІНДЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	221
Тлеуберген Т.Н., Ханышева А.В., Бажан Д.С., Ким Л.Н. ОЦЕНКА ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ (ГУДВИЛЛ)	224
Тоқтамыс Н.Ғ., Бактыбаев А.С., Ораз Т.Ә., Агабеков А.Ю. ҰЛТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҚҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ КОНТЕКСТІНДЕ ТҮБЕГЕЙЛІ ЖАҢА ӨНІМДІ ҚҰРУ МЕН ӨНДІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ	226
Уктамова А.И., Западнюк Е.А. НАЛОГОВЫЙ КОНТРОЛЬ И ОЦЕНКА ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	229
Ходжаханов З.У., Еркін Г.Н., Қуандық А.Т., Агабеков А.Ю. ОЙЫН ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЭКОНОМИКАДА ҚОЛДАНУ	233
Чолпонкулова Н.Э., Шмодина А.С., Гапурбаева Ш.Р. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН БИЗНЕС: ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ	236
Чукаев К.Р., Сметов А.Н., Тянь М.С., Агабекова Ш.Н. ВЛИЯНИЕ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ НА МЕЖДУНАРОДНОЕ ДВИЖЕНИЕ КАПИТАЛА	240
Чумаков А.А., Авимов В.С., Султан А., Стаценко О.А. АКТИВИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РК	243

Чумаков А.А., Авимов В.С., Султан А., Стаценко О.А. ПЕРЕХОД КАЗАХСТАНА К ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ	246
Шарафи А.К., Амангелді Г.Т., Өнербай Е.Т., Бекебаева М.О. ДАҒДАРЫСТЫҢ СЕБЕПТЕРІ: СИНЕРГЕТИКАЛЫҚ ӘСЕР ДАҒДАРЫСТЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	249
Шарифигуллина А.,Алиева Д.,Гайратов И., Стаценко О.А. МОТИВАЦИЯ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА	252
Шатайбеков Д.Б., Қалдыев А.Қ., Оңалбаев Ұ.Д., Агабеков А.Ю.	255
ҰЙЫМДАРДАҒЫ ФИРМАШІЛІК КӘСІПКЕРЛІК ЖОБАЛАРЫН ТАЛДАУ	
Шин Е.В.,Алиева Л.А., Абдиганиев В.Т., Кененбаева З.М. РОЛЬ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА В ПРИНЯТИИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ	257
Шинтяпин П.Ю., Ахмедов А.Р., Әбдіқалықова А.М., Ким Л.Н. ОЦЕНКА СТОИМОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА	260
Шоназарова А.К.,Амантай Б.Ш., Асилова З.Ш., Кененбаева З.М. РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	263
Ырысты А., Сабденбек Х.Д., Есбосын Н.Ә., Агабекова Г.Н. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ БОЛЖАМДАР	266
Юлчибаева (Халмуратова) Э.У.,Исмаилова М.С., Бекболатова Ә.М., Туребаева Ж.К. ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ НАЛОГОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ	270
Altybay G.E., Orynbeke B.K., Karibay A.M., Keikova ZH.K. DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AS AN INDICATOR OF THE STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION	274
Ergeshbai A.E., Esbergen N.S., Yerali R.A., Keikova ZH.K. UNEMPLOYMENT AT THE MOMENT AND ITS FEATURES	276
Yuldashev H. D., Sangul U. K., Khursanov N. A., Keikova ZH.K. NEW CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE FIELD OF ECONOMICS AND MANAGEMENT	279

ТУРИЗМ ЖӘНЕ ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚТЫ БАСҚАРУ / ТУРИЗМ И УПРАВЛЕНИЕ ГОСТЕПРИИМСТВОМ

Абдукахар Ә.Х., Әбдіғали А.А., Сеитқасымова Б.У. ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ БОЙЫНША ҚОНАҚ ҮЙ ІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ МОДЕЛЬДЕРІ	282
Амангельды А. ФАКТОРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ	285
Асылбеков Ә.А., Абдыхалықова М. Б., Сейджапарова А.А. ҚОНАҚ ҮЙ ЖӘНЕ МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІ АЙМАҚТЫҚ ДАМУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	289
Гак Д. А. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТСКИХ ГРУПП С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПСИХОЛОГИИ ГЕНДЕРНЫХ РАЗЛИЧИЙ	291
Галимов Д.Р., Байгушева А.Н. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА	297

Дюбанов А. Д. УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ И ОБУЧЕНИЕ В ГОСТИНИЧНОМ И РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ	300
Жаңабай А.Н., Сайлау А.М. АГРОТУРИЗМ – АУЫЛДЫҚ АЙМАҚТАРДЫ ДАМУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ	304
Жарков Д. Д., Тараканов Д. В. ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННЫЙ БИЗНЕС КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ РЕГИОНА	306
Жұрынтай Ү.Д., Әбділесов И.М., Ермаш А.Н., Дурру Д.К. ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА ВЫБОР ТУРИСТИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ	309
Изатуллақызы А., Байгушева А.Н. РАЗРАБОТКА ТУРОВ АКТИВНОГО ОТДЫХА И ПРИКЛЮЧЕНЧЕСКОГО ТУРИЗМА	312
Ин К.С., Омаров А.М., Макамбаева Н.Х., Дурру Д.К. ВЛИЯНИЕ ЭКОТУРИЗМА НА СОХРАНЕНИЕ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ	316
Калдыбаева Д. СУЩНОСТЬ ТУРИСТСКОГО МАРКЕТИНГА И ЕГО КРАТКИЙ АНАЛИЗ	319
Касьянов А. ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ТУРИСТСКИЙ ПЛАСТ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА	323
Кенес Д. А., Махмут Ә. А., Бағланқызы А. ТУРИСТЕРДІ ТАРТУДЫҢ ЖАҢА МАРКЕТИНГТІК СТРАТЕГИЯЛАРЫ	326
Ким М.В., Байгушева А.Н. ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ КРИЗИСОВ НА ТУРИСТИЧЕСКУЮ ИНДУСТРИЮ	330
Кудасова Е.Э., Байгушева А.Н. ВЛИЯНИЕ СЕЗОННОСТИ НА РАЗРАБОТКУ ТУРОВ ПО ВНУТРЕННЕМУ И ВЪЕЗДНОМУ ТУРИЗМУ	333
Кудряшова А. А. АНИМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ОСНОВА ДОСУГА ТУРИСТОВ И ГОСТЕЙ ГОСТИНИЦ И ДРУГИХ СРЕДСТВ РАЗМЕЩЕНИЯ	337
Қорғанбай Б.Е., Сайлау А.М. АКТИВНЫЙ ТУРИЗМ: ПОПУЛЯРНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ВИДА ОТДЫХА	340
Мұстафаева А.С., Ален Г.Қ., Төрегелді Р.Н. ТУРИЗМ ЖӘНЕ ҚОҢАҚЖАЙЛЫЛЫҚ СЕКТОРЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАРДАҒЫ МАРКЕТИНГТІК ҚЫЗМЕТТІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ	343
Насыр Б.Б., Ергеш Б.Т., Утепбаева Н.Ф., Дурру Д.К. ВЛИЯНИЕ ИНФРАСТРУКТУРНЫХ ПРОЕКТОВ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ОТДАЛЕННЫХ РЕГИОНАХ	347
Орумбаева С.А., Сайлау А.М. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМ	350
Өмірзақ А. Қ., Калибай Д.С., Юсупов Н.Н. ҚОҢАҚҰЙДЕ АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ МЕН ОҚЫТУ ЖӘНЕ МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІ	354
Раушанбекова К.Н., Когай В.А., Колаева Х.А., Дурру Д.К. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОТУРИЗМА В ЗАПОВЕДНЫХ ЗОНАХ	358
Сулейменова Т.М., Жұмағұл Н.Н., Ким А.А., Дурру Д.К. АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА	362
Rassulova S.Z., Seitova S.I. CREATION OF DISNEYLAND IN TURKESTAN REGION	366

ДИЗАЙН ЖӘНЕ КӨРКЕМ ЕҢБЕК / ДИЗАЙН И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТРУД

Азат Д.К., Сахатай З.Е., Қарсақбай Ә.Б. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІ ДАМУ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕР МЕН ПРАКТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР	370
Айдарқызы А., Әбілхан Д.Ә., Агибаева А.М. ДИЗАЙНЕРЛІК ШЕШІМДЕРДЕ ЭКОЛОГИЯ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ МӘСЕЛелерінің Ескерілуі	372
Алиқұл Ш.Ф., Әзретұлы Н., Айдар Г.Д. БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДАҒЫ СУРЕТ САЛУ ӨНЕРІ	375
Анварбекова Ж.Ш., Орынбасар А.Д., Зайдуллаева Р.Н. ЖАРНАМА ДИЗАЙНЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРІ: ТҰТЫНУШЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ЗЕРТТЕУ	378
Бекмырза Б.Т., Мейрам Д.Б., Төрехан Д.А. КӨРКЕМ САБАҒЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІЛЕРІНІҢ БІРІ	381
Дадаржанова Д.Ш., Әшірбай Ж.Б., Абдіжүсіп А.Д. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІЛЕРІНІҢ БІРІ	384
Ермекбай Қ.Н., Мұхамедиярова А.Н., Төлебай Н.Т. КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН, ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН ДАМУ ТҮРІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	387
Әбдірахман Ә.О., Ботабек У.Қ., Иманқожа З.С. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДИЗАЙН	390
Әбдіхайм Ж.Қ., Әбдіқалық А.Ә., Бүркітбай Ж.К. ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ДАМУЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІСІ	393
Жасұзақ Р.А., Базарбай А.М., Уринбосарова Г.Р. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР: ЦИФРЛЫҚ ДИЗАЙН ЖӘНЕ 3D МОДЕЛДЕУ ӘДІСТЕРІ	396
Қайратқызы Ж., Құлпидін Ә.Т., Жұман С.Ж. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚИТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	398
Мамасалиева А.Е., Бөрібек Н.С., Дадабаев А.О. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ НЕГІЗГІ ПӘН РЕТІНДЕГІ РӨЛІ	401
Миронова А.О., Аунис А.Г., Дарменова Б.Б. ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕР МЕН ӨНЕРГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ — ЖАСТАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТТЕРІ	404
Мухитдинқызы Қ., Тәліпбай М.М., Тойшыбай Н.А., Джақсыбай А.С. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ЖӘНЕ STEAM: ҒЫЛЫМ, ТЕХНОЛОГИЯ, ИНЖЕНЕРИЯ, ӨНЕР ЖӘНЕ МАТЕМАТИКА ИНТЕГРАЦИЯСЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР	407
Мұратғали А., Мұратғалиұлы Ш., Әлібай Н.Л. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СТАНКОВОЙ ЖИВОПИСИ ХУДОЖНИКОВ КАЗАХСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX-ГО - НАЧАЛЕ XXI ВЕКА	409
Орынбасар А.А., Мұрат Д.Н., Акимова Ж.Б., Шералиева Д.Қ. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ТҰРАҚТЫ ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАР	413

Оспанова А.П., Төлбасы Б.Д., Жамал А.Б. КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДАҒЫ ТАБИҒАТ ПЕН ҚОРШАҒАН ОРТА	416
Пілэл М.Б., Сағат А.Н., Турсынханова К.А. ДИЗАЙН САЛАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	419
Рахматуллаева Ш.Ф., Курпажанова Д.М., Тұрсынова Д.А. ДИЗАЙНЕРЛІК ЭТИКА: СӨН, ТРЕНДТЕР ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІК	422
Саду Ж.С., Абдиева Д.А., Мырзаханова Ж.Б., Абдурахмонова Д.А. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ДАМЫТУДАҒЫ ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	425
Саматбекқызы Ш., Ноғайбай Н.О., Нығмет Ә.А. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҮЙРЕТУДІҢ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ	428
Сейдахмет Е.Д., Молдахан А.М., Абдуманнабова А.Р. ДИЗАЙН МЕН МАРКЕТИНГТІҢ БАЙЛАНЫСЫ: БРЕНДИНГ ЖӘНЕ ВИЗУАЛДЫ ИДЕНТИФИКАЦИЯ	430
Срайыл А.Ж., Нурсейт Б.Н., Нәзіркүл А.Б. ДИЗАЙН ЖӘНЕ БИЗНЕС: БРЕНДИНГ ЖӘНЕ МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЯЛАРЫНДАҒЫ РӨЛІ	433
Эгамберді Е. ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ӨНЕРДІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	437

ЖАС ЗЕРТТЕУШІ 2024

*атты халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ*

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ 2024

VII ТОМ

Бизнес және басқару / Бизнес и управление
Туризм және қонақжайлылықты басқару / Туризм и управление
гостеприимством
Дизайн және көркем еңбек / Дизайн и художественный труд

Оргкомитет не несет ответственности за материалы, не содержащие научной новизны
или оформленные с нарушением грамматики.

Подготовка оригинал-макета: Т.С. Митрошенко

